

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Türk Dili Bilim Dalı

ḤULĀŞATÜ'L-HEY'Ē
GİRİŞ-NOTLAR-METİN-DİZİN

Mikail CENGİZ

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2010

ḤULĀŞATÜ'L-HEY'Ē
GİRİŞ-NOTLAR-METİN-DİZİN

Mikail Cengiz

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Türk Dili Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2010

KABUL VE ONAY

Mikail Cengiz tarafından hazırlanan "*Hulāşatü'l-hey'e Giriş-Notlar-Metin-Dizin*" başlıklı bu çalışma, 17.06.2010 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

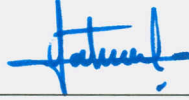
Prof.Dr. Hülya Kasapoğlu Çengel (Başkan)

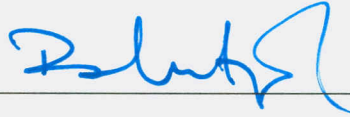
Prof.Dr. Ülkü Çelik Şavk (Danışman)

Prof.Dr. Emine Yılmaz

Doç.Dr. Fatma Sabiha Kutlar Oğuz

Dr. Bülent Gül

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof.Dr. İrfan Çakın

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

17 Haziran 2010

M. Cengiz

Mikail CENGİZ

ÖZET

CENGİZ, Mikail. *Hulāṣatü'l-hey'e Giriş-Notlar-Metin-Dizin*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010.

Türk dilinin diğer dönemlerinde olduğu gibi Osmanlı Türkçesi dönemi bilimsel söz varlığını ortaya koyma ve dil özelliklerini tespit etme yollarından biri de metin çalışmalarıdır. Söz konusu dönemin zengin söz varlığı üzerine pek çok metin çalışması yapılmakla birlikte, bilim diline yönelik çalışmalar yok denecek kadar azdır.

Bu çalışmada, Osmanlı Türkçesi ile yazılmış bir astronomi metni incelenmiştir. Osmanlı dönemi astronomisi ile ilgili çok az çalışma bulunmaktadır ve bu çalışmalar günümüz Türkçesine çeviri niteliğinde olup daha çok bilim tarihi açısından ele alınmışlardır. Bu tezde, Osmanlı dönemi astronomi eserlerinden birinin seçilmiş olmasının temel amacı söz varlığı açısından çok zengin olan Osmanlı bilim dili bağlamında astronomi terimlerinin ortaya konmasıdır.

İslam coğrafyasında 16. yüzyıla kadar ulaşılan en son astronomi bilgilerinin önemli bir bölümünü içeren eserlerden biri de *Hulāṣatü'l-hey'e*'dir. 1549 yılında Osmanlı denizcilerinden Seydi 'Alī Re'is tarafından yazılan bu eserin 28 nüshası bulunmaktadır. Tezde Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Ayasofya 2591 demirbaş kayıtlı nüsha üzerinde çalışılmış ve *Hulāṣatü'l-hey'e*'nin dil özellikleri, çeviri yazısı ve dizin çalışması yapılmıştır. Nüsha karşılaştırmasına yer verilmemiştir. Ayrıca Giriş bölümünde eserin yazarı ve diğer eserleri hakkında bilgi verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Seydi Ali Reis, *Hulāṣatü'l-hey'e*, astronomi, Osmanlı Türkçesi, 16. yüzyıl Türkçesi, Osmanlı bilim dili.

ABSTRACT

CENGİZ, Mikail. *Hulasatu'l-hey'e, Introduction-Notes-Text-Index*, Master Thesis, Ankara, 2010.

As with other periods of Turkish language, Ottoman Turkish period revealed the presence of scientific lexicology and language features to detect one of the ways texts represent the work. With the studying of the text on this part of rich lexicology, there are few studies about scientific language.

In this study, an astronomy text written in Ottoman Turkish, is examined. There are few studies related to Ottoman period astronomy and these studies are translations in to today's Turkish as well as being examined mostly through history of science. In this thesis, the main purpose of choosing on of the astronomy works, belong to Ottoman period, is to reveal astronomy terms in the context of Ottoman science language, which is very rich in lexicology.

In Islam geography, one of the works which include the significant part of the last astronomical knowledge, until the sixteenth century reached, is Hūlasatū'l-hey'e. There are 28 copies of this work written by Seydi Ali Reis of the Ottoman Seamen in 1549. In the thesis, it is studied on 2591 recorded copy; manuscripts of the Suleymaniye library in Ayasofya; and language features, text's transcription and index study of Hulasatu'l-hey'e is done. The copy comprasion isn't done. Also, in the introductory section, the information about the author of the work and the other works of him, is given.

Key Words: Seydi Ali Reis, *Hulasatu'l-hey'e*, astronomy, Ottoman Turkish, sixteenth century Turkish, Ottoman language of science.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
KISALTMALAR	viii
ÖNSÖZ	ix
1. GİRİŞ	
SEYDİ ‘Aİİ RE’İS, HAYATI, TÜRKÇEYE BAKIŞI VE ESERLERİ	1
1.1. HAYATI	1
1.2. TÜRKÇEYE BAKIŞI	3
1.3. ESERLERİ	5
1.3.1. Mir’atü’l-memâlik	5
1.3.2. Muḥîṭ	6
1.3.3. Mir’at-ı Kâ’inât	6
1.3.4. Ḥulâşatü’l-hey’e	7
1.3.4.1. Metnin Çeviri Yazısı Hazırlanırken Esas Alınan Nüsha	8
1.3.4.2. Ḥulâşatü’l-hey’e Yazılırken Yararlanılan Temel Kaynaklar	8
1.3.4.3. Eserin Özeti	9
1.3.4.4. Metnin Çeviri Yazısında İzlenen Yol	26
1.3.4.5. Dizinin Hazırlanmasında İzlenen Yol	27
1.3.4.6. Çeviri Yazı İşaretleri	29
2. NOTLAR	30
2.1. YAZIM ÖZELLİKLERİ	30
2.1.1. ÜNLÜLERİN YAZILIŞI	30

2.1.1.1. a ünlüsünün yazılışı	30
2.1.1.2. e ünlünün yazılışı	31
2.1.1.3. é ünlüsünün yazılışı	32
2.1.1.4. ı, i ünlülerinin yazılışı	33
2.1.1.5. o, ö ünlülerinin yazılışı	34
2.1.1.6. u, ü ünlülerinin yazılışı	34
2.1.2. ÜNSÜZLERİN YAZILIŞI	35
2.1.2.1. p ünsüzünün yazılışı	35
2.1.2.2. ç ünsüzünün yazılışı	35
2.1.2.3. t ünsüzünün yazılışı	36
2.1.2.4. ğ ünsüzünün yazılışı	36
2.1.2.5. s ünsüzünün yazılışı	36
2.2. SES BİLGİSİ ÖZELLİKLERİ	37
2.2.1. ÜNLÜ UYUMLARI	37
2.2.1.1. Önlük-Aralık Uyumu	37
2.2.1.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu	37
2.2.2. ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ	38
2.2.2.1. Palatal n sesi	38
2.2.2.2. Söz içi -k- > ğ değişmesi	38
2.2.2.3. Ünsüz Ötümlüleşmesi	38
2.2.3. HECE DÜŞMESİ	39
2.3. BİÇİM BİLGİSİ ÖZELLİKLERİ	39
2.3.1 İsim Çekimi	39
2.3.1.1. Durum Ekleri	39
2.3.2. Fiil Çekimi	39
2.3.3. Birleşik Fiiller	40
2.3.3.1. Fiil + yardımcı fiil	40

2.3.3.2. İsim + fiil	40
2.4. SÖZDİZİMİ ÖZELLİKLERİ	43
3. METİN	45
4. DİZİN	147
KAYNAKÇA	369
EK 1. TIPKIBASIM	375
ÖZGEÇMİŞ	472

KISALTMALAR

A	: Arapça
astr.	: astronomi
bk.	: bakınız
bs.	: baskı, basım
C	: Cilt
coğ.	: coğrafya
Ç	: Çince
Çev.	: Çeviren
Düz.	: Düzenleyen
e.a.	: eser adı
Ed.	: Editör
ed.	: edebiyat
F	: Farsça
fel.	: felsefe
fiz.	: fizik
geo.	: geometri
Hzl.	: Hazırlayan
H.	: Hicri
HH	: <i>Hulāṣatü'l-hey'e</i>
k.a.	: kişi adı
kim.	: kimya
krş	: karşılaştırınız
M	: <i>Muḥīṭ</i> (bk. Seydī 'Alī, 1997)
M.	: Miladi
mad.	: madde
mat.	: matematik
nu.	: numara
<i>OALT</i>	: <i>Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi</i> (bk. İhsanoğlu, Şeşen, İzgi, Akpınar ve Fazlıoğlu, 1997)
s.	: sayfa
ss.	: sayfadan sayfaya/sayfalar
SÜR	: Süryanice
T	: Türkçe
t.y.	: tarih yok
y.a.	: yer adı
Yay	: Yayınevi, Yayınları
Yay. Hzl.	: Yayına Hazırlayan
Yz.	: Yazma
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri

ÖNSÖZ

Türk dilinin tarihsel dönemlerine ilişkin metin çalışmaları, ilgili dönemin dil özelliklerine yönelik yapılacak diğer dil çalışmalarına kaynaklık etmesi bakımından önem taşır. Bunun yanı sıra farklı alanlarda yazılmış bilimsel metinler farklı disiplinlerin ilgi alanlarına girmesi bakımından ayrıca önemlidir. Bu görüşten hareketle eldeki çalışmanın konusunu, Seydî ‘Alî Re’is tarafından 1549 yılında tamamlanmış, Türkçe ilk teorik astronomi eseri olan *Hulâşatü’l-hey’e* oluşturmaktadır.

Çalışma *Giriş*, *Notlar*, *Metin*, *Dizin* olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. *Giriş* bölümünde *Hulâşatü’l-hey’e*’nin yazarı Seydî ‘Alî Re’is’in hayatı hakkında bilgi verilmiştir. Hayatı ile ilgili yazılmış olan biyografilerle, şaire yer veren çeşitli tezkirelerden yararlanılarak oluşturulmuş bu bölümde, diğer çalışmalardaki bilgileri desteklemesi bakımından aynı yazarın *Muḥîṭ* adlı eserindeki hayatı ile ilgili ifadelere özellikle başvurulmuştur. Daha sonra eserlerinin sebab-i telifleri incelenerek Türkçeye karşı duyarlı bir duruşun örnekleri verilmiştir. Bu durum tarafımızdan ‘dil bilinci’ kavramı ile açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca aynı bölümde yazarın diğer eserleri ile ilgili bilgi verilmiştir. Daha sonra *Hulâşatü’l-hey’e*’nin içerisinde geçen astronomi terimleri ile birlikte hazırlanmış geniş bir özeti sunulmuştur.

Notlar bölümünde eserin diğer çalışmalara yararlı olabileceği düşünülen çeşitli dil özellikleri üzerinde durulmuş, *Metin* bölümünde Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi 2591 demirbaş numaralı nüshanın çeviri yazısı gerçekleştirilmiştir. *Dizin* bölümünde ortaya konan metnin sözcükleri ve eklerinin alfabetik dizin çalışması yapılmıştır.

Eldeki çalışmanın ortaya çıkmasında en büyük pay kuşkusuz Seydî ‘Alî Re’is’indir. Eğer o bu eseri yazmamış olsaydı ne ben her gece yatmadan önce gökyüzüne bakarak onu düşünürdüm ne de böyle bir çalışmaya ihtiyaç duyardım. Ayrıca yazmış olduğu bu eserle ‘bilgi’nin evrensel olduğunun bilincine yeniden varmamı sağlamıştır. İki yıldır birçok kaynakta arayıp da bulamadığım kabrine gidememenin verdiği üzüntüyü, kendisine buradan teşekkür ederek bir nebze olsun azaltabilirim düşüncesindeyim.

Her bilimsel çalışma yanlışlarıyla doğrularıyla ayrı bir değer taşır. Her biri zorlu bir sürecin ürünüdür kuşkusuz. Bilgi, merdiven basamakları gibi birbiri üzerine kurulu

olmasaydı, hâlâ güneşi, dünyanın etrafında dönüyor sanacaktık belki de... İşte o basamaklara yeni bir basamak ekleme iddiasıyla yola çıktıysanız eğer, yardımlarını isteyeceğiniz değerli insanlar muhakkak olacaktır. İşte bu zorlu süreçte tezin ortaya çıkmasında en büyük pay; ilgi, destek ve yardımlarını esirgemeyen, tezin bütün safhalarını yakından takip eden danışman hocam Prof.Dr. Ülkü Çelik Şavk ile tez sürecinde kendisinden çok şey öğrendiğim hocam Doç.Dr. Mustafa Koç'undur. Kendilerine gönülden teşekkür ediyorum. Kapısını her çalışımda kendine özgü güzel tebessümüyle beni çevirmeyen hocam Doç.Dr. F. Sabiha Kutlar Oğuz'a ayrıca teşekkür ederim.

Ayrıca fikirlerini ve bilgilerini benden esirgemeyen hocalarım Prof.Dr. Ziyad Akkoyunlu'ya, Prof.Dr. Emine Yılmaz'a, Prof.Dr. S. Serap Kurbanoglu'na, Doç.Dr. Yunus Koç'a, Dr. Bülent Gül'e, çeşitli kaynakların temininde gösterdikleri ilgi için Prof.Dr. Fuat Sezgin'e, Prof.Dr. Halil İbrahim Usta'ya, Arş.Gör. Serhat Küçük'e ve Arş.Gör. Osman Erciyas'a gönülden teşekkürlerimi sunarım.

Bazı nüshaların temininde gösterdikleri ilgi ve destekleri için Dr. Tahsin Ömer Tahaoğlu'na, Melek Gençboyacı'ya ve Müslüm Yılmaz'a; Türklük Bilimi metin çalışmalarının dizinlerini oluşturmada son derece zaman kazandırıcı olduğunu düşündüğüm 'Şavk Index' adlı programı kullanmama izin veren Sayın Fatih Şavk'a; tezin çeşitli süreçlerini ilgi ve sabırla dinleyen değerli Araştırma Görevlisi arkadaşlarım T. Orçun Özgün'e, Gülhan Yaman'a, Sıdıka Kurtoğlu'na, Elçin Eliaçık'a, Fazile Eren'e, Hayrunnisa Topçu'ya ve dostlarım Haydar Yalçın ile Süleyman Demirel'e gönülden teşekkür ederim.

Son olarak tezin hazırlığı sürecinde kendilerini ihmal etmeme karşın gösterdikleri anlayış ve sabır için aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Mikail CENGİZ

Ankara 2010

1. GİRİŞ

SEYDİ ‘ALİ RE’İS, HAYATI, TÜRKÇEYE BAKIŞI VE ESERLERİ

1.1. HAYATI

Seydî ‘Alî Re’is denizcilik, astronomi ve coğrafyaya dair eserleriyle tanınmaktadır. Mensur eserlerinin yanı sıra manzum eserleri de bulunmaktadır. Şiirlerinde Kâtibî mahlasını kullanmıştır. Hayatı hakkındaki bilgilerin çoğu *Muḥîṭ* ve *Mir ‘ātü’l-memâlik* adlı eserlerinde yer alan bilgilere dayanmaktadır¹.

Doğum tarihi ile ilgili kesin bir kayıt yoktur. Ancak çeşitli kaynaklarda 15. yüzyıl sonları ile 16. yüzyıl başları verilmektedir². Sinoplu bir aileden geldiği yaygın kabulü de Kâtibî-i Sinobî adlı başka bir şairle karıştırılmasından kaynaklanmaktadır (Erarslan, 1968, s. 41). Kendisi gibi denizci olan ailesi İstanbul’un fethinden sonra Galata’ya yerleşmiştir. Babası Hüseyin Reis, Galata Tersânesi kethüdalarındandır.

Kaynaklarda aldığı eğitim ile ilgili kesin bir bilgi verilmemekle birlikte, astronomi ve denizciliğe karşı son derece meraklıdır. Astronomiye olan ilgisini “*bu fenne meyl-i küllî edüp ehli ile muşâḥabete derece-i nihâyetde mâyil ü rāğıb ve bir sâ‘at mübâḥşeye cân u dilden ṭâlib idüm ve her meclisde ki ‘ilm-i hey’ete müte‘allık bir güft ü gū olsa daḳîḳa fevt étmeyüp vâḳi‘ olan su ‘âle nâzır ve ‘alâ ḳadri’ṭ-ṭâḳa cevâba ḥâzır idüm*” (HH, 2a-18), denizciliğe olan ilgisini ise; “.... ‘ilm-i deryâya ṭâlib ve anuḡ taḥşil ü tekmîlin cân u dilden rāğıb olup...” (M, 2b-3) ifadeleriyle anlatır. Bulunduğu meclislerde bu ilim dallarına yönelik konuşmalara önem vermiş, bazılarını eserlerinde kullanmıştır (M, 3b-7). Ayrıca Osmanlı ordusunun Sefer-i Hümâyûnuna (2. İran Seferi) katılmış, ordu Halep’te bulunduğu sürece Mevlânâ Hamdullah bin Şeyh Cemâleddin’e hizmet etmiş ve ondan ilim tahsil etmiştir (HH, 2b-2).

¹ Seydî ‘Alî Re’is’in hayatı ile ilgili en kapsamlı araştırmalardan ilki için bk. Orhonlu, 1970, ss. 39-56. Ayrıca *Mir ‘ātü’l-memâlik* adlı eseri üzerinde bir doktora çalışması gerçekleştiren Mehmet Kiremit çalışmasının girişinde çeşitli tezkireler ve dönemin tarih kitaplarındaki bilgiler ile *Mir ‘ātü’l-memâlik*’te yer alan bilgileri bir araya getirerek toplu bir biyografi hazırlamıştır (bk. Kiremit, 1999, ss. 10-15). Diğer biyografiler için bk. (Parmaksızoğlu, 1980, ss. 481-482; Turan, 1988, s. 531; Ak, 2010, ss. 21-24)

² Doğum tarihi (Turan, 1988, s. 528)’de 16. yüzyıl başlarında, (Parmaksızoğlu, 1980, s. 481)’de 1498 ve (Kiremit, 1999, s. 11)’de öldüğünde 65 yaş civarında olmasından hareketle 1498-1499 şeklinde verilmiştir.

Eserlerine bakarak Arapça ve Farsçayı ileri derecede bildiğini söylemek mümkündür. Çünkü astronomi ve denizcilik sahasında verdiği eserler daha çok Arapça ve Farsça kaynaklara dayanmaktadır. Bu dillerin yanı sıra Çağatayca'yı şiirlerinde kullanmakta ustadır. Hatta Çağatayca ile yazdığı şiirler Humayun Şah tarafından kendisine “Mîr Alî Şîr-i Sâni” unvanının verilmesini sağlayacaktır (Erarslan, 1968, s. 43).

Denizci bir aileden gelen Seydî ‘Alî Re’is, ataları gibi denizcilikle uğraşmış, Osmanlı ordusunda ve donanmasında çeşitli görevlerde bulunmuştur. Şiirlerinde kullandığı “Kâtibî” mahlası da resmi ilk görevi olan Azaplar Kâtipliği’nden gelmektedir. Bu görevin ardından Galata Tersanesi Kethüdalığı yapmıştır (Kiremit, 1999, s. 13). Daha sonra sırasıyla Rodos’un fethinde (1522) Kanuni’nin yanında yer almış ve fethin sonrasında birçok savaşta Barbaros Hayreddin Paşa ile Sinan Paşa’nın yanında Osmanlı donanmasında çeşitli görevler almış (M, 2b-5), Preveze Deniz Savaşında (1538) donanmanın sağ kanadında (Orhonlu, 1970, s. 40) bulunmuştur. 2. İran Seferinde (1548-1549) (HH, 2b-3) ve Sinan Paşa ile Trablusgarb’ın fethinde (1551), 3. İran Seferinde (1553) Osmanlı ordusunda (M, 2b-12) görev yapmıştır. Bilindiği gibi Osmanlı ordusu her iki İran seferinde Halep’te kışlamıştır. Ordu Halep’teyken Seydî ‘Alî Re’is, H. Zilhicce 960 / M. Aralık 1553 tarihli bir fermanla Mısır Kaptanlığı ile görevlendirilmiştir³ (M, 3a-5). Sonra H. Muharrem 961 / M. Ocak 1554 tarihli bir fermanla daha önce Basra’ya gönderilen gemilerin sağlam olanlarını Mısır’a ulaştırmakla görevlendirilmiştir (M, 3a-9). H. Şaban 961 / M. Temmuz 1554 tarihinde 15 kadirge ile Mısır’a varmak ümidiyle yola çıkmış, ancak Mısır’a ulaşmak mümkün olmayınca Hürmüz Denizinden geçerek Hint Okyanusuna yönelmiştir (M, 3b-1). Seydî ‘Alî Re’is 1553’ten 1557’ye kadar başından geçenleri *Mir’âtü’l-memâlik*’te ayrıntılı olarak anlatmaktadır (bk. Kiremit, 1999, ss. 19-28). Bu dört yıl oldukça sıkıntılı geçmiş, bu sıkıntılar “başına Seydi Ali halleri geldi” atasözüyle ifade edilmiştir. Seydî ‘Alî Re’is, 1557 Mayıs ayı başlarında İstanbul’a ulaşmış, padişah Edirne’de bulunduğu için o da Edirne’ye gitmiştir. Dört yıllık süre zarfında 18 padişah ve beyden Kanuni’ye verilmek üzere aldığı mektupları padişaha sunmuştur. Selefî Pîrî Reis’in yaşadıklarına benzer olumsuzluklara neden olmasına rağmen onun gibi idam edilmemiş, aksine 80 akça ile müteferrikalık ve Diyarbakır Tımar Defterdarlığı (9 Haziran 1557) sonra da

³ Ayrıntılı bilgi için bk. (Öztuna, 1994, ss. 397-402).

Galata Hassa Reisliği (24 Ocak 1560) ile görevlendirilmiştir (Orhonlu, 1970, ss. 51-52). Bu tarihten sonra vefatına kadar geçen sürede çeşitli görevlerinin yanı sıra eserlerinin telifiyle uğraşmıştır.

Ölüm tarihi Kınalızâde⁴ ile Mehmed Süreyya⁵ tarafından H. Cemaziyelevvel 970 / M. 28 Aralık 1562 olarak verilmiştir. Fâizi⁶ dışındaki diğer kaynaklarda yalnızca 970 yılı zikredilmektedir (Kâtip Çelebi, 2007, Mehmed Süreyya, 1996, s. 1498; s. 662; Kayabaşı, 1997, s. 466).

Çeşitli kaynaklarda Türkçe bir Divanı olduğundan söz edilse de (Kâtip Çelebi, 2007, s. 662; Kayabaşı, 1997, s. 466) böyle bir eser ile ilgili nüsha ya da nüshalar tespit edilememiştir. Bazı şiir mecmualarında yer alan şiirleri Ali Nihat Tarlan tarafından yayımlanmıştır (Kiremit, 1999, s. 14). Seydî ‘Alî Re’is’in tespit edilmiş 4 eseri bulunmaktadır. Bu eserlerinden biri dışındakiler astronomi ve kozmografya ile ilgilidir. Bu eserleriyle o, belki de bir kapının aralayıcısı olmuş, farklı dillerden derleyerek oluşturduğu bu eserlerle ‘astronomiyi Türkçe olarak tanıtmak’ gibi önemli bir işlevi üstlenmiştir. Arapça ve Farsçayı bu dillerden rahatlıkla çeviri yapabilecek ölçüde iyi bilen Seydî ‘Alî Re’is’in Türkçeye yakınlığı eserlerinin sebab-i telif bölümleri incelendiğinde açıkça görülmektedir:

1.2. TÜRKÇEYE BAKIŞI

Seydî ‘Alî Re’is, kayıp *Divan*’ı da dâhil olmak üzere eserlerinin tamamını Türkçe olarak kaleme almıştır. *Mir’âtü’l-memâlik*’in sebab-i telif bölümünde, başından geçenlerin daha kolay anlaşılabilmesi ve herkesin bunlardan haberdar olabilmesi için secili söyleyiş özelliklerine başvurmadığını belirtmektedir. Bir bakıma o, bu tür söyleyiş özelliklerinin okuyanlarca tam olarak anlaşılamadığını vurgulamaktadır:

Bârî görülen şehrler ve seyr olınan ‘acâyib ve ğarâyib ve ziyâret olınan mezârât-ı şerîfe ve fi’l-cümle vuķû‘ bulan âlâm u mihnet zıkr olınup bir kitâb tertîb olınmak recâ iderüz ki istimâ‘ idenler kışşa-i pür-ġuşşamuz fehm idüp hâlimüze raħm ideler.” diyü ibrâm ü iķdâm idicek “el-ibrâmü yuħaşşilü’l-me-râm” muķtezâsınca ibtidâ olınup ve *taşannu‘ murâd olınmayup ve secî‘ ri’âyet kılınmayup her kes muķtali‘ olmaķ için*, rüz-

⁴ (bk. Sungurhan Eyduvan, 1999, s. 849).

⁵ (bk. Mehmed Süreyya, 1996, s. 1499).

⁶ (H. 975 / M. 1567-68 olarak verilmiştir, bk. Kayabaşı, 1997, 466).

merre kelimât ile edâ olunup mesken-i me'lûfa ya'nî Dârü's-salţanat-ı Maħrûse-i İstanbul'a vâşıl olunca belâ ve miħnet ğâyet ve kışsa-i pür-ġuşsa nihâyet bulup egerçi kim çekilen şedâyide nisbet "Miħnetnâme" olup ammâ, her vilâyetüñ aħvâli andan nümâyân olmaĝın ismi "Mir'âtü'l-Memâlik" olmaĝ müvecceħ görildi. Mercûdur ki nażar-ı feyz-resân-ı yârân ile manzûr olduĝda bu vâdi-i hicrânda, ser-gerdân ve diyâr-ı ğurbetde nâlân u giryân olan zâr u nâ-tüvânı du'â-yı ħayr ile yâd eyleyüp dil-i ğam-ĝini şâd ideler (Kiremit, 1999, s. 71).

Astronomi ve denizcilikle ilgili eserlerinde temel bilgileri Türkçe vermekle hem pratik astronomiyi yaygınlaştırmayı hem de bu bilimlerini daha geniş kitlelerin anlamasını sağlamayı hedeflediği söylenebilir. Bu tür metinlerin tercüme edilme amacı, o eseri okuyan öğrenci kitlesinin Arapça ve Farsçayı yeterli düzeyde bilmemesinden kaynaklanmaktadır (İzgi, 1997, s. 344). Bu dil engelinin yanı sıra Seydî 'Alî Re'is gibi mütercimlerin diğer dillerde yazılan eserlerin tam olarak anlaşılabilmesi, pratikte bu eserlerden yararlanmak için bir 'muallim'e ihtiyaç duyulması ve muallimin her zaman bulunabilmesi gibi nedenlerden ötürü Türkçeye önem verdikleri söylenebilir. Nitekim Fazlıoĝlu, onun Arapça ve Farsça gibi dillerde yazılmış eserleri Türkçeye kazandırma arzusunun, 'dil bilinci' ile açıklamaktadır (2003, s. 161). Bu 'dil bilinci' eserlerinin sebep-i teliflerinde açık olarak görülmektedir. Zaten, HH'yi Hamdullah bin Şeyh Cemâleddin'in "Arapça ve Farsça astronomiyle ilgili birçok eser bulunmakla birlikte Türkçede de bu tür eserlerin olması ve Anadolu'da da bu eserlerden yararlanılması gerektiği" tavsiyesi ile oluşturur (bk. HH, 3a-1 / 3a-10). Türkçeye duyarlılığı *Muħiř* te açıkça görülmekte ve sebep-i telifinde denizcilerin bir muallime ihtiyaç duymadan yararlanabilmesi amacıyla kaleme alındığı belirtilmektedir:

(3b-4) "... ve bender-i (5) başradan diyâr-ı hinde vâşıl olunca evvel-i şa'bândan ğâyet-i (6) şevvâle dek tamâm üç ay olup bi'l-cümle zıkr olınan sekiz (7) ayda gemilerde olan mu'alimler ve râbbânlar ile düzüşüp 'ilm-i (8) deryâya müte'allıĝ mübâħaşeden bir ân ħâlî olmayup fârs u (9) هرامزه ve hindüstân mu'allimlerinüñ ħudemâsından leys bin (10) kehlân ve muħammed bin şâdân ve sehl bin âbân muħaddema deryâ-yı (11) hindde ne tarîĝ ile 'amel êtdüklerini ma'lûm edinüp ve (12) müte'aħħirînden vilâyet-i 'amânda culĝârdan aħmed bin mâcid (13) ve diyâr-ı cürzde şihir-nâm şehrden süleymân bin aħmed te'lif (14) êtdüĝi kitâblardan fevâyd ü ħâviye ve tuħfetü'l-fuħûl ve 'umde (15) ve minhâc ve ħilâdetü's-şumûs-nâm kitâblar cem' olunup ve her (4a-1) biri tetebbü' ħılınup fi'l-vâķi' deryâ-yı hindde anlarsız 'amel (2) ğâyet müşkil olup *ammâ ħapudanlar ve re'isler ve keşti-bânlar (3) ol 'amelden ħaberdâr olmayup dâyimâ mu'allime muħtâc olup (4) kendülerüñ vuķûfları olmaduĝı eclden bu faķire vâcib (5) ü lâzım oldı ki zıkr olan kitâblar intihâb olunup (6) ve terceme ħılınup türki dilde bir*

laţif kitāb tertib olına (7) ki her zamān mu‘allime ihtiyāc olmayup zıkr olan kitāba (8) mürāca‘at edenler murāda vāşıl olup *mu‘allimden müstağnī olalar* (9) ol niyyet ile hāzret-i haqqıñ ‘ināyetine tevekkül ve enbiyā-yı (10) ‘ıẓām ve evliyā-yı kirāmuñ himmetlerine tevessül édüp (11) aqđām-ı tām ile cān u dilden tercemeye mübāşeret kılnup (12) ve nēçe fevāyid dahı ilhāk olınuş zamān-ı yesİRde bi-‘ināyet(13)i’l-meliki’l-kağır ihtitām bulup ve zıkr olan kitāb-ı ‘ilm-i (14) deryānuñ cemī‘-i umūr-ı ğarİbesin ihāta kılnmağın ismi muhiţ konıldı mercūdur ki müţala‘a eden ihvān-ı şafa vāki‘ (4b-1) olan hıbt u haţāların kalem-i ‘afvı ile ıslāh kılılar ve ümid(2)dür ki deryāda andan müstefİd olanlar bu kemİnei du‘ā-ı hayr (3) ile yād edeler ...” (Seydİ ‘Alİ, 1997, ss. 6-8).

Seydİ ‘Alİ Re’is, *Mir’āt-ı Kā’ināt* adlı eserinin mukaddimesinde de Arapça ve Farsça eserlerden yararlanmış ve Türkçede içerik itibariyle benzer bir eser olmadığı için, her yerde kullanılabileceğini belirtmiştir (Adıvar, 1943, s. 73; Dizer, 1990, ss. 20-21). Aynı eserin içerisinde yer alan *Risāle-i Zātü’l-Kürsî*’de yine Arapça ve Farsça olarak yazılmış farklı risalelerden yararlanılarak oluşturduğu ifade edilmiş ve herkesin yabancı dilde yazılmış bu eserlerden yararlanamayacağını bilinciyle Türkçe olarak kaleme alındığı vurgulanmıştır:

“..... ‘İlm-i nücūma müte‘allik olan âlet için vaz‘ olunan ‘Arabî ve Fârisî ve Türkî risālelerüñ her birisi ekşer evkâtta lâzım iken bulunmayup belki ekşer şehirlerde ele girmeyüp küllî ihtiyāc çekilüp *bulunanlar dahi ekşer ‘Arabî ve Fârisî; herkes anlardan müstefİd olmamağın bir intihāb kılnup Türkî dilde zıkr oluna*. Muhtaşar ve müfİd bir risāle olup murād olunan evkâtta ihtiyāc çekilmeye...” (İzgi, 1997, s. 344).

Bütün bu ifadelerden Seydİ ‘Alİ Re’is’in eserlerini, secili söyleyişlerle dolu Türkçe kaynaklar ile Arapça ve Farsça yazılmış eserlerin tam olarak anlaşamadığı bilinciyle kaleme aldığı açıkça görülmektedir. Bundaki temel etken onun Türklere, kolayca anlayabilecekleri dille, yani Türkçe, eserler bırakmak arzusudur. Tespit edilen eserlerinin tamamının Türkçe oluşu bu duruma ayrı bir delil olarak gösterilebilir.

1.3. ESERLERİ

Yukarıda da değinildiği gibi Seydİ ‘Alİ Re’is’in günümüzde bilinen 4 eseri bulunmaktadır.

1.3.1. Mir’ātü’l-memālik

Bu eser, Türk edebiyatının seyahatname türünde yazılmış ilk örnekleri arasında gösterilebilir. Eserde Seydİ ‘Alİ Re’is’in Mısır kaptanlığına getirilmesinin ardından

Basra dönüşünde (1553) önce deniz, Hint topraklarından itibaren ise kara yoluyla İstanbul'a kadar başından geçenler anlatılır. Seydî 'Alî Re'is, donanmayı Basra'dan Mısır'a götürmek üzere yola çıktığında Hürmüz Denizinde Portekiz donanması ile çarpışıp zorunlu olarak Umman deryalarından Hint Okyanusuna yönelir. Kalan gemilerle denizden geri dönemeyeceğini anlayan Seydî 'Alî Re'is, eserinde Gücerat'tan kara yolu ile Sind, Hindistan, Zâbilistan, Bedehşan, Harezmi ve Kıpçak bozkırları, Horasan gibi birçok şehir ve ülkeden geçerek Osmanlı topraklarına nasıl ulaştıklarını anlatır. Bu yerler hakkında çeşitli bilgiler verilir.

Eser, ilk defa basma olarak Necib Asım'ın önsözü ile Ahmed Cevdet tarafından 1895'te yayımlanmıştır (Kiremit, 1999, s.18). Eser, Özön ve Örs (1943) ile sadeleştirilmiştir. Eserin tamamı 1975'te günümüz Türkçesine çevrilmiştir (Akyıldız, 1975). Ayrıca Seydî 'Alî Re'is'in maceraları Abdullah Ziya Kozanoğlu tarafından 1927'de romanlaştırılarak yayımlanmıştır (Kozanoğlu, 2008). Eser ile ilgili son çalışma Kiremit tarafından gerçekleştirilmiştir (Kiremit, 1999).

1.3.2. Muḥīṭ

Kitâbü'l-muḥit fi'l-ilmî'l-eḫlâk ve'l-ebhur adıyla da tanınan bu eser, deniz astronomisi ve coğrafyası ile ilgilidir. 10 bâb ve 50 fasıl olarak düzenlenmiştir. İslam âleminde denizcilik ile ilgili son derece önemli şahsiyetlerden olan Süleymân bin Aḫmed ile Aḫmed bin Mâcid gibi isimlerin varlığı, Batı dünyasınca bu eser sayesinde bilinmiştir (Sezgin, 2007, 41). Muḥīṭ, farklı kaynaklardan yararlanılarak hazırlanmıştır (bk. mad. 1.2.) Eserin çeşitli bölümleri İngilizce, Almanca ve Fransızcaya çevrilmiş (Kiremit, 1999, s. 15), ayrıca, Topkapı Revan Köşkü 1643 numarada kayıtlı nüshasının tıpkıbasımı F. Sezgin'in editörlüğünde ve önsözüyle yayımlanmıştır (Seydî 'Alî, 1997).

1.3.3. Mir'ât-ı Kâ'inât

Eser, astronomi ve denizcilikle ilgilidir. Usturlabın yapımı ve kullanımı, Güneş'in yüksekliği, yıldızların uzaklığı, kıblenin ve öğle vaktinin belirlenmesi, nehirlerin genişliğinin tespiti ve 'rub'-ı müceyyeb'ten bahseden eser, beş makale ve 120 bâbdan oluşmaktadır. Bu eserin içerisinde yer alan "*risâle-i dâ'ire-i mu'addil, risâle-i usturlâb, risâle-i rub'-ı müceyyeb*" gibi risaleler bazı kaynaklarda farklı eserler olarak değerlendirilmekle birlikte, temelde *Mir'ât-ı Kâ'inât*'ın bölümleri olmaları nedeniyle

burada ayrıca ele alınmamıştır. 20'nin üzerinde nüshası⁷ bulunan eser henüz yayımlanmamış olup yalnızca içerisinde yer alan “dā'ire-i mu'addil” adlı bölüm üzerinde bir çalışma yapılmıştır (Brice, Imber ve Lorch, 1976).

1.3.4. Hülāşatü'l-hey'e

Astronomi ile ilgili tercüme-telif niteliğindeki eserin kataloglarda yer alan 27 nüshası bulunmaktadır (bk. *OALT*, 1997, ss. 141-142). Bu nüshaların dışında Dizer (1990, s. 21)'de özel koleksiyonunda⁸ yer alan başka bir nüshasından söz etmekte ve nüshanın ilk varağının fotokopisini aynı eserde vermektedir (1990, s. 158).

Hülāşatü'l-hey'e, Ali Kuşçu tarafından H. 16 Rebiyülevvel 878'de (M. 11 Ağustos 1473) yazılan ve Fatih Sultan Mehmed'e takdim edilen *Fethiyye*⁹ adlı eserin genişletilmiş bir çevirisi¹⁰ olmakla birlikte, farklı birçok eserdeki bilgilerden de yararlanılarak geliştirildiği için telif eser niteliğindedir. Bilgilerin alındığı belli başlı eserler, Kadızāde-i Rûmî'nin *Şerhü'l-Mulahhaş fi'l-hey'e*, Kutbüddîn-i Şîrâzî'nin *Nihāyetü'l-idrāk fî Dirāyeti'l-eflāk*, İbn-i Şâtîr'in *Nihāyetü's-sü'l fî taşhîhi'l-usûl*, Gıyâseddin Cemşîd'in *Süllemü's-semâ*, Mîrim Çelebî'nin *Şerhü'l-Fethiyye fi'l-hey'e*, Nasıruddîn-i Tûsî'nin *et-Tezkire fi'l-hey'e*, Fahreddin-i Râzî'nin *el-Mulahhaş*, Seyyid Şerif-i Cürçânî'nin *Şerhü'l-Mulahhaş fi'l-hey'e* İbn-i Sina'nın *Kitābu's-şifâ* dır.

Eser, H. 955 yılı Zî'l-hicce ayının sonlarında (1549 - Ocak) Haleb'de tamamlanmış ve Osmanlı hükümdarı Kanuni'ye sunulmuştur.

Fazlıoğlu (2007) eseri Türkçe ilk teorik astronomi çalışması olarak değerlendirmekte ve Mustafa Muvakkıt ile Mehmed Konevî'nin eserleriyle Türkleştirilen (Fazlıoğlu, 2009) klasik İslam astronomi literatürünün ilk ürünleri arasında göstermektedir.

⁷ (bk. *OALT*, 1997, s. 143)

⁸ Dizer'in bu koleksiyonu ile ilgili başka herhangi bir bilgiye tarafımızca ulaşılammıştır.

⁹ *Fethiyye* Ali Kuşçu tarafından 1458'de Semerkand'da yazılmış, bir mukaddime ve iki makaleden oluşan *Risâle der 'İlm-i Hey'e*'nin Arapça olarak genişletilmiş şeklidir (*OALT*, 1997, ss. 30-34). 1473 yılında tamamlanan eser bir mukaddime ve üç makaleden oluşmaktadır (Unat, 2009, s. 45). Eserin içeriği ilgili geniş bilgi için bk. (Demir ve Unat, 2002, ss. 237-238; Unat, 1990; 1996, ss. 325- 328; 2009, ss. 45-58).

¹⁰ *Fethiyye*'nin ikinci çevirisi Seyyid Ali Paşa tarafından *Mirâtü'l-Âlem* adıyla 1824'te yapılmıştır. Bu eser günümüz Türkçesi ile yayımlanmıştır (Unat, 2001a). *Fethiyye*'nin Abdullah Pervîz (ö. 1579) tarafından *Mirkâtü's-semâ* (1527/1528) adıyla yapılmış farklı bir çevirisinden çeşitli kaynaklarda söz edilse de bu eser Ali Kuşçu'nun Farsça olarak kaleme aldığı *Risâle der 'İlm-i Hey'e* adlı eserin çevirisidir. Bir mukaddime ve iki makaleden oluşan eserin bölüm başları Farsça'dır (bk. 'Abdullah Pervîz, *Mirkâtü's-semâ*).

“... XVI. yüzyılda Yunan-Helenistik ve klasik İslam astronomi literatürünün Türkçeleştirilme hareketidir. Çalışmalarını Ali Kuşçu ve arkadaşları tarafından kurulan teorik ve gezegen astronomisi araştırmalarına dayandıran; Mîrim Çelebi ile Mehmed Konevî'nin talebesi ve Takiyüddin Rasîd'tan önceki baş-astronom Mustafa Muvakkıt yazdığı eserlerle Yunan-Helenistik ve klasik İslam astronomi literatürünü Türkçeleştirmiş; böylece Osmanlılarda Türkçe bir astronomi dili ile eser verme geleneğini başlatmıştır. Bunun en güzel ürünlerinden birisi aynı tarihlerde Seydî Ali Reis tarafından ilk Türkçe teorik astronomi metni, *Hulasatu'l-hey'e*'nin kaleme alınmış olmasıdır.” (Fazlıoğlu, 2007).

1.3.4.1. Metnin Çeviri Yazısı Hazırlanırken Esas Alınan Nüsha

Eserin müellif nüshası tespit edilmemiştir. Bu tezde, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Ayasofya nu. 2591'de kayıtlı nüsha üzerinde çalışılmış ve 28 nüshası bulunan eserin birçok nüshası incelenmekle birlikte nüsha karşılaştırması yapılmamıştır. Ancak, metnin okunuşu Kandilli Rasathanesi El Yazmaları Türkçe Yazmalar nu. 124'te kayıtlı nüsha ve Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Halet Efendi nu. 532'de kayıtlı nüsha ile son bir kontrolden geçirilmiştir. Ayrıca bazı sözcüklerin okunuşu için zaman zaman Milli Kütüphane nu. A532, Kandilli nu. 141, Nuruosmaniye nu. 2911¹¹, İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmalar nu. 1613'te kayıtlı nüshalara başvurulmuştur.

Ayasofya 2591'de kayıtlı nüsha için *OALT* (1997, s. 141)'de “muhtemelen mütercim hattıyladır” şeklinde bir ifade yer alsa da yazmada bunu doğrulayacak herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

Teze esas alınan yazma 15x24 (8.6x16.3) cm. boyutlarında, ebrulu cilttir. Bâb başları, bazı kelimeler, şekiller ve cetveller kırmızı mürekkepledir. 1a'da Sultan I. Mahmud ve Haremeyni's-Şerifeyn ve Sultan I. Mahmud vakıfları müfettişi Ahmed Şeyh-zâde'nin vakıf kaydı ve mührü bulunmaktadır. Sayfa başı (1b) 15 satır, şekillerin bulunduğu sayfalar muhtelif olmak üzere diğerleri 19 satırdan oluşan metnin tamamı 94 varaktır.

1.3.4.2. *Hulâşatü'l-hey'e* Yazılırken Yararlanılan Temel Kaynaklar

Seydî 'Alî Re'is *Hulâşatü'l-hey'e*'yi oluştururken yukarıda adı geçen kaynaklardan yararlanmış ve metnin referans hiyerarşisinde plan ve içerik olarak *Fethiyye*'ye bağlı kalmakla birlikte, Osmanlı ilim çevrelerinde en çok kullanılan eserlerin başında gelen

¹¹ Bu nüshanın günümüz Türkçesine çevirisi için bk. (Uymaz, 2009).

Kadızzâde-i Rûmî'nin Arapça olarak yazdığı *Şerhü'l-Mulahhaş fi'l-hey'e* ile Kutbüddîn-i Şîrâzî'nin kaleme aldığı *Nihâyetü'l-idrâk fi Dirâyeti'l-eflâk* adlı eserlerdeki verileri çalışmasına büyük ölçüde eklemiştir.

Fethiyye Osmanlı ilim çevresinde en çok kullanılan eserlerin başında gelmektedir. Farsçası ile genişletilerek oluşturulmuş Arapçasının yanında farklı şerhler ve tercümelerle birlikte nüsha sayısı 200'e ulaşan bu eser yaygın olarak kullanılmıştır¹². Diğer taraftan eserin 1824 tarihinde Seyyid Ali Paşa tarafından bir çevirisinin yapılmış olması etkisinin geç dönemlerde de devam ettiğini göstermektedir¹³.

OALT'de *Şerhü'l-Mulahhaş fi'l-hey'e* 313'ü aşkın nüshası ile birinci dereceden mütedavil eserlerin ilk sırasında yer alır (İhsanoğlu vd., 1997, s. CXXXII). Bursalı Kadızade tarafından yazılan eser, Semerkant'ta Uluğ Bey'e sunulmuştur.

Hulâşatü'l-hey'e'nin temel kaynaklarından bir diğeri Kutbüddîn-i Şîrâzî'nin Sivas'ta bulunduğu sırada yazdığı *Nihâyetü'l-idrâk fi Dirâyeti'l-eflâk* (1282) adlı eseridir. Kutbüddîn-i Şîrâzî, Merağa matematik-astronomi okulunun Anadolu'daki ilk ve en etkili temsilcisidir (*OALT*, 1997, s. LXXXVI).

Mad. 1.3.4.'te verilen diğer kaynaklar ise *Hulâşatü'l-hey'e*'nin ikinci derecede kullandığı (en çok 4 kez) eserlerdir.

1.3.4.3. Eserin Özeti

Hulâşatü'l-hey'e dönemin diğer eserlerinde olduğu gibi *hamdele* ve *salvele* ile başlar. Sonra *Kanûnî Sultan Süleyman'a övgü* ve *bâ'ış-i terceme-i kitâb* bölümleri yer almaktadır.

Bâ'ış-i terceme-i kitâb (2a-16 / 3a-18) bölümünde Seydî 'Alî Re'is, astronomiye olan ilgisine değinir. Bu ilgi, Osmanlı ordusunun Sefer-i Hümâyûn'una (2. İran Seferi) katıldığı dönemde başlamıştır: Galibiyetle sonuçlanan sefer dönüşü, Gürcistan, Kürdistan, Tebriz, Van ve birçok Azerbaycan şehrini geçerek uğradıkları Haleb'de (1548-1549) Mevlânâ Hamdullah bin Şeyh Cemâleddin'e hizmet ederek ondan ilim

¹² Bu sayı *OALT*'de yer alan ilgili eserlerin yaklaşık toplamıdır.

¹³ Bu çeviride Seyyid Ali Paşa astronomide üç farklı görüşün bulunduğunu, bunlardan ilkinin Aristotelesçi ve Batlamyusçu, ikincisinin Pythagorasçı, Eflatuncu ve Kopernikçi, üçüncüsünün de Tyhco Brahe'ye ait olan görüş olduğunu belirtmektedir. Buna göre İslam dünyasında geçerli olan görüş ilkidir (Unat, 2001a, ss. 23-24).

tahsil eder. Şeyh Cemâleddin, Hoca Abdullah el-Ensârî'nin zâviyesinde matematik ve ilahiyat ile geometri ve felsefe alanlarında yetkin, astronomide derin bilgisi olan, Öklit'i ve Batlamyus'un *Almagesti* adlı eserini çok iyi bilen biridir. Şeyh Cemaleddin, Seydî 'Alî Re'is'in matematik ilimlerine ilgisini görür ve ona, astronomiye ilişkin Arapça ve Farsça yazılmış birçok kaynağın bulunduğu ve Türkçede de bu tip eserlerin bulunması gerektiğinden bahseder. Özellikle de astronomi sahasında döneminin en yetkinlerinden olan Mevlânâ Ali Kuşçu'nun kaleme aldığı eserin çevrilerek Anadolu'da yararlanmaya sunulması gerektiğine değinir. Bunun da etkisiyle, Seydî 'Alî Re'is, yukarıda belirtilen kitaplardan yararlanarak *Fethiyye* çevirisine başlar.

Eser *bir mukaddime* ve *iki makale* içermektedir.

Mukaddime (3a-19 / 5b-17) *Bu 'ilme şürû'dan evvel bilinmesi lâzım olanları beyân eder ve ol iki kısmdur.*

Astronomi ilmine başlamadan önce gerekli olan bilgileri içermekte ve iki kısımdan oluşmaktadır:

Kısm-1 evvel (3b-1 / 5a-10) *Hendesiyâyâta müte'allik olanları beyân eder.*

Geometriye ilişkin olanlar açıklanmaktadır. Bu bölümde geometri ile ilgili temel düzey bilgileri verilmekte, çok sayıda geometrik terimin tanımı yapılmaktadır. Bunlar; *haft* "çizgi", *sath* "yüzey", *cism* "cisim", *haft-ı müstakîm* "doğru çizgi", *nısf-ı kuṭr* "yarıçap", *veter* "kiriş", *ḳavs* "yay", *ḳuṭr* "çap", *şekl-i musattaḥ* "düzlem", *müşelles* "üçgen", *zū-erba'at-i azlâ* "dörtgen", *zū-ḥamset-i azlâ* "beşgen", *şekl-i mücessem* "somut şekil", *küre*, *dâyire*, *azîme* "büyük daire", *şagîre* "küçük daire", *zâviye* "açı", *ḳâyime* "dik açı", *münferice* "geniş açı", *ḥādde* "dar açı", *faşl-ı müşterek* "ara kesit", *mütevâzî* "paralel", *mihver* "eksen", *mınṭaḳa* "kuşak" vb. terimlerdir. Bu bölümde Seydî 'Alî Re'is bazı astronomların bütün yıldızların kendi yerlerinde hareket ettiğini savunduğunu ancak bunun kesin olarak tespit edilemediğini belirtir.

Kısm-1 şânî (5a-10 / 5b-17) *Ṭabî'ıyyâyâta müte'allik olanları beyân eder.*

Bu bölümde doğaya ilişkin olanlar açıklanmaktadır. Doğa ile ilgili gerekli terimlerin neler olduğu belirtilmiştir. Bunlar *mürekkeḳ* "bileşik", *'âlem-i 'ulvî* "ulvî âlem", *'anâşır-ı erba'a: âteş, havâ, âb, ḥâk* "dört unsur: ateş, hava, su, toprak", *'âlem-i süflî* "süflî âlem", *mürekkeḳ-i tâmm* "bileşik cisimler: madenler, bitkiler ve hayvanlar";

mürekkebi-ı ğayr-ı tām̄m “bulut, duman vb. cisimler”, *hareket-i basīte* “basit hareket”, *hareket-i muhtelifē* “farklı hareket”dir.

Maḳāle-i ūlā (5b-17 / 49a-11) *Ecrām-ı ‘ulviyyenūñ aḥvālın beyān eder ve ol altı bābdur.*

Gök cisimlerinin durumları açıklanmakta olup 6 bölümden oluşmaktadır.

Bāb-ı evvel (5b-18 / 13a-4) *Eflāk-i külliyyenūñ ‘adedin ve keyfiyyet-i tertiblerin beyān eder.*

Bu bölümde kürelerin sayısı ve sıralanış durumları açıklanmaktadır.

Buna göre Evren bir küredir ve merkezi Yer’in merkezidir. Küreler 9 tanedir ve birbirlerini soğan katları gibi çevreler. Yani her birinin dışbükeyi diğerkürenin içbükeyine teğettir. Kürelerin sayısının 9 bulunmasındaki neden gökyüzünde 9 hareketin tespit edilmiş olmasıdır. Bu küreler dıştan içe doğru şu şekildedir:

Dokuzuncu küre *felekü’l-eflāk*’tir. Bütün küreleri çevreleyen ve hareket ettiren küredir. Ona *felek-i a‘zam*, *felek-i atlas* da denir. Sekizinci küre *felek-i şevābi‘*’tir. *Felekü’l-burūc* şeklinde de adlandırılan bu küre bütün yıldızların bulunduğu küredir. Yedinci küre *felek-i zuḥal* “Satürn”dür. Ona *keyvān* ve *naḥsü’l-ekber* de denir. Altıncı küre *felek-i müsterī* “Jüpiter”dir. Ona *sa‘dü’l-ekber* de denir. Beşinci küre *felek-i mirriḥ* “Mars”tır. Ona *aḥmer* ve *naḥsü’l-aşğar* da denir. Bu üç gezegen yani Satürn, Jüpiter ve Mars ‘*ulviyye* “dış gezegenler ya da üst gezegenler”yi oluşturur. Dördüncü küre *felek-i āfitāb* “Güneş” yani *neyyir-i a‘zam*, üçüncü küre *felek-i zühre* “Venüs” bir başka deyişle *sa‘dü’l-aşğar*, ikinci küre *felek-i ‘uṭārid* “Merkür”, yani *kātīb*’dir. Venüs ile Merkür’e *süfliyeyn* “iç ya da alt gezegenler” denir. ‘*Ulviyye* ile *süfliyeyn*, *ḥamse-i müteḥayyire*’yi oluşturmaktadır. Birinci küre *felek-i kamer* bir başka deyişle *neyyir-i aşğar*’dır. *Neyyireyn* “Güneş ve Ay” ile *ḥamse-i müteḥayyire*, *seb‘a-i seyyāre*’yi oluştururlar.

Küreler Ay küresinde son bulur. Dört unsur Ay küresinin içerisinde yer almaktadır. Yerküre bu kürelerin ortasında bulunmakta olup merkezi evrenin merkezidir.

Bu bölümün devamında Yer’in hareket edip etmediği çeşitli görüşler dile getirilerek tartışılır. Daha sonra önceki zamanlardaki sıcaklığın Seydī ‘Alī Re’is’in eserini kaleme aldığı dönemdeki sıcaklığa oranla daha şiddetli olduğu Güneş’in hareketine bağlı olarak

açıklanır. Su, ateş ve hava küreleri ve unsurların oluşturduğu dokuz tabakaya ilişkin çeşitli bilgiler verilir.

Bāb-1 şānī (13a-4 / 18b-1) *Meşhūr olan devāyir-i ʿıẓām u şıġārı ve kavsleri beyān eder.*

Bilinen büyük ve küçük daireler ile yayları açıklar.

Her daire çevresi eşit olarak 360 kısma bölünmüştür. Buna göre her dairenin çapı 120 kısım olur. Terimsel olarak her bir kısma *derece* adı verilmektedir. Her derece eşit olarak 60'a ayrılıp her birine dakika, dakikanın 1/60'ına saniye ve bu yolla saniye salise; salise de rabia olur. Her yay 90 dereceden eksik ise doksana ulaştığında kalana o yayın tamlayanı denir. Bu açıklamadan sonra bilinen büyük dairelerden *mıntaqa-i felek-i a'zam*, “ekvator kuşağı” bir başka deyişle *mu'addilü'n-nehār* ve *felek-i müstaķīm* hakkında bilgi verilir. Daha sonra diğer bir büyük daire olan *mıntaqa-i felek-i şevābit* “ekliptik kuşağı”, *mıntaķatu'l-burūc* ve *felekü'l-burūc* da denen kuşağa değinilir. Daha sonra sırasıyla *dāyire-i ʿarż*, *dāyire-i ufķ*, *dāyire-i nişfu'n-nehār*, *dāyire-i maşriķ u maġrib* bir başka ifade ile *dāyire-i evvelü's-sumūt*, *dāyire-i vasaţu's-semā-yı rü'yet*, *dāyire-i irtifā'* adlı büyük daireler açıklanır. Bunlara ilişkin çeşitli terimler verilir.

Küçük daireler ise *medārāt-ı müyül* yani *medārāt-ı yevmiyye*, *medārāt-ı ʿarūż*, *muķanţarāt* adlı dairelerdir. Bu dairelere ilişkin çeşitli terimler sırasıyla açıklanır.

Bāb-1 şālīş (18b-1 / 29a-18) *Doķuzuncı ve sekizinci felekün ya'ni felekü'l-eflākün ve felekü'l-burūcuñ hey'et ve hareketin ve felekün burūca taķsiminün keyfiyyetin ve aĥvāl-i şevābitden daĥı bir şemmesin beyān eder.*

Dokuzuncu ve sekizinci kürenin yani *felekü'l-eflāk* ve *felekü'l-burūc*'un konumları, hareketleri ve kürenin kuşaklara ayrılması ve sabit yıldızların bir bölümü açıklanmıştır.

Merkezleri evrenin merkezi olan bu iki küreyi iki paralel yüzey çevrelemektedir. Dokuzuncu küre olan *felekü'l-eflāk*'te hiçbir yıldız bulunmaz. Sabit yıldızların tamamı *felekü'l-burūc*'un yani sekizinci kürenin altında bulunur. *Felekü'l-eflāk* doğudan batıya doğru olan hareketle 24 saate yakın bir zaman diliminde dolanımını tamamlar.

Yapılan gözlemlere göre *felekü'l-burūc* da *felekü'l-eflāk* gibi her 70 Güneş yılında 1 derece kateder. Buna göre 25.200 yılda dolanımını tamamlar. Ancak bu durum bilginler arasında tartışmalıdır. Aristo'ya göre *hareket-i yevmiyye*'den “günlük hareket” başka hareket bulunmadığı için kürelerin sayısı sekiz olmalıdır. Eudoxus doğudan batıya

doğru sekizinci kürenin hareketini tespit etmiş ancak miktarını bulamamıştır. Batlamyus İskenderiye'deki gözlemleri sonucunda bu ters hareketin miktarını 100 Güneş yılında 1 derece olarak belirlemiştir. Buna göre dolanım 36.000 yılda gerçekleşir. Bu durum muhaddislerin gözlemlerine göre 66 yılda 1 derece olarak belirlenmiş olduğundan dolanım 23.760 yılda gerçekleşir. Ancak bazı bilginlerin yanı sıra Nasiruddin-i Tûsî 70 yılda 1 derece olarak belirlemişlerdir. Buna göre dolanım 25.200 yılda gerçekleşir.

Seydî 'Alî'nin yaşamış olduğu 16. yüzyıla kadar genelde kabul edilen değer son olarak verilen değerdir. Daha sonra *i'tidāl* "ılımlar" ile ilgili *i'tidāl-i rebî'î* "ilkbahar ılımı" ve *i'tidāl-i ħarîfî* "sonbahar ılımı" kavramları açıklanır. Bu iki dairenin arasında uzaklık miktarı olan *meyl-i küllî* "en büyük eğim" değerlerine ilişkin farklı ölçümler verilir.

Buna göre en büyük eğimi;

Hint bilginleri 24 derece, Öklid 24 derece 4 dakika, Nasiruddin-i Tûsî 23 derece ve 35 dakika, İslam bilginlerinin geneli 23 dakika 35 dakika, Halife Me'mûn ve daha sonra gözlem yapan bazı bilginler 23 derece 33 dakika, Hâzinî 23 derece 33 dakika, Ali Kuşçu 23 derece 30 dakika 17 saniye olarak bulmuşlardır. Bu değerler arasındaki farklılıklar gözlem aletlerinin farklı olmasına bağlanmaktadır. Yoksa bu farklılık iki kuşağın yaklaşmasından kaynaklanmaz. Bulunan değerler arasındaki farklılıklar, gözlemleri yapanların yaşadıkları tarihler ile ilişkilendirilerek en büyük eğim değerinin sabit olduğu ve iki kuşağın yaklaşmasının olanaksızlığı açıklanır.

Yakınlaşmanın yollarından biri *mu'addilü'n-nehâr*'ın "ekvator dairesi" *mınṭaḳatu'l-burūc*'a "tutulum dairesi"; diğeri *mınṭaḳatu'l-burūc*'un *mu'addilü'n-nehâr*'a yaklaşması olmak üzere iki şekilde olması gerekir.

Mınṭaḳatu'l-burūc sabit olsa ve *mu'addilü'n-nehâr* ona yaklaşırsa tüm şehirlerin enlem değerleri farklılaşır ve ekvator da her zaman farklı bir yer üzerinden geçerdi. Bundan dolayı hiç kimse kuşakların yaklaşmasını kabul etmemiştir. Bu yaklaşmanın olanaksızlığı çeşitli delillerle açıklanır.

Bu bölümde ayrıca *noḳta-ı inḳılāb* "dönence noktası", *noḳta-ı inḳılāb-ı şayfî* "yaz dönencesi", *noḳta-ı inḳılāb-ı şitevî* "kış dönencesi", *fâşl* "mevsim", *dāyire-i mārre bi'l-aḳṭābi'l-erba'a*'nın yüzeyinin 12 kısma bölünerek her bir kısmına denenen *burc* "burç", *tevālî* "burçlar yönündeki hareket", *ḫilāf-ı tevālî* "burçların aksi yönündeki hareket" terimlerinin tanımları verilir ve bu terimler açıklanır.

Burçlardan üçü ilkbahara ait olmak üzere; *Hamel* “Koç”, *Sevr* “Boğa” ve *Cevzā* bir diğer deyişle *Tev’emîn* “İkizler”dir. Güneş eğer bu üç burçta olursa bahar mevsimi olur.

Burçlardan üçü yaza ait olmak üzere; *Sereṭān* “Yengeç”, *Esed* “Aslan” ile *Sünbüle* ya da ‘*Azrā* “Başak”dır. Güneş eğer bu üç burçta olursa yaz mevsimi yaşanır. Adı geçen bu altı burç kuzeye aittir.

Bunların dışında kalan ve güneye ait altı burçtan üçü sonbahara aittir. Bunlar; *Mizān* “Terazi”, ‘*Akreb* “Akrep”, *Ḳavs* ya da *Rāmī* “Yay”dir. Güneş bu üç burçta olursa sonbahar mevsimi olur.

Diğer üç burç ise *Cedy* “Oğlak”, *Delv* “Kova” ve *Hūt* ya da *Semeketeyn* “Balık”dir. Güneş bu üç burçta olursa kış mevsimi yaşanır.

Kevākib-i şābite’nin “sabit yıldızlar” sayısını belirlemek oldukça güçtür. Astronomi bilginleri 1022 yıldız gözlemlemişlerdir. Bazılarına göre bu yıldız sayısı 1025’tir. Bu yıldızların konumları *felekü’l-burūc*’dadır. Bu belirlenen ve açıklanan yıldız kümelerinin oluşturduğu varsayılan 48 suret bulunur. Bu bölümde anlatılan takım yıldızlar şu şekildedir:

Hamel : 13 yıldızdan oluşur ve kuzu şeklinde, önü doğuya, arkası batıya; sırtı kuzeye ve ayakları güneye doğrudur.

Sevr : 32 yıldızdan oluşur ve kesilmiş öküzün yarısı şeklindedir. Başını öne salmıştır. Önü doğuya, arkası batıya bakmaktadır. *Şüreyyā* ve *Deberān* onun yıldızlarındandır.

Cevzā : Buna *Tev’emîn* de denir. 18 yıldızdan oluşur. Birbirine sarılmış iki erkek çocuk şeklindedir. Başları kuzey ile doğuya, ayakları güney ile batıya doğrudur.

Sereṭān : Yengeç suretindedir. 9 yıldızdan oluşur. Önü doğu ile güneye, arkası batı ile kuzeye doğrudur.

Esed : 27 yıldızdan oluşur. Arslan şeklinde üstü doğuya, altı kuzeye doğrudur. *Ḳalbü’l-esed* ve *Nehle* onun yıldızları arasında yer alır. *Nehle* toplanmış yıldızlardır. *Şāgīre* bu yıldızlardan 3 yıldızdır.

Sünbüle : ‘*Azrā* da denen bu yıldız kümesi 26 yıldızdan oluşur. İki kanadı olan bir kız şeklindedir ve elbiselerini salıvermiştir. Sağ elini omzuna gelecek şekilde kaldırmış ve elinde bir başak tutmuştur. Sol elinde olan yıldız *Simāk-ı A’zel* dir.

Mizān : 8 yıldızdır. Terazi şeklinde kefeleri doğuya, diki batıya doğrudur.

‘*Akreb* : 21 yıldızdan oluşur. Akrep şeklinde başı kuzey ve doğuya sonu güney ile batıya bakmaktadır. Onda bulunan kırmızı parlak yıldız *Ḳalbü’l-‘akreb* denir.

Ḳavs : *Rāmī* de denir. 31 yıldızdır. Sanki boynuna kadar bir at cesedi şeklindedir. Bu ceset doğuya bakmaktadır. Onun başından beline kadar bir insan şekli görünür. Belinde bir peştamal vardır. Başında püsküllü bir imame ve elinde batıya doğru çekilen ok ile yay bulunur.

Cedy : 28 sekiz adet yıldızdan oluşur. Ön yarısı bir erkek oğlak, arkada kalan kısmı balık şeklindedir.

Delv : *Sākibü’l-mā’* da denir. Ayakta duran bir erkek şeklindeki 42 yıldızdan oluşur. Başı kuzeye ve ayakları güneye bakar. Ellerini uzatmış şekilde, bir elindeki bardaktan ayaklarının olduğu yere su dökülür ve *Hūf* un ağzına dökülür.

Hūt : Semeketeyn de denilen bu takım yıldız 34 yıldızdan oluşur. Birinin kuyruğu diğerinin kuyruğuna *Ḥaytü’l-kettān* adı verilen bir uzun ipe bağlanmıştır. Biri öndedir ve başı batıya, kuyruğu doğuya bakar. Diğerinin başı kuzeye ve kuyruğu güneye doğrudur. *Ḥamef* in iki boynuzuna yakındır.

Adı geçen yıldızların sayısı 289’dur. Bunlara *dāḥil-i şuver* denir. Bunların dışında kalan 57 yıldız *ḥāric-i şuver* adı verilir. Ayrıca *Esed* in ensesindeki saçı üzerinde bulunan ve toplamda sayılmayan 3 yıldız *Şagīre* denir. *Şagīre* nin dışında kalanların toplamı 346’dır. *Ehl-i nūcūm* “yıldız bilimciler” *ḥāric-i şuver* yıldızlarıyla ilgili bilgi vermek istediklerinde bahsi geçen suretlerin başında veya onun sağ elinde vb. şekilde bilgi verirler. 48 suretin 21’i *Mınṭaḳatu’l-burūc* un kuzey tarafında yer alır. Bu 21 suretteki yıldız sayısı 360’tır. 316 yıldız barındıran 15’i güneyde ve kalan 12’si kuşağın yarısındadır. Böylelikle toplamda 1022 yıldız olur.

Bu bölümde ayrıca *Kehkeşān* “Samanyolu” ile ilgili Aristoteles, Kutbüddîn-i Şîrâzî ve Fahreddin-i Râzî’nin farklı görüşlerine yer verilir.

Bâb-ı rābi’ (29a-18 / 31a-2) *Eflāk-i kevākib-i seb‘a-i seyyārenüḡ hey’etin beyān eder.*

Bu bölümde Yedi gezegen kürelerinin konumları açıklanmaktadır.

Güneş’in *mümeşşil* ve *ḥāricü’l-merkez* adlı iki küresi bulunmaktadır; biri, merkezi evrenin merkezi ve kuşağı *mınṭaḳatu’l-burūc* un yüzeyinde yer alan *mümeşşil* “ortak merkezli” küresidir. Diğer, merkezi evrenin merkezi olmayan ancak kuşağı *mınṭaḳatu’l-burūc* da yer alan *ḥāricü’l-merkez* “dışmerkezli” küresidir. Bu iki küreye

ilişkin bilgiler anlatılmıştır. *Hāricü'l-merkez* küresinin içbükey yüzeyi *mümeşsil* küresinin içbükeyine *evc* “yeröte” adı verilen ortak bir noktada teğettir. Dışbükeyi de *mümeşsil* küresinin dışbükeyine *hazîz* “yerberi” adı verilen ortak bir noktada teğettir.

Bu bölümde ayrıca İbn-i Şâtir’in zîcinde ve *Nihāyetü's-sū'l* adlı eserinde dışmerkezli küreleri kaldırarak yerine episiklerin ve bazı uygun merkezli kürelerin sayısını artırdığına ve bu görüşün yaşadığı dönemin bilginlerince kabul edildiğine değinilmektedir.

Daha sonra *eflāk-i kevākib-i 'ulviyye* “Satürn, Jüpiter, Mars” ve *felek-i zühre* “Venüs” kürelerinin konumları da tıpkı Güneş’in konumu gibi olduğuna değinilmiş ancak bu benzerlikteki *felek-i tedvîr* “episikl küresi” ve dışmerkezli kürelerin kuşağının *mıntağatu'l-burūc*’un yüzeyinde bulunmamasından kaynaklı iki farklılığa değinilmiştir. Bunun yanı sıra *felek-i kamer* “Ay küresi” ile Venüs küresinin arasındaki benzerliğe değinilmiştir. Ardından *hāmîl-i kamer* “Ay’ın taşıyıcı küresi”, *māyîl* “eğimli” küre, *felek-i cevzeher* “Ay’ın Cevzeher Küresi”, *müdir* “Müdür”, *mümeşsil-i 'uṭārid* “Merkür’ün Ortakmerkezli” küreleri hakkında bilgi verilmiş ve bu kürelerin birbirlerine göre farklılıkları açıklanmıştır.

Bâb-ı hāmîs (31a-2 / 32b-10) *Eflāk-i kevākib-i seyyārenüñ harekātın beyān eder.*

Gezegen kürelerinin hareketleri açıklanmaktadır. Buna göre bu kürelerin bazılarının hareketleri doğudan batıya doğrudur. Bazıları ise tam aksi yöndedir. Ortakmerkezli kürelerin hareketlerinin tamamı doğudan batıya doğrudur. Bu kürelerin hareketleri *felek-i şevābit* “Sabit küreler” ile aynı düzeydedir. Bu hareketle bütün *evcāt* “yeröteler” hareket eder. Ancak Ay’ın yerötesi ile Merkür’ün taşıyıcısının yerötesi hareket etmemektedir.

Bu bölümde İbn-i Şâtir ile İbn-i A’lem ve sonraki bazı bilginlerin yerötelerin hareketini 60 yılda 1 derece olarak belirledikleri ifade edilmiştir. Buna göre yerötelerin hareketlerinin sekizinci kürenin hareketinden fazla olması gerekmektedir. Güneş’in dışmerkezli küresinin hareketi bir günde 59 dakika 8 saniyedir. *Hareket-i tevālî* “Burçlar yönünde hareket” ile hareket ederler. Evrenin merkezine göre yerberiyeye ait yarıda hızlı, yeröteye ait yarıda ise yavaştır. Ancak *hareket-i yevmiyye* “günlük hareket” yeröteye ait yarıda hızlı, yerberiyeye ait yarıda ise yavaştır. Daha sonra gezegenlerin taşıyıcı kürelerinin hareket değerleri verilmiştir.

Menāzil-i kamer “Ay’ın konakları”ın 28 adet olduğu ve bunların her birinin arasında 12 derece 51 dakika 26 saniyelik bir değer olduğu belirtilmiştir. Bu 28 konağın isimleri dile getirilmiştir. Ayrıca gezegenlerin *tedvīr* “episikl” küreleri ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Bāb-1 sādīs (32b-10 / 49a-11) *Seyyārāta ‘arız olan aḥvāli beyān eder ve ol dört faşldur.*

Gezegene ilişkin durumlar açıklanmaktadır. Dört bölümdür.

Faşl-1 evvel (32b-12 / 41a-9) *Kevākibe tūlde ‘arız olan aḥvāli beyān eder.*

Gezegenerin boylamda oluşan durumları açıklanmaktadır.

Bu bölümde *tūl-i kevkeb*, *taḳvīm-i kevkeb* “gezegen boylamı” terimi açıklanmış, *mevzi’-i kevkeb* “yıldızın konumu” hakkında bilgi verilmiştir. *Ḥaṭṭ-ı taḳvīmī* “boylam çizgisi”, *ḥareket-i tūliyye*, *ḥareket-i taḳvīmīyye* “boylamsal hareket” açıklanarak gezegenlerin farklı kürelere sahip olmasına bağlı olarak gelişen bu hareketin farklılıkları üzerinde durulmuştur.

Buna bağlı olarak gezegen kürelerinin boylamsal hareketlerini ve takvimlerini belirlemek için astronomlar *evsāt* “ortalamalar” ve *ta’dilāt* “düzeltimler” yoluna gitmişlerdir.

Ḥaṭṭ-ı vasaṭī “ortalama çizgi” teriminin tanımı verilmiş ve gezegenlerde buna ilişkin durumlar açıklanmıştır. Burada ay ile diğer gezegenlerdeki farklılıklar üzerinde durulmuştur.

Daha sonra sırasıyla gezegenlerin boylamını belirlemek için gerekli olan *ḳavs-i vasaṭī* “ortalama yay”, *ḥareket-i vasaṭ* “ortalama hareket”, *zāviye-i ta’dil* “düzeltim açısı”, *ḳavs-i ta’dil* “düzeltim yayı”, *bu’d-ı evsaṭ* “ortalama uzaklık”, *ta’dil-i şālīs* “üçüncü düzeltim”, *ḥaṭṭ-ı merkez-i mu’addil* “ekuant çizgisi”, *ta’dil-i sānī* “ikinci düzeltim”, *ta’dil-i evvel*, *ta’dil-i müferrid* “birinci düzeltim”, *ta’dil-i mu’addil* “eş düzeltim”, vd. terimler açıklanmış ve bunlara ilişkin ayrıntılı bilgi verilmiştir.

Bu bölümde ayrıca *maḳām-ı evvel* “ilk konum”, *maḳām-ı sānī* “ikinci konum”, ile gezegenlerin merkezleri arasındaki değerler verilmiş ve bunlar açıklanmıştır.

Faşl-1 sānī (41a-9 / 44b-19) *Kevākibe ‘arız olan aḥvāli beyān eder.*

Gezegenerin enlemde oluşan durumları açıklanmaktadır.

Güneş'in; dışmerkezli küresi ile ortak merkezli küresi kuşağı *mınṭaḳatu'l-burūc*'un yüzeyinde yer aldığından enlemi bulunmaz. Bu sebeple bu iki kürenin taşıyıcılarının kuşakları *cevzeher* “düğüm noktası” adı verilen iki noktada *felekü'l-burūc* ile kesişmektedir.

Bu bölümde ayrıca *eflāk-i māyile* “eğimli küreler” terimi açıklanmış ve gezegenlerin eğim değerleri verilmiştir. *Meyl-i zirve vü ḥazīz* “yerberi ve yeröte eğimi”, *ṭaraf-ı sabāḥī* “sabah tarafı”, *ṭaraf-ı mesā'ī* “akşam tarafı”, *'arz-ı virāb ve inḥirāf ve iltivā* “episiklin sapsması ve sallanması”, vd terimler ve bunlarla ilişkili olarak meydana gelen durumlar açıklanmıştır.

Faṣl-ı şālīṣ (44b-19 / 45a-3) *Kevākibe ṭulde ve 'arzda kevkeb-i arza ḳarīb olmağıla 'ārīz olan aḥvālī beyān eder.*

Gezegenlerin boylam ve enlemde Yer'e yaklaşmasına ilişkin durumlar anlatılmaktadır.

Özellikle Ay'ın Yer'e yaklaşmasına bağlı olarak onun gerçek yeri hem enlemde hem de boylamda görünen yerinden farklı olmaktadır. Bunun sebebi evrenin merkezinden gezegenin merkezine giden çizgi; gözlemcinin yerinden gezegenin merkezine giden çizgiyi keser. Burada oluşan kesişim açısına *zāviye-i iḥtilāf-ı manzar* “paralaks açısı” denir. Gezegen *semt-i re's* “zenit”te olduğunda gezegenin görünen yüksekliği gerçek yükseklik açısından daha küçüktür. Eğer gezegen *semt-i re's*'te olursa bu iki çizgi aynı yerden geçer. Her ne zaman *semt-i re's*'ten uzaklaşsa *ufk-ı ḥissī* “hissî ufuk”ye yaklaşırsa paralaks artar. Bu kısmın devamında buna bağlı olarak gelişen durumlara ilişkin ayrıntılı bilgi verilmiştir. Bunun yanı sıra *iḥtilāf-ı ṭul* “boylam uyumsuzluğu”, *iḥtilāf-ı 'arz* “enlem uyumsuzluğu”, vd. kavramlar açıklanmıştır.

Faṣl-ı rābi' (45a-3 / 49a-11) *Kevākibe biri birine nisbet 'ārīz olan evzā'ı aḥvālīn beyān eder.*

Gezegenlerin birbirlerine göre oluşan durumları açıklanmaktadır.

Bunlardan biri Güneş'e göre Ay'da oluşan durumlardır. Ay, parlak ve yoğun bir cisimdir olup, Güneş'in ışınlarından aydınlanır ve küresel şekildedir. Yarıya yakını daima Güneş'e bakar ve aydınlıktır. Diğer yarısı ise karanlıktır. *İctimā'* “kavuşum”da karanlık yarısı gözlemci tarafında olur ve hiçbir zaman onun ışığı görünmez. Bu durumda ona *muḥāḳ* “yeni Ay” denir. Bu bölümün devamında *hilāl* “hilal”, *bedr*

“dolunay”, *kūsūf* “Güneş tutulması”, *kūsūf-ı külli* “tam Güneş tutulması”, *kūsūf-ı cüz’î* “kısımî Güneş tutulması”, *husūf* “Ay tutulması”, kısımî ve tam Ay tutulması terimleri açıklanmıştır. Bunların yanı sıra *bu’d-ı muzā’af* “çift uzanım”, *terbī* “dördün” vd. terimler açıklanmış İbn-i Şâtir’in yerberiyi Merkür’ün yerötesinin karşılığı olduğu görüşüne yer verilmiştir.

Bununla birlikte Güneş’in etkisiyle *mütehayyire* “Mars, Venüs, Merkür, Jüpiter ve Satürn”de oluşan durumlar hakkında çeşitli bilgiler verilmiştir.

Makāle-i şānī (49a-11 / 94b-1) *Hey’et-i zemīni ve eḳālīmūn aḩa taḳsīmīni ve ‘ulviyyātun evzā’ınun iḩtilāfi sebebi ile aḩa lāzım gelen aḩvālī beyān eder ve ol on iki bābdur.*

İkinci makale Yer’in şekli, iklimlere ayrılışı ve Gök’ün durumlarının farklılıkları ile Yer’de gerekli olan durumlar açıklanmıştır.

Bāb-ı evvel (49a-14 / 55b-1) *Hey’et-i zemīni ve aḩvāl-i eḳālīmī beyān eder.*

Yer’in şekli ve iklimlere ayrılışı açıklanmaktadır.

Yer küresel bir şekildir. Yeryüzünün tamamının dolanımı imkan dahilinde olsa ve belirlenen bir yerden 3 kişi biri batıya, diğeri doğuya ve üçüncüsü yerinde sabit kalmak üzere bunlar arasında meydana gelen gün farklılıklarının garip bir durum olduğu üzerinde durulmuştur.

Su, Yeryüzünün dörtte üçünden fazla bir alanını kaplamaktadır. Bu alanın dışında kalan bölüme *ma’mūre* “yerleşim” adı verilmektedir. *Ma’mūre*’ye ilişkin çeşitli durumlar üzerinde durulmuş ve bunlar açıklanmıştır.

Bölümün devamında İslam coğrafyacılarının önemle üzerinde durdukları eski Yedi İklim Teorisi¹⁴ üzerinde ayrıntılı bilgiler verilmektedir. Dönemin öncesinden gelen iklim ve yerleşim anlayışıyla Yeryüzünde bu teoriye göre bilinen yerleşim yerleri ve bu iklimlerde yaşayan insanların karakteristik özellikleri ile ilgili çeşitli bilgiler verilmektedir. Bu bahis yer adları bakımından zengin bir malzeme içermektedir. Eserde verilen iklim değerleri (Tablo 1.) ve yer adları (Tablo 2.) şöyledir:

¹⁴ İslam Coğrafyacılarının Yedi İklim anlayışı için bk. (Ağarı, 2006).

Tablo 1. İklimler'in en uzun gündüz, başlangıç ve bitiş enlem değerleri.

İklimler	En uzun gündüz	Başlangıç enlemi	Bitiş enlemi
Birinci İklim	12 saat 45 dakika	12° 20'	20° 27'
İkinci İklim	13 saat 20 dakika	20° 27'	27° 30'
Üçüncü İklim	13 saat 45 dakika	27° 30'	33° 37' 30"
Dördüncü İklim	14 saat 15 dakika	33° 37' 30"	38° 54'
Beşinci İklim	14 saat 45 dakika	38° 54'	43° 22' 30"
Altıncı İklim	15 saat 15 dakika	43° 22' 30"	47° 12'
Yedinci İklim	15 saat 45 dakika	47° 12'	50° 20'

Tablo 2. İklumlere göre yer adları.

İklimler	Yer adları
Birinci İklim	Südānu'l-mağrib, Nübe, Dunğule, Zebîd, 'Aden, Şahr, Şan'ā, Sabā, Zafār, Kulehāt, Hazramüt, Tayyib, Mesket, Suhār, Halîc-i Fārs, Cezîre-i Kerk, Berberî şehirleri, Sūdān'daki altın madenlerinin bulunduğu bölge, Habeş Melik'inin bir şehri olan Cermî, Hicāz topraklarının güneyi, Hind ve Sind topraklarının bazı güney şehirleri, Bazı Şîn toprakları ve Güney Denizi Sahilleri
İkinci İklim	Berberî şehirlerinin bazıları, Bazı Afrika şehirleri, Yukarı Mısır, Bazı Arap Yarımadası şehirlerinden Medîne, Mekke, Tayîf, Laşâ, Kaţîf, Baħreyn, Hürmüz, Sind şehirlerinden Tette, Hind şehirlerinden Dehlî
Üçüncü İklim	Ṭance ve Berberî şehirlerinden bazıları, Cezâyir, Ṭunus, Kayrevān, Afrîkiyye (Mehdiyye), Manāstır, Cerbe, Ṭrablūmağrib, İskenderiyye, Mısr, Dimyāt, Medyen, Beytü'l-muqaddes, Ṭaberîyye, Dimeşğ (Şām), Kûfe, Medāyin, Bağdād, Vāsîṭ, Başra, Abbādān, Ahvāz, İsfahān, Yezd, Şîrāz, Berdsîr, Kirmān, Sîstān, Zābil beldeleri, Mûltān, Kāndahār, Keşmîr
Dördüncü İklim	Ṭance, Efrenciyye beldeleri, Cezîre-i Rodos, Kıbrūs, Anṭaliyye, Ṭarsūs, Ṭrablūs Şām, Anṭakiyye, Haleb, Malāṭiyye, Āmid, Erzincān, Nuşaybîn, Müşul, Mārdîn, Vān, Merāğa, Tebrîz, Hîlvān, Erdebîl, Sühreverd, Zîncān, Nihāvend, Sultāniyye, Hemedān, Ebher, Kazvîn, Deylem, Sāve, Amul, Kāşān, Sāriye, Semnān, Dāmğān, Ester-Ābād, Bîştām, Curcān, İsferyin, Şehristān, Sebzevār, Nişābūr, Ṭūs, Meşhed, Hāf, Cām, Herāt, Serahs, Merv, Cürcān, Fāryāb, Ğarcestān, Ğūr, Belh, Tirmiz, Çeğānyān, Tibet-i Dāhil, Bedeşşān, Cibāl-i Keşmîr, Ḥoten beldeleri, hıṭā, Şîn şehirlerinin kuzeyi
Beşinci İklim	Endelüs şehirleri, Rûm şehirlerinden Koştantiniyye, Gelibolı, Edrine, Bursa, Ma' mûriyye (Engüri), Konya, Akserāy, Kayşeriyye, Sivas, Erzen-i Rûm, Diyār-ı Ermeniyye, Şîrvān, H̄ārezm, Buḥārā, Nesef, Semerqand, Keş, Şāş u Çaç, Ḥudūd-ı Aṭvād, Ḥucend, Kırgān, Ḥudūd-ı Kāşğar, Ḥoten, Tibet, Akşā-yı Bilād-ı Etrāk
Altıncı İklim	Endelüs, Efrenc şehirleri, bazı Rûm, Rûs ve Şakālibe, Ās ve Alān şehirleri, Muğān, Cezir, Sağsîn ve bazı mu'azzam Türkistān şehirleri, Almalığ, Bêşbalığ, Karakurum, Hānbalığ ve Şark Türklerinin toprakları
Yedinci İklim	Bazı Şakālibe, Rûs ve Bulğar şehirleri, bazı Dağlı Türklerin mesken edindikleri dağlar, Ye'cüc ve Me'cüc şehirlerinin kuzeyi ve Şark Türklerinin mesken edindikleri yerlerin sonu.

Bu iklimlerde oturanların ten renklerine ilişkin bilgiler de bu bölümde yer alır. Bu iklimlere ilişkin çeşitli görüşlere yer verilir.

Bāb-1 şānī (55b-1 / 57b-7) *Hatt-ı istivānuḡ havāşşın beyān eder.*

Ekvatorun özelliklerini açıklar.

Hatt-ı istivā “ekvator”nın üzerinde bir yer varsayıldığında *dāyire-i mu‘addilü’n-nehār* “ekvator dairesi” o yerin *semt-i re’s* “zenit”inden geçer. Bu dairenin iki kutbu ufukta olur. *Dāyire-i ufḡ* “ufuk dairesi” bütün günlük yörüngeleri, yarısı görünen diğer yarısı görünmeyen olmak üzere ikiye böler. Bundan dolayı orada gece ve gündüz daima eşit olur. Bütün yıldızlar orada doğar ve batar. Adı geçen yerlere göre bu küreye *küre-i muntaşibe (küre-i müstaḡime)* “dik küre” adı verilir. Kürenin dolanımı onda *dolābī* “dikey” olur. Ekvatorun ufukuna *ufḡ-ı felek-i müstaḡim* ya da *ufḡ-ı küre-i muntaşibe* “dik kürenin ufku” adı verilir. Daha sonra *felekü’l-burūc, dāyire-i mārre bi’l-aḡṡābi’l-erba‘a, mu‘addilü’n-nehār* ilişkin durumlarla Burçların başlangıçlarına kadar oluşan durumlar açıklanmıştır. Bu açıklamalardan sonra yılın sekiz mevsimi verilmiş ve bunların başlangıçlarına değinilmiştir. Bunlardan ikisi *tābistān* “yaz”, ikisi *zemistān* “kış”, ikisi *bahār* “ilkbahar” ve ikisi *ḡarīf* “sonbahar”tır. Ayrıca *a‘del-i biḡā‘* “doğru yer” ve iklimlerin bölümlenmesindeki farklılıklar ile bunlarda meskun olanların mizaclarına ilişkin Fahreddin-i Rāzī, İbn-i Sīnā ve Nasīruddin-i Tūsī’nin görüşlerine yer verilmiştir.

Bāb-1 şālīş (57b-7 / 58b-16) *Vech-i küllī üzre āfāḡ-ı māyilenüḡ havāşşın beyān eder.*

Tüm yönleriyle Eğimli ufukların özellikleri açıklanmaktadır.

Bir yerin *semt-i re’s* “zenit”inden *mu‘addilü’n-nehār* “ekvator” ve onun iki kutbu geçmese zenitinden *ḡareket-i ūlā* “birinci hareket” ile kürenin dolanımı taşıyıcının eğimi olur. Bu yerin ufuklarına *āfāḡ-ı māyile* “eğimli ufuklar” adı verilir ve bu beş kısımdır. İlki onun enlemi *meyl-i küllī* “en büyük eğim”den az, ikincisi enlemi en büyük eğime eşit, üçüncüsü en büyük eğimden fazla ve tamlayanından eksik, dördüncüsü en büyük eğimin tamlayanından fazla ve beşincisi enlemi en büyük eğimin tamlayanından fazla 90 dereceden eksik olur. Bu açıklamalardan sonra *neyrüz* ve *mīhr-i cān* terimleri tanımlanmıştır. Daha sonra *medārāt* “yörüngelere” ilişkin ayrıntılı açıklamalar verilmiştir.

Bāb-1 rābi' (58b-16 / 64a-4) *Zikr olunan beş kısım āfāk-ı māyilenüñ her kısmınınuñ bir bir havāşsın beyān eder.*

Bir önceki bölümde adı geçen eğimli ufukların beş kısmından her kısmı ayrı ayrı açıklanmaktadır.

Örneğin ilk kısımda uzaklığı *mu'addilü'n-nehār* “ekvator dairesi”dan görünen kutup tarafında yerin enlemi kadar olan bir yörünge *münkalib* “dönence”den eşit uzaklıkta iki noktada *felekü'l-burūc* “ekliptik”u keser. Güneş bu iki noktadan birine ulaştığında *nışfu'n-nehār* “ekvator”da asla kişinin gölgesi olmaz. *Felekü'l-burūc*'un iki kutbu ufuk üzerinde olur. Bu açıklamalardan sonra adı geçen dairelere ve *felekü'l-burūc*'un konumlarına ilişkin ayrıntılı bilgi verilmiştir.

Bāb-1 hāmis (64a-4 / 64b-14) *'Arzı rub'-ı devr olan mevzi'üñ havāşsın beyān eder.*

Enlemi 90° olan yerlerin özellikleri açıklanmaktadır. Bu yerler Yeryüzünde iki noktadadır. Bu iki yerde *mu'addilü'n-nehār*'ın kutbu zenitte olur. Ekvator dairesi ufuk ile uyuşur. Kürenin dolanımı yatay olur. Güneş iki ılım noktasına yöneldiği yerlerde o iki nokta aydınlık ve parlak olur. Sonra birisi gündüze diğeri geceye başlar. Ondaki her nokta birinci hareket sebebi ile *mu'addilü'n-nehār*'a paralel olan bir yörünge üzerinde hareket etse ne doğar ne de batar. Belki eşit yükseklik üzerinde *re's* “doruk”in çevresinde döner. Eger kuzey kutbu zenitte olsa kuzey yarısı görünür, diğeri gizli olur. Eğer güney kutbu zenit üzerinde olsa tam tersi olur. Doğmaz ve batmaz. Eğer her gezegen kendi *hareket-i hāşşe* “anomalistik hareket” ile ekvatorun kuzeyinden güneyine doğru hareket etse ya da güneyinden kuzeyine doğru hareket etse doğar ve batar. *Mu'addilü'n-nehār* üzerinde olduğunda ufuk üzerinde olur ve doğup batmaz.

Bu açıklamalarla birlikte gece ve gündüze ilişkin özellikler üzerinde durulmuş ve Güneş'in hareketlerine değinilmiştir.

Bāb-1 sādis (64b-14 / 66b-15) *Meṭāli'-i burūcı beyān eder.*

Burçların doğuşu açıklanmıştır. Buna bağlı olarak *meṭāli'* “sağaçlık, bahar açısı” terimi tanımlanmıştır. Buna göre; *meṭāli'*, *mınṭaḳatu'l-burūc*'dan “ekliptik dairesi” *derec-i süvā vu tevāli'* “doğuş yayı” adı verilen bir yay ile batan *mu'addilü'n-nehār* “ekvator dairesi”dan bir yaydır. *Felekü'l-burūc*'dan bir yay ile batan yaya ise *gavārib ü derec-i süvā* “batış yayı” adı verilir. Bu bölümde bu bilgilerden sonra *meṭāli'-i felekü'l-*

müstaķim (*meṭāli*^c-i *küre-i muntaşibe*) terimleri açıklandıktan sonra *meṭāli*^c’e ilişkin ayrıntılı açıklamalar yapılmıştır.

Bāb-1 sābi^c (66b-15 / 68b-2) *Derece-i memerrî ve derece-i ṭulū*^c’ı ve *derece-i ğurūbı beyān eder.*

Geçiş derecesi, doğuş derecesi ve batış derecesi açıklanmaktadır.

Gezegenin *derece-i memerrî*’i “geçiş derecesi” gezegen *felekü’l-burūc*’dan *nıṣfu’n-nehār*’a “meridyen” geçtiğindeki derecesidir. Bu tanımdan sonra geçiş derecesine ilişkin özellikler anlatılır. Daha sonra *iḥtilāf-ı memerr* “geçiş uyuşmazlığı”, *derece-i ṭulū*^c “doğuş derecesi” ve *derece-i ğurūb* “batış derecesi” terimleri tanımlanır ve bunlarla ilgili olarak gelişen durumlar hakkında bilgi verilir.

Bāb-1 şāmin (68b-1 / 71a-8) *Leyli ve nehārı ve şubḥ u şafaķı beyān eder.*

Gece, gündüz ile sabah ve şafak açıklanmaktadır.

Gece ve gündüzün bölümlenmesi ile ilgili Kadızāde-i Rūmî’nin *Şerḥü’l-Mulaḥḥaş fi’l-hey*’e adlı eserinden alınan bu bölümde *nehār* “gündüz”, *leyl* “gece”, tanımlanmış ve bunlara ilişkin farklılıklar üzerinde durulmuştur. Ayrıca *zıll* “gölge”, *ķā’ide* “kâide, gölgeyi çevreleyen daire”, *re’s-i maḥrūt* “koni tepesi”, *şubḥ* “sabah”, *şafaķ* “akşam kızıllığı”, *şubḥ-ı kâzib* “yalancı sabah”, *şubḥ-ı şādık* “tan yerinin ağarması” vd. diğer kavramlar açıklanmış ve konu ile ilgili ayrıntılı bilgi verilmiştir.

Bāb-1 tāsi^c (71a-8 / 76b-18) *Tārīḥ ü sāl u māhı ve anlaruḥ (9) eczāsı ki şeb ü rüz sāl*^c’atdūr anları *beyān eder.*

Tarihler, yıl, ay ve onların bölümleri gece, gündüz ve saatleri açıklar.

Gökyüzünün tamamında açıkça görüneni Güneş ve Ay’dır. Güneş’in bir dolanımı üzerine yılın dönüşü belirlenmektedir. Güneş’in örneğin Koç başlangıcındaki bir noktadan hareketi zamanından yine o noktaya dönüşüne dek bir yıl kabul edilmiştir. Ayın dönüşünü kendisinin bir dolanımı üzerine belirlemişlerdir. Yani belirlenen konumdan kavuşum ya da hilal olsa onun hareket başlangıcından yine o konuma ulaşma zamanına kadar geçen süre bir māh “ay” olarak kabul edilmiştir. Buna bağlı olarak ilk açıklanan yıla *sāl-i şemsî* “Güneş yılı” ikincisine *sāl-i ķamerî* “Ay yılı” adı verilir. Bazıları Güneş’in bir burçta dolanım süresini *māh-ı şemsî* “Şemsî ay” bir ay olarak kabul etmişlerdir. Diğerine ise *māh-ı ķamerî* “Kamerî ay” adı verilir.

Bu bölümde ayrıca *şeb ü rûz* “gece ve gündüz” kavramlarına değinilmiş ve bunlarla ilgili astronomik açıklamalar yapılmıştır. Daha sonra *sâ‘at-i müsteviye* “eşit saatler”, *sâ‘at-i vasa‘iyye* “ortalama saatler”, *sâ‘at-i haqîkiyye* “gerçek saatler”, *târîh* “tarih ya da takvim” terimleri açıklanmıştır. Takvimlere ilişkin olarak sırasıyla *târîh-i hicret* “Hicrî Takvim”, *târîh-i fürs* “İran Takvimi”, *târîh-i rûmî* “Rûmî Takvim”, *târîh-i melikî* “Celâlî Takvim” ile ilgili ayrıntılı bilgi verilmiş ve bu takvimlere ilişkin hesaplamalarla birlikte gün ve ay adları ayrı ayrı belirtilmiştir.

Bâb-1 ‘aşir (76b-18 / 77b-16) *Zıll ve aña müte‘allik olanları beyân eder.*

Gölge ve onunla ilgili durumlar açıklanmaktadır.

Mikyās-ı zıll “gölge ölçüsü” ufkun yüzeyine ya da ufkun yüzeyi ile Güneş’in yükseklik dairesinin her birine dik olan bir dikeydir. Bu tanımdan sonra gölge ile ilgili bilgiler verilmiş ve *zıll-i evvel* (*zıll-i ma‘kūs*) “tanjant”, *zıll-i şānī* (zıll-i müstevî) “kotanjant”, *eşābi‘* “yarıçap 12 kısıma ayrıldığında her bir kısmın adı”, *fey‘-i zevāl* “gölge: Güneş’in tepe noktasına ulaşıp batıya doğru yönelmesine zeval denir. Bu sırada bir şeyin yere düşen gölgesi” kavramları açıklanmıştır.

Bâb-1 hādī ‘aşer (77b-16 / 81b-2) *Hatt-ı nişfu’n-nehārı ve semt-i kıblei beyân eder.*

Meridyen çizgisini ve kible yönünü açıklar.

Düzleştirilen zeminin üzerine her tarafına aynı ölçüde dağılacak şekilde su dökülsün. Zemin düzleştirmek için ikizkenar üçgen olan bir alet yapılsın. Üçgenin tabanının ortasına bir işaret konulsun ve üçgenin tepesinden bir şakul asılsın. Zeminin yüzeyini o üçgeni her tarafta döndürerek düzleştirsınler. O şakul her zaman o işarete gelir.

Orada bir daire çizilir. Bu dairenin üzerine gölge ölçeği yerleştirirler. Kolay yolu, ölçeği dik koninin üzerine dikmektir. Adı geçen dairenin merkezi üzerine ölçeğin tabanı ile aynı düzeyde bir daire daha çizerler. Ölçeği, ölçeğin tabanı o daireye gelecek şekilde yerleştirsinler. Ölçeğin tepesine dairenin çevresinden 3 noktanın uzaklığı eşit olur. Ölçeğin miktarı çapın $\frac{1}{4}$ ’ü olarak *Sadrü’s-Şerî’a* ve *Mulahhas*’ta belirlenmiştir. Ancak bu değer tam değildir. Bu açıklamalardan sonra bu bölümde gölge boyları ile ilgili bilgiler aktarılmıştır. Daha sonra kible yönünü tespit için gerekli bilgiler bir şehrin enlem ve boylamına bağlı olarak verilmiştir.

Bāb-1 şānī ‘aşer (81b-1 / 94b-1) *Eb‘ād u ecrāmı beyān eder.*

Uzaklıklar ve büyüklükler açıklanmaktadır.

Bir derecenin fersah cinsinden değeri verilmiş ve yerin çevresi ile ilgili değer 8.000 fersah yani 24.000 mil olarak verilmiştir. Bu değere ilişkin farklı ölçümlerle bulunan hesaplara da ayrıca yer verilmiştir. Ayrıca *fersah*, *mīl*, *zīrā‘*, *eşba‘*, *şa‘īre*, *mūy-ı yāl-i esb* gibi ölçülerin birbirlerine göre karşılıkları üzerinde durulmuştur. *Ḳuṭr-ı arz* “Yer’in çapı”, ile yarıçapının *a‘dād-ı erba‘a-ı mütenāsibe*¹⁵ “orantılı dördlü sayı” yöntemi ile bulunuşu açıklanmıştır. Ayrıca Yeryüzünün yüzeyinin ölçüsü verilmiş, *ceyb* “sinüs”, *ceyb-i müstevī* “kiriş”, *ḳuṭr-ı ıştılāhī* “terimsel çap”, *veter-i ıştılāhī* “terimsel kiriş”, *veter-i ḥaḳīḳī* “gerçek kiriş” ve Yer’in uzunluk ve büyüklükleri ilgili diğer kavramlar açıklanmıştır. Ayrıca Yer’in çapı 1 kabul edilmek üzere diğer gezegenlerin ölçüm değerleri verilmiştir.

Bu bölüm özellikle matematiksel ifadelerin pratik bir amaç güdülerek açıklanması bakımından ayrıca önem taşımaktadır. Verilen ebced değerlerinin hemen yanına karşılıkları verilmiş ve İslam geleneğine dayanan hesap sisteminin içerisinde yer alan kesirli ifadeler zaman zaman Türkçe karşılıklarla verilmiştir.

Eserin son bölümünde Gıyâseddin Cemşid’in *Süllemü’s-semā* adlı eserinde yer alan astronomik cetveller verilmiştir. Bu cetvellerin sonrasında yer alan ferağ kaydı ile *Ḥulāşatü’l-hey’e* bitirilmiştir.

1.3.4.4. Metnin Çeviri Yazısında İzlenen Yol

- Metnin çeviri yazısı hazırlanırken Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesinde bulunan Ayasofya, nu. 2591’de kayıtlı H. 955 tarihli nüsha esas alınmış, nüsha karşılaştırması yapılmamıştır.
- Çeviri yazı karakterleri için Times Turkish Transcription adlı yazı tipi kullanılmıştır.
- Metinde yazılmamış harf veya sözcükler tamamlanırken köşeli parantez kullanılmıştır.
- Farsça birleşik adlar ve sıfatlar arasında çizgi kullanılmamıştır.

¹⁵ Bu hesap yöntemi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. (Salih Zeki, 2003b, ss. 239-253; Fazlıoğlu, 1998, ss. 268-289).

e. Metnin çeviri yazısında büyük harf ve noktalama işaretleri kullanılmamıştır. Yalnızca bölüm başlarında paragraf yapılmıştır.

f. Metnin içerisinde yer alan şekiller olduğu gibi bırakılmış ve şekle gönderme yapılan yerde koyu yazı karakteri ile numaralandırılarak (**Şekil**) yazılmıştır. Bu şekillerde yer alan noktaları belirtmek amacıyla metnin içerisinde (ٸ ٸ ٸ) şeklinde yer alan harfler şekillerle tutarlılık sağlaması açısından olduğu gibi bırakılmıştır.

g. Nüshada satır sonlarına sığmayan sözcükler alt satırdan devam ettirilmiştir. Bu tür sözcükler satır numarasına birleşik olarak yazılmıştır: *münā(9)sibdūr* (3a-8).

ğ. Sonunda e ve a ile bulunan bazı sözcüklerden sonra gelen belirtme durumu ekleri -ı / -i (ٸ) ile yazılmıştır. Bu durumu yansıtmak amacıyla metnin çeviri yazısında sözcük ile ek arasında yardımcı ünsüz kullanılmamıştır:

h. Metinde Arapçadan ödünçlenen söz içi uzun a (ā) ünlüsünden sonra gelen (ٸ)'ler yerine genellikle y ünsüzü kullanılmıştır. Bu durum dikkate alınarak sözcük (ٸ) ile yazılmış olsa da metnin çeviri yazısında y ile gösterilmiştir: *dāyire, māyil* vd.

ı. ħ ve ḥ harfleri zaman zaman karıştırılmıştır: *iḥtiyāc/iḥtiyāc* 37b-19, *ḥaṭṭ/ḥaṭṭ* 44a-4
Bu tür yazımlarda sözcüğün aslı tercih edilmiştir.

i. Son sesi ikilenen “*ḥaṭṭ, eṣedd* vd.” sözcükler yazmada şedde ile gösterilmiştir. Türkçede seslendirmede bir özellik ifade etmediği hâlde sonrasında gelen eklerin önünde bu ikinci ünsüzler seslendirildiği için bu sözcükler daima aslına uygun olarak gösterilmiştir.

1.3.4.5. Dizinin Hazırlanmasında İzlenen Yol

a. Dizde sözcüklerin yalnızca metindeki anlamları verilmiştir.

b. Madde başı sözcüklerin alfabetik sıralamasında çeviri yazıya özgü harfler için Latin kökenli Türk alfabesinde bulunan harfler tercih edilmiştir. Buna göre:

a = ā	e = è	g = ğ
h = ḥ = ḥ	i = î	k = k
s = ş = ş	t = t	u = ū
z = z = z = z		

c. Arapça ibareler dizine dahil edilmemiş, metnin içerisinde dipnotla gösterilmiştir.

d. Dizin hazırlanırken doğru anlamlandırmak amacıyla birçok sözlüğe başvurulmuştur. Bu sözlükler kaynakçada belirtilmiştir. Ayrıca astronomi terimlerine ilişkin sözcüklerde verilen anlamlar için özellikle (Unat, 2001c; Demir, 2000, ss. 225-243) ve yıldız adlarına ilişkin terimler için (Pultar, 2007)'den büyük ölçüde yararlanılmıştır. Verilen anlamlar birebir alıntılansa da dizinlerde atıf gösterme geleneği bulunmadığından bu kaynaklara atıf yapılmamıştır.

d. Sözlüklerden bulunamayan sözcükler mümkün oldukça metinden hareketle anlamlandırılmaya çalışılmış, anlamı tam olarak tespit edilemeyenler (?) ile belirtilmiştir.

e. Maddebaşı olarak verilen yer adlarının karşılıkları olduğu şekliyle bırakılmış, çoğunun günümüzdeki karşılıkları tespit edilmekle birlikte verilmemiştir.

f. Anlam verilirken geçen özel adlar ile bazı kısaltmalar dışında büyük harf kullanılmamıştır, ancak yer adları olduğu şekliyle bırakılmıştır.

g. Dizinde kullanılan kısaltmalar, çalışmanın başındaki kısaltmalar dizininde gösterilmiştir.

ğ. Ötümlüleşmeler maddebaşında sözcüğün yanında gösterilmiştir: dört (d)

h. Türkçe sözcüklerde sıfırla nöbetleşen vurgusuz orta hece ünlüleri maddebaşında parantez içinde gösterilmiştir: ağ(ı)z

ı. Türkçe sayı adları ayrı ayrı maddebaşları olarak alınmış ve anlam yalnızca rakamla gösterilmiştir: eki T 2

i. Üçüncü tekil kişi zamirlerinin durum eklerinden önce görünen *a*-'lı biçimler ayrı maddebaşları olarak alınmış, ekleşmemiş biçime gönderme yapılmamış, bu durum verilen anlamda belirtilmiştir: **anı** T onu, üçüncü teklik kişi zamirinin belirtme durumu

1.3.4.6. Çeviri Yazı İşaretleri

a, e, ı, i	آ ا	ş	ش
ā	آ ا	ş	ص
ı	ء	z	ض
b, p	ب	ţ	ط
p	پ	z	ظ
t	ت	‘	ع
s	ث	ğ	غ
c, ç	ج	f	ف
ç	چ	k	ق
h	ح	k, g, ŋ	ك
h	خ	l	ل
d	د	m	م
z	ذ	n	ن
r	ر	v; o, ö, u, ū, ü	و
z	ز	h; a, e	ه
s	س	y; ı, i, î; ā	ى
		è	ای، ی، ا

2. NOTLAR

Hulāṣatü'l-hey'e'nin dili, Türkçe bir eserde fazla miktarda yabancı sözcük ve dilbilgisi yapısı bulunması bakımından biraz ağırdır. Bu durum, astronomi ile ilgili çok sayıda terimin ödünçleme olmasına bağlanabilir. Dönemin bilim geleneği içinde yaygın olarak kullanılan bu terimler, Türkçeleştirilmemiş, aslına uygun olarak bırakılmıştır. Eserde birçok Arapça ve Farsça tamlamanın bulunması ile yer yer devrik cümleler içermesi, metnin temelde bir çeviri olmasına bağlanabilir.

Eserde geçen tamlamalarda Arapça ve Farsça yapılar bir arada kullanılmıştır: *felekü'l-eflāk* 6a-6, *felek-i eflāk* 5a-13; *felek-i müstaḫīm* 13b-5, *felekü'l-müstaḫīm* 65a-5.

Cümle yapısı bakımından ise, uzun cümlelerden ziyade kısa cümleler tercih edilmiştir (bk. 2.4. madde).

Teze konu olan eserin genel dil yapısı yukarıdaki gibi olup, 15. yüzyıl ortalarından 16. yüzyıl başlarına kadar yazılmış diğer Osmanlı dönemi eserleriyle büyük ölçüde benzeşmektedir. Bilindiği gibi bu dönemin dilbilgisi yapıları, bilimsel çalışmalarla, büyük ölçüde ortaya konmuştur. İşte bu nedenlerle bu tezde, bilinenleri tekrar etmemek için, bu alanda yapılmış çalışmalara katkıda bulunacağı düşünülen bazı yazım, ses bilgisi, biçim bilgisi ve söz dizimi özellikleri üzerinde durulacaktır.

2.1. YAZIM ÖZELLİKLERİ

2.1.1. ÜNLÜLERİN YAZILIŞI

2.1.1.1. a ünlüsünün yazılışı:

a) Söz başında ( ) ile yazılmaktadır:

ağzına	اغزينه	28a-3	alup	الوب	46b-9
anlar	انلر	5a-18	aņup	انوب	94b-5
artar	ارتر	22b-17	aşalar	اصلر	78a-2

b) Söz içinde birçok yerde yazılmamakta;

alalar	الالر	84a-4	ancağ	انجق	13b-14
bardağ	بردق	28a-2	bırağsalar	برقسالر	7b-14

kaçan	قچن	24b-8	oğlağuş	اغلغك	27b-16
-------	-----	-------	---------	-------	--------

bazen de (١) ile gösterilmektedir:

başlar	باشلر	62b-5	arşlan	ارسلان	27a-18
--------	-------	-------	--------	--------	--------

çalana	قلانه	13b-4	toğsan	طقسان	43b-16
--------	-------	-------	--------	-------	--------

şalmışdur	صالمشدر	27a-12	yatmış	ياتمش	52a-9
-----------	---------	--------	--------	-------	-------

c) Söz sonunda daima (٤) ile yazılmaktadır:

anda	انده	3b-7	qanda	قنده	8a-17
------	------	------	-------	------	-------

olmaya	الميه	81a-7	şonra	صكره	40a-13
--------	-------	-------	-------	------	--------

tağa	طاغه	51b-3	yumurda	يمرده	10a-7
------	------	-------	---------	-------	-------

2.1.1.2. e ünlüsünün yazılışı:

a) Söz başında daima (١) ile yazılmaktadır:

elli	اللى	90b-13	eşsesinde	اكسه سنده	28a-11
------	------	--------	-----------	-----------	--------

erik	ارك	69b-14	eyledi	ايلدي	1b-6
------	-----	--------	--------	-------	------

b) Söz içinde birçok yerde yazılmamakta;

çekmiş	چكمش	27b-15	degül	دكل	50b-2
--------	------	--------	-------	-----	-------

düşürmezdi	دوشرمزدى	7a-1	eylemezler	ايلمزلر	13b-17
------------	----------	------	------------	---------	--------

gösterdügi	كوستر دوكى	6b-19			
------------	------------	-------	--	--	--

bazen de (٤) ile gösterilmektedir:

degmede	دكمه ده	74b-8	eşsesinde	اكسه سنده	28a-11
---------	---------	-------	-----------	-----------	--------

kimesneler	كمنه لر	3a-9	üzredür	اوزره در	26b-14
------------	---------	------	---------	----------	--------

niçesi	نيچه سى	29a-6	şöyledür	شويله در	38a-1
--------	---------	-------	----------	----------	-------

c) Söz sonunda daima (٤) ile yazılmıştır:

bile	بيله	67a-14	degmede	دكمه ده	74b-8
------	------	--------	---------	---------	-------

gèce	كيجه	51b-8	kimse	كمسه	19a-9
niçe	نيچه	60b-2	yèrine	يرينه	75a-18

2.1.1.3. é ünlüsünün yazılışı:

Ana ve Eski Türkçede bulunan ünlülerin sayısı ile ilgili farklı görüşlerden biri de *kapalı e (é)* ünlüsünün varlığı ile ilgilidir (bk. Yılmaz, 2007). Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlıcada kök hecedeki *é* sesi için (ي) yazılışı yaygın olarak kullanılmıştır. 16. yüzyıla ait *Steuerkonskriptionen* adlı eserde, Türk vergi memurları Macarca adları yazarken Macarcanın uzun ve *kapalı e* sesini ع ile göstermişlerdir (Yılmaz, 2007, s. 531). Bu durumu Németh Osmanlıcada *kapalı e*'nin bir kanıtı saymıştır.

Kocaoğlu, Türkçenin tarihi dönemlerine ait metinlerin çeviri yazısında *kapalı e*'nin kullanılması gerektiğini savunmaktadır (2003).

Hulāṣatü'l-hey'e'nin çeviri yazısı hazırlanırken Ana Türkçeden beri *kapalı e*'li olduğu bilimsel verilerle ortaya konmuş olan sözcükler 'é' ile gösterilmiştir. Bu tür sözcüklerin yazım özellikleri aşağıda verilmiştir.

Sözcük	(ی)'siz	Geçtiği Yer	(ی)'li	Geçtiği Yer
bél:	بلنده	27b-13		
bêş:	بش	4a-7	بيش بالغ	54b-2
dè-:	درلر	4a-1	ديرلر	4a-2
dèn-:	دندی	94b-6		
dènil-:	دنلسه	85b-9		
édin-:			ايدينه لر	38a-3
éki	ايكى	44b-11		
él:	النى	27b-5		
ér-:			ايره	40a-11
ériş-:			ايرشمدين	11b-17
értesi	ارتسى	74b-4		

èt- (d):	اتدیلر	21b-15	ایتدیلر	20b-11
	اتدوکی	23b-5	ایتدوکی	3a-8
	اتدوکندن	12a-5	ایتدوکندن	12b-13
	اتمشدر	6a-3	ایتمشدر	6a-19
ètdür-:	اتدوره	22a-14	ایتدورر	40b-14
gèce:	کجه	60a-13	کجه	51b-8
vèr-:			ویره لر	57a-17
yè-:	یرلر	8b-13		
yèdi	یدی	83b-6		
yèg	یکر	2b-9		
yègirmi	یکرمی	8b-15		
yèr	یردر	54b-11		
yètmış	یتمش	19a-5		

2.1.1.4. ı, i ünlülerinin yazılışı:

a) Söz başında ı ünlüsü kullanılmamaktadır, i ünlüsü ise daha çok (ای) ile yazılmakta;

idüm	ایدم	2b-1	içinde	ایچنده	69b-14
içün	ایچون	88a-3	ilerü	ایلرو	48a-7

ancak (ا) ile yazıldığı sözcükler de bulunmaktadır:

imdi	امدی	82a-19			
------	------	--------	--	--	--

b) Söz içinde genellikle yazılmamaktadır:

alina	النه	86b-5	altmış	التمش	13a-8
atılan	اتلان	7a-14	balık	بالغ	27b-18
bilmez	بلمز	21b-14	gibi	کبی	3b-14

bazen de (ی) ile gösterilmektedir:

bile	بيله	21b-6	biņ	بيك	83b-1
------	------	-------	-----	-----	-------

c) Söz sonunda daima (ي) ile yazılmaktadır:

altı	التي	5b-18	anı	انى	51a-12
dağı	دخي	41b-2	elli	اللى	74a-2
èki	ايكى	13b-18	ķankı	قنقى	73b-13
gècesi	كيجه سى	74a-13	gibi	كبي	3b-14

d) Sonunda e ve a bulunan bazı sözcüklerden sonra gelen belirtme durumu ekleri -ı / -i (ء) ile yazılmıştır. Bu durumu yansıtmak amacıyla metnin çeviri yazısında sözcük ile ek arasında yardımcı ünsüz kullanılmamıştır:

maķālei	مقاله ء	3a-19	dāyirei	دايره ء	4a-1
cümlei	جمله ء	87b-3	havāı	هوا ء	12b-4

2.1.1.5. o, ö ünlülerinin yazılışı:

a) Söz başında (او) ile yazılmaktadır:

oķ	اوق	7b-2	oķıyanlar	اوقينلار	94b-5
öņine	اوكنه	48b-16	örter	اورتر	45b-4

b) Söz içinde yalnızca ilk hecede bulunan bu ünlüler (و) ile yazılmaktadır:

böyle	بويله	47a-2	çoķdur	چوقدر	69b-11
gökleri	كوكلىرى	1b-7	döndürmege	دوندرمهكه	11b-2

2.1.1.6. u, ü ünlülerinin yazılışı:

a) Söz başında (او) ile yazılmaktadır:

uğramaq	اوغرمق	15b-19	uluları	اولولورى	11b-5
üçer	اوچر	33a-19	üzerinde	اوزرنده	4b-7

b) Söz içinde (و) ile yazılmakta:

alup	الوب	46b-9	anuņ	انوك	1b-2
bucağa	بوجغه	4a-16	bulduğından	بولدوغندن	20a-8

bazen de gösterilmemektedir:

buldukları	بولدقلىرى	19b-1	degül	دكل	21a-16
gösterdiklerinde	كستر دكلرنده	2b-4	toğurur	طوغرور	10a-7

c) Söz sonunda u, ü ünlüleri (و) ile gösterilmiştir:

bu	بو	2a-17	deñlü	دكلو	29a-14
kendü	كندو	64a-18	şu	صو	28a-3

2.1.2. ÜNSÜZLERİN YAZILIŞI

2.1.2.1. p ünsüzünün yazılışı

p ünsüzü yalnızca -up / -üp zarf fiil ekinde geçmekte ve (ب) ile yazılmaktadır:

añup	اڭوب	94b-5	bulup	بولوب	34b-19
edinüp	ايدنوب	81a-12	erişüp	ايرشوب	2b-19

2.1.2.2. ç ünsüzünün yazılışı

a) Söz başında daha çok (چ) ile:

çekseler	چكسه لر	4a-12	çıkılmışdur	چقمشدر	39a-14
çıkarmış	چيقرمش	3a-7	çokdur	چوقدر	69b-11

bir yerde de (ج) ile yazılmaktadır:

çekseler	جكسه لر	3b-17
----------	---------	-------

b) Söz içinde daima (چ) ile yazılmaktadır:

buçuk	بوچق	55b-13	içün	ايچون	4a-3
kaçan	قچن	5b-5	niçe	نچه	3a-4
olıçaq	اوليچق	8b-9	üçinci	اوچنجى	5b-7

c) Söz sonunda genellikle (ج) ile:

üç	اوج	3b-6	yengeç	ينجج	27a-16
----	-----	------	--------	------	--------

bir yerde (چ) ile yazılmaktadır:

kaç	قاچ	75a-3
-----	-----	-------

2.1.2.3. t ünsüzünün yazılışı

Söz başında art ünlü ile kurulmuş sözcüklerde (ط) ile yazılmaktadır.

tağ	طاغ	53b-2	toğurur	طوغرور	10a-7
toқınup	طوقنوب	71a-3	toқsan	طقسان	13b-3
toқuz	طقوز	6a-5	turaқ	طورمق	51a-5
tuğdılar	طوتدیلر	52a-4	tuğmışdur	طوتمشدر	27b-6

Ancak *tağ* kelimesi üç yerde (52b-16, 54b-4, 54b-10) *dağ* biçiminde tanıklanmaktadır.

2.1.2.4. ŋ ünsüzünün yazılışı

Söz içinde ve sonunda daima (ك) ile yazılmaktadır:

aŋup	اڭوب	94b-5	deŋlü	دكلو	29a-14
eŋsesinde	اكسه سنده	28a-11	biŋ	بيك	76b-17
öŋine	اوكنه	48b-16	řoŋra	صوكره	4b-1
anuŋ	انوك	1b-2	feleküŋ	فلكك	5b-3

2.1.2.5. s ünsüzünün yazılışı

a) Söz başında art ünlülü sözcüklerde daima (ص) ile yazılmıştır:

şaçı	صاچى	28a-11	şağ	صاغ	27b-5
şalmışdur	صالمشدر	27a-12	řığmaқ	صغمق	47b-10
şoğan	صوغان	6a-3	şol	صول	27b-4
řoŋra	صوكره	4b-1	şu	صو	77b-18

b) Söz içi ve sonunda art ünlülü sözcüklerde *aş*- (78a-2) sözcüğü dışında daima (س) ile yazılmıştır:

arslan	ارسلان	27a-18	bıraқsalar	برقسالر	7b-14
olsa	اولسه	80a-14	yoқsa	يوقسه	20a-2

2.2. SES BİLGİSİ ÖZELLİKLERİ

Bu bölümde ünlü uyumları ile ünsüz değişimleri üzerinde durulacaktır.

2.2.1. ÜNLÜ UYUMLARI

2.2.1.1. Önlük-Artlık Uyumu

Metinde bu uyum tam olarak gerçekleşmiştir:

azlığından 51a-11, *beyāzlığı* 51b-4, *olmağıla* 9a-4, 44a-1, *ba‘īdrek* 44a-10, *karībrek* 44a-10, *tīrelık* 45b-8.

2.2.1.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

Metinde bu uyum henüz gerçekleşmemiş olup uyuma aykırı pek çok kelime ve ek bulunmaktadır.

a) Uyuma aykırı sözcükler:

bulın- 20a-12, *buyurıl-* 2a-3, *değlü* 29a-14, *dökil-* 28a-3, *dördinci* 6a-10, *geçür-* 26a-15, *getür-* 1b-13, *görin-* 22b-6, *içün* 4a-3, *kıldur-* 27b-5, *karışdur-* 37a-10, *kendü* 4b-19, *kocış-* 27a-14, *konıl-* 3a-16, *oğı-* 94b-5, *olın-* 4a-9, *onıncı* 8b-2, *toğın-* 71a-3

b) Uyuma aykırı ekler:

1. Zarf-fiil eki -(y)up/-üp : *éd-üp* 72b-11, *ériş-üp* 3b-19, *konul-up* 25a-2, *olın-up* 2b-7
2. Zarf-fiil eki -(y)u/-(y)ü : *dé-y-ü* 3a-10, 8b-18
3. Emir kipi 3. kişi eki -sun/-sün: *ol-ma-sun* 18b-17, *ét-sün* 5a-8
4. 3. tekil kişi bildirme eki -dur/-dür: *az-dur* 69b-10, *bunlar-dur* 76a-1, *bir-dür* 90a-6, *ile-dür* 89b-1, *gibi-dür* 88a-7
5. Geçmiş zaman sıfat-fiil eki -duğ/-dük: Bu ek genellikle yuvarlak, tek örnekte düzdür. *ét-düg-i* 55a-18, *göster-düg-i* 6b-19, *i-düg-i* 72a-10, *kışlan-duğ-ı* 2b-8, *olma-duğ-ı* 6a-2; *dé-düg-imüzden* 47a-9, *dé-dig-imüzden* 46b-17
6. Geniş zaman eki -(u)r/-(ü)r: *al-ur* 47a-6, *bulın-ur* 29a-15, *kal-ur* 29b-10, *dökil-ür* 28a-3, *ériş-ür* 42b-12, *vér-ürler* 76b-10
7. İlgi eki -üm : *biz-üm* ‘ağabimizce’ 7a-17

8. İlgî eki -(n)uñ/-(n)üñ : *a-nuñ* ‘ilmi 1a-4, *zamānı-nuñ ferīdi* 3a-6, nokta-nuñ mābeyni 3b-12 *olanlar-uñ hareketi* 7a-11, *şa‘ire-nüñ ‘arzı* 82a-7, mîl-üñ miqdârı 82a-10, *yēdi-nüñ yegirmi ēkiye nisbeti* 82a-16, *biri-nüñ saḥı* 13b-19
11. İsimden isim yapım eki -lū: *deñ-lū* 29a-14 (tek örnek).
12. Fiilden isim yapım eki -ıñ/-iñ; -uñ/-üñ: *ḳoc-ıñ-mıñ* 27a-14 (tek örnek).
13. Zarf-fiil eki -ıcaḳ : *ol-ıcaḳ* 8b-9, *olın-ıcaḳ* 21b-1
14. Zarf-fiil eki -ınca : *ol-ınca* 49b-17 (tek örnek)

2.2.2. ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ

2.2.2.1. Palatal n sesi:

Eski Türkçedeki söz içi ve söz sonu ince *n* (ny) sesi Ana Oğuzcada bazı kelimelerde *n* olarak korunmuştur (Demir, Yılmaz, 2002, s. 481). Metinde *ḳanḳı* 73b-13, *ḳanda* 8a-17 sözcüklerinde bu durum tanıklanmıştır.

2.2.2.2. Söz içi -ḳ- > ḥ değişmesi

İki sözcükte görülmektedir:

aḥşam 74b-4, *daḥı* 4b-5.

2.2.2.3. Ünsüz Ötümlüleşmesi

a) Söz başı

t > *d*- değişmesi

Ön ünlü ile kurulmuş sözcüklerin tamamında bu değişim gerçekleşmiştir:

dē- 36a-14, *degül* 21a-16, *dek* 6b-3 vd.

Art ünlülü *tağ* sözcüğü de üç kez *dağ* (52b-16, 54b-4, 54b-10,) biçiminde tanıklanmıştır. Bu sözcük beş kez *tağ* biçiminde tanıklanmaktadır.

b) Söz içi

1. -t- > -d- değişmesi : *dörd-e* 83a-16, *éd-e* 41b-3, *gid-e* 35a-2
2. -ḳ- > -ğ- değişmesi : *ayağı* 28b-11, *azlığı* 52b-4, *beyāzlığı* 51b-4, *bucağa* 4a-16, *ḳuyruğına* 28a-5, *oğlağın* 27b-16, *rüşenālığı* 69a-9, *yogı* 1b-6

3. -p- > -b- değişmesi : *ķabı* 10a-8, 10a-9

2.2.3. HECE DÜŞMESİ

1. Vurgusuz orta hece düşmesi: *ağzına* 28a-3, *ayrıl-* 4a-2, *boynına* 27b-11, *omzına* 27b-5
2. *Şimdiden sonra* edat grubunun ilk sözcüğüne eklenen ayrılma durumu eki hece düşmesine yol açmıştır: *şimden sonra* 25b-3 (tek örnek)

2.3. BİÇİM BİLGİSİ ÖZELLİKLERİ

2.3.1. İsim Çekimi

2.3.1.1. Durum Ekleri

- a) İlgi durumu ekinin ünlüsü daima yuvarlaktır : *āfāk-uŋ* 57b-17, *beled-üŋ* 58a-12; *cevzā-nuŋ* 8b-2, *gece-nüŋ* 60a-14; *biz-üm* 7a-17
- b) Belirtme durumu -ı/-i, -yı/-yi : *māh-ı* 71a-8, *aḥvāl-i* 32b-11, *zibā-yı* 48b-6, *dāyire-yi* 17a-6
- c) Yönelme durumu -a/-e, -ya/-ye : *kāyināt-a* 1b-10, *tertīb-e* 26b-10, *noķta-ya* 3b-18, *yēdi-ye* 82b-14
- d) Bulunma durumu -da/-de : *mābeynin-de* 38a-2, *şems-de* 46b-19
- e) Ayrılma durumu -dan/-den : *anlar-dan* 3a-1, *evc-den* 34b-14

2.3.2. Fiil Çekimi

Metinde az görülen bazı zaman ve kişi ekleri şunlardır:

Geniş zaman	1. tekil kişi	<i>um-ar-ın</i> 94b-5
	1. çoğul kişi	<i>dē-r-üz</i> 24a-17
Geniş zaman olumsuz	1. çoğul kişi	<i>ēt-mez-üz</i> 9b-1 / 50a-9

2.3.3. Birleşik Fiiller

Metinde görülen birleşik fiiller tek örnekte iki fiilin birleşmesi ile tezlük kategorisinde oluşmuştur. Ağırlıklı olarak görülen isim + yardımcı fiil yapısındaki birleşik fiillerde isim unsuru Arapça ya da Farsçadan ödünçlemeler olup *ét-*, *eyle-*, *ol-*, *olin-*, *kal-* yardımcı fiillerle birleşik fiil oluşturmuşlardır.

2.3.3.1. Fiil + yardımcı fiil:

-ıvermek : “şol elini yanına *şalıvêrmışdür*” (tek örnek).

2.3.3.2. İsim + yardımcı fiil:

ét-

‘add è. (8b-12), ‘avdet è. (20b-16), ‘azm è. (49b-1), beyân è. (3b-1), cem‘ è. (85b-2), cezb è. (6b-18), cüş è. (1b-6), dāhîl è. (54b-18), delâlet è. (25b-1), devr è. (24a-9), du‘â è. (2a-5), farz è. (23b-4), ferâmûş è. (3a-18), fevt è. (2b-1), ğalebe è. (70a-1), ğurûb è. (62a-8), ğüzêr è. (19a-12), ħareket è. (6b-9), ħaṭā-yı fāḫîş è. (80b-8), hemvâr è. (75b-19), hûbût è. (34b-14), ħükm è. (78a-14), ibtidâ è. (64a-11), idmân è. (8b-5), ihâta è. (6a-3), ihtilâf è. (19a-16), ihtimâm è. (3a-10), ihtiyâr è. (82a-3), iḳbâl è. (22a-2), iḳtidâ è. (2a-1), iḳtifâ è. (17a-1), iḳtisâb è. (69b-18), iḳtişâr è. (17b-12), iḳtizâ è. (33a-13), ilḫâḳ è. (76b-7), intikâl è. (76a-19), inṭibâḳ è. (21b-13), irsâl è. (57a-16), irtisâm è. (23b-10), işbât è. (23a-2), istiḫrâc è. (84b-10), istimâ‘ è. (22a-4), i‘tibâr è. (48b-5), i‘tirâz è. (29a-2), ittifâḳ è. (19b-3), ḳabûl è. (9b-1), ḳarâr è. (6a-19), ḳaṭ‘ è. (33a-2), ḳayd è. (76b-5), men‘ è. (9a-2), meyl-i küllî è. (2a-18), mu‘âlece è. (8b-6), muḳâbil è. (3b-9), muḳâvemet è. (40a-5), müdâvemet è. (8b-12), mülâḳât è. (57a-17), mürûr è. (25b-9), naḳl è. (55b-14), naḳş è. (35a-3), naşb è. (72b-11), nefy è. (57a-4), nisbet è. (16b-5), nişân è. (78a-1), pâre è. (14b-2), peydâ è. (40a-12), raşad è. (19a-5), redd è. (57a-2), resm è. (24a-1), sehv è. (54a-7), selb è. (29b-18), seyr è. (32a-10), şudûr è. (5b-15), tafşîl è. (10b-10), taġyîr è. (23a-16), taḫḳîḳ è. (69b-13), taḫrîk è. (16b-14), taḫşîl è. (12b-13), taḫvîl è. (56a-18), taḳsîm è. (72b-16), tanşîf è. (14b-5), tarḫ è. (87a-6), ta‘rif è. (3b-9), taşavvur è. (7a-8), taşnîf è. (51a-16), ta‘yîn è. (18b-17), taż‘if è. (84a-10), tecâvûz è. (12b-7), tedâfû‘ è. (6b-3), tefâvût è. (52a-19), teḳâṭu‘ è. (13b-9), teklîf è. (3a-10), teḳzîb è. (23b-2), telemmûz è. (3a-1), te‘lif è. (3a-8), temâm è. (5a-2), temâs è. (13b-18), terceme è. (3a-8), tercîḫ è. (8b-7), te‘şîr è. (9a-18), teslîm è. (9a-19), teşebbûs è. (25b-15), teveccüh è. (6b-12), tevehhüm è. (23b-10), tevessül è. (3a-11), ṭulû‘ è. (60a-4), vaşl

è. (5a-4), važ^c è. (43b-5), žabt è. (30a-1), žamm è. (74b-14), žann è. (19a-19), žarb è. (82b-10), žikr è. (8a-2), ziyāde è. (29b-19), žuhūr è. (4a-18), zu^cm è. (19b-2)

eyle-

‘avdet e. (20b-18), cem^c e. (36a-18), ğurūb e. (59a-10), ğūzer e. (39a-15), ħareket e. (5a-1), ħatm e. (43b-2), hemvār e. (77b-17), ħıfz e. (5a-18), ħisāb e. (49b-3), iṭlāḫ e. (71b-18), idbār e. (22a-3), iḥdāṣ e. (5b-3), iḥrāc e. (78b-1), iḥtiyār e. (37a-13), iḫbāl e. (22a-1), iḫtizā e. (25a-14), ‘ilāc e. (8b-8), intikāl e. (22a-10), irsāl e. (27b-3), istiḥrāc e. (19b-6), izhār e. (11a-11), kaṭ^c e. (5b-5), kāyim e. (78a-8), meyl e. (41b-13), mu^cāvedet e. (47a-10), müfāraḫat e. (47a-10), müzāyelet e. (36a-8), naṣb e. (78a-7), niṣān e. (78a-18), raṣad e. (18b-17), redd e. (46b-10), resm e. (5a-3), seyelān e. (77b-18), taḥrīk e. (25b-6), taṣdīḫ e. (57b-1), ta^cyīn e. (18b-19), taz^cīf e. (46b-16), teḫāṭu^c e. (13b-17), temām e. (18b-12), ṭulū^c e. (59b-8), žann e. (22a-4), žikr e. (80a-8), ziyāde e. (86b-8), žuhūr e. (60a-10)

ol-

‘āmil o. (2b-9), ‘ārīz o. (44a-1), ‘arīz o. (69a-14), āsān o. (28a-15), ba^cīd o. (6b-15), baḫī o. (40a-12), cāyız o. (20b-2), cāzīb o. (6b-17), cem^c o. (5a-11), dāḫil o. (52b-6), devr o. (45a-11), esra^c o. (7a-2), farz o. (49b-13), ğāyib o. (62b-3), hābiṭ o. (39a-17), ḫādiṣ o. (16b-15), ḫarāb o. (52a-12), ḫāṣıl o. (8b-11), ḫaṣr o. (12a-7), ḫāyil o. (45b-3), ḫāzır o. (81b-10), iḥtiyāc o. (35b-12), ilerü o. (48a-7), ḫarīb o. (70b-8), ḫaṣīr o. (58b-7), ḫāyil o. (8b-19), ketb o. (74b-11), kūtāh o. (77a-11), lāyih o. (9b-3), lāzım o. (86a-14), maḫṣūr o. (34a-5), ma^clūm o. (5a-1), mażhar-ı hidāyet o. (2a-2), memnū^c o. (24b-4), merkūz o. (30a-8), meskūn o. (51a-3), meṣhūr o. (52b-8), muġtenim o. (2b-19), muḫāllit o. (12b-5), muḫīṭ o. (3b-15), muḫtāc o. (17b-19), muḫtefi o. (70b-13), muḫābil o. (68b-6), muḫārin o. (48b-15), muḫīm o. (49b-1), muntaṣıb o. (52a-3), muntaḫıḫ o. (6b-2), mu^ctemed o. (19a-7), muttaṣıl o. (14a-2), muṭāḫıḫ o. (19a-8), mużi o. (45a-8), mübeddel o. (24b-5), müctemi^c o. (46b-6), müfteriḫ o. (37b-13), mümkin o. (26b-15), mün^cadim o. (71a-6), münāfi o. (9a-2), mün^cakis o. (70a-2), münevver o. (68b-8), münḫafız o. (39a-19), münḫaṭṭ o. (60a-2), münḫasım o. (26a-11), müntefi o. (35a-1), müntehi o. (14b-1), müntekıl o. (28a-18), mürtefi^c o. (12a-19), mürtesim o. (15b-14), müsemmä o. (28b-4), müsta^clı o. (39a-18), müstefid o. (3a-9), müstevli o. (51b-3), müstezi o. (68b-

5), müşerref o. (2b-19), müştedd o. (8b-8), mütebeddil o. (76b-1), müteḥaddid o. (65a-19), müteḳāṭı^ç o. (44b-11), mütelevvin o. (51b-9), mütemeyyiz o. (64b-11), mütenāḳıŝ o. (34b-19), müteveccih o. (41b-3), mütevehhim o. (27a-3), mütezāyid o. (41b-15), mütteḥid o. (37b-13), müvācih o. (45a-18), müyesser o. (49a-18), nāḳıŝ o. (19b-9), pinhān o. (45a-16), rāst o. (78a-11), revāne o. (2b-5), ŝā^ç id o. (39a-18), sākin o. (55a-10), tābi^ç o. (78a-17), ṭālib o. (6b-4), ta^ç rīf o. (26b-19), ta^ç yīn o. (26b-19), temām o. (94b-6), terceme o. (2a-16), tesmiye o. (27a-5), vācib o. (20a-11), vāḳi^ç o. (50b-19), vāŝıl o. (50b-3), zāhib o. (85a-1), zāhir o. (51b-7), zāyil o. (69a-15), zıkr o. (61a-2), ziyāde o. (58b-9), zuhūr o. (77b-11)

olın-

‘add o. (8b-12), āğāz o. (64a-3), aḫz o. (27a-5), ‘alāmet o. (79b-8), ‘amel o. (74a-17), ‘avdet o. (2b-7), baŝ o. (17a-13), beyān o. (72a-10), cem^ç o. (74b-14), cüst ü cū o. (2b-10), farz o. (3b-8), geŝt o. (2b-6), ḫatm o. (40b-1), ḫıfz o. (81a-16), ḫisāb o. (76b-16), ḫükm o. (52a-1), ibtidā o. (73b-17), ifrāz o. (29b-9), iḫdāŝ o. (70a-17), iḫrāc o. (4b-1), iḫtiyāc o. (22a-12), iḫtiyār o. (85a-2), iktifā o. (22b-19), i‘lām o. (72a-6), ilḫāḳ o. (74b-16), istifāde-ler o. (3a-2), istiḫrāc o. (86a-10), iŝāret o. (74a-15), i‘tibār o. (32a-17), ḳarīb o. (14b-18), ḳaṭ^ç o. (27a-11), ketb o. (74a-17), ḳısmet o. (82b-5), ḳıyās o. (4a-9), muḫtāc o. (20b-13), murād o. (72b-9), mürāca^ç at o. (73b-13), müŝāhede o. (12b-11), naḳl o. (90b-17), naḳŝ o. (83b-10), naẓar o. (12b-18), naẓm o. (27a-6), redd o. (25b-14), resm o. (11a-8), su’āl o. (8b-14), taḫayyül o. (12b-12), taḫŝiŝ o. (79a-14), taḫvīl o. (85a-14), taḳdīm o. (81a-19), taḳsīm o. (10a-19), taŝif o. (84b-13), ṭarḫ o. (72b-15), taŝavvur o. (25a-3), taŝvīr o. (4a-4), ta^ç yīn o. (78a-14), taẓ‘if o. (84b-16), te’emmül o. (21b-1), terceme o. (76b-12), tesāmuḫ o. (90b-15), tesmiye o. (16b-10), tevehhüm o. (20b-3), vaŝl o. (3b-13), zabṭ o. (72b-12), zamm o. (75a-6), zann o. (8b-9), zarb o. (82b-12), zıkr o. (7b-19), ziyāde o. (76b-15)

ḳıl-

maḫŝūŝ ḳ. (9b-1), taḫŝiŝ ḳ. (79a-10)

2.4. SÖZDİZİMİ ÖZELLİKLERİ

Hulāṣatü'l-hey'e'de yer alan cümleler genellikle kısadır. Ancak *ki*, *ve* gibi bağlaçların kullanılmasıyla oluşturulmuş uzun cümleler de yer almaktadır. Cümlelerin genellikle kısa olmasındaki başlıca etken, eserin temelde bir çeviri olması ve ayrıca didaktik bir üslupla kaleme alınmasına bağlanabilir. Eserde yer alan cümlelerin önemli olabileceği düşünülen bazı hususlar, şunlardır:

1. Eserde pek çok tanım yer alır. Astronomiye ilişkin bu terimlerin tanımları, açıklamalardan sonra genellikle “*aḡa ... dërler*; “*... dërler*” şeklinde kurulmuştur:

- * Ve her ḡaṭṭ-ı müstaḡim ki ol dāyirei êki pâre êde aḡa veter dërler (3b-19).
- * Cānib-i ŧimāilde olana noḡṭa-ı inḡılāb-ı ŧayfi, ol birine noḡṭa-ı inḡılāb-ı ŧitevî dërler (26a-7).
- * Ve eger bu tertîbe muḡālîf ḡareket êtse ḡilāf-ı tevālî dërler (26b-11).
- * Ve cānib-i maḡribden ba'z cezîrelerdür ki bir vaḡtde ma'mûr idi ŧimdi ḡarāb olmuŧlardur aḡa cezāyir-i ḡālidāt dërler (52a-11).
- * Ve ŧems ufḡdan ḡurûb êtdüḡi maḡalilde mınṭaḡatu'l-burûcdan taḡvîm-i ŧems ile derece-i taḡvîm-i ḡamerüḡ mābeyninde vāḡi' olan ḡavse ḡavsü'n-nûr u bu'd-ı sūvā dërler.

2. Eserde yer yer devrik cümlelerin yer alışı temelde bir çeviri olmasına bağlanabilir:

- * Ve ol mu'addilü'n-nehārıla teḡāṭu' êtmiŧdür êki noḡṭada (13b-9).
- * Ma'a-hāzā ammā mābeynlerinde êki yüz seksen beŧ yıl vardur taḡrîben (20a-6).
- * Anuḡıçun ki anlaruḡ ḡavāmîlinüḡ mınṭaḡaları felekü'l-burûcıla muḡāṭı' lardur êki noḡṭada (41a-15).
- * Ve anuḡ saṭḡ-ı muḡaddebi mümeŧŧilüḡ saṭḡ-ı muḡaddebine mümāssdur bir noḡṭa-ı müŧterekede (29b-6).
- * Ḥuŧūŧā ḡamerde ḡāḡ ŧöyle vāḡi' olur ki anuḡ mevzi'-i ḡaḡiḡisi muḡālîf-i mevzi'-i mer'î olur hem ṭilde hem 'arzda (44a-1).

3. Metinde geçen Arap sayı sistemine ait kesirli ifadelerin bir kısmında bu kesirlerin karşılıkları hemen arkasından gelen bir cümle ile açıklanmıştır:

- * Ve anuḡ cirmi *südüs-i sub'* cirm-i zemîndür. Ya'nî zemînüḡ kırḡ êki baḡŧından bir baḡŧıdur (90a-10). *südüs-i sub'* = $1/6 \times 1/7 = 1/42$

* Ve misāhat-ı nısf-ı kıt' a-ı şimāliyye-i māverā-yı medār-ı kūtbu'l-burūc dört yüz yégirmi éki biş éki yüz otuz sekiz fersah ve *sülüs ve rub*^c fersahdur. Ya' nī bir fersahı on éki cüz'inden yedi cüz'idür (83b-3). *sülüs ve rub*^c = $1/3 + 1/4 = 7/12$

* Zīrā hukemādan arşimīdus her kūtruş dāyiresine nisbeti *selāse ve sub*^cdur. Ya' nī yedinüñ yégirmi ékiye nisbeti gibidür takrīben dēyü taḥkīk étmişdür (82a-14).
selāse ve sub^c = $3 + 1/7 = 22/7$

4. Metinde sebab-i telif bölümü dışında uzun cümle yapılarına genellikle başvurulmamıştır.

* Ve her şekl-i mücessem şol vechile olsa ki anuñ miyānında bir noқта farz olınsa ki her ḥaṭṭı ol noқtadan ol cismüñ saṭḥına istiḳāmet üzre çekseler cümlesi ki berāber ola ol şekle küre ve ol saṭḥa muḥīṭ-i küre ve saṭḥ-ı müstedir dērler (4a-10).

* Eyle olsa şerḥ-i fetḥiyyede merḥūm mīrim çelebī daḥı aña zāhib olup ve mābeynde cüz'ī tefāvüt olmağın yine anuñ ile 'amel olınmaқ ihtiyār olındı. (84b-19)

3. METİN

(1b-1) sipās-ı bî-kıyās ve sitāyiş-i bî-mikyās ol ḥakīm-i bā-hikmete ve ‘alīm-i pür-mevhibet-i (2) bî-‘illete ki ‘ulemā-yı ‘ilm-i hey’et ve ḥukemā-yı fenn-i ḥikmet anuḡ maşnū‘āt-ı (3) cüz’iyyesi derkinde ‘āciz ü ḳāşırılar ve ser-gerdān u müteḥayyirlerdür ve cümle-i (4) maḡlūḳuḡ ‘ilmi anuḡ ‘ilmi ḳatında eflāk-i külliyyeye göre bir noḳta ve ziyā-yı (5) şemse nisbet bir zerre ve baḡr-i muḡīḡden bir kem ḳatre degüldür

meşnevî¹

tā ki (6) cūş étدی baḡr-i cūdı anuḡ
yoḡı var eyledi vücūdı anuḡ

(7) yer yaratdı kef-i biḡārından
gökler étدی anuḡ buḡārından

birisin (8) étدی mazḡar-ı ḡarekāt
birini ḳıldı mazḡar-ı berekāt

zihī şāni‘-i (9) perverdigār u mükevvirü’l-leyl ve’n-nehār celle celālühü ve ‘amme nevalühü ve taḡiyyāt-ı (10) ḡayyibāt ve teslīmāt-ı zākiyyāt ol server-i kāyināta ve meḡḡar-ı mevcūdāta ki (11) فکان قاب قوسين او ادنى² anuḡ şān-ı şerīfnde bir āyet³ لولاك لما خلقت الافلاك³ (12) beyān-ı münīfnde bir rivāyetdür

meşnevî

oldur ol mürsel-i şeref-maḡzar
enbiyā mecma‘ında (13) ser-defter

anuḡıçun yaratdı ‘ālemi ḡaḳ
anuḡıçun getürdi ādemi ḡaḳ

‘aleyhi (14) efzālū’ş-şalavāt ve ekmelü’t-taḡiyyāt ve du‘ā-yı bî-ḡadd ve şenā-yı bî-‘add (15) anuḡ evlād-ı kirāmı ve çehār-yār-ı ‘ızāmı ve aşḡāb-ı pür-iḡtirāmı üzerine (2a-1)

¹ Bu beyitler, Ḥamdī Çelebi’nin *Yūsuf u Züleyḡā* adlı mesnevisinde yer alan 7., 13. ve 14. beyitlerdir (bk. Öztürk, 2001, s. 241).

² Necm/9: “İki yay uzunluḡu kadar, yahut daha az kaldı.”

³ Kudsî hadis: “Sen olmasaydın dünyaları yaratmazdım.”

olsun ki her biri bi'l-ittifāk ıuıb-ı āfāk ve neyyir-i sipihr-i nüh-tākıdur anlara iktidā edenler (2) maıhar-ı hidāyet olmaı rüſen ü mübeyyen ü zāhir ü mer'ı vü müteyakıındur ki anlaruı (3) haııında ⁴ اصحابي كالنجوم بايهم اقتديتم اهتديتم dēyü buyurulmuııdur [rı]zvānu'llāhi (4) ta'ālā 'aleyhim ecma'in

medh-i pādiſāh-ı islām ve muıarrerdür ki pādiſāh-ı islāma (5) du'ā etmek daıı her ferde lāzım ve ehemm belki evceb ü elzemdür huıuſā (6) sulıān-ı selāıin-i cihān ve hākān-ı zemīn ü zamān [mefıar-ı] ſāhān-ı qādīm ü (7) ſehriyār-ı heft-iılım süleymān-taııt u sikender-baııt gerdün-iıtidār u felek-(8)medār keyvān-menzilet müſterı-rütbet nāhid-bezm behrām-rezm a'nı haıret-i (9) ſāhib-kırān-ı güzide-i āl-i 'oſmān sulıān ibn sulıān sulıān süleymān (10) hān ibn sulıān selīm hān ebbeda'llāhü ta'ālā 'umrahü ve eyyede ſalıanatehü (11) ilā gāyeti'z-zamān ve nihāyeti'd-devrān hemiſe irtifā'-ı qadri zirve-i eflākden (12) 'ālī ve sa'ādet ü iıbālī yevmen fe-yevmen müta'ākıb u mütevālī ola zāt-ı ſerıfi (13) ve 'unſur-ı laııfi maıarr-ı ſalıanatda dāyım ve serir-i ma' delette qāyım ve evc-i 'izzette ber-qarār ve (14) burc-ı rif'atda kām-kār olup a'dāı dāyımā haıız-i mezellede h'ār u zār (15) ve qa'r-ı zeminde mānend-i merkez-i hāk haıır ü bı-mııdār ola āmīn yā rabbe'l-'ālemin (16)

bā' iſ-i terceme-i kitāb bu kitābuı türkiye terceme olmasına bā' iſ oldur ki (17) bu dā'ı-i dırine ve bende-i kemterine kātibiyyü'r-rümüyyü'l-faıır a'nı seydi 'ālī bin (18) hüseynü'l-haıır qādımı'l-eyyāmdan bu fenne meyl-i küllı edüp ehli [ile] muſāhabete (19) derece-i nihāyetde māyil ü rāııb ve bir sā'at mübāhaıeye cān u dilden talıb (2b-1) idüm ve her meclisde ki 'ilm-i hey'ete müte'allıı bir güft ü gü olsa daıııka fevt etmeyüp (2) vāıı' olan su'āle nāzır ve 'alā qadri't-tāıa cevāba haıız idüm ittifāk (3) pādiſāh-ı gerdün-iıtidār-ı asker-i encüm-ſümār ile dāru's-salıanat maımiyye-i koſta[n]ııniyyeden (4) 'izz ü iclāl ve yümn-i iıbāl ile diyār-ı ſarıa 'azımet gösterdüklerinde bu haııre daıı ſefer-i (5) hümāyün hıızmeti vācib ü lāzım olmaıın revāne olup gürciſtān ve kürdiſtān (6) hıııta-ı tebriz ve qal'a-i van belki külliyyen vilāyet-i āzerbaycān geſt olunup (7) haıret-i haıııuı 'ināyet ü hidāyeti ile manſür u muzaffer 'avdet olunup (8) medine-i halebde kııılanduıı eyyāmda diyār-ı ğurbet ve zamān-ı ferāıat olmaıın

mııra' (9)

⁴ Hadis: "Aſhabım gökteki yıldızlar gibidir, hangisine uyarınsanız kurtulursunuz."

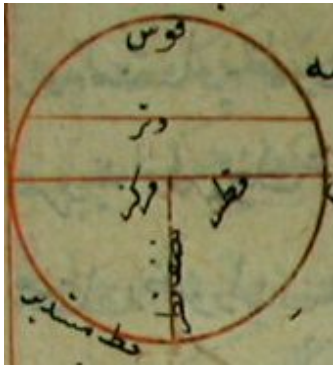
kişi taḥşil-i kemāl étmege ğurbet yéğdür

mefhūmı ile ‘āmil olup maḥrūsa-ı (10) mezbūrenūñ eṭrāf u eknāfı tek ü pū ve cüst ü cū olınuğda zāviye-i (11) ‘uzletde ve ğūşe-i ferāğatde vilāyet-i ḥorasāndan şāhib-i müsecca‘āt pīr-i herāt (12) ḥazret-i ḥ‘āce ‘abdu’llāhu’l-enşārī ‘aleyhi raḥmetü’l-bārī evlādından (13) envā‘-ı ma‘ārif ile ma‘rūf ve eşnāf-ı feżāyil ile mevşūf aḥlāk-ı (14) ḥamīde ile ārāste⁵ ve eṭvār-ı pesendīde ile pīrāste kelām-ı bedī‘i keşşāf-ı (15) rumūz-ı me‘āni-i müşkilāt ve beyān-ı mulaḥḥaşı miftāh-ı künūz-ı ḥaḳāyık-ı riyāziyyāt (16) u ilāhiyyāt ‘ilm-i hendese vü ḥikmetde māhir ve fenn-i nücūm u hey’etde mahāreti (17) ğün gibi zāhir ü bāhir öḳlīdis-ğüşā ve maciştī-dān bū ‘aliyy-i zamān ve aristū-yı (18) devrān mefḥaru’l-muḥaḳḳıķın ve’l-müdekkikīn mevlānā ḥamdu’llāh bin şeyḫ cemāleddīn (19) ḥizmetlerine erişüp muşāḥabet-i dil-ğüşāları ile müşerref ü muğtenim (3a-1) oluğda anlardan daḫı teyemmūnen ‘ilm-i hey’etden ve fenn-i ḥikmetden telemmūz edüp cüz’i (2) zamānda küllī istifādeler olınuş ve bu ḥaḳīrūñ ‘ulūm-ı riyāziyyeye kemāl mertebe (3) rağbetin muşāḥabede étmeĝin bir ğün eşnā-yı muşāḥabette ‘ilm-i hey’ete müte‘allık (4) lisān-ı ‘arabīde ve zebān-ı fārsīde niçe kütüb-i mu‘tebere ola türkī dilde niçün olmaya (5) imdi a‘lemü’l-‘ulemā ve efzālu’l-fuzelā merḥūm mevlānā ‘alī kuşcı raḥmetu’llāhi (6) ‘aleyh ki zamānınuñ ferīdi ve ‘ilm-i hey’etüñ vaḫīdi idi ve kendüsi daḫı (7) mīrzā uluĝ bēĝ ile ḥıṭṭa-ı semerḳandda raşad çıkarmış şāhib-i raşaddur anuñ (8) ‘ilm-i hey’etde te’līf étdüĝi kitāb mu‘teberātdandur anı terceme étmek ĝāyet münā(9)sibdūr ve diyār-ı rūmda niçe kimesneler andan daḫı müstefid olmaḳ cāyiz(10)dür dēyü bu muḥlişlerine teklīf edüp iḳdām u ihtimām étdüĝlerinde ḥazret-i (11) ḥaḳḳuñ ‘ināyetine tevekkül ve enbiyā-yı ‘ızām ve evliyā-yı kirāmuñ himmetlerine tevessül (12) edüp hemān ol-dem ibtidā olınuş ve merḥūm u maĝfūr ḳāzī-zāde-i rümīnūñ (13) ‘aleyhi’r-raḥme mulaḥḥaşı’l-hey’e ya‘nī çāĝmīnī şerḫinden ve nihāyetü’l-idrākten (14) ve ba‘z kütüb-i mu‘tebereden münāsebeti ile niçe fevāyid daḫı ilḥāḳ olınuş (15) zamān-ı yesīrde bi-‘ināyeti’llāhi’l-meliki’l-ḳadīr iḥtitām bulup ismi ḥulāşatü’l-hey’e (16) ḳonıldı ümīddür ki muṭāla‘a eden iḥvān-ı bā-şafā vāḳi‘ olan ḥabṭ (17) u ḥaṭāların ḳalem-i ‘afv ile luṭflarından ıṣlāḫ buyuralar ve mercūdur ki (18) bu kemīnelerin ḥayr du‘adan ferāmüş étmeyeler emmā ba‘d bu kitāb (19) bir muḳaddime ve éki maḳālei müştemildür

⁵ ārāste: ار استده (metin).

muḳaddime bu ‘ ilme şürū‘ dan evvel (3b-1) bilinmesi lāzım olanları beyān eder ve ol eki kısmdur

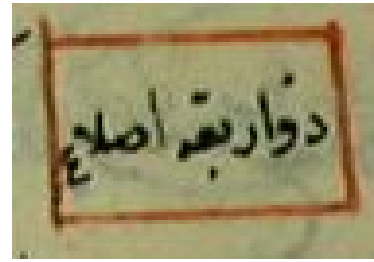
kısm-ı evvel hendesiyyāta (2) müte‘ allik olanları beyān eder meşelā a‘ rāz kısmından her nesne ki ḳābil-i işāret-i (3) ḥissiyye ola ammā ḥiç bir nev‘ ile kısmet-pezīr olmaya aḡa nokṡa dērler ve eger (4) bir cihet ile kısmet-pezīr ola aḡa ḥaṡṡ dērler ve eger eki cihet ile kısmet-(5)pezīr ola ya‘ nī ṡūlan ve ‘ arzan ammā ki ‘ umḳan kısmet-pezīr olmaya aḡa saṡḡ (6) dērler ve eger üç cihet ile kısmet-pezīr olursa aḡa cism dērler murād cism (7) ta‘ līmīdūr ve ḥaṡṡ yā müstaḳīm ola yā münḡanī müstaḳīm oldur ki anda bir niçe nokṡa (8) farz olınsa cümlesi biri birine muḡāzī ola ve ba‘ zılar ḥaṡṡ-ı müstaḳīmī şöyle (9) ta‘ rīf etmişlerdür ki anuḡ bir ṡarafını şu‘ ā-ı baṡariyye muḳābil etseler ṡaraf-ı (10) āḡeri ile vasaṡınuḡ bi‘ l-küllīye rü ‘ yetine mānī‘ ola ve münḡanī oldur ki anuḡ (11) ḡayrı ola ve saṡḡ daḡı yā müstevī yā ḡayr-ı müstevī ola müstevī oldur ki (12) anuḡ her birinde farz olınan eki nokṡanınuḡ mābeyni bir ḥaṡṡ-ı müstaḳīm ile (13) vaṡl olınsa ol ḥaṡṡ ol saṡḡdan ḥiç bir vechile bīrūn olmaya ya‘ nī (14) saṡḡuḡ nefsinde ola ve ḡayr-ı müstevī ḥaṡṡ-ı münḡanī gibi muḳāyese ile (15) ma‘ lūmdur ve çün ḥaṡṡ-ı münḡanī saṡḡ-ı müstevī muḡīṡ ola ṡol vechile ki (16) ol saṡḡda⁶ bir nokṡa farz olınsa ve ḡuṡūṡ-ı müstaḳīme ile ol nokṡa(17)dan aḡa ba‘ zı ḥaṡṡ çekseler cümlesi ki berāber ola ol saṡḡa (18) dāyire ve ol ḡaṡṡa muḡīṡ-i dāyire ve ḥaṡṡ-ı müstedīr dērler ve ol nokṡaya (19) merkez ve ol ḡuṡūṡ-ı müstaḳīmenūḡ her birine niṡf-ı ḳuṡr dērler ve her ḥaṡṡ-ı (4a-1) müstaḳīm ki ol dāyirei eki pāre ede aḡa veter dērler ve bir pāre ki muḡīṡden (2) ayrıla aḡa ḳavs dērler eger merkeze uḡrarsa (3) ḳuṡr dērler fehme ḳarīb olsun için ṡekli (4) taṡvīr olındı (**Şekil 1.**) ve her saṡḡ ki anı bir ḥaṡṡ (5) veyā ziyāde muḡīṡ ola aḡa ṡekl-i musaṡṡaḡ dērler pes eger anı üç ḥaṡṡ muḡīṡ (6) ola aḡa müṡelleṡ dērler ṡekli budur (**Şekil 2.**) ve eger dört ḥaṡṡ muḡīṡ ola (7)

Şekil 1.

Şekil 2.

Şekil 3.

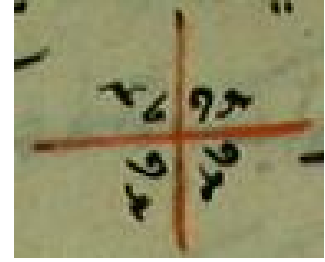
aḡa zū-erba‘ at-i azlā‘ dērler ṡekli budur (**Şekil 3.**) ve eger bēṡ ḥaṡṡ muḡīṡ (8) ola aḡa zū-ḡamset-i azlā‘ dērler anuḡ daḡı

⁶ saṡḡda: سطحه (metin).

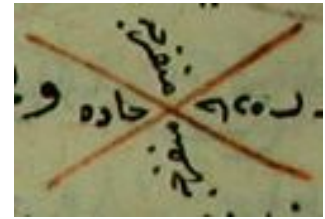
şekli budur (**Şekil 4.**) (9) bākisi daḥı buña göre kıyās olına ve her cism ki bir saṭḥ veyā ziyāde anı muḥīṭ (10) ola aña şekl-i mücessem dërler ve her şekl-i mücessem şol vechile olsa ki anuḡ (11) miyānında bir noḡta farz olınsa ki her ḥaṭṭı ol noḡtadan ol cismün (12) saṭḥına istikāmet üzre çekseler cümlesi ki berāber ola ol şikle küre (13) ve ol saṭḥa muḥīṭ-i küre ve saṭḥ-ı müstedİR dërler ve ol noḡtaya merkez ve ol (14) ḥuṭūṭa enşāf-ı aḡṭār dërler ve çün saṭḥ-ı müstevī kürei eki pāre ède (15) bir dāyire zuhūr èder eger ol saṭḥ merkez-i küreye uğraya ol dāyireye ‘aẓime (16) ve anuḡ ġayrına şaġire dërler ve zāviye bucaġa dërler ve ol daḥı eki (17) kısmdur biri musaṭṭaḥa ve biri mücessemedür musaṭṭaḥa oldur ki eki ḥaṭṭuḡ (18) iḥāṭasından saṭḥda zuhūr ède ya‘ nī üç zāviye-i müşelleş ve dört (19) zāviye-i zū-erba‘at-i azlā‘ ve bēş zāviye-i zū-ḥamset-i azlā‘ gibi ola (4b-1) ve eger ol eki ḥaṭṭ bir vechile olalar ki iḥrāc olınuḡdan şonra andan dört (2) zāviye-i mütesāviye zuhūr ède ol zāviyelere ḡāyime dërler ve ol eki ḥaṭṭuḡ (3) her birine ol birinüḡ ‘amūdı dërler şekli

Şekil 4.

Şekil 5.

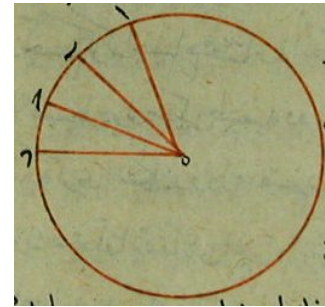

Şekil 6.

budur (**Şekil 5.**) ve eger zāviye-i (4) muḡtelife zuhūr èderse ‘aẓimine münferice ve şaġirine ḥādde dërler anuḡ (5) daḥı şekli budur (**Şekil 6.**) ve mücesseme oldur ki bir saṭḥuḡ veyā ziyādenüḡ (6) iḥāṭasından bir cismde zuhūr ède zāviye-i re’s-i maḥrūṭı ve zāviye-i (7) ḥāne gibi ve eger bir ḥaṭṭ bir saṭḥ üzerinde ḡāyim ola şöyle ki ol saṭḥda (8) her ḥaṭṭ mevzi‘-i kıyāmdan istikāmet üzre iḥrāc olunup ol ḥaṭṭ (9) ile zāviye-i ḡāyime muḥīṭ ola ol ḥaṭṭ saṭḥ üzerinde ‘amūd olur ve eger (10) bir saṭḥ bir āḡer saṭḥ üzerinde ḡāyim ola şol vechile ki eki saṭḥdan (11) bir ḥaṭṭ āşikāre ola aña faşl-ı müşterek dërler ve faşl-ı müşterekden (12) her bir ḥaṭṭ ki eki saṭḥdan birine ‘amūd ola ve ol ‘amūd saṭḥdan (13) birün olmaya ol eki saṭḥuḡ her biri ol birine ‘amūd olur ve çün (14) eki ḥaṭṭ biri biri ile bir vechile olalar ki her noḡta ol eki ḥaṭṭdan birinde (15) farz olınsa cümlesinüḡ bu‘ dı ki ol bir ḥaṭṭa berāber ola ol eki (16) ḥaṭṭa mütevāzı dërler ve ba‘ zılar eki ḥaṭṭ-ı istikāmet üzre eki cānibden (17) iḥrāc olınsa ki ilā ġayri’n-nihāye mülākāt müyesser olmaya ol eki ḥaṭṭa (18) daḥı mütevāzı ve müstaḡim dërler ve eki saṭḥ daḥı bu şüretlerde ola aña (19) daḥı mütevāzı dërler ve her küre elbette kendü mekānında

hareket eyler ba' zılar (5a-1) cümle-i nücüm dağı kendü mekânlarında hareket eyler demişlerdür ammā ma' lūm olmamışdur (2) ve kürenün dağı muhîtiinde her bir nokta ki farz olına bir devr temām étdükde bir dāyire (3) resm eyler illā éki nokta-ı müteḳābile ki anlara ḳuṭb-ı küre ve ḳuṭb-ı hareket dەرler (4) ve bir ḳuṭr ki éki ḳuṭbuṅ mābeynin vaşl éde aña miḳver dەرler ve ol dāyireler (5) biri biri ile yā mütteḳid olalar yā mütevāzī anlaruṅ biri 'azīmedür aña mınṭaḳa (6) dەرler bāḳisi şaḡiredür anlara medārāt-ı nuḳat-ı mefrūze dەرler ve kürenün (7) éki ḳuṭbı ol medārātuṅ her birinün dağı ḳuṭbıdur belki küre üzerinde her bir (8) dāyire ki farz olına gerek hareket étsün gerek étmesün ol kürenün ṭarafından (9) éki noktaya ki muhîṭ-i dāyirenün her cānibinden bu' dı berāber ola ol éki (10) nokta ol dāyirenün ḳuṭbıdur

ḳısm-ı şānī ṭabī' iyyāta müte' allıḳ olanları beyān (11) éder cism eger ki ecsām-ı muhtelifetü't-ṭıbā' dan cem' olmuş ola aña mürekkeb (12) ve illā basīṭ dەرler ve ḫikmet-i ṭabī' iyyede müşbetdür ki her cism basīṭ izā ḫalā (13) ve ṭab' uhu küriyyü's-şekldür ve ol münḳasımdur felekīye ve 'unşuriye felek-i eflāk (14) ve anuṅ müte' allıḳātıdır anlara ecrām-ı eşiriyye ve 'ālem-i 'ulvī dەرler ve 'unşur (15) 'anāşır-ı erba' adur ki anlar āteş ve havā ve āb ve ḫākdur anlara ve anlaruṅ zımnında (16) olanlara 'ālem-i süflī ve 'ālem-i kevn ü fesād dەرler mürekkeb dağı éki ḳısmıdır biri tām (17) ve biri ḡayr-ı tāmıdır mürekkeb-i tām oldur ki bir zamān-ı mu' teddün bihde kendü için (18) bir şüret ḫıfz eyleye ma' deniyyāt ve nebātāt ve ḫayvānāt gibi ve ḡayr-ı tām (19) oldur ki anuṅ ḡayrı ola ebr ü miḡ ü duḫān ve anlaruṅ mişli ve hareket-i felek (5b-1) dağı münḳasım olur basīṭeye ve muhtelifeye ve hareket-i basīṭeye müteşābih (2) dağı dەرler ve basīṭe oldur ki her nokta ol hareket ile hareket eylese ol (3) felekün merkezün dāyiresinde ezmine-i mütesāviyede zevāyā-yı mütesāviye ihdās (4) eyleye ve bir ta' bīr ile dağı ya' nī ol felekün muhîtiinden ezmine-i mütesāviyede ḳısmeti (5) mütesāviye ḳaṭ' eyleye meşelā nokta-ı ۱ ḳaçan ki ۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ ۱۰ muhîtiinde hareket (6) eylese bir vechile ola ki evvelki sâ' atde ۱ ۲ ḳavsin ve ékinici sâ' atde (7) ۳ ۴ ḳavsin ve üçüncü sâ' atde ۵ ۶ ḳavsin ḳaṭ' eyleye ve nokta-ı ۷ (8) ḳurbında ۸ ۹ ۱۰ zāviyesin berāber ihdās eyleye ve her (9) sâ' atde ki bu vechile ola ol zamānda nokta-ı ۱ ۲ ḫavlinde mütesāvī (10) hareket eyler ve ol harekete merkezün ḫavlinde müteşābih dەرler ve eger böyle (11) olmasa müteşābih demezler şekli budur (**Şekil 7.**)

Şekil 7.

(12) ve muhtelifte oldur ki anuñ ğayrı (13) ola ve yine münkasım olur müfredeye (14) ve mürekkebeye müfrede oldur ki bir felekden (15) şudür éde ve mürekkebe oldur ki felekün ziyâdesinden şudür éde ve her (16) hareket müfrede-i basîtedür ve muhtelifte mürekkebedür ammâ her basîte müfrede (17) ve her mürekkebe muhtelifte degüldür

makāle-i ūlā ecrām-ı ‘ulviyyenün aḥvālin (18) beyān éder ve ol altı bābdur

bāb-ı evvel eflāk-i külliyyenün ‘adedin (19) ve keyfiyyet-i tertiblerin beyān éder ma‘lūm ola ki ‘ālem bir küredür merkezi (6a-1) merkez-i zemīndür ve eflāk toḡuzdur külliyyen küriyyetü’l-eşkāl ve şahīhatü’l-istidāre(2)dür taḥdīben ve taḡ‘iren māni‘-i istidāre olmaduğı ecluden ḥukemā aḡlı üzerine (3) ve bu kürrāt biri birini ihāta étmişdür soğan katları gibi ya‘nī her birinün (4) saḡı-ı muḡa‘‘ar-ı cevfinden olan felekün saḡı-ı muḡaddebine mümāssdur ve eflā(5)kün toḡuz ta‘yīn olunmasına bā‘ iş oldur ki toḡuz hareket bulunmuşdur (6) her birine bir müteḡarrik lāzımdur ve bu eflākden biri felekü’l-eflākdür vech-i (7) tesmiye oldur ki cümle-i eflāki ol muḡītdür ve muḡarrikdür aḡa felek-i a‘zam u (8) felek-i aḡlas dağı dērler ve ékinci felek-i şevābitdür aḡa felekü’l-burūc dağı dērler (9) ve cümle-i şevābit andadur ya‘nī anların mā‘adāsı seyyāredür ve üçüncü felek-i (10) zuḡaldür zuḡale keyvān u naḡsü’l-ekber dağı dērler ve dördüncü felek-i müşterīdür (11) aḡa sa‘dü’l-ekber dērler ve beşinci felek-i mirriḡdür aḡa aḡmer ü naḡsü’l-aşđar (12) dağı dērler ve bu üçine ‘ulviyye dērler ve altıncı felek-i āfitābdur aḡa neyyir-i a‘zam (13) dērler ve yedüncü felek-i zühredür aḡa sa‘dü’l-aşđar dērler ve sekizinci felek-i (14) ‘uḡariddür aḡa kātib dērler bunun ile zühreye süfliyeyn dērler (15) ‘ulviyye ile ḡamse-i müteḡayyire dērler ve toḡuzuncü felek-i ḡamerdür aḡa neyyir-i aşđar dērler (16) ve neyyireyn ile ḡamse-i müteḡayyireye seb‘a-i seyyāre dērler ve felekiyyāt felek-i ḡamerde (17) nihāyet bulur ammâ ibtidā-yı eflāk felek-i ḡamerden meşḡur olmağın felekü’l-eflāke (18) toḡuzuncü dērler ve ‘anāşır-ı erba‘a felek-i ḡamerün cevfindedür ve küre-i arz (19) vasaḡlarında ḡarār étmişdür bir ḡayşiyet ile ki merkez-i ḡacmi merkez-i ‘āleme (6b-1) munḡabıḡdur şaḡīl-i muḡlaḡ olduğı cihetden bu söz nazarı celī ḡasebi iledür (2) ammâ nazarı daḡıḡ aḡa ḡükm éder ki cümle-i eşḡālün merkez-i şıḡlı merkez-i ‘āleme munḡabıḡ (3) ola zīrā cümle cevānibden eşḡāl tedāfü‘ éder aḡa dek ki şıḡlıları merkez-i (4) ‘āleme munḡabıḡ ola anlar merkeze ḡalib olduğları için ve bu sözden lāzım (5) gelür ki arz külliyyen ḡareket eyleye zīrā cānib-i şaḡīli cānib-i ḡafifini muḡarrikdür (6) egerḡi kim maḡall-i ta‘accübdür ammâ nihāyetü’l-idrākde mezkürdür ki arzuñ va(7)saḡında sükūnuna bā‘ iş merkez-i şıḡlı merkez-i ‘āleme

munṭabıkdur ve anuñ bir mekāndan (8) bir mekāna ḥareketi ve ḥareket-i devriyyesi daḥı yoḡdur sebebi oldur ki eṣḡāl (9) bi't-ṭab' merkez-i 'āleme semt-i müstaḡim üzerine her ṭarafdan ḥareket étmegin (10) süküñ bulmuşdur bu daḥı delıldür ki arzuñ eṭrāf-ı aḡṭar üzerinde (11) istiḡāmet üzre ḡāyim olan eṣḡāṣuñ re'slerinüñ mābeyni ḡā'ide(12)lerinüñ mābeyninden ba'iddür pes eṣḡāl her cānibden merkeze teveccüh (13) édüp tesāwī üzerinde tedāfü' étmegin bi'z-zarūrī merkez-i ṣıḡl merkez-i (14) 'āleme munṭabıḡ olur ve her ṭarafdan ṣıḡl ve ḡuvvet berāber olmaḡın ḡarār bulur (15) bu taḡdırce arzuñ cevānibden [cevānib-i erba'adan] bir cānibe ḥareket étmesi 'aḡla ba'īd (16) olur ve bu daḥı muḡarrerdür ki merkez-i ṣıḡl ile merkez-i ḡacm munṭabıḡ veyā ḡarībdir ammā (17) ma'lüm ola ki anuñ süküñ semānuñ her ṭarafdan cāzib olması ile (18) degüldür aḡcār-ı miḡnāṭis ḡadīdi her ṭarafdan cezb édüp mābeynde (19) vāḡıf gösterdüḡi gibi eger süküña bā'is cezb-i semā olsa havāya (7a-1) atılan mederei cāzib olup herḡiz arza düşürmezdi zīrā aṣḡar-ı aḡrebüñ (2) incizābı esra' olur ve merkezüñ cāzib olması ile daḥı degüldür eger öyle (3) olsa daḥı havāya atılan éki cirmüñ aḡaffinüñ nüzüli esra' olurdu (4) ve semānuñ her cānibden def' i ile daḥı degüldür ve illā ḡafif olan cirmüñ (5) indifā'ı esra' olup ve ṣaḡılüñ ibtidā-yı indifā'ı intihāsından esra' olurdu (6) eyle olsa arzuñ vasaṭda sākin olduḡından semānuñ mekānī ḥareketi (7) vardur dēyenlerin ḡavlinüñ buṭlānı zāhir olur ve ba'zılar ḥareket-i yevmiyyei ḥareket-i (8) arz taṣavvur étmişlerdür anuñ daḥı fesādı ḡünden zāhirdür zīrā eger (9) ḥareket-i yevmiyye arzuñ olsa 'aṣer sā'atde yüz mīl ḥareket éderdi ki (10) temām-ı devre yēgirmi dört biñ mīldür ve bu daḥı muḡarrerdür ki sāyir müteḡarrik (11) olanların ḥareketi buña berāber degüldür ol taḡdırce vācib olurdu ki (12) maṣrıḡ-ı cānibden seḡāb u siḡām u ṭuyūrdan ḥareket édenlerin ḥareketi (13) müṣāhede olunmaya ve bunlardan biri vāḡıf görünmeye ve cenūba ve ṣimāle (14) atılan oḡların mābeyninde bir ḡaṭṭ-ı müstaḡim farz olınsa rāmīye uğramaya (15) idi ve havāya atılan oḡ ol mevzi'e düşmezdi merḡūm mīrzā (16) uluḡ bēḡden menḡüldür ki ḥareket-i yevmiyye zāhirdür ki ḥareket-i sehmden (17) esra' dur ol taḡdırce ṣarḡ cānibine atılan oḡ bizüm 'aḡabimizce (18) gelmek gerek idi dēyü buyurmışlardur ve eger ḥareketleri berāber farz olınsa (19) daḥı atılan oḡ yine ol mevzi'e düşmek lāzım gelürdi ve eger (7b-1) ḥareket-i sehm ḥareket-i yevmiyyenüñ zi' fi farz olınsa daḥı ḡarb cānibine atılan (2) oḡ ṣarḡ cānibine atılan oḡuñ üç miṣli olmaḡ gerek idi ḡāl-i ān ki (3) böyle olmaz ve ḥareket-i sehm ḥareket-i yevmiyyeden esra' olmaḡ ḡod ma'ḡül degüldür (4) ma'lüm oldu ki ḥareket-i yevmiyye ḥareket-i felekden

a' zamdur ammā arzuñ (5) hareketinüñ imtinā'ı mücerred bu zıkr olan aḥvālile s̄ābit degüldür zīrā (6) ba' zılar zıkr olan aḥvāl-i arza muttaşıl olan havā müşāya' aten hareket (7) étmese cāyiz olurdu ammā mümkindür ki havā müşāya' aten hareket édüp (8) zıkr olan aḥvāl-i havānuñ hareketine mütāba'at éde niteki felekün hareketine (9) müşāya' aten hareket éden havā ile zevātü'l-eznāb hareket éder démişler(10)dür pes delil-i kavī oldur ki arz zāt-ı mebdē'-i meyl-i müstakīm olmağın (11) istidāre üzre hareketi mümteni' ātden olur zīrā ṭab'an şey'-i vāḥidde (12) éki harekete imkān yoğdur ve havānuñ hareket-i arza müsāvī hareketi (13) olsa daḥı maḥsūs olurdu zīrā miğdārı muḥtelif aḥcārı (14) havāda bir mevzi'-i mu' ayyenden bırağsalar bir ḥaṭṭ üzerine vāқи' olmazdı (15) anuñçun ki ḥafifini cānib-i şarka meyl étdür[ür]di ve arzuñ hareket-i devriyyesi (16) ṭab'an imtinā' üzre olduğından ḥuşūl-i mātlūb⁷ lāzım gelmez zīrā (17) cāyizdür ki hareket-i devriyyesi ḳasr ile ola eyle olsa ol ihtimālün (18) fesādı daḥı beyān olunmasa söz temām olmazdı dēyü nihāyetü'l-idrākde (19) zıkr olınmışdur ammā seyyid şerif tezkire şerhinde hareket-i 'arziyyede (8a-1) tefāvüt olmaz müteḥarrik gerek şağır gerek kebīr olsun tefāvüt hareket-i ḳasriyyede (2) olur dēyü zıkr étmişdür ve hareket-i devriyye ḳasrıla olmasınınuñ cevāzını ol hareket (3) dāyimādur ḥukemā ḳatında ḳasrda devām mümteni' dür demegile cevāb (4) vemişdür ve arzdan şonra küre-i mādur izāfetile şaḳil olduğı (5) sebebden ve mā arz-ı muḥiṭdür ammā ihāṭası ḡayr-ı tāmmedür belki küre-i (6) arzuñ şimāli rub'a ḳarībi zāhir olmışdur ve bu ekisi bir küre ḥükmindeür ve (7) nihāyetü'l-idrākde zıkr olunur ki anuñ inkişāfına bā' iş 'ināyetü'l-hey'e ve (8) esbāb-ı semāviyyedür esbāb-ı semāviyyeden murād ittişālāt-ı kevākib (9) ve ba' zı umūr-ı aḥkāmıyyedür ki ol ekşer miyāhı nāḥiye-i cenūbiyyeye (10) cezb étmişdür nāḥiye-i şimāliyyeden aḥarr olduğı için zīrā ḥarāretün (11) ruṭūbeti cezb étmek şānın[dan]dur⁸ niteki sirācda müşāhededür ve her (12) ḳaçan ki ḥarāret ü şu'ā ziyāde ola cezbi ziyāde olur pes şems (13) cenūbda olduğı zamānda ḥarāret ü şu'ā ziyāde olur zīrā (14) ol vağtde arza ḳarīb olur ve cānib-i şimālīde ba' id olur sebebi (15) oldur ki ḥaziz cenūbda ve evc şimālde vāқи' olmışdur bu tağdırce (16) 'imāret şimālden cenūba ve cenūbdan şimāle intikāl lāzımdur (17) evcün intikālī sebebi ile zīrā evc her ḳanda olursa 'imāret (18) anda olur eyle olsa ol zamānlarda şems eyyām-ı şayfda arza ve semt-i (19) re'se aḳreb olur ḥarāret nihāyetin bulup şitāda ber-'aks olur (8b-1) ve bu

⁷ maṭlūb: maṭlūm (metin).

⁸ şānındandır : şānındur (metin).

eki delîldür ki bizüm şayfumuzun harâreti mütekaddimîn şayfinun harâretinden (2) merâtib-i keşire ile aqalldür ya' nî evc-i cevzanun onıncı derecesinde iken (3) harâret-i seretân evvelki derecesinde olduğundan merâtib-i keşire (4) ile ziyâde idi anuñıçun ol zamânda etıbbâ-yı haddâk ya' nî bukrâṭ ve (5) cālînūs ve anlarınun ğayrı şahîḥü'l-mizâc olanlara tiryâkât-ı hârre idmân (6) etmek teklîf ederlerimiş ve emrâz-ı hârreye⁹ mâ-yı 'asel ile mu' âlece (7) edüp anun nef' in ğayrıdan terciḥ ederlerimiş ammâ bu zamânun halkı (8) emrâz-ı hârreye anuñıla 'ilâc eyleseler marâzları müştedd olurdu (9) ve zann olunmasun ki anlarınun şayfı aḥarr olıcaḥ edviye-i hârreye taḥammülleri (10) aqall ola zîrâ her şey 'ün infi' âli zıddından olur şibhinden olmaz (11) anuñıçundur ki ehl-i hind arzlarından ḥâşıl olan edviye-i hârrenün (12) isti' mâline müdâvemet edüp devâm-ı şihhatlerine 'illet 'add ederler (13) ve ehl-i âzerbaycân eyyâm-ı şitâlarında laḥm-ı baḡar ve bittih-i aḡzar yerler ve eger (14) su'âl olınsa ki evvel zamândan bu zamâna dek ya' nî cevzanun öninden (15) seretânun evveline gelince bu yegirmi derece tefâvütde şemsün bu' dı ne (16) miqdâr olur cevâb verilir ki evcün bu miqdâr hareketinden şems (17) üç biñ yüz seksen fersaḡ ya' nî eki bucuḡ nişf-ı kuṭr arz miqdârı (18) ba' id olmak lâzım gelür eyle olsa cirm-i şemsün bu 'uzm ile ve ol (19) kurbıla harâretinün ol miqdâr te'şirine kâyil olmamaḡ münâsib degüldür (9a-1) derler ve ba' zılar 'imâretün şimâlisinde vücud-ı biḡâr¹⁰ bu hükmi münâfidür demişler(2)dür ammâ ol sözi men' ederler zîrâ ol vaḡt münâfi olurdu ki (3) cānib-i şimâlde ekser olıdı ḡâl-i ân ki aqalldür ve cihet-i cenūbuḡ aḡarr (4) olduğunun sebebi medâr-ı ḡazîz-i arza qarîb olmaḡıla anda mücerred cirm-i (5) şems rü'yetde 'azîm ü şu' âi ziyâde olduğıçundur dedükleri (6) daḡı ma' kûl degüldür zîrâ evcde şaḡir ve ḡazîzde kebîr olması ḡissde (7) beyyin degüldür eger olaydı te'şiri ḡadd-i maṭlûba etmek mümkün olurdu (8) pes aşl mü'eşşir olan nefsü'l-emrde olan 'uzmdur ḡissün ḡasebi ile (9) olan degüldür ve bundan daḡı ma' lümdür ki nâr leyilde mesâfe-i ba' id(10)den nefsü'l-emrde olan 'uzmından 'azîm görünür harâreti eşedd (11) olmayup kurbında bi'l-aks olur imdi muḡarrerdür ki te'şir nefsü'l-emrde (12) olan 'uzmuḡdur ve görmez misin ki şems maḡall-i ṭulü' da ve ḡurūbda (13) semt-i re'sde olduğundan ba' id iken 'azîm görünüp harâreti eşedd (14) olmayup semt-i re'sde aḡa nisbet niçe mertebe şaḡir görünüriken (15) harâreti eşedd olur imdi muḡarrerdür ki harârete bā' iş mücerred rü'yetde (16) 'azîm olmaḡıla degüldür

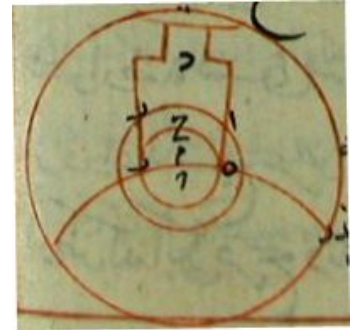
⁹ hârre: ḡâdde (metin).

¹⁰ biḡâr: biḡâ (metin)

belki arza ve semt-i re'se qarīb olmağıladur ve bu (17) dağı gāyet ba'iddür ki semāviyyāta kıyās mevzi'in mütesāvīnün (18) birinde bu miqdār te'sir edüp birinde etmeye ya'nī nişf-ı şimālī ile (19) nişf-ı cenūbīde biri meskūn olup biri gayr-ı meskūn ola teslīm ede(9b-1)lüm ki eyle olsa ammā rub'-ı vāhidi maḥşūş kıılmağı kabūl etmezüz zīrā cāyiz(2)dür ki ol bir dağı meskūn ola ammā bize haberleri vāşıl olmaya (3) dēyü nihāyetü'l-idrākde zıkr olınmışdur ammā bu ḥaḳīre lāyih olan (4) oldur ki inkişāf-ı arza bā' iş ḥarāret ü şu'ā-ı şems olsa bi'z-zarūrī (5) nişf-ı şimālī münkeşif olmağ gerek idi zīrā medār-ı ḥazīzün küre-i arza (6) nisbeti 'ale's-seviyyedür ol taḳdīrce arzūñ dağı inkişāfi müsāvī (7) gerek idi ḥāl-i ān ki öyle degüldür ve ittifāḳ-ı zamānıla evc ü ḥazīz nokta-ı (8) 'itidāleynde vāḳi' olup eki medār munṭabıḳ olsa cevānib-i erba'adan (9) birisi inkişāfa ḳābil olmaz ve bir ṭarafı dağı ma'mūr olmağ 'aḳlen mümkin degüldür (10) ve bu dağı delīldür ki ḥazret-i ādem 'aleyhi's-selām hūbūṭ etdüğü (11) zamānda evc cānib-i cenūbda ve ḥazīz cānib-i şimālde olup ba'dehü (12) 'itidāleynde vāḳi' olup andan şonra evc şimāle ve ḥazīz cenūba (13) meyl etmişdür ki ḥisāb ile ma'lümdür zīrā ḥarekāt-ı evcāt (14) yētmış yılda bir derece ḳaṭ' etdüğü irşād ile şābit olmuşdur (15) ve hūbūṭ-ı ādem 'aleyhi's-selām dağı yēdi biñ yıla qarīb olduğı (16) beyne'n-nās meşhūr ve muḳarrerdür ve yine ol zamānda dağı meḳşūf (17) olan bunlar idi eyle olsa fi'l-ḥaḳīḳa arzūñ inkişāfına (18) bā' iş maḥżan 'ināyetullāh sebebi ile ḥudūş-ı cibāl-i şāhiḳa (19) ve vihād-ı gāyiredür ḥayvānāt-ı müteneffiseye mesken olup ve nebātāt (10a-1) ḥāşıl olmağ için ve bā' iş ḥudūş-ı arzūñ ḳābil-i teşekkülāt-ı ḳasriyye (2) olduğı ve mānuñ bi't-ṭab' mevāzi'-ı gāyireye münḥadir olmasıdır ki bi'z-zarūrī (3) inḥidār-ı mā sebep-i inkişāf-ı mevāzi'-ı mürtefi'adur ve ba'zılar ḥayvānātuñ (4) nev'i berrde altı yüz ve baḥrde sekiz yüzdür dēmişlerdür ve şeyḥ şifāda (5) ḥayvānātiçun ¹¹ ولود كل ماليس باذنون ¹¹ كل اذنون (6) dēyü taḥḳīḳ etmişdür ya'nī her ḥayvān ki şāhib-i üzñ ola (7) toğurur ve anuñ gayrı yumurtlar dēyü zıkr etmişdür ve yumurda eki kısmdur (8) meşelā anuñ ki ḳabı saḥt ola levni eki olur anuñ biri cism (9) ve biri per olur ve anuñ ki ḳabı raḳīḳ ü mülāyim ola anuñ levni (10) bir olur ve anda per olmaz mücerred cism olur semekde vāḳi' olan (11) gibi ve ma'lüm ola ki vech-i arzda olan cibāl ü vihād (12) arzı küreviyyet-i ḥissiyyeden çıkarmaz sebebi oldur ki arza (13) nisbet anlar için ḳadr-i maḥşūs yoḳdur zīrā ḳuṭr-ı arz müteḳaddimīn (14) 'tibārı ile taḳrīben eki biñ beş yüz

¹¹ Küllü üzünin velūd ve küllü mā-leyse bi-üzünin buyüzün: Kulak sahibi olanlar doğurur, diğeri yumurtlar.

kırk beş fersahdur ve (15) irtifā[‘]-ı a[‘]zam-ı cibāl êki fersah ve şülüş fersahdur nişf fersahı (16) taqrîben beş mişlidür ol taqdîrce irtifā[‘]-ı a[‘]zam-ı cibālün (17) kuṭr-ı arza nisbeti müte’ahhîrîn i[‘]tibārınca yegirmi dört eşba[‘] (18) bir zirā[‘]a sub[‘]-ı ‘arz-ı şa[‘]îre nisbeti gibidür meşelâ ferâsıḡ kuṭr-ı (19) arza êki fersah ve şülüş fersaha taḡsîm olınsa ḡāric (10b-1) kısmeti biḡ toḡsan olur vāhidün aḡa nisbeti ne vechile olursa (2) a[‘]zam-ı cibālün kuṭr-ı arza nisbeti ol vechile olur zirā bir zirā[‘] (3) daḡı biḡ sekiz sub[‘]-ı ‘arz-ı şa[‘]îredür ve sub[‘]uḡ daḡı bir zirā[‘]a nisbeti (4) ol vechile olur taqrîben ve bir ṡarîkıla daḡı ya[‘]nî nişf fersahı (5) kuṭr-ı arza nisbeti ne vechile ise ḡams sub[‘]-ı ‘arz-ı şa[‘]îrenün bir (6) zirā[‘]a nisbeti ol vechiledür zirā nişf fersahı kuṭr-ı arza (7) nisbeti vāhidün beş biḡ toḡsana nisbeti gibidür ve bir zirā[‘] (8) daḡı beş biḡ kırk ḡams sub[‘]-ı ‘arz-ı şa[‘]îre olur ve ḡams sub[‘]uḡ (9) daḡı bir zirā[‘]a nisbeti ol vechile olur taqrîben ve bu ḡuşuşda (10) ḡāzî-zāde raḡmetullāḡ şerḡ-i ḡaḡmînîde tafşîl êtmişdür inşā’allāḡ (11) fersah ve zirā[‘]uḡ ve ḡayruḡ tafşîli eb[‘]ād u ecrāmda beyān olınur (12) ammā mānuḡ küreviyyetine müte’alîḡ bu bir emr-i ḡarîbdür ki mā ile memlû (13) bir kâse merkez-i ‘āleme ḡarîb olduḡı zamānda mā-yı ziyāde olur (14) ba[‘]îd olduḡı zamāndan meşelâ ḡa[‘]r-ı bi’rde ziyāde olur re’s-i (15) minārede olduḡı zamāndan sırrı oldur ki mānuḡ saḡḡ-ı zā(16)hiri ki her mekānda ola bir kıṡ[‘]adur bir saḡḡ-ı kürrîden ki (17) merkezi merkez-i ‘ālemdür ve bu daḡı muḡarrerdür ki (18) saḡḡ-ı küre her zamān ki merkeze ḡarîb olsa (19) inḡirāfi ziyāde olur şübhesi olanlara bu şeklden [taşavvurı] āsāndur (**Şekil 8.**) (11a-1) meşelâ ب küre-i arz[‘]dur ⇒ merkez-i ‘ālemdür ب ا د arz üzerinde (2) bir mināredür ارب arzda bir bi’rdür ط ک ile ر ه şeklinün (3) her birisi kâsenün ‘arz-ı re’sidür êki mevzi’de ط ل ک dāyire-i (4) mersūmedür merkez-i ‘ālemden kâsenün bu’ d-ı

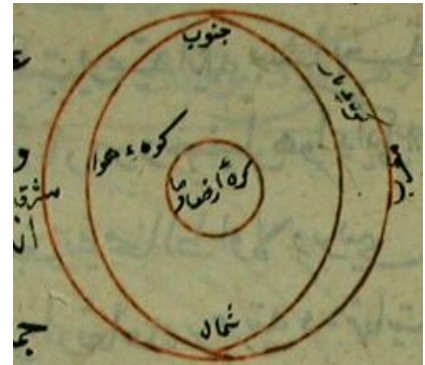
Şekil 8.

re’si miḡdārınca mināre (5) üzerinde olduḡı ḡâlde ر ح ه dāyire-i mersūme-i uḡrādur ol (6) daḡı merkez-i ‘ālemden kâsenün bu’ d-ı re’si miḡdārınca ḡa[‘]r-ı bi’rde (7) olduḡı zamānda pes her ḡāḡ ki dāyire-i ر م ه dāyire-i ط ل ک (8) ile berāber resm olına kâsenün māi ḡa[‘]r-ı bi’rde olduḡı ḡâlde (9) ziyāde olduḡı temām ma[‘]lūm olur re’s-i minārede olduḡı zamāndan (10) ve ziyādesi şol miḡdārdur ki êki hilāl ر ح ه anı temām (11) izḡār eyler ve mādan şoḡra küre-i havādur izāfet ile ḡafif (12) olduḡı cihetden ve havā daḡı mā gibi kürrîdür ammā anuḡ saḡḡ-ı (13) muḡa[‘]‘arı saḡḡ-ı mā vü arzā mūmāssdur emvāc-ı biḡār ve cibāl u (14) vihād ve anlaruḡ ḡayrınuḡ tezārîsi sebebi ile muzirrisdür (15) ve

ammā saḥ-ı muḥaddebi muḳa‘‘ar-ı nāra tābi‘dür ve nār daḥı re‘y-i eṣaḥḥ (16) ile küriyyü‘ş-şekldür ve şaḥiḥü‘l-istidāredür taḥdīben ve taḳ‘iren (17) ve bu daḥı re‘y-i eṣaḥḥdur ki nār kendü başka bir ‘unşurdur ve bu re‘y-i (18) meşā‘idür ki aristūnuḡ şākirdleridür ve re‘y-i cumhūr-ı müte‘aḥḥirīn(19)dür taḥdīben müstedir olduḡı muḳa‘‘ar-ı felek-i ḳamere mümāssdur ki (11b-1) ol beyne‘l-cumhur şaḥiḥü‘l-istidāredür ammā taḳ‘iren müstedir olduḡı (2) edḥineden aḡa vāşıl olan şey‘i kendüye döndürmege kemāl-i ḳudreti (3) olduḡındandır bu taḳdirce havānuḡ daḥı saḥ-ı muḥaddebi müstedir (4) olmaḳ lāzım gelür ammā revāḳıyyūn ya‘nī işrāḳıyyūn ki ṭarīḳleri riyāziyyāt (5) ve uluları eflāṭundur anlaruḡ yanında ve ebū işḥāḳ-ı kindī ve ebū reyḥān-ı (6) birūnī ve müte‘aḥḥirīnden şāḥib-i ḥikmetü‘l-işrāḳ ki şeyḡ (7) şihābe‘d-dīn-i maḳtūldür anlaruḡ re‘yi üzerine nāruḡ ḥuşūli şol (8) havādandır ki ḥareket-i feleke muvāfiḳ ḥareket eyleye ve nār bu mezheb (9) üzerine bir küre-i tāmmedür ki saḥ-ı muḥaddebi şaḥiḥü‘l-istidāre ve (10) muḳa‘‘ar ihlīleciyyü‘ş-şekldür eger nār cümle-i eczā-yı felekūḡ muḥāzātında (11) ḥāşıl olursa ve muḳa‘‘ar ihlīleciyyü‘ş-şekl olmasınuḡ vechi (12) oldur ki felekūḡ ḥareketi ‘inde‘l-mınṭaḳa esra‘ ve ‘inde‘l-ḳuṭbeyn (13) baṭ‘ üzerindeür ve şekli budur (**Şekil 9.**) (14) ve eger cümle-i eczā-yı felekūḡ (15) muḥāzātında nār ḥāşıl olmasa (16) şimāl belki ‘inde‘l-mınṭaḳa ḥāşıl (17) olup tederic ile mütēnāḳış olup ḳuṭbeyne erişmedin (18) münḳaṭr‘ olsa ol küre ḡayr-ı tāmme olur muḥaddebi müstedir-i (19) ḡayr-ı tāmme ve muḳa‘‘ar-ı ihlīlecī ḡayr-ı tāmme olur ve ammā muḥaddebi havā (12a-1) eki re‘y ile daḥı ihlīlecī tāmme veyā ihlīlece müşābihdür ve şekli (2) bu vechiledür (**Şekil 10.**) ammā re‘y-i aḥir ki nār anlaruḡ yanında (3) ḡayr-ı tāmmdur sözlerinüḡ za‘fi niyāruḡ (4) ve şühübüḡ ḳuṭbeyn ḳurbında zuhūr (5) etdüğinden zāhirdür ammā bu söz (6) cümle-i aḳṭarda nāruḡ ḥudūşine (7) ḳāyil olanlara ḥüccet olmaz ve ‘anāşıruḡ a‘dād-ı erba‘aya ḥaşr (8) olmasınuḡ vechi kütüb-i ṭabī‘iyyede mestūrdur ammā istiḳrā ile (9) söyle ma‘lūm olmuşdur ki ‘anāşır daḥı ‘inde‘l-cumhūr eflāk gibi (10) ṭoḳuz ṭabaḳa olmaḡıla meşhūrdur ṭabaḳa-i ulā arz şarfe-i (11) muḥiṭ bi‘l-merkezdür ve ṭabaḳa-i

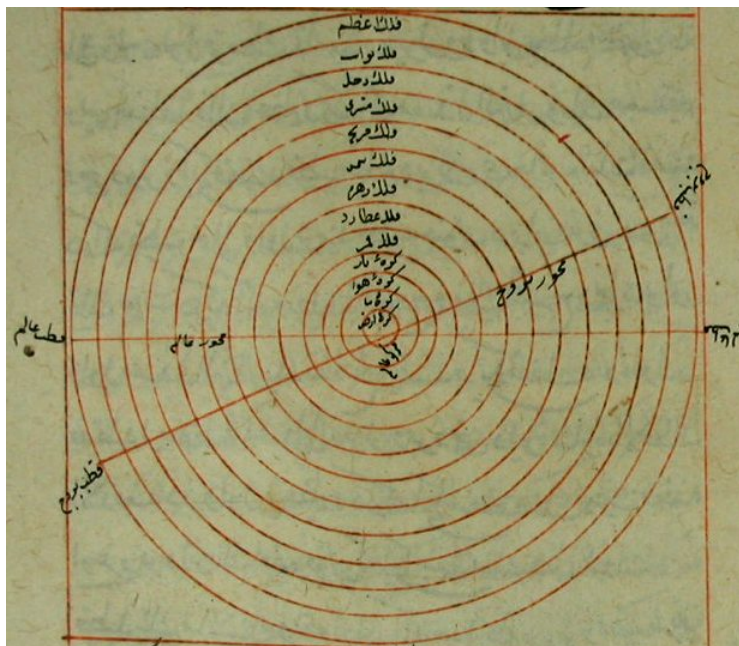

Şekil 9.

Şekil 10.

şāniye ṭabaḳa-i ṭiniyyedür ve ṭabaḳa-i (12) şāliṣe ṭabaḳa-i maḥlūṭedü[r] ki ekşeriyyā ḥayvānāt ve cümle-i nebātāt (13) ve külliyyen ma‘ādin andadur ve ṭabaḳa-i rābi‘a ṭabaḳa-i mādu[r] ve ṭabaḳa-i (14) ḥāmise ṭabaḳa-i havādur ki ol mücāviri-i arz u mādur ve ṭabaḳa-i sā(15)disē ṭabaḳa-i zemherīriyye-i bāridedür ki anuḡ sebeb-i bürüdeti (16) eczā-yı buḥāriyyenüḡ vuşūli ve ‘adem-i irtifā‘-ı in‘ikās-ı eşi‘a-ı (17) kevākibdür ve menşe‘-i şehāb u ra‘d u berḳ bu ṭabaḳa(18)dur ve ṭabaḳa-i sābi‘a ṭabaḳa-i havā-yı ḡālibdür ki ḥulūşa (19) ḳarībdür ve ṭabaḳa-i şāmine ṭabaḳa-i duḥāniyyedür ki süfliden mürtefi‘ (12b-1) olan edḥine anda telāşi bulur ve zevātü’l-eznāb u niyāzuḡ (2) ve eşkāl-i ‘amūd ve bunlarıḡ emşāli bu ṭabaḳada zuḥūr édüp ve gāh (3) olur ki bu zāhir olan eşkāl ḥareket-i yevmiyye ile müşāya‘aten (4) ḥareket eylerler ve ṭabaḳa-i tāsi‘a ṭabaḳa-i nārdur ve ba‘zılar havāi ēkiye (5) taḳsīm étmişlerdür birisi oldur ki ebḥiriyye muḥālliṭ ola ve birisi (6) oldur ki ḥāliş ola zīrā ki ebḥire irtifā‘ da bir mertebede nihāyet (7) bulur ve andan tecāvüz étmez anuḡ miḳdārı taḳrīben on yēdi fer(8)saḥdur ve ebḥireye muḥālliṭ olan havā bir havā-yı keşīfdür ki (9) aḡa küre-i buḥār ve ‘ālem-i nesīm ve küre-i leyl ü nehār dērler vech-i tesmiye (10) oldur ki mehebb-i riyāḥdur ve ḳābil-i zuḫmet ü nūrdur ve ol zürḳat ki (11) müşāhede olunur zaḫn olunur ki semānuḡ rengi ola evvel bu ṭabaḳa(12)dan taḥayyül olunur sebebi oldur ki zıkr olınan küre-i buḥār eczā-yı (13) arz u mā ile tekāşüf taḥşil étdüḡinden mużi görünür (14) ve fevḳinde olan havā-yı laṭif aḡa nisbet mużlim görünür (15) pes ekisinüḡ imtizācından zaḫām ile ziyā beyninde bir levni (16) mutavassıṭ ḥāşıl olur ki görinen reng lāciverdī (17) oldur meşelā bir sürḡ reng-i

Şekil 11.

şey‘-i laṭifden bir reng-i sebze (18) naḡar olınsa bir mümtezic reng-i āḥer görünmek muḳarrerdür (19) ol taḳdīrce bunıḡ daḡı sebebi oldur ve bu i‘tibārıla (13a-1) ṭabaḳāt yēdi olur semāvāt gibi ve şūret-i eflāk ü ‘anāşır (2) bi-ḥasebi’t-tastīḥ bu vechiledür (Şekil 11.) ve her dāyire bir saṭḡ yerinedür (3) ve her ēki

dāyirenün mābeyni felekī yā ‘anāşırīdūr (4) **bāb-ı şānī** meşhūr olan devāyir-i ‘ızām u şıġārī (5) ve kavsleri beyān eder her dāyirenün muḥīti kısmet-i mütesāviye (6) ile üç yüz altmış kısım olmuştur ol taḳdīrce her dāyirenün (7) ḳuṭrı yüz yēğirmi kısım olur ıştılāḥan her bir kısma bir derece (8) dērler ve her derece kısmet-i mütesāviye ile altmış baḥş olmuştur (9) anuḡ her birine daḳīḳa dērler ve yine her bir daḳīḳa altmış baḥş (13b-1) olup anuḡ her birine şāniye dērler bu minvāl üzre şāniye şālīşe (2) ve şālīşe rābī‘a olur ḥācet miḳdārı kısmet olunmaḳ revādur (3) ve her ḳavs ki ṭoḳsan dereceden nāḳış olsa ṭoḳsana varınca (4) bāḳī ḳalana ol ḳavsün temāmıdur dērler ve devāyir-i ‘ızām-ı meşhūreden (5) birisi mınṭaḳa-i felek-i a‘zamdur ki aḡa mu‘addilü’n-nehār ve felek-i müstaḳīm (6) daḡı dērler ve eḳi ḳuṭbına ḳuṭb-ı ‘ālem dērler biri cānib-i benātu’n-na‘şda(7)dur ki ḳuṭb-ı şimālī ve ol birine ḳuṭb-ı cenūbī dērler ve biri daḡı mınṭaḳa-i (8) felek-i şevābitdür ki aḡa mınṭaḳatu’l-burūc ve felekü’l-burūc daḡı dērler (9) ve ol mu‘addilü’n-nehārıla teḳāṭu‘ etmişdür eḳi noḳtada ol (10) noḳtalara noḳta-ı i‘tidāl dērler ve bir daḡı dāyire-i mārre bi’l-aḳṭābi’l-(11)erba‘adur ve ol bir ‘aḳīmedür ki eḳi mınṭaḳanuḡ dōrt ḳuṭbına (12) uğrar bu dāyirenün aḳşar ḳavsi ki eḳi mınṭaḳanuḡ veyā anlaruḡ (13) ḳuṭblarınuḡ mābeyninde vāḳi‘ olur aḡa meyl-i küllī dērler ve seyyid şerīf (14) teḳkire şerḫinde dāyire-i mārre bi’l-aḳṭābi’l-erba‘a bir olur ancak (15) zīrā eḳi noḳtaya geḳer ki mābeynleri devrden aḳalldür ve böyle (16) eḳi noḳtaya bir dāyirede ġayrı geḳmez zīrā eḳi ‘aḳīme nāşif (17) üzerinden ġayrı vaḳ‘da teḳāṭu‘ eylemezler bu daḡı cāyiz degüldür ki (18) eḳi dāyire bu eḳi noḳta üzre teḳāṭu‘ etmeksizin temās edeler (19) yāḡūd birinün saḡı āḡerün saḡına munṭabıḳ olup bu eḳi (14a-1) noḳta mābeyninde şoḡra müfteriḳ olalar zīrā evvelkiden eḳi müstaḳīm (2) bir saḡa muḥiṭ olmaḳ lāzım gelür ve eḳinciden bir ḡaṭṭ-ı müstaḳīm (3) istiḳāmet üzre eḳi müstaḳīme muttaşıl olmaḳ lāzım gelür dēyü (4) zıkr etmişdür ve biri daḡı bir ‘aḳīmedür ki (5) felekü’l-burūcuḡ bir cüz’inden yā bir kevkebün merkezinden mu‘addilü’n-nehāruḡ (6) eḳi ḳuṭbına uğrar ol dāyireden bir ḳavs ki felekü’l-burūcuḡ bir cüz’i (7) ile mu‘addilü’n-nehāruḡ mābeyninde ola cānib-i aḳrebinden ol ḳavse (8) ol cüz’ün meyl-i evveli dērler ve ol dāyirede bir ḳavs ki kevkebün (9) merkezi ile mu‘addilü’n-nehār mābeyninde ola cānib-i aḳrebinden ol ḳavse (10) ol kevkebün bu‘dı dērler ve biri daḡı dāyire-i ‘arzdur ol (11) daḡı bir ‘aḳīmedür ki felekü’l-burūcuḡ bir cüz’inden yā bir kevkebün (12) merkezinden felekü’l-burūcuḡ eḳi ḳuṭbına uğrar ol dāyireden (13) bir ḳavs ki felekü’l-burūcuḡ bir cüz’i ile mu‘addilü’n-nehār mābeyninde (14) ola cānib-i aḳrebinden aḡa ol cüz’ün

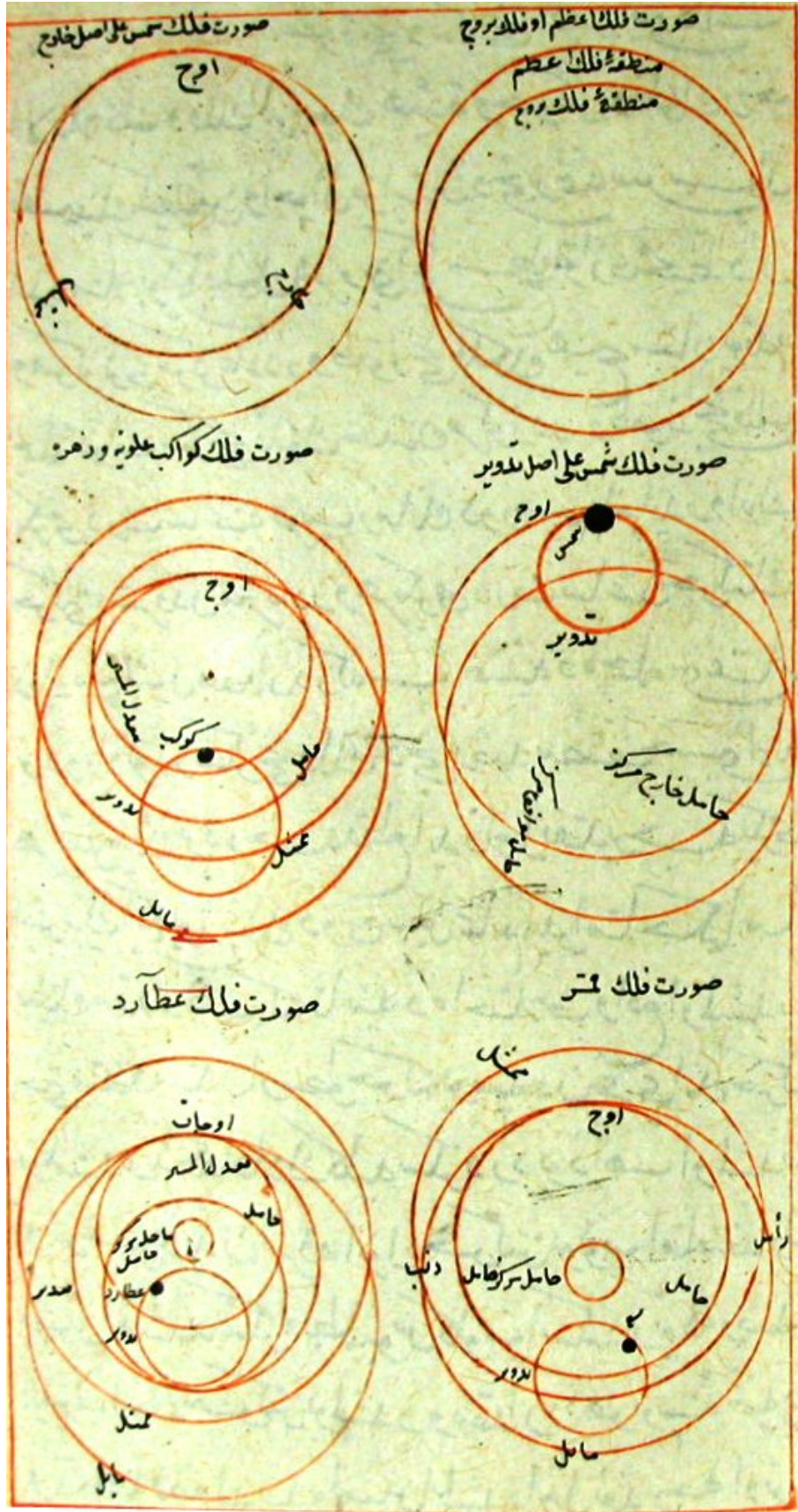
meyl-i şānīsi dērler ve eger (15) bir kevkebün merkezi ile mınṭaḳatu'l-burūc mābeyninde ola ol ḳavse (16) ol kevkebün 'arḫı dērler ve biri daḫı dāyire-i ufḫdur ve ol (17) daḫı bir 'aḫīmedür ki anuḫ bir ḳuṭbı semt-i re's bir ḳuṭbı semt-i (18) ḳademdür semt-i re'sden murād felekde bir noḳṭadur ki merkez-i 'ālemden (19) bir ṣaḫṣuḫ istiḳāmet-i ḳāmetine göre bir ḫaṭṭ ḫekseler ol (14b-1) ol noḳṭada müntheḫi ola anuḫ muḳābili semt-i ḳademdür ve ol (2) dāyire feleki ēki pāre ēder biri zāḫir ü mer'īdür ki cānib-i semt-i (3) re'sdedür ve biri ḫafī vü ḡayr-ı mer'īdür ki ol cānib-i semt-i ḳademde(4)dür ve bu dāyire ile ṭulū' u ḡurūb-ı kevākib ma'lūm olur ve (5) mu'addilü'n-nehārı taṣṣīf ēder ēki noḳṭada birine noḳṭa-ı (6) maṣrīḳ ve maṣrīḳ-ı i'tidāl ve birine noḳṭa-ı maḡrib ve maḡrib-i i'tidāl (7) dērler ve ol ēki noḳṭanuḫ mābeyni bir ḫaṭṭ ile vaṣl olınsa (8) aḫa ḫaṭṭ-ı maṣrīḳ u maḡrib dērler ve mınṭaḳatu'l-burūcı daḫı (9) taṣṣīf ēder ēki noḳṭada birine ṭālī' ve birine ḡārib ve sābi' (10) dērler ve bu dāyireden bir ḳavs ki felekü'l-burūcuḫ bir cüz'inden (11) veyā bir kevkebün merkezinden noḳṭa-ı maṣrīḳ mābeyninde ola cānib-i (12) aḳrebinden aḫa se'at-i maṣrīḳ dērler ve yine bu dāyire bir ḳavs (13) ki felekü'l-burūcuḫ bir cüz'inden veyā bir kevkebün merkezinden (14) noḳṭa-ı maḡrib mābeyninde ola cānib-i aḳrebinden aḫa se'at-i (15) maḡrib dērler ve biri daḫı dāyire-i niṣfu'n-nehārdur ve ol daḫı (16) bir 'aḫīmedür ki ufḫuḫ ēki ḳuṭbına ve mu'addilü'n-nehāruḫ ēki ḳuṭbına (17) uğrar ve ufḫı taṣṣīf ēder ēki noḳṭada ḳuṭb-ı ṣimāle (18) ḳarīb olına noḳṭa-ı ṣimālī ve ol birine noḳṭa-ı cenūbī dērler (19) bu ēki noḳṭanuḫ mābeyni bir ḫaṭṭ ile vaṣl olınsa aḫa (15a-1) ḫaṭṭ-ı niṣfu'n-nehār dērler ve anuḫ ēki ḳuṭbı noḳṭa-ı maṣrīḳ u maḡrib olur (2) ve mınṭaḳatu'l-burūcı daḫı taṣṣīf ēder ēki noḳṭada biri (3) fevḳa'l-arḫdur aḫa 'āṣir ve vetedü's-semā ve ol birine rābi' (4) ve vetedü'l-arḫ dērler ve mu'addilü'n-nehāruḫ daḫı niṣf-ı zāhirin (5) ve niṣf-ı ḫafisin taṣṣīf ēder ve ol dāyireden bir ḳavs ki ḳuṭb-ı (6) mu'addilile dāyire-i ufḫ mābeyninde ola yā ḳuṭb-ı ufḫ ile mu'addilü'n-nehār (7) mābeyninde vāḳi' ola cānib-i aḳrebinden aḫa 'arḫ-ı beled dērler ve biri (8) daḫı dāyire-i maṣrīḳ u maḡribdür ki dāyire-i evvelü's-sumūt daḫı (9) dērler ve ol daḫı bir 'aḫīmedür ki ufḫuḫ ēki ḳuṭbına ve niṣfu'n-nehāruḫ (10) ēki ḳuṭbına uğrar ve biri daḫı dāyire-i vasaṭu's-semā-yı (11) rü'yetdür ve ol daḫı bir 'aḫīmedür ki felekü'l-burūcuḫ ēki ḳuṭbına (12) ve ufḫuḫ ēki ḳuṭbına uğrar ve anuḫ ēki ḳuṭbı noḳṭa-ı ṭālī' u (13) ḡāribdür ve felekü'l-burūcuḫ daḫı niṣf-ı zāhirin ve niṣf-ı (14) ḫafisin taṣṣīf ēder ve ol dāyireden bir ḳavs ki ḳuṭb-ı felekü'l-(15)burūcıla ufḫ mābeyninde ola yā ḳuṭb-ı ufḫ ile felekü'l-burūc (16) mābeyninde ola cānib-i aḳrebinden

aña ‘arż-ı iklīm-i rü’yet dërler (17) ve biri dađı dāyire-i irtifā‘dur ve ol dađı bir ‘azīmedür ki (18) ufķuñ éki ķuṭbına ve felekden bir noķta-ı mefrūzeye uđrar (19) ve ufķı éki noķtada ķaṭ‘ eyler ol éki noķtanuñ her birine (15b-1) noķta-ı semt dërler ol sebebden bu dāyire-i semtiyye dađı dërler (2) bu éki noķtanuñ mābeyni ki bir ḥaṭṭ ile vaş olınsa aña ḥaṭṭ-ı (3) semt dërler ve bu dāyireden bir ķavs ki noķta-ı mefrūze ile ufķ (4) mābeyninde vāķi‘ ola cānib-i aķrebinden aña irtifā‘-ı noķta-ı mefrūze (5) dërler eger noķta fevķa’l-arż olursa ve eger taḥte’l-arż inḥiṭāt-ı (6) noķta-ı mefrūze dërler ve ufķdan bir ķavs ki bu dāyire ile evvelü’s-sumūt (7) mābeyninde vāķi‘ ola cānib-i aķrebinden aña ķavs-i semt-i noķta-ı mefrūze (8) ve semt-i irtifā‘-ı noķta-ı mefrūze dërler eger ol noķta taḥte’l-arż (9) olursa semt-i inḥiṭāt-ı noķta-ı mefrūze dërler ve devāyir-i şıđār-ı (10) meşhūreden ba‘żı medārāt-ı müyüldür ve medārāt-ı yevmiyye dađı (11) dërler bunlar ol şađirelerdür ki muvāzī-i mu‘addilü’n-nehārda (12) ḥarekāt-ı noķta-ı mefrūze ile mürtesimlerdür mu‘addilü’n-nehāruñ (13) ḥareketi sebebi ile merākiz-i kevākib ve anuñ ğayrı gibi anuñ her birine (14) ol noķtanuñ medāri dërler ki anuñ ḥareketi ile mürtesim olmuşdur (15) ve medār-ı merkez-i kevkebden ol ki fevķa’l-ufķ ola ol kevkebün (16) ķavsü’n-nehāri ve ol ki taḥte’l-ufķ ola ķavsü’l-leyli dërler (17) ve bu medārātın ufķ ile dāyire-i meyl mābeyninde vāķi‘ olan (18) ķavse ol kevkebün ta‘dīlü’n-nehāri dërler ammā ki ol (19) dāyire-i meyl noķta-ı maşrıķ u mađribe uđramaķ şarṭdur ve (16a-1) ķavsü’n-nehārden ve ķavsü’l-leylden her birinün mābeyninde nişf (2) devrde vāķi‘ olan tefāzul ol kevkebün żı‘f-ı ta‘dīlü’n-nehā(3)rıdır ve şol ķavs ki merkez-i kevkebile ufķ mābeyninde vāķi‘ ola (4) aña dāyire dërler ve dāyire-i nişfu’n-nehārıla merkez-i kevkeb mābeyninde (5) olan ķavse fażlu’d-dāyir dërler ve biri dađı medārāt-ı ‘arūzdür (6) anlar dađı şađirelerdür ki muvāzī-i felekü’l-burūcda mürtesimlerdür (7) ḥarekāt-ı noķta-ı mefrūzeden felek-i şāminün ḥareketi sebebi ile (8) ve biri dađı muķanṭarātdür anlar dađı şađirelerdür ve ufķa (9) muvāzīlerdür ol ki fevķa’l-ufķdur muķanṭarāt-ı irtifā‘ ve ol ki (10) taḥte’l-ufķdur muķanṭarāt-ı inḥiṭāt dërler ve bu muķanṭarāt bir (11) muķanṭara ki saḥḥ-ı arża temās éde aña ufķ-ı ḥissī ve muķaddem (12) zıkr olınan ufķa ufķ-ı ḥaķīķi dërler bāķī ķassī-i meşhūrede ve ṭül-i (13) beled ve taķvīm-i kevkeb ve bunlaruñ emşāli ki maḥallinde taķrīb iķtizā (14) éde inşā‘allāh beyān olınur ammā devāyir-i meşhūreden şol (15) devāyir-i şıđār-ı mütevehhime ki ḥarekāt-ı noķta devri ile eflāk-i (16) seyyārenün şeḥanında veyā cevfinde mürtesim olurlar ba‘ż nüsāḥda (17) kevākibün merākizinün ḥarekātından veyā

eflâkinün merâkizinün harekâ(18)tından mürtesimlerdür êkisinün daḡı me'âli birdür ve bu zıkr olan (19) devâyir yâ sûtûḡ-ı üker üzerinde mürtesim olalar veyâ ükerün sûtûḡında (16b-1) mürtesim olmayalar ol cümleden sûtûḡ-ı ükerde mürtesim olan devâyir (2) merkez-i şemsün hareketinden merkez-i ḡâricü'l-merkezün muḡîṡinde ve tedâvîrün (3) merâkizinün harekâtı ile eflâk-i ḡavâmilün muḡîṡlerinde ve kevâkibün (4) merâkizinün harekâtından tedvîrlerinün muḡîṡlerinin üzerinde mürtesim (5) olanlardur ve bu devâyirün irtisâmını muḡîṡât-ı eflâke nisbet etmek (6) maḡall-i su'âld[ür] ammâ ehl-i hey'etün ıṡlâḡâtındandur ve yine (7) bu devâyirün her biri muḡîṡinde mürtesim olduḡı felekün ismi ile (8) tesmiye olunmuşdur meşelâ hareket-i merkez-i şemsden mürtesim olan dâyire (9) ḡâricü'l-merkez ismi ile tesmiye olunmuşdur ve harekât-ı merâkiz-i tedâvîr(10)den mürtesim olan devâyir-i eflâkün ḡavâmil ismi ile tesmiye olunmuşdur (11) ve harekât-ı merâkiz-i kevâkibden mürtesim olan devâyir daḡı eflâk-i (12) tedâvîr ismi ile tesmiye olunmuşdur ve ol dâyireler ki muḡîṡ-i eflâkde (13) mürtesim degüllerdür belki eflâkün cevfinden mürtesimlerdür 'uṡâridün (14) merkez-i ḡâmilinün hareketinden ki anı müdir taḡrîk eder andan (15) ḡâdiş olan dâyiredür ve ḡamerün merkez-i ḡâmilinün hareketinden (16) ki anı mâyil taḡrîk eder andan ḡâdiş olan dâyiredür vech-i tesmiye oldur ki (17) bu êki dâyireye ḡâmil-i merkez-i ḡâmil dâyireler (18) ḡâmillerinün merkezleri anlarun muḡîṡinde hareket eder ve 'ulemâ-yı (19) hey'etden şâḡibü'l-macisṡî ve anun tevâbi'i eflâk zıkrinde (17a-1) devâyir ile iktifâ etmişlerdür zirâ eczâ-yı berâḡîn için bu miḡdâr (2) kâfidür ammâ ba'zı ḡukemâ eflâk-i ecsâm ile zıkr etmişlerdür (3) re'y-i evvel ile 'ilme hey'et-i ḡayr-ı mücesseme dâyireler ve re'y-i şânî ile (4) hey'et-i mücesseme dâyireler ammâ aşḡâb-ı re'y-i evvel felek-i tâsi' ile felek-i (5) şâmin için êki dâyire-i müteḡâṡa'ateyn zıkr etmişlerdür ki anlar ol (6) feleklerinün mınṡakalarıdır ve şems için daḡı êki dâyirei zıkr etmişlerdür ki (7) biri mümessil ve biri ḡâricü'l-merkezden 'ibâretdür ve anlar bir noḡṡada (8) temâs etmişlerdür ki ol evcdür ve bu ol re'y iledür ki şems için (9) tedvîr olmaya ammâ tedvîre ḡâyil olanlar üç dâyire zıkr ederler biri (10) ḡâmil-i muvâfiḡu'l-merkez ve biri daḡı ḡâmil-i ḡâricü'l-merkezdür ki bunlar (11) müteḡâṡa'lardur ve biri daḡı dâyire-i tedvîrdür ol daḡı şol vechile(12)dür ki merkez-i muḡîṡ-i ḡâmile mınṡabıḡ ve muḡîṡ-i ḡâricü'l-merkeze mümâssdur (13) baṡlamyūs ve cumḡur-ı ehl-i hey'et eflâkün baṡ olunması için (14) hey'et-i ḡayr-ı mücessemei iḡtiyâr etmişlerdür ve kevâkib-i 'ulviyye ve zührenün (15) her birisi için beşer dâyire zıkr etmişlerdür ki anlar dâyire-i mümessil

ü mā(16)yil ü mu‘ addilü’l-mesīrdür ve ol hāmīlile müteķātı‘ dur (17) ve biri dağı dāyire-i tedvīrdür ki merkezi hāmīlūñ muđıñine munṭabıķ(18)dur ve ķamer için dört dāyire zıkr etmişlerdür biri mümeşsil ve biri (19) māyıldür ki anlar müteķātı‘ lardur ve biri dağı hāmıldür ki noķta-ı (17b-1) evce māyīlile mümāssdur ve biri dağı dāyire-i tedvīr(2)dür ve ol Őol vechiledür ki merkezi hāmīlūñ (3) muđıñine munṭabıķdur ve ķamer için cumhūr hāmīl-i merkez-i (4) hāmīl zıkr etmemişlerdür zīrā aña māyīl hūkmindedür (5) ammā ba‘ zılar zıkr etmişlerdür ve ‘uṭarid için altı (6) dāyire zıkr etmişlerdür anlar mümeşsil ü māyīl ü hāmīl ü mu‘ addilü’l-(7)mesīr ü tedvīr ü hāmīl-i merkez-i hāmıldür müdiri zıkr etmemişlerdür (8) zīrā ki hāmīl-i merkez-i hāmīl anuđ ķāyīm-maķāmıdır (9) ve ba‘ zılar anı dağı zıkr etmişlerdür Őol vechile (10) ki māyīle mümāssdur pes cumhūr-ı mühendisīn (11) yanında ki eflāk zıkrinde devāyir üzerine (12) iķtişār etmişlerdür otuz dört felekdür Őems (13) için tedvīr olmadığı taķdırce ve illā otuz (14) beş olur ammā ķamer için hāmīl-i merkez-i hāmīl ve ‘uṭarid (15) için müdir zıkr edenler yanında otuz yedi olur (16) mücesseme yanında eki aşl üzerine dağı ya‘ nī Őems (17) için gerek tedvīr olsun gerek olmasun yegirmi (18) dördür ve harekāt zıbtı için mücesseme dağı yine ba‘ z eflāke (19) muđtāc olurlar ve devāyirūñ Őekli ‘inde’l-mühendisīn bu vechiledür (18a-1) (**Şekil 12.**) (18b-1)

bāb-ı şālīs toķuzıncı ve sekizinci felekūñ ya‘ nī felekü’l-(2)eflākūñ ve felekü’l-burūcuñ hey’et ve hareketin ve felekūñ burūca (3) taķsīminūñ keyfiyyetin ve ađvāl-i Őevābitden dađı bir Őemmesin beyān (4) eder meşelā bu eki felekūñ her birini eki sađı-ı mütevāzī muđıñdür (5) ve merkezleri merkez-i ‘ālemdür ve toķuzıncı felekde hiç sitāre yoķdur (6) cümle-i Őevābit sekizinci felekūñ tađtında merkūzdur ve toķuzıncı felek (7) yegirmi dört sā‘ ate ķarīb zamānda devresin temām eder ve anuđ (8) hareketi maşrıķdan mađribedür ve her yegirmi dört sā‘ atde hareketūñ (9) ziyādesi Őol miķdārdur ki sene-i Őemsiyyede cümlesi temām (10) bir devr olur ve sekizinci felek dađı raşad-ı muşannif hasebi ile (11) her yetmiş yılda bir derece ķatı‘ eder ol taķdırce yegirmi (12) beş bin eki yüz yılda devresin temām eyler ammā hukemā mā(13)beyninde miķdār-ı hareket-i şāniyyede iđtilāf vāķi‘ olmuşdur (14) ḥattā müteķaddimīnden aristū hareket-i yevmiyyeden ğayrı anda hareket (15) bulmamışdur belki eflāk-i külliyye sekizdür dēyü zāhib olmuşdur (16) ve ebriḥus ğarbdan Őarķa anuđ hareketin bulup ammā miķdārın (17) ta‘ yīn etmemişdür Őonra bađlamyūs gelüp iskenderiyyede raşad (18) eyleyüp anuđ hareketin bulmuşdur

Şekil 12.

ve miqdārın her yüz sene-i şemsiyyede (19) bir derece kaç' eder dēyü ta' yin eylemişdür ol taqdīrce otuz (19a-1) altı biñ yılda bir devr temām olur ve muḥaddiṣūn altmış altı yılda (2) bir derece kaç' eder buldılar ve bunun devri yēgirmi üç biñ (3) yēdi yüz altmış yılda temām olur ammā ki ḥukemānuñ muḥaqqıqlarından (4) bir kavm yētmış yılda bir derece kaç' eder buldılar ḥ'āce¹² naṣīr-ı (5) tūsī tebrīz ḳurbında merāgada ki raṣad ētmışdür ol daḡı yētmış yılda (6) bir derece kaç' eder bulmuşdur eyle olsa temām-ı devre yēgirmi (7) bēş biñ ēki yüz yılda olur ve fī zamāninā mu' temed olan daḡı (8) budur raṣad-ı cedīde muṭābıḳ olduḡıçun ammā ḥaḳıḳatin (9) allāhdan ḡayrı kimse bilmez ve anuñ ḡareketi maḡribden maşrıḳadur (10) ve mınṭaḳası mu' addilü'n-nehār ile ēki noḡtada teḳātu' eder (11) dēyü muḳaddemā zıkr olunmuşdur ol ēki noḡtanuñ biri ki kevkeb (12) ḡarbī ḡareket ile andan cānib-i şimāle ḡuzer ēde aḡa i' tidāl-i (13) rebī' i ve ol birine i' tidāl-i ḡarīfī dērler ve bu ēki dāyirenüñ (14) daḡı ḡāyet-i bu' d-ı mābeynin ya' nī ki meyl-i küllīdür irṣād (15) ile muḡtelif bulup kezālik ḡareket-i şāniyyede vāḳi' olan (16) iḡtilāf gibi meyl-i küllīde daḡı iḡtilāf ētmışlerdür zīrā (17) aṣḡāb-ı irṣād-ı ḳadīme ve ḡādīse meyl-i küllīnüñ miqdārın bir (18) bulmadılar ḡattā ḳudemā bulduḡı muḥaddiṣūn bulduḡından ekṣer(19)dür ve ba' zılar ḡann ētdiler ki ṣoḡra gelenler muḳaddem gelenden (19b-1) be-her-ḡāl eksik bula ma' a-hāzā ḡāyet ekṣer bulduḡları yēgirmi dōrt (2) dereceye ērişmemişdür gerçē ba' zılar zu' m ētdiler ki hind ḡukemāsı (3) cümleten yēgirmi dōrt idüḡine ittifaḳ ētmış olalar zīrā öḡlīdis-i ḡaḳīm (4) zamānında daḡı yēgirmi dōrt cüz' idüḡi meşḡurdur ve öḡlīdis (5) kitāb-ı uşulde zil' -ı zī-ḡamsete ' aṣer zil' ı ol cihetden (6) istiḡrāc eylemişdür zīrā yēgirmi dōrt şülüş-i ḡums devrdür ammā (7) bundan elbette temām yēgirmi dōrt olmaḳ lāzım gelmez zīrā ḳā' idede (8) bu vardur ki derecātın ve daḳāyıḳdan ve şevānīden ve ḡayrından ki (9) nişfdan ziyāde ola anı temām ' add ederler ammā nişfdan nāḳıṣ (10) olsa anı ' add ētmezler bu taqdīrce cāyızdır ki bunda daḡı (11) böyle olmuş ola ve aḳall bulanlar yēgirmi üç cüz' ve nişf (12) cüz'den nāḳıṣ bulmamışlardur niteki şāḡib-i tezkire ḡ'āce (13) naṣīr-ı tūsī daḡı raṣad-ı cedīdinde eyle bulmuşdur cumḡūr-ı ḡukemā-yı (14) islāmiyyūn bunun üzerinedür ki meyl-i küllī yēgirmi üç cüz' (15) ve şülüş ve rub' cüz' ola raṣad-ı me'mūnīde bulduḡları (16) üzre ve andan ṣoḡra bir cemā' at daḡı raṣad ēdüp anlar (17) daḡı yēgirmi üç cüz' ve nişf cüz' ve nişf-ı ' uşr cüz' (18) buldılar imdi bu iḡtilāfuñ sebebi iḡtilāfu'l-ālāt (19) idüḡi ḡünden zāḡirdür zīrā ol āletleri düzme(20a-1)sinde ve miqdārında ve

¹² ḡ'āce: ḡ'āce-i (metin)

istidâretinde ve kısmetinde ve hâkîkat-i nısfu'n-(2)nehârda naşb etmekde ihtilâf olduğundan[dur] yoksa teķârüb-i (3) mınṭâkateyn den degüldür zîrâ eger teķârüb-i mınṭâkateyn olaydı (4) tenâķuş-ı meyl-i eyyâmuṅ tezâyüdi ile tertîb ü nizâm üzre bulalar (5) idi ḥâl-i ân ki böyle bulunmaz zîrâ baṭlamyūs bulduḡı ebriḡus (6) bulduḡına muvâfîķdur ma' a-hâzâ ammâ mâbeynlerinde êki yüz seksen beş (7) yıl vardır taķrîben ve me'mûn ḡalîfe zamânında bulduķları baṭlamyūs (8) bulduḡından gerçi on altı daķıķa ve ba'z küsür nâķışdur (9) ammâ bu êki raşaduṅ mâbeyni altı yüz toķsan yıl olmuşdur (10) bu ḡisâb üzre nokşân-ı meyl her kırķ üç yılda bir daķıķa (11) olmak lâzım gelür bu taķdîrce vâcib olur ki ebû ca'fer-i ḡâ(12)zinî kendü raşadında bulduḡı me'mûn zamânında bulunandan beş (13) daķıķa ve şülüş daķıķa nâķış ola zîrâ ḡâzinî raşadı ile (14) me'mûn raşadınuṅ mâbeyni êki yüz otuz yıla ḡarîbdür ammâ ki (15) ḡâzinî kendü raşadında kemâl-i ihtimâm ile bulduḡı me'mûn (16) zamânında bulunana muṭâbıķdur sâyir irşâd daḡı buṅa (17) göre kıyâs olına ve bu ḡuşuş ihtilâfu'l-âlâtdan idübine (18) şübhe yokdur ammâ çünki ihtilâfuṅ zuhûrî âlâtuṅ (19) ihtilâfından olur ol taķdîrce ihtilâfât mâbeynde (20b-1) 'adem-i nizâm u tertîb daḡı âlâtuṅ ihtilâfından olmak (2) câyiz olur eyle olsa ihtilâfuṅ aşlı teķârüb-i mınṭâkateyn(3)den olmak tevehhüm olunur imdi teķârübüṅ ṭarîķi mu'addilü'n-nehâr (4) mınṭâkatu'l-burüc[a] ḡarîb olmak var mınṭâkatu'l-burüc (5) mu'addilü'n-nehâra ḡarîb olmak var evvelkisi budur ki ya'nî (6) mınṭâkatu'l-burüc şâbit ola daḡı mu'addilü'n-nehâr aṅa (7) ḡarîb ola bu câyiz degüldür zîrâ eger böyle olsa cemî' -i (8) bilâduṅ 'arüzü muḡtelif olup ve ḡaṭṭ-ı istivâ daḡı her (9) zamânda bir meķân-ı âḡer olmak lâzım gelürdi bu cihetden (10) bir kimse teķârüb-i mu'addilü'n-nehâra zâhib olmamışdur ammâ (11) ba'zılar bunu zu'm êtdiler bu teķârüb-i mınṭâkatu'l-burücüṅ (12) ola ki ol mu'addilü'n-nehâra ḡarîb ola eger bu ḡaķķ olıcaķ (13) olursa bir felek-i âḡere daḡı muḡtâc olunur ki mınṭâkatu'l-(14)burücü taḡrîk êde imdi eger mınṭâkatu'l-burücüṅ (15) 'arżan ḡareket etmekde farz olınsa yâ devrin temâm êde (16) yâ etmekde belki bir miķdâr ḡareket êdüp şonra yine 'avdet (17) êde bu daḡı yâ nışfına dek ḡareket êdüp yine 'avdet (18) êde yâḡüd nışfindan aķallde veyâ ekşerde 'avdet eyleye (19) bu şonra zıkr olınan êki ihtimâlün her birisi üç kısım (21a-1) olur zîrâ ol nışfdan aķall olan yâ inṭibâķ-ı evvelden (2) muķaddem ola yâ 'inde'l-inṭibâķ ola yâḡüd ba'de'l-inṭibâķ (3) ola ve nışfdan ziyâdede daḡı kezâlik 'avdet yâ inṭibâķ-ı (4) şâniden muķaddem ola yâḡüd 'inde'l-inṭibâķ ola veyâḡüd (5) ba'de'l-inṭibâķ ola bu taķdîrce aķsâm-ı mümkün sekiz olur (6) ziyâde olmaz biri temâm ve biri nışf ve üç

nışfdan aqall (7) ve üç nışfdan ziyāde pes şüret-i ūlāda lāzım gelür ki (8) nışf-ı küre-i burūc-ı şimāliyye cenūbī olup cenūbiyyesi şimālī (9) ola ba' dehü yine mevzi' -i evveline 'avdet éde ve cihet-i hareket (10) hemān bu cānibe ola ve ékinci şüretde dağı bu lāzım gelür illā bu (11) kadar var ki hareket-i 'avdetün ciheti evvelki hareketün hilāfınca (12) olur ve üçüncü şüretde lāzım gelür ki bir buq'ada bi-'aynihā ir(13)tifa'āt ve mekādīr-i eyyām u leyālī muhtelif ola ve dördüncü şüretde (14) dağı üçüncüde olan lāzım geldüğinden fuşūl-i sene (15) bātil olup leyl ü nehār cemī' i biqā' da mütesāvī olmak lāzım (16) gelür ammā ufq rehavīde degül ve anuñ nehārı leyli üzerine (17) kırk üç yıl ziyāde olur taqrīben ve bu zamān oldur ki (18) felekü'l-burūc ol miqdāra dek 'arzan bir daqīka hareket éde (19) tā kim merkez-i şems ufqdan bir daqīka münhattı ola ve ol (21b-1) birine nisbet bir daqīka mürtefi' ola te'emmul oluncağ anda nehār dağı (2) ziyāde olmak mümkündür ve beşüncü şüretde üçüncüde ve dördüncüde (3) olanlar lāzım geldüğinden ğayrı mu'addilden şimālī olan sağı-ı mā(4)beyne'l-mınṭakateyn ve aña muttaşıl olan pāre-i şimālī mu'addilden cenūbī (5) olmak lāzım gelür ve anuñ nazīri olan sağı-ı cenūbī pāre-i cenūbī (6) ile bile şimālī olmak lāzım gelür ve ol pāreler miqdārda muhtelifdür (7) ba' de'l-inṭibāk-ı keşret-i bu'd ve kılllet-i bu'd ḥasebince ve altıncı ve (8) yedüncü ve sekizüncü şüretlerde dağı nışfdan lāzım gelen lāzım (9) geldüğinden ğayrı üçüncü ve dördüncü ve beşüncüden lāzım gelenler (10) dağı lāzım gelür illā bu kadar var ki fesād-ı inṭibāk mütezā' if (11) olur éki küre olduğün ve ma'lūm ola ki nışfda dağı (12) üçüncü ve dördüncü ve beşüncüden lāzım gelenler lāzım gelür ve (13) ba' zılar mınṭakateyn inṭibāk étdüğünde nār tūfānı olur (14) demişler ḥaḳīḳatin allāhdan ğayrı kimse bilmez ve bundan ğayrı (15) ehl-i tılsımātdan ya'nī bunı dağı zu'm étdiler ki felekü'l-burūcuñ (16) iqbālī ve idbārı ola ve her birinün ğāyeti sekiz derece olup (17) altı yüz kırk yılda her birinün müddeti temām ola ya'nī erbā' -ı (18) mınṭakatu'l-burūc mu'addilü'n-nehār erbā'ından meşelā evvel-i ḥamelden (19) idbār üzre hareket eyleye āḫir ḥūtdan sekiz dereceye varınca (22a-1) yāḫūd dördüne varınca ve yine iqbāl eyleye evvel-i ḥamele dek yāḫūd (2) dördüne dek ve bir qavl dağı buña evvel-i ḥamelden iqbāl éde sekiz derece(3)sine dek ba' dehü idbār eyleye yine evvel-i ḥamele dek vaqtā-kim erbāb-ı (4) hey'etden ba' zı bunı istimā' étdiler zann eylediler ki irşādda felek-i (5) şevābitün hareketinün miqdārını muhtelif bulduklarına 'illet bu ola (6) ya'nī idbār zamānında hareket-i şevābit bağı ola ve mınṭaka-i sāmīnde (7) olan noqta-ı rebī' iyye mu'addilü'n-nehārda olan noqta-ı rebī' iyyenün (8) muḥāzātından ki mebdē' oldur hilāf-

ı tevālî üzere hareket eyleye (9) ve iqbāl zamānında yine hareket-i şevābit serī' ola ve mezkūr nokṭa-ı (10) rebī' iyye-i mınṭaḳatu'l-burūc nokṭa-ı rebī' iyye-i mu'addilü'n-nehārdan intikāl (11) eyleye tevālî üzere ve eger bu emr zann étdükleri üzere ise bir (12) muḥarrrik-i āḫere daḫı ihtiyāc olunur felekü'l-burūcī 'arzan (13) hareket étdüren felekden ḡayrı ki ol mınṭaḳa-i şāmini tūlan (14) hareket étdüre hareket-i ūlādan ḡayrı iqbāl ü idbār hare(15)ketleri için ve ol felekün vaż' ı felekü'l-burūcī ḡāvī (16) olup ve kuṭbları anuḡ kuṭbına muḡāzī' ola ve bu felek ki (17) mınṭaḳatu'l-burūcī sekiz derece taḫrīk éde mu'addilden (18) nokṭa-ı i' tidāl-i rebī' iyye belki mınṭaḳa-i şāminde olan (19) cemī' -i nokṭa kendü mevzi' lerinden ol miḡdār hareket eyleye (22b-1) bu taḡdīrce iqbāl ü idbārda sür'at ü baṭ' zāhir olur imdi (2) bu étdükleri zann şaḫīḡ degüldür zīrā iqbāl ü idbār eger hareket-i (3) basīte ise semāviyyāt temām olmamaḡ lāzım gelür ve eger hareket-i (4) mürekkebe ise ol ḡod seksen yılda bir derece ḡaṭ' éte gerek (5) imdi eger hareket-i şevābit aḡa müsāvī olursa lāzım gelür ki (6) şevābitün iqbāl zamānında hareketi kırık yılda bir derece görine (7) ve idbār zamānında sākīn görine ve eger ziyāde ise lāzımdur ki (8) iqbāl zamānında kırık yılda bir dereceden ziyāde görine ve hareket-i (9) idbāriyye aṣlā görünmeye belki hareket-i iqbāliyye görine (10) hareketin miḡdārı ve eger nāḡış olursa lāzımdur ki idbār zamānında tevālî üzere hareketi māḡsus olmaya belki ḫilāf-ı tevālî (12) üzere māḡsūs ola imdi bunların cümlesi bāṭıldur zīrā (13) ebriḡos zamānından bu zamāna gelince zīkr olanlardan birisi (14) bulunmadı ma'a-hāzā bu mābeyn iqbāl ü idbār zamānınınuḡ zı' findan (15) ziyādedür ve bu zann olinandan daḫı eb'addur ki bu 'ilmde ḡaṣır (16) olanlardan ba' zı hind ḡavminden meyl-i a' zam daḫı iqbāl ü (17) idbār gibi sekiz derece miḡdārı artar ve eksilür dēyü istimā' (18) étdüklerinde zāhib olurlar ki bu éki ihtilāf için bir (19) muḥarrrik ile iktifā olına ya' nī iqbāl ü idbār için ve hem (23a-1) meyl-i küllünüḡ ḡadren ve ciheten izdiyādı ve intikāşı için eyle olsa (2) vardılar bir felek işbāt étdiler felek-i aṡlas ile felekü'l-burūc mābeyninde (3) mutavassıṡ ṡol ṡarīḡ ile kim kuṭbları dāyire-i mārre bi'l-aḡṡābi'l-(4)erba' a üzere ola kuṡbu'l-burūc ile mābeyni dört derece (5) ola tā kim kuṡbu'l-burūc ol felekün hareketi ile kuṡbu' eṡrāfinda (6) altı yüz kırık yılınuḡ zı' finda bir dāyire resm eyleyüp dāyire-i mārre(7)den iqbāl ü idbār zamānlarında bir ḡavs ayıra ki miḡdārı sekiz derece¹³ (8) ola ve mınṭaḳa-i şāminden her nokṭa ol dāyire-i ṡaḡīre-i (9) mütevehhime ḡavlinde aḡa müsāvī hareket éde tā kim ol dāyire-i mütevehhimenün (10) bir nıṡfında

¹³ derece sözcüğü iki kez yazılmıştır.

hareket-i iqbāl ve nişf-ı āherinde hareket-i idbār lāzım (11) gele ve bir nişfuñ vasaatından ol bir nişfuñ muntaşifına dek (12) intikāş-ı meyl ve nişf-ı āherinde izdiyād-ı meyl lāzım gele intikāş-ı (13) meyl teķārüb-i mınṭaķateyn ile ve izdiyād-ı tebā' ud ile ola (14) ammā bu taşavvuruñ dağı fesādı zāhirdür egerçi ki ihtilāf (15) meylüñ huşūli ḥaysiyyetinden şahih görünür zīrā bu felek-i (16) mutavassıt mınṭaķatu'l-burūci tağyir ētdügi taķdirce eger (17) bu ḥaķķ olsa elbette lāzım gelürdi ki ḳavm-i irşād meylüñ (18) tefāvütini ğāyet fāhiş bulalardı tā sekiz dereceye varınca (23b-1) zıkr olınan müddetde ki altı yüz kırık yıldur ammā ki vücūd-ı irşād (2) bunı tekzib ēder ve anuñ fesādı bundan nāşī oldı ki ol (3) feleküñ hareketini iqbāl ü idbār sebebi ile bu miķdār farz (4) ētdiler ammā ki hareket-i meyl müteḥaķķıķ olduğan sonra hareket-i mezbūrei (5) teķārüb-i mınṭaķateyn iķtizā ētdügi miķdār farz ētseler (6) bu fesād andan zāyil olurdu egerçi ki ihtilāf-ı hareket-i (7) sāniyyei 'adem-i istilzāmı fesādı bāķidür ve hareket-i sāniyyede (8) dağı ihtilāf şol vaķt lāzım gelür ki mınṭaķatu'l-burūcdan (9) her noķta-ı mu' ayyene meşelā re's-i sereṭān gibi ol dāyire-i (10) şağire-i mezbūrei tevehhüm ētdükleri üzre irtisām ēdeydi (11) lākin noķta-ı mu' ayyene andan mınṭaķa-i vusṭāniye muvāzī (12) bir dāyire-i ḥaķiķiyye irtisām ētdügiçün muḥālātandur ki (13) ol noķta dāyire-i şağire irtisām ēde ve bundan ğayrı (14) hergiz ihtilāf dağı bulunmayup hareket-i sāniyye dāyimā cihetine (15) şāmin ile mutavassıtıñ hareketlerinüñ terkibi iķtizā ētdügi (16) ḳadar olurdu eger mutavassıtıñ hareketin ḥilāf-ı tevālī (17) farz ēderlerse yāḥūd cihet-i vāhideye hareketlerinüñ (18) terkibi miķdārı olurdu eger hareket-i mutavassıtı tevālī üzre (19) farz ēderlerse ammā eger dērlerse ki şağire-i mezbūrei (24a-1) anuñ resm ētmedügi egerçi ki şahihdür lākin noķta-ı ğayrı (2) mütenāhiyeden her birisi her ānda maķām-ı re's-i sereṭānda vāķi' (3) olup meşelā bir şekl-i ihlileci resm ēder ki ḳuṭr-ı aşğarınuñ maḥalli (4) dāyire-i mārre bi'l-aķṭābi'l-erba' adan sekiz derece miķdārı (5) olur ve anuñ merkezi mınṭaķa-i vusṭāni üzre ol ḳuṭruñ (6) muntaşifında olur ve ḳuṭr-ı a' zaminuñ maḥalli taķrīben mınṭaķa-i (7) vusṭāniden bir ḳavsdür ki dāyire-i mārre bi'l-aķṭābi'l-erba' anuñ (8) ēki ğāyet-i mābeyninde vāķi' olur bir ğāyeti ḳuṭbu'l-burūc hareket-i (9) vusṭāni ile rub' devr ētdükde ve bir ğāyeti üç rub' hareket (10) ētdükde olur ve re's-i sereṭān dağı ḳuṭr-ı aṭveli miķdārı (11) müteḳaddim ü müte'aḥḥir olur ve hem mınṭaķatu'l-burūcıla mu' addilü'n-nehā(12)ruñ teķāṭu'ı muḥtelif olup erbā'-ı burūc-ı muḥāzāt erbā' mu' addilü'n-(13)nehārdan intikāl ēder ve yine şekl-i evveline devrūñ temāmından (14) muḳaddem 'avdet eyler bu taķdirce zıkr olınan üzre (15) iqbāl ü idbār lāzım gelür ve

ikbāl ü idbār(16)dan ihtilāf-ı hareket-i s̄aniyye daḡı (17) lāzım gelür ammā biz d̄erüz ki bu vāḡi^c (18) olsun zīrā şekl-i ihlilecī lāzım gelür ve bu (19) şekl-i ihlilecī ḡāyet laṡif taşavvur êtdüḡi (24b-1) bu şeklden ma^clūmdur şekl budur (Şekil 13.)

Şekil 13.

(2) ammā zıkr êtdükleri üzre temām sekiz derece ikbāl ü idbār lāzım (3) gele ve bu ikbāl ü idbār hareket-i s̄aniyyenüñ ihtilāfin müstelzim (4) ola bunlar memnū^c dur evvelkisinüñ memnū^c olması oldur ki (5) mua^cddilü'n-nehārda noḡta-ı tekāṡu^c mübeddel olur ve êki tekāṡu^c (6) mābeyninde vāḡi^c olan ḡavs ki nihāyet-i ikbāl ü idbārda olur (7) ol ḡavs ^carz-ı seb^cinde vāḡi^c olan se^cat-i maşrıḡ-ı küllinüñ (8) zı^cfi miḡdārı olur ḡaçan meyl-i küllī dōrt cüz³ farz olınsa (9) imdi ol ḡod sekiz dereceden ziyāde olur ez^cāf-ı (10) muzā^caf ve bunun ḡaḡk üzere beyānı ol vaḡt olur ki (25a-1) mu^caddilü'n-nehār ufḡ farz olınuḡ ve mınṡaḡa-i vusṡānī mu^caddilü'n-(2)nehār maḡāmında ḡonıluḡ ve mınṡaḡatu'l-burūcı kendü ḡālī üzerine (3) ḡoyuḡ andan taşavvur olına ammā êkincisinüñ memnū^c olması budur ki (4) ikbāl ü idbār hareket-i s̄aniyyenüñ ihtilāfin müstelzim olmaḡ şol (5) vaḡt olurdı ki erbā^c-ı mınṡaḡatu'l-burūc muḡāzāt-ı mu^caddilü'n-(6)nehārda zāyil oluḡ

ve yine ol evvelki şüretine ‘avdeti ki (7) temām-ı devrden muḳaddem olur ve ol temām-ı devrden muḳaddem olan (8) ‘avdetde tebeddül-i noḳta-ı tekāṭu‘ mınṭaḳatu’l-burūcdan olup (9) mu‘addilü’n-nehārdan olmaya bu ḥod böyle degüldür zīrā mu‘addilü’n- (10)nehārdan daḫı bile mütebeddil olur nitekim beyān olındı (11) imdi bu bizüm zıkr êtdüklerümüzden zāhir oldı ki eger (12) ḳuṭbu’l-burūc ḳuṭb-ı vuṣṭānī ile şol miḳdār farz olınsa ki (13) mu‘addilü’n-nehārdan mābeyne’t-tekāṭu‘ ayn hemān sekiz derece (14) iḳtizā eylese bu taḳdīrce ol fesād zāyil olurdı (15) ya‘nī iḳbāl ü idbārı zıkr êtdükleri üzerine ‘adem-i (16) istilzāmı fesādı giderdi egerçi ki iḳbāl ü idbārı (17) iḥtilāf-ı ḫareket-i şāniyyei yine ‘adem-i istilzāmı fesādı (18) bāḳīdür ve bundan ḡayrı bu fesād daḫı muḳarrerdür ki müddet-i (19) devr-i vuṣṭānīde intikāş ü izdiyād-ı meylün müddetleri (25b-1) ki altı yüz kırık yıldur raşad delālet êtdüğinden ziyādedür ki (2) anuḅ cümlesi on dört daḳıḳa ve ba‘z kūsürdur bu taḳdīrce (3) ma‘lūmdur ki bunları cemī‘ isi eyle olsa şimden şonra (4) bize mühimm olan[1] görelüm imdi bu daḫı ḳā‘ ide-i külliyyedür ki (5) felek-i ḫāvī felek-i maḫvīsin küll-i cüz’i ya‘nī sefine-i sākin (6) sefinei taḫrīk êder gibi ḳuṭbeyni ile ve sāyir eczāsı ile taḫrīk (7) eyler ve bu taḫrīk ḡāh olur ki zārūrī olur nitekim ḫāvī ile (8) maḫvīnün merkezleri muḫtelif ola ve merkez-i ḫāvī merkez-i maḫviye (9) mürūr êtmeye gerek maḫvī tedvīr gerek ḫāricü’l-merkez olsun (10) zīrā ‘adem-i taḫrīkden ḫurḳ ve iltiyām lāzım gelür ve ḡāh olur ki (11) bu taḫrīk teşebbüs ile olur şol zamānda ki ḳuṭbları muḫtelif (12) ola zīrā aḅa maḫvīnün êki ḳuṭbı ḫāvīnün êki noḳtasına ṭab‘an (13) müteşebbīsdür eger taḫrīk bulunmazsa noḳta-ı ḳuṭb mekān-ı ṭabī‘ī(14)sinden ayrılmak lāzım gelür ammā ḳavl-i āḫer redd olunur zīrā (15) noḳta-ı ḳuṭb teşebbüs êtdüğü noḳta sāyir noḳta ile mā(16)hiyyetde müsāvīdür pes ḳuṭbeyn-i ḫāvīnün êki noḳtasına (17) teşebbüs êdüp ḡayrı noḳtalara êtmedüğinden terciḫ lāzım (18) gelür anuḅıçun ḳavl-i teşebbüs teşebbüse-i şāliḫ degüldür demişlerdür (19) ve ma‘lūm ola ki a‘lemü’l-‘ulemā efzālü’l-fuzelā merḫūm (26a-1) mevlānā ‘alī ḳuşcı ki mirzā uluḅ bēg ile diyār-ı semerḳandda raşad (2) ḳıḳarmış şāḫib-i raşaddur kendü raşadı muḳtezāsınca (3) meyl-i küllinün miḳdārın yēgirmi üç derece ve otuz daḳıḳa (4) ve on yēdi şāniyyedür dēyü ta‘yīn eylemişdür ve zıkr olan êki (5) noḳtanuḅ her birine felekü’l-burūcuḅ ol ki ḡāyet ba‘īdidür (6) veyā felekü’l-burūcda mārre bi’l-aḳṭābi’l-erba‘ anuḅ tekāṭu‘ (7) êtdüğü êki noḳtadur anlara êki noḳta-ı inḳilāb dērler cānib-i (8) şimālde olana noḳta-ı inḳilāb-ı şayfi ol birine noḳta-ı inḳilāb-ı (9) şitevi dērler pes mınṭaḳatu’l-burūc bu dört noḳta ile ki (10) êkisi noḳta-ı i‘tidāl ve êkisi noḳta-ı inḳilābdur dört rub‘a (11)

münkasım olur her rub^ç da olan müddet-i mekṣ-i āfītāba bir faṣl (12) dērler ki fuṣūl-i erba^ç a meṣhūrdur ve bu dört rub^ç dan ēki rub^ç (13) meṣelā ṣayfuḡ her birinde ēki noḡta tevehhüm olunur ki ol bir (14) rub^ç ı ol ēki noḡta berāber üç kısım eyler pes bēṣ dāyire-i ^çarz (15) geḡüreler ki ol bēṣ dāyirenūḡ biri ēki noḡta-ı i^ç tidāle ve (16) dördi dört noḡta-ı mevḡūmiye uğraya bi^çz-zarūrī (17) felekü'l-burūcı ve sāyir eflāk-i külliyei bu bēṣ dāyirenūḡ sūtūḡ-ı (18) mevḡumesi ve saḡḡ-ı dāyire-i mārre bi^çl-aḡḡābi'l-erba^ç a berāber (19) on ēki kısım eyler her bir kısmına bir burc dērler ve her burcuḡ (26b-1) tūli otuz derece ve ^çarz[1] yüz seksen derece olur ve zıkr (2) olan burūcdan üçü ḡamel ve ṣevr ve cevzādur aḡa tev^çemīn (3) daḡı dērler bu üçü rebī^ç idür ya^ç nī müddet-i mekṣ-i āfītāb bu üç (4) burcda ola faṣl-ı rebī^ç olur ve üçü daḡı sereḡān u (5) esed ü sūnbüledü[r] aḡa ^çazrā daḡı dērler bu üçü ṣayfidür ve zıkr (6) olan altı burc ṣimālīdür ve üçü daḡı mīzān u ^çaḡreb ü ḡavs(7)dür ki aḡa rāmī daḡı dērler bu üçü ḡarīfidür ve üçü daḡı (8) cedy ve delvdür ki aḡa sākıbü'l-mā^ç i vü dālī daḡı dērler ve (9) biri ḡūtdur ki aḡa semeketeyn daḡı dērler bu üçü ṣitevidür (10) ve bu altı burc cenūbīdür ve çün bir kevkeb ḡamelden ṣevre ve cevzāya (11) bu tertīb ile ḡareket eyleye ol ḡarekete tevālī dērler ve (12) eger bu tertībe muḡālīf ḡareket étse ḡilāf-ı tevālī dērler (13) ve burūcuḡ ibtidāsın maḡribden i^ç tibār étdiler zīrā ki cümle (14) ḡarekāt-ı ḡarbiyye tevālī üzredür ve ma^ç lūm ola ki kevākib-i (15) ṣābitenūḡ keṣreti bir mertebe degüldür ki anı iḡṣā mümkin ola (16) ammā bu fennūḡ ^çulemāsı cümle biḡ yēgirmi ēki sitāre raṣad (17) étmişlerdür ba^ç zılar yanında kevākib-i merṣūde biḡ yēgirmi bēṣ (18) olmaḡ daḡı rivāyetdür ve anlaruḡ mevḡi^ç lerin felekü'l-burūcdı (19) ta^ç yīn eylediler ve bu ta^ç yīn ü ta^ç rīf olan kevākibden (27a-1) kırık sekiz ṣūret tevehhüm étdiler zīrā aḡa ol kevākibden ba^ç zı (2) ol ṣūretūḡ nıṣfında vāḡi^ç olmuşdur ya^ç nī ṣol ḡuḡūḡ üzre(3)dür ki bu ṣūretler ol ḡuḡūḡdan mütevehhim olurlar ve zıkr olınan (4) esāmī-i burūc-ı kevākib-i ṣābiteden mınḡaḡa üzerinde tevehhüm (5) olınan ṣuverden aḡz olunur ki bu aḡsāma tesmiye olmaḡ (6) iḡün ḡuḡūḡ-ı mevḡūme üzerine nazm olınmışdur evvelā ḡamel (7) on üç kevkebdür zī-ḡarneyn ḡanem ṣūretinde muḡaddemi maḡribe (8) mu^ç aḡḡarı maṣrıḡa ve zāḡrı ṣimāle ve ayakları cenūbadur (9) ve ardına mültefitdür ve ḡareketi tevālī üzre ardına ve ḡareket-i (10) yevmiyye ile öḡinedür ve ṣevr otuz ēki kevkebdür bir kevkebinden (11) ḡaḡ^ç olınmış öküzūḡ nıṣf-ı muḡaddemi ṣūretinde ve başını öḡine (12) ṣalmışdur ve muḡaddemi maṣrıḡa ve mu^ç aḡḡarı maḡribedür ṣüreyyā ve (13) deberān anuḡ kevākibindendür ve cevzā ya^ç nī tev^çemīn on sekiz kevkebdür (14) vasaḡ-ı cevṡü's-semāda ḡocıṣmış ēki ṣabiyy-i ^çuryān

şüretindedür (15) re'sleri şimāl ile maşrıka ve ayakları mağrib ile cenūbadur ve (16) seretān toköz kevkebdür yengeç şüretinde muğaddemi maşrıķ (17) ile şimāledür ve mu'aḥḥarı mağribile cenūbadur ve esed yegirmi (18) yedi kevkebdür arslan şüretinde vechi mağribe ve zahrı (19) şimāledür ve ḳalbü'l-esed ve nehle anuḡ kevākibindendür ve nehle (27b-1) kevākib-i müctemi' adur ve şağire ol cümleden üç kevkebdür sünbüle (2) ya' nī 'azrā yegirmi altı kevkebdür cāriye şeklinde şāḥib-i cenā(3)heyndür ve gīsuların irsāl eylemişdür re'si mağrib ile şimāle (4) ve ayakları maşrıķ ile cenūbadur şol élini yanına şalıvēr(5)mişdür ve şağ élini omzına berāber ḳaldurmuşdur ve élinde (6) bir sünbüle tutmuşdur ve şol élinde olan neyyir simāk-ı a'zeldür (7) ve mīzān sekiz kevkebdür terāzū şeklinde keffeleri cānib-i mağribe (8) ve 'amüdü cānib-i maşrıkadur ve 'aḳreb yegirmi bir kevkebdür (9) kendü şeklinde başı şimāl ile mağribe ve āḫiri cenūb ile (10) maşrıkadur ve anda olan neyyir-i aḫmere ḳalbü'l-'aḳreb dērler (11) ve ḳavs ya' nī rāmī otuz bir kevkebdür güyā ki boynına dek (12) bir dābbe cesedi şeklindedür ve maşrıķ cānibindedür ve anuḡ (13) başı yerinden bêline dek bir ādem şekli zāhir olmuşdur ve bêlinde (14) bir mīzer vardur ve başında zāt-ı zevāyib bir 'imāme ve élinde (15) tīr ü kemān-vār çekmiş cānib-i ġarba atmağa müterraḳḳibdür ve (16) cedy yegirmi sekiz kevkebdür bir oğlaḡuḡ nışf-ı muğaddemi (17) şeklinde zī-ḳarneyndür re'si ve élleri mağribe ve zahrı (18) şimāle ve bākīsi ki mu'aḥḥarıdur balıķ şeklindedür zenebine (19) dek ve delv ya' nī sākibü'l-mā' kırķ éki kevkebdür bir racül-i (28a-1) ḳāyim şeklinde re'si şimāle ve ayakları cenūbadur ve maşrıka mütevveccih(2)dür ve éllerin uzatmışdur birinde bir bardaḳ var ser-nigūn andan ayakları (3) olduḡı yere şu dökilür ve ḫūtuḡ aḡzına cārī olur ve ḫūt (4) ya' nī semeketeyn otuz dört kevkebdür éki balıķ şeklinde birinüḡ ḳuyruḡı (5) ol birinüḡ ḳuyruḡına vaşl olunmuşdur kevākibden bir ḫayt-ı taḫvīl (6) şekli ile ki aḡa ḫaytü'l-kettān dērler biri ki muğaddemdür re'si (7) mağribedür ve ḳuyruḡı maşrıkadur ve ol birinüḡ re'si şimāle ve ḳuyruḡı (8) cenūbadur ve ḳarneyn-i ḫamele ḳarībdür ve bu zıkr olunan éki yüz seksen (9) toköz kevkebdür ki anlara dāḫil-i şuver dērler ve elli yedi kevkeb (10) daḡı vardur ki anlara ḫāric-i şuver dērler ve bu cümleden ġayrı (11) esedüḡ eḡsesinde şaçı üzerinde şağire daḡı üç (12) kevkebdür ammā 'adedde dāḫil degüldür ve nihāyetü'l-idrākde (13) şağireden ġayrı cümlesi üç yüz kırķ altı kevkebdür dēyü (14) zıkr olunmuşdur ve bu taḫvīlden murād beyān olunan şuver ma'rifet-i (15) semāda nāzıra āsān olmaḡıçundur ammā ma' lūm ola ki (16) bu kevākib felek-i şāminüḡ ḫareketi ile ḫilāf-ı burūc ḫareket (17) éderler ve bi'z-zarūrī bu şüretler

ol münkasım olan mevā(18)zî' dan münteķil olur çünki mevāzî' -ı mu' ayyenenün muhā(19)zātından bu şüretler ismleri ile intikāl ederler meşelā (28b-1) ħamel şevrde ve şevr cevzāda vāķi' olur ħattā zamān-ı raşad-ı uluğ bēgde (2) evāyil-i kevākib ħamele ve evāķir-i burūca intikāl etmişdür ve şüret-i cevzā(3)da ol burcda hemān ayakları ħalmışdur eyle olsa evveli oldur ki (4) zıkr olınan mevāzî' -ı mu' ayyene bu ismler ile müsem mā ola tā ki irşāduñ (5) ħisāblarında ħabı vāķi' olmaya ve ehl-i nücüm zıkr olınan kevākib ki (6) ħuṭuṭuñ miyānında ola aña dāķil-i şuver dērler ve ol kevākibden (7) ħaber vėrmek murād edinseler filān şüretüñ (8) başında veyā anuñ sađ elinde veyā şol ayağındadır dērler (9) ve ba' zısı ki bu şüretlere ħarīb vāķi' olmuşdur anlara kevākib-i (10) ħāric-i şuver dērler ve bu kevākibden ħaber vėrmek murād edinseler (11) ol kevkeb filān şüretüñ şol ayağı ħurbında veyā filān şüretüñ (12) sađ eli ħurbındadır dērler cümlesi bu kıyās üzerinedür ve muħaddemā (13) zıkr olınan kırķ sekiz şüretüñ yėgirmi biri mınṭaķatu'l-burucuñ (14) cānib-i şimālinedür ve 'aded-i kevākibi üç yüz altmışdur ve on (15) bėşi cānib-i cenūbdadır ve anuñ 'aded-i kevākibi üç yüz on (16) altıdur ve on ekisi nışf-ı mınṭaķadadır ya' nī on burcuñ (17) ismleri ke-ennehu ol şüretlerden tevehhüm olunur ve anuñ 'aded-i (18) kevākibi muħaddemā zıkr olınmışdur bunlar ile biñ yėgirmi eki (19) kevkeb olur kehkeşān için aristū havāda ebķire-i (29a-1) duħāniyye-i vāķife dēmişdür ammā nihāyetü'l-idrākte 'allāme (2) aña i' tirāz edüp anuñ bu şekl üzerine müddet-i medīd beķāsı (3) aħla ba' iddür belki ol kevākib-i şıġār keşire-i müteķāribenüñ (4) tekāşüfındendür ki eşķāl-i suħuba müşābihdür ve lebineteyni daħı aña (5) dālldür dēyü zıkr eder ve ba' zılar ħamerüñ yüzinde vāķi' olan (6) daħı ebķire-i duħāniyye-i vāķifedür dēyüp ve niçesi daħı in' ikās-ı (7) rub' -ı meskūn dēmişler ammā ħazret-i imām faħr-i rāzī raħmetullāh (8) mulāħķaşında bunlar münāsib degüldür zīrā evvelkisinde yine anuñ (9) ol şekl üzerine müddet-i medīd beķāsı mümkün degüldür ve māyil-i (10) ħamer ile ħāmilinüñ ħareketleri muħālif olduğundan ħod-ı fesā(11)dı ġāyet zāhir olur ve ekincisinde daħı ħamer ġarbda ve şarħda (12) bir ħāl üzre görünmek gerek idi ħāl-i ān ki böyle olmaz (13) eyle olsa münāsib oldur ki ol yine cism-i felekī ola (14) zīrā kevākibile eflāk bir cismden iken mābeynlerinde bu deñlü (15) muġāyeret bulunur ya' nī kevākib muzī olup eflāk olmaz imdi (16) cāyizdür ki ħamerde daħı bir ħāl ola ki anuñ ol miħdārı (17) muzlim olup ħābil-i istizā'a olmaya veyāħūd kevākib-i (18) şıġār keşire-i müteķāribe-i muzlime ola dēyü zıkr etmişdür

bāb-ı (19) **rābi**‘ eflāk-i kevākib-i seb‘a-i seyyārenūñ hey’etin (29b-1) beyān eder meşelā āfitābuñ feleki êkidür êkisi dañı mütevāziyyü’s-saṭḥeyn(2)dür birine mümēşsil dërler merkezi merkez-i ‘ālemdür ve mınṭaḳası mınṭaḳatu’l-(3)burūcuñ saṭḥındadır ve birine ḥāricü’l-merkez dërler mümēşsilüñ (4) taḥtında dāñıldür ve merkezi bir noḳṭadır ki ğayr-ı merkez-i ‘ālemdür (5) ammā mınṭaḳası saṭḥ-ı mınṭaḳatu’l-burūcdadır ve anuñ saṭḥ-ı muḥaddebi (6) mümēşsilüñ saṭḥ-ı muḥaddebine mümāssdur bir noḳṭa-ı müştarekede ki aña (7) evc dërler ve muḳa‘‘arı dañı mümēşsilüñ muḳa‘‘arına mümāssdur ol (8) dañı bir noḳṭa-ı müştarekede ki aña ḥazīz dërler ve mümēşsilden ḥāricü’l-(9)merkez ki cānib-i evce ifrāz olına bi’z-zarūrī êki muḥtelifetü’s-şeḥan (10) küre bākī ḳalır biri ḥāricü’l-merkez-i muḥiṭ ve biri muḥāṭdur (11) ve rikḳat-ı muḥiṭ cānib-i evcdedür ve ğılaḳı cānib-i ḥazīzdedür (12) ve biri rikḳat u ğılaḳ maḥvī ber-‘aksdür ve bu êki küreye (13) êki mütemmim dërler biri mütemmim-i ḥāvī ve biri mütemmim-i maḥvīdür ve şems bir (14) cirm-i kürrīdür muşammet felek-i ḥāricü’l-merkezüñ taḥtında merküz(15)dür şol vechile ki anuñ saṭḥı ḥāricü’l-merkezüñ êki saṭḥınuñ (16) her birine mümāssdur êki noḳṭada ammā fāzılu’l-muḥaḳḳıḳ ibn-i (17) şāṭir ‘aleyhi’r-raḥme ki şāḥib-i raşaddur zīcinde ve (18) nihāyetü’s-sū’l-nām kitābında ḥāricül’l-merākizi bi’l-külliyeye selb (19) édüp tedāvīr ve ba‘z felek-i muvāfiḳu’l-merkez ziyāde étmegile (30a-1) cemī‘ ḥarekātı zabṭ étmışdür ve zamānınuñ ‘ulemāsı külliyyen aña teslīm (2) étmışlerdür ammā müteḳaddimān ḥāricü’l-merkeze zāhib olmışlardır (3) ol taḳdīrce hey’et-i eflāk-i kevākib-i ‘ulviyye ya‘nī zuḥal (4) ü müşterī vü mirriḥ ve felek-i zühre bi-‘aynihā mişl-i hey’et-i felek-i (5) şemsdür hiç tefāvüti yoḳdur illā êki cihet ile biri oldur ki (6) anlaruñ her biri için birer felek vardur felek-i ḥāricü’l-merkezüñ (7) taḥtında merküzdür āfitāb kendü ḥāricü’l-merkezüñ taḥtında (8) merküz olduğı gibi aña felek-i tedvīr dërler bu dört kevkebüñ (9) her biri tedvīrde merküzlardur şol vechile ki saṭḥ-ı tedvīr (10) ü kevkeb bir mınṭaḳada mümāsslardur ve êkincisi oldur ki bu kevākibüñ (11) menāṭıḳ-ı ḥāricetü’l-merākizi mınṭaḳatu’l-burūcuñ saṭḥında degüldür (12) belki mınṭaḳatu’l-burūcı ḳaṭ‘ eylerler êki noḳṭa-ı müteḳāṭıra (13) da ya‘nī ol êki noḳṭa felekü’l-burūcuñ aḳṭārından bir ḳuṭruñ (14) êki cānibindedür ve bu êki noḳṭa inşā’allāḥ maḥallinde zıkr (15) olunur ve āfitābuñ ğayrı olan felek-i ḥāricü’l-merkeze felek-i (16) ḥāmil dërler ve hey’et-i felek-i ḳamer bi-‘aynihi mişl-i hey’et-i eflāk-i (17) kevākib-i ‘ulviyye ve felek-i zühredür hiç tefāvüti yoḳdur illā (18) êki cihet ile biri oldur ki ḥāmil-i ḳamer ki anuñ taḥtında (19) ola aña māyil dërler bu feleküñ

mıntaḳası mıntaḳatu'l-burūcuḡ (30b-1) saḫında degüldür belki māyildür ve anuḡ mıntaḳasıyla (2) ḫāmilüḡ mıntaḳası bir saḫdadur anuḡıcuḡ bu feleke māyil dërler (3) ve êkincisi oldur ki ḳamerüḡ bir feleki daḫı vardur mütevāziyyü's-(4)saḫheyndür ve ḫāmil taḫtında olan feleki muḫītdür ve merkezi (5) merkez-i 'ālemdür ve mıntaḳası mıntaḳatu'l-burūcuḡ saḫındadır (6) aḡa felek-i cevzeher dërler ve hey'et-i felek-i 'uḫārid daḫı mişl-i hey'et-i (7) eflāk-i kevākib-i 'ulviyye ve felek-i zühredür hiç tefāvüti yoḳdur illā (8) êki cihet ile biri oldur ki 'uḫāridüḡ feleki ki ḫāmil anuḡ (9) taḫtındadır aḡa müdir dërler merkezi merkez-i 'ālem degüldür ve mıntaḳası (10) mıntaḳatu'l-burūcuḡ saḫında degüldür belki ḫāmil ile bir saḫda(11)dur ve êkincisi oldur ki 'uḫāridüḡ bir feleki daḫı vardur ki müdir (12) anuḡ taḫtındadır şol ḫarīḳıla ki ḫāmil müdirüḡ taḫtında(13)dur ya'nī muḫaddebi muḫaddebine bir noḳḫa-ı müşterekede mümāssdur ve anuḡ (14) gibi muḫa'arī muḫa'arīna mümāssdur ve merkezi merkez-i 'ālemdür ve (15) mıntaḳası mıntaḳatu'l-burūcuḡ saḫındadır bu feleke mümeşsil-i (16) 'uḫārid dërler ve bi'z-żarūrī 'uḫāridüḡ êki evci olur (17) biri mümeşsil ve müdir mābeyninde müşterekdür aḡa evc-i müdir dërler (18) ve biri müdir ve ḫāmil mābeyninde müşterekdür aḡa evc-i ḫāmil (19) dërler ve êki ḫazīzi daḫı bu ḫarīḳ ile olur ve şüret-i eflāk (31a-1) bi-ḫasebi't-taḫḫiḫ bu şekl üzere olur şekl budur (Şekil 14.)

Şekil 14.

(2) **bāb-ı hāmis** eflāk-i kevākib-i seyyārenūñ ḥarekātın beyān (3) éder bu eflākün ba‘zınūñ ḥarekātı mağribden maşrıqadur ve ba‘zı (4) ber-‘aksdür ammā bu cümleden ol ki mağribden maşrıqadur ḥarekāt-ı (5) eflāk-i mümessiledür ve anlarūñ ḥarekātı felek-i şevābitile berāberdür ve bu (6) ḥareketile cemī‘-i evcāt ḥareket éder ammā evc-i kamer ve evc-i (31b-1) hāmili-‘uṭārid étmez ammā ibn-i şāṭir ve ibn-i a‘lem ve ba‘z müte’ahhırın (2) evcātūñ ḥareketini altmış yılda bir derecedür dēyü ta‘yın eylemişlerdür (3) bu taqđırce ḥareket-i evcāt ḥareket-i felek-i şāminden ziyāde olmağ (4) lāzım gelür ve ḥareket-i ḥāricü’l-merkez-i şemsdür ol bir gün ve bir gecede (5) ya‘nı yēgirmi dört sâ‘atde taqrīben elli ṭoğuz dağıka ve sekiz (6) şāniyedür ve ḥareket-i tevālī ile şemsün seyri merkez-i ḥārice (7) nisbet ‘ale’s-seviyyedür ve merkez-i ‘āleme göre nişf-ı ḥazīzide (8) serī‘ ve nişf-ı evcīde baṭ’ üzerinedür ammā ḥareket-i yevmiyye (9) ile nişf-ı evcīde serī‘ ve nişf-ı ḥazīzide baṭ’ üzerine(10)dür sebebi ṭab‘-ı selīmī olana zāhirdür ve ḥarekāt-ı eflāk-i (11) ḥavāmildür zührenūñ hāmili ḥareket-i ḥāricü’l-merkez-i şemsile (12) berāberdür ve ‘uṭāridūñ anūñ zı‘fidur ve zuḥalūñ bir gün ve bir gecede (13) éki dağıkadur ve müşterinūñ dört dağıka ve elli ṭoğuz şāniye(14)dür ve mirriḥūñ otuz bir dağıka ve yēgirmi yēdi şāniyedür ve (15) kamerūñ yēgirmi dört derece ve yēgirmi éki dağıka ve elli üç (16) şāniyedür ve ol ki maşrıqdan mağribedür cümleden biri ḥareket-i (17) müdür-i ‘uṭāriddür ki ol mişl-i ḥareket-i ḥāricü’l-merkez-i şemsdür (18) ve ḥareket-i cevzeher-i kamerdür ol bir gün ve bir gecede üç dağıka (19) ve on bir şāniyedür ve ḥareket-i māyil-i kamerdür ol dağı bir gün (32a-1) ve bir gecede on bir derece ve ṭoğuz dağıka ve yēdi şāniyedür (2) ammā kamerūñ tevālī üzre olan seyri sene-i kameriyyede on üç (3) devre qarībdür zīrā menāzil-i kamer ki ḥamelden yēgirmi sekiz (4) menzildür ve her birinūñ miqdārı on éki derece ve elli bir dağıka (5) ve yēgirmi altı şāniyedür ve esāmisi şeraṭeyn ve buṭeyn ve şüreyyā (6) ve deberān ve heḳa‘a ve hene‘a ve zīrā‘ ve neşre ve ṭarfe ve cebhe (7) ve zübre ve şarfe ve ‘avvā ve simāk ve ḡafır ve zubānā ve iklīl (8) ve ḳalb ve şevle ve ne‘āyim ve belde ve zābiḥ ve bula‘ ve su‘ūd (9) ve aḥbiyye ve muḳaddem ve mu‘ahḥar ve reşādur ki zīkr olındı (10) imdi zīkr olınan menāzili dāyimā kamer yēgirmi sekiz günde seyr (11) éder taqrīben ammā ki şemsün seyr-i ḥāşşı dağı tevālī üzre (12) olmağın māh on éki olur ve tedvīr çünki şāmil-i arz degüllerdür (13) lāzım gelür ki eger anlarūñ a‘lāsı tevālī üzre ḥareket eyleye esfeli (14) ḥilāf-ı tevālī olur niteki ḥamse-i müteḥayyirede böyledür ki ammā ki (15) a‘lāsı ḥilāf-ı tevālī üzre olsa esfeli tevālī üzre olur (16) niteki kamerde böyledür eyle olsa ūlā oldur ki a‘lāya

(17) i'tibār olına pes hareket-i tedvîr-i kamerî hareket-i şarkıyyede ve bā(18)kîsi hareket-i ġarbiyyede 'add ederler ve hareket-i tedvîre hareket-i (19) hāşşe daġı dەرler ve şems için tedvîr farz olunduġı taġdırce (32b-1) anuġ daġı a'lāsı hilāf-ı tevālî ve esfeli tevālî üzre hareket eyler (2) kamerde olduġı gibi ammā êkisinün daġı mâyili bir olmaġın 'ulemā-yı (3) hey'etün ekşeri hāricü'l-merkeze zāhib olup şems için tedvîr 'add (4) etmemişlerdür imdi tedvîr-i kamerün hareketi bir gün ve bir gecedde on (5) üç derece ve üç daġıka ve elli dört sâniyedür ve kevākib-i (6) 'ulviyyenün her birinün tedvîrinün hareketi hāmilleri üzerine (7) hareket-i hāricü'l-merkez-i şemsün fazlı miġdārıncadır ve zührenün (8) otuz altı daġıka ve elli toġuz sâniyedür ve 'uġaridün üç (9) derece ve altı daġıka ve yegirmi dört sâniyedür ve hareket-i (10) sālise hareket-i cüz'iyeye olmaġın i'tibār olunmadı

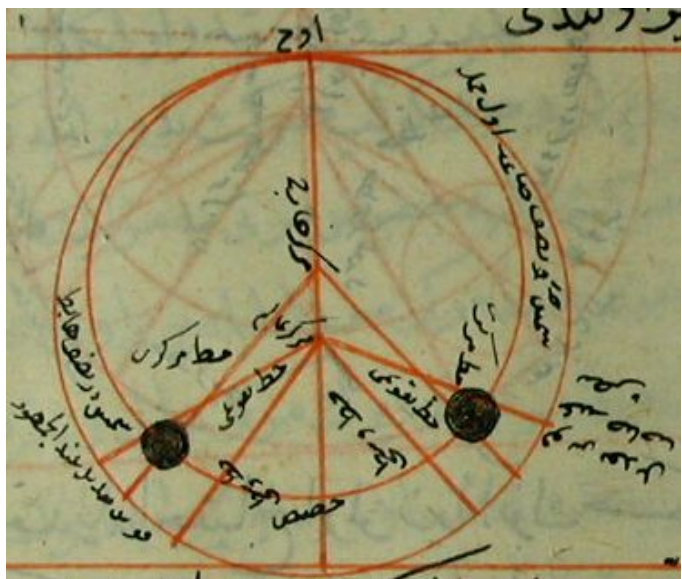
bāb-ı sādîs (11) seyyārāta 'arız olan aġvālî beyān eder ve ol dört (12) faşldur

faşl-ı evvel kevākibe tülde 'arız olan aġvālî (13) beyān eder ki aġa tül-i kevkeb ve taġvîm-i kevkeb dەرler ve ol (14) mınṭaġatu'l-burūcdan tülde tevālî üzre bir kavsdür ki evvel-i (15) ḡamel ile mevzi'-i kevkeb mābeyninde ola ve tülde mevzi'-i kevkebden (16) murād oldur ki bir ḡaṭṭ merkez-i 'ālemden merkez-i kevkebe uğraya (17) ve felek-i a'lā müntehî ola eger kevkebün 'arız olmazsa ve illā (18) dāyire-i 'arzuġ ḡaṭṭ-ı mezkûre uğrayup mınṭaġatu'l-burūc (19) ile teġāṭu' eden noġtasıdır ya'nî ḡaṭṭ-ı mezkûre teġā(33a-1)ṭu' inuġ aġrebidür ol ḡaṭṭa ḡaṭṭ-ı taġvîmî dەرler ve bir hareket (2) ki kevkeb ol hareket ile ol kavsi ḡaṭṭ' ede aġa hareket-i tūliyye (3) ve hareket-i taġvîmiyye dەرler ve çün seyyārātuġ her birinün feleki müte'addid(4)dür cümleñün ḡarekātı merkez-i 'ālemün ḡavlinde müteşābih degüldür (5) pes lāzım gelür ki seyyārātuġ taġvîmî hareketi ihtilāf üzre (6) ola meşelā şemsün feleki êkidür biri mümeşşıldür anuġ hareketi (7) kendünün ḡavl-i merkezinde müteşābihdür ki ol merkez-i 'ālemdür (8) ve biri hāricü'l-merkezdür ve anuġ hareketi ḡavl-i merkez-i 'ālemde (9) müteşābih degüldür belki kendü ḡavl-i merkezinde müteşābihdür ve kamerün (10) feleki dördtür biri cevzeher ve biri mâyildür bu êkisinün hareketi (11) ḡavl-i merkez-i 'ālemde müteşābihdür ve biri daġı ḡāmildür anuġ (12) hareketi daġı ḡavl-i merkez-i 'ālemde müteşābihdür egerçi kıyās (13) böyle iġtizā ederdi ki anuġ hareketi kendünün ḡavl-i merkezinde (14) müteşābih olaydı ammā raşad u ḡisāb ile böyle ma'lūm (15) olmuşdur ki anuġ hareketi daġı ḡavl-i merkez-i 'ālemde müteşābihdür (16) ve bu fennün müşkilātından birisi budur ve dördinci felek-i tedvîrdür (17) anuġ hareketi ḡavl-i merkez-i 'ālemde

müteşābih degüldür belki kendü (18) havl-i merkezinde müteşābihdür ve ‘ulviyyenün ve zührenün her birinün (19) üçer feleki vardur biri mümessıldür ve anuñ hareketi kendü havl-i (33b-1) merkezindedür ki ol merkez-i ‘ālemdür ve müteşābihdür ve biri felek-i hāmildür (2) ve anuñ hareketi ne kendü havl-i merkezinde ve ne merkez-i ‘ālemde (3) müteşābihdür belki bir noqtanun havlinde müteşābihdür ki ol (4) noқта merkez-i hāmilden evc cānibine merkez-i ‘ālemden merkez-i hā(5)milün bu‘dı miqdārıdır ya‘nī ol semtden bir haṭṭ merkezine (6) uğraya bu daḥı bu fennün müşkilātındandır ve biri daḥı felek-i (7) tedvirdür anuñ hareketi havl-i merkez-i ‘ālemde degüldür belki (8) kendü havl-i merkezinde müteşābihdür ve ‘uṭāridün feleki dördür (9) biri mümessıldür anuñ hareketi kendü havl-i merkezinde müteşābihdür (10) havl-i merkez-i ‘ālemde müteşābih degüldür ve biri daḥı hāmildür (11) anuñ hareketi ne kendü havl-i merkezinde ve ne havl-i merkez-i ‘ālemde (12) ve ne havl-i merkez-i müdirde müteşābihdür belki bir noqtanun (13) havlinde müteşābihdür ki merkez-i ‘ālemile merkez-i müdir mā(14)beynindedür ve ol noqtanun merkez-i müdirden bu‘dı merkez-i (15) hāmilün merkez-i müdirden bu‘dı miqdārıdır ve bu daḥı (16) bu fennün müşkilātındandır ve mütehayyirede ol noқта ki hareket-i (17) hāmil anuñ havlinde müteşābihdür merkez-i mu‘addilü’l-mesir (18) dērler ve dördinci felek tedvirdür anuñ hareketi kendü havl-i (19) merkezinde müteşābihdür havl-i merkez-i ‘ālemde müteşābih degüldür (34a-1) çünkü seyyārātda hareket-i taḫvimiyye merkez-i ‘āleme nisbet ihtilāf (2) üzredür ammā bu fennün ehli anların taḫvimlerin zabṭ için ev(3)sāṭ u ta‘dilat işbāt etmişlerdür vasaṭdan murād (4) kamerün gayrında mümessilden bir kavsdür ki tevālī üzre evvel-i hamel ile (5) haṭṭ-ı vasaṭi mābeyninde maḥşūr ola ve kamerde mınṭaḳa-i māyilden (6) evvel-i hamelün muḥāzīsinde olan noqtadan tevālī üzre (7) haṭṭ-ı vasaṭinün mābeyninde maḥşūr ola ve kamerde haṭṭ-ı vasaṭiden (8) murād bir haṭṭdur ki merkez-i ‘ālemden kamerün merkez-i tedvirine uğraya (9) ve māyilün mınṭaḳasında müntehī ola ve şemsde bir haṭṭdur ki (10) merkez-i ‘ālemden felekde müntehī ola şol vechile ki merkez-i (11) hāricden merkez-i şemse uğrayan haṭṭ ile muvāzī ola ki (12) aḡa haṭṭ-ı merkezī dērler ve mütehayyirede bir haṭṭdur ki merkez-i ‘ālemden (13) felekde müntehī ola şol vechile ki merkez-i mu‘addilü’l-mesirden (14) merkez-i tedvire uğrayan haṭṭ ile muvāzī ola ve bir hareket (15) ki haṭṭ-ı vasaṭi ol hareket ile kavsi vasaṭi kaṭ‘ eylese (16) aḡa hareket-i vasaṭ dērler ve ol hareket ‘uṭāriden gayrı (17) şemsde ve mütehayyirede mecmū‘-ı hareket-i mümessil ve hareket-i hāricü’l-(18)merkez

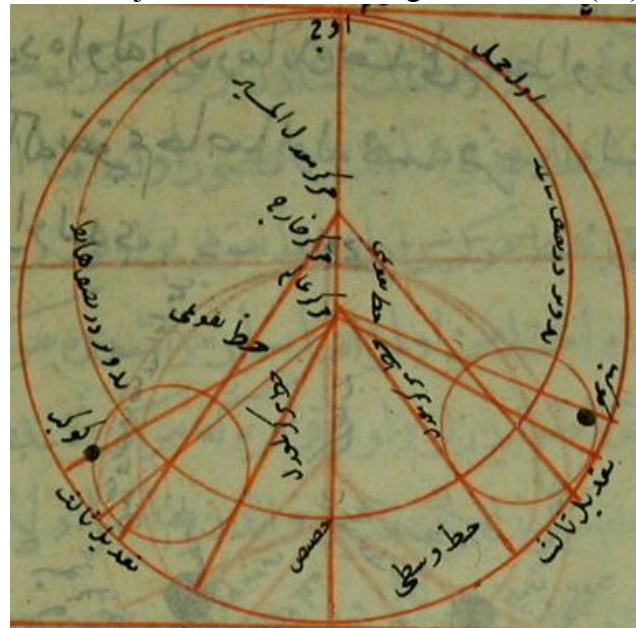
miqdārıdır ve kamerde cevzeher ve māyilūn mecmū‘-ı hilāf-ı (19) tevālī üzre olan hareketlerinden hāmیلūn tevālī üzre (34b-1) olan hareketinūn fazlı miqdārıdır ve ‘uṭārıdde müdirūn hilāf-ı (2) tevālī üzre olan hareketinden mümeşsil ve hāmیلūn tevālī üzre (3) olan mecmū‘-ı hareketinūn fazlı miqdārıdır ve şemsde ta‘dīlāt (4) birden ziyāde olmaz ve ol felek-i mümeşsilden bir kavsdür ki haṭṭ-ı (5) vasaṭı ile haṭṭ-ı taḳvīmī mābeyninde maḥşūr ola ammā evcde (6) ve hażizde haṭṭ-ı merkezī ile haṭṭ-ı taḳvīmī bir olur zīrā ol (7) eki mevzi‘de iḥtilāf olmaz ammā sāyir mevāzı‘da merkez-i şems (8) üzerinde teḳāṭu‘ ederler ve ol zāviye ki merkez-i şemsde zuhūr (9) eder aḡa ba‘zılar zāviye-i ta‘dīl ve andan ḡaşıl olan (10) kavse kavsi-i ta‘dīl dēmişlerdür ve şāhib-i tabşıra daḡı (11) buḡa zāhib olmışdur ammā ‘inde‘l-cumhūr taḡḡikan kavsi-i ta‘dīl (12) merkez-i ‘ālemden iḡrāc olınan haṭṭ-ı taḳvīmī ile haṭṭ-ı hārice (13) muvāzī olan haṭṭuḡ mābeynidür ve zāviye-i ta‘dīl (14) merkez-i ‘ālemdē vuḡū‘ bulandır ve şems evcden hūbūṭ (15) étdükce ol zāviye tezāyüdde olur merkez-i şems haṭṭ-ı mārr-ı (16) evc ü hażizī ile merkez-i ‘ālemdē ḡāyime üzre teḳāṭu‘ (17) éden haṭṭa érince ki aḡa haṭṭ-ı fāşıl-ı mābeyn-i (18) nişf-ı evcī ve nişf-ı hażizī dērler ki ol bu‘d-ı evsaṭ(19)dur bi-hasebi‘l-mesīr anda tezāyüd nihāyet bulup yine mütenāḡış (35a-1) olur hażize érince ve andan müntefī olur mādām ki şems (2) nişf-ı hābiṭda ola ya‘nī evcden hażize gide ol (3) zamānda ta‘dīli vasaṭdan naḡş édeler ve mādām ki nişf-ı (4) şā‘idde ola ol zamānda ta‘dīli vasaṭ üzerine ziyāde (5) édeler tā ki taḳvīm ḡaşıl ola fehme ḡarīb olsun içün (6) taşvīr olındı (Şekil 15.) (7) ve müteḡayyirede daḡı bunun gibi ta‘dīl lāzım olur zīrā ki (8) anlaruḡ ḡarekāt-ı ḡavāmili daḡı ḡavl-i merkez-i ‘ālemdē müteşābih (9) degüldür pes

mümeşsilden bir kavsi-i taḳvīmī vasaṭı ile şol haṭṭuḡ (10) mābeyninde maḥşūr ola ki merkez-i ‘ālemdē merkez-i tedvīre uğraya (11) aḡa ta‘dīli şāliş dērler mādām ki merkez-i tedvīr nişf-ı hā(12)biṭda ola ya‘nī evcden hażize gide ol vaḡt ta‘dīli (13) şālişi vasaṭından naḡş édeler ve mādām ki merkez-i tedvīr (14) nişf-ı şā‘idde ola

Şekil 15.

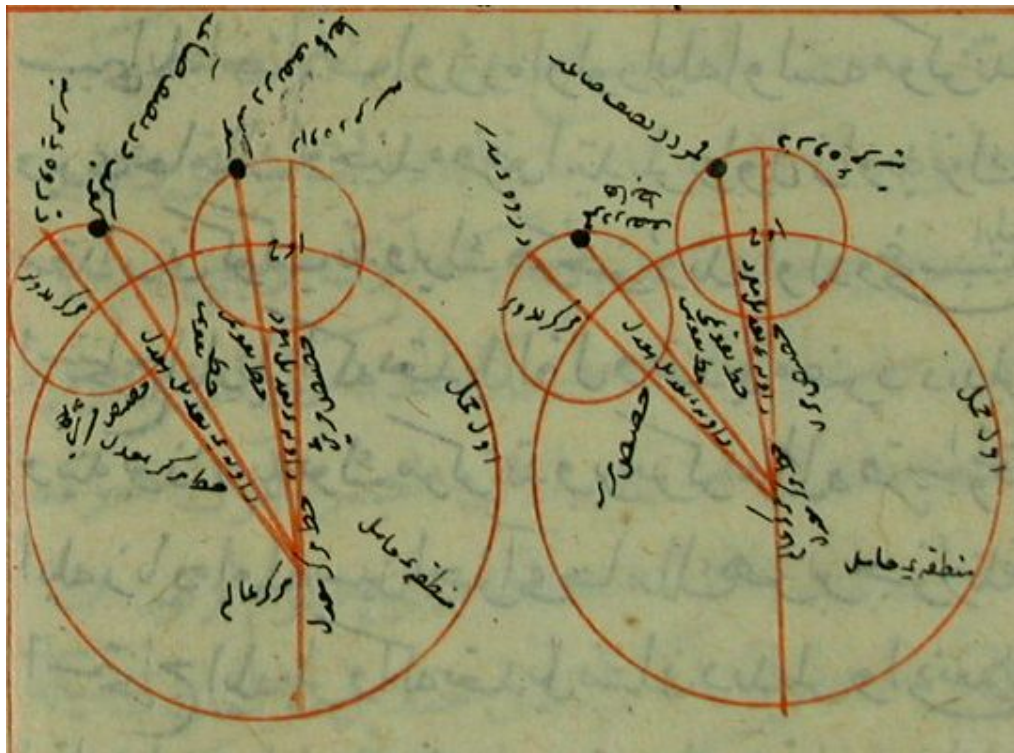
ya' nî ḥazîzden evce gide ol vaqt (35b-1) vasaṭa ilḥāk édeler tā ki merkez-i mu' addil ḥāşıl ola (2) ve ma' lūm ola ki 'uṭaridde i' tibār-ı evc ü ḥazîz müdüre(3)dür fehme qarîb olsun için şekli taşvîr olındı (**Şekil 16.**) (4) ve kamerde bu ta' dile ihtiyâc olmaz zîrâ anuḡ hareket-i (5) ḥāmili ḥavl-i merkez-i 'âlemde müteşâbihdür ammâ yine kamer ve müteḥayyire(6)de bir ġayrı ta' dîl daḡı lâzımdur ki anuḡ mücibi tedvîrdür (7) imdi ma' lūm ola ki bir ḡaṭṭ merkez-i 'âlemden merkez-i tedvîre uğraya (8) ḡaṭṭ-ı merkez-i mu' addil dërler kamerde mücerred anuḡ hareket-i (9) vasaṭın bilmek ile ol ḡaṭṭuḡ mevki' i ma' lūm olur ve (10) müteḥayyirede muḡaddemâ zıkr olan ta' dîl-i şālîşüḡ vesîlesi (11) ile ma' lūm olur eger bu ḡaṭṭ merkez-i kevkebe daḡı geçeydi (12) istiḡrâc-ı taḡvîmîde bu ta' dile daḡı ihtiyâc olmazdı (36a-1) zîrâ bu ḡaṭṭ bi-' aynihi ḡaṭṭ-ı taḡvîmî olurdu ammâ bu ḡaṭṭ merkez-i (2) kevkebe uğramaz meger ki êki cihet ile biri oldur ki kevkeb (3) zirve-i mer' iyyede ola ve biri daḡı oldur ki ḡazîz-i mer' ide (4) ola ve zirve vü ḡazîz-i mer' iden murâd ḡaṭṭ-ı mezḡuruḡ (5) muḡîṭ-i tedvîrde êki noḡta-ı teḡāṭu' idur ve ol ki merkez-i (6) 'âlemden ba' idîdür zirve-i mer' iyye ve ol ki qarîbidür ḡazîz-i (7) mer' i dërler ve çün kevkeb hareket-i tedvîr ile ki zirve(8)den hareket ile ḡazîz-i mer' iye müzāyelet eyler ve bi' z-zarûrî (9) ḡaṭṭ-ı taḡvîmî ḡaṭṭ-ı merkez-i mu' addil ile bir zāviyei muḡîṭ olur (10) ve bu zāviye merkez-i tedvîrüḡ merkez-i 'âlemden ḡurb u bu' dı (11) sebebi ile iḡtilâf üzre olur eyle olsa merkez-i ted(12)vîri ḡāmîlün evcinde farz étdiler ve ol zāviyenün (13) miḡdârını kevkeb-i tedvîrün her cüz'inde olduḡı sebep ile (14) istiḡrâc eylediler aḡa ta' dîl-i evvel ve ta' dîl-i müferrid dëdiler (15) ve yine bu zāviyenün merkez-i tedvîr merkez-i 'âleme qarîb olmaḡ (16) ile ziyâde olmasın eczâ-yı ḡāmîlün her bir cüz'inde (17) istiḡrâc eylediler ve aḡa ta' dîl-i şānî¹⁴ dëdiler ve anı ta' dîl-i (18) evvel ile cem' eylediler bu mecmû' a ta' dîl-i mu' addil dëdiler (19) ve kamer mādām ki tedvîrden nışf-ı hâbıtıda ola ya' nî

Şekil 16.

¹⁴ şānî: nişānî (metin)

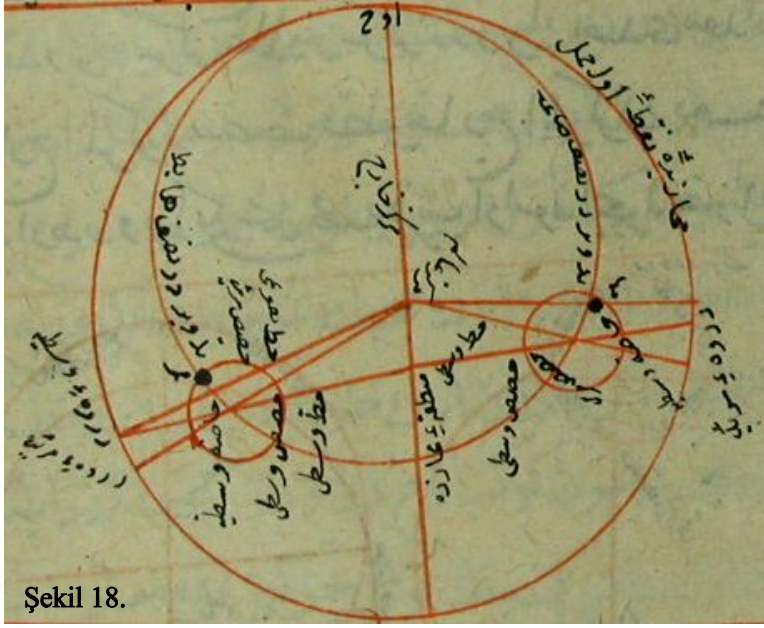
(36b-1) zirveden ḥāzīze gide ta‘dīl-i mu‘addili vasa‘ından naqş ēdeler (2) ve mādām ki nıṣf-ı şā‘idde ola ya‘nī ḥāzīzden zirveye gide (3) vasa‘ta ilḥāk ēdeler tā ki taqvim ḥāşıl ola zīrā (4) tedvīr-i kamerūñ a‘lāsı ḥilāf-ı tevālī üzre ḥareket ēder esfeli (5) tevālī üzredür ve müteḥayyirede kevkeb mādām ki tedvīrden nıṣf-ı (6) ḥābıḏda ola ta‘dīl-i mu‘addili merkez-i mu‘addil üzerine ziyāde ēdeler (7) ve mādām ki nıṣf-ı şā‘idde ola merkez-i mu‘addilden naqş ēdeler (8) tā ki taqvim ḥāşıl ola zīrā müteḥayyirenūñ tedāvīrinūñ a‘laları (9) tevālī üzre ve esfelleri ḥilāf-ı tevālīdür ve bu ēki şekl fehme (10) ḳarīb olsun için taşvīr olındı şekl budur (**Şekil 17.**) (11) ve ba‘zılar müteḥayyirenūñ merākiz-i tedāvīrūñ ḥāmillerinūñ bu‘d-ı (37a-1) evsa‘ında farz ētdiler bu‘d-ı evsa‘ inşa‘allāhu (2) ‘azze ḳarīb beyān olunur ve bu ḥālde bir zāviye ki zıkr olınan (3) ēki ḥaṭṭuñ ya‘nī taqvimī ile ḥaṭṭ-ı merkez-i mu‘addilūñ mābeyninde (4) vāḳi‘ ola kevkeb-i eczā-yı tedvīrden her cüz’de olduğı (5) sebeb ile istiḥrāc ēdüp aña ta‘dīl-i evvel ve ta‘dīl-i müferrid (6) dēdiler ve mezkūr zāviyenūñ her biri gāhī ziyāde ve gāhī nāḳış (7) olduğına bā‘iş merkez-i ‘ālemden merākiz-i tedāvīrūñ ḳurb u (8) bu‘dudur ve ol sebeb ile eczā-yı ḥāmİLūñ her bir cüz’inden (9) istiḥrāc ētdiler ve aña ta‘dīl-i şānī dēdiler ve anı ta‘dīl-i evvel (10) ile mu‘addil ētdiler ya‘nī ḳarışdırdılar ve aña ta‘dīl-i mu‘addil (11) dēdiler ve taqvimī bu zıkr olınan ṭarīḳ ile istiḥrāc eylediler (12) ve bu ṭarīḳ evvelkiden meşhūrdur ammā muşannif zic-i cedīdde (13) ṭarīḳ-ı evveli ihtiyār

Şekil 17.

eylemişdür aña binā'en ki nüktesi 'ilmde zühür (14) éder ve ma'lüm ola ki her gāh hareket-i merkez-i küre bir noqtanun (15) havlinde ki müteşābih ola elbette ol kürenün aqtārından (16) bir quṭr dāyimā ol noqtanun muḥāzīsinde olur ve çün (17) tedāvīr-i müteḥayyireden her birinün hareket-i merkezi havl-i merkez-i mu'addilü'l-(18)mesīrde müteşābihdür ol taqdīrce her birinün aqtārından (19) bir quṭr dāyimā muḥāzī-i mu'addilü'l-mesīrdür ve çün hareket-i merkez-i (37b-1) tedvīr-i kamer havl-i merkez-i 'ālemde müteşābihdür imdi lāzım idi ki (2) anun daḥı aqtārından bir quṭr dāyimā muḥāzī-i merkez-i 'ālem olaydı (3) ammā raşad u ḥisābıla ma'lüm olmışdur ki anun quṭrının muḥā(4)zātının nisbeti cānib-i ḥazīzde bir noqtayadır ki merkez-i 'ālemden (5) anun bu'dı merkez-i ḥāmilün merkez-i 'ālemden bu'dı miqdāridür ve (6) ol noqtaya noqta-ı muḥāzāt dērler ve bu daḥı bu fennün müşkilātındandır (7) ve müteḥayyirede mu'addilü'l-mesīrün muḥāzīsinde olan quṭrun (8) ve kamerde noqta-ı muḥāzāt-ı muḥāzīsinde olan quṭrun tarafında (9) vāqī' olan ēki noqtaya ol ki ba'iddür zirve-i vasaṭiyye (10) ve ol ki qarībdür ḥazīz-i vasaṭi dērler bu tert[i]bden böyle lāzım gelür ki (11) merkez-i tedvīr evcede veyā ḥazīzde ola zirve-i vasaṭiyye (12) ile zirve-i mer'iyye ve anun gibi ḥazīz-i vasaṭi ile ḥazīz-i mer'i (13) mütteḥid olurlar ve ammā bu ēki ḥālün ḡayrında biri birinden müfterik (14) olurlar ol taqdīrce ḥāşşe-i mer'iyye bilinmek için bir ta'dīl (15) daḥı lāzımdür ve ḥāşşe-i mer'iyyeden murād bir kavsdür ki mınṭaqa-i (16) tedvīrden tedvīrün tevālī hareketi üzre merkez-i kevkeb ile (17) zirve-i mer'iyye mābeyninde maḥşūr ola gerçi ta'dīl-i evvel (18) ve ta'dīl-i şānī hareket-i tedvīr kuvveti ile ma'lüm olmışdur (19) ammā zıkr olınan ta'dīle daḥı be-her-ḥāl ihtiyāc vardır (38a-1) ve ol şöyledür ki mınṭaqa-i tedvīrün tevālī hareketi (2) üzre zirve-i vasaṭiyye ile merkez-i kevkeb mābeyninde maḥşūr olan (3) kavse ki ḥāşşe-i vasaṭiyye dērler her vaqt ki anı murād édineler (4) ma'lüm olur zirā ki ḥarekāt-ı tedvīrün muḥaddemā zıkr olınmışdur (5) ol taqdīrce ma'lümdür pes mādām ki merkez-i tedvīr nışf-ı (6) ḥābıṭda ola ol vaqt mābeyne'z-zirveteyni ḥāşşe-i vasaṭiyye (7) üzerine ilḥāk édeler ve eger nışf-ı şā'idde ola naqş (8) édeler tā ki ḥāşşe-i mer'iyye ma'lüm ola ki ve bu zirveteynün mābeynine (9) ta'dīl-i şāliş dērler fehme qarīb olmaq için taşvīr olındı (**Şekil 18.**) (10) ve müteḥayyirede mābeyn-i zirveteyn miqdār-ı mābeyn-i ḥaṭṭ-ı vasaṭi ve ḥaṭṭ-ı (11) merkez-i mu'addildür bu cihetden müteḥayyirede ta'dīlāt evceden (12) ziyāde olmaz kamerde olduḡı gibi bu fennün ehli eflāk-i ḥā(38b-1)ricetü'l-merākiz ü tedāvīrden her birini dört kısım étmişlerdür ekisi (2) 'ulvī biri biriyile berāber ve ekisi süflī ol daḥı biri

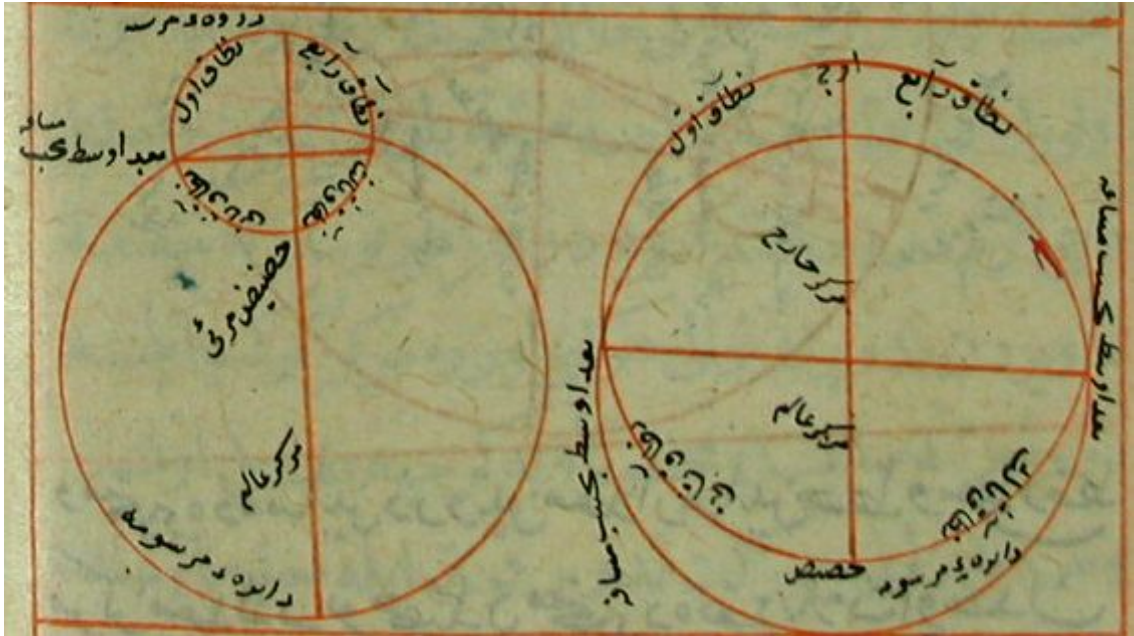

Şekil 18.

biriyile berāber(3)dür ve bu aqsāma niṭāqāt dērler ba'z 'ulemā-yı hey'et kısmetde (4) iḥtilāf-ı eb'āda i'tibār étdiler ve ba'zılar iḥtilāf-ı mesāire (5) i'tibār étdiler pes mebdē'-i niṭāq-ı evvel ü şālīş éki re'yüh ḥisābı ile (6) bile ḥāricü'l-merkezde evc ü ḥazīzidür ve tedvīrde zirve (7) vü

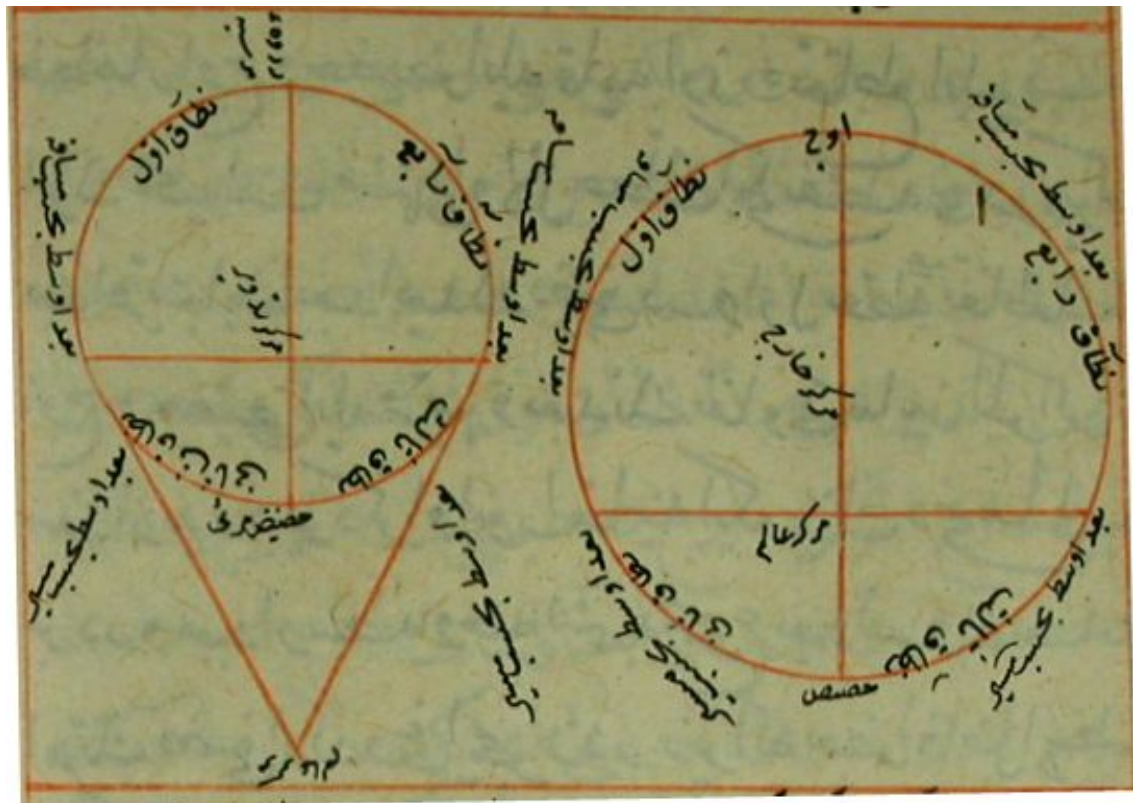
ḥazīz-i mer'īdür ve mebdē'-i niṭāq-ı şānī ve rābi' eb'ād i'tibār (8) édenler yanında mesāfe ḥasebi ile éki bu'd-ı evsaṭdur ki (9) ol éki noḡta-ı tekāṭu' dur merkez-i 'ālemden dāyire-i mersūmede (10) ya'nī tedvīrde merkez-i 'ālemden merkez-i tedvīrüh bu'dı miḡdāridur (11) ve ḥāricü'l-merkezde nişf-ı ḡuṭr-ı ḥāricü'l-merkezüh bu'dı (12) miḡdāridur ve bu éki şekl fehme ḡarīb olsun içün taşvīr olındı (Şekil 19.)

Şekil 19.

(13) ve nihāyetü'l-idrākde ḥāricü'l-merkezüh bi-ḥasebi'l-mesāfe meşhūr (39a-1) olan bu'd-ı evsaṭı merkez-i 'ālemlerle merkez-i ḥāricüh mābeyninde (2) ḡaṭṭ-ı marr-ı evc ü ḥazīz ile ḡāyime üzre tekāṭu' eyleyüp (3) anuḡ muḡīṭinde müntehī olan ḡaṭṭuḡ éki

noqtasıdur zīrā ki (4) bu' d-1 aqreb ile bu' d-1 eb' aduñ nişfidur ve ol noqta-ı tekātu' uñ (5) evc ü hażīzi ile qurb u bu' dınuñ tefāvüti mābeyne'l-merākiz (6) miqdāridur dēyü zıkr olunur ammā yine ekisinüñ dağı me'ālī (7) birdür ve bu' d-1 evsaṭa vech-i tesmiye mecmū' -1 bu' d-1 eb' adıla bu' d-1 (8) aqrebüñ nişfi olduğı içündür zīrā aña ba' z efāzil evsaṭ (9) vāsıṭa-i ' adediyyeden me' hūz dur ki ol mecmū' -1 nişf hā(10)şiyeteyndür dēyü buyurmışlardur ve mesīr i' tibār edenler yanında (11) eki bu' d-1 evsaṭ olur bi-ḥasebi mesīr ol hāricü'l-merkezde bir ḥaṭṭuñ (12) eki ṭarafıdur ki merkez-i ' ālemden ' amūd ola ḥaṭṭ-ı mārr-ı evc ü (13) hażīze ve tedvīrde anuñ muḥiṭine temās eden eki noqtadur ki (14) eki ḥaṭṭıla merkez-i ' ālemden anuñ ṭarafına çıkmışdur ve niṭāk-ı (15) evvel oldur ki çün kevkeb evc den veyā zirveden güzer eyleye (16) ve anda ola bākisi kendünüñ tevālī ḥareketi ile ma' lūmdur ve (17) kevkeb niṭāk-ı evvelde ve niṭāk-ı şānīde hābiṭ olur ve ol (18) eki niṭākda şā' id olur ve evvel ü rābi' de müsta' lī (19) olur ve ol eki niṭākda münḥafiz olur ve ol eki (39b-1) şekl bunlardur (Şekil 20.)

Şekil 20.

(2) ve şol nesne ki kevākib-i müteḥayyireye ṭülde ' arız olur aña (3) ric' at ü istiḳāmet ü iḳāmet dērler vechi oldur ki çün (4) kevkeb a' lā-yı tedvīrde ola anuñ tevālī üzre ḥareketi esra' (5) olur zīrā kevkeb bu ḥālde mecmū' -1 ḥareket-i ḥāmil ü ḥareket-i tedvīr (6) ile

hareket eder ve çün esfeli tedvire intikâl ede ki (7) muqaddemâ mütehayyirenün tedāvirinün esfeli hilâf-ı tevâlî (8) üzere hareket eder dëyü zıkr olunmışdı ol taqdırce (9) hareket-i kevkeb-i tevâlîde baṭ' peydâ eder anuñıçun ki bu hâlde (10) kevkeb tedvîrün hilâf-ı tevâlî hareketi üzere hâmilün (11) tevâlî üzere hareketinün fazlı miqdârı hareket eder ve her (12) çend ki kevkeb hażîze qarîb ola hareket-i tedvîr (40a-1) hilâf-ı tevâlî üzere esra' olur zıkr olunan fazl cüz'î olur ve (2) kevkebün hareketi baṭ' üzere olur ammâ çünki merkez-i kevkebün hareketi (3) daḡı tevâlî üzere ola kevkebe müstaḡim dërler şol vaḡte dek ki (4) tedvîrün hilâf-ı tevâlî üzere hareketi hâmilün tevâlî üzere hareketi (5) ile muḡâvemet ede ve kevkeb bir kaç gün bir yerde sâkin görünür ol (6) hâlde kevkebe muḡim dërler ve bundan şonra tedvîrün hilâf-ı tevâlî üzere (7) hareketi hâmilün tevâlî üzere hareketinden ziyâde olur ve kevkeb hilâf-ı (8) tevâlî üzere olan hareketün fazlı miqdârı hareket eder bu hâlde (9) kevkebe râci' dërler ve bundan şonra her çend ki hażîze qarîb ola (10) anuñ hareketi ric' atde esra' olur şol vaḡte dek ki kevkeb hażîze (11) ere ve ol vaḡt ric' atde anuñ ḡâyet sür' atidür ve çün hażîzden (12) gide ric' atde baṭ' peydâ eder gitdükce baṭı olur şol vaḡte dek ki (13) muḡim olur ve bundan şonra müstaḡim olur gitdükce istikâmetde (14) serî' olur tâ yine zirveye erer ki yine hâlet-i ulâ ' avdet eder (15) ve bundan şöyle ma' lüm oldı ki kevkeb tedvîrün bir devrinde eki kerre (16) muḡim olur biri istikâmetden şonra ve ric' atden evvel ve tedvîrde (17) bu mevzi' e maḡâm-ı evvel dërler ve ol biri ric' atden şonra ve (18) istikâmetden evvel bu mevzi' e daḡı maḡâm-ı şânî dërler ve inşâ'allâh (19) bu fazl zıkr-i eb' âd-ı mâbeyne'l-merâkiz ve meḡâdir-i aḡtâr-ı tedvîr ile (40b-1) hatm olunur imdi ma' lüm ola ki merkez-i ' âlemden bu' d-ı merkez-i hâ(2)ricü'l-merkez-i şems şol eczâyıla ki nısf-ı ḡuṭr-ı hâricü'l-merkez-i şems altmış (3) derece ola eki derece bir daḡıka ve yegirmi şâniyedür merkez-i ' âlemden (4) bu' d-ı merkez-i hâmil-i kamer şol eczâyıla ki nısf-ı ḡuṭr-ı hâmil altmış derece (5) ola on derece ve yegirmi üç daḡıkadur ve bu eczâyıla nısf-ı ḡuṭr-ı (6) tedvîr-i kamer beş derece on eki daḡıkadur ve merkez-i ' âlemden hâmil-i (7) zuḡalün bu' d-ı merkezi üç derece yegirmi ṭoḡuz daḡıkadur ve müşterinün (8) eki derece ve kırḡ yedi daḡıkadur ve mirriḡün altı derece ve on (9) dört daḡıkadur ve zührenün elli eki daḡıkadur ve ammâ ' uṭaridün (10) merkez-i hâmilinün merkez-i ' âlemden bu' dı bir qarâra degüldür vechi oldur ki (11) anuñ merkez-i hâmilinün merkez-i müdirnden bu' dı üç derecedür (12) ve anuñ gibi merkez-i müdir daḡı merkez-i mu' addilü'l-mesîrden ve bu' d-ı merkez-i (13) mu' addilü'l-mesîr daḡı merkez-i ' âlemden her biri üçer derecedür

lâkin (14) müdür merkez-i hâmil kendü merkezinün havlinde hareket êtdürür bir medâr üzerine (15) ki aña medâr-ı merkez-i hâmil dêrler pes lâzım gelür ki merkez-i hâmil (16) bir devrde bir kerre merkez-i mu'addilü'l-mesîr ile muntabık ola ve bu hâlde (17) merkez-i 'âlemden anuñ bu'dı üç derece olur ve bir kerre dañı muqâ(18)tır olur ya'nî merkez-i hâmil ile merkez-i mu'addilü'l-mesîr kuṭr-ı vâhidün (19) tarafında vâқи' olur ve bu hâlde merkez-i 'âlemden anuñ bu'dı (41a-1) toköz derece olup ve sâyir ahvâlde üç derece ile toköz derece (2) mâbeyninde olur ve bu mekâdirün cümlesi ki beyân olındı şol eczâyıla(3)dur nısf-ı kuṭr-ı hâmil ol eczâyıla altmış derece ola ve yine bu (4) eczâyıla zuhalün nısf-ı kuṭr-ı tedviri altı derece ve elli bir daқиқа(5)dur ve müşterinün on bir derece ve kırk yedi daқиқadır ve mirrîhün (6) otuz toköz derece ve kırk üç daқиқadır ve zührenün kırk üç (7) derece ve on daқиқadır ve 'uṭaridün yegirmi êki derece ve otuz (8) daқиқadır ve cümle bu mekâdir ki zıkr olındı raşad-ı muşannif eczâyıla(9)dur ba'zı irşād-ı şābıkaya muvāfiq ve ba'z muḥālifdür

faşl-ı (10) **şānî** kevākibe 'arzda 'arız olan ahvāli beyân êder evvelā (11) şemsde hîç 'arz yokdur zîrā aña anuñ mınṭaқа-i mümessil ve ḥā(12)ricü'l-merkezi ne vechile idügi muqaddemā zıkr olınmış idi ki (13) anlaruñ her biri mınṭaқatu'l-burūcuñ saṭhındadır ammā bâkî kevākib (14) mınṭaқatu'l-burūcdan gāhî şimāle ve gāhî cenūba meyl êder (15) anuñıçun ki anlaruñ havāmilinün mınṭaқaları felekü'l-burūcıla (16) muqāṭı'lardur êki noқtada ol êki noқtaya cevzeher dêrler (17) 'ulviyyede ve қamerde anuñ birisinden ki kevkebün merkez-i tedviri güzer (18) êde ve mınṭaқatu'l-burūcdan şimālî ola aña re's ve ol birine zeneb (19) dêrler ve süfliyyende bu ta'rîf-i re's ü zeneb vech-i mezkûre üzre (41b-1) degüldür belki re's-i zühre bir 'uқdedür ki merkez-i tedvir andan güzer êde (2) ve evce müteveccih ola ve re's-i 'uṭarid dañı bir 'uқdedür ki andan (3) güzer êde ve ḥazîze müteveccih ola ve her birinün zenebi muqābil-i re's (4) olur ve şol dāyireler ki felek-i a'lānuñ saṭhında zuhūr êderler 'âlemi (5) қаṭ' eyleyen menāṭıқ-ı havāmilün tevehhümünden anlara eflāk-i māyile dêrler (6) bu meylün nihāyeti қamerde bês derecedür ve zuhalde êki derece ve nısf (7) derecedür ve müşteride bir derece ve nısf derecedür ve mirrîhde (8) bir derecenün südüsidür ve 'uṭaridde bir derecenün üç rub'idur (9) ve bu meyl қamerde ve 'ulviyyede şābitdür ammā süfli[ye]ynde şābit degüldür (10) belki anlaruñ felek-i māyili mınṭaқatu'l-burūcuñ saṭhına muntabık (11) olur şol vaқtde ki merkez-i tedvir-i süfliyeyn cevzeherün êki (12) noқtasından birine êrişe ve çün merkez-i tedvir cevzeherden (13) güzer eylese nısf-ı felek-i māyil meyl

eyler şol nişf ki merkez-i (14) tedvîr andadur ammâ zührenüñ cānib-i şimāle ve ‘uṭāridüñ cānib-i (15) cenūba meyl éder ve bu meyl mütezāyid olur şol vaḳte dek ki (16) merkez-i tedvîr muntaşif-ı mābeyne’l-‘uḳdeteyne érişe ve anda (17) ġāyet-i meyldür andan şonra meyl mütenāķış olur şol vaḳte dek (18) felek-i māyil yine mınṭaḳatu’l-burūca munṭabıķ ola ve merkez-i tedvîr (19) cevzeherden āḫire érişe andan şonra ḫālet-i ūlā ‘avdet eyler ve bu (42a-1) ta‘bîrden lâzım gelür ki merkez-i tedvîr-i zühre felekü’l-burūcdan dāyimā (2) şimālî ve merkez-i tedvîr-i ‘uṭārid dāyimā cenūbî ola ve bu daḫı bu fennüñ (3) müşkilātındandır ve ḳamerüñ birden ġayrı ‘arz yoḳdur zîrā ki menāṭıķ-ı (4) māyil ü ḫāmil ü tedvîr-i evci daḫı bir saṭḫ üzredür ve müteḫayyirenüñ (5) bir ġayrı ‘arzı daḫı vardur ve ol şol vechiledür ki anlaruñ ḳuṭr-ı (6) mār-ı zîrve vü ḫazîzi saṭḫ-ı māyilde degüldür ammâ ‘ulviyyede meger bir (7) vaḳtde ki merkez-i tedvîr éki noḳta-ı re’s ü zenebün birinde ola (8) ve çün merkez-i tedvîr re’sden güzer eyleye saṭḫ-ı māyilden zîrve (9) cenūba ve saṭḫ-ı māyilden ḫazîz şimāle meyl eyler ve bu meyl daḫı (10) mütezāyid olur şol zamāna dek ki merkez-i tedvîr muntaşif-ı mā(11)beyne’l-‘uḳdeteyne érişe andan şonra meyl mütenāķış olur şol (12) zamāna dek ki merkez-i tedvîr zenebe érişe ve bu ḫālide ḳuṭr-ı (13) tedvîr yine saṭḫ-ı māyile gelür ve çün merkez-i tedvîr zenebden (14) güzer eyleye zîrve şimāle ve ḫazîz cenūba meyl eyler ve yine (15) anuñ gibi mütezāyid olur şol zamāna dek ki merkez-i tedvîr (16) yine muntaşif-ı mābeyne’l-‘uḳdeteyne érişe andan şonra mütenāķış (17) olur şol zamāna dek ki merkez-i tedvîr yine re’se érişe ve ḳuṭr-ı (18) tedvîr yine māyilün saṭḫına gelür ve bundan şonra ḫālet-i ūlā (19) ‘avdet éder ve bu ta‘bîrden daḫı lâzım gelür ki zîrve māyilden (42b-1) dāyimā mınṭaḳatu’l-burūc cānibinde ola ve ḫazîz anuñ cānib-i ḫilāfında (2) ola ve ammâ süfli[ye]yn meger bir zamānda ki merkez-i tedvîr muntaşif-ı mā(3)beyne’l-‘uḳdeteynde ola ol bir evc ü ḫazîz-i süfli[ye]yndür ve çün (4) merkez-i tedvîr evcden güzer eyleye zîrve meyl eyler ammâ zührenüñ meyli (5) şimāle ve ‘uṭāridüñ cenūbadur ve meyl-i ḫazîz bunuñ ḫilāfidur ve (6) bu meyli daḫı mütezāyid olur şol zamāna dek ki merkez-i tedvîr ‘uḳdeye (7) érişe ve ol bir ġāyet-i meyldür ol vaḳt ḳuṭr-ı zîrve vü ḫazîze (8) geḳer ve andan şonra meyl mütenāķış olur şol zamāna dek ki merkez-i tedvîr (9) ḫazîze érişe ve ḳuṭr-ı tedvîr yine saṭḫ-ı māyil ile (10) munṭabıķ olur ve bundan şonra yine zîrve meyl eyler ammâ zührenüñ (11) meyli cenūba ve ‘uṭāridüñ şimāledür ve yine mütezāyid olur tā yine (12) ol bir ‘uḳdede nihāyetine érişür yine mütenāķış olur şol (13) zamāna dek ki merkez-i tedvîr yine evce ér[er] ve

hâlet-i ūlā ‘avdet (14) eyler bu daḥı bu fennüñ müşkilâtındandır ve bu ‘arza meyl-i zirve vü (15) ḥazîz dërler ve bu meylüñ nihâyeti zuḥalde altı derecedür (16) ve müşterîde êki derece ve kırk altı daḳîkadur ve mirrîhde êki (17) derece ve yedi daḳîkadur ve zührede êki derece ve nişf (18) derecedür ve ‘uṭâridde altı derece ve rub‘ derecedür ve ‘ulviyyede (19) bu zıkr olinandan ğayrı ‘arz yokdur ammâ süfli[ye]ynde bir ğayrı (43a-1) ‘arz daḥı vardır ve ol şöyledür ki bu êkisinüñ ḳuṭr-ı mârre-i (2) bu‘deyn-i evsaṭeyni muḳâṭı‘ olurlar ḳuṭr-ı mârre zirve vü ḥazîz ile (3) ḳâyime üzerine ammâ saḥ-ı felek-i mâyilde degüllerdür meger bir zamânda ki (4) merkez-i tedvîr-i süfli[ye]yn êki noḳta-ı re’s ü zenebün birinde ola ve çün (5) merkez-i tedvîr-i süfliyeyn re’sden güzer eyleye bu ḳuṭruñ ṭulū‘da ṭaraf-ı (6) müte’ahḥiri ki ṭaraf-ı mesâ’î dërler mâyilün saḥından şimâle meyl (7) eyler ve ṭaraf-ı müteḳaddimi ki aḡa ṭaraf-ı şabâḥî dërler cenûba meyl (8) eyler ve bu meyl mütezâyid olur şol zamâna dek ki merkez-i tedvîr muntaşif-ı (9) mâbeyne’l-‘uḳdeteyne êrişe ve ol yêr evc-i zühre olur ve ḥazîz-i (10) ‘uṭârid olur ve bu meylüñ bu‘dı mütenâḳış olur şol zamâna (11) dek ki merkez-i tedvîr zenebe êrişe ve bu‘dına geçen ḳuṭr-ı saḥ-ı mâyile (12) gelür ve çün merkez-i tedvîr zenebden güzer eyleye ṭaraf-ı mesâ’î cenûba (13) meyl êder ve ṭaraf-ı şabâḥî şimâle meyl êder ve mütezâyid olur (14) şol zamâna dek ki muntaşif-ı mâbeyne’l-‘uḳdeteynde ğâyetine êrişür (15) andan şonra mütenâḳış olur tâ merkez-i tedvîrine re’sê êrişür (16) ve ḳuṭr-ı saḥ-ı mâyile gelür andan şonra hâlet-i ūlā ‘avdet eyler (17) bu daḥı bu fennüñ müşkilâtındandır ve bu ‘arza ‘arz-ı virâb ve inḥirâf (18) ve iltivâ dërler ve bunun ğâyeti zührede üç derece ve nişf (19) derecedür ve ‘uṭâridde yedi derecedür ve muşannif bu faşlı (43b-1) mevâzi‘-ı evcât u cevzeherât ki felek-i şevâbit ḥareketi ile müteḥarriklerdür (2) anlaruñ zıkrı ile ḥatm eylemişdür imdi ma‘lûm ola ki târîḥ-i hicret-i (3) nebînüñ ‘aleyhi’s-şalâtu’s-selâm sene ihdâ ve erba‘în (4) ve şemâne-mi’e muḥarremnüñ evvelinde zîc-i cedîdi anuñ üzerine (5) vaz‘ êtmişdür ki evc-i şems burc-ı seretânuñ êki derece ve yegirmi (6) altı daḳîkasında vâḳi‘ olmuşdı ve evc-i müşterî sünbülenüñ (7) yegirmi toḳuz derece ve otuz êki daḳîkasında ve evc-i mirrîh (8) esedün yegirmi bir derece ve elli yedi daḳîkasında ve evc-i (9) zühre cevzânuñ yegirmi êki derece ve yegirmi bêş daḳîkasında (10) ve evc-i ‘uṭârid ya‘nî anuñ evc-i müdiri ‘aḳrebün dört derece (11) ve yegirmi sekiz daḳîkasında idi ammâ cevzeherât re’s-i zuḥal (12) müteḳaddimdür kendü evci üzerine yüz elli derece ve zenebi müte’ahḥir(13)dür evcinden otuz derece ve re’s-i müşterî müteḳaddimdür kendü (14)

evci üzerine seksen éki derece ve re's-i mirrih müteḳaddimdür (15) kendü evci üzerine ṭoḳsan dörd derece ve re's-i zühre (16) müteḳaddimdür kendü evci üzerine ṭoḳsan derece ve re's-i (17) 'uḫārid müte'ahhirdür kendü evcinden ṭoḳsan derece (18) ve bu zıkr olınanlar cümle raşad-ı muşannif ḫasebi iledür (19)

faşl-ı şālīs kevākibe ṭülde ve 'arzda kevkeb-i (44a-1) arza ḫarīb olmağıla 'arız olan aḫvālī beyān éder ḫuşūşā (2) ḫamerde gāh şöyle vāḫi' olur ki anuḫ mevzi'-i ḫaḫīḫīsi muḫālīf-i (3) mevzi'-i mer'ī olur hem ṭülde hem 'arzda vechi oldur ki (4) merkez-i 'ālemden merkez-i kevkebe iḫrāc olınan ḫaṭṭ teḳāṭu' eyler bir ḫaṭṭ (5) ile mevzi'-i

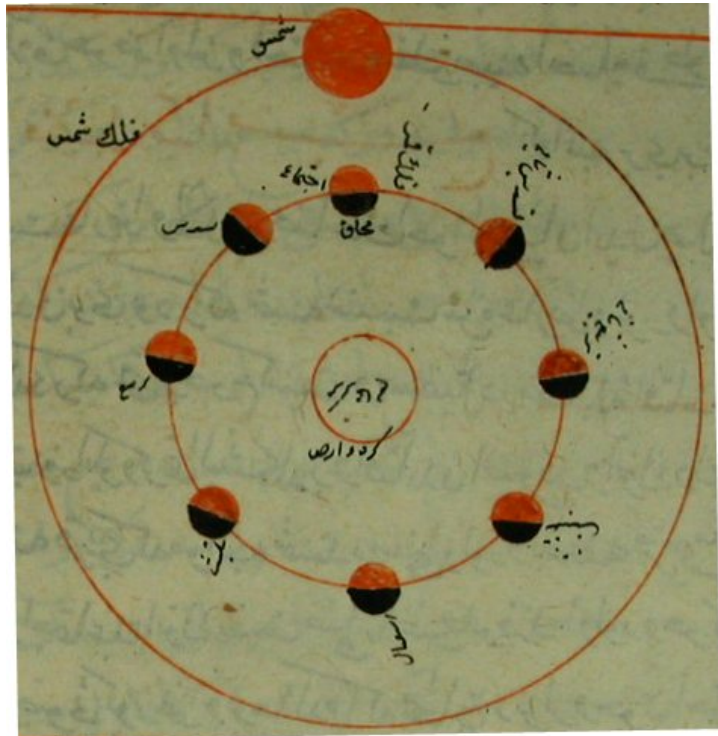
Şekil 21.

ve çün éki dāyire-i 'arz geçüreler biri mevzi'-i ḫaḫīḫī-i (13) kevkebe ve ol bir ḫaṭṭuḫ ṭarafıdur ki merkez-i 'ālemden merkez-i kevkebe (44b-1) uğraya ve saṭḫ-ı felek-i a'lāda müntehī ola ve biri daḫı mevzi'-i mer'ī-i (2) kevkebedür ve ol bir ḫaṭṭuḫ ṭarafıdur ki merkez-i 'ālemden ol (3) ḫaṭṭ şol ḫaṭṭ ile muvāzīdür ki mevzi'-i nāzırdan merkez-i kevkebe (4) uğraya ve saṭḫ-ı felek-i a'lāda müntehī ola gāh olur ki bu éki (5) dāyire-i 'arz biri biriyile inṭibāḫ éder ve ol bir vaḫtdür ki kevkeb (6) dāyire-i vasaṭu's-semā-yı rü'yetde ola ve ol ḫāldde kevkebün iḫtilāf-ı (7) ṭülü olmaz ve mevzi'-i mer'ī-i kevkeb ṭülde bi-'aynihi mevzi'-i ḫaḫīḫī-i (8) kevkeb olur ṭülde ve dāyire-i 'arzdān ol nesne ki mevzi'-i ḫaḫīḫī (9) ve mevzi'-i mer'ī mābeyninde ola ve ol bu ḫāldde bi-'aynihi iḫtilāf-ı (10) manzardur aḫa iḫtilāf-ı 'arz dērler ve gāh olur ki (11) bu éki dāyirenün her biri müteḳāṭu' olurlar ve felekü'l-burūcī (12) her biri bir noḫṭada teḳāṭu' eylerler ve bu ḫāldde

nāzırdan merkez-i kevkebe geçe ve bu zāviye-i teḳāṭu'a (6) zāviye-i iḫtilāf-ı manzar dērler ve anuḫ şekli bu nev' iledür (Şekil 21.) (7) ve irtifā'-ı mer'ī-i kevkeb bu zāviye-i irtifā'-ı ḫaḫīḫī ḫadrinden eksik (8) olur ve bu bir vaḫtdür ki kevkeb semt-i re'sde olmaya eger semt-i re'sde (9) ola bu éki ḫaṭṭ biri biriyile munṭabıḫ olur ve her çend kevkeb semt-i (10) re'sden ba'ıdrek ola ufḫ-ı ḫissīye ḫarībrek ola iḫtilāf-ı (11) manzar ziyāde olur ve nihāyeti şol vaḫtdür ki kevkeb ufḫ-ı ḫissīde (12) ola

mevzi'-i mer'î-i (13) kevkeb tülde ğayrı mevzi'-i haķikî-i kevkeb olur tülde ve mıntaķatu'l-(14)burūcda bir ķavs ki bu ēki dāyire-i 'arzūn mābeyninde ola aņa (15) iħtilāf-ı tül dērler ve 'arz-ı mer'î ğāh olur ki müsāvî-i 'arz-ı (16) haķikî olur ve ol hāldde kevkebūñ iħtilāf-ı 'arzı olmaz (17) ve ğāh olur ki 'arz-ı haķikîden nākıř olur ve bu ziyāde ve (18) noķřānuñ her birine iħtilāf-ı 'arz dērler ve ğāh şöyle (19) ittifaķ düşer ki kevkeb mıntaķatu'l-burūcda olur (45a-1) ve mıntaķatu'l-burūc semt-i re'se ğeçmiř olur bu hāldde kevkebūñ (2) iħtilāf-ı 'arz[ı] olmaz ve iħtilāf-ı manzar bi-'aynihi iħtilāf-ı tül (3) olur

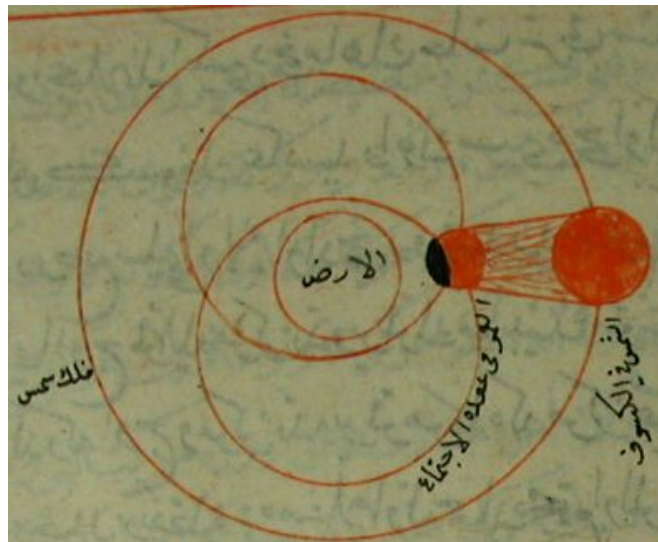
fařl-ı rābi' kevākibe biri birine (4) nisbet 'arız olan evzā' uñ aħvālin beyān ēder cümle (5) aħvālden biri budur ki şemse nisbet ķamere 'arız olur ve ol (6) şöyledür ki ķamer bir cirm-i keşif ü řaķıldür muķābele-i āfitābdan (7) kesb-i nūr eyler ve küriyyü'ş-şekldür ve āfitābdan aşgardur ve anuñ dāyimā (8) nişfa ķaribi ki müvācih-i şemsdür muzî olur ve nişfa ķaribi muzlim(9)dür ve ictimā' da anuñ niřf-ı muzlimi nāzır tarafından olur ve hergiz (10) anuñ zav'ı ğörinmez ve bu hāldde aņa muħāķ dērler ve çün ictimā' dan (11) ğüzer eyleye ve āfitābdan taķriben on ēki derece devr ola niřf-ı (12) muziden bir miķdār ğörinür ki aņa hilāl dērler tā ki miķdār-ı (13) mer'î ğareket eyleye niřf-ı muziden ziyāde olur ve çün muķābele-i (14) āfitāba ēriře niřf-ı muzî temām-ı nāzıra müvācih olur ve aņa (15) bedr dērler ve çün muķābeleden ğüzer eyleye bir miķdār niřf-ı (16) muziden pinhān olur ve tā ki miķdār-ı mer'î ğareket eyleye (17) niřf-ı muziden nākıř olur çün yine ictimā' a ēriře niřf-ı (18) muzî hergiz ğörinmez olur ve niřf-ı muzlim temām-ı nāzıra müvācih (19) olur ve muħāķ olur andan şonra yine hālet-i ūlā 'avdet (45b-1) eyler ve bu şeklden bu evzā' uñ taşavvurı āsān olmağın taşvır olındı (Şekil 22.) (2) ve eger ictimā' 'uķde-i re's ü zenebden birinüñ ğavālisinde (3) vāķi'

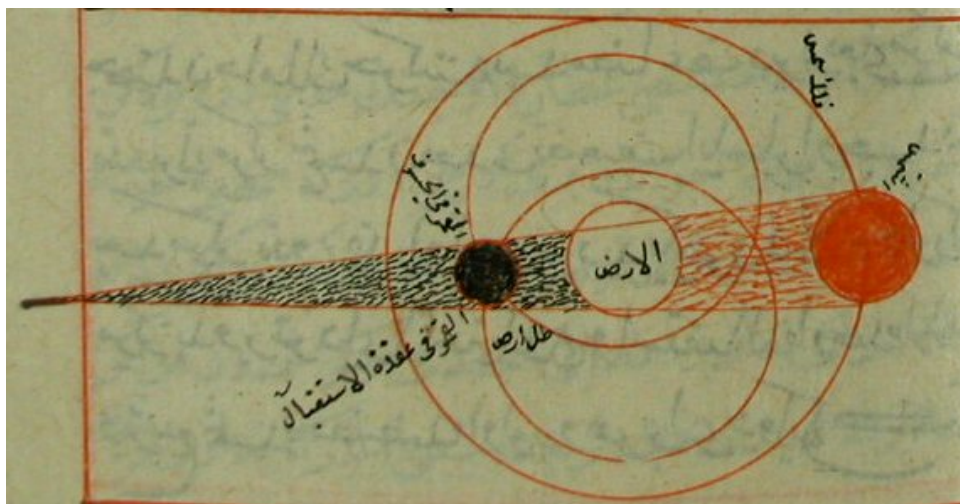
Şekil 22.

ola ol vaqt kamer bařar ile āfitāb mābeyninde ḥāyil (4) olur ve āfitābuḡ yüzini örter bu ḥāle küsūf dērler ve gāh (5) temāmını örter řol vechile ki āfitābdan hergiz görünmez olur (6) ve aḡa küsūf-ı küllī dērler ve gāh olur ki bir pāre(7)sin örter aḡa küsūf-ı cüz'ī dērler (8) ve ol tīrelīk ki āfitābuḡ yüzinde gö(8)rinür ol hemān reng-i māhdur ve bu (9) řeklden tařavvurı āsān olmaḡın tařvīr olındı (**Şekil 23.**) (46a-1) ve küsūfuḡ evveli āfitābuḡ cānib-i ġarbīsinden zāhir olur (2) ve hemān yine ibtidā-yı incilāsı ol cānibden olur vechi oldur ki kamerüḡ (3) ḡareketi esra' dur ḡareket-i ġarbiyye ile řemse ēriřür ve cānib-i řarḡa (4) ġüzē ēder ve eger istiḡbāl ol ēki 'uḡdenüḡ birinüḡ ḡavālīsinde (5) vāḡi' ola zemīn-i māh ile āfitābuḡ mābeyninde ḥāyil olur ve źav'-i (6) āfitābuḡ māha vuřūline māni' olur pes māh kendü reng-i ařlısı (7) üzerine görünür ve bu ḥāle ḡusūf dērler ve ḡusūf daḡı gāh küllī (8) ve gāh cüz'ī olur ol daḡı bu nev' iledür (**Şekil 24.**)

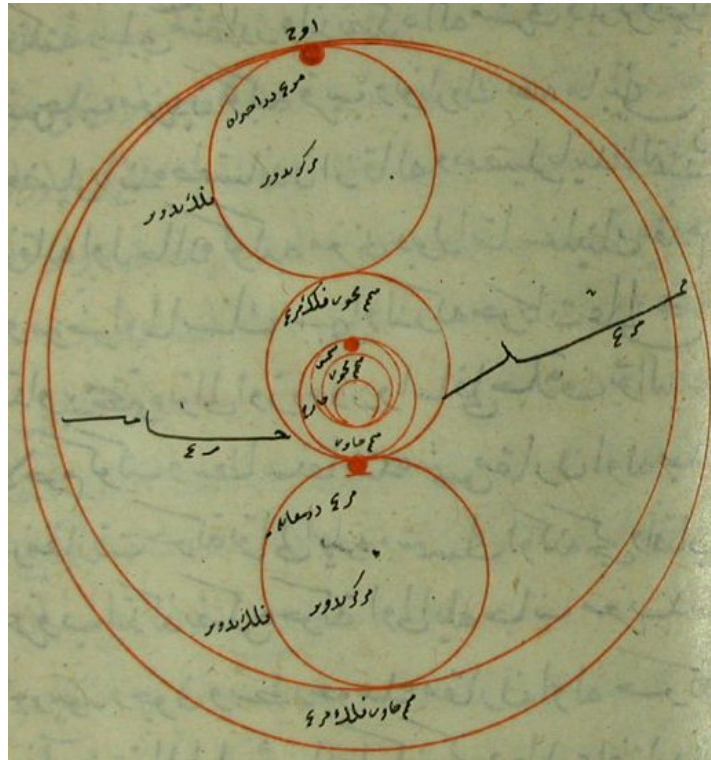
Şekil 23.

Şekil 24.

(46b-1) ve husûf u incilânun êkisi dağı mâhuñ cānib-i şarkīsinde (2) zāhir olur kūsufun ‘aksidür anuñ sebebi dağı evvelki vech (3) üzerinedür tab‘-ı selīmī olana ol dağı rüşendür ve ma‘lûm ola ki (4) āfitāb dāyimā evc-i kamer ile merkez-i tedvīr-i kamerün mābeyninde mutavassıf olur (5) sebebi oldur ki evc ü merkez-i tedvīr-i kamer her gāh ki merkez-i şems ile (6) felekü’l-burūcdan bir noktada meşelā evvel-i hamelde müctemi‘ olalar merkez-i (7) tedvīr hāmilün hareketi ile bir gün ve bir gecede yégirmi dört (8) derece ve yégirmi êki dağıka tevālī üzre hareket eder ve māyil (9) ile cevzeher anuñ evcini hilāf-ı tevālī alup giderler ve tedvīrün (10) merkezini dağı redd eylerler kendü hareketleri miqdārı ya‘nī on üç (11) derece ve on dağıka kalur ve çün şems elli tokuz dağıka (12) tevālī üzre hareketi eder ve ol miqdār merkez-i tedvīre qarīb (13) ve evcden ba‘id olur ve evc ile merkez-i tedvīrden her birine (14) anuñ mābeyni on êki derece ve on bir dağıka olur ol (15) cihetden hāmilün hareketine bu‘d-ı muzā‘af dērler ya‘nī merkez-i (16) tedvīrün merkez-i şemsden bu‘dını taz‘if eyleseler evcden (17) bu‘d-ı merkez-i tedvīr kadar olur ve bu dedigimizden lāzım gelür ki (18) merkez-i tedvīr-i kamer dāyimā ictimā‘ da ve istikbāle evcde olur (19) ve terbi‘-i şemsde hażīzde olur ve her bir ayda êki kerre (47a-1) evce ve êki kerre hażīze erişür ve ‘uṭāridün evc-i müdiri (2) dağı böyle mutavassıfdur kendü merkez-i tedvīri ile hāmilinün evci (3) mābeyninde sebebi oldur ki her gāh ki anuñ merkez-i tedvīri êki evc (4) ile müctemi‘ ola andan sonra merkez-i tedvīr-i hāmilinün hareketi ile zı‘f-ı (5) hareket-i merkez-i şems miqdārınca tevālī üzre hareket eyler müdir evc-i (6) hāmil-i şemsün hareketi miqdārı hilāf-ı tevālī alur gider ve merkez-i (7) tedvīri dağı ol miqdār redd eyler pes evc-i hāmilün ve merkez-i (8) tedvīrün her birinden evc-i müdirün bu‘dı merkez-i şems miqdārı (9) kalur ve bu dedügimizden lāzım gelür ki merkez-i tedvīr ol (10) zamāndan ki evc-i müdirden müfāraḳat eyler tā yine aña mu‘āvedet (11) eyleye êki kerre evc-i hāmile ve êki kerre anuñ hażīzine (12) erişür ve ma‘lûm ola ki ‘uṭāridün hażīzi evcinün muḳābili (13) degüldür bu dağı bu fennün müşkilātındandır ammā ibnü’ş-şāṭir (14) ‘aleyhi’r-raḫme ki şāhib-i raşaddur zīcinde ve nihāyetü’s-sū’l-(15)nām kitābında hażīzi ‘uṭārid evcinün muḳābilidür dēyü zıkr (16) etmişdür ve cümle aḫvālden biri dağı budur ki müteḫayyireye (17) şemse nisbet ‘arız olur ve ol şöyledür ki merākiz-i ‘ulviyye(18)nün zūrā-yı tedāvīrden dāyimā bu‘dı merkez-i şemsden merākiz-i (19) tedāvīrün bu‘dı miqdārındur sebebi oldur ki tedāvīr-i ‘ulviyyenün (47b-1) harekātı hāmillerinden hareket-i şemsün fazlı miqdārındur ki bāb-ı (2) hareket-i eflākde zıkr

olunmuşdur pes dāyimā ihtirāk-ı ‘ulviyye zirve(3)de olur vasaṭ-ı istikāmetde ve muḳābele ḫaḫīzde olur vasaṭ-ı (4) rüçü‘ da eyle olsa mirrīḫ ile şemsün muḳārine de bu‘ d-ı mā(5)beyni ḫāl-i ān ki bir daḫīḳada müctemi‘ olurlar muḳābelede olan (6) bu‘ dından ziyādedür ḫālbuki mābeynlerinde altı burc vardur ve (7) uşūlde ya‘ nī hendesede ‘ilm-i eb‘ād u ecrāmda beyān olunmuşdur ki (8) ḳuṭr-ı tedvīr-i mirrīḫ ḳuṭr-ı mümeşsil-i şemsden daḫı şehāne-i mütemmim-i mirrīḫden (9) derecāt ile a‘zamdur meşelā felek-i mümeşsil-i şemsün ve mütemmim-i (10) mirrīḫün niçe mişli tedvīr-i mirrīḫün şehānına şıḡmaḳ cāyızdır (11) ve nihāyetü’l-idrākde baṭlamyūs raşadı ḫasebi ile mirrīḫün (12) merkez-i ḫāmilinün merkez-i ‘ālemden bu‘ dı altı derece ve nişf-ı (13) ḳuṭr-ı tedvīri daḫı otuz ṭoḳuz derece ve nişf derece(14)dür şol eczā ile ki nişf-ı ḳuṭr-ı ḫāmili altmış derece ola (15) bu taḳdīrce bu‘ d-ı eb‘adı yüz beş derece ve nişf derece (16) olur ve bu‘ d-ı ‘aḳrebi on dört derece ve nişf derece (17) olur eyle olsa şehān-ı mümeşsil-i mirrīḫ felek-i şemsün ve māfihā(18)sınun ki eflāk-i süfliyye ve ‘anāşırdur cümlesinün ḡılaẓınun (19) taḳrīben üç mişlidür ya‘ nī üç mişlinden daḫı ziyādedür (48a-1) ammā bu daḫı ma‘lūm ola ki ḳuṭr-ı tedvīr-i mirrīḫ ki yētmış ṭoḳuz derece(2)dür ol eczāyla ḳuṭr-ı mümeşsil-i şems yēgirmi ṭoḳuz derece taḳrīben (3) bu taḳdīrce ma‘rifet-i eb‘ād u ecrāmda müte‘ayyındür ki cirm-i tedvīr-i (4) mirrīḫ yēgirmi cirm-i mümeşsil-i şemsden ziyādedür cevfinde olan (5) eflāk-i süfliyye ve ‘anāşır ile ve şekli bu vechiledür (Şekil 25.)

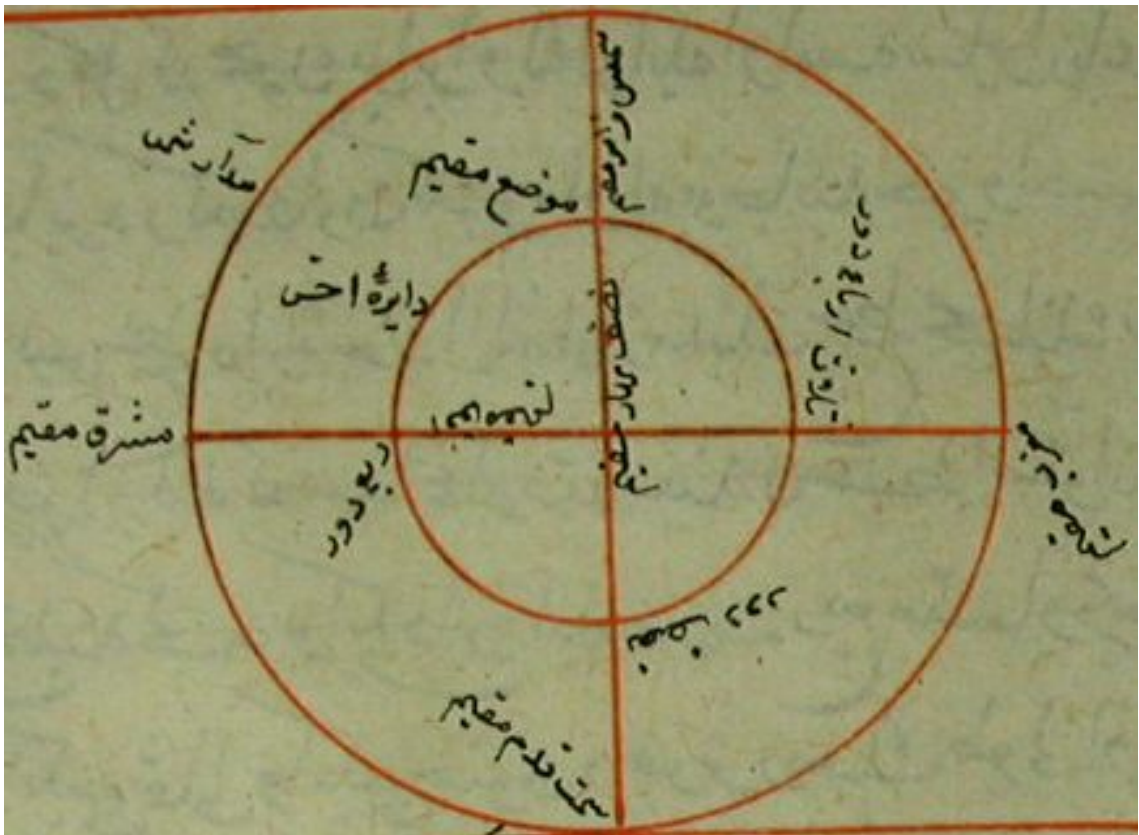
Şekil 25.

(6) ve çün şems ‘ulviyyeden esra‘dur her birine ki muḳārin ola (7) muḳārineden şonra tevālī ile andan ilerü olur ve ol kevkeb (8) hareket-i yevmiyye ile şubḥ vaḳtinde cānib-i maşrıḳdan görünür (48b-1) ol ḥâlde kevkebe maşrıḳī dērler şol zamāna dek ki şems andan altmış (2) derece devr ola ve ba‘zılar yanında şol zamāna dekdür ki (3) şems andan toḳsan derece devr ola anlar ki altmış derece (4) i‘tibār êtmışlerdür nişf-ı ḳuṭr-ı feleke göredür ve toḳsan derece (5) ihtiyār êdenler rub‘-ı devr-i feleke i‘tibār êtmışlerdür ki her biri (6) bir nükte-i zibāyı müştemildür ve andan şonra aḳa maşrıḳī demezler ve çün (7) şems cānib-i maḡribden kevkebe ḳarīb ve bunlaruḡ bu‘d-ı mābeyni (8) ba‘zılar yanında toḳsandan az ḳala ve ba‘zılar yanında altmışdan (9) az ḳala ol ḥâlde kevkebe maḡribī dērler ammā süfli[yey]nün muḳaddem (10) ü mu‘ahḡar olmasınuḡ sebebi oldur ki ḡarekāt-ı ‘ālī-i (11) tedāvīr-i müteḡayyire tevālī üzredür ve esāfilī ḡilāf-ı tevālīdür (12) lā-cerem kevkeb vasaṭ-ı istiḳāmetde şems muḳārin ola ba‘d-(13)ez müfāraḳat hareket-i tevālī ile şemsün öḡine geḡer ve āfitāb (14) ḡurüb êtdükden şonra hareket-i ülā ile cānib-i maḡribden (15) görünür ve çün vasaṭ-ı rüçü‘da muḳārin ola hareket-i (16) ḡilāf-ı tevālī ile şemsün öḡine geḡer ve ṭulū‘-ı āfitābdan (17) evvel ṭaraf-ı maşrıḳdan zāhir olur şol zamāna dek ki (18) şemsile muḳārin ola andan şonra ḡālet-i ülā ‘avdet (19) eyler zīrā esfelinün merkez-i tedvīri dāyimā muḳārin-i merkez-i (49a-1) şems olur ya‘nī ḡaṭṭ-ı vasaṭ-ı süfliyeyn ḡaṭṭ-ı vasaṭ-ı şemsile dāyimā (2) muḳārin olur ve süfliyeyn vasaṭ-ı istiḳāmet ü rüçü‘da dāyimā (3) şemse muḳārin olurlar sebebi oldur ki hareket-i ḡāmil-i zühre (4) müsāvī-i hareket-i ḡāricü‘l-merkez-i şemsdür ve hareket-i ḡāmil-i ‘uṭārid (5) anuḡ zı‘fidur ve hareket-i müdür ḡilāf-ı tevālī üzre müsāvī-i hareket-i (6) ḡāricü‘l-merkez-i şemsdür pes çün vasaṭ-ı istiḳāmetde (7) muḳārin olalar andan şonra cānib-i maḡribden görünürler ve anlara maḡribī (8) dērler şol zamāna dek ki vasaṭ-ı rüçü‘da yine muḳārin olurlar (9) ve andan şonra cānib-i maşrıḳdan görünürler ve anlara maşrıḳī dērler şol (10) zamāna dek ki vasaṭ-ı istiḳāmetde yine muḳārin olurlar ve ḡā(11)let-i ülā ‘avdet eyler

maḳāle-i şānī hey‘et-i zemīni ve (12) eḡālīmün aḡa taḳsimini ve ‘ulviyyātuḡ evzā‘ınuḡ ihtilāfi (13) sebebi ile aḡa lāzım gelen aḡvālī beyān êder ve ol on êki bābdur (14)

bāb-ı evvel hey‘et-i zemīni ve aḡvāl-i eḡālīmi beyān (15) êder hey‘et-i zemīn şol vechiledür ki muḳaddemā küriyyü‘ş-şekldür (16) dēyü zıkr olınmışdı imdi evvelā arzuḡ küreviyyetine müte‘allıḡ (17) bu bir emr-i ḡarībdür ki şems ile arza nisbet vāḳi‘ olur (18) meşelā eḡer cümle arzuḡ seyri müyesser olsa ve bir mevzi‘-i (19) mu‘ayyende üç

şahş farz olınsa ki biri mağrıbe ve biri maşrıka (49b-1) ‘azm étsele ve ol biri ol mevzi‘ - i mu‘ayyende muķım olsa tā ki (2) mağrıbe giden maşrıkdan ve maşrıka giden mağrıbden bir zamānda gelseler (3) ve mağrıbe giden müddet-i devrinüñ eyyāmını ħisāb eylese muķımden (4) bir gün nākış olur ve maşrıka giden ħisāb eylese bir gün (5) ziyāde olur ve su‘āl olınsa ki bir şahşa bi-‘aynihi ħamīs olup (6) ve birine cum‘a ve birine sebt olmaķ dağı cāyiz midür cāyizdür (7) dēyü cevāb vērilür ve bundan ğayrı bu ķabılden niçe aĥvāl (8) dağı olmaķ cāyizdür ammā maĥall-i ta‘accüb ve bu aña mişāldür meşelā (9) ol şahşuñ biri ħamīs günü nişfu’n-nehārda cānib-i ğarba (10) gitse ammā ĥareketi ĥareket-i şemse berāber farz olınsa muķıme (11) vāşıl olduķda aña yine nişfu’n-nehār yevm-i ħamīs olup (12) ve muķıme nişfu’n-nehār yevm-i cum‘a olur ve şarka gidenüñ (13) ĥareketi dağı ol ĥarekete berāber farz olduğı taķdırece (14) ol medār-ı şemsüñ muĥāzīsinde olan dāyire-i arzuñ (15) rub‘ına varınca aña nişfu’l-leyl olup ve nişfına varınca (16) yine nişfu’n-nehār olup ve üç rub‘ına varınca yine nişfu’l-(17)leyleyl olup ve muķıme vāşıl olınca yine nişfu’n-nehār (18) olur pes bu taķdırece aña nişfu’n-nehār yevm-i sebt (19) olur ammā sā‘at be-her-ĥāl yēgirmi dördür ĥareket (50a-1) sebebi ile böyle teveĥhüm olınur ve bu şeklden taşavvurı āsāndur (Şekil 26.)

Şekil 26.

(2) ve eger iftirāklar[1] şems tülûc veyâ gurûb ederken farz olinsa muķime (3) vāşıl olduklarında yine şems evvelki hālî üzre olur eyle olsa (4) seyrleri gerek bir şehrde ve gerek bir senede olsun be-her-hāl ol (5) dağı yine ol üslûb ile olur anuđ dağı sebebi řab' -1 selimî (6) olana ma' lümdür ve mā arzuğ ekşer saşını muğıtdür ve anuđ saşında (7) ma' müre bir rub' indan azıdır ve ol rub' a rub' -1 meskûn dërler ki (8) cânib-i şimālidedür bâķisi ğayr-1 ma' lümü'l-hāldür dërler ve merkez-i zemîn (9) merkez-i 'ālemdür ammā bu kısmete teslim étmezüz zirā elbette üç rub' ı (10) mā muğı olmağ lâzım degüldür egerçi ba' zılar dāyimā 'anāşır-1 erba' a (11) biri birine hacmde müsāvi olmağ lâbüddür eyle olsa elbette (12) arzuğ üç rub' ını mā muğı olmağ gerekdür ve illā küre-i mā küre-i (13) arzdan niçe mertebe şalil olmağ lâzım gelür demişlerdür (50b-1) ammā 'anāşıruđ zıkr olınan muķaddime üzerine müşābeheti bulunma(2)mışdur degül ki hacmde berāber olalar eyle olsa sāyir erbā' da (3) dağı cāyızdır ki 'imāret-i keşire ola bu cânibine haber vāşıl (4) olmaya pes sař-ı dāyire-i mu' addilü'n-nehār zemīninüđ sař-ı muğınde bir dāyire (5) dağı farz olına ki mebdē' -i 'imāret-i zemīnden řař-ı istivānuđ (6) eki şuşbına geče bu eki dāyire ile dört rub' mütesāvi hāşıl (7) olur ekisi şimālî ve ekisi cenübî ve her biri rub' uđ tülü ol (8) dāyire-i 'azīmenüđ nişfi miķdārı ve 'arzi dağı rub' ı miķdārıdır (9) ve bu dört rub' dan bir rub' -1 şimālî meskündür ve ol meskûn (10) olan rub' -1 şimālî řarķi midür veyāhūd ğarbî midür ol (11) müte' ayyin degüldür ammā ibtidā-yı tül maĝribden olmağ i' tibāryıla (12) rub' -1 řarķi demek cāyız olur ve eger ibtidā-yı tül maşrığdan (13) i' tibār olınursa rub' -1 ğarbî olur ve bir dāyire dağı farz (14) olinsa řař-ı istivāyıla ve mebdē' -i 'imāret-i zemīnden řař-ı (15) istivānuđ eki şuşbına gečen dāyire ile zāviye-i kıyime üzerine (16) teķāřu' eylese řař-ı istivāda fevķa'l-arz vāķi' olan mağall-i (17) teķāřu' a şubbetü'l-arz demişlerdür ve mebdē' -i 'imāret-i zemīnden (18) řař-ı istivānuđ eki şuşbına gečen dāyirenüđ řař-ı istivāda (19) vāķi' olan řuřb-ı zāhiri dağı şubbetü'l-arz olur (51a-1) ammā ba' zılar şubbetü'l-arzi vasat-ı ma' müredür demişlerdür ve ol (2) řol mağalldür ki tülü şoksan derece ve 'arzi otuz üç (3) derece ola ammā meskûn olan rub' -1 şimālî dağı temām ma' mür (4) degüldür belki anuđ cânib-i şimālisinde ba' zi yer vardur ki şiddet-i (5) řitādan anda insān ve sāyir hayvān şurmağ mümkün degüldür (6) ve ol bir mevzi' dür ki anuđ 'arzi temām-ı meyl-i külliden ziyādedür (7) ve bu miķdār ma' mürede dağı mevāni' -i 'imāret olmuş cibāl ü vihād (8) ve bihār u enhār u bişe-zār bi-nihāyetdür ve zıkr olan deryālaruđ (9) miyānında cezāyir-i ma' müre ve ğayr-1 ma' müre bi-hāddür ve

anuñ tafşılı (10) kütüb-i mesālik-i memālikde beyān olınmışdur ve ḥaṭṭ-ı istivānuñ (11) cānib-i cenūbında bir cüz'ı 'imāret buldılar ammā ğāyet azlığından (12) anı ḥisāba getürmediler ve baṭlamyūs macisṭide zıkr eder ki arzda (13) ma' mürenüñ ' arzı altmış altı derecedür ki on biñ dört (14) yüz altmış altı ve şülüşān fersaḥdur ve ibtidāsı ḥaṭṭ-ı istivādandır (15) zīrā ol vaḳtde anuñ yanında şems i'tidāleynde olsa (16) bir ma' mürede cānib-i cenūba zıll düşmezmiş ammā macisṭii taşnif (17) étdükden sonra coğrafyāda ya' nī şüret-i eḳālīm zıkrinde ḥaṭṭ-ı (18) istivānuñ cānib-i cenūbisinde zenc ü ḥabeşe ve cebel-i (19) kamer eṭrafında on altı derece ve yégirmi bēş daḳıḳaya varınca (51b-1) 'imāret bulmuşdur ve aña cebel-i kamer dédüklerinüñ sebebi coğrafyāda (2) bu vechile zıkr olunur meşelā şühür-ı kameriyyenüñ evvel gécelerinde (3) ol tağa bir beyāzlık müstevli olup ve ḳullesinde daḳı (4) bir beyāz nūr zāhir olur ve ékincide ol nūruñ beyāzlığı ziyāde (5) olur ve üçüncü ve dördüncüde şu' ai ziyāde olup ve bēşüncüde (6) kıızıl olup ve ğāyet münevver olur ve altıncıda üzerinde şufret (7) zāhir olur ve yédüncüde yeşil olup nūrı ve şu' ai ziyāde (8) olur ve'l-ḥāşıl ayuñ nişfina dek her gece bu maḳūle elvānıla (9) mütelevvin olmaḳdan ḥālī olmaz ve bedr gécisinde daḳı zeneb tā(10)vus mişālinde olup nūrı ve şu' ai bir mertebe olur ki cemī' -i (11) nūbe ve ḥabeşe ṭāyifesi müşāhede éderler ve ma' müre ḳāzī-zāde (12) re'yi üzerine mu' teber oldur ki on dereceden tecāvüz étmeye (13) ve baṭlamyūs re'yi üzerine 'imāretüñ ' arzı seksen éki derece (14) ve yégirmi bēş daḳıḳa olur ki ol biñ sekiz yüz otuz bir (15) fersaḥ ve nişf fersaḥ olur taḳrīben ve ṭül-i 'imāret yüz seksen (16) derecedür ve ol dört biñ fersaḥdur bunuñ şıḥḥati anuñıla (17) ma' lüm olmuşdur ki ṭül-i mezbūruñ ibtidāsında ve intihāsında (18) ehl-i irşād éki ḥusūf raşad édüp beyne'l-ḥusūfeyn (19) on éki sāt-i müsteviye tefāvüt bulunup andan ziyāde (52a-1) bulmaduḳları eclden böyle ḥükm olınmışdur ol taḳdīrce bir ṭarafda (2) olan sükkānuñ ṭaraf-ı āḥerde olan sükkānıla semt-i ḳadempleri biri birinüñ (3) üzerine muntaşıl olur ammā ḳuṭr-ı arzuñ ṭarafeyninden ğayrı maḥallde (4) olmaz ve ṭülde mebdē'-i 'imāreti müneccimīn cānib-i mağribden ṭudılar tā ki ol (5) mebdē'den şehrlerüñ bu' dı tevālī-i burūc ciheti ile ola ve ba' z (6) müneccimān-ı hind cānib-i maşriḳdan ṭudılar tā ki anlaruñ bu' dı ḥareket-i (7) ūlā ciheti ile ola ve bir vechi daḳı oldur ki ol ṭaraf-ı feleküñ (8) yemāni olmağın eşrefine i'tibār étdiler zīrā feleki insān şüretinde (9) tevehhüm étmışlerdür ki arḳası üzerine yatmış ola ve anuñ re'si (10) ḳuṭb-ı cenūbī ola bāḳisi daḳı buña ḳıyās olına ve mebdē'-i 'imāret (11) maşriḳ cānibinde bir mevzi' dür ki aña keng-diz dērler ve cānib-i mağribden (12) ba' z

cezirelerdür ki bir vaktde ma' mür idi şimdi harâb olmuşlardır (13) aña cezâyir-i hâlidât dërler ve andan sâhil-i deryâ-yı mağribe (14) on derecedür ve müneccimlerden ba' zı mebd'e-i 'imâreti cezâyir-i hâlidâtdan (15) ve ba' zı sâhil-i deryâ-yı mağribden tıtdılar ki aña müte' ahhirîn (16) okyânüs dërler cumhür-ı ehl-i fenn zıkr olunan mu' azzam ma' mürî (17) arzda yedi kısım étdiler ve her bir kısmını tülde mağribden maşrıka (18) tıtdılar ve ' arzını şol miqdâr tıtdılar anuñ tül-i (19) nehârı nısf sâ' at tefâvüt éde ve hañt-ı istivâda anuñ (52b-1) aţveli on êkiden ziyâde olmaz ve mebd'e'-i iklîm-i evvel ' inde'l-cumhür andandur ki (2) aţvel-i nehârı on êki sâ' at ve nısf ve rub' sâ' at ola anuñ (3) ' arz-ı beledi on êki derece ve şülüşân derece ola ve hañt-ı istivâdan (4) ol yere dek ' imâretün azlığı cihetinden dâhil-i eķâlîm étmédiler ve (5) ba' zılar anı dâhil-i eķâlîm étdiler ve mebd'e'-i eķâlîm-i evvel hañt-ı istivâyâ (6) dâhil olur ve vasaţ-ı iklîm-i evvel bi'l-ittifâk oldur ki aţvel-i nehârı (7) on üç sâ' at ola ve ' arzı on altı derece ve nısf ve şümn (8) derece ola ve iklîm-i evvelün meşhûr olan şehrleri bunlardır ki (9) zıkr olunur evvelâ bilâdü'l-berber ve sūdânu'l-mağrib ve'n-nûbe (10) ve'l-habeşe müşile fe-innehü ma' denü'z-zeheb mine's-sūdân ve dunķule medînetü'n-(11)nûbe ve cermî dâr-ı melik-i habeşe ve ekşer-i bilâdü'l-yemen mişl-i zebîd (12) ve ' aden ve ve şan' â ve sabâ ve zafâr ve kulehât ve hażramût (13) ve medînetü't-tayyib ve mesket ve suhâr-ı kaşaba-ı ' umân ve ba' z taraf-ı (14) cenübî-i arz-ı hicâz ve ba' z halîc-i fârs ve cezire-i kerk ve ba' z (15) bilâd-ı cenübiyyü's-sind ve'l-hind ve ba' z arzu'-ş-şîn ve sevâhil-i (16) baħr-i cenübî ve bu iklîmde cibâlden ve enhâr-ı ' azîmeden yégirmi dağ ve otuz (17) nehr vardur ve ehli külliyyen esve[d]dür ve mebd'e'-i iklîm-i şânî oldur ki (18) aţvel-i nehârı on üç sâ' at ve rub' sâ' at ola ve ' arzı (19) yégirmi derece ve rub' ve ħums derece ola ve vasaţı oldur ki (53a-1) aţvel-i nehârı on üç sâ' at ve nısf sâ' at ola ve ' arzı (2) yégirmi dört derece ve şülüşân derece ola ve şehrleri bunlardır (3) ba' z bilâdü'l-berber ve ba' z bilâd-ı afriķiyye ve's-şai'dü'l-a'lâ ve (4) ba' z bilâd-ı cezîretü'l-' arab mişl-i medîne-i rasûl ' aleyhi's-selâm (5) ve mekke-i şerrefeha'l-lâh ve tayıf ve lahsâ ve kaţif ve baħreyn ve hür(6)müz min kirmân ve ba' z mu' azzam-ı bilâdü's-sind mişl-i tette ve ba' z (7) bilâdü'l-hind mişl-i dehlî ve ba' z bilâdü's-şîn ve anda yégirmi yedi (8) tağ ve yégirmi yedi nehr vardur ve ehli beyne'l-esved ve'l-esme[r]dür (9) ve mebd'e'-i iklîm-i şâliş oldur ki aţvel-i nehârı on üç sâ' at (10) ve nısf ve rub' sâ' at ola ve ' arzı yégirmi yedi derece (11) ve nısf derece ola ve vasaţı oldur ki aţvel-i nehârı on (12) dört sâ' at ola ve ' arzı otuz derece ve şülüşân derece (13) ola ve şehrlerinden ba' z bilâd-ı tance ve'l-

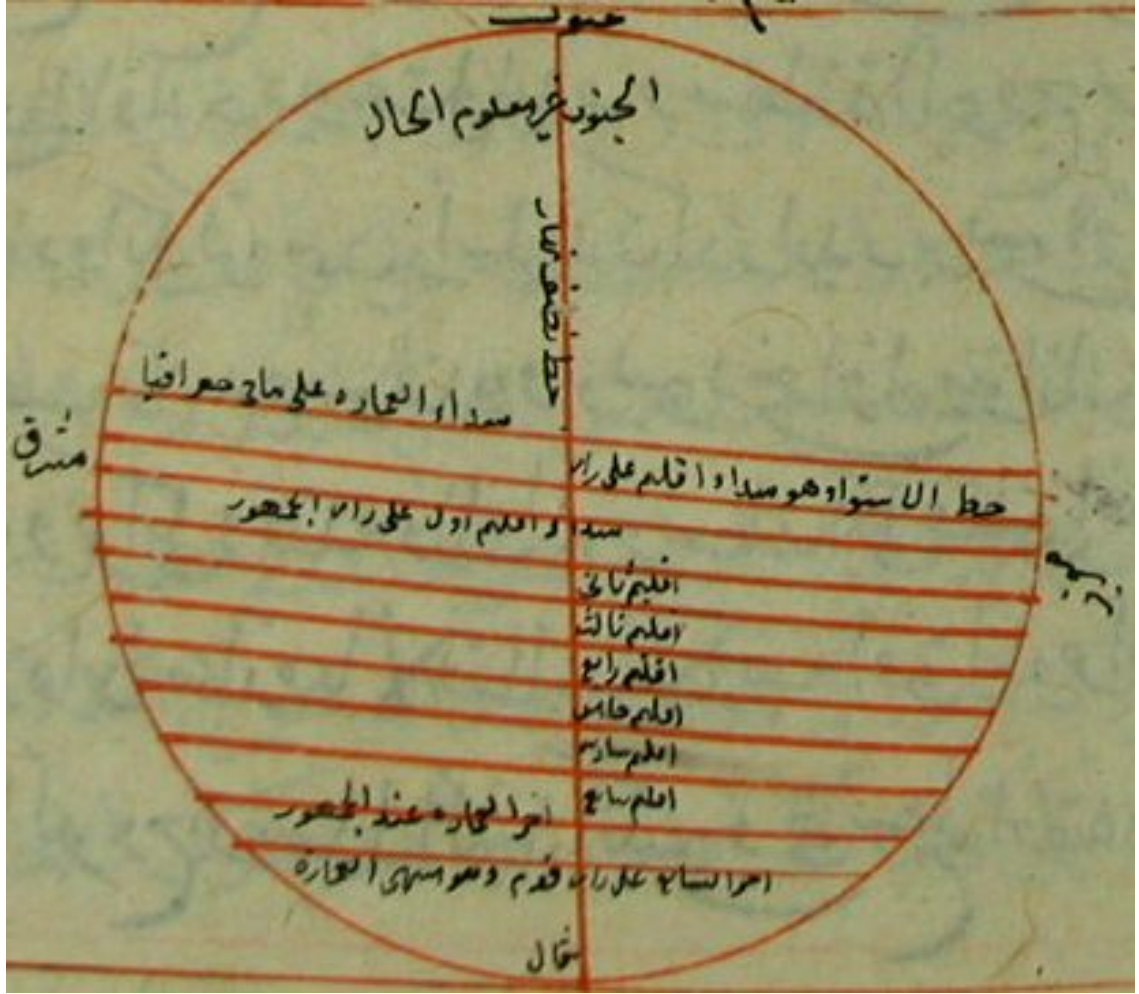

berber mişl-i cezāyir (14) ve tūnus ve kayrevān ve afrīkiyye ya' nī mehdiyye ve manāstır ve cerbe (15) ve ṭablūsmağrib ve iskenderiyye ve mışr ve dimyāt ve medyen (16) ve beytü'l-muḳaddes ve ṭaberiyye ve dimeşḳ ya' nī şām ve kūfe ve medāyin (17) ve bağdād ve vāsıṭ ve başra ve abbādān ve ahvāz ve ısfahān (18) ve yezd ü fārs ya' nī şirāz ve berdsır ve medīne-i kirmān ve (19) sīstān ve ba' z bilād-ı zābil ve mūltān mine's-sind ve ḳandahār (53b-1) mine'l-hind ve keşmır ve dār-ı melik-i ehli'ş-şin ve anda otuz üç (2) tağ ve yegirmi eki nehr vardur ve ehli 'āmmeten esmerdür¹⁵ ve mebdē'-i (3) iḳlīm-i rābi' oldur ki aṭvel-i nehārı on dört sā' at ve rub' (4) sā' at ola ve 'arzı otuz üç derece ve nışf ve şümn derece (5) ola vasaṭı oldur ki aṭvel-i nehārı on dört sā' at ve (6) nışf sā' at ola ve 'arzı otuz altı derece ve şülüş ve şülüş-i (7) 'uşr derece ola ve şehirleri bunlardur evvelā bilād-ı ṭance (8) ve ba' z bilād-ı efrenciyye ve cezāre-i rodos ve ḳıbrūs ve anṭāliyye (9) ve ṭarsūs ve ṭablūs şām ve anṭākiyye ve ḫaleb ve malāṭiyye (10) ve āmid ve erzincān ve nuşaybīn ve mūşul ve mārđın ve vān (11) ve merāğa ve tebrīz ve ḫilvān ve erdebīl ve sūhreverd ve zīncān (12) ve nihāvend ve sultāniyye ve hemedān ve ebher ve ḳazvīn ve deylem ve sāve (13) ve amul ve kāşān ve sārīye ve semnān ve dāmḡān ve ester-(14)ābād ve bistām ve curcān ve isferāyin ve şehristān ve sebzevār (15) ve nışābūr ve tūs ve meşhed ve ḫāf ve cām ve herāt (16) ve seraḫs ve merv ve cūrcān ve fāryāb ve ḡarcestān (17) ve ḡūr ve belḫ ve tirmiz¹⁶ ve çeḡānyān ve tibet-i dāḫil (18) ve bedehşān ve cibāl-i keşmır ve ba' z bilād-ı ḫoten ve ḫıṭā (19) ve şimālī-i bilādü'ş-şin ve anda yegirmi beş tağ ve yegirmi eki (54a-1) nehr vardur ve ehli külliyyen beyne'l-esmer ve'l-ebyazdur ve mebdē'-i iḳlīm-i (2) ḫāmis oldur ki aṭvel-i nehārı on dört sā' at ve nışf (3) ve rub' sā' at ola ve 'arzı otuz toḳuz dereceden 'uşr derece (4) nāḳış ola ve vasaṭı oldur ki aṭvel-i nehārı on beş sā' at ola (5) ve 'arzı kırk bir derece ve rub' derece ola ve şehirlerinden bilād-ı (6) endelūs ve ba' z bilādu'r-rūm mişl-i ḳoştāntiniyye ammā müteḳaddimīn (7) ḳoştāntiniyyenüḡ 'arzında sehv edüp iḳlīm-i sādīse zann etmişlerdür (8) anuḡ iḳlīm-i ḫāmisde olması muḳarrerdür ve gelibolı ve edrine ve bürsa (9) ve ma' mūriyye ya' nī engürı ve ḳonya ve aḳserāy ve ḳayşeriyye ve sīvās (10) ve erzen-i rūm ve diyār-ı ermeniyye ve şirvān ve ḫārezm ve buḫārā (11) ve nesef ve semerḳand ve keş ve şaş u çaç ve ḫudūd-ı aṭvād (12) ve ḫucend ve ḳurḡan ve ḫudūd-ı kāşḡar ve ḫoten ve tibet ve aḳsā-yı (13) bilād-ı etrāk ve bunda otuz tağ ve beş nehr vardur (14) ve ehli

¹⁵ esmerdür: āsimdür (metin)

¹⁶ tirmiz: tirmid (metin)

külliyen beyāz dur ve mebdē-i iklim-i sādīs oldur ki (15) aṭvel-i nehārı on bēş sā'at ve rub' sā'at ola ve 'arzı (16) kırk üç derece ve rub' ve şümn derece ola ve vasaṭı (17) oldur ki aṭvel-i nehārı on bēş sā'at ve nişf sā'at (18) ola ve 'arzı kırk bēş derece ve rub' ve 'uşr derece ola ve şehirlerinden (19) ba'z bilād-ı şimālī-i endelūs ve bilād-ı ṭayife-i efrenç ve ba'z bilādu'r-rüm (54b-1) ve bilādu'r-rūs u şaḳālibe ve bilād-ı ās ve alān ve muḳān ve cezr (2) ve saḳsīn ve ba'z mu'azzam-ı bilād-ı türkistān ve almalıḡ ve bēşbalıḡ (3) ve ḳaraḳurum ve ḥānbalıḡ ve ba'z mesākin-i etrāk-ı şarḳ ve anda on (4) bir daḡ ve kırk nehr vardur ve ehli aşḳardur veyā beyāza mā(5)yildür ve mebdē-i iklim-i sābi' oldur ki aṭvel-i nehārı on bēş sā'at (6) ve nişf ve rub' sā'at ola ve 'arzı kırk yēdi derece ve ḥums (7) derece ola ve şehirlerinden ba'z bilād-ı şaḳālibe ve rūs ve bulḡar (8) ve ba'z cibāl ki etrāk-ı vuḥūş gibi anda mesken ēdinmişlerdür (9) ve şimālī-i bilād-ı ye'cūc ve me'cūc ve nihāyet-i mesākin-i etrāk-ı (10) şarḳ ve anda on bir daḡ ve kırk nehr vardur sādīsde olduḡı (11) gibi ve ehli beyne'l-aşḳar ve'l-ebyāz dur ve anuḡ vasaṭı bir yērdür ki (12) aṭvel-i nehārı on altı sā'at olur ve 'arzı kırk sekiz derece (13) ve nişf ve rub' ve şümn derece olur ve nihāyeti 'inde'l-cumhūr (14) bir yērdür ki aṭvel-i nehārı on altı sā'at ve rub' sā'at olur (15) ve 'arzı elli derece ve şülüş derece olur ve şerḥ-i çaḡmīnī ve tezkire (16) ve tuḥfe daḡı buḡa muvāfiḳdur ve ba'zılar elli bēş derecedür (17) dērler mu'teber degüldür ve ol yērden 'imāretün nihāyetine dek 'imāret (18) az olmaḡın eḳālīme dāḡil ētmediler ammā ba'zılar eḳālīme (19) dāḡil ētdiler ve āḡir-i iklim-i sābi' i āḡir-i 'imāret ṭutdılar (55a-1) ve ba'zılar 'arz[1] altmış üç derece bir cezire vardur ismi tevelli(2)dür anuḡ ehlinün şiddet-i şitā zamānında meskenleri ḡamāmātdur (3) ve aṭvel-i nehārı yēgirmi sā'at olur dērler ve meşhūr oldur ki (4) intihā-yı 'imāret bu ola ve bu daḡı kütübde mezkūrdur ki intihā-yı 'imā(5)retün 'arzı altmış dört derece ola ve ba'zılar yanında (6) altmış dört derece ve nişf dereceye dek 'imāretdür ve anuḡ (7) ehli şaḳālibeden bir ḳavmdür ammā ma'lūm olmamışdur niteki (8) baṭlamyūs maciştide zıkr ēder ve bu taḳdırce intihā-yı 'imāret (9) bu olur ve aṭvel-i nehārı yēgirmi bir sā'at olur ve yine dēmişler(10)dür ki 'arzı altmış altı derece 'imāret vardur ve anda sākin (11) olanlar vuḥūşa müşābihdür ve coḡrafyāda āḡir-i 'imāret (12) oldur dēyü zıkr olunur ve aṭvel-i nehārı yēgirmi üç sā'at (13) olur ve şüret-i eḳālīm bu vechiledür (Şekil 27.)

Şekil 27.

(55b-1) **bāb-1 s̄ānī** ḥaṭṭ-ı istivānuḡ ḥavāşşın beyān eder (2) meşelā her buḡ' a ki ḥaṭṭ-ı istivānuḡ üzerinde vuḡū' bulmuş ola (3) dāyire-i mu' addilū'n-nehār ol buḡ' anuḡ semt-i re'sinden güzer eder ve (4) mu' addilū'n-nehāruḡ eki ḡuṭbı ufḡda olur ve dāyire-i ufḡ cümle-i medārāt-ı (5) yevmiyyei tañşif eder nışfi zāhir ve nışfi ḡafı bu sebebden dāyimā (6) leyl ü nehār anda mütesāvı olur ve cümle-i kevākib anda ṡulū' u (7) ḡurūb eder ve zıkr olınan biḡā' a nisbet feleke küre-i muntaşıbe (8) ve küre-i müstaḡıme dërler zırā ki devr-i felek ol biḡā' da dolābı (9) olur ve ḥaṭṭ-ı istivānuḡ ufḡına ufḡ-ı felek-i müstaḡım ve ufḡ-ı küre-i (10) muntaşıbe dërler ve ol āfāḡda ufḡ-ı ḡissı ufḡ-ı ḡaḡıḡı ile munṡabıḡ (11) olan mekāndan ḡuṭbeyn-i mu' addilūḡ maḡalleri görinür ḡaṡṡā ḡukemā(12)dan ibrahīm ibnü'l-heytem eki ufḡ-ı munṡabıḡ olan mevzi' den üç (13) buḡuḡ zırā' mürtefi' bir maḡallden raşad eṡdüm altı daḡıḡa ufḡ-ı (14) ḡissı münḡaṡṡı oldu dēyü naḡl eder ve mınṡaḡatu'l-burūc bir ḡün (15) ve bir ḡecede eki kerre semt-i re'slerinden güzer eder birisi evvel-i (16) ḡamelūḡ semt-i re'se vuşūlünde ve birisi daḡı evvel-i mızānuḡ

vu(17)şūlinde ve bu ēki vaqtde felekü'l-burūcuñ ēki k̄uṭbı ufqda (18) olur ve dāyire-i mārre bi'l-aḳṭābi'l-erba'a ufḳ ile bir olur (19) ve felekü'l-burūc ve mu'addilü'n-nehār ēkisi daḥı saḥ-ı ufqa ḳāyım (56a-1) olurlar ve evvel-i ḥamelden evvel-i mīzāna dek eczā-yı felekü'l-burūc cümle (2) semt-i re'slerinüñ cānib-i şimālīsinden güzer ēderler ve k̄uṭb-ı şimālī-i (3) felekü'l-burūc taḥte'l-arz ve k̄uṭb-ı cenūbī fevḳa'l-arz olur (4) ve çün k̄uṭb-ı cenūbī ḡāyet-i irtifā' da ola meyl-i küllī miḳdārı (5) olur ve dāyire-i mārre bi'l-aḳṭābi'l-erba'a nişfu'n-nehārıla (6) bir olur ve felekü'l-burūcuñ semt-i re'sden ḡāyet-i bu' dı cānib-i (7) şimālīde sereṭāndan bir mevzi' dūr ki ol daḥı meyl-i küllī miḳdā(8)rıdur ve evvel-i mīzāndan evvel-i ḥamele dek eczā-yı felekü'l-burūc (9) cümle semt-i re'slerinüñ cānib-i cenūbīsinden güzer ēderler (10) ve k̄uṭb-ı şimālī-i felekü'l-burūc fevḳa'l-arz ve k̄uṭb-ı cenūbī (11) taḥte'l-arz olur ve çün k̄uṭb-ı şimālī ḡāyet-i irtifā' da (12) ola dāyire-i mārre bi'l-aḳṭābi'l-erba'a nişfu'n-nehārıla bir (13) olur ve evvel-i cedy nişfu'n-nehārda mınṭaḳatınüñ semt-i re'sden (14) mevzi'-i ba'īdinde olur ve bu ḥalde k̄uṭbuñ irtifā' ı ve evvel-i (15) cedyüñ semt-i re'sden bu' dı meyl-i küllī miḳdārı olur (16) ve ol biḳā' da se'at-i maşriḳ meyl-i küllīden ziyāde olmaz ve (17) āfitāb bir yılda ēki kerre ol ehl-i biḳā' nuñ semt-i re'sine (18) uğrar ki ol ēki noḳṭa-ı i'tidāle taḥvīl ētdüğü zamāndur (19) ve ol ēki günde zıkr olınan biḳā' da hergiz eşḥāşuñ (56b-1) nişfu'n-nehārda sāyeleri yere düşmez ve bāḳinüñ nişf-ı sā(2)linde sāye cānib-i cenūbdan ve ol bir nişfinda cānib-i şimālden (3) düşer ve fuşūl-i sāl sekiz olur ēkisi tābistāndur ve ol vaḳtün (4) ibtidāsı oldur ki āfitāb ēki noḳṭa-ı i'tidāle ērişmiş ola ve ēkisi (5) zemistāndur ve ol vaḳtün ibtidāsı āfitāb ēki noḳṭa-ı inḳılāba (6) ērişe ēkisi bahārdur ve ol vaḳtün ibtidāsı āfitāb evāsıṭ-ı (7) delv ü esedde ola ve ēkisi ḥarīfdür ve ol vaḳtün ibtidāsı (8) āfitāb evāsıṭ-ı şevr ü 'aḳrebde ola ve şeyḥ re'īs ebū 'alī bin (9) sīnā rūy-ı zemīnde a' del-i biḳā' ḥaṭṭ-ı istivāda olandur zīrā (10) anlaruñ semt-i re'slerinde meḳs-i şems aḳall olur dēmişdür ammā (11) imām faḥr-i rāzī a' del-i biḳā' iḳlīm-i rābi' de olandur zīrā sükkān-ı (12) iḳlīm-i rābi' ḥalḳan ve ḥal' an aḥsendür dēyü buyurmışdur ve ḥāce (13) naşir muḥākemātda eger i'tidālden murād teşābüh-i aḥvāl ve (14) teḳārüb-i fuşūl ise şekk yoḳdur ki ḥaṭṭ-ı istivāda olan (15) a' deldür ve eger i'tidālden murād i'tidāl-i ḥarāret ü bürüdet (16) ise ḥaṭṭ-ı istivāda eyle olmaduğı muḳarrerdür zīrā ḥaṭṭ-ı (17) istivāda olan mevzī'-ı ḥod mānend-i sūdān-ı maḡrib ve esā(18)fil-i berber ve cenūb-ı mışr ve bilād-ı ḥabeşe ve zenc ve cenūb-ı serendībdür (19) bunlaruñ cümlesi ḡāyetile ḥārrdur ve ḥarāretün ḡalebesine zenc (57a-1) ü ḥabeşe sükkānınuñ sevād-ı

elvānı ve cu'üdet ü şu'ürü delıldür (2) dëyü zıkr étmişdür ammā ba'z fuzalā bu sözi redd édüp dërler ki (3) zıkr olan aḥvāle bā'ış cāyızdır ki esbāb-ı arzıyye-i uḥrā (4) ola zırā ebū 'alī anları nefy étmemişdür belki külliyāt-ı ḳānūnda mu'addilü'n-(5)nehār muḥāzīsinde olan mevāzı' da 'imāret olup esbāb-ı (6) arzıyyeden ve cibāl ü biḥārdan ba'zı 'avārız 'ārız olmasaydı (7) anuḡ sükkānı i'tidāl-i ḥaḳıḳıye aḳreb olan eşnāfdan olmaḳ (8) vācib olurdu ammā keşret-i tevālüd ü tenāsül ve teḳsīr-i 'imāret (9) ü sükkānı ḥalkān ve ḥulḳān ve fetāneten ve zekāen ve zihnen (10) ve şafā'en aḥsen ü ecved ü aḳvā olup ḥattā ma'den-i ekşer-i enbiyā (11) vü evliyā vü ḥukemā olduḡ iḳlīm-i rābi'üḡ a'del olmasına delīl-i¹⁷ (12) rüşendür ve andan sonra i'tidāle ḳarīb sükkān-ı iḳlīm-i şālīs ü (13) ḥāmisdür ammā sāyir iḳlīmde olanlarıḡ ekşeri ḥalkān ve ḥulḳān (14) i'tidāl-i mizācdan ba'iddür dëyü zıkr étmişdür ve bu daḡı ḥaḫḫ-ı (15) istivāya müte'allıḳ bir emri ġarībdür ki efāzıl-ı ḥukemādan biri (16) ḥaḫḫ-ı istivāya ba'z ḫāyife irsāl étmiş ki müşāhede (17) étduklerinden ḡaber vēreler mülākāt étduklerinde ḫāyife-i ūlā (18) leyl ü nehārı müsāvī ammā ḳavslerin devr-i felekden ziyāde bulduḳ (19) dëyü ḡaber vērüp ve ḫāyife-i şāniye nehārı leylden aḫvel bulduḳ (57b-1) dëyü ḡaber vēmişler ol ḥakīm-i fāzıl cümlesin taşdıḳ eylemiş eyle (2) olsa ma'lüm ola ki bu maḥallde ḳavs-i leyl ü nehār medār-ı şemsden (3) 'ibāretdür ve ḥaḳıḳidür ve ol ḥaḫḫ-ı istivāda ḡāḡ müsāvī ve ḡāḡ (4) mütefāvīt olur ve anuḡ tefāvüti êki cihet iledür biri tefāvüt-i (5) meḫālī' ve biri evc ü ḡazīz sebebi ile tefāvüt-i ḡareket-i şems (6) i'tibārıyladur ve erbāb-ı ḫab'-ı selīme ve aşḡāb-ı zihni müstaḳīme vechi (7) maḡvī degüldür

bāb-ı şālīs vech-i küllī üzre āfāḳ-ı (8) māyilenüḡ ḡavāşşın beyān éder her bir mevzi' ki anuḡ semt-i (9) re'sinden ne mu'addilü'n-nehār ve ne anuḡ ḳuḫbı ḡeçmiş ola devr-i felek (10) anda ḡareket-i ūlā ile semt-i re'sinden māyil-i ḡamāyili olur ve ol (11) mevāzı' uḡ āfāḳına āfāḳ-ı māyile dërler ve ol beş kısım olunmuşdur evveli (12) oldur ki anuḡ 'arzı meyl-i küllīden nāḳış ola ve êkincisi oldur ki (13) anuḡ 'arzı müsāvī-i meyl-i küllī ola ve üçüncüsü oldur ki anuḡ (14) 'arzı meyl-i küllīden ziyāde ve temāmından nāḳış ola ve dördüncüsü (15) oldur ki anuḡ 'arzı temām-ı meyl-i küllī ola ve beşüncüsü oldur ki (16) anuḡ 'arzı temām-ı meyl-i küllīden ziyāde ve ḫoḳsan dereceden (17) nāḳış ola pes bu āfāḳuḡ cümlesinde mu'addilü'n-nehāruḡ bir ḳuḫbı (18) 'arz-ı beled miḳdārı fevḳa'l-arz ve ol biri hemān bu miḳdār (19) taḫte'l-arz olur ve bu āfāḳ külliyen

¹⁷ delīl-i rüşen: delīl ü rüşen (metin).

mu‘addilü’n-nehârı taşîf ederler (58a-1) pes âfitâb êki nokta-ı i‘tidâlden her birine ki erişe cümle-i âfâkda (2) leyl ü nehâr berâber olur nokta-ı hamele taḥvîl étse neyrüz nokta-ı (3) mîzâna taḥvîl étse mihr-i cân dërler ammâ medârât-ı yevmiyyei taşîf (4) étmezler belki her bir noktanuñ medârı ki mu‘addilü’n-nehârdan (5) anuñ bu‘dı temâm-ı ‘arz-ı beleden nâķış olmaya ol medârı (6) kaç‘ eylemezler pes eger ol medâr kûṭb-ı zâhir cānibinde ola ebediyyü’z-(7)zuhûr olur ve eger kûṭb-ı ḥafî cānibinde ola ebediyyü’l-ḥafâ (8) olur ve medârât ebediyyü’z-zuhûrda bir medâr cümlesinden ‘azîm (9) olur ve ol ufka mümâss olur ve ol bir medârdur ki anuñ (10) bu‘dı berâber-i temâm-ı ‘arz-ı beled olur ve anuñ gibi ebediyyü’l-ḥafâ (11) medârâtda daḥı bir medâr cümlesinden ‘azîmdür ve ol daḥı ufka (12) mümâssdur ol bir medârdur ki anuñ bu‘dı ol beledüñ temâm-ı ‘arzi(13)nuñ berâberi olur ve sâyir medârâtı daḥı êki kısım eylerler bir kısım (14) kebîr bir kısım şağîrdür ol ki kûṭb-ı zâhir cānibinde ola (15) anuñ kısım-ı zâhiri kısım-ı ḥafîsinden ‘azîm olur ve ol ki kûṭb-ı (16) ḥafî cānibinde ola ber-‘aks olur ve her êki medâr ki êki cā(17) nibden mu‘addilü’n-nehâra anlaruñ bu‘dı berâber ola birisinüñ (18) zâhiri ol birinüñ ḥafîsi ile müsâvî olur ve her êki (19) medâr ki bir cānibde ola mu‘addilü’n-nehâra karîb olanuñ kısım-ı (58b-1) zâhirinden ‘azîm olur eger kûṭb-ı ḥafî cānibinde olurlarsa ve eger (2) kûṭb-ı zâhir cānibinde olursa ber-‘aksdür ve bu sebeb ile âfitâb (3) her bir ufka her êki medâr-ı münkalibi kaç‘ eyler pes aṭvel-i nehâruñ (4) gâyeti ol gündür ki âfitâb evvel-i münkalibde ola ki cānib-i kûṭb-ı (5) zâhirdedür zîrâ medârât-ı âfitâbuñ mu‘addilü’n-nehârdan gâyet-i (6) ba‘îdi êki medâr-ı münkalib olur ve çün âfitâb evvel-i münkalibden (7) güzer eyleye gün günden kaçîr olur tâ ol bir münkalibe érince (8) ve ol yerde akşar-ı nehâruñ gâyeti olur ve andan şoñra yine gün (9) günden nehâr ziyâde olur tâ münkalib-i evvele érince ve her bir kevkeb ki (10) mu‘addilü’n-nehârdan anuñ bu‘dı kûṭb-ı ḥafî cānibinde ola (11) ol kevkeb fevka’l-arz dâyre-i evvelü’s-sumûta erişmez ve şol (12) kevkeb ki mu‘addilü’n-nehârdan anuñ bu‘dı kûṭb-ı zâhir (13) cānibinde miqdâr-ı ‘arz-ı beleden nâķış ola anuñ medârı (14) fevka’l-arz evvelü’s-sumûtı êki noktada kaç‘ eyler biri şarkî (15) ve biri ğarbî pes kevkeb ol êki noktada evvelü’s-sumûta (16) erişür

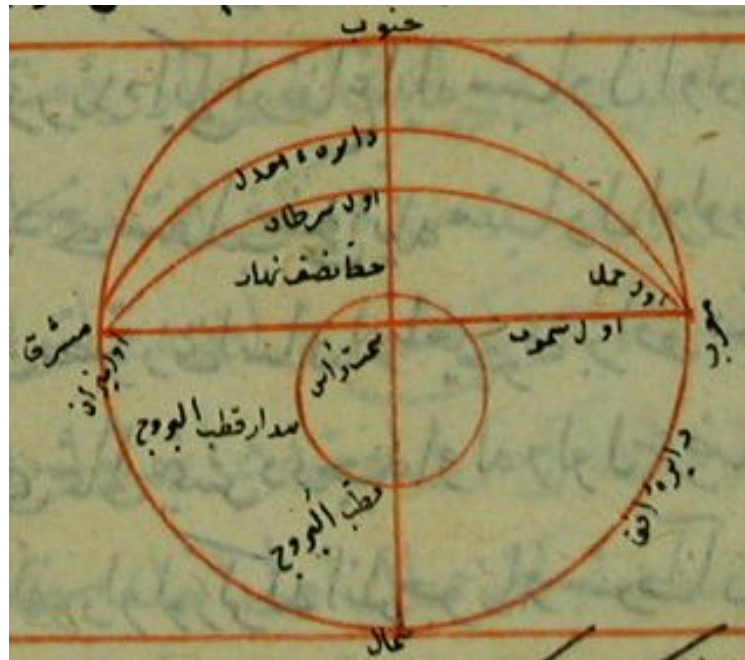
bâb-ı râbî‘ zikr olınan bês kısım âfâk-ı (17) mâyilenüñ her kısmınuñ bir bir ḥavâssın beyân eder meşelâ (18) kısım-ı evvelde bir medâr ki mu‘addilü’n-nehârdan anuñ bu‘dı kûṭb-ı (19) zâhir cānibinde ‘arz-ı beled miqdârı ola felekü’l-burûc (59a-1) münkalibden mütesâviyyü’l-bu‘d êki noktada kaç‘ eyler ve çün (2) âfitâb ol êki noktadan ki birine

 riŐe ol g n nişfu'n-neh rda (3) hergiz ŐaŐŐda s ye olmaz ve  ki  t b-1 felek 'l-bur c
 uf   zerinde (4) olur ve m d m ki  fit b evvelki  avsde ola ki ol felek 'l-bur cdan (5)
  t b-1 z hir c nibinde ol  ki noŐtanuŐ m beynid r  fit b (6)  t b-1 z hir c nibinde
 semt-i re'sden g zer eyler ve s ye nişfu'n-(7)neh rda  t b-1  afi c nibine d Őer ve
  fit b yine felek 'l-bur cdan (8)  avs-i b k de  t b-1  afi c nibinde semt-i re'sden
 g zer eyler ve s ye (9)  t b-1 z hir c nibine d Őer ve felek 'l-bur cuŐ  ki  t b-1 t l '
 (10) u g r b eyler m d m ki  avs-i evvel nişfu'n-neh r  zerinden g zer (11)  de
 felek 'l-bur cuŐ evvel-i  t b-1 ki  t b-1 z hir c nibinde ola (12) taŐte'l-arş olur ve ol bir
  t b-1 fev a'l-arş olur ve m (13)d m ki  avs-i Ő n  nişfu'n-neh r  zerinden g zer eyleye
 ber-  aks (14) olur ya' n   t b-1 felek 'l-bur c ki  t b-1 z hir c nibinde ola (15) fev a'l-
 arş olur ve  t b-1  Őer taŐte'l-arş olur ve  fit buŐ (16) irtif ' inuŐ noŐŐ nda  ki g yeti
 olur biri  t b-1 z hir (17) c nibinded r ol irtif ' 1 ziy ded r ve ol biri  t b-1 (18)  afi
 c nibinded r ol n k Ődur ve amm  k sm-1 Ő n de bir (19) m n kalib n med r  ki  t b-1
 z hir c nibinde ola semt-i  ademe (59b-1) geÇer ve  fit buŐ irtif ' inuŐ g yeti bir olur
 noŐŐ n c nibinde amm  (2) ziy de c nibinde  oŐsan derece[ye]  riŐ r ve s ye d yim 
 (3)  t b-1 z hir c nibinde olur ve ill  Şol g n ki  fit b m n kalib-i (4) z hirde ola ol
 g nde hergiz ŐaŐŐda s ye olmaz ve felek 'l-(5)bur cuŐ bir  t b-1 ki  t b-1 z hir
 c nibinde ola ebediyy 'z-z h r (6) olur ve bir devrde bir kerre uf a m m ss olur g r b
 eylemez ve ol (7) bir  t b-1 ebediyy 'l- af dur ve bir devrde bir kerre uf a m m ss olur
 (8) ve t l ' eylemez ve amm  k sm-1 Ő liŐde  fit buŐ  ki irtif ' 1 olur (9) biri a' l dur ol
 mecm ' -1 tem m-1 ' arş-1 beled ve meyl-i k ll  miŐd r  olur (10) ve ol biri esfeld r ol
 tem m-1 ' arş-1 beled n meyl-i k ll   zerine faşlı (11) miŐd r  olur  t b-1 z hir felek 'l-
 bur cuŐ daŐı  ki irtif ' 1 (12) olur biri a' l dur anuŐ zam n  oldur ki m n kalib-i  t b-1
  afi (13) nişfu'n-neh ra  riŐe ve ol biri esfeld r anuŐ zam n  oldur ki (14) m n kalib-i
  Őer nişfu'n-neh ra  riŐe ve amm  k sm-1 r bi' de m n kalib-i (15) z hir n med r 
 med r t-1 ebediyy 'z-z h ruŐ ' az mid r ve m n kalib-i (16)  afin n med r  daŐı
 med r t-1 ebediyy 'l- af nuŐ ' az mid r (17) ve bir devrde bir kerre m n kalibeyn-i uf a
  riŐ rlere ve ol zam nda (18)  t b-1-bur c-1 z hir semt-i re'se  riŐ r ve  t b-1-bur c-1
  afi (19) semt-i  ademe  riŐ r ve m n kaŐtu'l-bur c uf  ile bir olur (60a-1) ve andan
 ŐoŐra nişf-1 m n kaŐtu'l-bur c bir kerre uf dan m rtefi' olur (2) ve nişf-1  Őer daŐı bir
 kerre uf dan m n haŐt  olur ve ol nişf ki taŐte'l-arş (3) olur ba' deŐ  tedric ile t l ' eyler
 ya' n  ol niŐfuŐ tem m  mu' addil 'n-(4)neh ruŐ bir devri ile ber ber t l '  der ve ol nişf

ki fevka'l-arz (5) olur tadrîc ile ğurûb eyler ve ol nişfuñ temâmı dağı mu'addilü'n-nehârûñ (6) bir devri ile ğurûb eyler pes eger kûtb-ı zâhir şimâlî ola ol nişf ki (7) evvel-i cedyden evvel-i sereţāna dekdür bir kerre mürtefi' olur ve nişf-ı (8) âĥer mu'addilü'n-nehârûñ bir devrinde tûlû' eyler ve eger kûtb-ı zâhir (9) cenûbî ola bunûñ 'aksi olur ya'nî ol nişf ki evvel-i sereţāndan (10) evvel-i cedyde dek ola def'aten zûhûr eyler ve nişf-ı âĥer tadrîc ile (11) temâm bir devrde tûlû' eyler ve bu âfâķda aţvel-i nehâr olur ya'nî mu'addilûñ (12) temâm bir devri nehâr olur ve ol ğünüñ herğiz ğecesi olmaz (13) ba' deĥü ğeçe zâhir olur ve uzar tâ yine bir devrde temâm-ı leyl (14) olur ve ol ğecenûñ dağı ğündüzi olmaz ve bu âfâķda âfitābuñ (15) ğāyet-i irtifā' ı zı' f-ı meyl-i küllî miķdârı olur ve cānib-i şimâlde (16) 'imāret bu âfâķda nihāyet bulur ve bu âfâķdan 'arz-ı tis'in ufķına (17) varınca vāķi' olan sāyir âfâķda nehâr mütefāvit olur ya'nî (18) ba' zında êki ğün ba' zında üç ğün miķdârı nehâr olup (19) bu minvāl üzre ğitdükce nehâr ziyāde olup 'arz-ı tis'in (60b-1) ufķında temâm altı ay miķdârı nehâr olur ve ğeceleri dağı buña (2) ğöredür ve bu âfâķda şems şebān-rüz yere niçe def'a nişfu'n-(3)nehârdan ğüzere eder sebebi taḅ'-ı selimî olana zâhirdür ve ammā kışm-ı (4) ĥāmisde medārāt-ı ebediyyü'z-zuhûruñ 'azîmi mınţakatu'l-burûcî kaţ' (5) eyler êki noķtadaki kûtb-ı zâhir cānibinde ol êki noķtanuñ (6) meyli berāber-i temâm-ı 'arz-ı beled olur ve medārāt-ı ebediyyü'l-ĥafānuñ 'azîmi (7) dağı mınţakatu'l-burûcî kûtb-ı ĥafî cānibinde mütesāviyyü'l-meyl (8) êki noķtada kaţ' eyler ve mınţakatu'l-burûc bu dört noķta ile (9) dört kavse münkasım olur biri ebediyyü'z-zuhûrdur ki münkalib-i kûtb-ı (10) zâhir anuñ muntaşifidur ve bu kavside müddet-i meks-i âfitāb külliyyen (11) nehâr olur leylî olmaz ve birisi ebediyyü'l-ĥafādur ve münkalib-i âĥer (12) anuñ muntaşifidur ve bu kavside müddet-i meks-i âfitāb külliyyen leyl olur (13) nehârı olmaz ve kavsi evvelüñ êki taraflı ufķa mümāss olur ğurûb (14) eylemez ve êkinci kavsuñ êki taraflı ufķa mümāss olur tûlû' eylemez (15) ammā bâķi' êki kavsdan ol ki ĥamelüñ evveli anuñ muntaşifidur (16) ma'kûs tûlû' eyler ya'nî kavsuñ âĥiri evvelinden muķaddem tûlû' (17) eyler ĥilāf-ı ma'hûd üzre ve müstevî ğurûb eyler eger kûtb-ı (18) zâhir şimâlî olursa ve eger kûtb-ı zâhir cenûbî olursa (19) müstevî tûlû' eyler ve ma'kûs ğurûb eyler ya'nî kavsuñ âĥiri (61a-1) evvelinden muķaddem ğurûb eyler ve ol kavsi ki evvel-i mizān anuñ muntaşifi(2)dur zıkr olanuñ 'aksi tûlû' u ğurûb eyler ve bu âfâķda münkalib-i zâhirüñ (3) êki irtifā[1] olur birisi a'lādur ol semt-i re'sden kûtb-ı ĥafî (4) cānibinde mecmû'-ı meyl-i küllî ve temâm-ı 'arz-ı beled miķdârı olur ve ol (5) biri esfeldür ol dağı kûtb-ı

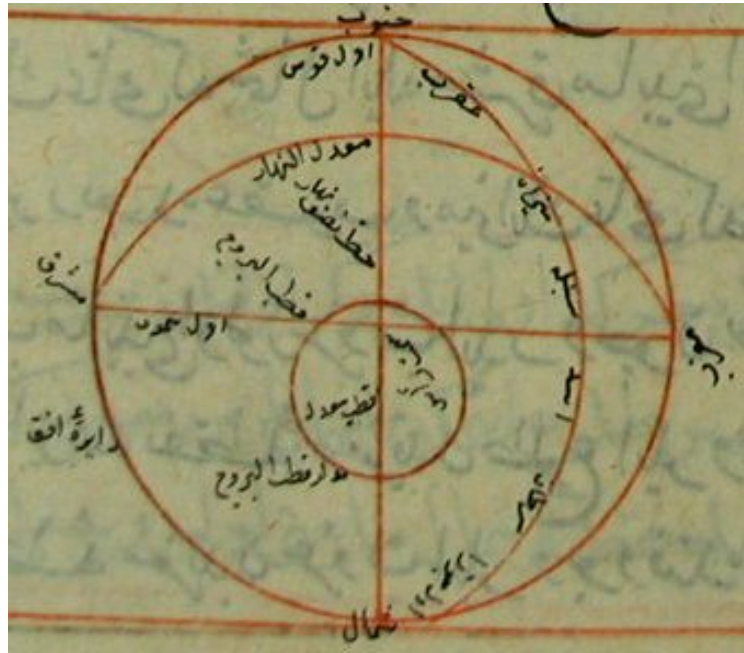

zāhir cānibinde temām-ı meyl-i küllī üzerine (6) faẓl-ı ‘arz-ı beled miqḍārı olur ve ẓuḥb-ı felekü’l-burūcuḡ daḡı (7) ēki irtifā‘ı olur birisi a‘lādur ol mecmū‘-ı temām-ı ‘arz-ı beled ve temām-ı (8) meyl-i küllī miqḍārı olur ve ol biri esfeldür ol daḡı meyl-i küllī (9) üzerine faẓl-ı ‘arz-ı beled miqḍārı olur ve ẓuḥb-ı zāhir-i felekü’l-(10)burūc münḡalib-i zāhir ile semt-i re’sūḡ ēki ṡarafından nişfu’n-(11)nehār üzerinde ēki irtifā‘ ile mütebādil olurlar ve bunun gibi (12) ẓuḥb-ı ḡafī daḡı münḡalib-i ḡafī ile mütebādil olurlar ve ṡulū‘ u ḡurūb-ı (13) ma‘kūsūḡ taṡavvurı āsān olmaḡıḡun bir ufḡ farz olunur ki (14) anuḡ ‘arẓı ṡimālī yētmīṡ derece ola ‘arzda ēki burc (15) ebediyyü’z-zuḡūr olurlar ki anlar cevzā ve sereṡāndur bu ēki burcda (16) müddet-i mekṡ-i āfitāb külliyyen nehār olur ol nehāruḡ leylī olmaz ve ēki (17) burc-ı āḡer ebediyyü’l-ḡafādur ve anlar ḡavs ve cedydür ve bu ēki burcda (18) müddet-i mekṡ-i āfitāb külliyyen leyl olur ol leylüḡ nehārı olmaz (19) ve bāḡī sekiz burc ṡulū‘ u ḡurūb eyler ve dōrt burc ki evvel-i ḡamel (61b-1) anlaruḡ muntaṡıfidur anlar ma‘kūs ṡulū‘ ēderler ve müstevī ḡurūb (2) ēderler ve bāḡī dōrt burc ki evvel-i mīzān anlaruḡ muntaṡıfidur (3) ber-‘aksdür ya‘nī müstevī ṡulū‘ ēderler ve ma‘kūs ḡurūb ēderler (4) ve ṡol vaḡt ki evvel-i sereṡān cānib-i cenūbda irtifā‘-ı a‘lāda ola (5) ol kırḡ üç derece ve nişf derece olur ve evvel-i mīzān (6) maṡla‘-ı i‘tidāl üzerinde olur ve evvel-i ḡamel maḡīb-i i‘tidāl üzerinde (7) olur ve cenūb cānibinde felekü’l-burūcuḡ nişf-ı zāhiri (8) maḡīb ile maṡla‘-ı i‘tidāl mābeyninde olur ve ẓuḥb-ı felekü’l-burūc (9) i[r]tifā‘-ı esfelde olur ol zamānda ol kırḡ altı derece ve nişf (10) derece olur ve ol vaḡtde hey’et-i felek bu ṡekl üzerine (11) olur (Şekil 28.)

Şekil 28.

(12) ve çün hareket-i ūlā ile ki hareket eyler eczā-yı mīzān u ‘akreb (13) müstevī ṭulū‘ eylerler ve eczā-yı ḥamel ü şevr müstevī ğurūb (14) eylerler şol vechile ki eczā-yı mīzāndan her bir cüz’üñ maṭla‘ -ı (14) i‘tidālden maṭla‘ -ı ba‘īd ve cenūba qarīb olur ve daḥı her bir (62a-1) cüz’üñ maṭla‘ ından ki andan muḳaddem ṭulū‘ êtmış ola ve eczā-yı (2) ḥamelden her bir cüz’üñ maġībi¹⁸ maġīb-i i‘tidālden ba‘īd ve şimāle (3) qarīb olur ve daḥı her bir cüz’üñ maġībinden ki andan muḳaddem (4) ğurūb êtmış ola ve hemān bu tertībile ‘akreb ü şevrūñ eczāsına (5) cenūb cānibinden se‘at-i maşrıḳ u şimāl cānibinden se‘at-i maġrib (6) ziyāde olur çün nevbet-i ṭulū‘ -ı burc ḳavsūñ evveline êrişe nevbet-i (7) se‘at-i maşrıḳ noḳta-ı cenūba êrişür ve evvel-i ḳavs noḳta-ı cenūba (8) mümāss olur ṭulū‘ eylemez ve çün nevbet-i ğurūb evvel-i cevzāya êrişe (9) nevbet-i se‘at-i maġrib noḳta-ı şimāle êrişür ve evvel-i cevzā noḳta-ı (10) şimāle mümāss olur ğurūb eylemez vaż‘ -ı felekü’l-burūc şol vechile (11) olur ki ol vaḳt evvel-i cevzādan evvel-i ḳavse dek anuñ nişf-ı (12) zāhiri noḳta-ı şimālden noḳta-ı cenūba dek cānib-i maġribde (13) olur ve ḳuṭb-ı zāhir-i felekü’l-burūc cānib-i maşrıḳda dāyire-i evvelü’s-sumūt (14) üzerinde olur ve vaż‘ -ı felekü’l-burūc bu şekl üzerine olur (Şekil 29.)

Şekil 29.

(62b-1) ve andan şonra ki hareket eyler noḳta-ı şimālden evvel-i cevzā ufḳdan (2) zāhir olur ve şarḳ cānibine hareket êder ve noḳta-ı cenūbdan (3) evvel-i ḳavs ufḳdan ğāyib

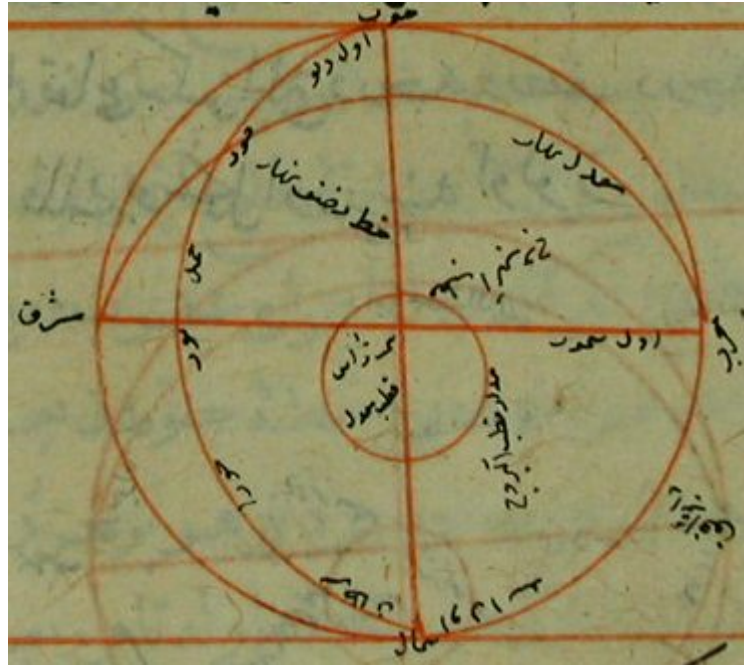
¹⁸ māġibi: maġībini (metin)

olur ve ğarb cānibine hareket eder (4) ve şevrden bir kavş ki evvel-i cevzāya muttaşıldur ol ufkdan ma'kūs (5) tūlū' etmege başlar ya'nī āḥir burc yēgirmi toḡuz dereceden muḡaddem ve yēgirmi (6) toḡuz derece yēgirmi sekiz dereceden muḡaddem olur tā ki temām-ı şevr tūlū' (7) eyler ve andan şonra hemān bu tertīb ile eczā-yı ḡamel daḡı tūlū' eyler (8) ve bu ēki burcuḡ eczāsından her cüz' ki tūlū' eyler anuḡ maḡla'ı (9) noḡta-ı şimālden ba' id ve maḡla' -ı i' tidāle ḡarīb olur ve daḡı her (10) bir cüz'üḡ maḡla'ından ki andan evvel tūlū' etmiş ola ve her (11) bir cüz' ki tūlū' eyler aḡa bedel eczā-yı 'aḡreb ü mīzāndan (12) ḡurūb eyler ve her cüz'üḡ maḡībi noḡta-ı cenūbdan ba' id (13) ve noḡta-ı i' tidāle ḡarīb olur ve daḡı her bir cüz'üḡ (14) maḡībinden ki andan evvel ḡurūb etmiş ola tā bir rub'dan (15) şevr ü ḡamelüḡ temāmı ki şimāl ile maşrıḡ mābeyni olur tūlū' (16) eyler ve ol bir rub'da 'aḡreb ü mīzānuḡ temāmı ki cenūb (17) ile maḡrib mābeyni olur ḡurūb eder ve çün nevbet-i tūlū' (18) evvel-i ḡamele erişe noḡta-ı maşrıḡdan tūlū' eyler ve evvel-i (19) mīzān noḡta-ı maḡribden ḡurūb eyler ve bu vaḡtde felekü'l-burūcuḡ (63a-1) nişf-ı zāhiri evvel-i ḡamelden evvel-i mīzāna dek cānib-i şimāilde (2) olur ya'nī kendünüḡ maḡla' -ı i' tidālinden maḡībi mābeyninde olur (3) ve evvel-i sereḡān şimāl cānibinde irtifā' -ı esfelde olur anuḡ (4) miḡdārı üç derece ve nişf derece olur ve cānib-i (5) cenūbda evvel-i cedy taḡte'l-arz-ı inḡiḡāt kemterde olur ol daḡı (6) üç derece ve nişf derece olur ve ēkisi daḡı nişfu'n-(7)nehār üzerinde olurlar ve ḡuḡb-ı zāhir-i felekü'l-burūc nişfu'n-(8)nehār üzerinde olur semt-i re'süḡ cānib-i cenūbda ve ol vaḡt (9) anuḡ irtifā' ı seksen altı derece ve nişf derece olur ve (10) hey'et-i felek bu şekl üzerine olur (Şekil 30.)

Şekil 30.

(11) ve bundan sonra hareket-i ūlā ile zıkr olunan tertīb ūzre hŭt (12) u delv ma' kŭs ŧulŭ'  tmege bařlarlar bir rub' dan ki mařla' -1 (13) i' tidāl ile nořta-1 řimāl mābeyni olur ve sŭnbŭle vŭ esed (63b-1) ma' kŭs ğurŭb  tmege bařlarlar bir rub' da ki maĝib-i i' tidāl ile nořta-1 (2) řimāl mābeyni olur tā ŭn nevbet-i ŧulŭ' evvel-i delve  riře nořta-1 (3) cenŭba mŭmāss olur ve ŧulŭ'  tmez ve ŭn nevbet-i ğurŭb evvel-i esede (4)  riře nořta-1 řimāle mŭmāss olur ğurŭb  tmez ve felekŭ'l-burŭcdan (5) niřf-1 zāhir evvel-i delvden tā evvel-i esede  rince cānib-i mařrıřda (6) olur nořta-1 cenŭbdan tā nořta-1 řimāle varınca ve řuřb-1 zāhir-i (7) felekŭ'l-burŭc cānib-i maĝribde dāyire-i evvelŭ's-sumŭt ūzerinde olur (8) ve ol vařtde hey'et-i felek bu řekl ūzerine olur (řekil 31.)

şekil 31.

(9) ve bundan sonra hareket-i ūlā ile nořta-1 řimālden evvel-i esed (10) zāhir olur ve cānib-i mařrıřda mŭrtefi' olur ve eczā-yı esed (11) ū sŭnbŭle mŭstevī ŧulŭ'  derler bir rub' dan ki řimāl ile (12) mařrıř mābeyni olur ve evvel-i delv ufřdan maĝrib cānibinden (13) ğurŭb  der pes delv ū hŭt mŭstevī ğurŭb  derler bir (64a-1) rub' da ki cenŭb ile maĝrib mābeyni olur tā ŭn nevbet-i ŧulŭ' (2) evvel-i mīzāna  riře nořta-1 mařrıřdan ŧulŭ'  der ve evvel-i řamel (3) nořta-1 maĝribden ğurŭb  der ve vař' -1 evvel ki andan āĝāz (4) olınmıř idi ' avdet eyler

bāb-ı hāmīs (5) ‘arzı rub’-ı devr olan mevzî’ üñ havāşşın beyān eder ve ol (6) cümle-i rüy-ı zemīnde hemān êki noq̄taya münhaşırdu ve bu êki (7) mevzî’de q̄uṭb-ı mu’addilü’n-nehār semt-i re’s üzerinde olur ve (8) dāyire-i mu’addilü’n-nehār ufq ile munṭabıq olur ve devr-i felek raḥavî (9) olur ve şems êki noq̄ta-ı i’tidāle taḥvīl êtdüğü maḥallerde (10) anuñ êkisi daḥı rūşen ü münevver olur ba’dehü birisi nehāra (11) ve birisi leyle ibtidā eder ve anda her noq̄ta ki ḥareket-i ūlā (12) sebebi ile mu’addilü’n-nehāra muvāzī olan bir medār üzerinde (13) ḥareket eyleye ne ṭulū’ ve ne ğurūb eyler belki irtifā’-ı mütesāvī (14) üzerine ḥavl-i re’sde devr eder eger q̄uṭb-ı şimālī semt-i re’s (15) üzerinde ola nişf-ı şimālī zāhir ve nişf-ı cenūbī ḥafī olur (16) ve eger q̄uṭb-ı cenūbī semt-i re’s üzerinde ola ber-’aks olur (17) ve ṭulū’ u ğurūb olmaz meger ki ḥareket-i şāniye ile pes her (18) kevkeb ki kendü ḥareket-i ḥāşşesi ile mu’addilüñ cānib-i şimāl(19)inden cenūb cānibine ḥareket êde yāḥūd cānib-i cenūbdan (64b-1) şimāl cānibine ḥareket êde ṭulū’ u ğurūb eyler ve çün mu’addilü’n-nehār (2) üzerinde ola ol vaqt ufq üzerinde olur ṭulū’ u ğurūb (3) êtmez ve āfitāb nişf-ı sālde ki burūc-ı şimālīyyede ola bir ufqda ki (4) q̄uṭb-ı şimālī semt-i re’s üzerinde ola fevka’l-arz olur ve (5) ol bir nişfda taḥte’l-arz olur ve bir ufqda ki q̄uṭb-ı cenūbī (6) semt-i re’sde ola ber-’aks olur ve leyl ü nehār temām bir yıl olur (7) nişfi nehār ve nişfi leyldür ammā ki ḥareket-i şems bir nişfda baṭ’ (8) üzre ve bir nişfda sür’at üzre olur ol miqdār leyl (9) ü nehār mābeyninde tefāvūt olur ve anuñ nihāyeti taḥrīben ṭoḳuz (10) gün ve ṭoḳuz gece miqdārı olur ve bu ufqda maḡribden maşriḳ (11) mütemeyyiz olmaz zīrā şāyed ki kevkeb cümle-i cihātda ṭulū’ u ğurūb (12) êde ve nişfu’n-nehār daḥı olmaz zīrā şāyed ki cümle-i cihātda (13) ğāyet-i irtifā’a êrişe ki ol vaqt ğāyet-i irtifā’-ı āfitāb (14) meyl-i küllī miqdārı olur

bāb-ı sādīs (15) meṭālī’-i burūcī beyān eder meṭālī’ mu’addilü’n-nehārdan bir (16) ḳavsdür ki mınṭaḳatu’l-burūcdan bir ḳavs ile ṭulū’ eder ve ol (17) ḳavs-i mınṭaḳatu’l-burūca derec-i sivā vu tevālī’ dërler ve maḡarib (18) daḥı mu’addilü’n-nehārdan bir ḳavsdür ki felekü’l-burūcdan bir ḳavs (19) ile ğurūb eyler ki aña ğavārib ü derec-i sivā dërler ve anlar ḥaṭṭ-ı (65a-1) istivāda êki dāyire-i meylüñ mābeyninde münhaşır olurlar ki ol dāyirenüñ (2) birisi dāyire-i ufq ola ya’nī mu’addilü’n-nehārdan ol ḳavs ki êki dāyire-i (3) meylüñ mābeyninde ola meṭālī’ olur felekü’l-burūcdan ol ḳavse ki (4) bu êki dāyire-i meylüñ mābeyninde ola ve meṭālī’-i ḥaṭṭ-ı istivāya (5) meṭālī’-i felekü’l-müstaḳīm ve meṭālī’-i küre-i munṭaşıbe dërler ve āfāḳ-ı (6) māyilede münhaşır olurlar

ufk ile bir ‘azīmenūn mābeyninde ki ol (7) ‘azīme felekü’l-burūcdan bir kavşun evveline gūzer eyler ve medārāt-ı (8) ebediyyü’z-zuhūruñ a‘zamına temās eder meşelā ufq-ı beldemizde ki (9) koştanīniyyedür şems ufqdan miqdār-ı rümh mürtefi‘ farz olınsa (10) anuñ ile bile eki kavş tālī‘ olur bir kavş mu‘addilden ve bir (11) kavş mınṭakadan evveli şānīnūn maṭla‘ ı olur ve ol kavşun (12) evveli şemsun merkezi olur ve ol dāyire-i ‘azīme ol kavş ile ufka (13) gezer noḡta-ı şimāl ü cenūb ḡurbında ḡādde vü münferice üzerine (14) ve anuñ nişf-ı şarkīsi miqdār-ı rümh fevḡa’l-arz olur ve nişf-ı (15) ḡarbīsi bunuñ mişli taḡte’l-arz olur ve noḡta-ı şimāl ḡurbında (16) a‘zam-ı medārāt-ı ebediyyü’z-zuhūra temās eder ve aşlā anı (17) ḡaṭ‘ eylemez ve nişfu’n-nehār ile daḡı hergiz munṭabık olmaz ṭab‘-ı (18) selīmī olana taḡayyūli āsāndur ve ḡaṭṭ-ı istivāda her bir rub‘ ki dōrt (19) noḡtadan eki noḡta ile müteḡaddid ola ki ol eki noḡta-ı (65b-1) i‘tidāl ve eki noḡta-ı inḡilāb ola ol rub‘ rub‘ ile ṭulū‘ (2) eder ammā felekü’l-burūcdā āḡer mütesāvī kavşler mu‘addilūn (3) mütesāvī kavşleri ile berāber ṭulū‘ eylemez belki her bir kavş ki (4) rub‘ dan nāḡış ve nişfdan ziyāde ola eger ki anuñ bir ṭarafı (5) eḡadü’l-i‘tidāleyn ola meṭālī‘ i andan nāḡış olur ve eger bir (6) ṭarafı ki eḡadü’l-inḡilābeyn ola meṭālī‘ i andan ziyāde olur (7) ve her bir kavş ki rub‘ dan ziyāde ve nişfdan nāḡış ola yā üç (8) rub‘ dan ziyāde ola anuñ ‘aksi olur ya‘nī anuñ ki bir ṭarafı (9) eḡadü’l-i‘tidāleyn ola meṭālī‘ i ziyāde olur ve anuñ bir ṭarafı (10) ki eḡadü’l-inḡilābeyn ola meṭālī‘ i nāḡış olur zīrā münferice(11)nūñ veteri veter-i ḡāyimedēn ve ḡāyimenūn veteri veter-i ḡāddede[n] (12) ‘azīmdür pes ḡāḡ ḡāyime ve ḡāḡ ḡādde ve ḡāḡ münferice üzerine (13) teḡāṭu‘ ederler öyle olsa ma‘lūmdur ki bā‘iṣ oldur ve (14) mınṭakatu’l-burūc yine dōrt rub‘a münḡasım olur ki ol (15) noḡta-ı erba‘a bu dōrt rub‘ un evāsıtında ola ve her bir rub‘ (16) ki eḡadü’l-i‘tidāleyn anuñ muntāşıfı ola kendü meṭā(17)li‘inden beş derece ziyāde olur bir rub‘ ki eḡadü’l-inḡilābeyn (18) anuñ muntāşıfı ola kend[ü] meṭālī‘ inden beş derece nāḡış (19) olur pes bir rub‘ un ṭulū‘ ından ol bir rub‘ un ṭulū‘ ına (66a-1) dek mābeynde tefāvüt on derece olur ve her dōrt kavşun (2) meṭālī‘ i ki eki noḡta-ı i‘tidālden anlaruñ bu‘dları berāber ola (3) ya‘nī on derece-i evvel-i ḡamel ve on derece-i evvel-i mīzān ve on (4) derece-i āḡir-i ḡūt ve on derece-i āḡir-i sūnbüle gibi ola berāber (5) olur ve her bir burcuñ meṭālī‘ i ol burcuñ maḡāribinūn berāberi (6) olur bu cümle ki zıkr olındı ḡaṭṭ-ı istivāda olur ammā āfāḡ-ı (7) māyilede [nişf] nişf ile ṭulū‘ eder eger i‘tidāleyn ile müteḡaddid olursa (8) ammā rub‘ rub‘ ile ṭulū‘ eylemez belki rub‘ ki bir ṭarafı noḡta-ı (9) i‘tidāl-i evvel ola ya‘nī ki andan kevkeb

teväli ile hareket (10) étse k̄uṭb zāhir cānibine gūzer eyleye mu‘addil bir rub‘dan nā(11)k̄ıṣ ṭulū‘ eyley ta‘dīlū’n-nehār-ı küllī miqḍārı ya‘nī ta‘dīlū’n-(12)nehār-ı medār-ı münḳalib miqḍārı ve bir rub‘ ki anuḡ bir ṭarafı (13) i‘tidāl-i āḡir ola rub‘dan ziyāde ṭulū‘ éder ol daḡı z̄ıkr (14) olan ta‘dīlū’n-nehār miqḍārı pes bir niṣfuḡ meṭālī‘ i ki (15) i‘tidāl-i evvel anuḡ muntaṣıfı ola niṣf-ı āḡerūḡ meṭālī‘ inden (16) ta‘dīlū’n-nehār-ı küllīnūḡ dört miṣli miqḍārı nāk̄ıṣ olur ve bu (17) z̄ıkr olandan inḳılābeyn ile müteḡaddid olan éki niṣfuḡ (18) ḡükmi ma‘lūm oldu ve i‘tidāleyn ile müteḡaddid olan éki (19) niṣfuḡ ḡükmi daḡı birdür lākin bir niṣfda velā üzre ve ol (66b-1) bir niṣfda ḡılāf-ı velā üzredür ya‘nī meṭālī‘-i burc-ı ḡamel (2) meṭālī‘-i burc-ı ḡūt ile berāber olur meṭālī‘-i burc-ı ḡamel (3) ü ṣevr meṭālī‘-i burc-ı ḡūt u delv ile berāber olur cümle bu (4) k̄ıyās üzredür pes éki k̄avs ki noḡṭa-ı i‘tidālden anlaruḡ (5) bu‘dı mütesāvī ola anlaruḡ meṭālī‘ i berāber olur ve her (6) bir burcuḡ meṭālī‘ i maḡāribi ile berāber olmaz lākin naḡır bunuḡ (7) maḡāribi ile berāber olur ve her bir burcuḡ meṭālī‘ i ufḑ-ı (8) ṣimālīde ol burcuḡ maḡāribine berāber olur ki ufḑ-ı cenūbīde (9) anuḡ ‘arzı ol ufḑ-ı ṣimālīye berāber ola ve felekū’l-burūcdan (10) bir cüz’üḡ meṭālī‘ i mu‘addilden bir k̄avsdür teväli üzre (11) evvel-i ḡamel ile mu‘addilden bir noḡṭanuḡ mābeyninde ki felekū’l-(12)burūcdan ol cüz’ ile ṭulū‘ eyleye ve ibtidā-yı meṭālī‘ i (13) i‘tidāl-i rebī‘iden i‘tibār étdiler ve ba‘zılar istivānuḡ (14) meṭālī‘ inūḡ ibtidāsını inḳılāb-ı ṣıteviden i‘tibār étdiler (15) bir nūkte içün ki ‘amelde zuḡūr éder

bāb-ı sābi‘ (16) derece-i memerr-i ve derece-i ṭulū‘ ı ve derece-i ḡurūbı (17) beyān éder derece-i memerr-i kevkeb felekū’l-burūcdan bir derece(18)dür ki niṣfu’n-nehāra kevkeb ile bile gūzer eyley çün (19) kevkeb eḡadū’l-münḳalibeyn üzerinde ola ḡerek ‘arzı olsun (67a-1) ḡerek olmasun veyā ‘adīmū’l-‘arz ola derece-i kevkeb bi-‘aynihi (2) derece-i memerr olur ve illā her biri felekū’l-burūcdan noḡṭa-ı (3) āḡiri olur ékisinūḡ mābeyninde olan k̄avse iḡtilāf-ı (4) memerr dērler pes eḡer derece-i kevkeb bir niṣfda ola ki ol (5) niṣf münḳalib-i zāhirden tā münḳalib-i ḡafīye varınca ola (6) eḡer ‘arz-ı kevkeb k̄uṭb-ı zāhir cānibinde ola niṣfu’n-nehāra (7) kevkebden muḑaddem ériṣür ve eḡer anuḡ ‘arzı k̄uṭb-ı ḡafī cā(8)ribinde ola niṣfu’n-nehāra kevkebden ṣoḡra ériṣür ve eḡer (9) derece-i kevkeb niṣf-ı āḡerde ola bunuḡ ‘aksi olur ya‘nī (10) eḡer ‘arz-ı kevkeb k̄uṭb-ı zāhir cānibinde ola niṣfu’n-nehāra (11) kevkebden ṣoḡra ériṣür ve eḡer anuḡ ‘arzı cānib-i āḡerde (12) ola kevkebden muḑaddem ériṣür ve derece-i ṭulū‘ felekū’l-burūcdan (13) bir dereceye dērler ki kevkeb ile bile ṭulū‘ eyleye ve derece-i (14) ḡurūb daḡı bir

dereceye d erler ki kevkeb ile bile g r b (15) eyleye ve h km-i derece-i t l ' u g r b h tt-1 istiv da bi-' aynihi (16) h km-i derece-i memerr olur hergiz tef v t  tmez ve amm  h tt-1 (17) istiv nuŋ g yrından bir uf da ki anuŋ ' arzı meyl-i k lliden (18) ziy de ola d yim  kevkeb derecesinden mu addem t l ' (19) eyler ve derecesinden Őnra g r b eyler eger ' arz-1 kevkeb (67b-1)  t b-1 haf  c nibinde olursa ya' n  dereceden Őnra t l ' (2) ve dereceden mu addem g r b eyler ve bir uf da ki anuŋ ' arzı (3) m s v -i meyl-i k ll  ola h km-i t l ' u g r b hem n b yled r (4) bi-' aynihi amm  bu kadar var ki eger kevkeb no ta-1 i' tid lde ola (5) ki  n andan g zer eyleye ve c nib-i  t b-1 haf de ola derecesi (6) ile bile t l ' eyler i' tid l-i  hirde olursa derecesi ile (7) bile g r b eyler ve b k   f k-1 m yilede m n katu'l-bur c  ki (8) d yire-i ' arz ile te  tu'  td gi  ki no ta ile ki her birin ŋ (9) bu' d  Şol no ta-1 i' tid lden ki kevkeb andan  t b-1 haf  (10) c nibine g zer eyleye m n kalib-i z hirden ol no tanuŋ (11) bu' d  gibid r ki semt-i re'se g zer eyleye  ki  t' a-1 mu telifeye (12) m n kasım olur birisi Őuĝr  ve i' tid l-i mezk r anuŋ muntaŐıfı (13) olur ve ol birisi ' uzma ve i' tid l-i u r nuŋ muntaŐıfı olur (14) pes eger derece-i kevkeb e adiyy 'n-nu tateyn ola kevkeb derecesi (15) ile bile t l ' eyler ve eger  t' a-1 Őuĝr  derec tından birisi (16) ola kevkeb derecesinden Őnra t l ' eyler eger ' arz-1 (17) kevkeb  t b-1 z hir c nibinde ola ve derecesinden (18) mu addem t l ' eyler eger ' arz  t b-1 haf  c nibinde ola (19) ve eger derece-i kevkeb  t' a-1 ' uzma derec tından birisi (68a-1) ola h km bunun ' aksi olur ya' n  kevkeb derecesinden mu addem (2) t l ' eyler eger ' arz  t b-1 z hir c nibinde ola ve derece(3)sinden Őnra t l ' eyler eger ' arz  t b-1 haf  c nibinde ola (4) ve m n katu'l-bur c yine bu tert b ile  ki no ta-1 u r  (5) ile ki ol  ki no tanuŋ mişli ola  ki  t' a-1 mu telifeye (6) m n kasım olur birisi Őuĝr  mişli-1  t' a-1 Őuĝr -y  mezb re ve (7) birisi ' uzma mişli-1  t' a-1 ' uzma-y  mezb re pes eger derece-i (8) kevkeb bu  ki no tanuŋ birisi ola kevkeb derecesi ile (9) bile g r b eyler ve eger derec t  t' a-1 Őuĝr dan biri (10) ola kevkeb derecesinden mu addem g r b eyler eger ' arz  t b-1 (11) z hir c nibinde ola ve derecesinden Őnra g r b eyler (12) eger ' arz  t b-1 haf  c nibinde ola ve eger derece-i kevkeb  t' a-1 (13) ' uzma derec tından birisi ola h km bunun ' aksi olur (14) ya' n  kevkeb derecesinden Őnra g r b eyler eger ' arz-1 (15) kevkeb  t b-1 z hir c nibinde ola ve derecesinden mu addem (16) g r b eyler eger ' arz  t b-1 haf  c nibinde ola ma' l m ola ki (17) her kevkeb ki anuŋ derece-i t l ' bir nişfda ola ki Şems ile (18) c z' in ŋ naz ri m beyninde ola ol kevkeb g nd z t l ' (19)

eyler ve eger nişf-ı āhırde ola ol kevkeb gēce tūlū[‘] eyler (68b-1) ve derece-i gūrūb-ı kevkeb eger nişf-ı evvelde ola gēce gūrūb (2) eyler ve eger nişf-ı āhırde ola gūndūz gūrūb eyler

bāb-ı şāmin (3) leylî ve nehārî ve şubḥ u şafaḫı beyān eder leyl ü nehārūḡ tafşilî (4) şerḫ-i çāgmīnīde böyle zıkr olınmışdır ki anlarūḡ ḫuşūline (5) bā[‘] iş zāv[’]-i şems ki arzā vāḫi[‘] ola müstezî olur şol (6) cānibi ki şemse muḫābil ola keşif ü ḫābil-i istiżā’a olduḡı (7) cihetden bu ḫālide zıll-i şemsūḡ cānib-i ḫilāfında vāḫi[‘] olur (8) pes her ḫaçan ki şems fevḫa[’]-l-arz ola ‘ālem münevver olur ki (9) aḡa nehār dērler ve taḫte[’]-l-arz olsa zıll-i fevḫa[’]-l-arz vāḫi[‘] (10) olur ki aḡa leyl dērler ve zıllūḡ vuḫū[‘]ı şekl-i maḫrūt[’]-ı müstedir (11) üzredür ve ol bir şekl-i mücessemdür ki anı muḫīḫ olan (12) dāyireye ḫā[‘] ide dērler ve bir saḫḫ-ı müstedir ki andan ḫāşıl (13) olur teżāyūḫ vechi ile bir noḫḫada mūntehî olur ki aḡa re[’]s-i (14) maḫrūt dērler ve zıll-i arzūḡ irtifā[‘]ı bu vechile olmasına (15) bā[‘] iş cirm-i şems merātib-i keşire ile arzdan ‘aẓīmdür (16) ve anūḡ miḫdārı eb[‘] ād u ecrāmda beyān olınmışdır bu (17) taḫdirce arzūḡ nişfindan ziyādesi müstezî olur (18) ve ziyā zālāmdan ‘aẓīm olur ve bir dāyire-i şāḡire beyne[’]-l-müstezî (19) ve[’]-l-müzlim fāşıludur ki ol zıkr olınan şekl-i maḫrūt[’]inūḡ (69a-1) ḫā[‘] idesidür ve zıll-ı mezḫūr şey[’]en fe-şey[’]en müstedikḫ olup (2) eflāk-i zūhrede mūntehî olur ve merkez-i arzdan anūḡ bu[‘]d-ı (3) re[’]si eki yüz altmış sekiz cüz[’]dür şol eczāyıla ki nişf-ı (4) ḫuḫr-ı arz bir cüz[’] ola niteki eb[‘] ādda mübeyyendür ve şubḫ daḡı (5) ol rüşenālīḫdur ki cānib-i maşriḫda āfitābuḡ tūlū[‘]ından (6) muḫaddem zāhir olur ve şafaḫ daḡı bir rüşenālīḫdur ki āfitābuḡ (7) gūrūbından şoḡra cānib-i maḡribde bāḫi[‘] ḫalır ve şubḫ u şafaḫ (8) biri birine şekilde müteşābihler ve vāz[‘] da müteḫābillerdür pes (9) şubḫūḡ evvel-i zūhūrında rüşenālīḡı be-ḡāyet raḫīḫ ü tūlānī (10) olur ki aḡa şubḫ-ı kāzib dērler ve andan şoḡra rüşenālīḫ (11) ufḫda ‘arīz olur ve aḡa şubḫ-ı şādīḫ dērler andan şoḡra ḫumrete (12) meyl eyler şol vaḫte dek ki āfitāb-ı tūlū[‘] u şafaḫ bunun ‘aksi(13)dür zīrā āfitābuḡ gūrūbından şoḡra ufḫ-ı ḡarībde ḫumret zāhir (14) olur ve ‘aḫabince beyāzlıḫ ‘arīz olur ve andan şoḡra raḫīḫ (15) ü tūlānī olur şol zamāna dek ki küllisi zāyil olur ve (16) tecrībe vü imtiḫānıla ma[‘]lūm olmışdır ki şubḫūḡ ibtidāsında (17) ve şafaḫūḡ intihāsında şemsūḡ ufḫdan inḫiḫāḫı dāyire-i (18) irtifā[‘]dan on sekiz derece olur pes ufḫda ki anūḡ (19) ‘arzi şimālī kırḫ sekiz derece ve nişf derece ola (69b-1) bir vaḫtde ki āfitāb mūnḫalib-i zāhirde ola āḫir-i şafaḫ evvel-i (2) şubḫa muttaşıl olur zīrā āfitābuḡ ḡāyet-i inḫiḫāḫı ol (3) zamānda zıkr olan ‘arзда on sekiz dereceden gūzer etmez (4) ve bir ufḫda ki anūḡ ‘arzi zıkr

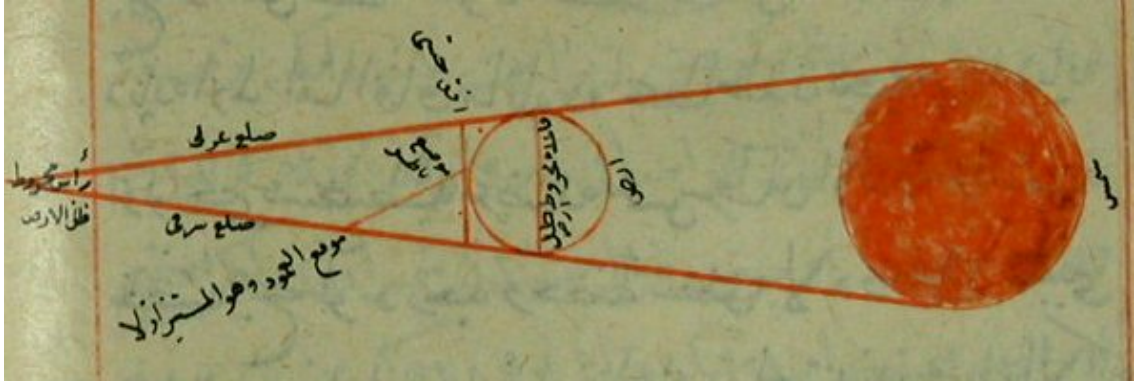
olandan ziyāde ola şafağ (5) nihāyetine erişmedin şubḥ zāhir olur ammā ḥaḳīkatde şubḥ ile (6) şafağ levnen muhteliflerdür zīrā zāhir oldukları ufkuḥ havāsınun (7) keyfiyyeti muḥālifdür ve şemsün daḥı tūlū‘ u ğurūb zamānında levni (8) ve şu‘āi muḥālifdür ḥattā rū‘yetde daḥı muḥālifdür niteki tūlū‘ (9) u ğurūbda iken ‘azīm görünür zīrā semt-i re’sde iken bizümle (10) şems mābeyninde olan havā şāfidür ve azdur ufğda olduğı (11) vaḳtde ğalīzdür ve çoğdur ol sebebden şems ufğda iken ‘azīm (12) görünüp semt-i re’sde iken ḥālī üzerine görünür dēyü seyyid (13) şerīf tezkire şerḥinde taḥḳīḳ etmişdür ve bu daḥı delīldür ki (14) şu içinde üzüm dāneleri erik meşābesinde görünür imdi (15) levn-i şu‘āun iḥtilāfına bā‘ iş iḥtilāf-ı havādur ve cevvi (16) havādan müstezī olanlar daḥı muhtelifdür ēki cānibinde keyfiyyet-i buḥār (17) muhtelif olduğundan zīrā ki maşrıḳ cānibinde olan levn-i (18) buḥār şafāya ve beyāziye¹⁹ qarībdür bürüdet-i leyden iktisāb (19) étdüğü ruḥūbet sebebinden ve mağrib cānibinde olan havā (70a-1) şufrete qarībdür aḥa ḥarāret-i nehārıla eczā-yı duḥāniyye ğalebe étdü(2)ginden zīrā her cism ki şafāda ve beyāziyyetde ziyāde olsa andan mün‘akis (3) olan şu‘ā ziyāde olur anuḥıçundur ki cesāmetde berāber olan (4) eşbāḥun beyāz olanı evvel görünür bu taḳdīrce ḥişşe-i şubḥ (5) ḥişşe-i şafağdan ziyāde olur ḥattā müte’ahḥirīn şubḥun ibtidāsında şemsün (6) ufğdan inḥiṭātını dāyire-i irtifā‘dan on toḳuz derece ve şafağun (7) intihāsında on yēdi derecedür dēyü ta‘yīn etmişlerdür ve ḥişşe-i (8) şubḥ u şafağ ḥatt-ı istivāda inḥiṭāt-ı şems ne miḳdār ise andan (9) ziyāde olmaz ammā āfāk-ı māyilede inḥiṭātından niçe mertebe ziyāde (10) olur ḥattā koştanīniyye ‘arzında şems seretān evvelinde olsa (11) ḥişşe-i şubḥ²⁰ لـو derece ve ḥişşe-i şafağ²¹ لا dere[ce] olur sebebi (12) medārāt-ı müyūl ile dāyire-i irtifā‘un tefāvütindendür ve nihāyetü’l-idrākde (13) ‘allāme-i şīrāzī rahmetullāh şubḥ-ı şādıḳıla şubḥ-ı kāzībün aḥvālin (14) bu vechile zıkr éder ki meşelā şems vetedü’l-arzda iken merkez-i şemsden (15) ve merkez-i arzdan re’s-i zıll-i maḥrūṭa varınca ki semt-i re’sdür (16) bir saḥḥ farz olına ve bu saḥḥdan ḥāddü’z-zevāyā bir şekl-i müselleş (17) iḥdāş olına ki anuḥ kā‘idesi ufğ üzerinde ve zıl‘eyn-i (18) āḥīreyni zıll-i maḥrūṭinün saḥḥeyni ola ki zāviye-i maşrıḳ (19) u mağrib berāber olur pes şems ufğa qarīb olup zıll-i maḥrūṭi (70b-1) cānib-i mağrib[e] meyl étdükce zāviye-i şarḳiyye tezāyuḳda olup ğarbiyyesi (2) ittisā‘da olur eyle olsa zāviye-i

¹⁹ beyāziye: beyāziyye (metin)

²⁰ لـو : 36 (ebced)

²¹ لا : 31 (ebced)

şarkıyyeden zıl' -1 şarkıyyenün hattı-1 (3) şu' ā-1 başarıyyeye kā'ide olan mevzi' i nāzıra qarīb olur ve fev(4)ka'l-arz hattı-1 müstaķim şeklinde görinen rüşenālık zıl' -1 (5) mezkûre muntabık olan şu' ā-1 şemsdür ki ol hâlde ufqdan (6) şems ba' id olup ve ufq muzlim olduğıçun aña şubh-1 kâzib (7) dërler bu şeklden taşavvurı āsāndur (Şekil 32.)

Şekil 32.

(8) çün şems tulū'a qarīb ola şu' ā-1 şems münbasit ya' nī 'arīz (9) olup ufq rüşen ü münevver olur ki aña şubh-1 şādık (10) dërler ne ān ki anuñ 'aķabince zālām gelür dëyü dë[di]ler niteki (11) ba' zılar anuñ 'aķabince zülmet gelüp anı tekzīb eder (12) anuñıçundur dëmişlerdür ammā şahih budur ki evvelki mevcüd (13) iken zāv' -i sñānī aña ğalebe etmegin ol muhtefi olur ve (14) 'inde'l-cumhür dağı meşhür olan budur ve ba' zılar bunu (71a-1) dağı dëmişlerdür ki fecr-i evvel ve şafaķ-ı aķır mustatıl vāķi' olduklarınuñ (2) sebebi oldur ki ol vaķt şu' ā-1 şems cānib-i maşriķ u mağribde (3) baħre tōķınup in' ikās-ı şu' āi nāzır cānibine vāķi' olup ziyā-yı (4) mustatıl hāşıl olur ba' deħü şems ufķa qarīb olduķça (5) in' ikās-ı şu' ā-1 şems inhiṭātda olup arza vāķi' olduķda (6) mün' adim olur ve andan şonra şu' ā-1 şems eṭrāf-ı ufķda zāhir (7) olur ki aña şubh-1 şādık dërler ve mağib-i şafaķ dağı bu vechiledür (8)

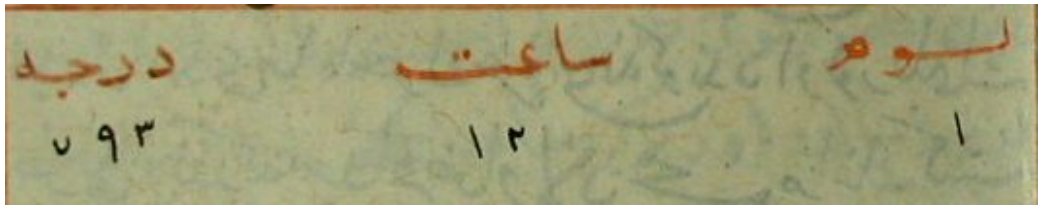
bāb-ı tāsī' tārīh ü sāl u māhı ve anlarınuñ (9) eczāsı ki şeb ü rüz sā' atdür anları beyān eder çün (10) ecrām-ı semāviyyenün cümlesinden zāhiri āfitāb u māhdur (11) pes gerdiş-i sālī āfitābuñ bir devri üzerine vaz' etmişlerdür (12) ve āfitābuñ bir devrinün müddeti ya' nī bir noķtadan müfāraķati (13) zamānından meşelā evvel-i ħamelden yine ol noķtaya anuñ mu' ā(14)vedeti zamānına dek bir sāl i' tibār etmişlerdür ve gerdiş-i māhı (15) kendünün bir devri üzerine vaz' etmişlerdür ya' nī āfitāb ile (16) bir vaz' -ı mu' ayyenden ki ol ictimā' veyā hilāl ola anuñ müfā(17)raķati zamānından yine ol vaz' a mu' āvedeti zamānına bir māh (18) i' tibār etdiler ve dāyim māhuñ on eki devri āfitābuñ

bir devrine (19) qarīb olduğu eelden ba'zılar māhuṅ on eki devrini (71b-1) bir sāl i' tibār étdiler ve ol sāl-i kamerī ve ol birine sāl-i şemsī (2) dërler ve yine devr-i māh āfitābuṅ bir burcda müddeti seyrine bir devrde (3) qarīb olmaḡın ba'zılar her burcda müddet-i seyr-i āfitābı bir māh i' tibār (4) étdiler ve buṅa māh-ı şemsī ve ol birine māh-ı kamerī dërler pes sāl (5) ü māhdan her birisi şemsī ve kamerī olurlar ve şeb ü rüz daḡı eki (6) nev' dür biri ḡaḡikīdür ve ol vilāyet-i 'acem ü rüm u maḡrib (7) zemīn münecimleri yanında nişfu'n-nehārdan ol bir nişfu'n-nehāra (8) dekdür ve münecimān-ı ḡiṭā ve uyḡur yanında nişf-ı leylden ol (9) bir nişf-ı leyle dekdür eki iştılāhuṅ her biri ile şeb (10) ü rüzüṅ miḡdārı āfākuṅ iḡtilāfı ḡasebi ile muḡtelif olmaz (11) zīrā ol mu'addilü'n-nehāruṅ bir devri miḡdārı ve daḡı bir ḡavsüṅ (12) ḡaṭṭ-ı istivādaki meṭālī' i miḡdārıdır ki āfitāb anı kend[ü] seyr-i (13) ḡāşşı ile ḡaṭ' eylemişdür nişfu'n-nehārdan nişfu'n-nehāra dek (14) veyā nişf-ı leylden nişf-ı leyle dek ' arab ve ehl-i şer' yanında (15) evvel-i leylden ol bir leylüṅ evveline dekdür ve ba'zılar yanında (16) evvel-i rüzdan rüz-ı āḡerüṅ evveline dekdür ve bu eki iştılāḡıla (17) şeb ü rüzüṅ miḡdārı her bir ufḡda bir ḡayrı vechile (18) daḡı olur ve çün şeb ü rüz-ı²² ḡaḡikī dèyü iṭlāḡ (19) eyleyeler murād-ı muştalaḡ-ı münecimāndur ve biri daḡı şeb ü rüz-ı (72a-1) vasaṭīdür ve ol felek-i a'zamuṅ bir devri miḡdārıdır seyr-i (2) vasaṭ-ı şems ile ki ol elli ṭoḡuz daḡıka ve sekiz şāniye ve yègirmi (3) şālişedür ve çün bir ḡavsüṅ meṭālī' i ki āfitāb anı kendü (4) seyr-i ḡāşşı ile ḡaṭ' eyleye eki cihet ile muḡtelif olur biri (5) oldur ki seyr-i āfitāb ḡāḡ serī' ve ḡāḡ baṭı olur ki ol (6) muḡaddemā i' lām olınmışdur pes bir ḡavs ki āfitāb kendü seyr-i (7) ḡāşşı ile ḡaṭ' eyleye ḡāḡ vasaṭdan ziyāde ve ḡāḡ nāḡış olur (8) ve biri daḡı oldur ki bir taḡdīr ki ḡareket-i āfitāb sür'at ü baṭ' (9) ile muḡtelif olmaya ve dāyim mütēsāvi ḡavsler ḡaṭ' eyleye bu (10) ḡavslerüṅ meṭālī' i ne vechile idüḡi muḡaddemā beyān (11) olınmışdı ki berāber degüllerdi pes bu eki sebeb ile miḡdār-ı (12) şeb ü rüz-ı ḡaḡikī ve şeb ü rüz-ı vasaṭı muḡtelif olurlar (13) anuḡıçun ki ḡāḡ şeb ü rüz-ı ḡaḡikī ziyāde olur şeb ü rüz-ı (14) vasaṭiden ve ḡāḡ ber-' aks olur ve bu tefāvüte ta' dīlū'l-eyyām (15) dërler ve ol bir devrde ve eki devrde maḡsūs olmaz ammā (16) çün niçe müddet ola maḡsūs olur ve rüz münecimān-ı ehl-i (17) fārs u rüm yanında merkez-i āfitābuṅ ṭulū'ından yine (18) anuḡ ḡurübına dekdür ve ehl-i şer' yanında şubḡ-ı şādıkuṅ (19) ṭulū'ından temām-ı cirm-i şemsüṅ ḡurübına dekdür ve çün (72b-1) rüz her iştılāḡ ile ma' lüm oldı şeb daḡı ol iştılāḡ (2) ile ma' lümdur zīrā ibtidā-yı

²² rüz: rüzüṅ (metin)

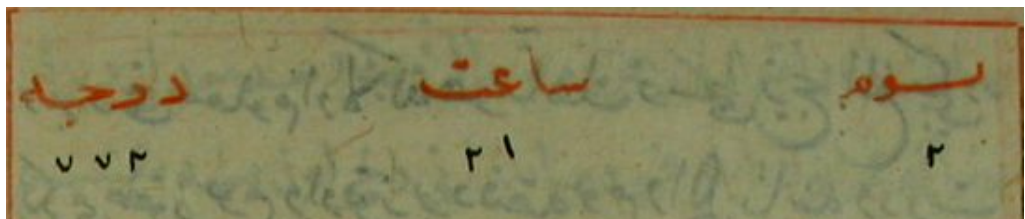
rüz intihā-yı şeb ve bunun ibtidāsı (3) anuñ intihāsıdur ve şeb ü rüz-ı hāķikiden ve vasaḫiden her birini (4) kısım-ı mütesāvī ile yègirmi dört kısım eylediler ve aña sā'at-i müsteviye (5) vü mu' tedile dağı dèrler ve aqsām-ı vasaḫiyyeye sā'at-i vasaḫiyye (6) ve aqsām-ı hāķikiyyeye sā'at-i hāķikiyye dèrler ve yine şeb ü rüzdan (7) her birini mütesāvī on èki kısım eylediler ve aña sā'at-i mu' avvece (8) vü zamāniyye dağı dèrler ve her gün sā'at-i zamāniyyeden ne geçmiş (9) ve ne qalmış bilmek murād olınsa on èki eşba' farz olınan (10) bir miqyāsı ki her eşba'ı altmış daķıķa olur şemsün muķā(11)bilesinde bir müstevī maḫallde naşb édüp ve zılli ne miqđār (12) olursa kıyās olunup ve miqđarı zabt olına ba' dehü (13) bir kāmē miqđarı ya'nī on èki eşba' ziyāde edeler ve ol (14) gün ol 'arzuñ fey'-i zevāli ne miqđār olursa ol cümleden (15) tarḫ olına bāķi ne qalursa dāyimā aña yètmış èki 'adedi (16) taqsīm edeler ḫāric-i kısmet her ne ise sā'at-i māziyye (17) olur nehārdan eger 'amel kable nişfu'n-nehār ise ve illā sā'at-i (18) bāķiyyedür ve āfāķ-ı māyileden şems i' tidāleyne taḫvīl étdügi (19) zamānlarda ve ḫaḫ-ı istivāda dāyimā sā'at-i müsteviye dağı (73a-1) ma' lüm olur ve bir sālün evveli ki ol sālde bir ḫādişe-i 'azīme (2) vuķū' bulmuş ola meşelā bir mellet yā bered ü let veyā bir tūfān veyā (3) bir zelzele veyā bunların emşāli ba' z nesne zuhūra gelmiş ola (4) anı mebde' i' tibār ederler tā ḫādişe-i uḫrānuñ evķātın zabt (5) étmek murād édinseler ol mebde'e nisbet ederler ve aña (6) tāriḫ dèrler ve ol her kavmün iştīlāḫı sebebi ile nev'-i āḫer (7) olur ve ol ki ziyāde meşhūrdur tāriḫ-i hicret-i nebīdür 'aleyhi's-selām (8) ve tāriḫ-i furs ve tāriḫ-i rüm tāriḫ-i melikīdür ammā tāriḫ-i hicret (9) oldur ki anuñ evveli sāl-i evvelün muḫarremünün evvelidür ki (10) ḫāzret-i risālet-penāḫ şall'allāḫü 'aleyhi ve sellem mekkeden (11) medīneye hicret buyurmışlardı ve ehl-i şer' bu tāriḫün (12) māḫlarını rü'yet-i hilālden rü'yet-i hilāl-i āḫire dek (13) i' tibār ederler ve şems ufķdan ğurüb étdügi maḫallde mınḫāķatu'l-(14)burūcdan taķvīm-i şems ile derece-i taķvīm-i kāmērün mābeyninde (15) vāķi' olan kavse kavşü'n-nūr u bu' d-ı sivā dèrler nūrü'l-ķamer (16) müstefādün mine'ş-şems i' tibāriyla anuñ derecātını ki on (17) bēşe taqsīm edeler ḫāric-i kısmet miqđār-ı eşābi' nūr-ı kāmēr (18) olur ki anuñ temāmı on èki eşba' dur ve mu' addilü'n-nehārdan (19) derece-i taķvīm-i kāmēr ile ğurüb eden derece ile ufķ (73b-1) mābeyninde vāķi' olan kavse kavşü'r-rü'yet ve bu' d-ı mu' addil dèrler (2) zīrā ki kāmēr anuñ ile ğurüb eyler anı dağı on bēşe taqsīm (3) étseler fevķa'l-arz miqđār-ı meķş-i kāmēr ma' lüm olur ve kāmēr (4) mınḫāķatu'l-burūcdan gāḫ şimālī gāḫ cenūbī olur ve kavşü'r-rü'yet (5) dağı kavşü'n-nūrdan gāḫ ziyāde olur ve gāḫ ber-

‘aks olur ve mā(6)huḡ evvel günine ḡurre ve āḡir günine selḡ d̄erler ve ol hergiz otuz (7) günden ziyāde olmaz ve yēgirmi ṡokuz günden nāḡıṡ daḡı olmaz (8) ve ḡāḡ d̄ört māḡ mütevālī otuzar gün olur andan ziyāde (9) olmaz ve yine evc-i māḡ daḡı mütevālī yēgirmi ṡokuzar gün olur (10) andan ziyāde olmaz ve her on ēki māḡı bir sāl i‘tibār ēderler (11) ve anlaruḡ māḡlarınuḡ eṡāmisi meṡḡūr olmaḡın z̄ikrden (12) müṡtaḡnīlerd̄ür ve her māḡhuḡ ḡurreṡi eyyām-ı seb‘ anuḡ (13) ḡanḡı güninde vāḡi‘ olur z̄ice ve taḡvīm-i küllīye müraca‘at (14) olunmadın ḡisābıla bilinmek murād olınsa taḡrībēn evvelā (15) ma‘lūm ola ki eyyām-ı seb‘ anuḡ ibtidāsı yekṡenbih ḡeḡe(16)sinüḡ evvelinden i‘tibār olunur ve sāyir günlerüḡ daḡı evveli (17) ḡecelerinüḡ evvelinden ibtidā olunur raḡam-ı hindī ile bir (18) yekṡenbih ve ēki d̄üṡenbih ve üḡ seṡenbih ḡecelerinüḡ (19) evveline iṡāretd̄ür bāḡisi daḡı buḡa ḡöre ḡıyās olına (74a-1) ve bu daḡı ma‘lūm ola ki her māḡhuḡ vasaṡı z̄ic-i uluḡ bēḡde (2) yēgirmi ṡokuz yevm ve otuz bir daḡıḡa yevm ve elli ṡāniye ve d̄ört (3) ṡālīṡe ve on sekiz rābi‘ adur ve sene-i ḡameriyye ki on ēki (4) māḡdur cümlesi üḡ yüz elli d̄ört yevm ve yēgirmi ēki daḡıḡa (5) yevm ve sıfır ṡāniye ve elli bir ṡālīṡe ve otuz altı rābi‘ adur bu (6) taḡd̄irce her māḡ-ı vasaṡı yine yēgirmi ṡokuz yevm ve on ēki (7) sāl at ve yēdi yüz ṡoksan üḡ derece olur biḡ (8) seksen derece bir sāl at olmaḡ ḡisābı üzre ve aḡa raḡam-ı (9) hindī ile iṡāret olındı ammā yevmüḡ yēdiṡerden yēgirmi sekizi (10) ṡarḡ olunup birisi ketb olınmıṡdur z̄irā ēkisinüḡ daḡı (11) me‘ālī bird̄ür ‘amelde zāḡir olur ve ṡekli budur (ṡekil 33.)

ṡekil 33.

(12) eyle olsa sene sitt ve ḡamsīn ve tis‘a-mi‘ede vāḡi‘ olan (13) māḡ muḡarrem evvelinden ḡisābıla ma‘lūm olmıṡdur ki d̄üṡenbih ḡeḡesi (14) yēgirmi bir sāl at ve yēdi yüz yētmıṡ ēki dereceden ṡonra ṡemsile (15) ictimā‘-ı vasaṡı eylemiṡ idi aḡa daḡı raḡam-ı hindī ile iṡāret (16) olındı z̄irā be-her-ḡāl bir mebdē’ lāzımdur ki aḡa (17) ḡöre ‘amel olına ve anuḡ daḡı ṡekli budur ki ketb olındı (ṡekil 34.) (74b-1)

ṡekil 34.

imdi zıkr olınan ictimā' düşünbih gün ba' de'l- 'aşr vāki' (2) olur ya' nī seşenbih gećesinüñ evvelinde zamān-ı müfāraķatleri (3) eki sā' at ve üç yüz seksen derece olur ol geće māh (4) görünmez értesi aḥşam görünür ğurre-i muḥarrem çeḥārşenbih (5) gün olur zīrā eger ki zamān-ı müfāraķatleri yegirmi dört (6) sā' at miķdārı olursa māh bülend görünür ve yegirmi (7) sā' atde mu' tedil görünür ammā yegirmi ile on altı mābeyninde (8) be-ġāyet hilāl görünür on altıdan eksikte degmede (9) görünmez ğurre ol bir gün olur ki görenler eki günlük taşavvur (10) ederler imdi māh-ı āḫirüñ ğurresi ne günden olur bilinmek (11) tarīķi oldur ki mebdē' farz olan muḥarrem ayınuñ ketb (12) olan yevmine ve sā' atine ve derecesine ol muḫaddemā (13) ketb olınan bir yevmi ve on eki sā' ati ve yedi yüz (14) toḫsan üç derecei zamm edüp her biri cem' olına (15) eger derece biñ seksenden ziyāde olursa biñ seksen (16) ifrāz olunup sā' ate bir 'aded ilḥāķ olına ve eger (17) sā' at yegirmi dördten ziyāde olursa yegirmi dördi (75a-1) ifrāz olunup yevme bir 'aded ilḥāķ olına ve eger yevm hefteden (2) ziyāde olursa yedisi ifrāz olunup bākisi ketb olına ki (3) ol māh ne günde ve ne sā' atde ve kaç derece şems ile (4) ictimā'-ı vasaḫi eyler anlardan temām ma' lūm olur ve bir māh ki (5) ma' lūm olmuş ola yine ol minvāl üzre anuñ ketb (6) olınan a' dādına evvel olan tertīb üzre zamm olıncaḫlar (7) olunup 'amel olına ki kıyāmete dek her māhuñ şems ile ictimā'-ı (8) vasaḫisi ma' lūm olur ba' deḫü ğurreleri daḫı muḫaddemā zıkr (9) olınan üslüb üzre ma' lūm olur taḫrīben ammā (10) müneccimān muḥarremi otuz gün ve şaferi yegirmi toḫuz gün (11) tutdılar ve bu minvāl üzre bir māhı otuz ve bir māhı (12) yegirmi toḫuz gün tutdılar āḫir-i sāle dek ve her (13) otuz sālde on bir kerre māh-ı zī'l-ḫicce[i] otuzar gün (14) tutdılar ve anlar ekinci ve beşinci ve yedinci ve onıncı ve on üçüncü (15) ve on beşinci ve on sekizinci ve yegirmi birinci ve yegirmi dördüncü ve yegirmi (16) altıncı ve yegirmi toḫuzuncı sällerdür ve bu on bir sāl (17) sāl-i kebise dërler ve lafz-ı ط ا د ه ط ile (18) cem' eylemişlerdür ve ba' zılar on beşinci yerine on altıncı sāl (19) kebise tutdılar pes yine tertīb lafz-ı ط ا د ه ط (75b-1) olur ammā tarīḫ-i fürsüñ evveli evvel-i sāl-i cülüs-ı yezdcerd bin (2) şehriyārdur ve her üç yüz altmış beş günü bī-kesr-i sāl (3) tutdılar ve māhlarını cümle otuzar gün tutdılar ve beş gün (4) ziyādesini ba' zılar māh-ı ābān āḫirine ilḥāķ ederler (5) ve ba' zılar āḫir-i sāle ilḥāķ ederler ve aḫa ḫamse-i (6) müsteriķa dërler ve anlaruñ māhlarınuñ esāmisi ferverdīn-māh (7) urd-i behişt-māh ḫurdād-māh tīr-māh murdād-māh (8) şehriyār-māh mihr-māh ābān-māh āzer-māh dey-māh (9) behman-māh isfendārmuz-māhdur ki zıkr olındı ammā (10) tarīḫ-i rümīnüñ

mebde'ini iskender bin felîkūs-ı rümînüñ (11) vefâtından sene-i şemsiyye ile on êki yıl soñradan (12) tıtdılar ve üç yüz altmış günü ve bir yevmüñ rub'ını ziyâdesiz (13) ve noķşânsız bir sâl tıtdılar ve anlaruñ mâhları dağı on (14) êkidür ol cümleden yedi mâhuñ her birini otuz birer gün (15) tıtdılar ve yine dört mâhuñ her birini otuzar gün ve bir (16) mâhını yegirmi sekiz gün tıtarlar ve her dört sâlde bir kerre (17) ol mâha erbâ' - ı mezkür ilhâķ êtdükleri sebeb ile (18) yegirmi toķuz gün tıtarlar ve ol sâle sâl-i kebise dërler (19) ve kebisenüñ ma'nîsi hemvâr êtmekdür ve mâhlarinuñ esâmîsi (76a-1) ve günlerinüñ 'adedinüñ tafşîli bunlardur ki zıkr olunur evvelâ (2) teşrîn-i evvel otuz bir gün ve teşrîn-i âhîr otuz gün ve kânûn-ı (3) evvel otuz bir gün ve kânûn-ı âhîr otuz bir gün ve şubâ't (4) yegirmi sekiz gün ve âzâr otuz bir gün ve nîsân otuz gün (5) ve eyyâr otuz bir gün ve hâzîrân otuz gün ve temmüz otuz (6) bir gün ve âb otuz bir gün ve eylül otuz gündür ve ammâ târîh-i (7) melikînüñ mebde'ini sene ihdâ ve seb'în ve erba'a-mi'e (8) ramazânınuñ onıncı günü cum'a güninden tıtarlar ve evvel-i (9) sâli bir günden tıtarlar ki âfitâb ol gün nışfu'n-nehârda (10) hamele êrişmiş ola ve anuñ mâhları bu vechiledür ya'nî âfitâbuñ (11) her burca nüzûlini bir mâh tıtarlar ve bu beyt anuñ haķķındadır (12) **beyt**²³

لا ولا لب لا ولا لا شش مه اس

لل كط و لل شهر كوته است

(13) ya'nî zıkr olınan ĥurûf âfitâbuñ burücda seyrinüñ (14) 'adedi miķdârıdır dëyü ebû naşr-ı ferâhî nişâbda zıkr êtmişdür (15) ammâ ol dâyimâ evvel-i ĥamelden zıkr olınan tertîb üzerine (16) muķarrer degüldür ġâlibâ anı evc-i şems burc-ı cevzâda iken (17) vaz' êtmişlerdür şimdiki zamânda evc burc-ı serefânda (18) olmağın لب yerine لا vâķi' olup لا yerine لب (19) vâķi' olmışdur yine evc ki burc-ı âhîre intikâl êde ol (76b-1) dağı mübeddel olur eyle olsa tertîb evvele ġöre 'add olunmaķ münâ(2)sib degüldür ve ba'zılar ol mâhları otuzar gün tıtdılar tâ ki (3) 'aded-i eyyâm evrâķ-ı teķâvîmde muĥtelif olmaya ve târîhüñ (4) mâhlarinuñ esâmîsi bi-'aynihâ fûrs mâhlarinuñ esâmîsidür (5) illâ ki bu mâhları celâlî dëyü ķayd êderler ve anları ķadîm (6) dëyü ķayd

²³ *lā vū lā leb lā vū lā lā şeş meh est
lil kaṭ ü kaṭ lil şühür-ı kûteh est:*

lā (ebced ile 31 gün: ferverdîn-mâh) ve lā (31: urd-i behişt-mâh), leb (32: ĥurdâd-mâh), lā (31: tîr-mâh) ve lā (31: murdâd-mâh) lā (31: şeħrîvâr-mâh) altı aydır,
lil (30 - 30: mihr-mâh ve âbân-mâh), kaṭ (29: âzer-mâh) ve kaṭ (29: dey-mâh), lil (30 - 30: behman-mâh ve isfendârmuz-mâh) kısa aylardır.

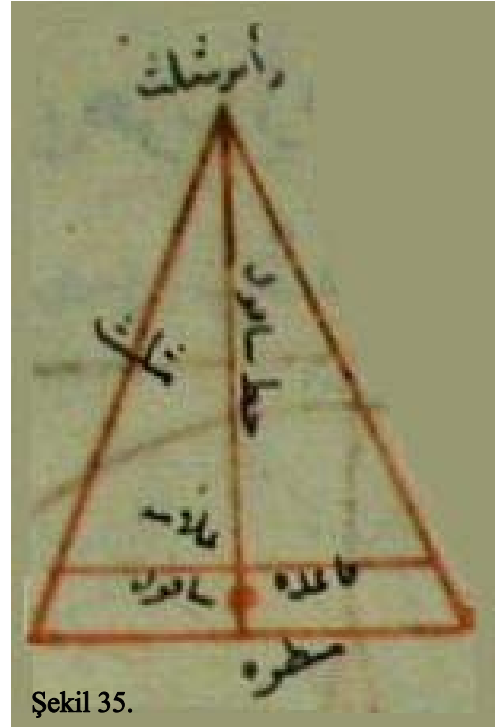
éder ve ol ziyāde olan beş günü āhir-i sāle (7) ilhāk éderler ve her dört sālde veyā beş sālde bir gün (8) ziyāde éderler tā ki ol beş gün altı gün ola ve ‘ālemün (9) güzeşte ‘ömrünün ibtidā-yı tārīhinden hukemā-yı haṭā (10) ve ḥoten şöyle ḥaber vērürler ki iskender bin felīkūs-ı rümī (11) tārīhinün biñ sekiz yüz altmış yılına gelince ki bu kitāb (12) ol yılda terceme olunmuşdur sene-i şemsiyye ile her on (13) biñ yıl bir venn-i temām olmaḵ ḥisābı üzre sekiz biñ (14) sekiz yüz altmış dört venn-i temām ve venn-i nāḳışdan daḥı (15) yégirmi beş yıl olmuşdur min ba‘d her sene ziyāde olunup (16) aña göre ḥisāb olına ve bu zıkr olınan venn-i temāmuñ (17) ve venn-i nāḳışuñ yılları cümle seksen sekiz biñ kerre biñ (18) ve altı yüz kırık biñ yégirmi beş yıl olur

bāb-ı (19) ‘āşir zıll ve aña müte‘allik olanları beyān éder (77a-1) miḳyās-ı zıll bir ‘amüddur saṭḥ-ı ufḳa ḳāyim veyā bir saṭḥa ki ol saṭḥ (2) saṭḥ-ı ufḳ ile saṭḥ-ı dāyire-i irtifā‘-ı neyyirün her birine ḳāyim ola (3) neyyirün bir cānibinden ya‘nī miḳyās ufḳa muvāzī ola ve saṭḥ dāyire-i (4) irtifā‘ da ola bir saṭḥdan ki anda ḳāyim olmuş ola ve bir cānibinde (5) ola ki neyyir ol saṭḥuñ ol cānibinde ola ve zıll bir ḥaṭṭ-ı müstaḳīm (6) olur şol saṭḥda ki miḳyās anda ḳāyim ola ve ḳā‘ide-i miḳyās ile (7) cānib-i ḥaṭṭ-ı şu‘āi ki re’s-i miḳyāsdan güzer étmiş ola anlaruñ (8) mābeynine eger miḳyās ufḳa muvāzī olursa zıll-i evvel ve zıll-i (9) ma‘kūs dērler ve eger ufḳda ḳāyim olursa zıll-i şānī ve zıll-i (10) müstevī dērler vechi oldur ki şems ufḳdan mürtefi‘ olduḳca (11) zıll-i şānī ya‘nī zıll-i müstevī kütāh olur ve zıll-i evvel ber-‘aks olur (12) ve bir ḥaṭṭ ki re’s-i miḳyās ile re’s-i zıllüñ mābeynin vaşl éde (13) aña ḳuṭr-ı zıll dērler ve evvel ki neyyir ufḳdan ṭulū‘ éde zıll-i evvel (14) ma‘dūmdur ba‘d-ez-ān ḥādiş olur ve irtifā‘uñ ziyāde (15) olması sebebi ile ol daḥı mütezāyid olur eger ki neyyir semt-i re’s-e (16) érişe zıll-i evvel nā-mütenāhī olur ve zıll-i şānī bunuñ ‘aksi olur (17) ya‘nī neyyir ki ufḳda ola zıll-i şānī nā-mütenāhī olur ve irtifā‘uñ (18) ziyāde olması sebebi ile ol daḥı mütenāḳış olur çün (19) neyyir tā semt-i re’s-e érişe mün‘adim olur ve zıllüñ ḳadrini (77b-1) eczā-yı miḳyās ile ma‘lūm édinürler ve miḳyās altmış cüz’e taḳsīm (2) éderler ve aña sittinī dērler ve miḳyās-ı zıll-i şānīi gāh [on] éki kısım (3) daḥı éderler ve aña eşābi‘ dērler ve gāh yédi kısım éderler ve aña (4) aḳdām dērler vechi oldur ki ba‘zılar miḳyāsı bir ḳarış farz (5) éderler ki on éki eşba‘ olur ve ba‘zılar bir ḳāme farz éderler ki (6) ol yédi ḳadem olur ékisinün daḥı me’āli birdür ve çün (7) zıll-i şānī ki intikāşda ola ḳabl-i nişfu’n-nehārdur ve eger ki (8) izdiyādda ola bu‘d-ı nişfu’n-nehārdur ve intikāş u izdiyāduñ (9) mābeyni nişfu’n-nehārdur ki ol vaḳtde zıll-i şānī mün‘adim olur (10) veyā

be-gāyet kūtāh olur ki aña fey³-i zevāl dērler ve ol zamān (11) evvel-i vaqt-i zuhr olur evvel-i vaqt-i ‘aşr dağı ḥāzret-i imām şāfi (12) ve imāmeyn yanında rażiya’llāhü ‘anhüm şol vaqtdür ki kāmēt-i (13) miqyās miqdārı zıll ḥādīs ola veyā ziyāde ola fey³-i zevāl (14) üzerine ve ammā ḥāzret-i imām ebī ḥanīfe yanında raḥmetu’llāhi (15) ‘aleyh kāmēt-i miqyāsuñ zı⁶ fi miqdārıdur fey³-i zevāl üzerine (16)

bāb-i ḥādī ‘aşer ḥaṭṭ-ı nışfu’n-nehārı ve semt-i (17) kıblei beyān eder zemīni bir vechile hemvār eyleyeler ki eger anuñ (18) üzerine şu dökseler her cānibine berāber seyelān eyleye ve tesviye-i (19) zemīn için bir ālet düzeler ki müşelleş ü mütesāviyyü’s-sāḳayn (78a-1) ola anuñ kāmēt-i idesinüñ muntaşifında bir nişān edeler ve re’s-i (2) müşelleşden bir şāḳūl aşalar ve saḥḥ-ı zemīni şöyle hemvār eyleyeler ki (3) ol müşelleşi her tarafındaki devr étdüreler ol²⁴ şāḳūl (4) her zamānda ol nişāna gele ve ol şekl-i müşelleşüñ (5) vaz‘ı budur (**Şekil 35.**) pes ol yerde bir dāyire resm

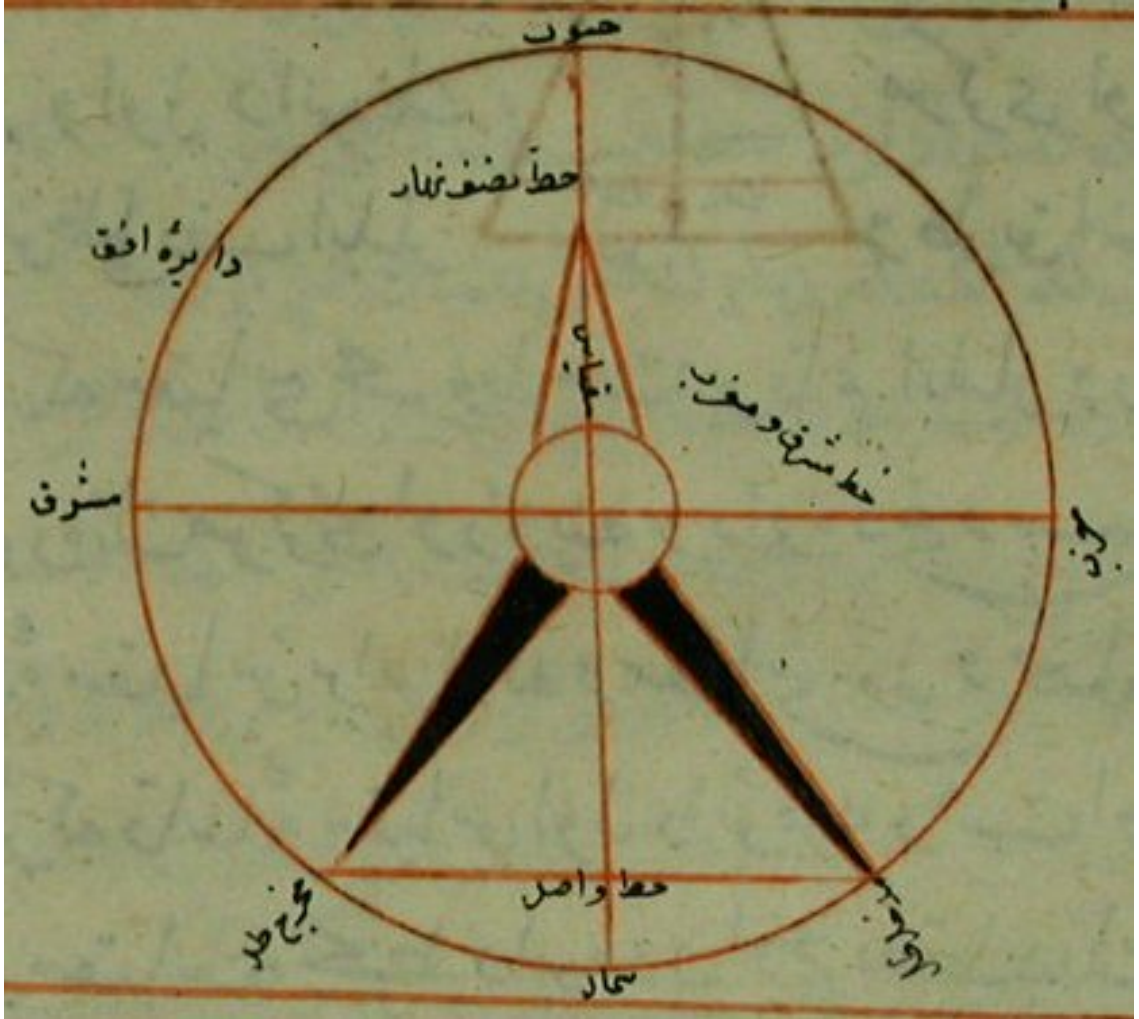
(6) eyleyeler ve ol dāyirenüñ merkezi üzerine (7) miqyās-ı zıllı naşb eyleyeler ve tarīḳ-ı eshel (8) oldur ki miqyāsı maḥrūṭ-ı müstedir kāyım eyleyeler ve dāyire-i (9) mezkūrenüñ merkezi üzerine bir dāyire dağı resm eyleyeler ki (10) kāmēt-i miqyās berāber ola ve miqyāsı şol vechile naşb (11) eyleyeler ki kāmēt-i miqyās ol dāyireye rāst ola ki (12) re’s-i miqyāsa muḥīṭ-i dāyireden üç noḳṭanüñ bu‘dı (13) berāber ola ve miqyāsuñ miqdārı şadrü’s-şerī‘ada ve (14) mulaḥḥaşda rub‘ ḳuṭr ta‘yīn olınmışdur ammā bu ḥūkm küllī degüldür (15) zīrā ki fey³-i zevāl-i miqyāsuñ zı⁶ fi olan āfāḳda

maḥrec (16) ü medḥal bulunmaz eyle olsa evlā oldur ki miqyāsuñ (17) miqdārı maḥrec ü medḥal zıllle tābī‘ ola ve bu dāyireden (18) maḥrec ü medḥal zıllle nişān eyleyeler ve bir ḳavs ki ēki (19) nişānuñ mābeyni ola anı tañşif edeler ve merkezden (78b-1) anuñ muntaşifına bir ḥaṭṭ iḥrāc eyleyeler ol ḥaṭṭ ḥaṭṭ-ı nışfu’n-nehār (2) olur ve çün bir ḥaṭṭ-ı āḥer ki aña ‘amūd ola ḥaṭṭ-ı i‘tidāl (3) olur lā-cerem dāyire-i mezbūre bu ēki ḥaṭṭ ile

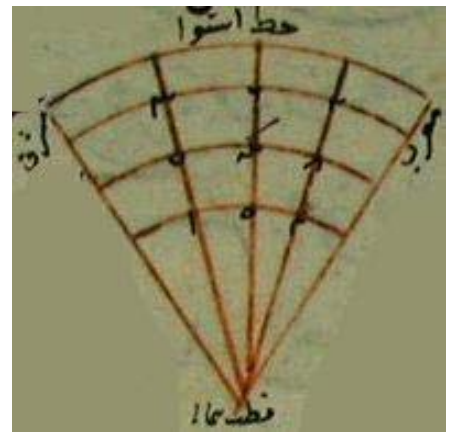
²⁴ ol sözcüğü iki kez yazılmıştır.

dört rub' (4) olur ve bu dāyirenün her bir rub' ını mütesāvī toḡsan kısım (5) eylerler ve bu dāyireye dāyire-i hindiyye dērler Şekl budur (Şekil 36.)

Şekil 36.

(6) ve ammā semt-i kıble bilinmek için ki ol ufġ-ı beled ile dāyire-i (7) semtiyyenün ki mekkenün Őerrefeha'l-lāh semt-i re'sine güzer (8) eyler mābeyninde tekāṭu' eden noġtadur ve bu ḡaṭṭ ki merkez-i (9) ufġdan ol noġtaya güzer eyleye ḡaṭṭ-ı semt-i kıble olur ki (10) aṅa müteveccih olan ka' beye müteveccih olur eyle olsa (11) bundan ḡālī degüldür ki ka' benün ṭūli ve 'arżı beledün (12) ṭūlinden ve 'arżından aġall (1) veyā ekser (2) ola veyā ḡūd (79a-1) ṭūl-i (3) mekke aġall ve 'arżı ekser ola veyā ber-'aks (4) ola veyā (2) ṭūleyn berāber olup 'arż-ı (5) mekke aġall veyā

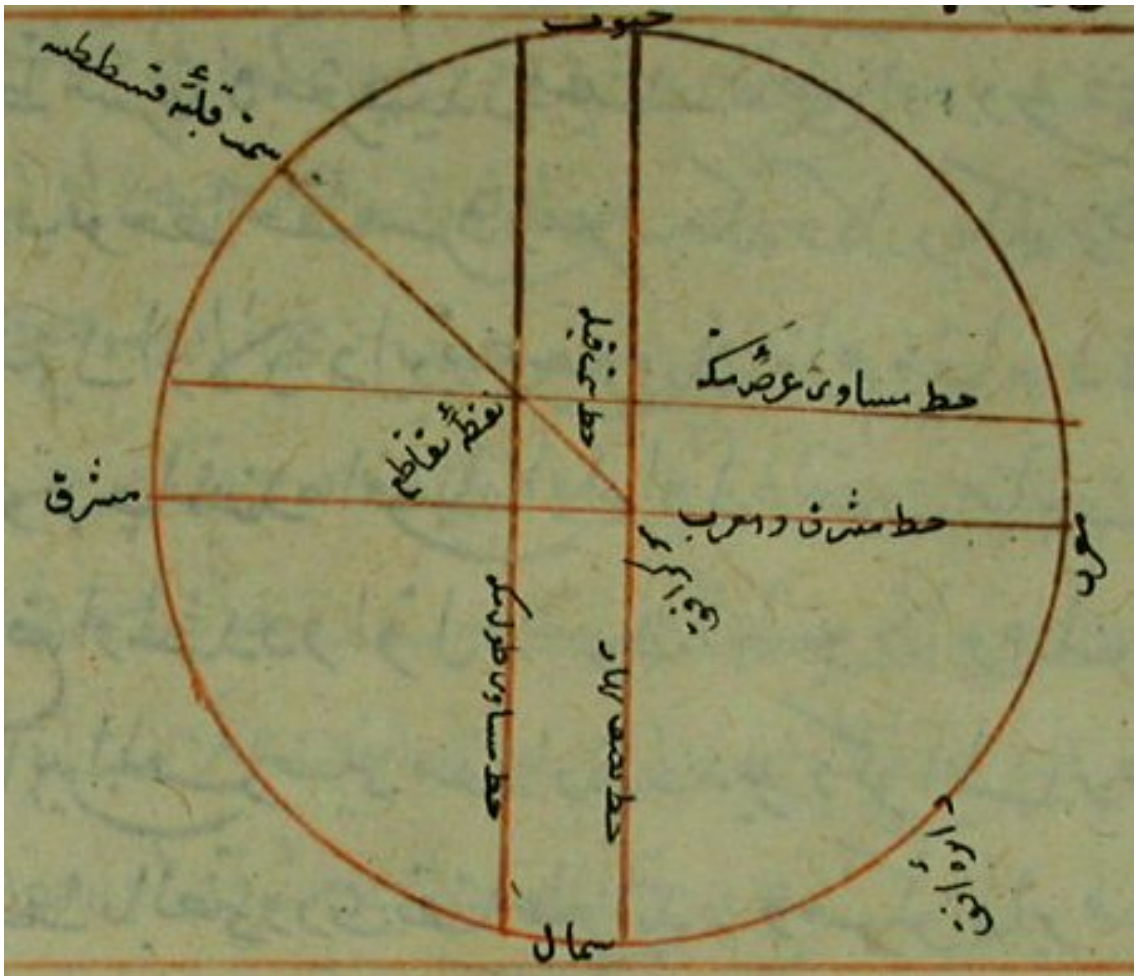

Şekil 37.

ekser (٦) ola veyāhūd (3) ‘arzeyn berāber olup tūl-i (٧) mekke aqall (4) veyā ekser (٨) ola ki zıkr olınan aqsām (5) sekiz kısmdur ve bu şeklden taşavvurı āsāndur (**Şekil 37.**)

(6) imdi eger ki mekkenüñ tūli ve ‘arızı beled-i maḥşūşuñ (7) tūlinden ve ‘arzından aqall olsa anuñ semti (8) ğurūbī ve cenūbī olur semerqand ve ḥārezm gibi ammā çünki çağmīnī (9) kitābında kendü beledine qarīb olmağın ḥārezmi (10) taḥşīş kıluñ ve kâzī-zāde-i rūmī daḥı muḳīm olduğı (11) beledi ki semerqanddur şerhinde taḥşīş kıldı bu ḥaḳīrūñ (12) daḥı vaṭan-ı aḥlīsī olmağın lāzımdur ki dāru’s-saltanat-ı (13) maḥmiyye-i koştantīniyye şāneha’l-lāhū ‘ani’l-āfāti ve’l-beliyye (14) daḥı taḥşīş olına ve bu ‘amelde evvelā tūl ü ‘arız-ı mekke (15) ma‘lūm olmağ lāzım olmağın zıkr olındı ki cezāyir-i ḥā(16)lidātdan mekkenüñ tūli عر ی ya‘nī yētmış yēdi derece (17) ve on daḳıqadur ve ‘arızı daḥı م کا ya‘nī yēgirmi bir derece (18) ve kırk daḳıqadur ve metn-i çağmīnīde daḥı buña muvāfiḳdur (19) imdi mekkenüñ tūli ki beled-i maḥşūşuñ tūlinden (79b-1) ziyāde olup ‘arızı aqall olsa anuñ semti şarḳī ve cenūbī olur (2) koştantīniyye gibi ki anuñ daḥı tūli س ya‘nī altmış derecedür (3) ve ‘arızı ما ya‘nī kırk bir derecedür pes mekke ile tefāvüt-i (4) mābeyne’ṭ-ṭūleyn یز ی ya‘nī on yēdi derece ve on (5) daḳıqadur ve tefāvüt-i mābeyne’l-‘arzeyn daḥı بط ك (6) ya‘nī on toḳuz derece ve yēgirmi daḳıqadur bu taḳdīrce (7) dāyire-i hindiyyenüñ noḳta-ı cenūbīsinden cānib-i maşrıḳa (8) fazl-ı mābeyne’ṭ-ṭūleyn miḳdārı ‘add olunup ‘alāmet olına (9) ve noḳta-ı şimālīsinden daḥı yine cānib-i maşrıḳa ol miḳdār ile (10) ‘alāmet olına ve bu ēki ‘alāmetden bir ḥaṭṭ-ı müstaḳīm (11) çekile ki ol ḥaṭṭ için seyyid şerīf ḥaṭṭ-ı nışfu’n-(12)nehārı mekkedür demişdür ammā kâzī-zāde anı redd ēdüp (13) ol ḥaṭṭ-ı nışfu’n-nehār mekke degüldür belki ufḳ-ı beled (14) ile ḥaṭṭ-ı nışfu’n-nehāruñ mābeyninde faşl-ı müşterek (15) olan dāyire-i şağīrenüñ ḳāyim-maḳāmıdır ki anuñ (16) nışfu’n-nehāra bu‘dı mābeyne’ṭ-ṭūleyn miḳdārıdır dēyü (17) zıkr ētmışdür ve yine noḳta-ı mağribden daḥı cenūb cānibine (18) mābeyne’l-‘arzeyn miḳdārı ‘add olunup ‘alāmet olına (19) ve noḳta-ı maşrıḳdan daḥı yine cenūb cānibine ol miḳdār (80a-1) ‘add olunup ‘alāmet olına ve bu ēki ‘alāmetden daḥı bir ḥaṭṭ-ı (2) müstaḳīm çekile ki bu ḥaṭṭ için daḥı seyyid şerīf mekkenüñ (3) ḥaṭṭ-ı maşrıḳ u mağribidür demişdür kâzī-zāde bunu daḥı redd (4) ēdüp bu ḥaṭṭ ḥaṭṭ-ı maşrıḳ u mağrib-i mekke degüldür belki bir faşl-ı (5) müşterek olan dāyire-i şağīrenüñ ḳāyim-maḳāmıdır ki (6) cenūb cānibinde ufḳ-ı beled ile evvelü’s-sumūt mābeyninde (7) vāḳi‘ olmışdur ve evvelü’s-sumūt ile bu dāyirenüñ bu‘dı (8) mābeyne’l-‘arzeyn miḳdārıdır dēyü zıkr eylemişdür ve bu ēki (9) ḥaṭṭ bi’z-zarūrī

teḳāṭu‘ éder ve merkez-i dāyireden (10) bir ḥaṭṭ iḥrāc olına ki bu teḳāṭu‘ a uğrayup (11) muḥiṭe vāşıl ola eger teḳāṭu‘ dāḥil-i dāyire ise (12) ve bu ḥaṭṭ için daḥı seyyid şerif ehl-i mekkenüñ (13) dāyirei semt-i re’süñ saḥḥındadır dēmişdür ammā ḳāzī-(14)zāde bu evvel dāyirenüñ saḥḥında olsa muḳaddemā dēdükleri (15) daḥı şaḥiḥ olurdı dēyü seyyid[i] redd étmişdür ve bu zıkr (16) olınan ḥaṭṭ ḥaṭṭ-ı semt-i ḳıbledür taḳrīben ammā taḥḳıḳan (17) degül ve ḥaṭṭ-ı semt-i ḳıbleden noḳṭa-ı cenūba varınca cānib-i (18) aḳallde olan ḳavs ol beledüñ inḥirāf-ı semt-i ḳıblesidür (19) zīrā ol dāyire ufḳ-ı beled menzilesindedür ve aḳsām-ı şemāniyyenüñ (80b-1) birisi ki zıkr olındı sāyiri daḥı buña (2) göre ḳıyās olına ve şūret-i semt-i ḳıblesi bu vechile olur (Şekil 38.)

Şekil 38.

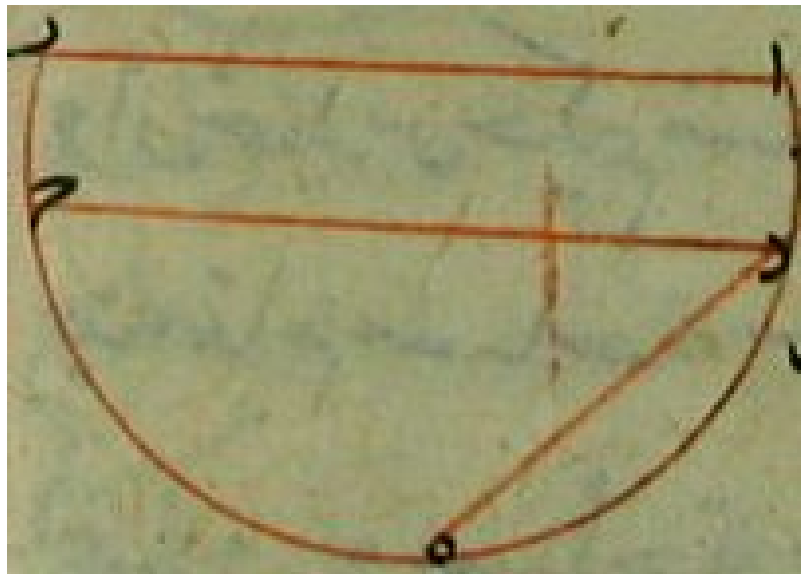
(3) ammā ki mekkenüñ ṭūli beledüñ ṭūline müsāvī olsa ‘arżı (4) gerek keşir ve gerek ḳalīl olsun ḳible ḥaṭṭ-ı nişfu’n-nehār olur ya‘ nī evvel (5) vaḳt semt-i ḳible noḳṭa-ı cenūb olur eger ‘arż-ı beled mekke ‘arżından ziyāde (6) olursa ve illā noḳṭa-ı şimāl olur ammā ki ‘arzeyn berāber olsa semt-i (7) ḳible ḥaṭṭ-ı maşriḳ u maḡrib olmaz niteki kūşyār ve

ba' z h̄ukemā (8) ḥaṭā-yı fāḥiṣ edüp 'arzeyn berāber olsa ve ṭuleyn muḥtelif olsa (9) kıble ḥaṭṭ-ı maşrıḳ u mağrib olur dēmişlerdür ammā nihāyetü'l-idrāk (10) şāḥibi 'allāme raḥmetullāh ḡann-ı bāṭıldur dēyü sözlerini redd eder (11) zīrā ki beled ile mekkenün evvelü's-sumūtı bir degüldür ki noḳta-ı semt-i (12) re'sden dāyire-i evvelü's-sumūt üzerinde eki cānibine ba' z noḳta (81a-1) farz olınsa mu'addilü'n-nehāra semt-i re'sde olan noḳtanuḡ bu'dı (2) sāyirinde eb' ad olur eyle olsa bu noḳta-ı mefrūzdan biri ehl-i (3) mekkenün semt-i re'sinde olmaḡ cāyız olsa mekkenün 'arızı aḡall (4) olmaḡ lāzım gelür ḥāl-i ān ki berāber farz olınmışdur ve bu şüretde (5) noḳta-ı maşrıḳ u mağrib kıble olmaḡ muḥāldür ki beled ile mekke ḥaṭṭ-ı (6) istivāda vāḳi' olmuş olsa cāyız olurdu ve illā āfāk-ı māyilede (7) mümkün degüldür imdi eger ki beled ṭulde müsāvi olmaya ṭarıḳ-ı eshel (8) oldur ki muşannif zıkr edtüḡi gibi usturlāb ile 'amel olınuḡ (9) zıkr olınan eki ṭülün mābeyninde olan tefāvütün her on beş derecesin (10) bir sā'at ṭutup ve ol ki on beş dereceden nāḳıṣ ola (11) her bir derecei dört daḳıḳai sā'at ṭutup ve sā'at ve daḳā(12)yıḳdan ḥāşıl olanları ma'lüm edinüp ve ol vaḳtde ol günü (13) raşad eylerler ki āfitāb ol günde cevzānuḡ sekizinci derecesine (14) veyā sereṭānuḡ yēgirmi üçüncü derecesine taḡvīl etmiş ola ki (15) ol eki derecenün meyli müsāvi-i 'arız-ı mekkedür pes ol günde (16) nışfu'n-nehārdan şol sā'at ve daḳāyık ki ḥıfz olınmış ola (17) ol miḳdār güzer eylese zıll-i miḳyās ḥaṭṭ-ı semt-i kıble olur eger (18) ṭül-i beled ṭül-i mekkeden ziyāde olursa ve illā nışfu'n-nehārdan (19) yine ol zıkr olınan sā'at ve daḳāyık miḳdārı taḳdīm (81b-1) olına ki zıll-i miḳyās yine ḥaṭṭ-ı semt-i kıble olur ve kıble re's-i zıllün (2) cānib-i ḥilāfında olur

bāb-ı şānī 'aşer eb' ad (3) u ecrāmı beyān eder müteḳaddiminden baṭlamyūs ve ebriḡus ve anlardan (4) ḡayrı bu fennün māhirinde ba' zı raşad ve ḥisābıla ma'lüm edinmişler(5)dür ki felekde bir derece arzda yēgirmi eki fersaḡ ve tis'āndur ki (6) ol altmış altı mīl ve şülüşān mīl olur zīrā bir fersaḡ üç mīldür (7) ol taḳdīrce devr-i zemīn ya'nī muḥiṭ-i 'aẓīme ki zemīnde farz (8) olına sekiz biḡ fersaḡ olur ve her bir fersaḡ ki üç mīldür cümlesi (9) yēgirmi dört biḡ mīl olur ammā ḥukemā-yı müte'ahḡirīn daḡı me'mūn (10) ḥalīfenün emri ile beriyye-i sincārda bir mevzi'-i mu'ayyende ḥāzır (11) olup ve eki fırḳa olup bir fırḳası dāyire-i nışfu'n-nehār muḥā(12)zisinde cenūb cānibine ve bir fırḳası şimāl cānibine gidüp (13) cenūba giden bir derece mu'addilü'n-nehāra ḳarīb olup ve şimāle (14) giden bir derece ba'id olup ya'nī 'arız-ı beled birinde bir derece (15) nāḳıṣ ve birinde bir derece ziyāde olup eki cānibden ol ta'yīn (16) olınan

mevzi'e gelince vāki' olan êki derecenün (17) her birinün mābeyni arzda müsāvī on
 tokuz fersahdan (18) tūs' fersah nākiş bulunmuşdur ki ol elli altı mīl ve şülüşān (19) mīl
 olur bu taqdırce arzda dāyire-i 'azīme yēgirmi biş (82a-1) dört yüz mīl olur ammā bu
 êkisi dağı şahīh olmak cāyızdır sebebi (2) aşhāb-ı fikr-i 'amīke ve erbāb-ı nazār-ı
 daķīke muhtefi degüldür ammā (3) muşannif ķudemā kavlini ihtiyār étmişdür ol
 taqdırce bir derece arzda (4) zıkr olınan gibi altmış altı mīl ve şülüşān mīl olup ve
 temām-ı devre (5) yēgirmi dört biş mīl olmak lāzım olur ve her bir mīl üç biş (6) zīrā'
 her bir zīrā' müteķaddimīn re'y üzerine otuz êki eşba' (7) ve her bir eşba' altı 'arz-ı
 şa'īre-i mu'tedile ve her bir şa'īrenün (8) 'arzı altı 'aded mūy-ı yāl-i esb miķdāridur ve
 müte'ahhīrīn re'y (9) ile yēgirmi dört eşba' bir zīrā' a nisbet her mīl dört biş zīrā' dur
 (10) ve yine üç mīl bir fersahdur haķīkatde mīlün miķdārı êki re'yle (11) dağı tokusan
 altı biş eşba' olur ve ķuṭr-ı zemīn êki biş beş yüz (12) kırk beş fersah ve bir fersahun on
 bir cüz'inden beş cüz'i(13)dür ol taqdırce nısf-ı ķuṭr-ı arz biş êki yüz yētmış êki fersah
 (14) ve bir fersahun on bir cüz'inden sekiz cüz'i olur zīrā hukemā(15)dan arşimīdus her
 ķuṭrun dāyiresine nisbeti şelāşe ve sub'(16)dur ya'nī yēdinün yēgirmi êkiye nisbeti
 gibidür taķrīben dēyü (17) [taķķīk] étmişdür eyle olsa ķuṭr-ı arz haķīkatde zıkr olınan
 miķdār(18)dur ve anuñ muḥīṭ-i dāyiresi sekiz biş fersah olur ṭarīķ-i istiḥrāc-ı (19)
 a'dād-ı erba'a-ı mūtenāsibe iledür imdi 'aded-i evvel yēdi (82b-1) ve şānī yēgirmi êki
 ve şāliš ki ķuṭrdur mechül farz olınsa ve rābi' muḥīṭ-i (2) dāyire-i arzdur ki sekiz biş
 fersah olduğı ma'lūm olsa pes mechül (3) vasaṭda vāki' oldu ma'lūm olan ṭarafını ya'nī
 yēdi ile (4) sekiz biş zarb édüp ḥāşılı ki elli altı bişdür vasaṭınun ma'lūmı (5) olan
 yēgirmi êkinün üzerine kısmet olına ḥāric-i kısmet (6) bi-'aynihi ferāsıḥ-ı ķuṭr-ı arzdur
 ki ol zıkr olınan miķdār olur (7) ve eger bu 'amelün 'aksi farz olınsa ya'nī ķuṭr ma'lūm
 olup muḥīṭ-i (8) dāyire mechül olsa ma'lūm ola ki her 'amelde eger zarb veyā (9)
 kısmetdür ṭaraf-ı vāhidinde hem şahīh ve hem kesr vāki' olsa (10) ṭarīķı oldur ki evvelā
 şahīhi maķām-ı kesrine zarb édüp (11) ḥāşıl-ı zarba kesri ki aña başt dağı dērler zamm
 édüp (12) ve bu mecmū'ı şahīh maķāmında farz édüp yēgirmi êkiye zarb (13) olına
 ba'dehü evvelā zarb olınan maķām-ı kesre kısmet olına (14) ve bu a'māl temām
 olduķdan şonra yēdiye kısmet olına ḥāric-i (15) kısmet her ne ise maṭlūb oldur ki ol zıkr
 olınan sekiz biş (16) fersahdur ve temām-ı misāḥat-ı saṭḥ-ı rūy-ı zemīn yēgirmi biş
 kerre (17) biş ve üç yüz altmış üç biş altı yüz otuz altı fersah (18) ve bir fersahun on bir
 cüz'inden dört cüz'idür ve ṭarīķ-i (19) istiḥrācı bu vechiledür meşelā 'aded-i ferāsıḥ-ı

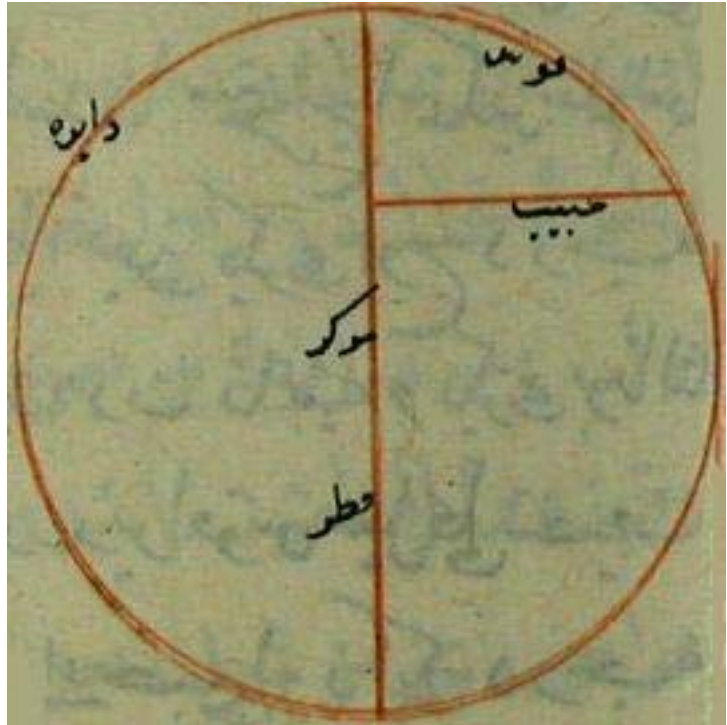
1) kıt'a-1 ki (83a-1) muqaddemā ma'lūm olmuşdur anuñ şaḥih'in maqām-ı kesrine ya'nī eki (2) biñ beş yüz kırk beşi on bire zarb edüp ve baş-ı kesri (3) daḥı ki beşdür ve ḥāşıl-ı zarba zamm edüp cümlesi ki yegirmi sekiz (4) biñ olur ol muḥit-i dāyireye ki sekiz biñdür zarb olına (5) ve bu cümle ḥāşıl olan 'aded maqām-ı kesre taqsim olına ḥāric-i (6) kısmet misāhat-ı saḥ-ı zemīn olur ammā kesr olmaduğı şürette (7) 'aded-i kıt'a 'aded-i muḥit-i dāyireye zarb olınsa ol kürenünj temāmı (8) misāhat-ı saḥ-ı olur ve nişf-ı kıt'a muḥit-i dāyireye zarb olınsa (9) ol kürenünj temāmı misāhat-ı saḥ-ı olur ve nişf-ı kıt'a muḥit-i dāyireye (10) zarb olınsa nişf-ı kürenünj misāhatı olur ve eger nişf-ı (11) kıt'a nişf-ı muḥit-i dāyireye zarb olınsa saḥ-ı 'azimenünj (12) misāhatı olur ki ol rub'-ı kürenünj misāhatına müsāvidür (13) ve arşimīdus ḥakīm misāhat-ı saḥ-ı 'azimenünj dört mişli (14) yine temām-ı misāhat-ı saḥ-ı küre miqdārı olur dēyü taḥkīk (15) etmişdür ve misāhat-ı saḥ-ı rüy-ı zemīn ki muqaddemā zıkr (16) olınmışdur ol daḥı dörde taqsim olınsa yine rub'-ı ma'mürenünj (17) misāhatı miqdārı olur ki ol beş biñ kerre biñ ve toḫsan (18) biñ toḫuz yüz toḫuz fersaḥ ve bir fersaḥuñ on bir cüz'inden (19) bir cüz'idür ve miqdār-ı misāhat kadar ma'müre-i rüy-ı zemīn (83b-1) dört biñ kerre biñ ve altı yüz altmış sekiz biñ altı yüz yetmiş fersaḥ (2) ve bir fersaḥuñ yüz ve otuz eki cüz'inden altmış yedi cüz'idür (3) ve misāhat-ı nişf-ı kıt'a-ı şimāliyye-i māverā-yı medār-ı kıt'a-ı burūc dört yüz yegirmi eki biñ eki yüz otuz sekiz fersaḥ (5) ve şülüş ve rub' fersaḥdur ya'nī bir fersaḥuñ on eki cüz'inden (6) yedi cüz'idür ve tarīk-ı misāhatı bu vechiledür meşelā (7) nişf-ı kıt'a-ı şimāliyye ki kıt'a-ı $\frac{1}{2}$ dür ve anuñ (8) kavsi miqdār-ı meyl-i küllidür ya'nī müsāvi-i temām-ı meyl-i küllidür (9) mu'addilü'n-nehārdan imdi evvelā anuñ miqdār-ı misāhatı (10) ma'lūm olup ba'dehü rub'-ı arzdan ol naqş olınduğda (11) kıt'a-ı $\frac{1}{2}$ ki miqdār-ı ma'müre-i rüy-ı zemīndür (12) ma'lūm olur ve şekli bu vechiledür (Şekil 39.) (13) eyle olsa

Şekil 39.

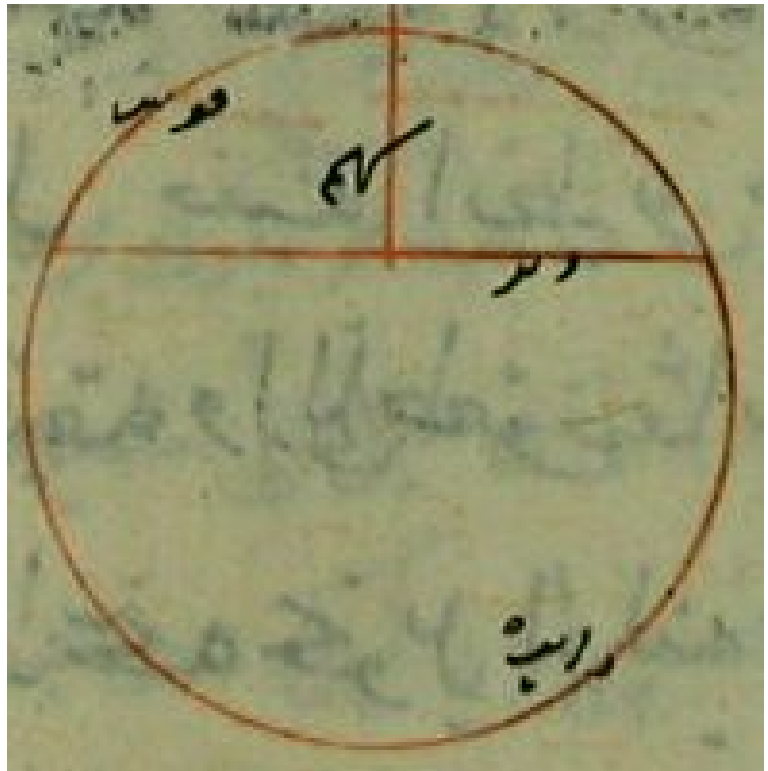
veter-i meyl-i küllî ki haṭṭ-ı ۰ (14)dür bir dāyire anuḡ nıṣf-ı ḡuṭrı farz (15) olma ki ol dāyirenüḡ misāhat-ı (16) saṭḡı hendese ile sābit olmuṣdur ki ve ḡıṭf-ı a-ı šimāliyye(17)nüḡ misāhatına berāberdür ol taḡdırce veter-i meyl-i küllî (18) ma‘lüm olmaḡ lāzımdur ki anuḡ ḡavsi ²⁵ کج ل ya‘nî yêgirmi (19) üç derece ve otuz daḡıḡadur imdi murād olınan (84a-1) ḡavsüḡ veteri bilinmek için ṭarîḡ-ı ‘amm oldur ki ol ḡavsi (2) taṣṡif êdeler ki ol ya‘nî on bir derece ve ḡırḡ (3) beṣ daḡıḡa olur ve cedvel-i ceybden ol niṣfuḡ ceybin (4) alalar ki ol zîc-i uluḡ beḡde و لز يب و لز ve ya‘nî on (5) êki derece ve on üç daḡıḡa ve altı ṣāniye ve otuz yêdi (6) ṣāliṣe ve altı rābi‘adur ve ceyb ol ‘amūda dêrler ki (7) ḡavsüḡ bir ṭarafında bir ḡuṭr üzerine vāḡi‘ ola ki ol ḡuṭr (8) ol ḡavsüḡ ol bir ṭarafına geṣmiṣ ola ve aḡa ceyb-i müstevî (9) daḡı dêrler ve šekli bu vechiledür (**šekil 40.**) (10) ve ol ceybi taṣ‘if êdeler (11) ḡavs-i maṭlūbuḡ veteri ḡāṣıl (12) olur ki ol eczā-yı ḡuṭr (13) iṣṡilāḡı ile کد کو يب و لز (14) ya‘nî yêgirmi dört derece ve yêgirmi (15) altı daḡıḡa ve on üç ṣāniye ve on dört ṣāliṣe ve on êki (16) rābi‘a olur ve ḡaḡıḡıṣı a‘dād-ı erba‘a-ı mütenāsibe ile ma‘lüm (17) olur ve ba‘zılar nıṣf-ı ‘aṣeri ṭarḡ olınmaḡ kāfidür dêmıṣler (18) ammā ki ol taḡrîbîdür imdi ḡuṭr-ı iṣṡilāḡı ki yüz yêgirmi (19) derecedür anı evvel ve veter-i iṣṡilāḡı ki yêgirmi dört (84b-1) derece ve yêgirmi altı daḡıḡa ve on üç ṣāniye ve on dört ṣāliṣe (2) ve on êki rābi‘adur anı ṣānî ve ḡuṭr-ı ḡaḡıḡı ki ol daḡı ‘adād-ı (3) erba‘a-ı mütenāsibe ile ma‘lüm olur ki ol yüz on dört (4) derece ve otuz êki daḡıḡa ve ḡırḡ üç ṣāniye ve otuz sekiz (5) ṣāliṣe ve on bir rābi‘adur anı ṣāliṣ ve veter-i ḡaḡıḡı ki meḡuldür (6) rābi‘ farz olma ba‘deḡ ṣānî ṣāliṣ ḡarb olup evvele (7) taḡsîm olma ḡāric-i ḡısmet veter-i ḡaḡıḡı olur ki ol کج يط ل د کز يا (8) ya‘nî yêgirmi

Şekil 40.

²⁵ 23° 30" (ebced). Ebced deḡerleri geṡtiḡı yerin hemen ardından aḡıklanmaktadır. Bu bakımdan daha sonraki deḡerler dipnotla verilmeyecektir.

üç derece ve on dokuz dakika ve otuz dört saniye (9) ve yegirmi yedi saniye ve on bir rabi'a olur ammā fāzilu'l-muḥakkıḳ (10) ğıyāse'd-dīn cemşid zīc-i ḥāḳānīden istiḥrāc etmekin süllemü's-semā(11)da veter-i ḥāḳıḳī کج بط لد کا ya' nī yegirmi üç derece (12) ve on dokuz dakika ve otuz dört saniye ve yegirmi bir saniye (13) ve bir rabi' adur deyi zīkr etmişdür zīrā ḳavs-i meyl-i küllī taṣīf (14) olındukda zīc-i ḥāḳānīde anuḡ ceybi on eki derece (15) ve on üç dakika ve altı saniye ve otuz dört saniye(16)dür ve ol taẓ'if oluncaḡ yegirmi dört derece ve yegirmi (17) altı dakika ve on üç saniye ve sekiz saniye olur ki (18) ol veter-i iṣṭilāḫīdür ve bunun ḥāḳıḳisi zīkr olunan (19) miḳdār olur eyle olsa ṣerḫ-i fetḫıyyede merḫūm mīrim çelebī (85a-1) daḡı aḡa zāhib olup ve mābeynde cüz'ī tefāvūt olmaḡın (2) yine anuḡ ile 'amel olunmaḡ iḫtiyār olındı imdi evvelā veter-i (3) ḥāḳıḳī şūlāşıye ve sub'a zārb olına ya' nī yegirmi ekiye zārb (4) olınup yediye taḳşim olına ki nişf-ı dāyire ḥāşıl olur ki (5) ol کج بح لط کج ya' nī yetmiş üç derece ve on sekiz dakika (6) ve otuz dokuz saniye ve yegirmi üç saniyedür ve veter-i ḥāḳıḳī ki (7) nişf-ı ḳuṭr farz olınmışdur aḡa zārb olına miḳdār-ı misāḫat-ı (8) saṭḫ-ı dāyire ḥāşıl olur ki ol نغ لب غدى ج ya' nī (9) [biḡ] yedi yüz on derece ve üç dakika ve elli sekiz saniye ve (10) otuz eki saniyedür pes lāzım olan misāḫat nişf-ı (11) ḳıṭ'a-ı şimāliyyedür ol taḳdīrce bu daḡı taṣīf olına ki (12) ol ضنه ا نط يو ya' nī sekiz yüz elli beş derece ve bir (13) dakika ve elli dokuz saniye ve on altı saniye olur ba' deḡü (14) ferāsıḫa taḫvīl olına ya' nī bir derece yegirmi eki fersāḡ (15) ve tis'āndur anuḡ murabba'ı taḳrīben dört yüz doksan üç (16) fersāḡ olur aḡa zārb olına ḥāşıl olan misāḫat-ı (17) ḳıṭ'a-ı şimāliyyedür ki ol muḳaddemā zīkr olınmışdur ve ol ki (18) misāḫat-ı rub'-ı arzdan naḳş olına ḳadr-ı

Şekil 41.

ma' mūruḡ misāḡatı (19) olur ki ol daḡı zıkr olınmışdur ve misāḡat-ı saḡḡ-ı kıt' a-ı (85b-1) küre bu tarıḡ ile daḡı cāyızdır meřelā nışf-ı veterüḡ murabba' ı sehmüḡ (2) murabba' ı ile cem' édüp ḡāřılı řülāřıye ve sub' a zārb olına (3) ya' nı yēgirmi ēkiye zārb olunup yēdiye taḡsım olına ḡāric-i (4) kısmet misāḡat-ı saḡḡ-ı kıt' a-ı küre olur bu taḡdırce veter (5) ve sehmüḡ miḡdārı bilinmek lāzımdır ve sehm ol ' amūda dērler ki (6) ḡavsüḡ vasaḡından veterüḡ muntaşıfına vāřıl ola ve bu ' amūd (7) ehl-i nücüm yanında ol ḡavsüḡ nıřfinuḡ sehmıdır ammā ehl-i (8) misāḡat yanında küllisinüḡ sehmıdır ve sehme ceyb-i (9) ma' kūs daḡı dērler ammā muḡlaḡ ceyb dēnilse murād (10) ceyb-i müstevidür şekli budur (**şekil 41.**) (11) eyle olsa muḡaddemā murād olınan (12) ḡavsüḡ veteri bilinmek için (13) ol ḡavsi taḡřıf ēdeler (14) ve cedvel-i ceybden ol nıřfuḡ (15) ceybin alalar ve ol ceybi taḡ' if ēdeler ḡavs-i (16) maḡlūbuḡ veteri ḡāřıl olur dēyü zıkr olınmışdur imdi mā(17)verā-yı medār-ı ḡuḡbu'l-burūcuḡ ḡavsi kırḡ yēdi derece bāḡisi üç (18) yüz üç derece olur taḡřıf olınduḡda ceybi zıic-i uluḡ bēḡde (19) yēgirmi üç derece ve elli bēř daḡıḡa ve yēgirmi ḡoḡuz řāniye ve kırḡ (86a-1) yēdi řāliře ve elli rābi' a olur ve bu taḡ' if olınduḡda kırḡ yēdi (2) derece ve elli daḡıḡa ve elli ḡoḡuz řāniye ve otuz bēř řāliře ve elli (3) ēki rābi' a olur ki ol zıkr olan ēki ḡavsüḡ daḡı veteri olur (4) ve ḡaḡıḡisi muḡaddemā zıkr olınan tarıḡ üzre a' dād-ı erba' a-ı (5) mütenāřibe ile ma' lüm olur ki ol kırḡ bēř derece ve kırḡ (6) daḡıḡa ve yēgirmi ḡoḡuz řāniye ve otuz altı řāliře ve elli sekiz rābi' a(7)dur ve ' amel-i misāḡat için zıkr olınan veter taḡřıf olınduḡda (8) yēgirmi ēki derece ve elli daḡıḡa ve on dōrt řāniye ve kırḡ sekiz (9) řāliře ve yēgirmi ḡoḡuz rābi' a olur ve ḡavs-i evvelüḡ sehmi zıicden (10) istiḡrāc olınmaḡ murād olırsa misāḡat tarıḡı üzre evvel-i (11) ḡavsi taḡřıf édüp ve rub' dan ki ḡoḡsandur naḡř olına (12) ve anuḡ ceybi alına ve ol ceyb nışf-ı ḡuḡrdan ki altmışdur (13) tarḡ olına sehm-i iřḡılāḡı ḡāřıl olur meřelā kırḡ yēdi (14) derece ḡavsüḡ sehmi lāzım olsa taḡřıf olınduḡda (15) yēgirmi üç derece ve otuz daḡıḡa olur ve ol rub' dan (16) tarḡ olırsa altmış altı derece ve otuz daḡıḡa ḡalır (17) ve anuḡ ceybi zıic-i uluḡ bēḡde elli bēř derece ve bir daḡıḡa (18) ve yēgirmi dōrt řāniye ve elli sekiz řāliře ve otuz dōrt rābi' a(19)dur nışf-ı ḡuḡrdan ol tarḡ olınduḡda dōrt derece (86b-1) ve elli sekiz daḡıḡa ve otuz bēř řāniye ve bir řāliře ve yēgirmi altı (2) rābi' a olur ki ol sehm-i iřḡılāḡıdır ve eger üç yüz on (3) üç derece ḡavsüḡ sehmi murād olırsa ki anuḡ nışfı yüz (4) elli altı derece ve otuz daḡıḡadur ve ol rub' dan ziyādedür (5) ziyādesinüḡ ceybi alına ki ol altmış altı derece ve otuz (6) daḡıḡadur ve yine anuḡ ceybi elli bēř derece ve bir daḡıḡa (7) ve yēgirmi dōrt řāniye ve

elli sekiz şālīse ve otuz dört rābi‘ a(8)dur nişf-ı k̄uṭr üzerine bunu ziyāde eyleyeler yüz on (9) bēş derece ve bir daḳīka ve yēgirmi dört şāniye ve elli sekiz (10) şālīse ve otuz dört rābi‘ a olur ki ol sehm-i iştīlāhīdūr (11) ve ḥaḳīkīleri yine a‘ dād-ı erba‘ a-ı mütenāsibe ile ma‘ lūm olur ki (12) ḳavs-i evvelūḡ sehm-i ḥaḳīkīsi dört derece ve kırk bēş daḳīka (13) ve şifr şāniye ve kırk ēki şālīse ve on yēdi rābi‘ adur (14) ve ḳavs-i şānīnūḡ sehm-i ḥaḳīkīsi yüz ṭoḳuz derece ve kırk (15) yēdi daḳīka ve kırk ēki şāniye ve elli bēş şālīse ve elli (16) dört rābi‘ adur pes veter ü sehm ki ma‘ lūm ola muḳaddemā (17) zīkr olınan ṭarīḳ üzere ‘ amel olınduḳda miḳdār-ı misāḥat-ı (18) saṭḥ-ı ḳıṭ‘ a-ı küre ma‘ lūm olur bu daḡı veter-i meyl-i küllī ile (19) olan ‘ amele muṭābīḳdur ve her kürenūḡ misāḥat-ı cirmi (87a-1) ma‘ rifetinde ṭarīḳ-ı ‘ āmm oldur ki misāḥat-ı saṭḥını sūdüs-i k̄uṭrina (2) ḳarb ēdeler veyā nişf-ı k̄uṭrını şülüş-i basīṭine ḳarb ēdeler (3) veyā kürede olan a‘ ḳam-ı dāyirenūḡ misāḥat-ı saṭḥı ki nişf-ı (4) k̄uṭrı nişf-ı dāyireye ḳarbdan ḥāşıl olur ki ol temām-ı (5) misāḥat-ı saṭḥuḡ rub‘ ı miḳdārıdur anuḡ şülüşānını k̄uṭra (6) ḳarb ēdeler veyā muka‘ ‘ ab-ı k̄uṭrınūḡ sub‘ ını ve nişf-ı sub‘ ını ṭarḥ (7) ēdeler ve yine bāḳiden sub‘ ını ve nişf-ı şülüşini ṭarḥ ēdeler (8) bāḳisi ol kürenūḡ misāḥat-ı cirmi olur meşelā k̄uṭr-ı arzuḡ ve temām-ı (9) misāḥat-ı saṭḥınuḡ miḳdārları ki küsürü ile muḳaddemā (10) zīkr olınmışdur ol taḳdīrce anuḡ misāḥat-ı cirmi daḡı (11) sekiz biḡ kerre biḡ kerre biḡ ve altı yüz otuz ṭoḳuz biḡ (12) kerre biḡ ve yüz on sekiz biḡ dört yüz elli yēdi fersaḡ (13) ve bir fersaḡuḡ üç yüz altmış üç cüz’inden yüz ṭoḳuz (14) cüz’idür imdi evvel zīkr olınan ‘ amelūḡ ṭarīḳ-ı istiḥrāc[1] (15) bu vechiledür ki k̄uṭr-ı arzuḡ sūdüsü küsürü ile iḥrāc (16) olına ki ol dört yüz yēgirmi dört fersaḡ ve bir fersaḡuḡ (17) otuz üç cüz’inden sekiz cüz’idür ve anuḡ şaḥīḥi maḳām-ı (18) kesrine ḳarb olınup ve kesri daḡı ḳamm olına ki cümlesi (19) on dört biḡ olur anı şaḥīḥ farz ēdüp ve temām-ı misāḥat-ı (87b-1) arzuḡ daḡı şaḥīḥin maḳām-ı kesrine ḳarb ēdüp ve kesrini daḡı (2) ḳamm ēdüp ve andan ḥāşıl olan ‘ adede sūdüs-i k̄uṭrından ḥāşıl (3) olan ‘ aded ḳarb olına ba‘ deḡü bu cümlei ēki kerre maḳāmāta ya‘ nī (4) otuz üçe ve on bire taḳsīm ēdeler ḥāric-i ḳısmet misāḥat-ı (5) cirm-i zemīn olur ki anuḡ miḳdārı zīkr olınmışdur ve muka‘ ‘ ab-ı (6) k̄uṭr-ı zemīn daḡı on altı biḡ kerre biḡ kerre biḡ ve dört (7) yüz ṭoḳsan ēki biḡ kerre biḡ ve sekiz yüz altmış ēki biḡ (8) bēş yüz ṭoḳuz fersaḡ ve bir fersaḡuḡ biḡ üç yüz otuz (9) bir cüz’inden bēş yüz yēgirmi bir cüz’idür ya‘ nī nişfa ḳarībdür (10) ve ṭarīḳ-ı istiḥrācı oldur ki evvelā k̄uṭr-ı zemīnūḡ şaḥīḥin maḳām-ı (11) kesrine ḳarb ēdüp ve kesri daḡı ḳamm ēdüp ve bu cümlei eb‘ ād-ı şelāşe(12)nūḡ birin farz ēdüp anı şānīnciye ḳarb ētdükdən şonra ḥāşıl-ı

(13) zārbi şālise zārb edüp ve bu mecmū´ı maḳām-ı kesre üç def´a (14) taḳsīm edükdün sonra ḥāric-i kısmet zıkr olınan muka´´ab olur ki (15) küsürü ile zıkr olınmışdır ve öḳlīdis kitābında on ékinci (16) maḳālede şöyle zıkr éder ki kürenün küre-i uḥrāya nisbeti (17) birinün muka´´ab-ı ḳuṭrınun ol birinün muka´´ab-ı ḳuṭrına nisbeti (18) gibidür meşelā birinün miḳdār-ı ḳuṭrı éki zirā´ olsa ki anun (19) tūli ´arzına ve ḥāşıl ´umḳına zārb olınsa muka´´abı sekiz olur (88a-1) ve ol birinün miḳdār-ı ḳuṭrı dört zirā´ olsa anun muka´´abı altmış (2) dört olur bu taḳdīrce kürenün küreye nisbeti sekizün altmış dörde (3) nisbeti gibi olur ve ma´rifet-i eb´ād u ecrām için ki nişf-ı ḳuṭr-ı arz (4) vāḥid farz olınmışdır anun muka´´abı yine vāḥid olur zirā vāḥid ki (5) nefsine zārb olına ḥāşıl-ı zārb yine vāḥiddür imdi bir kürenün (6) ki nişf-ı ḳuṭrı éki farz olınsa anun muka´´abı sekiz olur ve ol (7) kürenün aḥa nisbeti vāḥidün sekize nisbeti gibidür sekizün altmış dörde (8) olduḡı gibi sāyiri daḡı buḡa göre ḳıyās olına ve yine raşad (9) ve ḥisābıla ma´lūm olmışdır ki merkez-i ´ālemden bu´d-ı muḳa´´ar-ı felek-i (10) ḳamer otuz éki derece ve elli altı daḳıḳa ve elli toḳuz şāniye(11)dür nişf-ı ḳuṭr-ı arz bir derece olmak ḥisābı üzre ve ferāşıḡ (12) ile kırḳ bir biḡ toḳuz yüz otuz altı fersaḡdur zirā ferā(13)şıḡ-ı nişf-ı ḳuṭr-ı arz ki zıkr olınan derece ve daḳıḳa ve şāniyeye (14) zārb olına ḥāşılı zıkr olınan miḳdār olur sāyirleri daḡı (15) buḡa göre ḳıyās olına ve bu´d-ı muḥaddeb-i felek-i ḳamer ki muḳa´´ar-ı felek-i (16) ´uṭārid olur ol daḡı merkez-i ´ālemden altmış yédi derece (17) ve yégirmi daḳıḳa ve on altı şāniyedür ya´nī seksen beş biḡ (18) yédi yüz üç fersaḡdur ve bu´d-ı muḥaddeb-i felek-i ´uṭārid ki muḳa´´ar-ı (19) felek-i zūhre olur éki yüz on altı derece ve yégirmi éki (88b-1) daḳıḳa ve on şāniyedür ya´nī éki yüz yétmiş beş biḡ üç yüz seksen (2) fersaḡdur ve bu´d-ı muḥaddeb-i felek-i zūhre ki muḳa´´ar-ı felek-i şems olur biḡ (3) dört yüz elli éki derece ve kırḳ bir daḳıḳa ve otuz beş şāniye(4)dür ya´nī biḡ kerre biḡ ve sekiz yüz kırḳ sekiz biḡ sekiz yüz seksen (5) éki fersaḡdur ve bu´d-ı muḥaddeb-i felek-i şems ki muḳa´´ar-ı felek-i mirriḡ olur (6) biḡ beş yüz toḳsan üç derece ve yégirmi éki daḳıḳa ve otuz (7) beş şāniyedür ya´nī éki biḡ kerre biḡ ve yégirmi yédi biḡ toḳuz (8) yüz otuz dört fersaḡdur ve bu´d-ı muḥaddeb-i felek-i mirriḡ ki muḳa´´ar-ı (9) felek-i müşterī olur on bir biḡ altı yüz beş derece ve otuz (10) bir daḳıḳa ve otuz sekiz şāniyedür ya´nī on dört biḡ kerre (11) biḡ ve yédi yüz yétmiş biḡ altı yüz yétmiş éki fersaḡdur ve bu´d-ı (12) muḥaddeb-i felek-i müşterī ki muḳa´´ar-ı felek-i zuḡal olur on (13) sekiz biḡ sekiz yüz elli derece ve on dört daḳıḳa ve (14) yégirmi üç şāniyedür ya´nī yégirmi üç biḡ kerre biḡ (15) ve toḳuz

yüz toksan bir biñ eki yüz on beş fersahdur (16) ve bu' d-1 muḥaddeb-i felek-i zuḥal ki muḳa' ar-1 felek-i şevābit olur (17) yegirmi altı biñ üç yüz yegirmi sekiz derece ve otuz sekiz (18) daḳīka ve kırk toḳuz şāniyedür ya' nī otuz üç biñ (19) kerre biñ ve beş yüz toḳuz biñ yüz seksen sekiz fersahdur (89a-1) ve bu' d-1 merākiz-i ecrām-1 şevābit yegirmi altı biñ üç yüz otuz dört derece (2) ve kırk eki daḳīka ve on sekiz şāniyedür ya' nī üç biñ kerre biñ (3) ve beş yüz on altı biñ sekiz yüz toḳsan sekiz fersahdur ve bu' d-1 (4) muḥaddeb-i felek-i şevābit ki muḳa' ar-1 felek-i a' zam olur yegirmi altı biñ üç (5) yüz kırk derece beş daḳīka ve kırk yedi şāniyedür ya' nī (6) otuz üç biñ kerre biñ ve beş yüz yegirmi dört biñ altı yüz (7) toḳuz fersahdur zīrā şeḡan-1 felek-i şevābit a' zam-1 kevākib-i merşūde(8)nün ḳuṭrı miḳdārı farz olınmışdur ki 'amelde bu miḳdār kāfīdür (9) ve bu daḡı cāyīzdür ki anuḡ muḥaddebinün bu' d-1 niçe mertebe (10) daḡı ola ammā be-her-ḡāl muḥaddeb-i felek-i a' zamuḡ nihāyetine ḡadd yoḡdur (11) ve anı ḡazret-i ḡaḡdan ḡayrı kimesnenün 'ilmi muḡīḡ degüldür ḡattā ba' zılar (12) cāyīzdür ki anda daḡı bī-ḡadd kevākib ola ammā bu' d-1 ları ḡasebi (13) ile ḡorinmeye zīrā ki ḡamer ve 'uḡārid ve zühre miḳdārı kevkeb felek-i (14) şevābitden daḡı ḡorinmek muḡāldür dērler ve ḡukemā anuḡ māverāsı (15) ḡaḡḡında ²⁶ لاخلاء ولاملاء demişlerdür ve ḡazret-i imām (16) faḡr-i rāzī raḡmetullāḡ mulahḡaşında cāyīzdür ki felek-i aḡlas (17) taşavvur olınan felek-i a' zamuḡ taḡtında bir tedvīr ola dēyü (18) zīkr ētmışdür zīrā ḡazret-i ḡaḡḡuḡ ḡudretine nihāyet yoḡdur ḡaḡḡ (19) budur ki bu fennün daḡāyīḡ u ḡaḡāyīḡına kemāl-i itṡilā' zevḡe (89b-1) dāyīrdür ki ol taşfiye²⁷ ve riyāzāt iledür mücerred taḡşīl-i riyā(2)ziyyāt ile degüldür ammā bu daḡı raşad ve ḡisābıla ma' lūm olmışdur (3) ki ḡuṭr-1 āfitāb on üç derece ve kırk beş daḳīka ve elli şāniye(4)dür yine nişf-1 ḡuṭr-1 arz bir derece olmaḡ ḡisābı üzre ve (5) tarīḡ-i a' dād-1 erba' a-1 mütēnāsibe iledür öyle olsa cedāvil-i (6) süllemü's-semāda nişf-1 ḡuṭr-1 ḡamer on yedi daḳīka ve on dört (7) şāniyedür anı evvel ve nişf-1 ḡuṭr-1 şems ki mechül farz olınsa anı (8) şānī ve bu' d-1 eb' ad-1 ḡamer ki altmış üç derece ve otuz dört daḳīka (9) ve on beş şāniyedür anı şālīş ve bu' d-1 evsaṡ-1 şems ki biñ (10) beş yüz yegirmi üç derece ve eki daḳīka ve beş şāniyedür anı (11) rābī' farz ēdeler zīrā ḡamer bu' d-1 eb' ad ve şems bu' d-1 evsaṡda (12) olsa rü'yetde berāberdür ve eki kerre ki rü'yetde berāber ola (13) ammā bu' d-1 ları muḡāyir ola birinün bu' d-1 nün ḡuṭrına nisbeti ne (14) miḳdār olursa ol birinün bu' d-1 daḡı

²⁶ Ne içinde ne dışında anlamında Arapça ifade.

²⁷ taşfiye: taşfiyei (metin)

utruına ol mid r (15) olur ol tad rce evveli r bi  e zarb  d p s li e tas m (16) olına ki utru-1  ems zikr olınan mid r olur ve fer s h ile (17) on yedi bi b   y z on sekiz fersadur ve anu mid r-1 (18) cirmin s llem 's-sem da f zilu'l-muakık iy se'd-d n cem id (19) rametull h  c y z yegirmi altı mi l-i cirm-i zem nd r d y  ta' y n (90a-1)  tmis dur tezkire ve tufen  hil fidur ve  erh-i fethiyyede merh m m rim  eleb  (2) daı aa ar b bulmis dur amm  metnde y z tosan yedi mi l-i cirm-i zem nd r (3) d y  zikr olınmis dur z hir budur ki bu ma le a a n sihdend r ve tar k-1 (4) istihr cı bu vechiled r me el  utru-1  ems ki tan if olına altı derece (5) ve elli  ki daıka ve elli b   s niye olur ve anu muka'  abı  c y z yegirmi altı olur (6) ve ni f-1 utru-1 arz ki bird r yine anu muka'  abı bir olur ol tad rce  ems n cirmi (7)  c y z yegirmi altı cirm-i arz mid r  olur zir  muaddem  k ren n k re-i ur ya (8) nisbeti birin n muka'  ab-1 utruına ol birin n muka'  ab-1 utruına nisbeti gibid r d y  (9) zikr olınmis dur s yirleri daı bua g re iy s olına ve utru-1 kamer daı otuz d rt (10) daıka ve yegirmi sekiz s niyed r ya' n  yedi y z otuz bir fersadur ve anu cirmi (11) s d s-i sub' -1 cirm-i zem nd r ya' n  zem n n kırk  ki ba ından bir ba ıdır ve utru-1 (12) zuhal on bir derece ve yegirmi daıka ve yegirmi touz s niye ya' n  on d rt (13) bi d rt y z otuz b   fersadur ve anu cirmi y z seksen  ki ve  l s-i ber ber-i (14) zem nd r ve utru-1 m  ter  on bir derece ve yegirmi sekiz daıka ve b   s niye(15)d r ya' n  on d rt bi b   y z tosan altı fersadur ve anu cirmi y z (16) seksen sekiz ve ni f-1 ber ber-i zem nd r ve utru-1 mirr h  ki derece ve elli sekiz daıka (17) ve elli b   s niyed r ya' n   c bi yedi y z tosan b   fersadur ve anu (18) cirmi  c ve  l s-i ber ber-i zem nd r ve utru-1 z hre kırk b   daıka ve on (19) b   s niyed r ya' n  touz y z altmı  fersadur ve anu cirmi mid r-1 ni f-1 (90b-1) t s' -i zem nd r ya' n  zem n n on sekiz ba ından bir ba ıdır ve utru-1  ut rid b   daıka (2) ve sekiz s niyed r ya' n  y z touz fersadur ve anu cirmi zem n n on  ki bi (3) yedi y z altmı  touz ba ından bir ba ıdır ve me dir-i a ar-1  ev bit daı a' d d-1 erba' a-1 (4) m ten sibe ile ma' l m olur zir   ems bu' d-1 evsa da iken a' zaminu utru r ' yetde (5) utru-1  ems n yegirmi ba ında ve a arınu utru otuz ba ında bir ba ı bulunmis dur (6) eyle olsa utru-1  ems evvel ve bu' d-1 evsa  s n  ve utru-1  ev bit ki mech ld r s li  (7) ve bu' d-1 mer kiz-i  ev bit r bi  farz olına ba' dehu evvel r bi  e zarb olup s niye (8) tas m olına  ric-i kısmet yegirmiye tas m olınsa a' zaminu ve otuza tas m (9) olınsa a arınu utru olur ve  ev bit altı mertebe olınmis dur ya' n 

aşğarı (10) a‘ zaminuñ südüsi miqdārıdır ve yine her mertebede a‘ zam ve evsa‘ ve aşğar (11) i‘ tibār olınmışdır ol taqđırce kұıtr-ı a‘ zam-ı şevābit altı derece ve dört daqıkadur temām-ı (12) kұıtr-ı arz bir derece olmağ hisābı üzre ve anuñ cirmi êki yüz yêgirmi êki berāber-i (13) zemāndür taqrīben ve kұıtr-ı aşğar-ı şevābit êki derece ve elli êki daqıkadur ve anuñ (14) cirmi yêgirmi üç berāber-i zemāndür taqrīben ve şerh-i fetħiyyede merhūm mīrim çelebī (15) metnün ba‘ z maħallinde tesāmuğ olınmışdır dèyü süllemü’s-semānuğ (16) cedāvilin naql étmişdür aña binā’ en bunda (17) dağı naql olındı ve zıkr olınan (18) cedāvil bunlardur (91a-1) **(Cetvel 1.)** (91b-1) **(Cetvel 2.)** (92a-1) **(Cetvel 3.)** (92b-1) **(Cetvel 4.)** (93a-1) **(Cetvel 5.)** (93b-1) **(Cetvel 6.)** (94a-1) **(Cetvel 7.)** (94b-1) temme’l-kitābu bi-‘ ināyeti’l-meliki’l-vehhāb bi-medīne-i ħaleb (2) fi ġāyeti şehri zi’l-ħicreti min şühūri sene ħams ve ħamsīn ve (3) tis‘ a-mi’ e mine’l-ħicreti’n-nebeviyyeti ‘aleyhi efzālū’ş-şalavāti (4) ve ekmelū’t-taħiyyāti tārīh-i ihtitām-ı kitāb (5)

bu kitābı oқыyanlar umarın

beni ħayrıla aņup bula şevāb

(6) ‘avn-i ħağğ ile ki buldı itmām

dèndi tārīhi “temām oldı kitāb”

sene 955

جدول مع مقدار قطر الأرض		الفراسخ					
الاجزاء	عشران الوز	الوز	مات الوز	عشران الوز	الوز	الكار	الا
مقدار نصف قطر الأرض					١	٧	٢
مقدار قطرها					٢	٥	٤
مقدار محيط اعظم دائرة فيها					٨	٥٠	٥٠
مساحة جميع سطحها	٢	٥	٣	٦	٣	٦	٣
مساحة ربع المعمور	٩	٩	٩	٩	٩	٩	٩
مساحة القدر المعمور	٤	٦	٦	٨	٦	٧	٥
مساحة نصف قطعه الشمالي والجنوبي			٤	٢	٢	٢	٣
مساحة ربع فرسخ							
مساحة اجزاء مائة							
مساحة عشرة اجزاء							

Cetvel 1.

جدول معراج الفلك الكواكب

مقاديرها بالفراخ					مقادير ابعاد الكواكب على ان نصف قطر الارض واحد		
الارض	القمر	المريخ	الزهرة	الشمس	العطارد	الزهرة	
1	1	1	1	1	1	1	بعد مقعر فلكه
2	2	2	2	2	2	2	بعد الاقرب
3	3	3	3	3	3	3	بعده الاوسط
4	4	4	4	4	4	4	بعده الابعد
5	5	5	5	5	5	5	بعد محذب فلكه
6	6	6	6	6	6	6	مخفف فلك ما نله
7	7	7	7	7	7	7	مخفف جوزهره
8	8	8	8	8	8	8	بعد مقعر فلكه
9	9	9	9	9	9	9	بعد اقرب فلذندوب
10	10	10	10	10	10	10	بعد اقرب مركزه
11	11	11	11	11	11	11	بعد اوسطه
12	12	12	12	12	12	12	بعد ابعده
13	13	13	13	13	13	13	بعد محذب فلكه
14	14	14	14	14	14	14	مخفف فلكه

Cetvel 2.

من المقاييس اعز قطر الارض والفرج

مقاييرها بالقداسخ		مقايير ابعاد الكواكب على ان نصف قطر الارض واحد	
الارض	القمر	الارض	القمر
٢٧٥٢١٠٤	٤٥٤	٠٢١٦	بعد مقر فلکها
٢٧٥١٥٩٦	٤٦٦	٠٢١٦	بعد اقربها
١٠٦٢١٣١	٤٦٤	٠٨٣٤	بعد اوسطها
١٨٤١٤٠٣٤	٤٦٤	١٤٥٢	بعد ابعدها
١٨٤١٨١٨	٤٦٤	١٤٥٢	بعد محذب فلکها
١٥٧٣٥٠٣	٤٦٤	١٢٣٦	مخز فلکها
١٨٤١٨١٨	٤٦٤	١٤٥٢	بعد مقر فلکها
١١٥٧٦٤١	٤٦٤	١٤٥٤	بعد اقربها
١٩٣١٤٠٨٥	٤٦٤	١٥٢٣	بعد اوسطها
٢٠١٩١٧٥	٤٦٤	١٥١٦	بعد ابعدها
٢٠٢٧٩٣٤	٤٦٤	١٥٩٣	بعد محذب فلکها
٠١٧٩٠٥٢	٤٦٤	٠١٤٠	مخز فلکها

ابعاد القمر
 ابعاد الشمس

Cetvel 3.

خذ معه ومعها الكواكب										
مقاديرها بالفبرسخ					مقاديرها					
عشرات	الوزن	الوزن	العشرات	الوزن	عشرات	الوزن	عشرات	الوزن	عشرات	
٢	٠	٢	٧	٩	٣	٤	٤	٤	١٥٩٣	بعد مقرفلكه
٢	٠	٢	٩	٨	٣	٢	٢	٢	١٥٩٤	بعد اقربيه
١	٣	٩	٩	٣	٠	٣	٠	٠	٢٥٩٩	بعد اوسطه
١	٤	٧	٢	٨	٧	٧	٤	٤	١١٢٠٤	بعد ابعده
١	٤	٧	٧	٠	٦	٧	٣	١/٢	١١٢٠٥	بعد محذب فلكه
١	٢	٧	٤	٢	٧	٣	٨	٢	١٠٠١٢	مخذف فلكه
١	٤	٧	٧	٠	٦	٧	٣	١/٢	١١٢٠٥	بعد مقرفلكه
١	٤	٧	٧	٩	٦	٩	٢	٤	١١٦١١	بعد اقربيه
١	٩	٣	١	٠	٩	٣	٣	١	١٥٣٢٧	بعد اوسطه
٢	٣	٩	١	٣	٩	١	٧	١	١٨٨٢٤	بعد ابعده
٢	٣	٩	٩	١	٢	١	٥	٤	١٨١٥٠	بعد محذب فلكه
٠	٩	٢	٢	٠	٥	٤	٣	٣	٧٢٢٢	مخذف فلكه

Cetvel 4.

سالمينا اقطر الاضوال اسخ مالمقيا اعني نصف فطر									
مقاديرها بالفسراج					مقادير ابعاد الكواكب على ان نصف فطر الارض واحد				
الارض	الارض	الارض	الارض	الارض	الارض	الارض	الارض	الارض	الارض
عشران الارض	الارض	الارض	الارض	الارض	الارض	الارض	الارض	الارض	الارض
2	2	9	9	1	2	1	5	2	18100
2	2	9	9	8	4	3	2	2	18100
2	2	1	0	0	2	0	2	2	22019
2	2	0	0	1	9	0	1	2	26322
2	2	0	0	9	1	1	1	2	26321
0	0	0	1	0	9	0	0	3	00678
2	2	0	0	9	1	1	1	2	26321
2	2	0	1	0	1	9	1	2	26324
2	2	0	2	4	6	0	9	2	26340
0	0	0	1	0	4	2	1	2	12

Cetvel 5.

مقادير قطار الكواكب السيارة ^{واجرامها}					
نسبة اجرام الكواكب بالنسبة الى حجم الارض	مقاديرها بالفراخ				
	الارض	المريخ	الزهرة	الجمرة	القمر
جزء من اثنين واربعين وسدس من الارض		٢	٣	١	٢٤
جزء من ١٢٧٦٩				١	٢٥٥
جزء من ١٨			٢	٢	٣٥٥
مثلا للارض ٣٢٦	١	٧	٥	١	١
ثلثه امثال الارض ومثل ثلثها	٠	٣	٧	٩	٥
مثلا للارض ١٨٨ وسدسها	١	٤	٥	٩	٦
مثلا ١٨٣ للارض ومثل ثلثها	١	٤	٤	٣	٥

Cetvel 6.

مقادير اجرام الثوب واقطارها		مقادير اجرامها بالنسبة الى حجم الارض اعني شاملها بما فيها من جرم الارض		اقطارها عاين نظير الارض واحده		حساب ما يكون جرم السماوات سدس جرم الارض		اقطارها بحسب مسكان نظير الارض		حسب عشرين في قطر النفس في الارض		وقطر السماوات جرم ثلثيها سنه	
القدر الثاني	القدر الثالث	القدر الرابع	القدر الخامس	القدر السادس	القدر السابع	القدر الثامن	القدر التاسع	القدر العاشر	القدر الحادي عشر	القدر الثاني عشر	القدر الثالث عشر	القدر الرابع عشر	القدر الخامس عشر
اعظمها	اوسطها	اصغرها											
2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2

Cetvel 7.

4. DİZİN

A - Ā - ‘A

āb F su

ā. 5a-15

āb SÜR Ağustos ayı

ā. 76a-6

ābān F İran takviminin sekizinci ayı,
Âbân ayı, bk. ābān-māh

ā. 75b-4

ābān-māh F İran takviminin sekizinci
ayı, Âbân ayı, bk. ābān

ā. 75b-8

abbādān (y.a.) abbādān

a. 53a-17

‘**acem** (y.a.) İran ülkesi

‘a. 71b-6

‘**āciz** A zayıf, güçsüz

‘ā. 1b-3

a‘dā A düşmanlar

a.-sı 2a-14

a‘dād A sayılar, adetler

a.-ı erba‘a 12a-7

a.-ına 75a-6

a‘dād-ı erba‘a-ı mütenāsibe A (mat.)

orantılı dörtlü sayı

a. 82a-19, 84a-16, 84b-2, 86a-4, 86b-
11, 89b-5, 90b-3

‘**add** A sayma; itibar etme

‘a. ét- 8b-12, 19b-9, 19b-10, 32a-18,
32b-3

‘a. olın- 76b-1, 79b-8, 79b-18, 80a-1

‘**aded** A (mat.) sayı; tane

‘a. 74b-16, 75a-1, 82a-8, 83a-5, 87b-
3

‘a.-de 28a-12

‘a.-e 87b-2

‘a.-i 72b-15, 76a-14

‘a.-i evvel 82a-19

‘a.-i eyyām 76b-3

‘a.-i ferāsıḥ-ı kuṭr 82b-19

‘a.-i kevākib 28b-14, 28b-15, 28b-17

‘a.-i kuṭr 83a-7

‘a.-i muḥīṭ-i dāyire 83a-7

‘a.-in 5b-18

‘a.-inüṅ 76a-1

‘**adediyye** A (mat.) sayıya ait

‘a.-den 39a-9

a‘del A doğru

a. 57a-11

a.-dür 56b-15

a.-i biḳā‘ 56b-9, 56b-11

‘**adem** A yokluk, bulunmama

‘a.-i 12a-16, 20b-1

‘a.-i istilzām 23b-7, 25a-15, 25a-17

‘a.-i taḥrīk 25b-10

ādem A adam, insan; Hz. Âdem

ā. 9b-10, 9b-15, 27b-13

ā.-i 1b-13

‘**aden** (y.a.) ‘aden

‘a. 52b-12

‘**adimü’l-‘arz** A enlemsiz

‘a. 67a-1

āfāk A (astr.) ufuklar

ā. 2a-1, 57b-19

ā.-da 55b-10, 58a-1, 60a-11, 60a-14,
 60a-16, 60a-17, 60b-2, 61a-2, 78a-15
 ā.-dan 60a-16
 ā.-ına 57b-11
 ā.-uñ 57b-17
āfāk-ı māyile A (astr.) eğimli ufuklar
 ā. 57b-11
 ā. m.-de 65a-5, 66a-6, 67b-7, 70a-9,
 81a-6
 ā. m.-den 72b-18
 ā. m.-nüñ 57b-7, 58b-16
āfitāb A (astr.) Güneş, bk. neyyir-i
 a' zam, şems
 ā. 26b-3, 30a-7, 45b-3, 46b-4, 48b-
 13, 56a-17, 56b-4, 56b-5, 56b-6,
 56b-8, 58a-1, 58b-2, 58b-4, 58b-6,
 59a-2, 59a-4, 59a-5, 59a-7, 59b-3,
 60b-10, 60b-12, 61a-16, 61a-18, 64b-
 3, 64b-13, 69a-12, 69b-1, 71a-10,
 71a-15, 71b-12, 72a-3, 72a-5, 72a-6,
 72a-8, 76a-9, 81a-13, 89b-3
 ā.-a 26a-11, 45a-14
 ā.-dan 45a-6, 45a-7, 45a-11, 45b-5,
 48b-16
 ā.-ı 71b-3
 ā.-uñ 29b-1, 30a-15, 45b-4, 45b-8,
 46a-1, 46a-5, 46a-6, 58b-5, 59b-1,
 59b-8, 59a-15, 60a-14, 69a-5, 69a-6,
 69a-13, 69b-2, 71a-11, 71a-12, 71a-
 18, 71b-2, 72a-17, 76a-10, 76a-13
afrikiyye (y.a.) afrikiyye
 a. 53a-3, 53a-14

'afv A af, bir hatayı bağışlama
 'a. 3a-17
ağ(ı)z T ağız
 a.-ına 28a-3
āgāz F başlama
 ā. olin- 64a-3
aḥaff A daha hafif
 a.-inüñ 7a-3
aḥarr A (daha, en, pek) sıcak
 a. 8a-10, 8b-9, 9a-3
aḥbiyye A (astr.) Ay'ın yirmi beşinci
 konağı
 a. 32a-9
aḥcār A taşlar
 a.-ı 7b-13
 a.-ı miḳnāṭis 6b-18
aḥer A diğer, başka
 ā. 4b-10, 20b-9, 25b-14, 59a-15, 59b-
 14, 60a-2, 60a-8, 60a-10, 60b-11,
 65b-2, 73a-6, 78b-2
 ā. 3b-10, 12b-18
 ā.-de 52a-2, 67a-9, 67a-11
 ā.-e 20b-13, 22a-12
 ā.-i ebediyyü'l-ḥafā 61a-17
 ā.-inde 23a-10, 23a-12
 ā.-üñ 13b-19, 66a-15, 71b-16
aḥir A en son, en sondaki
 a. 12a-2, 71a-1
āḥir A son, en son
 ā. 21b-19, 66a-13, 73b-6
 ā.-de 67b-6, 68a-19, 68b-2
 ā.-e 41b-19, 73a-12, 76a-19

ā.-i 27b-9, 60b-16, 60b-19, 67a-3

ā.-i burc 62b-5

ā.-i hüt 66a-4

ā.-i iklim-i sābi^ç 54b-19

ā.-i ^çimāret 54b-19, 55a-11

ā.-i sāl 75a-12, 75b-5, 76b-6

ā.-i sünbüle 66a-4

ā.-i şafağ 69b-1

ā.-ine 75b-4

ā.-ün 74b-10

aḥkāmiyye A emirler, hükümler

a.-dür 8a-9

aḥlāk A ahlak

a.-ı ḥamīde 2b-14

aḥmer A (astr.) Mars, dış gezegenlerden ilki, bk. naḥsü'l-aşğar; mirriḥ

a. 6a-11

a.-e 27b-9

aḥsen A daha güzel, pek güzel

a. 57a-10

a.-dür 56b-12

aḥşam T akşam, akşam vakti

a. 74b-4

aḥvāl A haller, durumlar

a. 49b-7, 56b-13

a.-de 41a-1

a.-den 45a-5, 47a-16

a.-e 57a-3

a.-i 32b-11, 32b-12, 41a-10, 44a-1, 49a-13

a.-i arz 7b-6

a.-i ekālīm 49a-14

a.-i havā 7b-8

a.-i şevābit 18b-3

a.-ile 7b-5

a.-in 5b-17, 45a-4, 70a-13

aḥz A alma, kabul etme

a. olın- 27a-5

aḥzār A yeşil

a. 8b-13

^ç**aḥab** A arka, art

^ça.-imizce 7a-17

^ça.-ince 69a-14, 70b-10, 70b-11

aḥall A (daha, en) az

a. 8b-10, 19b-11, 21a-1, 21a-6, 56b-10, 78b-12, 79a-1, 79a-2, 79a-3, 79a-7, 79b-1, 81a-3

a.-de 20b-18, 80a-18

a.-dür 8b-2, 9a-3, 13b-15

aḥdām A (mat.) yarıçap 7 kısma taksim edildiğinde, her bir kısmın adı

a. 77b-4

^ç**aḥl** A akıl, us

^ça.-a 6b-15, 29a-3

^ç**aḥlen** A akıl ile, akılca

^ça. 9b-9

39a-7, 39a-4, 47b-16

aḥreb A (daha, en) yakın

a. 8a-19, 39a-4, 57a-7

a.-i 47b-16

a.-idür 33a-1

a.-inden 14a-7, 14a-9, 14a-14, 14b-12, 14b-14, 15a-7, 15a-16, 15b-4, 15b-7

‘**akreb** A (astr.) Akrep burcu, ekliptik üzerinde yer alan burçların sekizincisi, burçlar kuşağında yirmi bir yıldızdan oluşan bir takımyıldız

‘a. 26b-6, 27b-8, 61b-12, 62a-4, 62b-11, 62b-16

‘a.-de 56b-8

‘a.-üç 43b-10

‘**aks** A ters, zıt

‘a.-i 60a-9, 61a-2, 65b-8, 67a-9, 68a-1, 68a-13, 77a-16, 82b-7

‘a.-idür 46b-2, 69a-13

akṣā A en son

a.-yı bilād-ı etrāk 54a-12

akṣām A parçalar, bölümler

a. 79a-4

a.-a 27a-5, 38b-3

a.-ı ḥaḳīḳiyye 72b-6

a.-ı mümkinе 21a-5

a.-ı ṣemāniyye 80a-19

a.-ı vasaṭiyye 72b-5

akṣar A en kısa

a. 13b-12

a.-ı nehār 58b-8

akṣerāy (y.a.) akṣerāy

a. 54a-9

akṭār A (mat.) çaplar, bk. kuṭr

a. 4a-14, 6b-10

a.-da 12a-6

a.-ı ṣevābit 90b-3

a.-ı tedvīr 40a-19

a.-ından 30a-13, 37a-15, 37a-18, 37b-2

akvā A daha kuvvetli

a. 57a-10

al- T almak

a.-alar 84a-4, 85b-15

a.-up 46b-9

a.-ur 47a-6

āl A aile

ā.-i ‘oṣmān 2a-9

a‘lā A (daha, en, pek) yüksek

a.-da 61b-4

a.-dur 59b-9, 59b-12, 61a-3, 61a-7

a.-ları 36b-8

a.-sı 32a-13, 32a-15, 32b-1, 36b-4

a.-ya 32a-16

a.-yı tedvīr 39b-4

‘**alā ḳadri’ṭ-ṭāka** A güç yettiği kadar

‘a. 2b-2

‘**alāmet** A işaret

‘a. olun- 79b-8, 79b-10, 79b-18, 80a-1

‘a.-den 79b-10, 80a-1

alān (y.a.) alān bölgesi

a. 54b-1

ālāt A aletler

ā.-uḡ 20a-18, 20b-1

‘**ālem** A (astr.) evren, âlem; dünya, herkes

‘ā. 5b-19, 13b-6, 68b-8

- ‘ā.-i 1b-13, 41b-4
‘ā.-i nesīm 12b-9
‘ālem-i kevn ü fesād A cismani âlem
‘ā. 5a-16
‘ālem-i süflī A süfli âlem, dünya
‘ā. 5a-16
‘ālem-i ‘ulvī A ulvî alem
‘ā. 5a-14
a‘lemü’l-‘ulemā A bilginlerin bilgini, âlimlerin âlimi
a. 3a-5, 25b-19
‘ale’s-seviyye A aynı eşitlikte, bir boyda
‘a.-dür 9b-6, 31b-7
âlet A alet
ā. 77b-19
ā.-leri 19b-19
‘aleyhi efzālū’ş-şalavāt A en güzel sâlâtlar onun üzerine olsun
‘a. 1b-14, 94b-3
‘aleyhi rahmetü’l-bārī A Allahın rahmeti üzerine olsun
‘a. 2b-12
‘aleyhi’r-rahme A Allahın rahmeti üzerine olsun
‘a. 3a-13, 29b-17, 47a-14
‘aleyhi’ş-şalātu’s-selām A salat ve selam onun üzerine olsun
‘a. 43b-3
‘aleyhi’s-selām A selam onun üzerine olsun
‘a. 9b-10, 9b-15, 53a-4, 73a-7
- alın-** T alınmak
a.-a 86a-12, 86b-5
‘ālī A yüce, yüksek, büyük
‘ā. 2a-12
‘ā.-i tedāvīr-i mütehayyire 48b-10
‘alīm A çok bilen
‘a.-i pür-mevhibet-i bī-‘illet 1b-1
allāh A Allah
a.-dan 19a-9, 21b-14
‘allāme (k.a.) çok bilgili, derin bilgisi olan, Kutbüddīn-i Şîrāzî
‘a. 29a-1, 80b-10
‘a.-i şîrāzî 70a-13
almalıĝ (y.a.) almalıĝ
a. 54b-2
altı T 6
a. 5b-18, 17b-5, 26b-6, 26b-10, 32b-9, 40b-8, 41a-4, 42b-15, 42b-18, 47b-6, 47b-12, 55b-13, 60b-1, 76b-8, 82a-7, 82a-8, 84a-5, 84a-6, 84b-15, 90a-4, 90b-9, 90b-11
altı yüz T 600
a. 10a-4
altı yüz altmış sekiz biñ altı yüz yetmiş T 668.170
a. 83b-1
altı yüz kırk T 640
a. 21b-17, 23b-1, 23a-6, 25b-1
altı yüz kırk biñ yegirmi beş T 640.025
a. 76b-18
altı yüz otuz toköz biñ T 639.000

a. kerre biñ 87a-11

altı yüz toksan T 690

a. 20a-9

altıncı T altı sayısının sıra sıfatı

a. 6a-12, 21b-7

a.-da 51b-6

altmış T 60

a. 13a-8, 13a-9, 31b-2, 40b-2, 40b-4, 41a-3, 47b-14, 48b-1, 48b-3, 72b-10, 77b-1, 79b-2

a.-dan 48b-8

a.-dur 86a-12

altmış altı T 66

a. 19a-1, 51a-13, 55a-10, 81b-6, 82a-4, 86a-16, 86b-5

altmış dört (d) T 64

a. 55a-5, 55a-6, 88a-2

a.-e 88a-2, 88a-7

altmış üç T 63

a. 55a-1, 89b-8

altmış yedi T 67

a. 83b-2, 88a-16

a'māl A (mat.) işlemler

a. 82b-14

'amel A (mat.) hesap, işlem; yapılan iş, edim

‘a. 72b-17

‘a. olun- 74a-17, 75a-7, 81a-8, 85a-2, 86b-17

‘a.-de 66b-15, 74a-11, 79a-14, 82b-8, 89a-8

‘a.-e 86b-19

‘a.-i misāhat 86a-7

‘a.-üñ 87a-14, 82b-7

āmīd (y.a.) āmid

ā. 53b-10

‘**amīk** A derin

‘a.-e 82a-2

‘**āmīl** A işleyen

‘ā. ol- 2b-9

āmīn A âmin

ā. 2a-15

‘**āmm** A genel

‘ā. 84a-1, 87a-1

ammā A ama, lakin

a. 3b-3, 3b-5, 5a-1, 5b-16, 6a-17, 6b-2, 6b-6, 6b-16, 7b-4, 7b-7, 7b-19, 8a-5, 8b-7, 9a-2, 9b-1, 9b-2, 9b-3, 10b-12, 11a-12, 11a-15, 11b-1, 11b-4, 11b-19, 12a-2, 12a-5, 12a-8, 15b-18, 16a-14, 16b-6, 17a-2, 17a-4, 17b-5, 17a-9, 17b-14, 18b-12, 18b-16, 19a-3, 19a-8, 19b-6, 19b-9, 20a-6, 20a-9, 20a-14, 20a-18, 20b-10, 21a-16, 23a-14, 23b-1, 23b-4, 23b-19, 24a-17, 24b-2, 25a-3, 25b-14, 26b-16, 28a-12, 28a-15, 29a-1, 29a-7, 29b-5, 29b-16, 30a-2, 31a-4, 31a-6, 31b-1, 31b-8, 32a-2, 32a-11, 32a-14, 32b-2, 33a-14, 34a-2, 34b-5, 34b-7, 34b-11, 35b-5, 36a-1, 37a-12, 37b-3, 37b-13, 37b-19, 39a-6, 40a-2, 40b-9, 41a-13, 41b-9, 41b-14, 42a-6, 42b-2, 42b-4, 42b-10, 42b-19, 43a-3, 43b-11, 47a-

13, 48a-1, 48b-9, 49b-8, 49b-10, 49b-19, 50a-9, 50b-1, 50b-11, 51a-1, 51a-3, 51a-11, 51a-16, 52a-3, 54a-6, 54b-18, 55a-7, 56b-10, 57a-2, 57a-8, 57a-13, 57a-18, 58a-3, 59b-14, 59b-1, 59b-8, 59b-14, 60b-3, 60b-15, 64b-7, 65b-2, 66a-6, 66a-8, 67a-16, 67b-4, 69b-5, 70a-9, 70b-12, 72a-15, 73a-8, 74a-9, 74b-7, 75a-9, 75b-1, 75b-9, 76a-6, 76a-15, 77b-14, 78a-14, 78b-6, 79a-8, 79b-12, 80a-13, 80a-16, 80b-3, 80b-6, 80b-9, 81b-9, 82a-2, 82a-1, 83a-6, 84a-18, 84b-9, 85b-7, 85b-9, 89a-10, 89a-12, 89b-2, 89b-13, 90a-2

‘**amme nevalühü** A verdiği nimetler çoğaldı

‘a. 1b-9

‘**āmmeten** A genel olarak

‘ā. 53b-2

‘**amūd** A (geo.) dikey, dik

‘a. 4b-9, 4b-12, 4b-12, 4b-13, 12b-2, 39a-12, 78b-2, 85b-6

‘a.-a 84a-6, 85b-5

‘a.-dur 77a-1

‘a.-ı 4b-3, 27b-8

amul (y.a.) amul

a. 53b-13

ān A an, lahza

ā. 70b-10, 81a-4

ā. (hāl-i ā.) 7b-2, 8b-3, 9a-3, 9b-7, 20a-5, 29a-12, 47b-5

ā.-da 24a-2

‘**anāşır** A unsurlar, elementler

‘a. 12a-9, 13a-1, 48a-5

‘a.-dur 47b-18

‘a.-uñ 12a-7, 50b-1

‘**anāşır-ı erba‘a** A dört unsur: ateş, hava, su, toprak

‘a. 50a-10

‘a. e. 6a-18

‘a. e.-dur 5a-15

‘**anāşırī** A unsurlarla ilgili

‘a.-dür 13a-3

ancağ T ancak, yalnızca

a. 13b-14

anda T orada, üçüncü teklik kişi zamirinin bulunma durumu

a. 3b-7, 8a-18, 9a-4, 10a-10, 12b-1, 18b-14, 21b-1, 27b-10, 34b-19, 39a-16, 41b-16, 51a-5, 53a-7, 53b-1, 53b-19, 54b-3, 54b-8, 54b-10, 55a-10, 55b-6, 55b-6, 57b-10, 64a-11, 77a-4, 77a-6, 89a-12

a.-dur 6a-9, 12a-13, 41b-14

andan T ondan, üçüncü teklik kişi zamirinin ayrılma durumu

a. 3a-9, 4b-1, 9b-12, 12b-7, 16b-14, 16b-16, 19a-12, 19b-16, 23b-6, 23b-11, 25a-3, 28a-2, 34b-9, 35a-1, 41b-1, 41b-2, 41b-17, 41b-19, 42a-11, 42a-16, 42b-8, 43a-15, 43a-16, 45a-19, 47a-4, 48a-7, 48b-1, 48b-3, 48b-6, 48b-18, 49a-7, 49a-9, 51b-19, 52a-

13, 52b-1, 57a-12, 58b-8, 60a-1, 62a-1, 62a-3, 62b-1, 62b-7, 62b-10, 62b-14, 64a-3, 65b-5, 65b-6, 66a-9, 67b-5, 67b-9, 68b-12, 69a-10, 69a-11, 69a-14, 70a-2, 70a-8, 71a-6, 73b-8, 73b-10, 87b-2

anı T onu, üçüncü teklik kişi zamirinin belirtme durumu

a. 3a-8, 4a-4, 4a-5, 4a-9, 11a-10, 16b-14, 16b-16, 17b-8, 19b-9, 19b-10, 26b-15, 36a-17, 37a-9, 38a-3, 51a-12, 52b-5, 65a-16, 68b-11, 70b-11, 71b-12, 72a-3, 73a-4, 73b-2, 76a-16, 78a-19, 79b-12, 84a-19, 84b-2, 84b-5, 87a-19, 87b-12, 89a-11, 89b-7, 89b-7, 89b-9, 89b-10

a'ni A yani

a. 2a-8, 2a-17

anlar T onlar, üçüncü çokluk kişi zamiri

a. 5a-15, 6b-4, 10a-13, 16a-6, 16a-8, 17a-5, 17a-7, 17a-15, 17a-19, 17b-6, 19b-16, 48b-3, 61a-15, 61a-17, 61b-1, 64b-19, 75a-14

a.-a 2a-1, 5a-3, 5a-6, 5a-14, 5a-15, 26a-7, 28a-9, 28a-10, 28b-9, 41b-5, 49a-7, 49a-9

a.-dan 3a-1, 75a-4, 81b-3

a.-ı 57a-4, 71a-9, 76b-5

a.-uñ 2a-2, 5a-5, 5a-15, 5a-19, 6a-9, 8b-5, 8b-9, 11a-14, 11b-5, 11b-7, 12a-2, 13b-12, 16b-18, 26b-18, 30a-

6, 31a-5, 32a-13, 34a-2, 35a-8, 41a-13, 41a-15, 41b-10, 42a-5, 43b-2, 52a-6, 56b-10, 58a-17, 61b-1, 61b-2, 66a-2, 66b-4, 66b-5, 68b-4, 71a-8, 73b-11, 75b-6, 75b-13, 77a-7

anṭākiyye (y.a.) anṭākiyye

a. 53b-9

anṭāliyye (y.a.) anṭāliyye

a. 53b-8

anun T onun, üçüncü teklik kişi zamirinin ilgi durumu

a. 1b-2, 1b-4, 1b-6, 1b-6, 1b-7, 1b-11, 1b-15, 3a-7, 3b-9, 3b-10, 3b-12, 4a-8, 4a-10, 4a-16, 4b-4, 5a-14, 5a-19, 5b-12, 6b-7, 6b-17, 7a-8, 8a-7, 8b-7, 10a-7, 10a-8, 10a-8, 10a-9, 10a-9, 11a-12, 12a-15, 12b-7, 13a-9, 13b-1, 14a-17, 14b-1, 15a-1, 15a-12, 15b-13, 15b-13, 15b-14, 16b-19, 17b-8, 17b-8, 18b-7, 18b-16, 18b-18, 19a-9, 21a-16, 21b-5, 22a-16, 23b-2, 24a-1, 24a-5, 25b-2, 27a-13, 27a-19, 27b-12, 28b-8, 28b-15, 28b-17, 29a-2, 29a-8, 29a-16, 29b-5, 29b-15, 30a-18, 30b-1, 30b-8, 30b-12, 30b-13, 31b-12, 32b-1, 33a-6, 33a-8, 33a-11, 33a-13, 33a-15, 33a-17, 33a-19, 33b-2, 33b-7, 33b-9, 33b-11, 33b-17, 33b-18, 35b-4, 35b-6, 35b-8, 37b-2, 37b-3, 37b-5, 37b-12, 39a-3, 39a-13, 39a-14, 39b-4, 40a-10, 40a-11, 40b-11, 40b-12, 40b-17, 40b-19, 41a-11,

41a-17, 42a-15, 42b-1, 43b-10, 43b-4, 44a-2, 44a-6, 45a-7, 45a-9, 45a-10, 46b-9, 46b-2, 46b-14, 47a-3, 47a-11, 49a-5, 50a-5, 50a-6, 51a-4, 51a-6, 51a-9, 51a-15, 52a-9, 52a-18, 52a-19, 52b-2, 54a-8, 54b-11, 55a-2, 55a-6, 57a-7, 57b-4, 57b-8, 57b-9, 57b-12, 57b-13, 57b-13, 57b-15, 57b-16, 58a-5, 58a-9, 58a-10, 58a-15, 58a-12, 58b-10, 58b-12, 58b-13, 58b-18, 59b-12, 59b-13, 60b-10, 60b-12, 60b-15, 61a-1, 61a-14, 62a-11, 62b-8, 63a-3, 63a-9, 64a-10, 64b-9, 65a-10, 65a-14, 65b-4, 65b-8, 65b-8, 65b-9, 65b-16, 65b-18, 66a-12, 66a-15, 66b-9, 67a-7, 67a-11, 67a-17, 67b-2, 67b-12, 68a-17, 68b-16, 69a-2, 69a-18, 69b-4, 70a-17, 70b-10, 70b-11, 71a-13, 71a-16, 72a-18, 72b-3, 73a-9, 73a-16, 73a-18, 73b-2, 74a-17, 75a-5, 76a-10, 76a-11, 77b-17, 78a-1, 78b-1, 79a-7, 79b-1, 79b-2, 79b-15, 82a-18, 83a-1, 83b-7, 83b-9, 83b-14, 83b-18, 84b-14, 85a-2, 85a-15, 86a-12, 86a-17, 86b-3, 86b-6, 87a-5, 87a-10, 87b-5, 87a-17, 87b-18, 88a-1, 88a-4, 88a-6, 89a-9, 89a-14, 89b-17, 90a-5, 90a-6, 90a-10, 90a-13, 90a-15, 90a-17, 90a-19, 90b-2, 90b-12, 90b-13

a.-içün 1b-13, 7b-15, 8b-4, 25b-18, 30b-2, 39b-9, 41a-15, 72a-13

a.-içündür 8b-11, 70a-3, 70b-12

a.-ıla 8b-8, 51b-16

añ- T anmak

a.-up 94b-5

aña T ona, üçüncü teklik kişi zamirinin yönelme durumu

a. 3b-3, 3b-4, 3b-5, 3b-6, 3b-17, 4a-1, 4a-2, 4a-5, 4a-6, 4a-7, 4a-8, 4a-10, 4b-11, 4b-18, 5a-4, 5a-5, 5a-11, 6a-7, 6a-8, 6a-11, 6a-11, 6a-12, 6a-13, 6a-14, 6a-15, 6b-2, 6b-3, 10b-1, 11b-2, 12b-9, 13b-5, 13b-8, 13b-13, 14a-14, 14b-8, 14b-12, 14b-14, 14b-19, 15a-3, 15a-7, 15a-16, 15b-2, 15b-4, 15b-7, 16a-4, 16a-11, 17b-4, 19a-12, 20b-6, 21b-4, 22b-5, 23a-9, 25b-12, 26b-2, 26b-5, 26b-7, 26b-8, 26b-9, 27a-1, 28a-6, 28b-6, 29a-2, 29a-4, 29b-6, 29b-8, 30a-1, 30a-8, 30a-19, 30b-6, 30b-9, 30b-17, 30b-18, 32b-13, 33a-2, 34a-12, 34a-16, 34b-9, 34b-17, 35a-11, 36a-14, 36a-17, 37a-5, 37a-9, 37a-10, 39a-8, 39b-2, 40b-15, 41a-11, 41a-18, 43a-7, 44b-14, 44b-10, 45a-10, 45a-12, 45a-14, 45b-6, 45b-7, 47a-10, 48b-6, 49a-12, 49a-13, 49b-8, 49b-11, 49b-15, 49b-18, 51b-1, 52a-11, 52a-15, 52a-13, 62b-11, 64b-19, 68b-9, 68b-10, 68b-13, 69a-10, 69a-11, 70a-1, 70b-6, 70b-9, 70b-13, 71a-7, 72b-4, 72b-7, 72b-15, 73a-5, 74a-8, 74a-15, 75b-5, 76b-19, 77a-

13, 77b-2, 77b-3, 77b-3, 77b-10,
78b-2, 78b-10, 82b-11, 84a-8, 85a-1,
85a-7, 85a-16, 88a-7, 89a-13, 90a-2

a. binā`en 37a-13, 90b-16

a. göre 74a-16, 76b-16

a. nisbet 9a-14, 12b-14

‘**arab** Arap milleti

‘a. 71b-14

ārāste F bezenmiş, süslenmiş

ā. 2b-14

a‘rāz A işaretler

a. 3b-2

ard T arka, geri

a.-ına 27a-9

‘**ārız** A sonradan ortaya çıkma; engel

‘ā. ol- 32b-11, 32b-12, 39b-2, 41a-
10, 44a-1, 45a-4, 45a-5, 47a-17, 57a-
6

aristū (k.a.) Aristoteles

a. 18b-14, 28b-19

a.-nuḡ 11a-18

a.-yı devrān 2b-17

‘**arız** A geniş, enli

‘a. ol- 69a-11, 69a-14, 70b-8

arḡa T arka, ön karşıtı

a.-sı 52a-9

arşlan T aslan

a. 27a-18

arşimīdus (k.a.) Arşimet

a. 82a-15

a. ḡakīm 83a-13

art- T artmak

a.-ar 22b-17

‘**arūz** A (astr.) enlemler

‘a.-ı 20b-8

arż A (astr.) Yer, Dünya; yeryüzü;
topraklar

a. 6b-5, 7a-8, 7b-10, 7b-12, 8b-17,
9b-4, 10a-13, 10a-17, 10a-19, 10b-6,
10b-5, 11a-1, 12a-10, 12a-14, 32a-
12, 69a-4, 82a-13, 82a-17, 88a-3,
88a-11, 88a-13, 89b-4, 90a-6, 90a-7,
90b-12

a. u mā 12b-13

a.-a 7a-1, 7b-6, 8a-14, 8a-18, 9a-4,
9a-16, 9b-5, 10a-12, 10b-2, 11a-13,
16a-11, 44a-1, 49a-17, 68b-5, 71a-5

a.-da 10a-11, 11a-2, 51a-12, 52a-17,
81b-5, 81b-17, 81b-19, 82a-3

a.-dan 68b-15, 69a-2, 70a-15, 83b-
10, 85a-18

a.-dur 82b-2, 82b-6

a.-ı 10a-12, 53b-4, 53b-6

a.-ı ḡicāz 52b-14

a.-ı muḡiḡ 8a-5

a.-larından 8b-11

a.-uḡ 6b-6, 6b-10, 6b-15, 7a-6, 7a-9,
7b-4, 7b-15, 8a-6, 9b-17, 10a-1, 49a-
16, 49b-14, 50a-6, 50a-12, 49a-18,
52a-3, 68b-14, 68b-17, 87a-8, 87a-
15, 87b-1

‘**arż** A (astr.) enlem; en, genişlik

ˆa. 41a-11, 42a-3, 42b-19, 43a-1,
 44a-12, 44b-5, 55a-1, 67b-18, 68a-2,
 68a-3, 68a-10, 68a-12, 68a-16
 ˆa.-a 42b-14, 43a-17
 ˆa.-da 41a-10, 43b-19, 44a-3, 61a-14,
 69b-3
 ˆa.-ı 14a-16, 26b-1, 32b-17, 42a-5,
 50b-8, 51a-2, 51a-6, 51a-13, 51b-13,
 52b-7, 52b-18, 53a-1, 54a-3, 54a-5,
 53a-10, 53a-12, 54a-15, 54b-12, 54b-
 15, 54a-18, 54b-6, 55a-5, 55a-10,
 57b-12, 57b-13, 57b-14, 57b-15,
 57b-16, 61a-14, 64a-5, 66b-9, 66b-
 19, 67a-7, 67a-11, 67a-17, 67b-2,
 69b-4, 69a-19, 78b-11, 79a-1, 79a-6,
 79a-17, 79b-1, 79b-3, 80b-3, 81a-3,
 82a-8
 ˆa.-ı ḥaḳīḳī 44b-15, 44b-17
 ˆa.-ı kevkeb 67a-6, 67a-10, 67a-19,
 67b-16, 68a-14
 ˆa.-ı mekke 79a-2, 79a-14, 81a-15
 ˆa.-ı mer'ī 44b-15
 ˆa.-ı re's 11a-3
 ˆa.-ı seb'ın 24b-7
 ˆa.-ı şa'ire 10a-18, 10b-3, 10b-5,
 10b-8
 ˆa.-ı şa'ire-i mu' tedile 82a-7
 ˆa.-ı tis'ın 60a-16, 60a-19
 ˆa.-ına 87b-19
 ˆa.-ında 54a-7, 70a-10
 ˆa.-ından 78b-12, 79a-7, 80b-5
 ˆa.-ını 52a-18

ˆa.-ını 58a-12
 ˆa.-u 32b-18, 72b-14
 ˆarzan A enine, genişliğine
 ˆa. 3b-5, 20b-15, 21a-18, 22a-12
 ˆarzeyn A (astr.) iki enlem
 ˆa. 79a-3, 80b-6, 80b-8
 ˆarż-ı beled A (astr.) herhangi bir
 yerin üstünden geçen daire
 ˆa. 15a-7, 57b-18, 58a-10, 58b-19,
 59b-9, 60b-6, 61a-4, 61a-6, 61a-7,
 61a-9, 80b-5, 81b-14
 ˆa. b.-den 58a-5, 58b-13
 ˆa. b.-i 52b-3
 ˆa. b.-ü 59b-10
 ˆarż-ı iklim-i rü'yet A (astr.)
 görünen iklim enlemi, görünür gök
 ortası dairesi üzerinde; ekliptiğin
 kutbu ile ufuk veya ufuk dairesinin
 kutbu ile ekliptik arasındaki yay
 ˆa. 15a-16
 ˆarż-ı virāb ve inḥirāf ve iltivā A
 (astr.) episiklin sapması ve
 sallanması
 ˆa. 43a-18
 arziyye A toprak, topraktan yetişen
 a.-den 57a-6
 a.-i uḥrā 57a-3
 arzu'-ş-şin (y.a.) Sîn toprakları: Çin
 a. 52b-15
 aş- T asmak, sallandırmak
 a.-alar 78a-2
 ās: Âs kavmi (?)

ā. ve alān 54b-1

āsān F kolay

ā. ol- 28a-15, 45b-1, 45b-9, 61a-13

ā.-dur 10b-19, 50a-1, 65a-18, 70b-7,
79a-5

‘**asel** A bal

‘a. 8b-6

aşğar A daha küçük; en küçük

a. 90b-10

a.-dur 45a-7

a.-ı 90b-9

a.-ı akreb 7a-1

a.-ı şevābit 90b-13

a.-ınuḡ 24a-3, 90b-9, 90b-5

aşhāb A sahipler; sahabe

a.-ı fikr-i ‘amīḡ 82a-2

a.-ı irşād-ı ḡadīme 19a-17

a.-ı pūr-iḡtirām 1b-15

a.-ı re’y-i evvel 17a-4

a.-ı zihn-i müstaḡīm 57b-6

asker A asker

a.-i encüm-şümār 2b-3

aşl A kural, asıl

a. 9a-8, 17b-16

a.-ı 6a-2, 20b-2

aşlā A hiçbir zaman, hiçbir biçimde

a. 22b-9, 65a-16

aşlī A asli, birincil

a.-si 46a-6, 79a-12

‘**aşr** A ikinci namazı

‘a. 77b-11

‘**aşer** A on

‘a. 7a-9

āşikāre F açık, apaçık, belli, meydanda

ā. 4b-11

‘**āşir** A onuncu, (astr.) onuncu ev, Güneş’in günlük yörüngesinin ufkun üzerinde meridyende bulunduğu nokta, bk. vetedü’s-semā

‘ā. 15a-3, 76b-19

aşğar A koyu al, kızıl saçlı

a.-dur 54b-4

at- T atmak

a.-maḡa 27b-15

āteş F ateş, kızgınlık

ā. 5a-15

atıl- T atılmak

a.-an 7a-1, 7a-3, 7a-14, 7a-15, 7a-17,
7a-19, 7b-1, 7b-2

aṡvel A (daha, pek, en) uzun

a. 57a-19

a.-i 24a-10, 52b-1

a.-i nehār 52b-2, 52b-6, 52b-18, 53a-11, 53b-3, 53a-1, 53a-9, 53b-5, 54a-2, 54a-4, 54a-15, 54b-12, 54b-14, 54a-17, 54b-5, 55a-9, 55a-3, 55a-12, 58b-3, 60a-11

‘**avārız** A engeller, engebeler

‘a. 57a-6

‘**avdet** A geri dönme, dönüş

‘a. 21a-3, 42a-19

‘a. ét- 20b-16, 20b-17, 21a-9, 40a-14

- ‘a. eyle- 20b-18, 24a-14, 41b-19, 42b-13, 43a-16, 45a-19, 48b-18, 49a-11, 64a-4
- ‘a. olın- 2b-7
- ‘a.-de 25a-8
- ‘a.-i 25a-6
- ‘a.-üñ 21a-11
- ‘avn A yardım
- ‘a.-i haqq 94b-6
- ‘avvā A (astr.) Ay'ın on üçüncü konağı, Başak takımyıldızının Zawijava, Zaniah, Porrima, Auva ve Vindematrix yıldızlarından oluşan yıldız kümesi
- ‘a. 32a-7
- ay T ay (29 gün, 12 saat, 44 dakika)
- a. 60b-1
- a.-da 46b-19
- a.-inuñ 74b-11
- a.-uñ 51b-8
- ayaq (ğ) T ayak
- a.-ı 28b-11
- a.-ındadır 28b-8
- a.-ları 27a-8, 27a-15, 27b-4, 28a-1, 28a-2, 28b-3
- āyet A ayet, Kur'an surelerini oluşturan kısımlardan her biri
- ā. 1b-11
- ayır- T ayırmak
- a.-a 23a-7
- ayrıl- T ayrılmak
- a.-a 4a-2
- a.-mağ 25b-14
- az T sayı bakımından eksik
- a. 48b-8, 48b-9, 54b-18
- a.-dur 69b-10
- a.-ıdur 50a-7
- a‘zam A (daha, pek, en) büyük
- a. 22b-16 , 90b-10
- a.-dur 7b-4, 47b-9
- a.-ı cibāl 10a-15, 10a-16, 10b-2
- a.-ı dāyire 87a-3
- a.-ı kevākib-i merşūde 89a-7
- a.-ı medārāt-ı ebediyyū‘z-zuhūr 65a-16
- a.-ı şevābit 90b-11
- a.-ına 65a-8
- a.-inuñ 24a-6, 90b-4, 90b-8, 90b-10
- āzār F Mart ayı
- ā. 76a-4
- āzerbaycān (y.a.) āzerbaycān
- ā. 2b-6, 8b-13
- āzer-māh F Āzer ayı, İran takviminin 9. ayı
- ā. 75b-8
- ‘azīm A büyük
- ‘a. 9a-5, 9a-10, 9a-13, 9a-16, 58a-8, 58a-15, 58b-1, 68b-18, 69b-9, 69b-11
- ‘a.-dür 58a-11, 65b-12, 68b-15
- ‘a.-i 60b-4, 60b-6
- ‘a.-idür 59b-15, 59b-16
- ‘a.-ine 4b-4
- ‘azīme A büyük

‘a. 4a-15, 13b-16, 65a-7, 65a-12,
73a-1, 81b-7, 81b-19

‘a.-den 52b-16

‘a.-dür 5a-5, 13b-11, 14a-4, 14a-11,
14a-17, 14b-16, 15a-9, 15a-11, 15a-
17

‘a.-nüñ 50b-8, 65a-6, 83a-11, 83a-13

‘**azīmet** A gitme, gidiş

‘a. göster- 2b-4

azlık (ğ) T azlık

a.-ı 52b-4

a.-ından 51a-11

‘**azm** A karar

‘a. ét- 49b-1

‘**azrā** A (astr.) Başak burcu, ekliptik
üzerinde yer alan burçların altıncısı,
burçlar kuşağında yirmi altı yıldızdan
oluşan bir takımyıldız, bk. sünbüle

‘a. 26b-5, 27b-2

B

bāb A bölüm, fasıl; kapı

b.-dur 5b-18, 49a-13

b.-ı evvel 5b-18, 49a-14

b.-ı hādī ‘aşer 77b-16

b.-ı hāmis 31a-2, 64a-4

b.-ı hareket-i eflāk 47b-1

b.-ı ‘āşir 76b-18

b.-ı rābi‘ 29a-18, 58b-16

b.-ı sābi‘ 66b-15

b.-ı sādīs 32b-10, 64b-14

b.-ı sāliş 18b-1, 57b-7

b.-ı sāmīn 68b-2

b.-ı şānī 13a-4, 55b-1

b.-ı şānī ‘aşer 81b-2

b.-ı tāsi‘ 71a-8

ba‘dehū A bundan sonra

b. 9b-11, 21a-9, 22a-3, 60a-3, 60a-
13, 64a-10, 71a-4, 72b-12, 75a-8,
82b-13, 83b-10, 84b-6, 85a-13, 87b-
3, 90b-7

ba‘de’l-‘aşr A ikinci vaktinden
sonra

b. 74b-1

ba‘de’l-intibāk A uyumdan sonra

b. 21a-2, 21a-5, 21b-7

ba‘d-ez A bundan sonra

b. 48b-12

ba‘d-ez-ān A bundan sonra

b. 77a-14

bağdād (y.a.) bağdād

b. 53a-17

bahār F (astr.) ilkbahar

b.-dur 56b-6

bā-hikmet F+A sebebiyle

b.-e 1b-1

bāhir A belli, açık

b. 2b-17

baḥr A deniz

b.-de 10a-4

b.-e 71a-3

b.-i cūd 1b-6

- baḥreyn** (y.a.) baḥreyn, Basra Körfezinde bir ada
b. 53a-5
- baḥr-i cenūbī** (y.a.) Güney Çin Denizi (?)
b. 52b-16
- baḥr-i muḥīṭ** A okyanus
b. m.-den 1b-5
- baḥş** A (mat.) parça, bölüm, kısım
b. 13a-8, 13a-9
b.-ı 90b-5
b.-ıdur 90a-11, 90b-1, 90b-3
b.-ında 90b-5
b.-ından 90a-11, 90b-1, 90b-3
- baʿīd** A uzak
b. 9a-13, 10b-14, 46b-13, 61b-14, 62a-2, 62b-9, 62b-12
b. ol- 6b-15, 8a-14, 8b-18, 70b-6, 81b-14
b.-den 9a-9
b.-dür 6b-12, 9a-17, 29a-3, 37b-9, 57a-14
b.-i 58b-6
b.-idür 36a-6
b.-inde 56a-14
b.-rek 44a-10
- baʿīdī** A+F uzağa ait olan
b.-dür 26a-5
- bāʿiṣ** A sebep olan, gönderen
b. 2a-16, 6a-5, 6b-7, 6b-19, 8a-7, 9a-15, 9b-4, 9b-18, 10a-1, 37a-7, 57a-3, 65b-13, 68b-5, 68b-15, 69b-15
- b.-i terceme-i kitāb 2a-16
- baḫar** A sığır, inek
b. 8b-13
- bākī** A (mat.) kalan; artan, geri kalan; sonsuz
b. 41a-13, 60b-15, 61a-19, 61b-2, 67b-7, 69a-7, 72b-15
b. ḫal- 13b-4, 16a-12, 29b-10
b.-de 59a-8
b.-den 87a-7
b.-dür 23b-7, 25a-18
b.-nüḡ 56b-1
b.-si 4a-9, 5a-6, 27b-18, 32a-17, 39a-16, 50a-8, 52a-10, 75a-2, 73b-19, 85b-17, 87a-8
- bāḫiyye** A arta kalan, artık
b.-dür (sāʿ āt-i b.) 72b-18
- balıḫ** T balık
b. 27b-18, 28a-4
- bardaḫ** T bardak
b. 28a-2
- bāride** A soğuk
b.-dür 12a-15
- başar** A göz
b. 45b-3
- başariyye** A görülen; görüşle ilgili
b. 3b-9
b.-ye 70b-3
- basīṭ** A (mat.) kesir; sâde, düz; (kim.) element
b. 5a-12
b.-ine 87a-2

basīte A sâde, düz; (kim.) element

b. 5b-2, 5b-16, 22b-3

b.-dür 5b-16

b.-ye 5b-1, 5b-1

başra (y.a.) başra

b. 53a-17

baş A açma; (mat) pay

b. 82b-11

b. olın- 17a-13

b.-ı kesr 83a-2

baş T baş, kafa

b.-ı 27b-9, 27b-13

b.-ında 27b-14, 28b-8

b.-ını 27a-11

başka T başka, farklı, özge

b. 11a-17

başla- T başlamak

b.-r 62b-5

b.-rlar 63a-12, 63b-1

baṭ' A daha yavaş, ağır

b. 11b-13, 22b-1, 31b-8, 31b-9, 39b-9, 40a-2, 40a-12, 64b-7, 72a-8

bāṭıl A doğrul olmayan, temelsiz, asılsız

b. 21a-15

b.-dur 22b-12, 80b-10

baṭī A yavaş, ağır hareketli

b. 22a-6, 72a-5

b. ol- 40a-12

batlamyūs (k.a.) Batlamyus, Ptolome

b. 17a-13, 18b-17, 20a-5, 20a-7, 47b-11, 51a-12, 51b-13, 55a-8, 81b-3

ba'z A bazı, birtakım, kimi

b. 3a-14, 16a-16, 17b-18, 20a-8, 25b-2, 29b-19, 31b-1, 38b-3, 39a-8, 41a-9, 52a-5, 52a-12, 52b-13, 52b-14, 52b-14, 52b-15, 53a-3, 53a-3, 53a-4, 53a-6, 53a-6, 53a-7, 53a-13, 53a-19, 53b-8, 53b-18, 54a-6, 54a-19, 54a-19, 54b-2, 54b-3, 54b-7, 54b-8, 57a-2, 57a-16, 73a-3, 80b-12, 80b-7, 90b-15

ba'zı A birazı, bir kısmı; kimi

b. 3b-17, 8a-9, 15b-10, 17a-2, 22a-4, 22b-16, 27a-1, 31a-3, 41a-9, 51a-4, 52a-15, 52a-14, 57a-6, 81b-4

b.-lar 3b-8, 4b-16, 4b-19, 7a-7, 7b-6, 9a-1, 10a-3, 12b-4, 17b-5, 19a-19, 19b-2, 20b-11, 21b-13, 26b-17, 29a-5, 34b-9, 36b-11, 38b-4, 48b-2, 48b-8, 48b-8, 50a-10, 51a-1, 52b-5, 54b-16, 54b-18, 55a-1, 55a-5, 66b-13, 70b-11, 70b-14, 71a-19, 71b-3, 71b-15, 75a-18, 75b-4, 75b-5, 76b-2, 77b-4, 77b-5, 84a-17, 89a-11

b.-sı 28b-9

b.-nda 60a-18

b.-nuḡ 31a-3

bedeḡşān (y.a.) bedeḡşān

b. 53b-18

bedel A karşılık

b. 62b-11

bedī' A eşsiz güzel, üstün

b.-i 2b-14

bedr A (astr.) dolunay

b. 45a-15, 51b-9

be-ğāyet A pek çok, aşırı, son derecede

b. 69a-9, 74b-8, 77b-10

be-her-ḥāl F+A her halde, mutlaka

b. 19b-1, 37b-19, 49b-19, 50a-4, 74a-16, 89a-10

behman-māh F Behman ayı, İran takviminin 11. ayı

b. 75b-9

behrām-rezm F Behrām rezmlî

b. 2a-8

beḳā A devamlılık, kalıcılık

b.-sı 29a-2, 29a-9

bél T bel

b.-inde 27b-13

b.-ine 27b-13

belde A (astr.) Ay'ın yirmi birinci konağı; belde

b. 32a-8

b.-mizde 65a-8

beled A belde, yer

b. 16a-13, 78b-6, 79b-13, 80a-6, 80a-19, 80b-11, 81a-5, 81a-7, 81a-18

b.-i 79a-11

b.-i maḥşūş 79a-6, 79a-19

b.-ine 79a-9

b.-ün 58a-12, 80a-18, 80b-3

belḥ (y.a.) belḥ

b. 53b-17

belki F belki

b. 2a-5, 2b-6, 5a-7, 8a-5, 9a-16, 11b-16, 16b-13, 18b-15, 20b-16, 22a-18, 22b-9, 22b-11, 29a-3, 30a-12, 30b-1, 30b-10, 33a-9, 33a-17, 33b-3, 33b-7, 33b-12, 41b-1, 41b-10, 51a-4, 57a-4, 58a-4, 64a-13, 65b-3, 66a-8, 79b-13, 80a-4

ben T ben, 1. teklik kişi zamiri

b.-i 94b-5

benātu'n-na'ş A (astr.) Büyük Ayı takımyıldızındaki Önder (ḡUMa) yıldızı

b.-dadur 13b-6

bende F kul, köle

b.-i kemterin 2a-17

berāber F beraber, birlikte; aynı düzeyde

b. 3b-17, 4a-12, 4b-15, 5a-9, 5b-8, 6b-14, 7a-11, 7a-18, 11a-8, 26a-14, 26a-18, 27b-5, 38b-2, 49b-10, 49b-13, 50b-2, 58a-2, 58a-10, 58a-17, 60a-4, 60b-6, 65b-3, 66a-2, 66a-4, 66b-2, 66b-3, 66b-5, 66b-6, 66b-7, 66b-8, 66b-9, 70a-3, 70a-19, 72a-11, 77b-18, 78a-10, 78a-13, 79a-2, 79a-3, 80b-6, 80b-8, 81a-4, 89b-12, 90a-13, 90a-16, 90a-18

b.-dür 31a-5, 31b-12, 38b-2, 83b-17, 89b-12

b. 90b-12, 90b-14

b.-i 58a-13, 66a-5

berāhīn A deliller

b. 17a-1

ber-^caks F+A tersine, aksine, zıddına

b. 8a-19, 58a-16, 59a-13, 64a-16, 64b-6, 72a-14, 73b-5, 77a-11, 79a-1

b.-dür 29b-12, 31a-4, 58b-2, 61b-3

berber (y.a.) Berberî toprakları

b. 53a-13, 56b-18

berdsîr (y.a.) berdsîr

b. 53a-18

bered A dolu

b. ü let 73a-2

berekât A bereketler, bolluklar

b. 1b-8

beriyye A kır, sahra

b.-i sincâr 81b-10

berķ A şimşek

b. 12a-17

ber-ķarâr F+A daimî, sürekli

b. 2a-13

berr A kara, toprak, yeryüzü yer

b.-de 10a-4

bêş T 5

b. 4a-7, 4a-19, 10a-16, 20a-12, 26a-14, 26a-15, 26a-17, 40b-6, 41b-6, 54a-13, 57b-11, 58b-16, 65b-17, 65b-18, 75b-3, 76b-6, 76b-7, 76b-8, 82a-12, 89a-5, 89b-10, 90a-14, 90b-1
b.-dür 83a-3

bêşer T beş sayısının üleştirme sayı sıfatı

b. 17a-15

bêşinci T beş sayısının sıra sıfatı

b. 6a-11, 21b-2, 75a-14

b.-de 51b-5

b.-den 21b-9, 21b-12

b.-si 57b-15

bêş biñ T 5.000

b. kerre biñ 83a-17

bêş biñ kırk T 5.040

b. 10b-8

bêş biñ toķsan T 5.090

b.-a 10b-7

bêş yüz on altı biñ sekiz yüz toķsan sekiz T 516.198

b. 89a-3

bêş yüz toķuz biñ yüz seksen sekiz T 509.180

b. 88b-19

bêş yüz yegirmi bir T 521

b. 87b-9

bêş yüz yegirmi dört biñ altı yüz toķuz T 524.609

b. 89a-7

bêşbalıĝ (y.a.) bêşbalıĝ

b. 54b-2

beyân A anlatma, bildirme

b. ét- 3b-1, 3b-2, 5a-10, 5b-18, 5b-19, 13a-5, 18b-3, 29b-1, 31a-2, 32b-11, 32b-13, 41a-10, 44a-1, 45a-4, 49a-13, 49a-14, 55b-1, 57b-8, 58b-17, 64a-5, 64b-15, 66b-17, 68b-3, 71a-9, 76b-19, 77b-17, 81b-3

b. olın- 7b-18, 10b-11, 16a-14, 25a-10, 28a-14, 37a-2, 41a-2, 47b-7, 51a-10, 68b-16, 72a-10

b.-ı 24b-10

b.-ı mülâhḥaş 2b-15

b.-ı münif 1b-12

beyāz A beyaz tenli; beyaz, beyazlık

b. 51b-4, 70a-4

b.-a 54b-4

b.-dur 54a-14

beyāzī A beyazlık, aklık

b.-ye 69b-18

beyāziyyet A beyazlık

b.-de 70a-2

beyāzlık (ğ) A+T beyazlık

b. 51b-3, 69a-14

b.-ı 51b-4

beyn A ara, aralık

b.-inde 12b-15

beyne'l-aşkar ve'l-ebyaż A beyaz ile

kızıl arasında ten renkli

b. a.-dur 54b-11

beyne'l-cumhur A halk arasında

b. 11b-1

beyne'l-esmer ve'l-ebyaż A beyaz

tenli ile esmer tenli arası

b. e.-dur 54a-1

beyne'l-esved ve'l-esmer A esmer ile

buğday tenli arası

b. e. e.-dür 53a-8

beyne'l-ḥusūfeyn A iki tutulma

arası, bk. ḥusūf

b. 51b-18

beyne'l-müstezī ve'l-müzlim A

karanlıkla aydınlık arasında

b. 68b-19

beyne'n-nās A halk arasında

b. 9b-16

beyt A (ed.) beyit

b. 76a-11, 76a-12

beytü'l-muḳaddes (y.a.) Kudüs şehri

b. 53a-16

beyyin A açık, apaçık, belli

b. 9a-7

bıraḳ- T bırakmak

b.-salar 7b-14

bi A ile

b. 94b-1, 94b-1

bī-‘add F+A sayısız

b. 1b-14

bi-‘aynihā A aynıyla, olduğu gibi,

tıpkı

b. 21a-12, 30a-4, 76b-4

bi-‘aynihi A aynıyla, olduğu gibi,

tıpkı

b. 30a-16, 36a-1, 44b-7, 44b-9, 45a-

2, 49b-5, 67a-1, 67a-15, 67b-4, 82b-6

bī-ḥadd F+A sınırsız, sonsuz

b. 1b-14, 89a-12

b.-dür 51a-9

biḥār A denizler

b. 9a-1, 11a-13

b. u enhār u bişe-zār 51a-8

b.-dan 57a-6

b.-ından 1b-7

bi-ḥaseb A bakımından

b.-i mesîr 39a-11

bi-ḥasebi'l-mesāfe A uzaklık bakımından

b. 38b-13

bi-ḥasebi'l-mesîr A seyir

bakımından

b. 34b-19

bi-ḥasebi't-tastîḥ A yüzey bakımından

b. 13a-2, 31a-1

bî-‘illet F+A sebepsiz

b.-e 1b-2

bi-‘ināyeti’llāhi’l-meliki’l-ḳadîr A

Yüce Allah'ın yardımıyla

b. 3a-15

biḳā‘ A yerler, topraklar, ülkeler

b. 56b-9, 56b-11

b.-a 55b-7

b.-da 21a-15, 55b-8, 56a-16, 56a-19

b.-nuḡ 56a-17

bî-kesr F+A tam

b.-i sāl 75b-2

bî-ḳiyās F+A sonsuz

sipās-ı b. 1b-1

bil- T bilmek

b.-mek 35b-9, 72b-9

b.-mez 19a-9, 21b-14

bilād A beldeler, memleketler

b.-ı afriḳiyye 53a-3

b.-ı ās 54b-1

b.-ı cenūbiyyü’s-sind ve’l-hind 52b-15

b.-ı cezāretü’l-‘arab 53a-4

b.-ı efrenciyye 53b-8

b.-ı endülüs 54a-5

b.-ı etrāk 54a-13

b.-ı ḥabeşe 56b-18

b.-ı ḥoten 53b-18

b.-ı şaḳālibe ve rūs 54b-7

b.-ı şimālî-i endelüs 54a-19

b.-ı türkistān 54b-2

b.-ı ṭance 53b-7

b.-ı ṭance ve’l-berber 53a-13

b.-ı ṭāyife-i efrenc 54a-19

b.-ı ye‘cüc ve me‘cüc 54b-9

b.-ı zābil 53a-19

b.-uḡ 20b-8

bilādu’r-rūm (y.a.) Rum şehirleri, Anadolu

b. 54a-6, 54a-19

bilādu’r-rūs (y.a.) Rus beldeleri

b. u şaḳālibe 54b-1

bilādü’l-berber (y.a.) Berberî toprakları, Kuzey Afrika

b. 52b-9, 53a-3

bilādü’l-hind (y.a.) Hint beldeleri

b. 53a-7

bilādü’l-yemen (y.a.) Yemen şehirleri

b. 52b-11

bilādü’ş-şîn (y.a.) Sîn şehirleri: Çin şehirleri

b. 53a-7, 53b-19

bilādū's-sind (y.a.) Sind şehirleri

b. 53a-6

bi'l-aks A aksine, tersine, zıddına

b. 9a-11

bile T birlikte

b. 21b-6, 25a-10, 38b-6, 65a-10, 66b-18, 67a-13, 67a-14, 67b-6, 67b-7, 67b-15, 68a-9

bilin- T bilinmek

b.-mek 37b-14, 73b-14, 74b-10, 78b-6, 84a-1, 85b-5, 85b-12

b.-mesi 3b-1

bi'l-ittifak A beraberce, oy birliği ile

b. 2a-1, 52b-6

bi'l-küllīye A büsbütün, tamamıyla

b. 3b-10, 29b-18

bi'l-merkez A merkezli

b.-dür 12a-11

bī-mikdār F+A önemsiz

b. 2a-15

bī-mikyās F+A sonsuz

b. 1b-1

binā'en A dayanarak 37a-13

b. 90b-16

bi-nihāyet F+A sonsuz

b.-dür 51a-8

biḡ T 1.000

b. 76b-17, 82b-17, 83a-17, 83b-1, 87a-11, 87a-11, 87a-12, 87b-6, 87b-6, 87b-7, 88b-4, 88b-7, 88b-11, 88b-19, 89a-2, 89a-6, 88b-14

b. kerre biḡ 88b-4

biḡ beş yüz toḡsan üç T 1.593

b. 88b-6

biḡ beş yüz yegirmi üç T 1.523

b. 89b-10

biḡ dört yüz elli eki T 1.452

b. 88b-3

biḡ eki yüz yetmiş eki T 1.272

b. 82a-13

biḡ sekiz T 1.008

b. 10b-3

biḡ sekiz yüz altmış T 1.860

b. 76b-11

biḡ sekiz yüz otuz bir T 1.831

b. 51b-14

biḡ seksen T 1.080

b. 74a-8, 74b-15

b.-den 74b-15

biḡ toḡsan T 1.090

b. 10b-1

biḡ üç yüz otuz bir T 1.331

b. 87b-9

biḡ yedi yüz on T 1.710

b. 85a-9

biḡ yegirmi beş T 1.025

b. 26b-17

biḡ yegirmi eki T 1.022

b. 26b-16, 28b-18

bi'r A kuyu

b.-de 10b-14, 11a-6, 11a-8

b.-dür 11a-2

bir T bir (sayı); aynı; herhangi bir

b. 1b-4, 1b-5, 1b-5, 1b-11, 1b-12, 2a-19, 2b-1, 3a-3, 3a-19, 3b-4, 3b-9, 3b-12, 3b-16, 4a-1, 4a-4, 4a-9, 4a-11, 4a-15, 4b-1, 4b-5, 4b-6, 4b-7, 4b-7, 4b-10, 4b-10, 4b-14, 4b-15, 4b-11, 5a-2, 5a-2, 5a-4, 5a-17, 5a-18, 5b-4, 5b-6, 5b-14, 5b-19, 6a-6, 6a-19, 6b-7, 6b-8, 6b-15, 7a-14, 7b-14, 7b-14, 8a-6, 9b-9, 9b-14, 10a-10, 10a-18, 10b-2, 10b-3, 10b-4, 10b-5, 10b-7, 10b-9, 10b-12, 10b-13, 10b-16, 10b-16, 11a-2, 11a-2, 11a-17, 11b-9, 12b-6, 12b-8, 12b-15, 12b-17, 12b-17, 12b-18, 13a-2, 13a-7, 13a-9, 13b-10, 13b-14, 13b-16, 14a-2, 14a-2, 14a-4, 14a-5, 14a-5, 14a-6, 14a-6, 14a-8, 14a-11, 14a-11, 14a-11, 14a-13, 14a-13, 14a-15, 14a-17, 14a-17, 14a-17, 14a-18, 14a-19, 14a-19, 14b-7, 14b-10, 14b-10, 14b-11, 14b-12, 14b-13, 14b-13, 14b-16, 14b-19, 15a-5, 15a-9, 15a-11, 15a-14, 15a-17, 15a-18, 15b-2, 15b-3, 15b-6, 16a-10, 17a-7, 18b-3, 18b-10, 18b-11, 18b-19, 19a-1, 19a-2, 19a-4, 19a-4, 19a-6, 19a-17, 19b-16, 20a-10, 20b-9, 20b-10, 20b-13, 20b-16, 21a-12, 21a-18, 21a-19, 21b-1, 22a-2, 22a-11, 22b-4, 22b-6, 22b-8, 22b-18, 23a-2, 23a-10, 23a-11, 23a-6, 23a-7, 23b-12, 24a-3, 24a-7, 24a-8, 24a-9, 26a-11, 26a-13, 26a-19, 26b-10, 26b-15, 27a-10, 27b-6, 27b-12, 27b-13, 27b-14, 27b-14, 27b-16, 27b-19, 28a-2, 28a-5, 29a-12, 29a-14, 29a-16, 29b-4, 29b-6, 29b-8, 29b-13, 30a-10, 30a-13, 30b-2, 30b-3, 30b-10, 30b-11, 30b-13, 31b-12, 31b-18, 31b-18, 31b-19, 31b-2, 31b-4, 31b-4, 31b-12, 32a-1, 32b-2, 32b-4, 32b-4, 32b-14, 32b-16, 33a-1, 33b-3, 33b-12, 33b-5, 34a-4, 34a-8, 34a-9, 34a-12, 34a-14, 34b-4, 34b-6, 35a-9, 35b-6, 35b-7, 36a-9, 37a-2, 37a-14, 37a-16, 37a-19, 37b-2, 37b-4, 37b-14, 37b-15, 39a-11, 40a-5, 40a-15, 40b-3, 40b-10, 40b-14, 40b-16, 40b-16, 40b-17, 41b-1, 41b-2, 41b-7, 41b-8, 41b-8, 42a-4, 42a-5, 42a-6, 42b-2, 42b-3, 42b-7, 42b-12, 42b-19, 43a-3, 44a-4, 44a-8, 44a-13, 44b-2, 44b-5, 44b-12, 44b-14, 45a-6, 45a-12, 45a-15, 45b-6, 46b-6, 46b-7, 46b-7, 47b-5, 48b-6, 49a-17, 49a-18, 49b-2, 49b-4, 49b-4, 49b-5, 50a-4, 50a-4, 50b-4, 50a-7, 50b-9, 51a-6, 51a-11, 50b-13, 51a-16, 51b-3, 51b-10, 51b-14, 52a-1, 52a-7, 52a-11, 52a-12, 54b-11, 54b-14, 55a-1, 55a-7, 55b-13, 55b-14, 55b-15, 55b-18, 56a-6, 56a-7, 56a-12, 56a-17, 56b-2, 57a-15, 57b-17, 58a-8, 58a-9, 58a-11, 58a-12, 58a-13, 58a-14, 58a-19, 58b-7, 58b-18, 59a-12, 59a-18, 59b-1, 59b-5, 59b-6,

59b-6, 59b-7, 59b-7, 59b-7, 59b-17, 59b-17, 59b-19, 60a-1, 60a-2, 60a-4, 60a-6, 60a-7, 60a-8, 60a-11, 60a-13, 61a-13, 62b-16, 62b-4, 62b-14, 63a-12, 63b-1, 63b-11, 63b-13, 64a-12, 64b-3, 64b-5, 64b-5, 64b-6, 64b-7, 64b-8, 64b-15, 64b-16, 64b-18, 64b-18, 65a-6, 65a-7, 65a-10, 65a-10, 65b-4, 65b-5, 65b-8, 65b-9, 65b-17, 65b-19, 65b-19, 66a-8, 66a-14, 66a-10, 66a-12, 66a-12, 66a-19, 66b-1, 66b-10, 66b-10, 66b-11, 66b-15, 66b-17, 67a-4, 67a-13, 67a-14, 67a-17, 67b-2, 68a-17, 68b-12, 68b-13, 68b-11, 68b-18, 69a-4, 69a-6, 69b-1, 69b-4, 70a-16, 70a-16, 71a-11, 71a-12, 71a-12, 71a-14, 71a-15, 71a-16, 71a-17, 71a-18, 71b-1, 71b-2, 71b-2, 71b-3, 71b-7, 71b-9, 71b-11, 71b-11, 71b-15, 71b-17, 72a-1, 72a-3, 72a-6, 72a-8, 72a-15, 72b-10, 72b-11, 72b-13, 73a-1, 73a-1, 73a-2, 73a-2, 73a-3, 73b-10, 73b-17, 74a-8, 74a-16, 74b-9, 74b-13, 74b-16, 75a-1, 75a-4, 75a-11, 75a-11, 75b-12, 75b-13, 75b-15, 75b-16, 76a-11, 76b-7, 76a-9, 76b-13, 77a-1, 77a-1, 77a-3, 77a-4, 77a-4, 77a-5, 77a-12, 77b-4, 77b-5, 77b-17, 77b-19, 78a-1, 78a-2, 78a-5, 78a-9, 78a-18, 78b-1, 78b-2, 79b-10, 80a-1, 80a-4, 80b-11, 80a-10, 81a-10, 81b-5, 81b-6, 81b-10, 81b-11,

81b-12, 81b-13, 81b-14, 81b-14, 81b-15, 82a-3, 82a-9, 82a-10, 82a-12, 82a-14, 82b-18, 83a-18, 83a-19, 83b-2, 83b-5, 83b-14, 84a-7, 84a-7, 84a-8, 84b-13, 85a-12, 85a-14, 86a-17, 86b-1, 86b-6, 86b-9, 87a-13, 87a-16, 87b-8, 88a-11, 88a-5, 89a-17, 89b-4, 90a-6, 90a-11, 90b-1, 90b-3, 90b-5, 90b-12

b.-dür 16a-18, 39a-7, 66a-19, 74a-11, 77b-6, 90a-6

b.-den 34b-4, 42a-3

b.-in 87b-12

b.-inde 4b-14, 9a-18, 9a-18, 28a-2, 42a-7, 43a-4, 81b-14, 81b-15

b.-ine 4b-12, 14b-5, 14b-6, 14b-9, 14b-9, 15a-3, 29b-2, 29b-3, 41b-12, 49b-6, 49b-6, 59a-2

b.-inün 5a-7, 13b-19, 28a-4, 45b-2, 46a-4, 87b-17, 87b-18, 89b-13, 90a-8

b.-isi 9b-9, 12b-5, 12b-5, 13b-5, 22b-13, 33a-16, 55b-15, 55b-16, 61a-3, 61a-7, 64a-10, 64a-11, 65a-2, 67b-15, 67b-12, 67b-19, 68a-6, 68a-7, 68a-8, 68a-13, 74a-10

bir bir T birer birer; ayrı ayrı

b. 58b-17

bir kaç T çok olmayan, az sayıda

b. 40a-5

bir niçe T bir hayli, birçok

b. 3b-7

birer T bir sayısının üleştirme sayı
sıfatı

b. 30a-6

biri T biri

b. 4a-17, 5a-16, 5a-17, 6a-6, 7a-13,
9a-19, 9a-19, 10a-8, 10a-9, 13b-6,
13b-7, 14a-4, 14a-10, 14a-16, 14b-2,
14b-3, 14b-15, 15a-2, 15a-7, 15a-10,
15a-17, 16a-8, 16a-5, 17a-7, 17a-7,
17a-9, 17a-10, 17a-11, 17a-17, 17a-
18, 17a-18, 17a-19, 17b-1, 19a-11,
21a-6, 21a-6, 26a-15, 26b-9, 28a-6,
29b-10, 29b-10, 29b-12, 29b-13,
29b-13, 30a-5, 30a-18, 30b-8, 30b-
17, 30b-18, 31b-16, 33a-6, 33a-8,
33a-10, 33a-10, 33a-11, 33a-19, 33b-
1, 33b-6, 33b-9, 33b-10, 36a-2, 36a-
3, 40a-16, 40a-17, 44a-12, 44b-1,
45a-5, 47a-16, 49a-19, 49a-19, 49b-
1, 49b-9, 57a-15, 57b-4, 57b-5, 58b-
14, 58b-15, 59b-9, 59b-10, 59a-16,
59b-12, 60b-9, 68a-9, 71b-6, 71b-19,
72a-4, 72a-8, 81a-2

b.-ne 26a-8

b.-ni 1b-8, 18b-4

b.-si 60b-11, 80b-1

b.-sin 1b-7

b.-sinden 41a-17

b.-sinüj 58a-17

biri biri T karşılıklı olarak bir diğeri

b. 4b-14, 5a-5

b.-ne 3b-8, 45a-3, 50a-11, 69a-8

b.-nüj 52a-2

b.-nden 37b-13

b.-ni 6a-3

b.-yile 38b-2, 44a-9, 44b-5

birün F dışarı, dış

b. 3b-13, 4b-13

bistām (y.a.) bistām

b. 53b-14

bīşe-zār F ormanlık, meşelik

b. 51a-8

bittīh A karpuz

b.-i aḥżar 8b-13

bi't-ṭab' A tabiatıyla

b. 6b-9, 10a-2

biz T biz

b. 24a-17

b.-e 9b-2, 25b-4

b.-üm 7a-17, 8b-1, 25a-11

b.-ümle 69b-9

bi'z-żarūrī A zorunlu olarak, ister
istememez

b. 6b-13, 9b-4, 10a-2, 26a-16, 28a-
17, 29b-9, 30b-16, 36a-8, 80a-9

boy(u)n T boyun

b.-ına 27b-11

böyle T böyle, bunun gibi

b. 5b-10, 7b-3, 13b-15, 19b-11, 20a-
5, 20b-7, 25a-9, 29a-12, 33a-13, 33a-
14, 37b-10, 47a-2, 50a-1, 52a-1, 68b-
4

b.-dür 32a-14, 32a-16, 67b-3

bu T bu

b. 2a-16, 2a-17, 2a-18, 2b-4, 3a-2, 3a-10, 3a-18, 3a-18, 3a-19, 4b-18, 5b-9, 6a-3, 6a-6, 6a-12, 6b-1, 6b-4, 6b-10, 6b-15, 6b-16, 7a-10, 7b-5, 8a-6, 8a-15, 8b-1, 8b-7, 8b-15, 8b-16, 8b-14, 8b-18, 9a-1, 9a-16, 9a-18, 9b-3, 9b-10, 10b-9, 10b-12, 10b-17, 10b-19, 11b-8, 11a-17, 11a-17, 11a-17, 11b-3, 12a-2, 12a-5, 12a-17, 12b-2, 12b-3, 12b-11, 12b-19, 13a-2, 13b-1, 13b-12, 13b-17, 13b-18, 13b-19, 14b-4, 14b-10, 14b-19, 14b-12, 15b-1, 15b-2, 15b-3, 15b-6, 15b-17, 16a-10, 16a-18, 16b-5, 16b-7, 16b-17, 17a-1, 17a-8, 17b-19, 18b-4, 19a-13, 19b-8, 19b-10, 19b-18, 20a-9, 20a-10, 20a-11, 20a-17, 20b-7, 20b-9, 20b-11, 20b-12, 20b-17, 20b-19, 21a-5, 21a-10, 21a-10, 21a-10, 21a-17, 21b-10, 22a-5, 22a-11, 22a-16, 22b-13, 22b-1, 22b-2, 22b-14, 22b-15, 22b-15, 22b-18, 23a-14, 23a-15, 23a-17, 23b-3, 23b-6, 24a-14, 24a-17, 24a-18, 24b-1, 24b-3, 25a-9, 25a-11, 25a-14, 25a-18, 25b-2, 25b-4, 25b-7, 26a-9, 25b-11, 26a-12, 26a-17, 26b-3, 26b-3, 26b-5, 26b-7, 26b-9, 26b-10, 26b-11, 26b-12, 26b-16, 26b-19, 27a-3, 27a-5, 28a-8, 28a-10, 28a-14, 28a-16, 28a-17, 28a-19, 28b-4, 28b-9, 28b-10, 28b-12, 29a-2, 29a-14, 29b-12, 30a-8, 30a-10, 30a-14, 30a-19, 30b-2, 30b-15, 30b-19, 31a-1, 31a-3, 31a-4, 31a-5, 31b-3, 33a-10, 33a-16, 33b-6, 33b-6, 33b-15, 33b-16, 34a-2, 35b-4, 35b-11, 35b-12, 36a-1, 36a-1, 36a-10, 36a-15, 36a-18, 36b-9, 37a-2, 37a-11, 37a-12, 37b-6, 37b-6, 37b-10, 37b-13, 38a-11, 38b-12, 38a-8, 38a-12, 38b-3, 39b-5, 39b-9, 40a-8, 40a-17, 40a-18, 40a-19, 40b-5, 40b-16, 40b-19, 41a-2, 41a-3, 41b-6, 41a-8, 41a-19, 41b-9, 41b-15, 41b-19, 42a-2, 42a-2, 42a-9, 42a-12, 42a-19, 42b-14, 42b-14, 42b-14, 42b-15, 42b-19, 43a-1, 42b-6, 43a-5, 43a-8, 43a-10, 43a-17, 43a-17, 43a-17, 43a-19, 43b-18, 44a-5, 44a-6, 44a-7, 44a-8, 44a-9, 44b-14, 44b-4, 44b-9, 44b-11, 44b-12, 44b-17, 45a-1, 45a-10, 45b-1, 45b-1, 45b-4, 45b-8, 46a-7, 46a-8, 46b-17, 47a-9, 47a-13, 47a-13, 47b-15, 48a-1, 48a-3, 48a-5, 49a-17, 49b-7, 49b-8, 49b-18, 50a-1, 50a-9, 50b-3, 50b-6, 50b-9, 51a-7, 51b-2, 51b-8, 52b-16, 55a-8, 55a-9, 55a-4, 55a-4, 55a-13, 55b-5, 55b-17, 56a-14, 57a-2, 57a-14, 57b-2, 57b-17, 57b-18, 57b-19, 58b-2, 60a-14, 60a-16, 60a-16, 60a-19, 60b-8, 60b-10, 60a-11, 60b-2, 60b-12, 61a-2, 61a-17, 61b-10, 62a-4, 61a-15, 62a-14, 62b-7, 62b-8, 62b-19, 63a-10, 63b-8, 64a-6, 64b-

10, 65a-4, 65b-15, 66a-6, 66a-16, 66b-3, 67b-4, 68a-4, 68a-8, 68b-7, 68b-14, 68b-16, 69b-13, 70a-4, 70a-14, 70a-16, 70b-7, 71a-7, 71b-16, 72a-9, 72a-11, 72a-14, 73a-11, 74a-5, 74a-1, 75a-11, 75a-16, 76a-10, 76a-11, 76b-5, 76b-11, 76b-16, 78a-14, 78a-17, 78b-8, 79a-11, 78b-3, 78b-4, 78b-5, 79a-5, 79a-14, 79b-6, 79b-10, 80a-1, 80a-2, 80a-4, 80a-12, 80a-14, 80a-15, 80b-2, 81a-2, 80a-7, 80a-8, 80a-10, 81a-4, 81b-4, 81b-19, 82a-1, 82b-7, 82b-12, 82b-14, 82b-19, 83a-5, 83b-6, 83b-12, 84a-9, 85a-11, 85b-1, 85b-4, 85b-6, 86a-1, 86b-18, 87b-3, 87a-15, 87b-11, 87b-13, 88a-2, 89a-8, 89a-9, 90a-3, 90a-4, 89a-19, 89b-2, 94b-5

b.-dur 4a-6, 4a-7, 4a-8, 4b-3, 4b-5, 5b-11, 11b-13, 19a-8, 20b-5, 24b-1, 25a-3, 31a-1, 33a-16, 36b-10, 45a-5, 47a-16, 70b-12, 70b-14, 74a-11, 74a-17, 78a-5, 78b-5, 85b-10, 90a-3, 89a-19

b.-nda 19b-10, 54a-13, 90b-16

b.-ndan 9a-9, 19b-7, 21b-14, 23b-2, 23b-13, 25a-18, 40a-6, 40a-13, 40a-9, 40a-15, 42b-10, 42a-18, 49b-7, 63a-11, 63b-9, 78b-11

b.-nı 20b-11, 21b-15, 22a-4, 23b-2, 70b-14, 80a-3, 86b-8

b.-nlar 9b-17, 15b-11, 17a-10, 24b-4, 28b-18, 29a-8

b.-nlardan 7a-13

b.-nlaruñ 12b-2, 16a-13, 22b-12, 25b-3, 48b-7, 56b-19, 73a-3

b.-nuñ 6a-14, 12b-19, 19a-2, 19b-14, 24b-10, 35a-7, 42b-5, 43a-18, 51b-16, 60a-9, 61a-11, 65a-15, 66b-6, 67a-9, 68a-1, 68a-13, 69a-12, 72b-2, 77a-16, 84b-18

b.-ña 4a-9, 7a-11, 20a-16, 22a-2, 34b-11, 52a-10, 54b-16, 60b-1, 71b-4, 73b-19, 79a-18, 80b-1, 88a-15, 88a-8, 90a-9

bū ‘alī (k.a.) İbn-i Sina, bk. şeyḫ, ebū ‘alī, şeyḫ re’īs ebū ‘alī bin sīnā

b. ‘a.-i zamān 2b-17

bucaḳ (ġ) T kenar, köşe

b.-a 4a-16

buçuḳ T ... ve yarım

b. 8b-17, 55b-13

bu‘d A uzaklık; (astr.) uzanım, Gezegen-Yer-Güneş üçlüsünün oluşturduğu açı

b. 21b-7

b.-ı 4b-15, 5a-9, 8b-15, 14a-10, 33b-5, 33b-14, 33b-15, 36a-10, 37b-5, 37b-5, 38b-10, 38b-11, 40b-10, 40b-11, 40b-17, 40b-19, 43a-10, 47a-8, 47a-18, 47a-19, 47b-12, 52a-5, 52a-6, 56a-15, 56a-6, 58a-5, 58a-10, 58a-17, 58a-12, 58b-10, 58b-12, 58b-18,

66b-5, 67b-9, 67b-11, 78a-12, 79b-16, 81a-1, 80a-7, 89a-9, 89b-14
 b.-ı m̄beyn 19a-14, 47b-4, 48b-7
 b.-ı merākiz-i ecrām-ı ſevābit 89a-1
 b.-ı merākiz-i ſevābit 90b-7
 b.-ı merkez 40b-7
 b.-ı merkez-i h̄amil-i q̄amer 40b-4
 b.-ı merkez-i h̄āricü'l-merkez-i ſems 40b-1
 b.-ı merkez-i mu'addilü'l-mesir 40b-12
 b.-ı merkez-i tedvir 46b-17
 b.-ı muḥaddeb-i felek-i q̄amer 88a-15
 b.-ı muḥaddeb-i felek-i mirrīḥ 88b-8
 b.-ı muḥaddeb-i felek-i müſterī 88b-11
 b.-ı muḥaddeb-i felek-i 'uṭārid 88a-18
 b.-ı muḥaddeb-i felek-i ſevābit 89a-3
 b.-ı muḥaddeb-i felek-i ſems 88b-5
 b.-ı muḥaddeb-i felek-i zuḥal 88b-16
 b.-ı muḥaddeb-i felek-i zühre 88b-2
 b.-ı muḥa'ar-ı felek-i q̄amer 88a-9
 b.-ı niſfu'n-nehār 77b-8
 b.-ı re's 11a-4, 11a-6, 69a-2
 b.-ı sivā 73a-15
 b.-ıdur 37a-8
 b.-ına 43a-11
 b.-ından 47b-6
 b.-ını 46b-16
 b.-ınıḡ 39a-5, 89b-13
 b.-ları 66a-2, 89a-12, 89b-13

bu'deyn A (astr.) iki uzanım, bk. bu'd
 b.-i evsaṭeyn 43a-2
bu'd-ı akreb A (astr.) yerberi, periye, bir gezegenin Yer'e en yakın olduğu nokta, bk. ḥāziḡ
 b. 38-a4
 b. a.-ı 47b-16
 b. a.-üḡ 39a-7
bu'd-ı eb'ad A (astr.) evc, yeröte, apoje, bir gezegenin Yer'e en uzak olduğu nokta, bk. evc, zirve
 b. 89b-11
 b. e.-ı 47b-15
 b. e.-ı q̄amer 89b-8
 b. e.-ıla 39a-7
 b. e.-uḡ 39a-4
bu'd-ı evsaṭ A (astr.) ortalama uzaklık
 b. 37a-1, 39a-11, 90b-6
 b. e.-a 39a-7
 b. e.-da 89b-11, 90b-4
 b. e.-dur 34b-18, 38b-8
 b. e.-ı 39a-1
 b. e.-ında 36b-11
 b. e.-ı ſems 89b-9
bu'd-ı mu'addil A (astr.) Hilalin battıḡı anda, Güneş'in ufuktan alçaklık miktarı ya da Güneş'in batışı esnasında hilalin ufuktan yükseklik miktarı, bk. q̄avsü'r-rü'yet
 b. 73b-1

bu' d-ı muzā' af A (astr.) çift uzanım

b. 46b-15

buḥār A buhar

b. 69b-18, 69b-16

b.-ından 1b-7

buḥārā (y.a.) buḥārā

b. 54a-10

buḥāriyye A buhar, buḡu

b.-nüḡ 12a-16

buḡ' a A yer, toprak, ülke

b. 55b-2

b.-da 21a-12

b.-nuḡ 55b-3

buḡrāt (k.a.) Hipokrat

b. 8b-4

bul- T bulmak

b.-a 19b-1, 94b-5

b.-alar 20a-4

b.-alardı 23a-18

b.-andur 34b-14

b.-anlar 19b-11

b.-dı 94b-6

b.-dılar 19a-2, 19a-4, 19b-18, 51a-11

b.-duḡı 19a-18, 20a-5, 20a-12, 20a-15

b.-duḡına 20a-6

b.-duḡından 19a-18, 20a-8

b.-duḡ 57a-18, 57a-19

b.-duḡları 19b-1, 19b-15, 20a-7

b.-duḡlarına 22a-5

b.-madılar 19a-18

b.-maduḡları 52a-1

b.-mamışdur 18b-15

b.-mamışlardur 19b-12

b.-mıḡ 55b-2, 73a-2

b.-mıḡdur 6b-10, 18b-18, 19a-6, 19b-13, 51b-1, 90a-2

b.-up 3a-15, 8a-19, 18b-16, 19a-15, 34b-19

b.-ur 6a-17, 6b-14, 12b-1, 12b-7, 60a-16

bula' A (astr.) Ay'ın yirmi üçüncü konaḡı

b. 32a-8

buḡar Bulgar, Bulgar milleti

b. 54b-7

bulın- T bulunmak

b.-ana 20a-16

b.-andan 20a-12

b.-madı 22b-14

b.-mamışdur 50b-1

b.-mayup 23b-14

b.-maz 20a-5, 78a-16

b.-mazsa 25b-13

b.-mıḡdur 6a-5, 81b-18, 90b-5

b.-up 51b-19

b.-ur 29a-15

bunlar T bu zamirinin çokluk biçimi

b.-dur 39b-1, 52b-8, 53a-2, 53b-7, 76a-1, 90b-18

burc A (astr.) burç, ekliptik düzleminin 30 derecelik 12

kısımından her biri

b. 26a-19, 26b-6, 26b-10, 47b-6, 61a-14, 61a-19, 61a-19, 61b-2, 62a-6, 62b-5

b.-a 76a-11

b.-da 26b-4, 28b-3, 61a-15, 61a-17, 71b-2, 71b-3

b.-ı rif^c at 2a-14

b.-ı āḫer 61a-17

b.-ı āḫir 76a-19

b.-ı cevzā 76a-16

b.-ı ḫamel 66b-1, 66b-2

b.-ı ḫūt 66b-2, 66b-3

b.-ı sereṭān 43b-5, 76a-17

b.-uḡ 26a-19, 28b-16, 62b-8, 66a-5, 66a-5, 66b-6, 66b-7, 66b-8

bursa (y.a.) bursa

b. 54a-8

burūc A (astr.) burçlar, bk. burc

b. 28a-16, 52a-5

b.-a 18b-2, 28b-2

b.-da 76a-13

b.-dan 26b-2

b.-ı 64b-15

b.-ı kevākib-i ṣābite 27a-4

b.-ı muḫāzat 24a-12

b.-ı ṣimāliyye 64b-3

b.-uḡ 26b-13

buṭeyn A (astr.) Ay'ın ikinci konağı, (δAri), εAri ve πAri yıldızlarının oluşturduğu yıldız kümesi

b. 32a-5

buṭlān A temelsizlik, çürüklük

b.-ı 7a-7

buyur- T buyurmak, söylemek

b.-alar 3a-17

b.-mıṣdur 56b-12

b.-mıṣlardı 73a-11

b.-mıṣlardur 7a-18, 39a-10

buyurıl- T buyurulmak, söylenmek

b.-ılmıṣdur 2a-3

bülend F yüksek

b. 74b-6

bürüdet A soğukluk

b. 56b-15

b.-i 12a-15

b.-i leyl 69b-18

C

cālīnūs (k.a.) Galen

c. 8b-5

cām (y.a.) cām

c. 53b-15

cān u dil F içtenlikle, canıgönülden

c.-den 2a-19

cānib A taraf, yan

c.-ine 7b-1

c.-de 58a-19

c.-den 4b-16, 6b-12, 7a-4, 7a-12, 46a-2, 58a-16, 81b-15

c.-e 6b-15, 21a-10, 66a-10

c.-i 68b-6

c.-i āḫer 67a-11

c.-i aḫall 80a-17

c.-i akreb 14a-7, 14a-14, 14a-9, 14b-11, 14b-14, 15a-7, 15b-4, 15b-7, 15a-16

c.-i benātu'n-na^ç 13b-6

c.-i cenüb 9b-11, 28b-15, 41b-14, 51a-11, 51a-16, 56b-2, 61b-4, 63a-4, 63a-8, 64a-19

c.-i cenübî 51a-18, 56a-9

c.-i evc 29b-11, 29b-9

c.-i ğarb 27b-15, 49b-9

c.-i ğarbî 46a-1

c.-i ħafif 6b-5

c.-i ħaṭṭ-ı şu^ç ā 77a-7

c.-i ħazîz 29b-11, 37b-4

c.-i ħilāf 42b-1, 68b-7, 81b-2

c.-i kuṭb-ı ħafî 67b-5

c.-i kuṭb-ı zāhir 58b-4

c.-i maġrib 27b-7, 48b-7, 48b-14, 49a-7, 52a-4, 52a-11, 62a-12, 63b-7, 69a-7, 70b-1

c.-i maşriḳ 27b-8, 48a-8, 49a-9, 52a-6, 62a-13, 63b-5, 63b-10, 69a-5, 79b-7, 79b-9

c.-i maşriḳ u maġrib 71a-2

c.-i şaḳîl 6b-5

c.-i semt-i ḳadem 14b-3

c.-i semt-i re^s 14b-2

c.-i şarḳ 7b-15, 46a-3

c.-i şarḳî 46b-1

c.-i şimāl 9a-3, 9b-11, 19a-12, 26a-7, 28b-14, 41b-14, 56b-2, 60a-15, 63a-1, 64a-18

c.-i şimālî 8a-14, 50a-8, 51a-4, 56a-2, 56a-6

c.-inde 42b-1, 52a-11, 58a-6, 58a-7, 58a-14, 58a-16, 58b-1, 58b-2, 58b-10, 58b-13, 58b-19, 59a-5, 59a-6, 59a-8, 59a-11, 59a-14, 59a-19, 59b-1, 59b-2, 59b-3, 59b-5, 60b-5, 60b-7, 61a-4, 61a-5, 61b-7, 63a-3, 67a-6, 67a-7, 67a-10, 67b-1, 67b-17, 67b-18, 68a-2, 68a-3, 68a-11, 68a-12, 68a-15, 68a-16, 69b-16, 69b-17, 69b-19, 77a-4, 77a-5, 80a-6

c.-indedür 27b-12, 30a-14, 59a-17, 59a-18

c.-inden 5a-9, 62a-5, 62a-5, 63b-12, 77a-3

c.-ine 7a-17, 7b-1, 7b-2, 33b-4, 50b-3, 59a-7, 59a-9, 62b-2, 62b-3, 64a-19, 64b-1, 67b-10, 71a-3, 77b-18, 79b-17, 79b-19, 80b-12, 81b-12, 81b-12

cārî A akan

c. 28a-3

cāriye A kız

c. 27b-2

cāyiz A uygun, yerinde sayılan

c. 7b-7, 13b-17, 20b-7, 81a-6, 81a-3

c. ol- 20b-2, 50b-12

c. midür 49b-6

c.-dür 3a-9, 7b-17, 9b-1, 19b-10, 29a-16, 47b-10, 49b-6, 49b-8, 50b-3,

57a-3, 82a-1, 85b-1, 89a-9, 89a-12,
89a-16

cāzib A çeken, çekici

c. ol- 6b-17, 7a-1, 7a-2

cebel-i kamer (y.a.) Kamer dağı

c. 51a-19, 51b-1

cebhe A (astr.) Ay'ın onuncu konağı,
Aslan takımyıldızının Aslanyüreği,
Aslanbaşı, Algenubi ve Aljabha
yıldızlarından oluşan yıldız kümesi

c. 32a-6

cedāvil A cetveller, bk. zīc

c. 90b-18

c.-i süllemü's-semā 89b-5

c.-in 90b-16

cedīd A yeni

c.-e (raşad-ı c.) 19a-8

c.-inde (raşad-ı c.) 19b-13

cedvel A (astr.) cetvel, çizelge, bk.
zīc

c.-i ceyb 84a-3, 85b-14

cedy A (astr.) Oğlak burcu, ekliptik
üzerinde yer alan burçların
onuncusu, burçlar kuşağında sekiz
yıldızdan oluşan bir takımyıldız

c. 26b-8, 27b-16, 56a-13, 63a-5

c.-den 60a-7

c.-dür 61a-17

c.-e 60a-10

c.-ün 56a-15

celālī F Celālī (takvim) bk. tāriḥ-i
melikī

c. 76b-5

celī A belli, açık

c. 6b-1

celle celālühū A yüceler yücesi

c. 1b-9

cem^f A toplama, bir araya getirme

c. ét- 85b-2

c. eyle- 36a-18, 75a-18

c. ol- 5a-11

c. olın- 74b-14

cemā^f at A topluluk

c. 19b-16

cemī^f A bütün, hepsi

c. 21a,15, 30a-1

c.-i bilād 20b-7

c.-i evcāt 31a-6

c.-i nokṭa 22a-19

c.-i nūbe ve ḥabeşe 51b-10

c.-isi 25b-3

cenāheyn A iki kanat

c.-dür 27b-2

cenūb A güney

c. 27b-9, 61b-7, 62a-5, 62b-16, 64a-
1, 64a-19, 65a-13, 79b-17, 79b-19,
80a-6, 81b-12

c.-a 7a-13, 8a-16, 9b-12, 41a-14,
41b-15, 42a-9, 42a-14, 42b-11, 43a-
7, 43a-12, 51a-16, 61b-14, 81b-13

c.-adur 27a-8, 27b-4, 27a-15, 27a-17,
28a-1, 28a-8, 42b-5

c.-da 8a-13, 8a-15, 9b-11, 61b-4,
63a-5, 63a-8

- c.-dadur 28b-15
c.-dan 8a-16, 56b-2, 64a-19
c.-ı mışr 56b-18
c.-ı serendib 56b-18
c.-ında 51a-11
c.-uñ 9a-3
cenübî A güney, güneye ait
c. 21a-8, 21b-4, 21b-5, 21b-5, 42a-2, 50b-7, 60a-9, 60b-18, 64a-15, 73b-4, 79a-8, 79b-1
c.-de 9a-19, 66b-8
c.-dür 26b-10
c.-i arz-ı hicāz 52b-14
c.-sinde 51a-18
c.-sinden 56a-9, 79b-7
cenūbiyye A güney
c.-si 21a-8
c.-ye 8a-9
cenūbiyyü's-sind ve'l-hind (y.a.) bugünkü Pakistan ve Hindistan'ın güneyi
c. 52b-15
cerbe (y.a.) cerbe
c. 53a-14
cermî (y.a.) cermî
c. 52b-11
cesāmet A büyüklük
c.-de 70a-3
cesed A ceset
c.-i 27b-12
cevāb A cevap, yanıt
c. vēr- 8a-3, 8b-16
c. vēr- 49b-7
c.-a 2b-2
cevānib A taraflar, yanlar
c.-den 6b-3, 6b-15
c.-i erba' a 6b-15, 9b-8
cevāz A caiz olma, izin
c.-ını 8a-2
cevf A boşluk; iç; orta, yarı
c.-inde 6a-4, 16b-13, 16a-16, 48a-4
c.-indedür 6a-18
cevv A boşluk
c.-i havā 69b-15
cevvü's-semā A gökyüzü boşluğu
c.-da 27a-14
cevzā A (astr.) İkizler burcu, ekliptik üzerinde yer alan burçların üçüncüsü, burçlar kuşağında on sekiz yıldızdan oluşan bir takımyıldız, bk. tev'emîn
c. 27a-13, 62a-9, 61a-15, 62b-1
c.-da 28b-1, 28b-2, 76a-16
c.-dan 62a-11
c.-dur 26b-2
c.-nuñ 8b-2, 8b-14, 43b-9, 81a-13
c.-ya 26b-10, 62a-8, 62b-4
cevzeher A (astr.) düğüm noktası; Ay'ın cevzeher küresi
c. 33a-10, 34a-18, 41a-16, 46b-9
c.-den 41b-12, 41b-19
c.-i kamer 31b-18
c.-ün 41b-11
cevzeherāt A (astr.) düğüm noktaları
c. 43b-1, 43b-11

- ceyb** A (geo.) sinüs
 c. 84a-6, 85b-9, 86a-12
 c.-den 84a-3, 85b-14
 c.-i 84a-10, 84b-14, 85b-15, 85b-18,
 86a-12, 86a-17, 86b-5, 86b-6
 c.-in 84a-3, 85b-15
- ceyb-i ma'kūs** A (geo.) ışın, bk.
 sehm
 c. 85b-9
- ceyb-i müstevī** A (geo.) giriş
 c. 84a-8
 c. m.-dür 85b-10
- cezāyir** A adalar
 c.-i ma' müre 51a-9
- cezāyir** (y.a.) cezāyir
 c. 53a-13
- cezāyir-i ḥālidāt** (y.a.) Kanarya
 adaları
 c. 52a-13
 c. ḥ.-dan 52a-14, 79a-15
- cezb** A kendine çekme
 c. ét- 6b-18, 8a-10, 8a-11
 c.-i 8a-12
 c.-i semā 6b-19
- cezīre** A ada
 c. 55a-1
 c.-lerdür 52a-12
- cezīre-i kerk** (y.a.) Kerk adası
 c. 52b-14
- cezīre-i rodos** (y.a.) Rodos adası
 c. 53b-8
- cezīretü'l-^ç arab** (y.a.) Arabistan
 yarımadası
 c. 53a-4
- cezr** (y.a.) cezr
 c. 54b-1
- cibāl** A dağlar
 c. 10a-11, 10a-15, 11a-13, 54b-8,
 57a-6
 c. ü vihād 51a-7
 c.-den 52b-16
 c.-i kaşmīr 53b-18
 c.-i šāhiḳa 9b-18
 c.-üñ 10a-16, 10b-2
- cihān** F cihan, evren, dünya
 c. 2a-6
- cihāt** A taraflar, yönler
 c.-da 64b-11, 64b-12
- cihet** A yan, yön, taraf; sebep
 c. 3b-4, 3b-6, 30a-5, 30a-18, 30b-8,
 36a-2, 57b-4, 72a-4
 c.-den 6b-1, 11a-12, 19b-5, 20b-9,
 38a-11, 46b-15, 68b-7
 c.-i 21a-11, 52a-5, 52a-7
 c.-i cenüb 9a-3
 c.-i ḥareket 21a-9
 c.-i vāhide 23b-17
 c.-inden 52b-4
 c.-ine 23b-14
- ciheten** A yön bakımından
 c. 23a-1
- cirm** A cisim, hacim, oylum

c.-i 86b-19, 87a-8, 87a-10, 90a-6,
90a-10, 90a-13, 90a-15, 90b-2, 90a-
18, 90a-19, 90b-12, 90b-14

c.-i arz 90a-7

c.-i keşif ü şaķil 45a-6

c.-i kūrī 29b-14

c.-i mūmeşsil-i şems 48a-4

c.-i şems 8b-18, 9a-4, 68b-15, 72a-19

c.-i tedvīr-i mirrīh 48a-3

c.-i zemīn 87b-5, 90a-2, 89b-19, 90a-
11

c.-in 89b-18

c.-ūñ 7a-3, 7a-4

cism A cisim

c. 3b-6, 4a-9, 5a-11, 5a-12, 10a-8,
10a-10, 70a-2

c.-de 4b-6

c.-den 29a-14

c.-i felekī 29a-13

c.-ūñ 4a-11

coğrāfyā A coğrafya

c.-da 51a-17, 51b-1, 55a-11

cūd A cömertlik

c.-i 1b-6

cum^ʿa A haftanın altıncı günü, cuma
günü

c. 49b-6, 49b-12, 76a-8

cumhūr A halk; topluluk

c. 17b-3

c.-i ehl-i hey^ʿet 17a-13

c.-i hūkemā-yı islāmiyyūn 19b-13

c.-i mühendisīn 17b-10

c.-i mūte^ʿaḥḥirīn 11a-18

c.-i ehl-i fenn 52a-16

curcān (y.a.) curcān

c. 53b-14

cūrcān (y.a.) cūrcān

c. 53b-16

cūş F coşma

c. ét- 1b-6

cu^ʿūdet A kıvırcık

c. 57a-1

cūlūs A tahta çıkma

c.-i yezdcerd bin şehriyār 75b-1

cümle A bütün; cümle; (mat.) sonuç

c. 6b-2, 6b-3, 26b-13, 26b-16, 41a-8,
43b-18, 45a-4, 47a-16, 49a-18, 56a-
1, 56a-9, 66a-6, 66b-3, 75b-3, 76b-
17, 83a-5

c.-den 16b-1, 27b-1, 28a-10, 31a-4,
31b-16, 72b-14, 75b-14

c.-i 87b-3, 87b-11

c.-i āfāk 58a-1

c.-i aķtār 12a-6

c.-i cihāt 64b-11, 64b-12

c.-i eczā-yı felek 11b-10, 11b-14

c.-i eflāk 6a-7

c.-i kevākib 55b-6

c.-i maḥlūķuñ 1b-3

c.-i medārāt-ı yevmiyye 55b-4

c.-i nebātāt 12a-12

c.-i nücüm 5a-1

c.-i rüy-ı zemīn 64a-6

c.-i şevābit 6a-9, 18b-6

c.-nün 33a-4
 c.-si 3b-8, 3b-17, 4a-12, 18b-9, 22b-12, 25b-2, 28a-13, 28b-12, 41a-2, 56b-19, 74a-4, 81b-8, 83a-3, 87a-18
 c.-sin 57b-1
 c.-sinde 57b-17
 c.-sinden 58a-8, 58a-11, 71a-10
 c.-sinün 4b-15, 47b-18
cümleten A bütün, hep, hep birden
 c. 19b-3
cüst ü cū F arayıp sorma, araştırma
 c. olın- 2b-10
cüz' A (mat.) derece ve onun dakika, saniye vd. askatlarının tümü; kısım, parça, bölüm
 c. 19b-4, 19b-11, 19b-14, 19b-15, 19b-17, 19b-17, 19b-17, 24b-8, 62b-8, 62b-11, 66b-12, 69a-4
 c.-de 37a-4
 c.-den 19b-12
 c.-dür 69a-3
 c.-e 77b-1
 c.-i 14a-6, 14a-13, 25b-5, 82a-14
 c.-idür 82a-12, 82b-18, 83a-19, 83b-2, 83b-6, 87b-9, 87a-14, 87a-17
 c.-inde 36a-13, 36a-16
 c.-inden 14a-5, 14a-11, 14b-10, 14b-13, 37a-8, 82a-12, 82a-14, 83b-2, 82b-18, 83a-18, 83b-5, 87a-13, 87b-9, 87a-17

c.-ün 14a-8, 14a-14, 61b-14, 62a-1, 62a-2, 62a-3, 62b-10, 62b-12, 62b-13, 66b-10
cüz'î A az, pek az, az miktarda
 c. 3a-1, 40a-1, 46a-8, 51a-11, 85a-1
 c.-nün 68a-18
cüz'iyye A az, pek az
 c. 32b-10
 c.-si 1b-3

Ç

çaç (y.a.) çaç bk. şaş
 ç. 54a-11
çağmîni (k.a.) Çağmîni
 ç. 79a-8
 ç.-de 79a-18
çağmîni şerhi (e.a.) Kâdızâde-i Rûmî'nin *Şerhü'l-Mulahhas fi'l-hey'e* adlı eseri, bk. şerh-i çağmîni, bk. şerh-i çağmîni
 ç. ş.-nden 3a-13
çeğânyân (y.a.) çeğânyân
 ç. 53b-17
çehârşenbih F haftanın dördüncü günü, çarşamba
 ç. 74b-4
çehâr-yâr F dört dost
 ç.-i 'ızâm 1b-15
çek- T çekmek, germek
 ç.-miş 27b-15
 ç.-seler 3b-17, 4a-12, 14a-19

çekil- T çekilmek, çizilmek

ç.-e 79b-11, 80a-2

çık- T çıkmak

ç.-mişdur 39a-14

çıkār- T çıkarmak

ç.-maz 10a-12

ç.-miş 3a-7, 26a-2

çok T çok, az karşıtı

ç.-dur 69b-11

çün F çünkü; -dığı zaman

ç. 3b-15, 4a-14, 4b-13, 26b-10, 33a-3, 36a-7, 37a-16, 37a-19, 39a-15, 39b-3, 39b-6, 40a-11, 41b-12, 42a-8, 42a-13, 42b-3, 43a-4, 43a-12, 44a-12, 45a-10, 45a-13, 45a-15, 45a-17, 46b-11, 48b-15, 48a-6, 48b-6, 49a-6, 56a-4, 56a-11, 58b-6, 59a-1, 61b-12, 62a-6, 62a-8, 62b-17, 63b-2, 63b-3, 64a-1, 64b-1, 66b-18, 67b-5, 70b-8, 71a-9, 71b-18, 72a-3, 72a-19, 72a-16, 77a-18, 77b-6, 78b-2

çünki F çünkü

ç. 20a-18, 28a-18, 32a-12, 34a-1, 40a-2, 79a-8

D

dābbe A yük ve binek hayvanı

d. 27b-12

dağ T dağ, bk. taş

d. 52b-16, 54b-4, 54b-10

dahı T dahi, da, de

d. 2a-5, 2b-4, 3a-1, 3a-6, 3a-9, 3a-14, 3b-11, 4a-8, 4a-9, 4a-16, 4b-5, 4b-18, 4b-18, 4b-19, 5a-1, 5a-2, 5a-7, 5a-16, 5b-1, 5b-2, 5b-4, 6a-8, 6a-8, 6a-10, 6a-12, 6b-8, 6b-10, 6b-16, 7a-2, 7a-3, 7a-4, 7a-8, 7a-10, 7a-19, 7b-1, 7b-13, 7b-18, 9a-6, 9a-9, 9a-17, 9b-2, 9b-6, 9b-9, 9b-10, 9b-15, 9b-16, 10b-3, 10b-3, 10b-4, 10b-8, 10b-9, 10b-17, 11a-6, 11a-12, 11a-15, 11a-17, 11b-3, 12a-1, 12a-9, 12b-19, 13b-6, 13b-7, 13b-8, 13b-10, 13b-17, 14a-4, 14a-10, 14a-11, 14a-16, 14a-17, 14b-8, 14b-15, 14b-15, 15a-2, 15a-4, 15a-8, 15a-8, 15a-9, 15a-10, 15a-11, 15a-13, 15a-17, 15a-17, 15b-1, 15b-10, 16a-5, 16a-6, 16a-8, 16a-8, 16a-18, 16b-11, 17a-6, 17a-10, 17a-11, 17a-11, 17a-17, 17b-16, 17b-18, 17a-19, 17b-1, 17b-8, 18b-3, 18b-10, 19a-7, 19a-14, 19a-16, 19a-5, 19b-4, 19b-10, 19b-13, 19b-16, 19b-17, 20a-16, 20b-6, 20b-8, 20b-13, 21a-3, 21a-14, 20b-1, 20b-17, 21a-10, 21b-1, 21b-8, 21b-10, 21b-11, 21b-15, 22a-2, 22a-12, 22b-15, 22b-16, 23a-14, 23b-8, 23b-14, 24a-10, 24a-16, 25a-10, 25a-18, 25b-4, 26b-3, 26b-4, 26b-5, 26b-6, 26b-7, 26b-7, 26b-8, 26b-9, 26b-18, 28a-10, 28a-11, 29a-4, 29a-6, 29a-6, 29a-11, 29a-16, 29b-1, 29b-7, 29b-8, 30b-6,

30b-19, 30b-3, 30b-11, 31b-19, 32a-11, 32a-19, 32b-1, 32b-2, 33a-11, 33a-12, 33a-15, 33b-6, 33b-6, 33b-10, 33b-15, 34b-10, 35a-7, 35a-8, 35b-6, 35b-11, 35b-12, 36a-3, 37b-2, 37b-6, 37b-15, 37b-19, 38b-2, 39a-6, 40a-3, 40a-18, 40b-12, 40b-13, 40b-17, 41b-2, 42a-2, 42a-4, 42a-9, 42a-5, 42a-19, 42b-6, 42b-14, 43a-1, 43a-17, 44b-1, 46b-2, 46b-3, 46b-10, 46a-7, 46a-8, 46b-1, 47a-2, 47a-7, 47a-13, 47a-16, 47b-13, 47b-19, 48a-1, 47b-8, 49b-6, 49b-8, 49b-13, 50a-5, 50a-5, 50b-5, 50b-3, 50b-8, 50b-13, 50b-19, 51a-3, 51a-7, 51b-3, 51b-9, 52a-7, 52a-10, 54b-16, 55a-4, 55b-16, 55b-19, 56a-7, 57a-14, 58a-11, 58a-11, 58a-13, 59b-11, 59b-16, 60a-2, 60a-5, 60a-14, 60b-1, 60b-7, 61a-5, 61a-6, 61a-8, 61a-12, 61b-14, 62a-3, 62b-7, 62b-9, 62b-13, 63a-5, 63a-6, 64a-10, 64b-12, 64b-18, 65a-17, 66a-13, 66a-19, 67a-14, 69a-4, 69a-6, 69b-7, 69b-8, 69b-13, 69b-16, 70b-14, 71a-1, 71a-7, 71b-5, 71b-11, 71b-18, 71b-19, 72a-8, 72b-1, 72b-5, 72b-8, 72b-19, 73b-2, 73b-5, 73b-7, 73b-9, 73b-16, 73b-19, 74a-1, 74a-10, 74a-15, 74a-17, 75a-8, 75b-13, 76b-1, 76b-14, 77a-15, 77a-18, 77b-3, 77b-6, 77b-11, 78a-9, 79a-10, 79a-12, 79a-14, 79a-17, 79a-18, 79b-2,

79b-5, 79b-9, 79b-17, 79b-19, 80a-1, 80a-2, 80a-3, 80a-12, 80a-15, 80b-1, 81b-9, 82a-1, 83a-3, 82a-11, 82b-11, 83a-16, 84a-9, 84b-2, 85a-1, 85a-11, 85a-19, 85b-1, 85b-9, 86a-3, 86b-18, 87a-10, 87a-18, 87b-1, 87b-1, 87b-6, 87b-11, 88a-8, 88a-14, 88a-16, 89a-9, 89a-10, 89a-12, 89a-14, 89b-2, 89b-14, 90a-2, 90a-9, 90a-9, 90b-3, 90b-17

dāhīl A içinde

d. 28a-12

d. ét- 54b-18, 54b-19

d. ol- 52b-6

d.-dür 29b-4

d.-i dāyire 80a-11

d.-i eḳālīm 52b-4, 52b-5

dāhīl-i şuver A (astr.) iç suretler, burçlar kuşağında yer alan 289 adet yıldız

d. 28a-9, 28b-6

dā'ī A dua eden, duacı

d.-i dirīne 2a-17

dakāyık A dakikalar

d. 81a-16, 81a-19, 89a-19

d.-dan 19b-8, 81a-11

dakīk A dikkatli; ince

d. 6b-2

d.-e 82a-2

dakīka A dakika; an, vakit

d. 2b-1, 13a-9, 20a-8, 20a-10, 20a-13, 20a-13, 21a-18, 21a-19, 21b-1,

25b-2, 26a-3, 31b-5, 31b-13, 31b-14, 31b-15, 31b-18, 32a-4, 32a-1, 32b-5, 32b-8, 32b-9, 40b-3, 46b-8, 46b-11, 46b-11, 46b-14, 51b-14, 55b-13, 72a-2, 72b-10, 74a-2, 74a-4, 84a-3, 84a-5, 84a-15, 84b-1, 84b-4, 84b-8, 84b-12, 84b-15, 84b-17, 85a-13, 85a-5, 85a-9, 85b-19, 86a-2, 86a-6, 86a-8, 86a-15, 86a-16, 86a-17, 86b-1, 86b-6, 86b-9, 86b-12, 86b-15, 88a-10, 88a-13, 88a-17, 88b-1, 88b-3, 88b-6, 88b-10, 88b-13, 88b-18, 89a-2, 89a-5, 89b-3, 89b-6, 89b-8, 89b-10, 90a-5, 90a-10, 90a-12, 90a-14, 90a-16, 90a-18, 90b-1

d.-da 47b-5

d.-dur 31b-13, 40b-5, 40b-6, 40b-7, 40b-8, 40b-9, 40b-9, 41a-4, 41a-5, 41a-6, 41a-7, 41a-8, 42b-16, 42b-17, 79b-5, 79b-6, 79a-17, 79a-18, 83b-19, 86b-4, 86b-6, 90b-11, 90b-13

d.-ı 81a-11

d.-sında 43b-6, 43b-7, 43b-8, 43b-9, 43b-11

d.-ya 51a-19

dāll A delil olan, yol gösteren

d.-dür 29a-5

dāmġān (y.a.) dāmġān

d. 53b-13

dāne F tane, adet

d.-leri 69b-14

dār A yer, yurt

d.-ı melik-i ehlü'ş-şin 53b-1

d.-ı melik-i ḥabeşe 52b-11

dāru's-saltanat A (y.a.) saltanat yeri, İstanbul

d. 2b-3

d.-ı maḥmiyye-i koştanīniyye 79a-12

dāyim A devamlı, sürekli

d. 2a-13, 71a-18, 72a-9

dāyimā A devamlı, sürekli

d. 2a-14, 23b-14, 32a-10, 37a-16, 37a-19, 37b-2, 42a-1, 42a-2, 42b-1, 45a-7, 46b-4, 46b-18, 47a-18, 47b-2, 48b-19, 49a-1, 49a-2, 50a-10, 55b-5, 59b-2, 67a-18, 72b-15, 72b-19, 76a-15

d.-dur 8a-3

dāyir A dair

d.-dür 89b-1

dāyire A (astr.) daire

d. 3b-18, 3b-18, 5a-2, 4a-15, 5a-8, 11a-7, 11a-7, 13a-2, 13b-18, 14b-2, 14b-4, 14b-12, 15b-6, 16a-4, 16b-8, 17a-15, 17a-9, 17a-18, 17b-6, 23a-6, 50b-4, 50b-6, 50b-15, 50b-13, 77a-3, 78a-5, 78a-9, 80a-11, 80a-19, 82b-8, 83b-14, 85a-4, 85a-8

d.-de 13b-16, 14a-8

d.-den 14a-6, 14a-12, 14b-10, 15a-5, 15b-3, 15a-14, 78a-12, 78a-17, 80a-9

d.-dür 16b-15, 16b-16

d.-i 4a-1, 17a-6, 80a-13

d.-i arz 49b-14, 82b-2
d.-i haḳīḳiyye 23b-12
d.-i mersūme 11a-3, 38b-9
d.-i mersūme-i uḫrā 11a-5
d.-i mezbūre 78b-3
d.-i mezkūre 78a-8
d.-i mümeṣṣil 17a-15
d.-i mütekāṭa' ateyn 17a-5
d.-i mütevehhime 23a-9
d.-i 'aẓīme 50b-8, 65a-12, 81b-19
d.-i ṣaġīre 23b-13, 68b-18, 79b-15, 80a-5
d.-i ṣaġīre-i mezbūre 23b-9
d.-i ṣaġīre-i mütevehhime 23a-8
d.-i tedvīr 17a-11, 17a-17, 17b-1
d.-ler 5a-4, 16b-12, 41b-4
d.-nüñ 5a-9, 5a-10, 13a-3, 13a-5, 13a-6, 13b-12, 19a-13, 26a-15, 26a-17, 44b-11, 50b-18, 65a-1, 78a-6, 78b-4, 80a-7, 80a-14, 83b-15, 87a-3
d.-si 82a-18
d.-sinde 5b-3
d.-sine 82a-15
d.-ye 4a-15, 16b-17, 68b-12, 78a-11, 78b-5, 83a-4, 83a-8, 83a-9, 83a-11, 83a-7, 87a-4
dāyire-i 'arz A (astr.) enlem dairesi
d. 14a-10, 26a-14, 44a-12, 44b-5, 67b-8
d. 'a.-dan 44b-8
d. 'a.-uñ 32b-18, 44b-14

dāyire-i evvelü's-sumūt A (astr.)
birinci azimut dairesi, zenit ve nadir ile tam doğu noktasından geçen ve azimut açısının kendisine nispetle aldığı yükseklik dairesi, bk. evvelü's-sumūt; dāyire-i maşriḳ u maġrib
d. 15a-8, 62a-13, 63b-7, 80b-12
d. e.-a 58b-11
dāyire-i hindiyye A (astr.) Hint dairesi
d. 78b-5
d. h.-nüñ 79b-7
dāyire-i irtifā' A (astr.) yükseklik dairesi, ufkun iki kutbundan ve gökyüzünde varsayılan bir noktadan geçen ve ufku iki noktada (noḳṭa-ı semt) kesen büyük daire, bk. dāyire-i semtiyye
d. 77a-2
d. i.-dan 69a-17, 70a-6
d. i.-dur 15a-17
d. i.-uñ 70a-12
dāyire-i mārre bi'l-aḳṭābi'l-erba'a A (astr.) iki kürenin (ekvator ile ekliptiğin kutupları) ile sınırlanmış daire, kutuplardan geçen daire
d. 13b-14, 23a-3, 26a-18, 55b-18, 56a-12, 56a-5
d. m. b.-dan 24a-4
d. m. b.-dur 13b-10
d. m. b.-nuñ 24a-7

dāyire-i mārre A (astr.) bk. dāyire-i mārre bi'l-aqtābi'l-erba' a

d. m.-den 23a-6

dāyire-i maşrıḳ u mağrib A (astr.) doğu ve batı dairesi, ufkun ve meridyenin iki kutbundan geçen büyük daire, bk. dāyire-i evvelü's-sumūt

d. m. u m.-dür 15a-8

dāyire-i meyl A (astr.) dikaçıklık dairesi, Ekvatorun iki kutbundan ve ekliptiğin bir parçasından veya bir yıldızın merkezinden geçen büyük daire

d. 15b-17, 15b-19

d. m.-ün 65a-1, 65a-2, 65a-4

dāyire-i mu'addilü'n-nehār A (astr.) Ekvator dairesi, Yer merkezinde dönme eksenine dik olan düzlemin yuvarlağı ile arakesiti

d. 50b-4, 55b-3, 64a-8

dāyire-i nişfu'n-nehār A (astr.) meridyen dairesi, ufkun ve ekvatorun iki kutbundan geçen ve ekvatoru ikiye bölen büyük daire

d. 14b-15, 81b-11

d. n.-ıla 16a-4

dāyire-i semtiyye A (astr.) azimut dairesi, ufkun iki kutbundan ve gökyüzünde varsayılan bir noktadan geçen ve ufku iki noktada (noқта-ı

semt) kesen büyük daire, bk. dāyire-i irtifā'

d. 15b-1

d. s.-nün 78b-6

dāyire-i ufḳ A (astr.) ufuk dairesi

d. 15a-6, 55b-4, 65a-2

d. u.-dur 14a-16,

dāyire-i vasaṭu's-semā-yı rü'yet A (astr.) görünür gök ortası dairesi, tutulum ve ufuk dairelerinin iki kutbundan geçen ve kutuplarının adı doğuş ve batış noktaları olan (noқта-ı ṭālī' u ḡārib) büyük daire

d. v. r.-de 44b-6

d. v. r.-dür 15a-11

dē- T demek, söylemek

d.-digimüzden 46b-17

d.-diler 36a-14, 36a-17, 36a-18, 37a-6, 37a-9, 37a-11, 70b-10

d.-dügimüzden 47a-9

d.-dükleri 9a-5, 80a-14

d.-düklerinün 51b-1

d.-megile 8a-3

d.-mek 50b-12

d.-mezler 5b-11, 48b-6

d.-mişdür 29a-1, 56b-10, 79b-12, 80a-3, 80a-13

d.-mişler 21b-14, 29a-7, 84a-17

d.-mişlerdür 5a-1, 7b-9, 9a-1, 10a-4, 25b-18, 34b-10, 50a-13, 50b-17, 51a-1, 55a-9, 70b-12, 71a-1, 80b-9, 89a-15

d.-rler 3b-3, 3b-4, 3b-6, 3b-6, 3b-18, 3b-19, 4a-1, 4a-2, 4a-3, 4a-5, 4a-6, 4a-7, 4a-8, 4a-10, 4a-13, 4a-14, 4a-16, 4a-16, 4b-2, 4b-3, 4b-4, 4b-11, 4b-16, 4b-18, 4b-19, 5a-3, 5a-4, 5a-6, 5a-6, 5a-12, 5a-14, 5a-16, 5b-2, 5b-10, 6a-8, 6a-8, 6a-10, 6a-11, 6a-12, 6a-12, 6a-13, 6a-13, 6a-14, 6a-14, 6a-15, 6a-15, 6a-16, 6a-18, 9a-1, 12b-9, 13a-8, 13a-9, 13b-1, 13b-4, 13b-6, 13b-6, 13b-7, 13b-8, 13b-10, 13b-13, 14a-14, 14a-16, 14a-8, 14a-10, 14b-7, 14b-8, 14b-10, 14b-12, 14b-15, 14b-18, 15a-1, 15a-4, 15a-7, 15a-9, 15a-16, 15b-1, 15b-1, 15b-3, 15b-5, 15b-6, 15b-8, 15b-9, 15b-9, 15b-11, 15b-14, 15b-16, 15b-18, 16a-4, 16a-5, 16a-10, 16a-12, 16b-17, 17a-3, 17a-4, 19a-13, 26a-7, 26a-9, 26a-12, 26a-19, 26b-3, 26b-5, 26b-7, 26b-8, 26b-9, 26b-11, 26b-12, 27b-9, 28a-6, 28a-9, 28b-6, 28b-8, 28b-10, 28b-12, 28a-10, 29b-2, 29b-3, 29b-13, 30a-8, 30a-16, 29b-7, 29b-8, 30a-19, 30b-2, 30b-6, 30b-9, 30b-16, 30b-17, 30b-19, 32b-13, 32a-19, 33a-1, 33a-3, 33b-18, 34a-12, 34a-16, 34b-18, 35a-11, 35b-8, 36a-7, 37b-6, 37b-10, 38a-3, 38a-9, 38b-3, 39b-3, 40a-3, 40a-6, 40a-9, 40a-17, 40a-18, 40b-15, 41a-16, 41b-5, 41a-19, 42b-15, 43a-6, 43a-7, 43a-18,

44a-6, 44b-10, 44b-15, 44b-18, 45a-10, 45a-12, 45a-15, 45b-4, 45b-6, 45b-7, 46a-7, 46b-15, 48b-1, 48b-9, 49a-8, 49a-9, 50a-7, 50a-8, 52a-16, 52a-11, 52a-13, 54b-17, 55a-3, 55b-8, 55b-10, 57a-2, 57b-11, 58a-3, 64b-17, 64b-19, 65a-5, 67a-4, 67a-13, 67a-14, 68b-9, 68b-10, 68b-12, 68b-14, 69a-10, 69a-11, 70b-7, 70b-10, 71a-7, 71b-2, 71b-4, 72a-15, 72b-5, 72b-6, 72b-8, 73a-6, 73a-15, 73b-1, 73b-6, 75a-17, 75b-6, 75b-18, 77a-9, 77a-10, 77a-13, 77b-2, 77b-3, 77b-4, 77b-10, 78b-5, 82b-11, 84a-6, 84a-9, 85b-5, 85b-9, 89a-14

d.-rlerse 23b-19

d.-rüz 24a-17

d.-yenlerüj 7a-7

d.-yü 2a-3, 3a-10, 7a-18, 7b-18, 8a-2, 9b-3, 10a-6, 10a-7, 14a-2, 18b-15, 18b-19, 19a-11, 22b-17, 26a-4, 28a-13, 29a-5, 29a-18, 31b-2, 39a-6, 39a-10, 39b-8, 47a-15, 49a-16, 49b-7, 55a-12, 55b-14, 56b-12, 57a-2, 57a-14, 57a-19, 57b-1, 69b-12, 70a-7, 70b-10, 71b-18, 76a-14, 76b-5, 76b-6, 79b-16, 80a-8, 80a-15, 80b-10, 82a-16, 83a-14, 84b-13, 85b-16, 89a-17, 89b-19, 90a-3, 90a-8, 90b-15

d.-yüp 29a-6

deberān A (astr.) Ay'ın dördüncü konağı

d. 27a-13, 32a-6

def A savma, savuşturma

d.-i 7a-4

def a A kez, kere

d. 60b-2, 87b-13

def aten A bir defada, birden

d. 60a-10

degmede T hiçbir yerde

d. 74b-8

degül T değil

d. 21a-16, 50b-2, 80a-17

d.-dür 1b-5, 5b-17, 6b-18, 7a-2, 7a-4,

7a-11, 7b-3, 7b-5, 8b-19, 9a-6, 9a-7,

9a-9, 9a-16, 9b-7, 9b-9, 13b-17, 20a-

3, 20b-7, 22b-2, 25a-9, 25b-18, 26b-

15, 28a-12, 29a-8, 29a-9, 30a-11,

30b-1, 30b-9, 30b-10, 33a-4, 33a-9,

33a-17, 33b-7, 33b-10, 33b-19, 35a-

9, 40b-10, 41b-1, 41b-9, 42a-6, 47a-

13, 50a-10, 50b-11, 51a-5, 51a-4,

54b-17, 57b-7, 76a-16, 76b-2, 78a-

14, 78b-11, 79b-13, 80a-4, 80b-11,

81a-7, 82a-2, 89a-11, 89b-2

d.-lerdi 72a-11

d.-lerdür 16b-13, 32a-12, 43a-3

dehlī (y.a.) dehlī

d. 53a-7

dek T kadar, değin

d. 6b-3, 8b-14, 20b-17, 21a-18, 22a-

1, 22a-2, 22a-3, 22a-3, 23a-11, 27b-

11, 27b-13, 27b-19, 40a-3, 40a-10,

40a-12, 41b-15, 41b-17, 42a-10, 42a-

12, 42a-15, 42a-17, 42b-6, 42b-8,

42b-13, 43a-8, 43a-11, 43a-14, 48b-

1, 48b-17, 49a-8, 49a-10, 51b-8, 52b-

4, 54b-17, 55a-6, 56a-1, 56a-8, 60a-

10, 62a-11, 62a-12, 63a-1, 66a-1,

69a-12, 69a-15, 71a-14, 71b-13, 71b-

14, 73a-12, 75a-7, 75a-12

d.-dür 48b-2, 60a-7, 71b-8, 71b-9,

71b-15, 71b-16, 72a-18, 72a-19

delālet A delil olma, yol gösterme

d. ét- 25b-1

delīl A delil, kanıt

d.-dür 6b-10, 8b-1, 9b-10, 57a-1,

69b-13

d.-i kavī 7b-10

d.-i rüşen 57a-11

delv A (astr.) Kova burcu, ekliptik

üzerinde yer alan burçların on

birincisi, burçlar kuşağında kırk iki

yıldızdan oluşan bir takımyıldız, bk.

sākibü'l-mā'

d. 27b-19, 56b-7, 63a-12, 63b-12,

63b-13, 66b-3

d.-den 63b-5

d.-dür 26b-8

d.-e 63b-2

dem F zaman, an

d. 3a-12

dēn- T denmek, söylenmek

d.-di 94b-6

dēnil- T ad verilme

d.-se 85b-9

deñlü T kadar

d. 29a-14

derecāt A dereceler, yukarı katlar

d. 47b-9, 68a-9

d.-dan 19b-8

d.-ından 67b-15, 67b-19, 68a-13

d.-ını 73a-16

derece A derece; miktar; (mat.) bir dairenin çevresinin 360'ta biri

d. 8b-15, 9b-14, 13a-7, 13a-8, 18b-11, 18b-19, 19a-2, 19a-4, 19a-6, 21b-16, 22a-17, 22b-4, 22b-6, 22b-17, 23a-4, 23a-7, 23a-8, 24a-4, 24b-2, 25a-13, 26a-3, 26b-1, 26b-1, 31b-15, 32a-1, 32a-4, 32b-5, 32b-9, 40b-3, 40b-3, 40b-4, 40b-5, 40b-6, 40b-7, 40b-8, 40b-8, 40b-17, 41a-1, 41a-1, 41a-1, 41a-3, 41a-4, 41a-5, 41a-6, 41a-7, 41a-7, 41b-6, 41b-7, 42b-16, 42b-17, 42b-17, 42b-18, 43a-18, 43b-5, 43b-7, 43b-8, 43b-9, 43b-10, 43b-12, 43b-13, 43b-14, 43b-15, 43b-16, 43b-17, 45a-11, 46b-8, 46b-11, 46b-14, 47b-12, 47b-13, 47b-14, 47b-15, 47b-15, 47b-16, 47b-16, 48a-2, 48b-2, 48b-3, 48b-3, 48b-4, 51a-2, 51a-3, 51a-19, 51b-13, 52b-3, 52b-3, 52b-7, 52b-8, 52b-19, 52b-19, 53a-2, 53a-2, 53a-10, 53a-11, 53a-12, 53a-12, 53b-4, 53b-4, 53b-6, 53b-7, 54a-3, 54a-5, 54a-5, 54b-6, 54b-7, 54b-12, 54b-13, 54b-15, 54b-

15, 54a-16, 54a-16, 54a-18, 54a-18, 55a-1, 55a-6, 55a-5, 55a-10, 61a-14, 61b-5, 61b-5, 61b-9, 61b-10, 62b-6, 63a-4, 63a-4, 63a-6, 63a-6, 63a-9, 63a-9, 65b-17, 65b-18, 66a-1, 69a-18, 69a-19, 69a-19, 70a-6, 70a-11, 70a-11, 73a-19, 74a-7, 74a-8, 74b-3, 74b-15, 75a-3, 79b-4, 79b-6, 79a-16, 79a-17, 81b-5, 81b-13, 81b-14, 81b-14, 81b-15, 82a-3, 83b-19, 84a-2, 84a-5, 84a-14, 84b-1, 84b-4, 84b-8, 84b-11, 84b-14, 84b-16, 85a-5, 85a-9, 85a-12, 85a-14, 85b-17, 85b-18, 85b-19, 86a-2, 86a-5, 86a-8, 86a-14, 86a-15, 86a-16, 86a-17, 86a-19, 86b-3, 86b-4, 86b-5, 86b-6, 86b-9, 86b-12, 86b-14, 88a-10, 88a-11, 88a-13, 88a-16, 88a-19, 88b-3, 88b-6, 88b-9, 88b-13, 88b-17, 89a-1, 89a-5, 89b-3, 89b-4, 89b-8, 89b-10, 90a-4, 90a-12, 90a-14, 90a-16, 90b-11, 90b-12, 90b-13

d.-sinden 68a-3

d.-den 13b-3, 22b-8, 24b-9, 51b-12, 54a-3, 57b-16, 62b-5, 62b-6, 67b-1, 67b-2, 69b-3, 74a-14, 81a-10

d.-dür 31b-2, 40b-11, 40b-13, 41b-6, 41b-7, 41b-7, 42b-15, 42b-18, 42b-18, 43a-19, 43a-19, 47b-13, 48a-1, 51a-13, 51b-16, 52a-14, 54b-16, 66b-17, 70a-7, 79b-2, 79b-3, 84a-19

d.-i 74b-14, 81a-11

- d.-i āhir-i hūt 66a-4
d.-i āhir-i sünbüle 66a-4
d.-i evvel-i ḥamel 66a-3
d.-i evvel-i mizān 66a-3
d.-i kevkeb 67a-1, 67a-4, 67a-9, 67b-14, 67b-19, 68a-7, 68a-12
d.-i nihāyet 2a-19
d.-i taqvim-i kamer 73a-14, 73a-19
d.-nüḡ 41b-8, 81a-15, 81b-16
d.-si 67b-5, 67b-6, 67b-14, 68a-8
d.-sin 81a-9
d.-sinde 8b-2, 8b-3
d.-sinden 67a-18, 67a-19, 67b-16, 67b-17, 68a-1, 68a-10, 68a-11, 68a-14, 68a-15
d.-sine 22a-2, 74b-12, 81a-13, 81a-14
d.-ye 19b-2, 21b-19, 23a-18, 55a-6, 59b-2, 67a-13, 67a-14
derece-i gurüb A (astr.) batış derecesi
d. 67a-14
d. ğ.-ı 66b-16
d. ğ.-ı kevkeb 68b-1
derece-i memerr A (astr.) geçiş derecesi
d. 67a-2, 67a-16
d. m.-i 66b-16
d. m.-i kevkeb 66b-17
derece-i tulū A (astr.) doğuş derecesi
d. 67a-12
d. ı.-ı 66b-16, 68a-17
d. ı. u ğurüb 67a-15
derece-i sivā vu tevāli A (astr.) doğuş yayı, krş. ğavārib ü derece-i süvā
d. 64b-17
derk A anlama, kavrama
d.-inde 1b-3
deryā F deniz
d.-laruḡ 51a-8
d.-yı mağrib 52a-15, 52a-13
devām A devam, sürüp gitme
d. 8a-3
d.-ı şihhat 8b-12
devāyir A (astr.) daireler
d. 16a-19, 16b-1, 16b-11, 17a-1, 17b-11
d.-i eflāk 16b-10
d.-i ıızām u şıġār 13a-4
d.-i ıızām-ı meşhüre 13b-4
d.-i meşhüre 16a-14
d.-i şıġār-ı meşhüre 15b-9
d.-i şıġār-ı mütevehhime 16a-15
d.-üḡ 16b-5, 16b-7, 17b-19
devr A (astr.) dolanım, dönme, devir; (mat.) 360 derece
d. 5a-2, 18b-10, 19a-1, 64a-5
d. èt- 24a-9, 64a-14
d. ètdür- 78a-3
d. ol- 45a-11, 48b-2, 48b-3

- d.-de 16a-2, 40b-16, 59b-6, 59b-7, 60a-13, 59b-17, 60a-11, 71b-2, 72a-15, 72a-15
- d.-den 13b-15, 25a-7, 25a-7
- d.-dür 19b-6
- d.-e 32a-3
- d.-i 16a-15, 19a-2, 60a-6, 60a-12, 60a-4, 71a-11, 71a-18, 71a-15, 71b-11, 72a-1
- d.-i felek 48b-5, 55b-8, 57a-18, 57b-9, 64a-8
- d.-i mäh 71b-2
- d.-i vuştānī 25a-19
- d.-i zemīn 81b-7
- d.-in 20b-15
- d.-inde 40a-15, 60a-8
- d.-ine 71a-18
- d.-ini 71a-19
- d.-inüñ 49b-3, 71a-12
- d.-üñ 24a-13
- devrān** A devir, zaman, dünya
- d. 2b-18
- devre** A (astr.) dolanım, bk. devr
- d. 7a-10, 19a-6, 82a-4
- d.-sin 18b-7, 18b-12
- devriyye** A (astr.) dönüş
- d. 8a-2
- d.-si 6b-8, 7b-15, 7b-17
- deylem** (y.a.) deylem
- d. 53b-12
- dey-māh** F Dey ayı, İran takviminin 10. ayı
- d. 75b-8
- dil** T dil, lisan
- d.-de 3a-4
- dil-güşā** F iç açan, gönül açan
- d.-ları 2b-19
- dimeşk** (y.a.) dimeşk, bk. şām
- d. 53a-16
- dimyāt** (y.a.) dimyāt
- d. 53a-15
- dīrīne** F eski, kadim
- d. 2a-17
- diyār** A memleket, ülke
- d.-ı ermeniyye 54a-10
- d.-ı ğurbet 2b-8
- d.-ı semerķand 26a-1
- d.-ı rüm 3a-9
- d.-ı şark 2b-4
- dolābī** A dik, dikey
- d. 55b-8
- dök-** T dökmek
- d.-seler 77b-18
- dökil-** T dökülmek
- d.-ür 28a-3
- döndür-** T döndürmek
- d.-mege 11b-2
- dördinci** T dört sayısının sıra sıfatı
- d. 6a-10, 21a-13, 21b-9, 21b-12, 33a-16, 33b-18
- d.-de 21b-2, 51b-5
- d.-si 57b-14
- dört (d)** T 4

d. 4a-6, 4a-18, 4b-1, 13b-11, 17a-18, 23a-4, 24b-8, 26a-9, 26a-10, 26a-12, 26a-16, 30a-8, 31b-13, 32b-11, 38b-1, 43b-10, 50b-6, 50b-9, 60b-8, 60b-9, 61a-19, 61b-2, 65b-14, 65a-18, 65b-15, 66a-1, 66a-16, 73b-8, 74a-2, 75b-15, 75b-16, 76b-7, 78b-3, 81a-11, 82b-18, 83a-13, 86a-19, 86b-12, 88a-1, 90b-11

d.-dür 33a-10, 33b-8

d.-e 83a-16

d.-i 26a-16

d.-ine 22a-1, 22a-2

dört biş T 4.000

d. 51b-16, 82a-9

d. kerre biş 83b-1

dört yüz toksan éki biş T 492.000

d. kerre biş 87b-7

dört yüz toksan üç T 493

d. 85a-15

dört yüz yègirmi dört T 424

d. 87a-16

dört yüz yègirmi éki biş éki yüz otuz sekiz T 422.238

d. 83b-4

du'ā A yakarış, dua

d. èt- 2a-5

d.-yı bī-ḥadd 1b-14

duḥān A duman

d. 5a-19

duḥāniyye A duman

d. 70a-1

d.-dür 12a-19

d.-i vāḳife 29a-1, 29a-6

dunḳule (y.a.) dunḳule: Mısır-Sudan

d. 52b-10

düş- T düşmek

d.-er 44b-19, 56b-3, 59a-7, 59a-9

d.-mek 7a-19

d.-mez 56b-1

d.-mezdi 7a-15

d.-mezimiş 51a-16

düşenbih F haftanın ikinci günü, pazartesi

d. 73b-18, 74a-13, 74b-1

düşür- T düşürmek

d.-mezdi 7a-1

düz- T oluşturmak, meydana getirmek

d.-eler 77b-19

d.-mesinde 19b-19

E - Ê

eb'ad A uzaklıklar, uzunluklar

e. 81a-2

e.-dur 22b-15

eb'ād A uzaklıklar, uzunluklar

e. 10b-11, 38b-7

e. u ecrām 47b-7, 48a-3, 68b-16, 81b-2, 88a-3

e.-a 38b-4

e.-da 69a-4

e.-ı mābeyne'l-merākiz 40a-19

e.-ı şelāse 87b-11

ebbeda'llāhū ta'ālā 'umrahū A
Allahu teala ömrünü ebedi, daim
eylesin

e. 2a-10

ebediyyü'l-hafā A (astr.) hiç
doğmayan yıldız; görünmeyen

e. 58a-7, 58a-10

e.-dur 59b-7, 60b-11, 61a-17

e.-nuḡ 60b-6, 59b-16

ebediyyü'z-zuhūr A (astr.) hiç
batmayan yıldız

e. 58a-6, 59b-5, 61a-15

e.-a 65a-16

e.-da 58a-8

e.-dur 60b-9

e.-uḡ 59b-15, 60b-4, 65a-8

ebher (y.a.) ebher

e. 53b-12

ebḡire A bulutlar, buharlar, buğular

e. 12b-6

e.-i duḡāniyye 28b-19, 29a-6

e.-ye 12b-8

ebḡiriyye A buharlar, buğular

e. 12b-5

ebr F bulut

e. 5a-19

ebriḡus (k.a.) Ebrihos, Eudoxus

e. 20a-5

e. 18b-16, 22b-13, 81b-3

ebū 'alī (k.a.) İbn-i Sina, bk. şeyḡ,
şeyḡ re'is ebū 'alī bin sīnā, bū 'alī

e. 57a-4

ebū ca'fer-i ḡāzinī (k.a.) Ebû Cafer-i
Hâzinî, bk. ḡāzinī

e. 20a-11

ebū ishāḡ-ı kindī (k.a.) Ebû İshâḡ-ı
Kindî

e. 11b-5

ebū naşr-ı ferāḡi (k.a.) Ebû Nasr-ı
Ferâḡi

e. 76a-14

ebū reyḡān-ı bîrûnī (k.a.) Bîrûnî

e. 11b-6

ecl A sebep, için

e.-den 6a-2, 52a-1, 71a-19

ecrām A cansız varlıklar,
büyüklükler; yıldızlar

e. 88a-3

e.-da 10b-11, 47b-7, 48a-3, 68b-16

e.-ı 81b-3

e.-ı semāviyye 71a-10

e.-ı şevābit 89a-1

e.-ı 'ulviyye 5b-17

ecrām-ı eşiriyye A (astr.) gök
cisimleri, yıldızlar

e. 5a-14

ecsām A cisimler

e. 17a-2

e.-ı muḡtelifetü'ḡ-ḡibā' 5a-11

ecved A daha iyi

e. 57a-10

eczā A parçalar, kısımlar, bk. cüz'

e. 47b-14

e.-sı 25b-6, 71a-9
e.-sına 62a-4
e.-sından 62b-8
e.-yı ‘aķreb ü mīzān 62b-11
e.-yı arz u mā 12b-12
e.-yı berāhīn 17a-1
e.-yı buķāriyye 12a-16
e.-yı duķāniyye 70a-1
e.-yı esed ü sūnbūle 63b-10
e.-yı felek 11b-10, 11b-14
e.-yı felekü’l-burūc 56a-1, 56a-8
e.-yı ḥamel 62a-1, 62b-7
e.-yı ḥamel ü şevr 61b-13
e.-yı ḥāmil 36a-16, 37a-8
e.-yı kuṭr 84a-12
e.-yı miķyās 77b-1
e.-yı mīzān 61b-14
e.-yı mīzān u ‘aķreb 61b-12
e.-yı tedvīr 37a-4
e.-yıla 40b-2, 40b-5, 40b-4, 41a-3,
41a-4, 48a-2, 69a-3
e.-yıludur 41a-2, 41a-8
edḥine A dumanlar, sisler
e. 12b-1
e.-den 11b-2
ēdin- T edinmek
ē.-eler 38a-3
ē.-mişlerdür 54b-8, 81b-4
ē.-seler 28b-7, 28b-10, 73a-5
ē.-üp 81a-12
ē.-ürler 77b-1
edrine (y.a.) edirne

e. 54a-8
edviye A ilaçlar, devalar
e.-i ḥārre 8b-9, 8b-11
efāzıl A bilginler
e. 39a-8
e.-i ḥukemā 57a-15
eflāk A (astr.) küreler, gökler
e. 6a-1, 6a-17, 12a-9, 17b-11, 16b-
19, 29a-14, 29a-15, 30b-19
e. ü ‘anāşır 13a-1
e.-de 16b-12, 47b-2
e.-den 2a-11, 6a-6
e.-e 16b-5, 17b-18
e.-i 6a-7
e.-i ecsām 17a-2
e.-i ḥāricetü’l-merākiz ü tedāvīr 38a-
12
e.-i kevākib-i ‘ulviyye 30a-3
e.-i kevākib-i ‘ulviyye 30a-16, 30b-7
e.-i kevākib-i seb‘a-i seyyāre 29a-19
e.-i kevākib-i seyyāre 31a-2
e.-i mümeşşil 31a-5
e.-i seyyāre 16a-15
e.-i süfliyye 47b-18, 48a-5
e.-i zūhre 69a-2
e.-inün 16a-17
e.-ün 6a-4, 16b-10, 16b-13, 17a-13,
31a-3
eflāk-i ḥavāmil A (astr.) taşıyıcı
küreler, episiklin merkezini
dışmerkezli küre üzerinde taşıyan
küreler

e. h.-dür 31b-10

e. h.-üş 16b-3

eflāk-i külliyye A (astr.) yeryüzünü çevreleyen büyük küreler

e. 18b-15

e. k.-i 26a-17

e. k.-nüş 5b-18

e. k.-ye 1b-4

eflāk-i māyile A (astr.) eğimli küreler

e. 41b-5

eflāk-i tedāvīr A (astr.) dışmerkezli daire üzerinde yer alan ve gezegenin üzerinde dolandığı küçük daireler, bk. felek-i tedvīr, tedvīr

e. 16b-12

eflātūn (k.a.) Eflatun

e.-dur 11b-5

efrenc A Frenk, Avrupalı

e. 54a-19

efrenciyye (y.a.) efrenciyye: Avrupa

e. 53b-8

efzalu'l-fuzelā A erdemlilerin erdemi

e. 3a-5, 25b-19

eger F eğer, şayet

e. 3b-3, 3b-4, 3b-6, 4a-2, 4a-5, 4a-6, 4a-7, 4b-1, 4b-3, 4b-7, 4b-9, 4a-15, 5a-11, 5b-10, 6b-19, 7a-2, 7a-8, 7a-18, 7a-19, 8b-13, 9a-7, 11b-10, 11b-14, 14a-14, 15b-5, 15b-5, 15b-8, 20a-3, 20b-7, 20b-12, 20b-14, 22a-11, 22b-2, 22b-2, 22b-3, 22b-5, 22b-7,

22b-10, 23a-16, 23b-16, 23b-18, 23b-19, 25a-11, 25b-13, 26b-12, 32a-13, 32b-17, 35b-11, 38a-7, 44a-8, 45b-2, 46a-4, 49a-18, 50a-2, 50b-12, 56b-13, 56b-15, 58a-6, 58a-7, 58b-1, 58b-1, 60a-6, 60a-8, 60b-17, 60b-18, 64a-14, 64a-16, 65b-4, 65b-5, 66a-7, 67a-4, 67a-6, 67a-7, 67a-8, 67a-10, 67a-11, 67a-19, 67b-4, 67b-14, 67b-15, 67b-16, 67b-18, 67b-19, 68a-2, 68a-3, 68a-9, 68a-10, 68a-12, 68a-12, 68a-7, 68a-14, 68a-16, 68a-19, 68b-1, 68b-2, 72b-17, 74b-5, 74b-15, 74b-16, 75a-1, 77a-15, 77a-8, 77a-9, 77b-7, 77b-17, 79a-6, 80b-5, 81a-7, 80a-11, 81a-17, 82b-7, 82b-8, 83a-10, 86b-2

egerçi F her ne kadar, ise de, olsa da
e. 6b-6, 23a-14, 23b-6, 24a-1, 25a-16, 33a-12, 50a-10

eḥadiyyü'n-nuḳṭateyn A iki noktadan biri

e. 67b-14

eḥadü'l-inḳılābeyn A (astr.) iki dönenceden biri

e. 65b-6, 65b-10, 65b-17

eḥadü'l-i'tidāleyn A (astr.) iki ılımdan biri

e. 65b-5, 65b-9, 65b-16

eḥadü'l-münḳalibeyn A (astr.) iki dönenceden biri

e. 66b-19

ehemm A daha mühim, çok önemli
e. 2a-5

ehl A ehil, uzman; bir yerde oturan,
sakin

e.-i 2a-18, 34a-2, 38a-12, 52b-17,
53a-8, 53b-2, 54a-1, 54a-14, 54b-11,
54b-4, 55a-7

e.-i āzerbaycān 8b-13

e.-i biḳāʿ 56a-17

e.-i fārs u rüm 72a-16

e.-i fenn 52a-16

e.-i heyʿet 16b-6, 17a-13

e.-i hind 8b-11

e.-i irşād 51b-18

e.-i mekke 80a-12, 81a-2

e.-i misāhat 85b-7

e.-i nücüm 28b-5, 85b-7

e.-i şerʿ 71b-14, 72a-18, 73a-11

e.-i tılsımāt 21b-15

e.-inüñ 55a-2

ehlüʿş-şîn A Sîn ehli, Sîn milleti, Çin
milleti

e. 53b-1

eḳālīm A iklimler

e. 51a-17, 52b-4, 52b-5, 55a-13

e.-e 54b-18

e.-i 49a-14

e.-i evvel 52b-5

e.-üñ 49a-12

ēki T 2

ē. 3a-19, 3b-1, 3b-4, 3b-12, 4a-1, 4a-
14, 4a-16, 4a-17, 4b-1, 4b-2, 4b-10,

4b-12, 4b-13, 4b-14, 4b-14, 4b-15,
4b-16, 4b-16, 4b-17, 4b-18, 5a-3, 5a-
4, 5a-7, 5a-9, 5a-9, 5a-16, 7a-3, 7b-
12, 8b-1, 8b-17, 9b-8, 10a-7, 10a-8,
10a-15, 10a-19, 11a-3, 11a-10, 12a-
1, 13a-3, 13b-6, 13b-9, 13b-11, 13b-
12, 13b-15, 13b-16, 13b-16, 13b-18,
13b-18, 13b-19, 14a-1, 14a-2, 14a-6,
14a-12, 14b-2, 14b-5, 14b-7, 14b-9,
14b-16, 14b-16, 14b-17, 14b-19,
15a-1, 15a-2, 15a-9, 15a-10, 15a-11,
15a-12, 15a-12, 15a-18, 15a-19, 15a-
19, 15b-2, 16b-17, 17a-5, 17a-6, 17b-
16, 18b-4, 18b-4, 19a-10, 19a-11,
19a-13, 20a-9, 20b-19, 21b-11, 22b-
18, 24a-8, 24b-5, 25b-12, 25b-12,
25b-16, 26a-4, 26a-7, 26a-7, 26a-12,
26a-13, 26a-14, 26a-15, 27a-14, 28a-
4, 29b-9, 29b-12, 29b-13, 29b-15,
29b-16, 30a-5, 30a-12, 30a-13, 30a-
14, 30a-14, 30a-18, 30b-8, 30b-16,
30b-19, 31b-13, 34b-7, 36a-2, 36a-5,
36b-9, 37a-3, 37b-9, 37b-13, 38b-5,
38b-8, 38b-9, 38b-12, 39a-11, 39a-
12, 39a-3, 39a-13, 39a-14, 39a-18,
39a-19, 39a-19, 40a-15, 40b-3, 40b-
8, 41a-16, 41a-16, 41b-6, 41b-11,
42a-7, 42b-16, 42b-16, 42b-17, 43a-
4, 43b-5, 44a-9, 44a-12, 44b-14, 44b-
4, 44b-11, 46a-4, 47a-3, 47a-11, 47a-
11, 46b-19, 47a-1, 50b-6, 50b-6,
50b-15, 50b-18, 51b-18, 55b-4, 55b-

12, 55b-15, 55b-17, 55b-17, 56a-17, 56a-18, 56a-19, 56b-4, 56b-5, 57b-4, 58a-1, 58a-13, 58a-16, 58a-16, 58a-18, 58b-3, 58b-6, 58b-14, 58b-15, 59a-1, 59a-2, 59a-3, 59a-5, 59a-9, 59a-16, 59b-8, 59b-11, 60a-18, 60b-5, 60b-5, 60b-8, 60b-13, 60b-14, 60b-15, 61a-3, 61a-7, 61a-10, 61a-11, 61a-14, 61a-15, 61a-16, 61a-17, 62b-8, 64a-6, 64a-6, 64a-9, 65a-1, 65a-2, 65a-4, 65a-10, 66a-2, 65a-19, 65a-19, 65b-1, 66a-17, 66a-18, 66b-4, 67b-7, 67b-8, 67b-11, 68a-4, 68a-5, 68a-5, 68a-8, 69b-16, 71b-5, 71b-9, 71b-16, 72a-4, 72a-11, 72a-15, 74b-9, 73b-18, 74b-3, 77b-2, 78a-18, 78b-3, 79b-10, 80a-1, 80b-12, 81a-9, 81a-15, 80a-8, 81b-11, 81b-15, 81b-16, 82a-10, 86a-3, 87b-3, 87b-18, 88a-6, 89b-10, 89b-12, 90a-16, 90b-13
 è.-dür 29b-1, 33a-6
 è.-si 8a-6, 26a-10, 26a-10, 29b-1, 38b-1, 38b-2, 46b-1, 50b-7, 50b-7, 55b-19, 56b-3, 56b-4, 56b-6, 56b-7, 63a-6, 64a-10, 82a-1
 è.-sinüñ 12b-15, 16a-18, 32b-2, 33a-10, 39a-6, 43a-1, 67a-3, 74a-10, 77b-6
 è.-ye 12b-4
èki biñ T 2.000
 è. 88b-7

èki biñ bēş yüz kırk bēş T 2.145
 è. 10a-14, 82a-12, 83a-2
èki yüz altmış sekiz T 268
 è. 69a-3
èki yüz on altı T 216
 è. 88a-19
èki yüz otuz T 230
 è. 20a-14
èki yüz seksen bēş T 285
 è. 20a-6
èki yüz seksen toķuz T 289
 è. 28a-9
èki yüz yēgirmi èki T 222
 è. 90b-12
èki yüz yētmiş bēş bin üç yüz seksen
 T 275.380
 è. 88b-1
èkinci T iki sayısının sıra sıfatı
 è. 5b-6, 6a-8, 21a-10, 60b-14, 75a-14
 è.-de 51b-4
 è.-den 14a-2
 è.-si 30a-10, 30b-3, 30b-11, 57b-12
 è.-sinde 29a-11
 è.-sinüñ 25a-3
ekmelü't-tahıyyāt A en mükemmel selamlar (ona olsun)
 e. 1b-14, 94b-4
eknāf A yanlar, taraflar
 e.-ı 2b-10
ekşer A en çok, daha ziyade
 e. 8a-9, 9a-3, 19b-1, 50a-6, 78b-12, 79a-1, 79a-2, 79a-4

- e.-de 20b-18
e.-dür 19a-18
e.-i 32b-3, 57a-13
e.-i bilādü'l-yemen 52b-11
e.-i enbiyā 57a-10
ekşeriyyā A genellikle
e. 12a-12
eksik T noksan, az
e. 19b-1, 44a-7
e.-de 74b-8
eksil- T eksilmek
e.-ür 22b-17
ël T el
è.-i 28b-12
è.-inde 27b-5, 27b-6, 27b-14, 28b-8
è.-ini 27b-4, 27b-5
è.-leri 27b-17
è.-lerin 28a-2
elbette A elbette, mutlaka
e. 4b-19, 19b-7, 23a-17, 37a-15, 50a-9, 50a-11
elli T 50
e. 54b-15, 74a-2, 86a-1, 86a-2, 86a-8, 89b-3
elli altı T 56
e. 81b-18, 88a-10
elli altı biç T 56.000
e.-dür 82b-4
elli beş T 55
e. 54b-16, 85b-19, 86a-17, 86b-6, 86b-15, 90a-5, 90a-17
elli bir T 51
e. 32a-4, 41a-4, 74a-5
elli dört T 54
e. 32b-5, 86b-16
elli éki T 52
e. 40b-9, 86a-3, 90a-5, 90b-13
elli sekiz T 58
e. 85a-9, 86a-6, 86a-18, 86b-1, 86b-7, 86b-9, 90a-16
elli tokuz T 59
e. 31b-5, 31b-13, 32b-8, 46b-11, 72a-2, 85a-13, 86a-2, 88a-10
elli üç T 53
e. 31b-15
elli yedi T 57
e. 28a-9, 43b-8
elvān A renkler
e.-i 57a-1
e.-ıla 51b-8
elzem A daha lüzumlu
e.-dür 2a-5
emmā ba' d A bundan sonra
e. b. 3a-18
emr A husus; emir
e. 22a-11
e.-i 81b-10
e.-i ġarīb 10b-12, 49a-17, 57a-15
emrāz A hastalıklar
e.-i ħārre 8b-6, 8b-8
emşāl A benzerler, eşler; (mat.)
katsayı
e.-i 12b-2, 16a-13, 73a-3
emvāc A dalgalar

e.-ı biḥār 11a-13
enbiyā A nebîler
e. 1b-12, 57a-10
e.-yı ʿızām 3a-11
encüm-şümār A+F yıldız sayısınca
e. 2b-3
endelüs (y.a) Endülüs
e. 54a-6, 54a-19
engüri (y.a.) engüri: Ankara, bk.
maʿmüriyye
e. 54a-9
enhār A nehirler, ırmaklar
e. u bişe-zār 51a-8
e.-ı ʿazîme 52b-16
enşāf A yarımalar
e.-ı aḳtār 4a-14
envāʿ A çeşitler, türler
e.-ı maʿārif 2b-13
eñşe T ense, boynun arkası
e.-sinde 28a-11
ér- T ulaşmak
è.-e 40a-11
è.-er 40a-14, 42b-13
è.-ince 34b-17, 35a-1, 58b-7, 58b-9,
63b-5
è.-mek 9a-7
erbāʿ A dörtte bir; bahar konumu
e.-da 50b-2
e.-ı burüc-ı muḥāzāt 24a-12
e.-ı mezkür 75b-17
e.-ı muʿaddilü'n-nehār 21b-17, 24a-
12, 25a-5

e.-ından 21b-18
erbaʿ a A dört
e. 26a-12, 65b-15
e.-dan 6b-15, 9b-8
e.-ya 12a-7
erbāb A sahipler, malikler; ehil
e.-ı heyʿet 22a-3
e.-ı nazar-ı daḳīk 82a-2
e.-ı ṭabʿ-ı selīm 57b-6
erdebil (y.a.) erdebil
e. 53b-11
erik T erik
e. 69b-14
êriş- T erişmek, ulaşmak
è.-e 41b-12, 41b-16, 41b-19, 42a-11,
42a-12, 42a-16, 42a-17, 42b-7, 42b-
9, 43a-9, 43a-11, 45a-17, 45a-14,
56b-6, 58a-1, 59a-2, 59b-13, 59b-14,
62a-6, 62a-8, 62b-18, 63b-4, 63b-2,
64a-2, 64b-13, 77a-16, 77a-19
è.-medin 11b-17, 69b-5
è.-memişdür 19b-2
è.-mez 58b-11
è.-miş 56b-4, 76a-10
è.-üp 2b-19
è.-ür 42b-12, 43a-14, 43a-15, 46a-3,
47a-1, 47a-12, 58b-16, 59b-2, 59b-
18, 59b-19, 62a-7, 62a-9, 67a-7, 67a-
8, 67a-11, 67a-12
è.-ürler 59b-17
ermeniyye (y.a.) ermeniyye
e. 54a-10

ertes T ertes, bir günün ardından gelen

e. 74b-4

erzen-i rûm (y.a.) erzen-i rûm

e. 54a-10

erzincân (y.a.) erzincân

e. 53b-10

eşabi' A (mat.) yarıçap 12 kısıma ayrıldığında her bir kısmın adı

e. 73a-17, 77b-3

esâfil A alçak, aşağıdaki

e.-i 48b-11

e.-i berber 56b-17

eşahh A daha doğru, çok doğru

e. 11a-15

e.-dur 11a-17

esâmi A adlar

e.-i burûc-ı kevâkib-i şâbite 27a-4

e.-si 32a-5, 73b-11, 75b-6, 75b-19, 76b-4

e.-sidür 76b-4

eşba' A (mat.) yarıçap 12 kısıma bölündüğünde herbir kısmın adı; bir uzunluk ölçüsü: $1/32$ zîrâ', başka bir hesaba göre $1/24$ zîrâ'

e. 10a-17, 72b-9, 72b-13, 77b-5, 82a-6, 82a-7, 82a-9, 82a-11

e.-dur 73a-18

e.-i 72b-10

esbâb A sebepler, vasıtlar

e.-i arzıyye 57a-5

e.-i arzıyye-i uhrâ 57a-3

e.-i semâviyye 8a-8

esed A (astr.) Aslan burcu, ekliptik üzerinde yer alan burçların beşincisi; burçlar kuşağında yirmi yedi yıldızdan oluşan bir takımyıldız

e. 26b-5, 27a-17, 63a-13, 63b-9, 63b-10

e.-de 56b-7

e.-e 63b-3, 63b-5

e.-ün 28a-11, 43b-8

esfel A (daha, en, pek) aşağı, alt

e.-de 61b-9, 63a-3

e.-dür 59b-10, 59b-13, 61a-5, 61a-8

e.-i 32a-13, 32a-15, 32b-1, 36b-4, 39b-6, 39b-7

e.-inün 48b-19

e.-leri 36b-9

eshel A (daha, en) kolay

e. 78a-7, 81a-7

eşkal A ağırlık

e. 6b-3, 6b-8, 6b-12

e.-ün 6b-2

esmer A esmer, teni ve saçları karaya çalan

e.-dür 53b-2

eşnâ A bir işin yapıldığı an, sıra

e.-yı muşâhabet 3a-3

eşnâf A çeşitler, türler

e.-dan 57a-7

e.-i fezâyil 2b-13

esra' A daha çabuk, hızlı

- e. ol- 7a-2, 7a-3, 7a-5, 7a-5, 7b-3, 11b-12, 39b-4, 40a-1, 40a-10
- e.-dur 7a-17, 46a-3, 48a-6
- esterābād** (y.a.) esterābād
- e. 53b-13
- esved** A siyah, kara
- e.-dür 52b-17
- eşbāh** A cisimler
- e.-uñ 70a-4
- eşedd** A daha şiddetli, pek şiddetli
- e. 9a-10, 9a-13, 9a-15
- eşhāş** A şahıslar, kişiler
- e.-uñ 6b-11, 56a-19
- eşi‘a** A aydınlıklar, ışıklar
- e.-ı kevākib 12a-16
- eşkāl** A şekiller
- e. 12b-3
- e.-i ‘amūd 12b-2
- e.-i suhub 29a-4
- eşref** A daha doğru
- e.-ine 52a-8
- ét- (d)** T etmek
- è.-di 1b-6, 1b-7, 1b-8
- è.-diler 19a-19, 19b-2, 20b-11, 21b-15, 22a-4, 23a-2, 23b-4, 26b-13, 27a-1, 36a-12, 37a-1, 37a-9, 37a-10, 38b-4, 38b-5, 52a-8, 52a-17, 52b-5, 54b-19, 66b-13, 66b-14, 71b-1, 71b-4, 71a-18
- è.-dügi 3a-8, 9b-10, 9b-14, 23a-16, 23b-5, 23b-15, 24a-19, 25b-15, 26a-7, 56a-18, 64a-9, 67b-8, 69b-19, 72b-18, 73a-13, 81a-8
- è.-dügiçün 23b-12
- è.-düginde 21b-13
- è.-düginden 12a-5, 12b-13, 25b-1, 70a-1
- è.-dükce 34b-15, 70b-1
- è.-dükde 5a-2, 24a-9, 24a-10
- è.-dükden 48b-14, 51a-17, 87b-12, 87b-14
- è.-dükleri 22a-11, 22b-2, 23b-10, 24b-2, 25a-15, 75b-17
- è.-düklerinde 3a-10, 22b-18, 57a-17
- è.-düklerinden 57a-17
- è.-düklerümüzden 25a-11
- è.-düm 55b-13
- è.-dürürdi 7b-15
- è.-e 4a-1, 4a-14, 4a-18, 4b-2, 4b-6, 5a-4, 5b-15, 5b-15, 7b-8, 16a-11, 16a-14, 19a-12, 20b-14, 20b-15, 20b-17, 20b-18, 21a-9, 21a-18, 22a-2, 22a-17, 23a-9, 23b-13, 33a-2, 39b-6, 40a-5, 41a-18, 41b-1, 41b-3, 52a-19, 59a-11, 64a-19, 64b-1, 64b-12, 76a-19, 77a-12, 77a-13
- è.-eler 13b-18, 35a-3, 35a-5, 35a-13, 35b-1, 36b-1, 36b-3, 36b-6, 36b-7, 38a-7, 38a-8, 72b-13, 72b-16, 73a-17, 77b-5, 77b-5, 78a-1, 78a-19, 84a-2, 84a-10, 85b-13, 85b-15, 87a-2, 87a-2, 87a-6, 87a-7, 87a-7, 87b-4, 89b-11

- è.-elüm 9a-19
 è.-en 3a-16, 7b-9, 32b-19, 34b-17, 39a-13, 73a-19, 78b-8
 è.-enler 2a-1, 17b-15, 38b-8, 39a-10, 48b-5
 è.-enlerüñ 7a-12
 è.-er 3b-1, 3b-2, 4a-15, 5a-11, 5b-18, 5b-19, 6b-2, 6b-3, 7b-9, 13a-5, 14b-2, 14b-5, 14b-9, 14b-17, 15a-2, 15a-5, 15a-14, 16b-14, 16b-16, 16b-18, 18b-4, 18b-7, 18b-11, 18b-19, 19a-2, 19a-4, 19a-6, 19a-10, 23b-2, 24a-3, 24a-13, 25b-6, 29a-5, 29b-1, 31a-3, 31a-6, 32a-11, 32b-11, 32b-13, 34b-9, 36b-4, 37a-14, 39b-6, 39b-8, 39b-9, 39b-11, 40a-12, 40a-8, 40a-14, 41a-14, 41a-10, 41b-15, 42a-19, 43a-13, 43a-13, 44a-1, 44b-5, 45a-4, 46a-4, 46b-8, 46b-12, 49a-13, 49a-15, 51a-12, 55a-8, 55b-1, 55b-3, 55b-5, 55b-7, 55b-14, 55b-15, 57b-8, 58b-17, 60a-4, 60b-3, 62b-2, 62b-3, 62b-17, 63b-13, 64a-2, 64a-3, 64a-5, 64a-11, 64a-14, 64b-15, 64b-16, 65a-8, 65a-16, 65b-2, 66a-7, 66a-13, 66b-15, 66b-17, 68b-3, 70a-14, 70b-11, 71a-9, 76b-6, 76b-19, 77b-17, 80a-9, 80b-10, 81b-3, 87b-16
 è.-erdi 7a-9, 33a-13
 è.-erken 50a-2
 è.-erler 8b-12, 9a-2, 17a-9, 19b-9, 28a-17, 28a-19, 32a-18, 34b-8, 41b-4, 51b-11, 56a-2, 56a-9, 57b-19, 61b-1, 61b-2, 61b-3, 61b-3, 63b-11, 63b-13, 65b-13, 73a-4, 73a-5, 73a-13, 73b-10, 74b-10, 75b-4, 75b-5, 76b-5, 76b-7, 76b-8, 77b-2, 77b-3, 77b-3
 è.-erlerse 23b-17, 23b-19
 è.-erlerimiş 8b-6, 8b-7
 è.-erse 4b-4
 è.-eydi 23b-10
 è.-mediler 52b-4, 54b-18
 è.-medügi 24a-1
 è.-medüginden 25b-17
 è.-mege 2b-9, 62b-5, 63a-12, 63b-1
 è.-megile 29b-19
 è.-megin 3a-3, 6b-9, 6b-13, 70b-13, 84b-10
 è.-mek 2a-5, 3a-8, 8a-11, 8b-6, 16b-5, 73a-5
 è.-mekdür 75b-19
 è.-meksizin 13b-18
 è.-memişdür 18b-17, 57a-4
 è.-memişlerdür 17b-4, 17b-7, 32b-4
 è.-mese 7b-7
 è.-mesi 6b-15, 20b-15
 è.-mesinde 20a-2
 è.-mesün 5a-8
 è.-meye 9a-18, 20b-16, 25b-9, 51b-12
 è.-meyeler 3a-18
 è.-meyüp 2b-1
 è.-mez 12b-7, 31b-1, 63b-3, 63b-4, 64b-3, 67a-16, 69b-3

è.-mezler 19b-10, 58a-4

è.-mezüz 9b-1, 50a-9

è.-mişdür 6a-3, 6a-19, 8a-2, 8a-10, 9b-13, 10a-6, 10a-7, 10b-10, 13b-9, 14a-4, 19a-5, 28b-2, 29a-18, 30a-1, 43b-5, 47a-16, 57a-2, 57a-14, 69b-13, 76a-14, 79b-17, 80a-15, 82a-3, 82a-17, 83a-15, 84b-13, 89a-18, 90a-1, 90b-16

è.-miş 19b-3, 57a-16, 62a-1, 62a-4, 62b-10, 62b-14, 77a-7, 81a-14

è.-mişlerdür 3b-9, 7a-8, 12b-5, 17a-1, 17a-2, 17a-5, 17a-6, 17a-8, 17a-14, 17a-15, 17a-18, 17b-5, 17b-6, 17b-9, 17b-12, 19a-16, 26b-17, 30a-2, 34a-3, 38b-1, 48b-4, 48b-5, 52a-9, 54a-7, 70a-7, 71a-11, 71a-14, 71a-15, 76a-17

è.-se 22b-4, 26b-12, 58a-2, 58a-3, 66a-10

è.-seler 3b-9, 23b-5, 49b-1, 73b-3

è.-sün 5a-8

è.-üp 2a-18, 3a-1, 3a-10, 3a-12, 6b-13, 6b-18, 7b-7, 8b-7, 8b-12, 9a-18, 12b-2, 19b-16, 20b-16, 20b-17, 25b-17, 29a-2, 29b-19, 37a-5, 51b-18, 54a-7, 57a-2, 72b-11, 74b-14, 79b-12, 80a-4, 80b-8, 82b-4, 82b-10, 82b-11, 82b-12, 83a-2, 83a-3, 85b-2, 86a-11, 87a-19, 87b-1, 87b-2, 87b-11, 87b-11, 87b-12, 87b-13, 89b-15

ètdür- T ettirmek

è.-e 22a-14

è.-eler 78a-3

è.-en 22a-13

è.-ür 40b-14

etıbbā A doktorlar

e.-yı haddāk 8b-4

etrāk A Türkler

e. 54a-13

e.-ı şark 54b-3, 54b-9

e.-ı vuhūş 54b-8

etrāf A yanlar, kıyılar, etraf

e. u eknāfi 2b-10

e.-ı aqtār 6b-10

e.-ı ufķ 71a-6

e.-ında 23a-5, 51a-19

etvār A tavırlar, davranışlar

e.-ı pesendide 2b-14

evāhir A sonlar

e.-i burūc 28b-2

evāsıt A (astr.) ortalar, orta zamanlar

e.-ı delv ü esed 56b-6

e.-ı sevr ü ‘aķreb 56b-8

e.-ında 65b-15

evāyil A başlangıç

e.-i kevākib 28b-2

evc A doruk; (astr.) evc, yeröte, apoje, bir gezegenin Yer’e en uzak olduğu nokta, bk. bu‘ d-ı eb‘ ad, zirve

e. 8a-15, 8a-17, 9b-7, 9b-11, 9b-12, 29b-7, 33b-4, 46b-13, 47a-3, 76a-19

e. ü hażiz 35b-2, 39a-12, 39a-2, 39a-5, 57b-5

e. ü hażîzî 34b-16, 38b-6
 e. ü hażîz-i süfliyeyn 42b-3
 e. ü merkez-i tedvîr-i kamer 46b-5
 e.-de 9a-6, 34b-5, 37b-11, 46b-18
 e.-dedür 29b-11
 e.-den 35a-2, 34b-14, 35a-12, 38a-11, 39a-15, 42b-4, 46b-13, 46b-16
 e.-dür 17a-8
 e.-e 17b-1, 29b-9, 35a-14, 41b-2, 42b-13, 47a-1
 e.-i 30b-16, 42a-4, 43b-16, 43b-12, 43b-14, 43b-15, 47a-2
 e.-i burc-ı seretân 76a-17
 e.-i cevzâ 8b-2
 e.-i hâmil 30b-18, 47a-7, 47a-11
 e.-i hâmil-i 'uţârid 31a-6
 e.-i hâmil-i şems 47a-5
 e.-i 'izzet 2a-13
 e.-i kamer 31a-6, 46b-4
 e.-i mâh 73b-9
 e.-i mirrih 43b-7
 e.-i müdir 30b-17, 43b-10, 47a-1, 47a-8, 47a-10
 e.-i müşterî 43b-6
 e.-i 'uţârid 43b-10
 e.-i şems 43b-5, 76a-16
 e.-i zühre 43a-9, 43b-8
 e.-inde 36a-12
 e.-inden 43b-17, 43b-13
 e.-ini 46b-9
 e.-inüñ 47a-12, 47a-15
 e.-ünğ 8a-17, 8b-16

evcât A doruklar; (astr.) apojeler, yeröteler bk. evc
 e. 9b-13, 31a-6, 31b-3
 e. u cevzeherât 43b-1
 e.-uñ 31b-2
evceb A en vacip, çok gerekli
 e. 2a-5
evcî A (astr.) apojeye ait, bk. evc
 e. 34b-18
 e.-de 31b-8, 31b-9
evkât A vakitler
 e.-in 73a-4
evlād A çocuklar, soy, nesil
 e.-ı kirām 1b-15
 e.-ından 2b-12
evliyā A erenler, veliler
 e. 57a-11
 e.-yı kirāmuñ 3a-11
evrāk A kâğıt yaprakları
 e.-ı teķāvīm 76b-3
evsaţ A (astr.) ortalama, ortadaki
 e. 39a-8, 90b-10
evsāţ A (astr.) ortalamalar
 e. 34a-2
evsaţeyn A (astr.) iki ortalama, apoje ile periye
 e.-i 43a-2
evvel A evvel, önce; ilk, başlangıç
 e. 3a-19, 3b-1, 5b-18, 8b-14, 12b-11, 17a-3, 17a-4, 17a-4, 32b-12, 39a-15, 39a-18, 40a-16, 40a-18, 48b-17, 49a-14, 51b-2, 52b-1, 52b-5, 52b-6, 59a-

4, 59a-10, 62b-10, 62b-14, 64a-3, 66a-9, 66a-15, 70a-4, 71a-1, 73b-6, 75a-6, 77a-13, 80a-14, 80b-4, 82a-19, 87a-14, 89b-7, 90b-6, 90b-7
 e. ü şālīş 38b-5
 e. ü veter işılāhī 84a-19
 e.-de 39a-17, 58b-18, 68b-1
 e.-den 21a-1
 e.-e 58b-9, 76b-1, 84b-6
 e.-i 28b-3, 37a-13, 46a-1, 57b-11, 60b-15, 65a-11, 65a-12, 73a-1, 73a-9, 73b-16, 75b-1, 89b-15
 e.-i cedy 56a-13, 56a-14, 60a-7, 60a-10, 63a-5
 e.-i cevzā 62a-8, 62a-9, 62a-11, 62b-1, 62b-4
 e.-i delv 63b-5, 63b-2, 63b-12
 e.-i esed 63b-3, 63b-5, 63b-9
 e.-i ḥamel 21b-18, 22a-1, 22a-2, 22a-3, 32b-14, 34a-4, 34a-6, 46b-6, 55b-15, 56a-1, 56a-8, 61b-6, 61a-19, 62b-18, 63a-1, 64a-2, 66a-3, 66b-11, 71a-13, 76a-15
 e.-i ḳavs 62a-7, 62a-11, 62b-3, 86a-10
 e.-i kuṭb 59a-11
 e.-i leyl 71b-15
 e.-i mīzān 55b-16, 56a-1, 56a-8, 61a-1, 61b-5, 61b-2, 62b-18, 63a-1, 64a-2, 66a-3
 e.-i münḳalib 58b-6, 58b-4
 e.-i rüz 71b-16

e.-i sāl 76a-8
 e.-i sāl-i cülūs-ı yezdcerd bin şehriyār 75b-1
 e.-i sereṭān 60a-7, 60a-9, 61b-4, 63a-3
 e.-i şubḥ 69b-1
 e.-i vaḳt-i ‘aşr 77b-11
 e.-i vaḳt-i zuhr 77b-11
 e.-i zuhūr 69a-9
 e.-idür 73a-9
 e.-inde 43b-4, 70a-10, 74b-2
 e.-inden 60b-16, 61a-1, 73b-16, 73b-17, 74a-13
 e.-ine 8b-15, 21a-9, 24a-13, 62a-6, 65a-7, 71b-15, 71b-16, 73b-19
 e.-ki 5b-6, 8b-3, 21a-11, 25a-6, 46b-2, 50a-3, 59a-4, 70b-12
 e.-kiden 14a-1, 37a-12
 e.-kisi 20b-5
 e.-kisinde 29a-8
 e.-kisinün 24b-4
 e.-ün 52b-8, 60b-13, 73a-9, 86a-9, 86b-12
evvelā A önce, ilk önce, ilkin
 e. 27a-6, 41a-10, 49a-16, 52b-9, 53b-7, 73b-14, 76a-1, 79a-14, 82b-10, 82b-13, 83b-9, 85a-2, 87b-10
evvelü’s-sumūt A (astr.) birinci azimut, zenit ve nadir ile tam Doğu noktasından geçen ve azimut açısının kendisine nispetle aldığı yükseklik, bk. dāyire-i evvelü’s-sumūt

- e. 15b-6, 80a-6, 80a-7
e.-a 58b-15
e.-ı 58b-14, 80b-11
evzâ' A durumlar
e.-ınıñ 49a-12
e.-uñ 45a-4, 45b-1
eyle T öyle, bk. öyle
e. 56b-16
e. olsa 7a-6, 7b-17, 8a-18, 8b-18, 9b-1, 9b-17, 19a-6, 19b-13, 20b-2, 23a-1, 25b-3, 28b-3, 29a-13, 32a-16, 36a-11, 47b-4, 47b-17, 50a-3, 50a-11, 50b-2, 57b-1, 70b-2, 74a-12, 76b-1, 78a-16, 78b-10, 81a-2, 82a-17, 83b-13, 84b-19, 85b-11, 90b-6
eyle- T etmek, eylemek
e.-di 1b-6
e.-diler 22a-4, 26b-19, 36a-14, 36a-17, 36a-18, 37a-11, 72b-4, 72b-7
e.-mez 59b-6, 59b-8, 60b-14, 60b-14, 62a-8, 62a-10, 65a-17, 65b-3, 66a-8
e.-mezler 13b-17, 58a-6
e.-miş 57b-1, 74a-15
e.-mişdür 18b-19, 19b-6, 26a-4, 27b-3, 37a-13, 43b-2, 71b-13, 80a-8
e.-mişlerdür 31b-2, 75a-18
e.-r 4b-19, 5a-1, 5a-3, 5b-10, 11a-11, 15a-19, 18b-12, 24a-14, 25b-7, 26a-14, 26a-19, 32b-1, 36a-8, 41b-13, 41b-19, 42a-9, 42a-14, 42b-4, 42b-10, 42b-14, 43a-7, 43a-8, 43a-16, 44a-4, 45a-7, 45b-1, 47a-5, 47a-7, 47a-10, 48b-19, 49a-11, 58b-3, 58b-14, 59a-1, 59a-6, 59a-8, 59a-10, 60a-3, 60a-5, 60a-6, 60a-8, 60a-10, 60a-11, 60b-5, 60b-8, 60b-16, 60b-17, 60b-19, 60b-19, 61a-1, 61a-2, 61a-19, 61b-12, 62b-1, 62b-7, 62b-7, 62b-8, 62b-11, 62b-12, 62b-16, 62b-19, 62b-18, 64a-4, 64a-13, 64b-1, 64b-19, 65a-7, 66a-11, 66b-18, 67a-19, 67a-19, 67b-2, 67b-6, 67b-7, 67b-15, 67b-16, 67b-18, 68a-2, 68a-3, 68a-9, 68a-10, 68a-11, 68a-14, 68a-16, 68a-19, 68a-19, 68b-2, 68b-2, 69a-12, 73b-2, 75a-4, 78b-8
e.-rler 12b-4, 30a-12, 44b-12, 46b-10, 58a-13, 61b-13, 61b-14, 78a-6, 78a-8, 78b-5, 81a-13
e.-se 5b-2, 5b-6, 25a-14, 34a-15, 41b-13, 49b-3, 49b-4, 50b-16, 81a-17
e.-seler 8b-8, 46b-16
e.-ye 5a-18, 5b-4, 5b-5, 5b-7, 5b-8, 6b-5, 11b-8, 20b-18, 22a-1, 22a-3, 21b-19, 22a-8, 22a-11, 22a-19, 26b-11, 32a-13, 39a-15, 42a-8, 42a-14, 42b-4, 43a-5, 43a-12, 45a-11, 45a-16, 45a-13, 45a-15, 47a-11, 58b-7, 59a-13, 64a-13, 66a-10, 66b-12, 67a-13, 67a-15, 67b-5, 67b-10, 67b-11, 72a-4, 72a-7, 72a-9, 77b-18, 78b-9

e.-yeler 71b-19, 77b-17, 78a-2, 78a-7, 78a-9, 78a-11, 78a-18, 78b-1, 86b-8

e.-yen 41b-5

e.-yüp 18b-18, 23a-6, 39a-2

eylül A Eylül ayı

e. 76a-6

eyyām A günler

e. 76b-3

e. u leyālī 21a-13

e.-da 2b-8

e.-ı şayf 8a-18

e.-ı seb^c a 73b-12, 73b-15

e.-ı şitā 8b-13

e.-ını 49b-3

e.-uḡ 20a-4

eyyār A Mayıs ayı

e. 76a-5

eyyede saltānatehū A Allah saltanatını daim etsin

e. 2a-10

eẓ' āf-ı muẓā' af A pek çok, kat kat

e. 24b-10

ezmine A zamanlar

e.-i mütesāviye 5b-3, 5b-4

F

fāḫiṣ A aşırı, çok fazla

f. 23a-18, 80b-8

fārs (y.a.) fārs

f. 53a-18, 72a-17

fāryāb (y.a.) fāryāb

f. 53b-16

farz A varsayma

f. ét- 23b-4, 23b-5, 23b-17, 23b-19, 36a-12, 37a-1, 77b-5, 77b-5, 82b-12, 87a-19, 87b-12, 89b-11

f. ol- 49b-13, 74b-11,

f. olın- 3b-8, 3b-12, 3b-16, 4a-11, 4b-15, 5a-2, 5a-8, 7a-14, 7a-18, 7b-1, 20b-15, 24b-8, 25a-1, 25a-12, 32a-19, 49a-19, 49b-10, 50a-2, 50b-5, 50b-14, 61a-13, 65a-9, 70a-16, 72b-9, 81a-1, 81a-4, 82b-1, 82b-7, 81b-8, 83b-15, 84b-6, 85a-7, 88a-4, 88a-6, 89a-8, 89b-7, 90b-7

fāşıl A ayıran, bölen

f.-ı mābeyn 34b-17

fāşıla A aralık, ara; ayıran şey

f.-dur 68b-19

faşl A mevsim; bölüm

f. 26a-11

f.-dur 32b-12

f.-ı 43a-19

f.-ı evvel 32b-12

f.-ı rābi^c 45a-3

f.-ı rebī^c 26b-4

f.-ı şāliṣ 43b-19

f.-ı şānī 41a-9

faşl-ı müşterek A (geo.) ara kesit

f. 4b-11, 79b-14, 80a-4

f. m.-den 4b-11

fāzıl A faziletli, üstün kimse

f. 57b-1

fāzılu'l-muḥakkık A bilginlerden erdem sahibi

f. ğıyāse'd-dīn cemşīd 84b-9, 89b-18

f. ibn-i şāṭır 29b-16

fāzıl A fazla, artık; fazlalık, üstünlük

f. 40a-1, 40a-19

f.-ı 32b-7, 34b-1, 34b-3, 39b-11, 40a-8, 47b-1, 59b-10

f.-ı mābeyne't-ṭūleyn 79b-8

f.-ı 'arż-ı beled 61a-6, 61a-9

fāzlu'd-dāyir A (astr.) günlük yörüngesi üzerindeki Güneş'in meridyene olan açısız uzaklığı

f. 16a-5

fecr A (astr.) gün aydınlığı

f.-i evvel 71a-1

feh̄m A anlayış

f.-e 4a-3, 35a-5, 35b-3, 36b-9, 38a-9, 38b-12

fe-innehü A ve gerçekten o

f. 52b-10

felek A (astr.) küre; (mat.) bütün noktaları merkezden aynı uzaklıkta bulunan bir yüzeyle sınırlı cisim; gökyüzü, sema

f. 5a-19, 18b-6, 18b-10, 22a-16, 23a-2, 30a-6, 33a-16, 33b-18, 55b-8, 57b-9, 61b-10, 63a-10, 63b-8, 64a-8

f.-de 14a-18, 18b-5, 34a-10, 34a-13, 81b-5

f.-den 5b-14, 7b-4, 15a-18, 22a-13, 57a-18

f.-dür 17b-12

f.-e 11b-8, 30b-15, 30b-2, 48b-4, 48b-5, 55b-7

f.-i 14b-2, 29b-1, 30b-3, 30b-4, 30b-8, 30b-11, 33a-3, 33a-6, 33a-10, 33a-19, 33b-8, 52a-8

f.-i āḡer 20b-13

f.-i ḡāvī 25b-5

f.-i maḡvī 25b-5

f.-i mutavassıṭ 23a-15

f.-i muvāfiḡu'l-merkez 29b-19

f.-lerüḡ 17a-6

f.-üḡ 5b-3, 5b-4, 6a-4, 5b-15, 7b-8, 11b-10, 11b-12, 11b-14, 16b-7, 18b-1, 18b-2, 18b-4, 18b-6, 22a-15, 23a-5, 23b-3, 30a-19, 52a-7

felekī A (astr.) küresel

f. 13a-3, 29a-13

f.-ye 5a-13

felek-i āfitāb A+F (astr.) Güneş küresi, bk. felek-i şems

f. ā.-dur 6a-12

felek-i a'lä A (astr.) bütün küreleri çevreleyen ve bunları hareket ettiren küre, bk. felekü'l-eflāk, felek-i a'zam, felek-i atlas

f. 32b-17

f. a.-da 44b-1, 44b-4

f. a.-nuḡ 41b-4

felek-i atlas A (astr.) bütün küreleri çevreleyen ve bunları hareket ettiren küre, bk. felekü'l-eflāk, felek-i a'zam, felek-i a'lā

f. 6a-8, 23a-2, 89a-16

felek-i a'zam A (astr.) bütün küreleri çevreleyen ve bunları hareket ettiren küre, bk. felekü'l-eflāk, felek-i atlas

f. 6a-7, 89a-4

f. a.-dur 13b-5

f. a.-uḡ 72a-1

f. a.-uḡ 89a-10, 89a-17

felek-i cevzeher A (astr.) Ay'ın cevzeher küresi

f. 30b-6

felek-i eflāk A (astr.) bk. felekü'l-eflāk

f. 5a-13

felek-i hāmīl A (astr.) taşıyıcı küre, episiklin merkezini dışmerkezli küre üzerinde taşıyan küre

f. 30a-16

f. h.-dür 33b-1

felek-i hāricü'l-merkez A (astr.) dışmerkezli küre

f. h.-e 30a-15

f. h.-üḡ 29b-14, 30a-6

felek-i kamer A (astr.) Ay küresi

f. 30a-16, 88a-9, 88a-15

f. k.-de 6a-16

f. k.-den 6a-17

f. k.-dür 6a-15

f. k.-e 11a-19

f. k.-üḡ 6a-18

felek-i māyil A (astr.) eğimli küre

f. 41b-13, 41b-18

f. m.-de 43a-3

f. m.-i 41b-10

felek-i mirrīh A (astr.) Mars küresi

f. 88b-5, 88b-8

f. m.-dür 6a-11

felek-i mümeşşil A (astr.) ortakmerkezli küre

f. m.-den 34b-4

f. m.-i şems 47b-9

felek-i müstaḳīm A (astr.) dik küre, bk. mu'addilü'n-nehār, mınṭaḳa-i felek-i a'zam, felekü'l-müstaḳīm

f. 13b-5

felek-i müşterī A (astr.) Jüpiter küresi

f. 88b-9, 88b-12

f. m.-dür 6a-10

felek-i şāmin A (astr.) sekizinci küre, bk. felekü'l-burūc

f. 17a-5

f. ş.-den 31b-3

f. ş.-üḡ 16a-7, 28a-16

felek-i şevābit A (astr.) sabit yıldızlar küresi, bk. felekü'l-burūc

f. 43b-1, 88b-16, 89a-4, 89a-7

f. ş.-den 89a-13

f. ş.-dür 6a-8

f. ş.-ile 31a-5

f. ş.-üḡ 22a-5

felek-i şems A (astr.) Güneş küresi,
bk. felek-i āfitāb

f. 88b-2, 88b-5

f. ş.-dür 30a-4

f. ş.-üñ 47b-17

felek-i tāsi‘ A (astr.) dokuzuncu küre, bk. felekü'l-eflāk

f. 17a-4

felek-i tedvīr A (astr.) episikl; dışmerkezli daire üzerinde yer alan ve gezegenin üzerinde dolandığı daire, bk. tedvīr

f. 30a-8

f. t.-dür 33b-6

felek-i ‘uṭārid A (astr.) Merkür küresi
f. 30b-6, 88a-15, 88a-18

f. ‘u.-dür 6a-13,

felek-i zuḥal A (astr.) Satürn küresi

f. 88b-12, 88b-16

f. z.-dür 6a-9

felek-i zühre A (astr.) Venüs küresi

f. 30a-4, 88a-19, 88b-2

f. z.-dür 6a-13, 30a-17, 30b-7

felekiyyāt A (astr.) küreler

f. 6a-16

felek-medār F+A feleklerin yörüngesinde

f. 2a-7

felekü'l-burūc A (astr.) ekvator; burçlar kuşağı, ekliptik, bk. mınṭaka-tu'l-burūc; mınṭaka-i felek-i sevābit

f. 6a-8, 13b-8, 15a-15, 21a-18, 23a-2, 55b-19, 56a-1, 56a-3, 56a-8, 56a-10, 59a-3, 59a-14, 61a-9, 61b-8, 62a-10, 62a-13, 62a-14, 63a-7, 63b-7

f.-da 16a-6, 26a-6, 26b-18, 65b-2

f.-dan 42a-1, 46b-6, 59a-4, 59a-7, 63b-4, 64b-18, 65a-3, 65a-7, 66b-9, 66b-11, 66b-17, 67a-2, 67a-12

f.-ı 22a-12, 22a-15, 26a-17, 44b-11, 58b-19

f.-ıla 15a-14, 41a-15

f.-uñ 14a-5, 14a-6, 14a-12, 14a-13, 14a-11, 14b-10, 14b-13, 15a-11, 15a-13, 18b-2, 21b-15, 26a-5, 30a-13, 55b-17, 56a-6, 59a-9, 59a-11, 59b-4, 59b-11, 61a-6, 61b-7, 62b-19

felekü'l-eflāk A (astr.) bütün küreleri çevreleyen ve bunları hareket ettiren küre, başlangıç felek-i kamer kabul edildiği için bu küre dokuzuncudur. bk. felek-i a‘zam, felek-i aṭlas, felek-i eflāk, felek-i tāsi‘

f.-dür 6a-6

f.-e 6a-17

f.-üñ 18b-1

felekü'l-müstaḳīm A (astr.) ekvator, bk. mu‘addilü'n-nehār, mınṭaka-i felek-i a‘zam, felek-i müstaḳīm

f. 65a-5

fenn A bilim, bilgi

f. 52a-16

- f.-e 2a-18
- f.-i hikmet 1b-2, 3a-1
- f.-i nücüm (astr.) 2b-16
- f.-ünj 26b-16, 33a-16, 33b-6, 33b-16, 34a-2, 37b-6, 38a-12, 42a-2, 42b-14, 43a-17, 47a-13, 81b-4, 89a-19
- ferāġat** A vazgeçme
- f. 2b-8
- f.-de 2b-11
- ferāmūş** F unutma, hatırdan çıkarma
- f. ét- 3a-18
- ferāsıh** A (mat.) fersahlar, bk. fersah
- f. 10a-18, 88a-11, 88a-12, 89b-16
- f.-a 85a-14
- f.-ı kuṭr 82b-19
- f.-ı kuṭr-ı arz 82b-6
- ferd** A fert, tek, yalnız
- f.-e 2a-5
- ferid** A eşi ve benzeri bulunmayan, yekta
- f.-i 3a-6
- fersah** A (mat.) yaklaşık 5 km'lik uzaklık ölçüsü, 1 fersah = 3 mīl
- f. 8b-17, 10a-15, 10a-19, 10b-11, 51b-15, 51b-15, 81b-5, 81b-6, 81b-8, 81b-8, 82a-12, 82a-13, 82a-18, 81b-18, 82b-2, 82b-17, 83b-1, 83b-4, 83a-18, 85a-14, 85a-16, 87a-12, 87a-16, 87b-8
- f.-a 10a-19
- f.-dan 81b-17
- f.-dur 10a-14, 10a-15, 12b-7, 51a-14, 51b-16, 82a-10, 82b-16, 83b-5, 88a-12, 88a-18, 88b-2, 88b-5, 88b-8, 88b-11, 88b-19, 89a-3, 89a-7, 88b-15, 89b-17, 90a-10, 90a-13, 90a-15, 90a-17, 90a-19, 90b-2
- f.-uṅ 10a-15, 10b-6, 10b-4, 82a-12, 82a-14, 82b-18, 83a-18, 83b-2, 83b-5, 87a-13, 87a-16, 87b-8
- ferverdīn-māh** F Ferverdīn ayı, İran takviminin ilk ayı
- f. 75b-6
- fesād** A karışıklık, bozukluk
- f. 23b-6, 25a-14, 25a-18
- f.-ı 7a-8, 7b-18, 23a-14, 23b-2, 23b-7, 25a-16, 25a-17, 29a-10
- f.-ı inṭibāk 21b-10
- fetāneten** A kavrayış bakımından
- f. 57a-9
- fevāyid** A faydalar
- f. 3a-14
- fevķ** A üst, üst taraf
- f.-inde 12b-14
- fevķa'l-arz** A yerin üzerinde, göġe ait
- f. 15b-5, 50b-16, 56a-3, 56a-10, 57b-18, 58b-11, 58b-14, 59a-12, 59a-15, 60a-4, 64b-4, 65a-14, 68b-8, 68b-9, 70b-3, 73b-3
- f.-dur 15a-3
- fevķa'l-ufķ** A ufkun üzerinde
- f. 15b-15

f.-dur 16a-9
fevt A kaçırma, kaybetme
 f. ét- 2b-1
fey'î zevāl A (astr.) gölge
 f. 77b-10, 77b-13, 77b-15
 f. z.-i 72b-14
 f. z.-i miqyās 78a-15
fezāyil A faziletler, üstünlükler
 f. 2b-13
fırqa A fırka, grup
 f. 81b-11
 f.-sı 81b-11, 81b-12
fī A -de
 f. gāyeti şehri zi'l-ḥicceci 94b-2
fī zamāninā A devrimizde,
 zamanımızda
 f. 19a-7
fıkr A düşünce
 f.-i 'amiḳ 82a-2
filān A falan
 f. 28b-7, 28b-11, 28b-11
fī'l-ḥaḳıka A hakikatte, gerçekte,
 doğrusu
 f. 9b-17
fuşūl A mevsimler, kısımlar
 f. 56b-14
 f.-i erba'a 26a-12
 f.-i sāl 56b-3
 f.-i sene 21a-14
fuḫālā A üstün nitelikli kimseler,
 bilginler
 f. 57a-2

fürs A İran, bk. tāriḥ-i fürs
 f. 76b-4
ḡafr A (astr.) Ay'ın on beşinci
 konağı, Başak takımyıldızının Sırma
 (ıVir), κVir ve Khambalia (λVir)
 yıldızlarından oluşan yıldız kümesi
 ḡ. 32a-7

G - Ğ

gāh F zaman
 g. 11a-7, 12b-2, 25b-7, 25b-10, 37a-
 14, 44a-2, 44b-4, 44b-10, 44b-15,
 44b-17, 44b-18, 45b-4, 45b-6, 46a-7,
 46a-8, 46b-5, 47a-3, 57b-3, 57b-3,
 65b-12, 65b-12, 65b-12, 72a-5, 72a-
 5, 72a-7, 72a-7, 72a-13, 72a-14, 73b-
 4, 73b-4, 73b-5, 73b-5, 73b-8, 77b-2,
 77b-3
gāhi F ara sıra, zaman zaman
 g. 37a-6, 41a-14, 41a-14
ḡalebe A çokluk
 ḡ. ét- 70a-1, 70b-13
 ḡ.-sine 56b-19
ḡālib A daha kuvvetli, güçlü
 ḡ.-dür 12a-18
ḡālibā A galiba
 ḡ. 76a-16
ḡalīz A yoğun
 ḡ.-dür 69b-11
ḡanem A kuzu

ğ. 27a-7

ğarb A batı

ğ. 7b-1, 62b-3

ğ.-a 27b-15, 49b-9

ğ.-da 29a-11

ğ.-dan 18b-16

ğarbī A batısal

ğ. 19a-12, 50b-13, 58b-15

ğ. midür 50b-10

ğ.-si 65a-15

ğ.-sinden 46a-1

ğarbiyye A batısal

ğ. 26b-14, 46a-3

ğ.-de 32a-18

ğ.-si 70b-1

ğarcestān (y.a.) ğarcestān

ğ. 53b-16

ğarīb A tuhaf, garip

ğ.-de 69a-13

ğ.-dür 10b-12, 49a-17, 57a-15

ğārib A (astr.) batı noktası, yedinci ev, Güneş'in günlük yörüngesinin batı ufkunda kaybolduğu nokta bk. sābi^ç

ğ. 14b-9

ğavārib ü derec-i sivā A (astr.) batı yayı, krş. derec-i süvā vu tevālī^ç

ğ. 64b-19

ğāyet A (pek) çok; son, nihayet, uç

ğ. 3a-8, 9a-17, 19b-1, 23a-18, 24a-19, 29a-11, 40a-11, 41b-17, 51a-11, 51b-6, 94b-2

ğ.-i 21b-16, 24a-8, 24a-9, 26a-5, 43a-18, 58b-8, 58b-4, 59b-1, 59a-16

ğ.-i ba^ç id 58b-5

ğ.-i bu^ç d 56a-6

ğ.-i bu^ç d-ı mābeyn 19a-14

ğ.-i inhiṭāt 69b-2

ğ.-i irtifā^ç 56a-11, 56a-4, 60a-15, 64b-13

ğ.-i irtifā^ç -ı āfitāb 64b-13

ğ.-i mābeyn 24a-8

ğ.-i meyl 42b-7

ğ.-ile 56b-19

ğ.-ine 43a-14

ğāyib A kayıp, görünmeyen

ğ. ol- 62b-3

ğāyire A derin

ğ.-dür 9b-19

ğ.-ye 10a-2

ğayr A ayrı, başka, diğer; -sız, -siz

ğ.-i ma^ç lūmu'l-ḥāl 50a-8

ğ.-i ma^ç mūre 51a-9

ğ.-i merkez-i 'ālem 29b-4

ğ.-i mer^ç i 14b-3

ğ.-i meskūn 9a-19

ğ.-i mücesseme 17a-3, 17a-14

ğ.-i müstevī 3b-11, 3b-14

ğ.-i mütēnāhiye 24a-1

ğ.-i tāmm 5a-17, 5a-18, 11b-19, 11b-19, 12a-3

ğ.-i tāmmē 8a-5, 11b-18

ğ.-uḡ 10b-11

ğayrı A ayrı, başka, diğer

ğ. 3b-11, 5a-19, 5b-12, 8b-5, 10a-7,
13b-16, 13b-17, 15b-13, 18b-14,
19a-9, 21b-3, 21b-9, 21b-14, 21b-14,
22a-13, 22a-14, 23b-13, 25a-18, 25b-
17, 28a-10, 28a-13, 30a-15, 34a-16,
35b-6, 42a-3, 42a-5, 42b-19, 42b-19,
44b-13, 49b-7, 52a-3, 71b-17, 81b-4,
89a-11

ğ.-dan 8b-7

ğ.-na 4a-16

ğ.-nda 34a-4, 37b-13

ğ.-ndan 19b-8, 67a-17

ğ.-nuñ 11a-14

gece T gece

g. 51b-8, 60a-13, 64b-10, 68a-19,
68b-1, 74b-3

g.-de 31b-4, 31b-12, 31b-18, 32a-1,
32b-4, 46b-7, 55b-15

g.-leri 60b-1

g.-lerinde 51b-2

g.-lerinin 73b-17, 73b-18

g.-nüñ 60a-14

g.-si 60a-12, 74a-13

g.-sinde 51b-9

g.-sinüñ 73b-15, 74b-2

geç- T geçmek

g.-e 44a-5, 50b-6

g.-en 43a-11, 50b-15, 50b-18

g.-er 13b-15, 42b-8, 48b-13, 48b-16,
59b-1, 65a-13

g.-eydi 35b-11

g.-mez 13b-16

g.-miş 45a-1, 57b-9, 72b-8, 84a-8

geçür- T geçirmek

g.-eler 26a-15, 44a-12

gel- T gelmek

g.-düginden 21a-14, 21b-3, 21b-9

g.-e 23a-11, 23a-12, 24b-3, 78a-4

g.-en 21b-8, 49a-13

g.-enden 19a-19

g.-enler 19a-19, 21b-9, 21b-12

g.-ince 8b-15, 22b-13, 76b-11, 81b-
16

g.-mek 7a-18

g.-mez 7b-16, 19b-7

g.-miş 73a-3

g.-seler 49b-2

g.-üp 18b-17, 70b-11

g.-ür 6b-5, 8b-18, 11b-4, 14a-2, 14a-
2, 20a-11, 21a-7, 21a-16, 21a-10,
21a-12, 21b-5, 21b-5, 21b-6, 21b-12,
21b-10, 22b-3, 22b-5, 23b-8, 24a-15,
24a-17, 24a-18, 25b-14, 25b-18, 25b-
10, 31b-4, 32a-13, 33a-5, 37b-10,
40b-15, 42a-1, 42a-13, 42a-19, 42a-
18, 43a-12, 43a-16, 47a-9, 46b-17,
50a-13, 70b-10, 81a-4

g.-ürdi 7a-19, 20b-9, 23a-17

gelibolı (y.a.) gelibolı

g. 54a-8

gerçi A her ne kadar ... ise, vakıa

g. 19b-2, 20a-8, 37b-17

gerdiş F dönüş, dönme, dolaşma

g.-i mäh 71a-14

g.-i sāl 71a-11

gerdün-iktidār F+A sonsuz iktidarlı

g. u felek-medār 2b-3

g.-ı asker-i encüm-şümār 2a-7

gerek T gerek; mutlaka; herhalde; istersen

g. 5a-8, 7a-18, 7b-2, 8a-1, 8a-1, 9b-5, 9b-7, 17b-17, 17b-17, 22b-4, 25b-9, 25b-9, 29a-12, 50a-4, 50a-4, 66b-19, 67a-1, 80b-4, 80b-4

g.-dür 50a-12

geşt F gezme, dolaşma, seyretme

g. olın- 2b-6

getür- T getirmek

g.-di 1b-13

g.-mediler 51a-12

ğılaz A kalınlık

ğ. 29b-12

ğ.-ı 29b-11

ğ.-ınuğ 47b-18

ğıyāse'd-dīn cemşīd (k.a.)

Ğıyāseddin Cemşīd el-Kāşī

ğ. 84b-10, 89b-18

gibi T gibi

g. 2b-17, 3b-14, 4a-19, 4b-7, 5a-18, 6a-3, 6b-19, 10a-11, 11a-12, 12a-9, 13a-1, 15b-13, 19a-16, 22b-17, 23b-9, 25b-6, 30a-8, 30b-14, 32b-2, 35a-7, 37b-12, 38a-12, 40b-12, 42a-15, 54b-8, 54b-11, 58a-10, 61a-11, 66a-4, 79a-8, 79b-2, 81a-8, 82a-4, 88a-3, 88a-8

g.-dür 10a-18, 10b-7, 67b-11, 82a-16, 87b-18, 88a-7, 90a-8

ğisū F uzun saç

g.-ların 27b-3

git- (d) T gitmek

g.-dükce 40a-12, 40a-13, 60a-19

g.-e 35a-2, 35a-12, 35a-14, 36b-1, 36b-2, 40a-12

g.-en 49b-3, 49b-4, 49b-2, 49b-2, 81b-13, 81b-14

g.-enüñ 49b-12

g.-er 47a-6

g.-erdi 25a-16

g.-erler 46b-9

g.-se 49b-10

g.-üp 81b-12

gök T gök, gökyüzü

g.-leri 1b-7

gör- T görmek

g.-elüm 25b-4

g.-enler 74b-9

g.-mez misin 9a-12

göre T nazaran, kıyasla

g. 1b-4, 4a-9, 14a-19, 20a-17, 31b-7, 74a-17, 73b-19, 76b-1, 76b-16, 80b-2, 88a-8, 88a-15, 90a-9

g.-dür 48b-4, 60b-2

görin- T görünmek

g.-e 22b-6, 22b-7, 22b-8, 22b-9

g.-en 12b-16, 70b-4

g.-mek 12b-18, 29a-12, 89a-14

g.-meye 7a-13, 22b-9, 89a-13

g.-mez 45a-10, 45a-18, 45b-5, 74b-4, 74b-9

g.-üp 9a-13, 69b-12

g.-ür 9a-10, 12b-13, 12b-14, 23a-15, 40a-5, 45a-12, 45b-8, 46a-7, 48a-8, 48b-15, 55b-11, 69b-9, 69b-12, 69b-14, 70a-4, 74b-4, 74b-6, 74b-7, 74b-8

g.-üriken 9a-14

g.-ürler 49a-7, 49a-9

göster- T göstermek

g.-dügi 6b-19

g.-düklerinde 2b-4

gür (y.a.) gür

ğ. 53b-17

gurbet A gurbet

ğ. 2b-8, 2b-9

gurre A (astr.) ayın ilk günü

ğ. 73b-6, 74b-9

ğ.-i muharrem 74b-4

ğ.-leri 75a-8

ğ.-si 73b-12, 74b-10

gürüb A batma, batış

ğ. 62a-8, 63b-3, 64a-17, 67b-2, 67b-3, 67a-15, 69b-7

ğ. èt- 48b-14, 50a-2, 55b-7, 61b-1, 61b-3, 62a-4, 62b-17, 62b-14, 63b-1, 63b-4, 63b-13, 63b-13, 64a-3, 64b-2, 64b-11, 73a-13, 73a-19

ğ. eyle- 59a-10, 59b-6, 60a-5, 60a-6, 60b-13, 60b-17, 60b-19, 61a-1, 61a-2, 61a-19, 61b-13, 62a-10, 62b-19,

62b-12, 64a-13, 64b-1, 64b-19, 67a-19, 67b-7, 68a-9, 68a-10, 68a-11, 67a-14, 68a-14, 68a-16, 68b-1, 68b-2, 73b-2

ğ.-da 9a-12, 69b-9

ğ.-ı kevâkib 14b-4

ğ.-ı ma' kûs 61a-12

ğ.-ına 72a-18, 72a-19

ğ.-ından 69a-7, 69a-13

gürübî A batısal

ğ. ve cenübî: güneybatı 79a-8

güşe F köşe

g.-i ferâgat (dinlenme köşesi) 2b-11

güyâ F sanki

g. 27b-11

güft ü gû F dedikodu, söylenti

g. 2b-1

gün T gün, güneş; tarih

g. 2b-17, 3a-3, 31b-4, 31b-12, 31b-18, 31b-19, 32b-4, 40a-5, 46b-7, 49b-4, 49b-4, 55b-14, 58b-7, 58b-8, 59a-2, 59b-3, 60a-18, 60a-18, 64b-10, 72b-8, 72b-14, 73b-8, 73b-9, 74b-1, 74b-5, 74b-9, 75a-10, 75a-10, 75a-12, 75a-13, 75b-3, 75b-3, 75b-14, 75b-15, 75b-16, 75b-18, 76a-2, 76a-2, 76a-3, 76a-3, 76a-4, 76a-4, 76a-4, 76a-5, 76a-9, 76a-5, 76a-6, 76a-6, 76b-2, 76b-7, 76b-8, 76b-8

g.-de 32a-10, 56a-19, 59b-4, 75a-3, 81a-13, 81a-15

g.-den 7a-8, 19b-19, 58b-7, 58b-9,
73b-7, 73b-7, 74b-10, 76a-9

g.-dür 58b-4, 76a-6

g.-i 49b-9, 75b-2, 75b-12, 76a-8,
76b-6, 81a-12

g.-inde 73b-13

g.-inden 76a-8

g.-ine 73b-6

g.-lerinüñ 76a-1

g.-lerüñ 73b-16

g.-üñ 60a-12

gündüz T gündüz, gece karşıtı

g. 68a-18, 68b-2

g.-i 60a-14

günlük T günlük

g. 74b-9

gürcistân (y.a.) gürcistân

g. 2b-5

güzer F geçiş, geçme

g. èt- 19a-12, 41a-17, 41b-1, 41b-3,
46a-4, 55b-3, 55b-15, 56a-2, 56a-9,
59a-10, 60b-3, 69b-3, 77a-7

g. eyle- 39a-15, 41b-13, 42a-8, 42a-
14, 42b-4, 43a-5, 43a-12, 45a-11,
45a-15, 58b-7, 59a-6, 59a-8, 59a-13,
65a-7, 66a-10, 66b-18, 67b-5, 67b-
10, 67b-11, 78b-7, 78b-9, 81a-17

güzeşte F geçen, geçmiş

g. 76b-9

güzide F seçkin, seçilmiş

g.-i âl-i ‘oşmân 2a-9

H - Ĥ - Ħ

ħaber A haber, salık; bilgi

ħ. 50b-3

ħ. vèr- 28b-7, 28b-10, 57a-17, 57a-
19, 57b-1, 76b-10

ħ.-leri 9b-2

ħabeşe (y.a.) Habeşistan

ħ 51a-18, 51b-11, 52b-10, 52b-11,
56b-18, 57a-1

ħābıṭ A yukarıdan aşağı inen; iniş

h. ol- 39a-17

h.-da 35a-2, 35a-11, 36a-19, 36b-6,
38a-6

ħabṭ A hata

ħ. 28b-5

ħ. u ħaṭā 3a-17

ħāce ‘abdu’llāhu’l-enşārī (k.a.)
Abdullah el-Ensârî

ħ. 2b-12

ħāce naşîr (k.a.) Nasiruddin Tûsî,
bk. ħāce naşîr-ı tûsî

ħ. 56b-13

ħāce naşîr-ı tûsî (k.a.) Nasiruddin
Tûsî, bk. ħāce naşîr

ħ. 19a-5, 19b-13

ħācet A ihtiyaç, lüzum

ħ. 13b-2

ħacm A (fiz.) hacim, cismin uzayda
doldurduğu boşluk

ħ. 6b-16

ħ.-de 50a-11, 50b-2

h.-i 6a-19

hadd A sınır; derece, değer

h. 89a-10

h.-i maṭlūb 9a-7

haddāk A iltihaplı hastalıklar

h. 8b-4

hādde A (geo.) dar açığı

h. 4b-4, 65b-12, 65a-13

h.-den 65b-11

hāddü'z-zevāyā A (geo.) dar açığı

h. 70a-16

hādī 'aşer A on birinci

h. 77b-16

hadīd A demir

h.-i 6b-18

hādīş A meydana gelen, oluşan

h. ol- 16b-15, 16b-16, 77a-14, 77b-13

hādīşe A meydana gelen, oluşan; olay

h. 19a-17

h.-i 'azīme 73a-1

h.-i uḥrā 73a-4

hāf (y.a.) hāf

h. 53b-15

hafi A gizli, saklı; görünmeyen; (astr.) hiç doğmayan yıldız

h. 55b-5, 58a-7, 58a-16, 58b-1, 58b-10, 59a-7, 59a-8, 59a-18, 59b-12, 59b-18, 60b-7, 61a-3, 61a-12, 61a-12, 64a-15, 67a-7, 67b-1, 67b-9, 67b-18, 68a-3, 68a-12, 68a-16

h. vü ğayr-ı mer'î 14b-3

h.-de 67b-5

h.-nüñ 59b-16

h.-si 58a-18

h.-sin 15a-5, 15a-14

h.-sinden 58a-15

h.-ye 67a-5

hafif A hafif

h. 7a-4, 11a-11

h.-ini 6b-5, 7b-15

haḳ A Hak, Allah, bk. haḳḳ

h. 1b-13, 1b-13

h.-dan 89a-11

hāk F toprak

h. 2a-15

h.-dur 5a-15

hākan T Türk hükümdarlarına verilen isim, hakan

h.-ı zemīn ü zamān 2a-6

haḳāyīḳ A hakikatler, gerçekler

h.-ı riyāziyyāt 2b-15

h.-ına 89a-19

haḳīkat A doğru, gerçek

h.-de 69b-5, 82a-10, 82a-17

h.-in 19a-8, 21b-14

h.-i nıṣfu'n-nehār 20a-1

haḳīkī A gerçek, asıl

h. 44b-8, 44b-16, 44a-7, 71b-18, 72a-12, 72a-13, 84b-2, 84b-5, 84b-7, 85a-3, 85a-6

h.-den 44b-17, 72b-3

h.-dür 57b-3, 71b-6

- h.-i 84b-11
h.-i kevkeb 44a-12, 44b-7, 44b-13
h.-leri 86b-11
h.-si 44a-2, 84a-16, 84b-18, 86a-4, 86b-12, 86b-14
h.-ye 57a-7
hakikiyye A gerçek
h. 23b-12
h.-ye 72b-6
hakim A her şeyi bilen, bilge
h. 83a-13
h.-i bā-hikmete 1b-1
h.-i fāzıl 57b-1
hakir A aşağı görülen, değersiz
h. 2a-15
h.-e 2b-4, 9b-3
h.-ün 3a-2, 79a-11
hakik A hak, doğru, doğruluk; Allah
h. 20b-12, 23a-17, 24b-10, 89a-18, 94b-6
h.-ında 2a-3, 89a-15
h.-ındadır 76a-11
h.-uñ 2b-7, 3a-11, 89a-18
hāl A şimdi; durum, görünüş
h. 29a-12, 29a-16
h.-de 11a-5, 11a-8, 37a-2, 39b-5, 39b-9, 40a-6, 40a-8, 40b-16, 40b-19, 42a-12, 44b-6, 44b-9, 44b-12, 44b-16, 45a-1, 45a-10, 48b-1, 48b-9, 56a-14, 68b-7, 70b-5
h.-e 45b-4, 46a-7
h.-i 25a-2, 50a-3, 69b-12
- h.-i ān ki 7b-2, 9a-3, 9b-7, 20a-5, 29a-12, 47b-5, 81a-4
h.-ün 37b-13
hal'an A durumca
h. 56b-12
hālbuki A+T oysa, oysaki
h. 47b-6
haleb (y.a.) haleb
h. 53b-9, 94b-1
h.-de 2b-8
hālet A durum
h.-i ūlā 40a-14, 41b-19, 42a-18, 42b-13, 43a-16, 45a-19, 48b-18, 49a-10
hālī A boş
h. 51b-9, 78b-11
halic-i fārs (y.a.) halic-i fārs: Basra Körfezi
h. 52b-14
halife A halife, hükümdar
h.-nün 81b-10
hāliš A katkısız, saf
h. 12b-6
halq A yaratma, yaratılma, insanlar, buluş
h.-ı 8b-7
halқан A yaradılışça
h. ve hal'an 56b-12
h. ve hūlқан 57a-9, 57a-13
hamāmāt A çok sıcak
h.-dur 55a-2
hamāyil A taşıyıcılar
h.-i 57b-10

hamedān (y.a.) hamedān

h. 53b-12

ḥamel A (astr.) Koç burcu, ekliptik üzerinde yer alan burçların ilki; gök eşleğinin kuzeyinde, burçlar kuşağında on üç yıldızdan oluşan bir takımyıldız

ḥ. 26b-2, 27a-6, 28b-1, 32b-15, 34a-4, 61a-19, 61b-6, 61b-13, 62b-7, 64a-2, 66a-3, 66b-1, 66b-2, 66b-11

ḥ.-de 46b-6

ḥ.-den 21b-18, 21b-18, 22a-2, 26b-10, 32a-3, 56a-1, 62a-2, 63a-1, 71a-13, 76a-15

ḥ.-e 22a-1, 22a-3, 28a-8, 28b-2, 56a-8, 58a-2, 62b-18, 76a-10

ḥ.-ünj 34a-6, 55b-16, 60b-15, 62b-15

ḥamīde A beğenilen

ḥ. 2b-14

ḥāmīl A (astr.) taşıyıcı küre, episiklin merkezini dışmerkezli küre üzerinde taşıyan küre; taşıyıcı

ḥ. 16b-17, 17b-4, 17b-6, 17b-8, 17b-14, 30b-4, 30b-8, 30b-12, 30b-18, 30b-18, 30b-10, 33b-17, 39b-5, 40b-4, 40b-15, 40b-15, 40b-18, 41a-3, 42a-4

ḥ.-den 33b-4

ḥ.-dür 17a-19, 17b-7, 33a-11, 33b-10

ḥ.-e 17a-12, 47a-11

ḥ.-i 31b-11, 35b-5, 40b-14, 47b-14

ḥ.-i ḥāricü'l-merkez 17a-10

ḥ.-i kamer 30a-18, 40b-4

ḥ.-i merkez-i ḥāmīl 16b-17, 17b-3, 17b-7, 17b-8, 17b-14, 17b-17

ḥ.-i muvāfiḳu'l-merkez 17a-10

ḥ.-i 'uṭārid 31b-1, 49a-4

ḥ.-i şems 47a-6

ḥ.-i zuḥal 40b-6

ḥ.-i zühre 49a-3

ḥ.-ile 17a-16

ḥ.-inünj 16b-14, 16b-15, 29a-10, 40b-10, 40b-11, 47a-2, 47a-4, 47b-12

ḥ.-leri 32b-6

ḥ.-lerinden 47b-1

ḥ.-lerinünj 16b-18, 36b-11

ḥ.-ünj 17a-17, 17b-2, 30b-2, 33b-4, 33b-15, 34a-19, 34b-2, 36a-12, 36a-16, 37a-8, 37b-5, 39b-10, 40a-4, 40a-7, 46b-7, 46b-15, 47a-7

ḥamīs A beşinci; perşembe günü

ḥ. 49b-5, 49b-11, 49b-9

ḥāmīs A beşinci

ḥ. 31a-2, 54a-2, 64a-4

ḥ.-de 54a-8, 60b-4

ḥ.-dür 57a-13

ḥāmīse A beşinci

ḥ. 12a-14

ḥams A beş

ḥ. 10b-5, 10b-8, 10b-8

ḥams ve ḥamsīn ve tis'a-mi'e A 955 (yıl)

ḥ. 94b-3

ḥamse-i müsteriḳa A İran takvimine eklenen 5 artık gün

ḥ. 75b-6

ḥamse-i müteḥayyire A (astr.) Mars, Venüs, Merkür, Jüpiter ve Satürn'den oluşan gezegen kümesi, bk. müteḥayyire

ḥ. 6a-15

ḥ. m.-de 32a-14

ḥ. m.-ye 6a-16

ḥānbalıġ (y.a.) ḥānbalıġ

ḥ. 54b-3

ḥāne A basamak

ḥ 4b-7

ḥ'ār F hor, hakir, değersiz

ḥ. u zār 2a-14

ḥarāb A harap, yıkın

ḥ. ol- 52a-12

ḥarāret A sıcaklık; susuzluk

ḥ. 8a-12, 8a-13, 8a-19, 9b-4, 56b-15

ḥ.-e 9a-15

ḥ.-i sereṭān 8b-3

ḥ.-i 8b-1, 9a-10, 9a-13, 9a-15

ḥ.-i neḥār 70a-1

ḥ.-inden 8b-1

ḥ.-inüġ 8b-19

ḥ.-üġ 8a-10, 56b-19

ḥarekāt A hareketler

ḥ. 1b-8, 17b-18

ḥ.-ı 16b-3, 30a-1, 31a-3, 31a-5, 33a-4

ḥ.-ı 'ālī-i tedāvīr-i müteḥayyire 48b-10

ḥ.-ı eflāk-i ḥavāmil 31b-10

ḥ.-ı eflāk-i mümeṣṣil 31a-4

ḥ.-ı evcāt 9b-13

ḥ.-ı ġarbiyye 26b-14, 32a-18

ḥ.-ı ḥāmil 47b-1

ḥ.-ı ḥavāmil 35a-8

ḥ.-ı merākiz-i tedāvīr 16b-9

ḥ.-ı merkez-i ūems 16b-11

ḥ.-ı nokṭa 16a-15

ḥ.-ı nokṭa-ı mefrūze 15b-12, 16a-7

ḥ.-ı ūarḳiyye 32a-17

ḥ.-ı tedvīr 38a-4

ḥ.-ın 31a-2

ḥ.-ından 16b-4, 16a-17, 16a-17

ḥareket A hareket, devinim; kıvıldaama; deprem

ḥ. 4b-19, 5a-3, 5a-8, 5b-2, 5b-16, 6a-5, 6b-15, 7b-6, 8a-2, 18b-14, 19a-12, 21a-9, 33a-1, 33a-2, 34a-14, 34a-15, 34a-16, 36a-8, 49b-19

ḥ. ét- 6b-9, 7a-9, 7a-12, 7b-7, 7b-9, 7b-9, 16b-18, 20b-15, 20b-16, 20b-17, 21a-18, 23a-9, 24a-9, 26b-12, 28a-16, 31a-6, 36b-4, 39b-6, 39b-8, 39b-11, 40a-8, 46b-8, 46b-12, 62b-2, 62b-3, 64a-19, 64b-1, 66a-9

ḥ. étdür- 22a-13, 22a-14, 40b-14

ḥ. eyle- 5a-1, 5b-2, 5b-5, 5b-10, 6b-5, 11b-8, 12b-4, 21b-19, 22a-8, 22a-19, 26b-11, 32a-13, 32b-1, 45a-13, 45a-16, 47a-5, 61b-12, 62b-1, 64a-13
ḥ.-e 5b-10, 7b-12, 26b-11, 49b-13

- Һ.-i 7a-6, 6b-8, 7a-11, 7a-12, 7b-11,
 7b-12, 11b-12, 15b-13, 15b-14, 16a-
 7, 18b-8, 19a-9, 22b-6, 22b-11, 23a-
 5, 27a-9, 28a-16, 32b-4, 32b-6, 33a-
 5, 33a-6, 33a-8, 33a-10, 33a-12, 33a-
 13, 33a-15, 33a-17, 33a-19, 33b-2,
 33b-7, 33b-9, 33b-11, 33b-18, 37b-
 16, 38a-1, 39a-16, 39b-4, 39b-10,
 40a-2, 40a-2, 40a-4, 40a-4, 40a-7,
 40a-10, 43b-1, 46a-3, 46b-7, 47a-4,
 47a-6, 49b-10, 49b-13
 Һ.-i āfītāb 72a-8
 Һ.-i arz 7a-7, 7b-12
 Һ.-i ‘avdet 21a-11
 Һ.-i basīte 5b-1, 22b-2
 Һ.-i cevzeher-i kamer 31b-18
 Һ.-i cüz’iyye 32b-10
 Һ.-i devriyye 6b-8, 7b-15, 7b-17, 8a-
 2
 Һ.-i eflāk 47b-2
 Һ.-i evcāt 31b-3
 Һ.-i felek 5a-19, 7b-4, 11b-8
 Һ.-i felek-i sāmīn 31b-3
 Һ.-i ġarbiyye 46a-3
 Һ.-i hāmīl 33b-16, 35b-4, 39b-5
 Һ.-i hāmīl-i ‘uṭārid 49a-4
 Һ.-i hāmīl-i zühre 49a-3
 Һ.-i hāricü’l-merkez 34a-17
 Һ.-i hāricü’l-merkez-i şems 31b-4,
 31b-11, 31b-17, 32b-7, 49a-4, 49a-5
 Һ.-i hilāf-ı tevālī 48b-15
 Һ.-i idbār 23a-10
 Һ.-i idbāriyye 22b-8
 Һ.-i iḡbāl 23a-10
 Һ.-i iḡbāliyye 22b-9
 Һ.-i ḡasriyye 8a-1
 Һ.-i kevkeb-i tevālī 39b-9
 Һ.-i māyil-i kamer 31b-19
 Һ.-i merkez 37a-17
 Һ.-i merkez-i küre 37a-14
 Һ.-i merkez-i şems 16b-8, 47a-5
 Һ.-i merkez-i tedvīr-i kamer 37a-19
 Һ.-i meyl 23b-4
 Һ.-i mezbūre 23b-4
 Һ.-i mutavassıṭ 23b-18
 Һ.-i müdür 49a-5
 Һ.-i müdür-i ‘uṭārid 31b-16
 Һ.-i mümeşşil 34a-17
 Һ.-i mürekkebe 22b-3
 Һ.-i şālīşe 32b-9
 Һ.-i sehm 7a-16, 7b-1, 7b-3
 Һ.-i şevābit 22a-6, 22b-5, 22a-9
 Һ.-i şems 47b-1, 49b-10, 57b-5, 64b-
 7
 Һ.-i tedvīr 32a-18, 36a-7, 37b-18,
 39b-5, 39b-12
 Һ.-i tedvīr-i kamerī 32a-17
 Һ.-i tevālī 31b-6, 48b-13
 Һ.-i vusṭānī 24a-8
 Һ.-ile 31a-6
 Һ.-in 18b-2, 18b-16, 18b-18, 22b-10,
 23b-16
 Һ.-inden 8b-16, 16b-2, 16b-14, 16b-
 15, 34b-2, 40a-7

- h.-ine 7b-8, 46b-15
h.-ini 23b-3, 31b-2
h.-inüñ 7b-5, 22a-5, 34b-1, 34b-3, 39b-11
h.-leri 7a-18, 22a-14, 29a-10, 46b-10
h.-lerinden 34a-19
h.-lerinüñ 23b-15, 23b-17
h.-üñ 18b-8, 21a-11, 40a-8
hareket-i 'arziyye A (astr.) enlemsel hareket
h. 'a.-de 7b-19
hareket-i hāşşe A (astr.) anomalistik hareket
h. 32a-19
h. h.-si 64a-18
hareket-i sāniyye A (astr.) ikinci hareket, Güneş'i ve yıldızları batıdan doğuya doğru döndüren hareket
h. 23b-14, 24a-16, 64a-17
h. ş.-de 18b-13, 19a-15, 23b-7
h. ş.-i 23b-6, 25a-17
h. ş.-nüñ 24b-3, 25a-4
hareket-i takvīmiyye A (astr.) boylamsal hareket bk. hareket-i tūliyye
h. 33a-3, 34a-1
hareket-i tūliyye A (astr.) boylamsal hareket bk. hareket-i takvīmiyye
h. 33a-2
hareket-i ūlā A (astr.) birinci hareket, doğudan batıya doğru olan ve gece gündüzü meydana getiren hareket
h. 48b-14, 52a-6, 57b-10, 61b-12, 63a-11, 63b-9, 64a-11
h. ū.-dan 22a-14
hareket-i vasaṭ A (astr.) ortalama boylam hareketi
h. 34a-16
h. v.-in 35b-9
hareket-i yevmiyye A (astr.) günlük hareket
h. 7a-9, 7a-16, 7b-4, 12b-3, 27a-9, 31b-8, 48a-8
h. y.-den 7b-3, 18b-14,
h. y.-i 7a-7,
h. y.-nüñ 7b-1
h̄ārezm (y.a.) h̄ārezm
h. 54a-10, 79a-8
h.-i 79a-9
h̄āric A dış, dışarı; dışta
h. 10a-19
h.-den 34a-11
h.-e 31b-6, 34b-12
h.-üñ 39a-1
h̄āricetü'l-merākiz A (astr.) dış merkezler
h. 38a-12
h.-i 30a-11
h̄āric-i kısmet A (mat.) kalan
h. 72b-16, 73a-17, 82b-5, 82b-15, 83a-6, 84b-7, 85b-4, 87b-4, 87b-14, 90b-8

h̄āric-i şuver A (astr.) dış suretler, burçlar kuşağının dışında yer alan 57 adet yıldız

h̄. 28b-10, 28a-10

h̄āricül'l-merākiz A (astr.) dış merkezler

h̄.-i 29b-18

h̄āricü'l-merkez A (astr.) dış merkezli, merkezi ekliptiğin merkezi olmayan (küre)

h̄. 16b-9, 25b-9, 29b-3, 29b-8, 34a-17

h̄.-de 38b-6, 38b-11, 39a-11

h̄.-den 17a-7

h̄.-dür 17a-10, 33a-8

h̄.-e 17a-12, 30a-2, 32b-3

h̄.-i 41a-11

h̄.-i h̄āricü'l-merkez-i şems 32b-7, 40b-1, 40b-2, 49a-4, 49a-6

h̄.-i muh̄it̄ 29b-10

h̄.-i şems 31b-17, 31b-4, 31b-11

h̄.-inüñ 30a-7

h̄.-ün 16b-2, 29b-15, 38b-11, 38b-13

h̄ārif A (astr.) güz

h̄.-dür 56b-7

h̄ārifī A güze ait

h̄.-dür 26b-7

h̄ārr A sıcaklık, sıcak

h̄.-dur 56b-19

h̄ārre A kızgın, sıcak, yakıcı

h̄. 8b-5

h̄.-nün 8b-11

h̄.-ye 8b-6, 8b-8, 8b-9

h̄aseb A göre, nazaran; neden

h̄.-i ile 6b-1, 9a-8, 18b-10, 38b-8, 43b-18, 47b-11, 71b-10, 89a-12

h̄.-nce 21b-7

h̄āşıl A ortaya çıkan, meydana gelen; (mat.) sonuç

h̄. 87b-19

h̄. ol- 8b-11, 10a-1, 11b-11, 11b-15, 11b-16, 12b-16, 34b-9, 35a-5, 35b-1, 36b-3, 36b-8, 50b-6, 68b-12, 71a-4, 81a-12, 83a-5, 84a-11, 85a-4, 85a-8, 85a-16, 85b-16, 86a-13, 87a-4, 87b-2, 87b-2

h̄.-ı zarb 83a-3

h̄.-ı 82b-4, 85b-2, 88a-14

h̄.-ı zarb 82b-11, 87b-12, 88a-5

h̄aşr A toplanma

h̄. ol- 12a-7

h̄āşşe-i mer'iyye A (astr.) gerçek anomali

h̄. 37b-14, 38a-8

h̄. m.-den 37b-15

h̄āşşe-i vasatīyye A (astr.) ortalama anomali

h̄. 38a-3, 38a-6

h̄āşiyeteyn A iki kenar

h̄.-dür 39a-9

h̄atā A yanlış

h̄. 90a-3

h̄.-ların 3a-17

h̄.-yı fāhiş ét- 80b-8

ḥatm A bitirme

ḥ. eyle- 43b-2

ḥ. olın- 40b-1

ḥattā A üstelik, ayrıca

ḥ. 18b-14, 19a-18, 28b-1, 55b-11, 57a-10, 69b-8, 70a-5, 70a-10, 89a-11

ḥatt A hat, çizgi

ḥ. 3b-4, 3b-7, 3b-13, 3b-17, 4a-4, 4a-5, 4a-6, 4a-7, 4b-1, 4b-7, 4b-8, 4b-8,

4b-9, 4b-11, 4b-12, 4b-14, 7b-14, 14a-19, 14b-7, 14b-19, 15b-2, 32b-

16, 33b-5, 34a-11, 34a-14, 35b-7, 35b-11, 36a-1, 36a-1, 44a-4, 44a-9,

44a-4, 44b-3, 44b-3, 77a-12, 78b-1, 78b-1, 78b-8, 78b-3, 79b-11, 80a-2,

80a-4, 80a-12, 80a-9, 80a-10, 80a-16 ḥ.-a 3b-18, 4b-15, 4b-16, 4b-17, 33a-

1, 34b-17

ḥ.-dan 4b-14

ḥ.-dur 34a-8, 34a-9, 34a-12

ḥ.-ı 4a-11, 83b-13

ḥ.-ı āḥer 78b-2

ḥ.-ı fāşıl-ı mābeyn-i nişf-ı evcī vü nişf-ı ḥaẓīzī 34b-17

ḥ.-ı ḥāric 34b-12

ḥ.-ı i' tidāl 78b-2

ḥ.-ı istiḳāmet 4b-16

ḥ.-ı mārr-ı evc ü ḥaẓīz 38a-2, 39a-12

ḥ.-ı mārr-ı evc ü ḥaẓīzī 34b-15

ḥ.-ı merkezī 34a-12, 34b-6

ḥ.-ı merkez-i mu'addil 38a-10

ḥ.-ı mezkūr 32b-18, 32b-19, 36a-4

ḥ.-ı müstedir 3b-18

ḥ.-ı şu'ā 77a-7

ḥ.-ı şu'ā-ı başariyye 70b-2

ḥ.-ı vasaṭ-ı süfliyeyn 49a-1

ḥ.-ı vasaṭ-ı şems 49a-1

ḥ.-ıla 39a-14

ḥ.-uḡ 4a-17, 4b-2, 35a-9, 34b-13, 35b-9, 37a-3, 39a-11, 39a-3, 44a-13, 44b-2

ḥatt-ı istivā A (astr.) ekvator, ekvator dairesi, bk. mu'addilü'n-nehār

ḥ. 20b-8

ḥ. i.-da 50b-16, 50b-18, 52a-19, 56b-9, 56b-14, 56b-16, 56b-17, 57b-3,

64b-19, 65a-18, 66a-6, 67a-15, 70a-8, 72b-19, 81a-6

ḥ. i.-daki 71b-12

ḥ. i.-dan 52b-3

ḥ. i.-dandur 51a-14

ḥ. i.-nuḡ 50b-5, 50b-18, 51a-10, 50b-15, 51a-18, 55b-1, 55b-2, 55b-9, 67a-17

ḥ. i.-ya 52b-5, 57a-15, 57a-16, 65a-4

ḥ. i.-yıla 50b-14

ḥatt-ı maşriḡ u mağrib A (astr.) doğu ve batı çizgisi

ḥ. 14b-8, 80b-7, 80b-9

ḥ. m. u m.-i mekke 80a-4

ḥ. m. u m.-idür 80a-3

ḥatt-ı merkez-i mu'addil A (astr.) ekuant çizgisi, ekuant ile episiklin merkezinden geçen çizgi

h. 35b-8, 36a-9

h. m. m.-ün 37a-3

hatt-ı münhanī A eğri çizgi

h. 3b-14, 3b-15

hatt-ı müstaķim A (mat.) doğru çizgi, doğru

h. 3b-12, 4a-1, 7a-14, 14a-2, 70b-4, 77a-5, 79b-10, 80a-1

h. m.-i 3b-8

hatt-ı nuşfu'n-nehār A (astr.) meridyen çizgisi

h. 15a-1, 78b-1, 79b-13, 80b-4

h. n.-ı 77b-16, 79b-11

h. n.-uñ 79b-14

hatt-ı semt A (astr.) azimut çizgisi, azimut noktalarını birleştiren çizgi

h. 15b-3

hatt-ı semt-i kıble A (astr.) kıblenin azimut çizgisi

h. 81a-17, 81b-1

h. s. k.-den 80a-17

h. s. k.-dür 80a-16

hatt-ı takvīmī A (astr.) boylam çizgisi

h. 33a-1, 34b-5, 34b-6, 34b-12, 36a-1, 36a-9

hatt-ı vasaī A (astr.) ortalama çizgi, dışmerkezden ve episiklin merkezinden geçen çizgi

h. 34a-5, 34a-15, 34b-5, 35a-9, 38a-10

h. v.-den 34a-7

h. v.-nün 34a-7

havā A hava

h. 5a-15, 7b-9, 7b-6, 7b-7, 11a-12, 11b-19, 12b-8, 69b-10, 69b-19

h.-da 7b-14, 28b-19

h.-dan 69b-16

h.-dandur 11b-8

h.-dur 69b-15

h.-dur (ṭabaķa-i h.) 12a-14

h.-ı 12b-4

h.-nuñ 7b-8, 7b-12, 11b-3

h.-sınuñ 69b-6

h.-ya 6b-19, 7a-3, 7a-15

h.-yı (ṭabaķa-i h.-yı ġālib) 12a-18

h.-yı keşif 12b-8

h.-yı laīf 12b-14

havālī A etraf, çevre

h.-sinde 45b-2, 46a-4

havāmil A (astr.) taşıyıcı küreler, episiklin merkezini dışmerkezli küre üzerinde taşıyan küreler

h. 16b-10

h.-i 35a-8

h.-inün 41a-15

h.-ün 41b-5

havāşş A özellikler

h.-in 55b-1, 57b-8, 58b-17, 64a-5

hāvī A içine alan, kaplayan, (geo.) çevreleyen (küre)

h. 22a-15, 25b-5, 25b-7, 25b-8, 29b-13

h.-nün 25b-12, 25b-16

ḥavl A etraf, çevre; yıl; kuvvet

ḥ.-i merkez 33a-7, 33a-9, 33a-13, 33a-18, 33a-19, 33b-2, 33b-8, 33b-9, 33b-11, 33b-18

ḥ.-i merkez -i 'ālem 33a-11

ḥ.-i merkez-i müdür 33b-12

ḥ.-i merkez-i 'ālem 33a-8, 33a-12, 33a-15, 33a-17, 33b-7, 33b-10, 33b-11, 33b-19, 35a-8, 35b-5, 37b-1

ḥ.-i merkez-i mu'addilü'l-mesîr 37a-17

ḥ.-i re's 64a-14

ḥ.-inde 5b-9, 5b-10, 23a-9, 33a-4, 33b-3, 33b-13, 33b-17, 37a-15, 40b-14

ḥāyil A engel

ḥ. ol- 45b-3, 46a-5

ḥayr A iyilik

ḥ.-ıla 94b-5

ḥayr du'a A bir kimsenin iyiliğini isteyen dua

ḥ. d.-dan 3a-18

ḥaysiyyet A değer, derece

ḥ. 6a-19

ḥ.-inden 23a-15

ḥayt A iplik

ḥ.-ı ṭavîl 28a-5

ḥaytî'l-kettân A (astr.) Balık takımyıldızı

ḥ. 28a-6

ḥayvân A hayvan

ḥ. 10a-6, 51a-5

ḥayvânât A hayvanlar

ḥ. 5a-18, 12a-12

ḥ.-ı müteneffise 9b-19

ḥ.-ıçun 10a-5

ḥ.-uḡ 10a-3

ḥāzır A hazır, anık, amade

ḥ. 2b-2

ḥ. ol- 81b-10

ḥāzinî (k.a.) Ebû Cafer-i Hâzinî, bk.

ebû ca'fer-i ḥāzinî

ḥ. 20a-13, 20a-15

ḥazırân A Haziran ayı

ḥ. 76a-5

ḥazîz A en aşağı; (astr.) yerberi, periye, bir gezegenin Yer'e en yakın olduğu nokta, bk. bu'd-ı akreb

ḥ. 8a-15, 9b-7, 9b-11, 9b-12, 29b-8, 35b-2, 39a-2, 42a-9, 42a-14, 42b-1, 42b-5, 42b-15, 43a-2, 57b-5

ḥ.-de 9a-6, 34b-6, 37b-4, 37b-11, 46b-19, 47b-3

ḥ.-dedür 29b-11

ḥ.-den 35a-14, 36b-2, 40a-11

ḥ.-e 35a-1, 35a-2, 35a-12, 36b-1, 39a-13, 39b-12, 40a-9, 40a-10, 41b-3, 42b-7, 42b-9, 47a-1

ḥ.-i 30b-19, 39a-5, 42a-6, 47a-12, 47a-15

ḥ.-i arz 9a-4

ḥ.-i mer'î 36a-3, 36a-4, 36a-6, 36a-8, 37b-12, 38b-7

ḥ.-i mezellet 2a-14

h.-i 'uṭārid 43a-9

h.-i süfliyeyn 42b-3

h.-i vasaṭī 37b-10, 37b-12

h.-ine 47a-11

h.-üñ 9b-5

ḥazīzī A (astr.) perijeye ait

h. 34b-18, 34b-16

h.-de 31b-7, 31b-9

h.-dür 38b-6

ḥazramūt (y.a.) ḥazramūt

h. 52b-12

ḥazret A hazret

h.-i 2a-8

h.-i ādem 9b-10

h.-i ḥ'āce 'abdu'llāhu'l-enṣārī 2b-12

h.-i ḥaḫḫ 2b-7, 3a-10, 89a-11, 89a-18

h.-i imām ebī ḥanīfe 77b-14

h.-i imām faḥr-i rāzī 29a-7, 89a-15

h.-i imām ṣāfī 77b-11

h.-i risālet-penāh 73a-10

hefte F hafta

h.-den 75a-1

heft-iḳlīm F+A yedi bölge, yedi iklim

h. 2a-7

heḳa'a A (astr.) Ay'ın beşinci konağı, λGem, φ1Gem ve φ2Gem yıldızlarından oluşan yıldız kümesi

h. 32a-6

hem F hem

h. 22b-19, 24a-11, 44a-3, 44a-3, 82b-9, 82b-9

hemān F çabucak; o anda

h. 3a-12, 21a-10, 25a-13, 28b-3, 45b-8, 46a-2, 57b-18, 62a-4, 62b-7, 64a-6, 67b-3

hemīše F daima, her zaman

h. 2a-11

hemvār F her zaman; düz yer, uygun yer

h. ét- (düzleştirmek) 75b-19,

h. eyle- (düzleştirmek) 77b-17, 78a-2

hendese A geometri, bk. uşūl

h. 2b-16, 83b-16

h.-de 47b-7

hendesiyyāt A geometri, hendese

h.-a 3b-1

hene'a A (astr.) Ay'ın altıncı konağı, Alzirr ve Dağlama yıldızlarının oluşturduğu yıldız kümesi

h. 32a-6

her F her, hep, bütün

h. 2a-5, 2b-1, 3b-2, 4a-4, 4a-9, 4a-10, 4a-11, 4b-8, 4b-14, 4b-12, 4b-13, 4b-19, 5a-9, 5a-12, 5b-2, 5b-8, 5b-16, 5b-17, 5b-15, 6b-9, 6b-12, 6b-14, 6b-17, 6b-18, 7a-4, 8b-10, 10a-6, 10b-16, 10b-18, 13a-2, 13a-3, 13a-5, 13a-6, 13a-8, 13a-9, 13b-3, 18b-8, 18b-11, 18b-18, 20a-10, 20b-8, 23a-8, 23b-9, 24a-2, 26a-11, 26a-19, 36a-13, 37a-4, 38a-3, 51b-8, 55b-2, 58a-16, 58a-18, 58b-17, 58b-3, 62b-8, 62b-12, 64a-11, 64a-17, 66a-1, 68a-

17, 70a-2, 71b-3, 72b-1, 72b-8, 72b-10, 72b-16, 73a-6, 73b-10, 73b-12, 74a-6, 74a-1, 75a-7, 75a-12, 75b-2, 75b-16, 76a-11, 76b-7, 76b-12, 76b-15, 77b-18, 78a-3, 78a-4, 81a-9, 82a-9, 82a-15, 82b-8, 82b-15, 86b-19, 90b-10

h. gāh 11a-7, 37a-14, 46b-5, 47a-3,

h. kaçan ki 8a-11, 68b-8

h. kıanda 8a-17

her bir F+T ayrı ayrı hepsi

h. 4b-12, 5a-2, 5a-7, 13a-7, 26a-19, 36a-16, 37a-8, 46b-19, 52a-17, 57b-8, 58a-4, 58b-3, 58b-9, 61b-14, 61b-14, 62a-2, 62a-3, 62b-10, 62b-11, 62b-13, 65b-3, 65a-18, 65b-7, 65b-15, 66a-5, 66b-6, 66b-7, 71b-17, 78b-4, 81a-11, 81b-8, 82a-5, 82a-6, 82a-7, 82a-7

her biri F+T ayrı ayrı hepsi

h. 2a-1, 4a-17, 4b-13, 5a-5, 16b-7, 30a-6, 30a-9, 37a-6, 40b-13, 41a-13, 44b-11, 44b-12, 48b-5, 50b-7, 67a-2, 71b-9, 74b-14

h. b.-nde 3b-12, 26a-13

h. b.-nden 47a-8

h. b.-ne 3b-19, 4b-3, 6a-6, 13a-9, 13b-1, 15a-19, 15b-13, 26a-5, 29b-16, 46b-13, 44b-18, 48a-6, 58a-1, 77a-2

h. b.-ni 18b-4, 38b-1, 72b-3, 72b-7, 75b-14, 75b-15

h. b.-nün 5a-7, 6a-3, 16a-1, 21b-16, 21b-17, 32a-4, 32a-6, 32b-6, 33a-3, 33a-3, 33a-18, 33a-18, 37a-17, 37a-18, 41b-3, 67b-8, 81b-17

h. b.-si 11a-3, 17a-15, 20b-19, 24a-2, 71b-5

her çend F her ne zaman

h. 44a-9

h. ki 39b-12, 40a-9

herāt (y.a.) herāt

h. 2b-11, 53b-15

hergiz F asla; hiçbir zaman

h. 7a-1, 23b-14, 45a-9, 45a-18, 45b-5, 56a-19, 59a-3, 59b-4, 60a-12, 65a-17, 67a-16, 73b-6

hey'et A (astr.) astronomi, gök bilimi; şekil, görünüş, konum

h. 1b-2, 17a-13, 18b-2, 38b-3

h.-de 2b-16

h.-den 16b-19, 22a-4

h.-i eflāk-i kevākib-i 'ulviyye 30a-3, 30a-16, 30b-6

h.-i felek 61b-10, 63a-10, 63b-8

h.-i felek-i kıamer 30a-16

h.-i felek-i 'uřārid 30b-6

h.-i felek-i Şems 30a-4

h.-i ğayr-ı mücesseme 17a-3, 17a-14

h.-i mücesseme 17a-4

h.-i zemīn 49a-11, 49a-14, 49a-15

h.-in 29a-19

h.-ün 16b-6, 32b-3

hıfz A saklama; ezber

h. eyle- 5a-18

h. olun- 81a-16

hıfā (y.a.) hıfā

h. 53b-18, 71b-8, 76b-9

hıfā A diyar, memleket

h.-ı semerķand 3a-7

h.-ı tebriz 2b-6

hicāz (y.a.) hicāz

h. 52b-14

hicret A göç, Hicret, Hicrî takvimde tarih başı sayılan Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye göç etmesi

h. buyur- 73a-11

h.-i nebî 43b-2, 73a-7

hicretü'n-nebeviyye A Hicret, bk. hicret

h. 94b-3

hiç F hiç

h. 18b-5, 30a-5, 30a-17, 30b-7, 41a-11

hiç bir F+T hiçbir

h. 3b-3, 3b-13

hidāyet A doğru yol, müslümanlık yolu

h.-i 2b-7

mazhar-ı h. ol- 2a-2

hikmet A felsefe

h. 1b-2

h.-de 2b-16

h.-den 3a-1

hikmet-i ṭabī'yye A fizik bilgisi

h. ṭ.-de 5a-12

hikmetü'l-işrāk (e.a.) Şihābeddîn-i Maktûl'ün *Hikmetü'l-İşrāk* adlı eseri

h. 11b-6

hilāf A karşı, zıt

h.-ı burüc 28a-16

h.-ı ma' hüd 60b-17

h.-ı velā 66b-1

h.-ıdur 42b-5, 90a-1

h.-ınca 21a-11

h.-ında 42b-1, 68b-7, 81b-2

hilāf-ı tevālī A (astr.) bir gezegenin diğer on iki burcun tertibine zıt olarak hareketi, geri hareket, bk. idbār, krş. tevālī

h. 22a-8, 22b-11, 23b-16, 26b-12, 32a-14, 32a-15, 32b-1, 34a-18, 34b-1, 34b-1, 36b-4, 39b-7, 39b-10, 40a-1, 40a-4, 40a-6, 40a-7, 46b-9, 47a-6, 48b-11, 48b-16, 49a-5

h. t.-dür 36b-9, 48b-11

hilāl A (astr.) hilal, ayça, yeni ay

h. 11a-10, 45a-12, 71a-16, 74b-8

h.-den 73a-12

h.-i āḫir 73a-12

hilvān (y.a.) hilvān

h. 53b-11

himmet A yardım, emek

h.-lerine 3a-11

hind (y.a.) hind

h. 8b-11, 19b-2, 22b-16, 53b-1

hindī A Hint, Hintlilere ait

h. 73b-17, 74a-9, 74a-15

- h̄isāb** A hesap, aritmetik
 h̄. 9b-13, 20a-10, 33a-14
 h̄. eyle- 49b-3, 49b-4
 h̄. olın- 76b-16
 h̄.-a getir- 51a-12
 h̄.-ı 38b-5, 74a-8, 76b-13, 88a-11, 89b-4, 90b-12
 h̄.-ıla 37b-3, 73b-14, 74a-13, 81b-4, 88a-9, 89b-2
 h̄.-larında 28b-5
h̄iss A duygu, sezgi
 h̄.-de 9a-6
 h̄.-üñ 9a-8
h̄işşe-i şubh̄ A (astr.) sabah vakti
 h̄. 70a-4, 70a-11
 h̄. u şafağ 70a-8
h̄işşe-i şafağ A (astr.) şafak vakti
 h̄. 70a-11
 h̄. ş.-dan 70a-5
h̄issiyye A hisle ilgili, hissedilen
 h̄. 3b-3
 h̄.-den 10a-12
h̄izmet A hizmet, iş, görev
 h̄.-i 2b-5
 h̄.-lerine 2b-19
h̄od F dahi, üstelik
 h̄. 7b-3, 24b-9
h̄od F kendi
 h̄. 22b-4, 56b-17
 h̄.-ı fesād 29a-10
h̄orasān (y.a.) h̄orasān
 h̄.-dan 2b-11
- h̄oten** (y.a.) h̄oten
 h̄. 53b-18, 54a-12, 76b-10
h̄ucend (y.a.) h̄ucend
 h̄. 54a-12
h̄udūd A sınırlar, uçlar
 h̄.-ı kāşğar 54a-12
h̄udūd-ı atvād (y.a.) Asya'da bir dağ sınırları 54a-11
h̄udūs A sonradan var olma, yokken vücuda gelme
 h̄.-ı arz 10a-1
 h̄.-ı cibāl-i šāhiqa 9b-18
 h̄.-ine 12a-6
h̄ukemā A bilginler
 h̄. 6a-2, 8a-3, 17a-2, 18b-12, 57a-11, 80b-7, 89a-14
 h̄.-dan 55b-11, 57a-15, 82a-14
 h̄.-nuñ 19a-3
 h̄.-sı 19b-2
 h̄.-yı fenn-i hikmet 1b-2
 h̄.-yı h̄itā 76b-9
 h̄.-yı islāmiyyūn 19b-13
 h̄.-yı müte'ahh̄irīn 81b-9
h̄ulāşatü'l-hey'e (e.a.) *Hulāşatü'l-Hey'e*
 h̄. 3a-15
h̄ulqan A huy ve tabiatça
 h̄. 57a-13, 57a-9
h̄ulūş A arılık, saflık
 h̄.-a 12a-18
h̄umret A kızılık
 h̄. 69a-13

h.-e 69a-11

hums A beşte bir

h. 19b-6, 52b-19, 54b-6

hurdād-māh F Hurdād ayı, İran takviminin üçüncü ayı

h. 75b-7

hurķ A şiddet

h. 25b-10

hurūf A harfler

h. 76a-13

husūf A (astr.) Ay tutulması

h. 46a-7, 46b-1, 51b-18

huşūl A olma, oluş; çıkma

h.-i 11b-7, 23a-15

h.-i maṭlūb 7b-16

h.-ine 68b-4

huşūş A konu

h. 20a-17

h.-da 10b-9

huşūşā A ayrıca, özellikle

h. 2a-5, 44a-1

hūt A (astr.) Balık burcu, ekliptik üzerinde yer alan burçların on ikincisi, burçlar kuşağında otuz dört yıldızdan oluşan bir takımyıldız, bk. semeketeyn; balık

h. 28a-3, 63a-11, 63b-13, 66a-4, 66b-2, 66b-3

h.-dan 21b-19

h.-dur 26b-9

h.-uṅ 28a-3

huṭūṭ A çizgiler

h. 27a-2

h.-a 4a-14

h.-dan 27a-3

h.-ı mevḥūme 27a-6

h.-ı müstaķīme 3b-16, 3b-19

h.-uṅ 28b-6

hübūt A aşağı inme, düşme

h. ét- 9b-10, 34b-14

h.-ı ādem 9b-15

hüccet A delil, belge

h. 12a-7

hük̄m A hüküm, yargı; değer; önem

h. 68a-1, 68a-13, 78a-14

h. ét- 6b-2

h. olın- 52a-1, 67a-16

h.-i 9a-1, 66a-18, 66a-19

h.-i derece-i ṭulū‘ u ğurūb 67a-15

h.-i ṭulū‘ u ğurūb 67b-3

h.-indedür 8a-6, 17b-4

hümāyūn F kutlu, mübarek, padişaha ait

h. 2b-5

hürmüz (y.a.) hürmüz

h. 53a-5

I

işfahān (y.a.) işfahān

1. 53a-17

işlāḥ A düzeltme, iyileştirme

1. buyur- 3a-17

iştilāḥ A terim

1. 72b-1
 1.-ı 73a-6, 84a-13
 1.-ıla 71b-16
 1.-uñ 71b-9
ıŝtılāhan A terimce, terim olarak
 1. 13a-7
ıŝtılāhāt A terimler
 1.-indandur 16b-6
ıŝtılāhī A terimsel
 1. 84a-18, 84a-19, 86a-13
 1.-dür 84b-18, 86b-2, 86b-10
ıtlāk A genelleme
 1. eyle- 71b-18
ıttılā A öğrenme, bilme
 1. 89a-19
ızām A büyükler, ulular
 ı. 3a-11
 ı. u ŝıgār 13a-4
 ı. -ı 1b-15
 ı. -ı meŝhūre 13b-4

İ - ı İ

- i-** T imek
 i.-di 3a-6, 7a-15, 7a-18, 7b-2, 8b-4,
 9b-5, 9b-7, 9b-17, 20a-5, 29a-12,
 37b-1, 41a-12, 43b-11, 52a-12, 64a-
 4, 74a-15
 i.-dügi 19b-4, 19b-19, 41a-12, 72a-
 10
 i.-dügine 19b-3, 20a-17
 i.-düm 2b-1, 2b-2

- i.-ken 8b-2, 9a-13, 29a-14, 69b-9,
 69b-9, 69b-11, 69b-12, 70a-14, 70b-
 13, 76a-16, 90b-4
 i.-se 10b-5, 22a-11, 22b-3, 22b-4,
 22b-7, 56b-14, 56b-16, 70a-8, 72b-
 17, 72b-16, 80a-11, 82b-15
 ı**ibāret** A oluşan, meydana gelen
 ı. -dür 17a-7, 57b-3
ibn A oğul
 i. 2a-9, 2a-10
ibn-i a'lem (k.a.) İbn-i A'lem
 i. 31b-1
ibn-i ŝātir (k.a.) İbn-i Ŝātir, bk.
 ibnü'ŝ-ŝātir
 i. 29b-17, 31b-1
ibnü'ŝ-ŝātir (k.a.) İbn-i Ŝātir, bk. ibn-i
 ŝātir
 i. 47a-13
ibrāhīm ibnü'l-heytem (k.a.) İbrahim
 ibn-i Heytem
 i. 55b-12
ibtidā A başlama; başlangıç, evvel
 i. ét- 64a-11
 i. olun- 3a-12, 73b-17
 i.-sı 51a-14, 56b-4, 56b-5, 56b-6,
 56b-7, 72b-2, 73b-15
 i.-sın 26b-13
 i.-sında 51b-17, 69a-16, 70a-5
 i.-sını 66b-14
 i.-yı 6a-17
 i.-yı incilā 46a-2
 i.-yı indifā ı. 7a-5

i.-yı meṭālī^c 66b-12

i.-yı rūz 72b-2

i.-yı tāriḥ 76b-9

i.-yı ṭūl 50b-11, 50b-12

iclāl A büyüklük, kudret, kuvvet

i. 2b-4

ictimā^c A (astr.) kavuşum

i. 45b-2, 71a-16, 74b-1

i.-a 45a-17

i.-da 45a-9, 46b-18

i.-dan 45a-10

i.-ı vasaṭī 74a-15, 75a-4, 75a-7

iç T iç, dış karşıtı

i.-inde 69b-14

içün T için

i. 4a-3, 5a-17, 6b-4, 8a-10, 10a-1, 10a-13, 17a-1, 17a-5, 17a-6, 17a-8, 17a-13, 17a-15, 17a-18, 17b-5, 17b-14, 17b-15, 17b-17, 17b-18, 17b-3, 17b-13, 22a-15, 22b-18, 22b-19, 23a-1, 27a-6, 28b-19, 30a-6, 32b-3, 32a-19, 34a-2, 35a-5, 35b-3, 36b-10, 37b-14, 38a-9, 38b-12, 66b-15, 77b-19, 78b-6, 79b-11, 80a-2, 80a-12, 84a-1, 85b-12, 86a-7, 88a-3

i.-dür 39a-8

idbār A (astr.) bir gezegenin diğer on iki burcun tertibine zıt olarak hareketi, geri hareket, bk. ḥilāf-ı tevālī, krş. iḳbāl

i. 21b-19, 22a-6, 22a-14, 22b-1, 22b-2, 22b-7, 22b-14, 22b-17, 22b-19,

23a-7, 23a-10, 23b-3, 24a-15, 24b-2, 24b-3, 25a-4

i. eyle- 22a-3

i.-da 22b-1, 24b-6

i.-dan 24a-15

i.-ı 21b-16, 25a-15

i.-uḡ 25a-16

idbāriyye A (astr.) bir gezegenin diğer on iki burcun tertibine zıt olarak hareketi, bk. idbār

i. 22b-9

idmān A alıştırma, tekrarlama

i. ét- 8b-5

ifrāz A ayırma, çıkarma; ayrılma

i. olın- 29b-9, 74b-16, 75a-1, 75a-2

iftirāk A ayrılma

i.-ları 50a-2

iḥāta A çevre, kuşatma, içine alma

i. ét- 6a-3

i.-sı 8a-5

i.-sından 4a-18, 4b-6

iḥdā ve erba‘in ve şemāne-mi’e A sekiz yüz kırk bir: 841

i. 43b-4

iḥdā ve seb‘in ve erba‘a-mi’e A dört yüz yetmiş bir: 471

i. 76a-7

iḥdās A ortaya koyma

i. eyle- 5b-3, 5b-8

i. olın- 70a-17

ihlīlec A oval

i.-e 12a-1

i.-i 24a-3

ihlilecī A oval

i. 11b-19, 12a-1, 24a-18, 24a-19

ihlileciyyü'ş-şekl A oval şekilde

i. 11b-11

i.-dür 11b-10

ihrāc A çıkarma, dışarı atma

i. eyle- 78b-1

i. olın- 4b-1, 4b-8, 4b-17, 34b-12, 44a-4, 80a-10, 87a-15

iḥṣā A sayma

i. 26b-15

iḥtilāf A ayrılık, uyumsuzluk, aykırılık; farklı

i. 18b-13, 19a-16, 20a-2, 22b-18, 23a-14, 23b-8, 23b-14, 33a-5, 34a-1, 34b-7, 36a-11

i. ét- 19a-16

i.-ı 49a-12, 71b-10

i.-ı eb'ād 38b-4

i.-ı hareket-i şāniye 23b-6, 24a-16, 25a-17

i.-ı havā 69b-15

i.-ı mesīr 38b-4

i.-ın 24b-3, 25a-4

i.-ına 69b-15

i.-ından 20a-19, 20b-1

i.-uḡ 19b-18, 20a-18, 20b-2

iḥtilāfāt A ayrılıklar, uyumsuzluklar, aykırılıklar

i. 20a-19

iḥtilāf-ı 'arz A (astr.) enlem uyumsuzluğu

i. 44b-10, 44b-18

i. 'a.-ı 44b-16, 45a-2

iḥtilāf-ı manẓar A (astr.) paralaks

i. 44a-6, 44a-11, 45a-2

i. m.-dur 44b-10

iḥtilāf-ı memerr A (astr.) geçiş uyumsuzluğu

i. 67a-3

iḥtilāf-ı tūl A (astr.) boylam uyumsuzluğu

i. 44b-6, 44b-15, 45a-2

iḥtilāfu'l-ālāt A aletlerin farklılığı

i. 19b-18

i.-dan 20a-17

iḥtimāl A olasılık; belki

i.-üḡ 7b-17, 20b-19

iḥtimām A özen, özenme

i. 20a-15

i. ét- 3a-10

iḥtirāk A (astr.) bir gezegenin Güneş'e yaklaşması, Güneş ile aynı burçta olması

i.-ı 'ulviyye 47b-2

iḥtitām A bitme, sona erme

i. bul- 3a-15

i.-ı kitāb 94b-4

iḥtiyāc A gereksinim

i. 35b-4, 37b-19

i. ol- 35b-12

i. olın- 22a-12

iḥtiyār A seçme

i. ét- 17a-14, 48b-5, 82a-3

i. eyle- 37a-13

i. olın- 85a-2

iḥvān-ı bā-şafā A+F saf, içi temiz olan kardeşler

i.-ı 3a-16

iḳāmet A (astr.) duruş

i. 39b-3

iḳbāl A ikbal, baht; (astr.) bir gezegenin diğer on iki burcun tertibine göre gitmesi, ileri hareket, bk. tevālī; krş. idbār

i. 2b-4, 22a-9, 22b-6, 22b-8, 23a-10

i. ét- 22a-2

i. eyle- 22a-1

i. ü idbār: 22a-14, 22b-1, 22b-2, 22b-14, 22b-16, 22b-19, 23a-7, 23b-3, 24a-15, 24a-15, 24b-2, 24b-3, 24b-6, 25a-4, 25a-15, 25a-16

i.-i 2a-12, 21b-16

iḳbāliyye A (astr.) bir gezegenin diğer on iki burcun tertibine göre gitmesi, ileri hareket

i. 22b-9

iḳdām A gayret ile çalışma, devamlı çalışma

i. u ihtimām ét- 3a-10

iḳlīl A (astr.) Ay'ın on yedinci konağı, Akrep takımyıldızında Akreptacı (βSco), Dschubba (δSco)

ve πSco yıldızlarından oluşan yıldız kümesi

i. 32a-7

iḳlīm A (coğ.) iklim

i.-de 52b-16, 57a-13

i.-i evvel 52b-1, 52b-6, 52b-8

i.-i ḥāmīs 54a-1, 54a-8

i.-i rābi^c 53b-3, 56b-11, 56b-12, 57a-11

i.-i sābi^c 54b-5, 54b-19

i.-i sādīs 54a-7, 54a-14

i.-i şāliş 53a-9

i.-i şāliş ü ḥāmīs 57a-12

i.-i şānī 52b-17

iḳtidā A tabi olma, uyma

i. ét- 2a-1

iḳtifā A yeterli görme, yetinme

i. ét- 17a-1

i. olın- 22b-19

iḳtisāb A edinme

i. ét- 69b-18

iḳtişār A sözü uzatmama, kısa kesme

i. ét- 17b-12

iḳtizā A ihtiyaç, gereklik

i. ét- 16a-13, 23b-5, 23b-15, 33a-13

i. eyle- 25a-14

ilā ḡāyeti'z-zamān A zamanın sonuna kadar

i. 2a-11

ilā ḡayri'n-nihāye A sonsuza dek

i. 4b-17

ilāc A ilaç, deva; çare, önlem

‘i. eyle- 8b-8

ilāhiyyāt A Tanrı bilimi, teoloji

i. 2b-16

îlām A bildirme, bildirilme, anlatma

i. olun- 72a-6

ile T ile

i. 2a-18, 2b-3, 2b-4, 2b-7, 2b-9, 2b-12, 2b-12, 2b-14, 2b-14, 2b-19, 3a-7, 3a-14, 3a-17, 3b-4, 3b-4, 3b-6, 3b-10, 3b-12, 3b-14, 3b-16, 4b-9, 4b-14, 5a-5, 5b-2, 5b-4, 6a-14, 6a-15, 6a-16, 6a-19, 6b-16, 6b-17, 7a-2, 7a-4, 7b-9, 7b-17, 8a-17, 8b-2, 8b-4, 8b-6, 8b-18, 9a-8, 9a-18, 9b-13, 9b-14, 9b-18, 10a-14, 10b-12, 11a-2, 11a-8, 11a-11, 11a-14, 11b-17, 11a-16, 12a-1, 12a-8, 12b-3, 12b-13, 12b-15, 13a-6, 13a-8, 14a-7, 14a-13, 14a-14, 14a-9, 14b-4, 14b-7, 14b-19, 15a-6, 15b-2, 15b-3, 15b-6, 15b-12, 15b-13, 15b-14, 15a-15, 15b-17, 16b-3, 16b-10, 16b-12, 16a-7, 16a-15, 16b-7, 16b-9, 16b-9, 17a-1, 17a-2, 17a-3, 17a-3, 17a-4, 18b-10, 19a-10, 19a-12, 19a-15, 20a-4, 20a-13, 20a-15, 21b-6, 22b-19, 23a-2, 23a-3, 23a-4, 23a-5, 23a-13, 23a-13, 23b-3, 24a-9, 23b-15, 25a-12, 25b-6, 25b-6, 25b-7, 25b-11, 25b-15, 26a-1, 26a-9, 26b-11, 27a-10, 27a-15, 27a-15, 27a-17, 27b-3, 27b-4, 27b-9, 27b-9, 28a-16, 28a-19, 28a-6, 28b-4, 28b-18, 29a-

10, 30a-5, 30a-18, 30b-8, 30b-19, 30b-10, 31b-6, 31b-9, 32b-15, 32b-19, 33a-2, 33a-14, 34a-4, 34a-11, 34a-14, 34a-15, 34b-5, 34b-6, 34b-12, 35a-9, 34b-16, 35b-9, 35b-11, 36a-2, 36a-7, 36a-8, 36a-9, 36a-11, 36a-13, 36a-16, 36a-18, 37a-8, 37a-3, 37a-5, 37a-10, 37a-11, 37b-12, 37b-16, 37b-18, 37b-12, 38a-2, 38b-5, 38b-8, 39a-1, 39a-2, 39a-4, 39a-5, 39a-16, 39b-6, 40a-5, 40a-19, 40b-16, 40b-18, 41a-1, 42b-9, 43a-2, 43b-1, 43b-2, 44a-5, 44b-3, 45b-3, 46a-3, 46a-5, 46b-4, 46b-5, 46b-7, 46b-9, 46b-13, 47a-2, 47a-4, 47a-4, 47b-4, 47b-14, 48a-8, 48b-16, 47b-9, 47b-11, 48a-5, 48a-7, 48b-13, 48b-14, 49a-13, 49a-17, 50a-1, 50a-5, 50b-6, 50b-15, 52a-5, 52a-7, 55b-10, 55b-18, 57b-5, 57b-10, 58a-18, 58b-2, 59b-19, 60a-6, 60b-8, 60a-3, 60a-4, 60a-5, 60a-10, 61a-10, 61a-11, 61a-12, 61b-8, 61b-12, 62b-7, 62b-17, 62b-15, 63a-11, 63b-9, 63b-11, 64a-1, 63a-13, 63b-1, 64a-8, 64a-12, 64a-17, 64a-18, 64b-16, 64b-19, 65a-10, 65a-17, 65b-3, 65a-6, 65a-12, 65a-19, 65b-1, 66a-7, 66a-7, 66a-8, 66a-9, 66a-17, 66a-18, 66b-2, 66b-3, 66b-6, 66b-7, 66b-11, 66b-12, 66b-18, 67a-13, 67a-14, 67b-6, 67b-6, 67b-8, 67b-8, 67b-15, 68a-4, 68a-5, 68a-8,

68a-17, 68b-13, 68b-15, 69b-5, 70a-12, 71a-15, 71b-9, 71b-10, 71b-13, 72a-2, 72a-4, 72a-4, 72a-7, 72a-9, 72a-11, 72b-1, 72b-2, 72b-4, 73a-6, 73a-14, 73a-19, 73a-19, 73b-2, 73b-17, 74a-15, 74b-7, 75a-3, 74a-9, 75a-7, 75a-17, 75b-11, 75b-17, 76b-12, 77a-2, 77a-6, 77a-12, 77a-15, 77a-18, 77b-1, 78b-3, 78b-6, 79b-3, 79b-9, 79b-14, 80a-6, 80a-7, 80b-11, 81a-5, 81a-8, 81b-10, 82a-9, 82b-3, 83b-16, 84a-13, 84a-16, 84b-3, 85a-2, 85b-1, 85b-2, 86a-5, 86b-11, 86b-18, 87a-9, 87a-15, 88a-12, 87b-15, 89a-13, 89b-2, 89b-16, 90b-4, 94b-6
i.-dür 6b-1, 17a-8, 43b-18, 57b-4, 82a-19, 89b-1, 89b-5
ilerü T ileri
i. ol- 48a-7
ilhāk A katma, bağlama, ekleme
i. ét- 35b-1, 36b-3, 38a-7, 75b-4, 75b-5, 75b-17, 76b-7
i. olın- 3a-14, 74b-16, 75a-1
illā A illa, ne olursa olsun; yalnız
i. 5a-3, 5a-12, 7a-4, 17b-13, 21a-10, 21b-10, 30a-5, 30a-17, 30b-7, 32b-17, 50a-12, 59b-3, 67a-2, 72b-17, 76b-5, 80b-6, 81a-6, 81a-18
illet A hastalık
i. 8b-12, 22a-5
ilm A bilim; bilgi
i.-de 22b-15, 37a-13

i.-e 3a-19, 17a-3
i.-i 1b-4, 89a-11
i.-i eb'ād u ecrām 47b-7
ilm-i hendese A geometri
i. h. vü hikmet 2b-16
ilm-i hey'et A astronomi
i. 1b-2
i. h.-de 3a-8
i. h.-den 3a-1
i. h.-e 2b-1, 3a-3
i. h.-ün 3a-6
iltiyām A kaynaşma
i. 25b-10
imām ebī hanīfe (k.a.) İmâm-ı Âzam
i. 77b-14
imām fahr-i rāzī (k.a.) Fahreddin-i Râzî
i. 29a-7, 56b-11, 89a-16
imām şāfi (k.a.) İmam Şâfi
i. 77b-11
imāme A imame
i. 27b-14
imāmeyn A İmâmeyn: Hanefî mezhebinin kurucusu Ebû Hanîfe'nin iki talebesi, Ebû Yûsuf ve Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî için kullanılan bir tabir
i. 77b-12
imâret A (coğ.) imaret, yerleşim
i. 8a-16, 8a-17, 51a-7, 51a-11, 51b-1, 51b-15, 52a-10, 54b-17, 54b-19,

55a-4, 55a-8, 55a-10, 55a-11, 57a-5,
57a-8, 60a-16

‘i.-dür 55a-6

‘i.-i 52a-4, 52a-14

‘i.-i keşire 50b-3

‘i.-i zemîn 50b-5, 50b-14, 50b-17

‘i.-üj 9a-1, 51b-13, 52b-4, 54b-17,
55a-4

imdi T buna göre, şu halde, şimdi

i. 3a-5, 9a-15, 9a-11, 19b-18, 20b-14,
20b-3, 22b-1, 22b-5, 22b-12, 24b-9,
25a-11, 25b-4, 29a-15, 32a-10, 32b-
4, 35b-7, 37b-1, 40b-1, 43b-2, 49a-
16, 69b-14, 74b-1, 74b-10, 79a-6,
79a-19, 81a-7, 82a-19, 83b-9, 83b-
19, 84a-18, 85a-2, 85b-16, 87a-14,
88a-5

imkân A imkân, olanak

i. 7b-12

imtiḥān A deneme, sınama

i.-ıla 69a-16

imtinā‘ A yanaşmama; imkansızlık

i. 7b-16

i.-ı 7b-5

imtizāc A (kim.) kaynaşma, karışma

i.-ından 12b-15

‘**ināyet** A iyilik, ihsan, lütuf

‘i. 2b-7, 94b-1

‘i.-ine 3a-11

‘**ināyetullāh** A Tanrının lütüf,
Tanrının yardımı

‘i. 9b-18

‘**ināyetü’l-hey’e** A şeklin yardımı

‘i. 8a-7

incilā A parlama; görünme

i.-nuḥ 46b-1

i.-sı 46a-2

incizāb A çekme, çekilme

i.-ı 7a-2

‘**inde’l-cumhūr** A çoğunluğun
görüşüne göre

‘i. 12a-9, 34b-11, 52b-1, 54b-13,
70b-14

‘**inde’l-intibāk** A uyumda, uyum
olunca

‘i. 21a-2, 21a-4

‘**inde’l-kuṭbeyn** A iki kutupta

‘i. 11b-12

‘**inde’l-mimṭaka** A kuşakta

‘i. 11b-12, 11b-16

‘**inde’l-mühendisīn** A mühendislere
göre

‘i. 17b-19

indifā‘ A ortadan kalkma, geri
çekilme

i.-ı 7a-5, 7a-5

infi‘āl A herhangi bir şeyden
etkilenme, infial

i.-i 8b-10

inḥidār A yokuş aşağı inme

i.-ı mā 10a-3

inḥirāf A (astr.) açılım, gezegenlerde
episiklin taşıyıcı küreye olan eğimi;
dönme

i.-1 10b-19

i.-1 semt-i kıble 80a-18

inhiṭāṭ A (astr.) alçaklık, bir gök cisminin herhangi bir alçaklığı; düşme, aşağı inme

i. 63a-5

i.-da 71a-5

i.-dan 70a-9

i.-1 69a-17, 69b-2

i.-ını 70a-6

i.-1 nokṭa-ı mefrūze 15b-5

i.-1 şems 70a-8

in'ikās A yansıma; yankılama

i.-1 eşi' a-1 kevākib 12a-16

i.-1 rub' -1 meskūn 29a-6

i.-1 şu' ā-1 şems 71a-5

i.-1 şu' āi 71a-3

inḳilābeyn A (astr.) iki dönence

i. 66a-17

inḳilāb-1 şitevī A (astr.) kış dönencesi

i. ş.-den 66b-14

inḳiṣāf A meydana çıkma; açılma

i.-a 9b-9

i.-1 9b-6

i.-1 mevāzī' -1 mürtefi' 10a-3

i.-1 arz 9b-4

i.-ına 8a-7, 9b-17

insān A insan, adam

i. 51a-5, 52a-8

inṣā'allāh A inşallah, Allah isterse

i. 10b-10, 16a-14, 30a-14, 40a-18

inṣā'allāhu 'azze A Yüce Allah dilerse

i. 37a-2

intihā A son, sona erme

i.-sıdur 72b-3

i.-sında 51b-17, 69a-17, 70a-7

i.-sından 7a-5

i.-yı 'imāret 55a-8, 55a-4, 55a-4

i.-yı şeb 72b-2

intiḳāl A geçme, geçiş

i. 8a-16

i. ét- 24a-13, 28a-19, 28b-2, 39b-6, 76a-19

i. eyle- 22a-10

i.-i 8a-17

intiḳāş A azalma, eksilme

i. ü. izdiyād-ı meyl 25a-19, 77b-8

i.-da 77b-7

i.-1 23a-1

i.-1 meyl 23a-12, 23a-12

intiḳāk A uyma, uygun gelme, uyum

i. 21b-10

i. ét- 21b-13, 44b-5

i.-1 evvel 21a-1

i.-1 şānī 21a-3

irşād A gözetleme

i. 9b-14, 19a-14, 20a-16, 23a-17, 23b-1, 51b-18

i.-da 22a-4

i.-1 ḳādīme 19a-17

i.-1 şābıḳa 41a-9

i.-uḡ 28b-4

irsāl F salıverme

i. èt- 57a-16

i. eyle- 27b-3

irtifa' A (astr.) bir gök cisminin herhangi bir yüksekliği; yükseklik

i. 61a-11

i.-a 64b-13

i.-da 12b-6, 56a-4, 56a-11, 77a-4

i.-ı 56a-14, 59b-8, 59a-17, 59b-11,

60a-15, 61a-3, 61a-7, 63a-9, 68b-14

i.-ı āfitāb 64b-13

i.-ı a' lā 61b-4

i.-ı a' zam-ı cibāl 10a-15, 10a-16

i.-ı esfel 61b-9, 63a-3

i.-ı ḥaḳīkī 44a-7

i.-ı in' ikās-ı eşi' a-ı kevākib 12a-16

i.-ı ḳadri 2a-11

i.-ı mer'ī-i kevkeb 44a-7

i.-ı mütesāvī 64a-13

i.-ı noḳṭa-ı mefrūze 15b-4

i.-ınuḳ 59b-1, 59a-16

i.-uḳ 77a-14, 77a-17

irtifa'āt A yükseklikler, yükselmeler

i. 21a-12

irtisām A resmedilme, çizilme

i. èt- 23b-10, 23b-12, 23b-13

i.-ını 16b-5

işbāt A kanıtlama, tanıt

i. èt- 23a-2, 34a-3

isfendārmuz-māh F İsfendārmuz ayı,

İran takviminin 12. ayı

i.-dur 75b-9

isferāyin (y.a.) isferāyin

i. 53b-14

iskender bin felīḳūs-ı rūmī (k.a.)

Büyük İskender

i. 76b-10

i. b. f. r.-nünḳ 75b-10

iskenderiyye (y.a.) iskenderiyye

i. 53a-15

i.-de 18b-17

islām A islam dini, müslümanlık

i. 2a-4

i.-a 2a-4

islāmiyyūn A İslam

i. 19b-14

ism A isim, ad

i.-i 3a-15, 16b-10, 16b-12, 16b-7,

16b-9, 16b-9, 55a-1

i.-ler 28a-19, 28b-4, 28b-17

istidāre A dolaşma, dönme; daire

biçimine girme

i. 6a-2, 7b-11

istidāret A daire biçimine girme

i.-inde 20a-1

istifāde A yararlanma

i.-ler olın- 3a-2

istihrāc A çıkarma; sonuç çıkarma,

çıkartım

i. èt- 37a-9, 37a-5, 84b-10

i. eyle- 19b-6, 36a-14, 36a-17, 37a-

11

i. olın- 86a-10

i.-ı 82b-19, 87b-10, 87a-14, 90a-4

i.-ı a' dād-ı erba' a-ı mütenāsibe 82a-18

i.-ı taqvimī 35b-12

istikāmet A doğrultu, yön; (astr.) ileri hareket

i. 4a-12, 4b-8, 4b-16, 6b-11, 14a-2, 49a-2

i. ü ikāmet 39b-3

i.-de 40a-13, 47b-3, 48b-12, 49a-6, 49a-10

i.-den 40a-16, 40a-18

i.-i kāmēt 14a-19

istikbāl A (astr.) karşılaşma konumu, karşı konum

i. 46a-4

i.-de 46b-18

istikrā A (fel.) tümevarım

i. 12a-8

istilzām A gerektirme

i.-ı 23b-7, 25a-16, 25a-17

istimā' A işitme, dinleyip kabul etme

i. ét- 22a-4, 22b-17

isti' māl A kullanma

i.-ine 8b-12

istivā A (astr.) Güneş'in tepeye gelmesi

i.-nuḡ 66b-13

istizā'a A aydınlanma, ışıklanma

i. 29a-17, 68b-6

işāret A işaret, iz, nişan

i. olın- 74a-9, 74a-15

i.-dür 73b-19

i.-i hissīye 3b-2

işrākıyyūn A mistisizme dayanan düşünce sistemi, krş. meşāyi

i. 11b-4

i' tibār A önem verme, sayma, değer verme; gerçek değer

i. ét- 26b-13, 38b-4, 38b-5, 38b-7, 39a-10, 48b-4, 48b-5, 52a-8, 66b-13, 66b-14, 71a-14, 71a-18, 71b-1, 71b-3, 73a-4, 73a-13, 73b-10

i. olın- 32a-17, 32b-10, 50b-13, 73b-16, 90b-11

i.-ı evc ü ḡaziz 35b-2

i.-ı ile 10a-14

i.-ıla 12b-19

i.-ınca 10a-17

i.-ıyıla 50b-11, 73a-16

i.-ıyıludur 57b-6

i' tidāl A (astr.) ekinoks, ılım

i. 61b-6, 61b-8, 63a-13, 63b-1, 78b-2

i.-den 56b-13, 56b-15, 61b-14, 62a-2

i.-e 57a-12, 62b-9

i.-i āḡir 66a-13, 67b-6

i.-i evvel 66a-15

i.-i ḡaḡikī 57a-7

i.-i ḡarāret ü bürüdet 56b-15

i.-i mezkūr 67b-12

i.-i mizāc 57a-14

i.-i uḡrā 67b-13

i.-inden 63a-2

i' tidāleyn A (astr.) iki ılım, bk. i' tidāl

i. 66a-7, 66a-18
 i.-de 9b-8, 9b-12, 51a-15
 i.-e 72b-18
î' tidāl-i ḥarīfi A (astr.) sonbahar ılımlı
 i. 19a-13
î' tidāl-i rebī'î A (astr.) ilkbahar ılımlı
 i. 19a-13
 i. r.-den 66b-13
î' tirāz A itiraz, karşı çıkma
 i. ét- 29a-2
itmām A tamamlama, son
 i. 94b-6
ittifāk A birleşme, uyuşma
 i. 2b-2
 i. 44b-19
 i. ét- 19b-3
 i.-ı zamān 9b-7
ittisā' A genişleme
 i.-da 70b-2
ittişālāt A irtibat yolları
 i.-ı kevākib 8a-8
izā ḥalā ve ṭab'uhu küriyyü's-şekl A fiziksel olarak küre şeklinde
 i.dür 5a-13
izāfet A ilgi, bağ
 i. 11a-11
 i.-ile 8a-4
izdiyād A çoğalma, artma
 i.-da 77b-8
 i.-ı 23a-1
 i.-ı meyl 23a-12, 25a-19

i.-ı tebā'ud 23a-13
 i.-uñ 77b-8
izhār A gösterme
 i. eyle- 11a-11
'izz A değer, kıymet, yücelik
 'i. 2b-4
'izzet A büyüklük, yücelik, ululuk
 'i.-de 2a-13

K - K

ka'be (y.a.) ka'be: Kâbe
 k.-nüñ 78b-11
 k.-ye 78b-10
ḳabīl A tür
 ḳ.-den 49b-7
ḳābil A kabul eden; olan, olabilir
 ḳ. 9b-9
 ḳ.-i istiżā'a 29a-17, 68b-6
 ḳ.-i işāret-i ḥissīye 3b-2
 ḳ.-i teşekkülāt-ı ḳasriyye 10a-1
 ḳ.-i zūlmet ü nūr 12b-10
ḳabl A önce
 ḳ.-i nişfu'n-nehār 72b-17, 77b-7
ḳabūl A kabul, içeri alma, razı olma
 ḳ. ét- 9b-1
ḳaç T kaç
 ḳ. 75a-3
ḳaçan T ne zaman, ne zaman ki
 ḳ. 5b-5, 8a-12, 24b-8, 68b-8
ḳadar A ölçüsünde, derecesinde; dek

ķ. 21a-11, 21b-10, 23b-16, 46b-17,
67b-4, 83a-19

ķadem A (mat.) yarıçap 7 kısma
bölündüğünde, herbir kısmın adı

ķ. 77b-6

ķadīm A başlangıcı olmayan, eski,
ezeli

ķ. 2a-6, 76b-5

ķadīme A eski

ķ. 19a-17

ķadīmū'l-eyyām A eski günler

ķ.-dan 2a-18

ķadr A rütbe, derece; değer

ķ.-i 2a-11

ķ.-i maḥsūs 10a-13

ķ.-i ma' mūr 85a-18

ķ.-inden 44a-7

ķ.-ini 77a-19

ķadren A değer bakımından

ķ. 23a-1

ķāfi A yeterli

k.-dür 17a-2, 84a-17, 89a-8

ķā'ide A dip; temel; (geo.) taban;
kural; (astr.) gölgeyi çevreleyen daire

ķ. 68b-12, 70b-3

ķ.-de 19b-7

ķ.-i külliye 25b-4

ķ.-i miqyās 77a-6, 78a-10, 78a-11

ķ.-lerinüğ 6b-11

ķ.-si 70a-17

ķ.-sidür 69a-1

ķ.-sinüğ 78a-1

ķal- T kalmak

ķ.-a 48b-8, 48b-9

ķ.-ana 13b-4

ķ.-mış 72b-9

ķ.-mışdur 28b-3

ķ.-ur 29b-10, 46b-11, 47a-9, 69a-7,
86a-16

ķ.-ursa 72b-15

ķal'a A kale, hisar

k.-i van 2b-6

ķalb A (astr.) Ay'ın on sekizinci
konağı

ķ. 32a-8

ķalbū'l-akreb A (astr.) Akrep
takımyıldızının en parlak yıldızı

ķ. 27b-9

ķalbū'l-esed A (astr.) Aslanyüreği
(αLeo) yıldızı

ķ. 27a-19

ķaldur- T kaldırmak

ķ.-mışdur 27b-5

ķalem A kalem, yazı

ķ.-i 'afv 3a-17

ķalīl A az

ķ. 50a-13, 80b-4

ķāme A (mat.) yarıçap büyüklüğü

ķ. 72b-13, 77b-5

ķamer A (astr.) Ay, bk. neyyir-i
aşğar

ķ. 17a-18, 17b-3, 17b-14, 29a-10,
29a-11, 30a-18, 31a-6, 32a-10, 35b-
5, 36a-19, 37b-1, 40b-4, 40b-6, 45a-

6, 45b-3, 46b-4, 46b-5, 46b-18, 73a-17, 73a-19, 73b-2, 73b-3, 73b-3, 89a-13, 89b-6, 89b-8, 89b-11, 90a-9

ķ.-de 29a-16, 32a-16, 32b-2, 34a-5, 34a-7, 34a-18, 35b-4, 35b-8, 37b-8, 38a-12, 41a-17, 41b-6, 41b-9, 44a-2

ķ.-dür 31b-18, 31b-19

ķ.-e 45a-5

ķ.-üñ 16b-15, 29a-5, 30b-3, 31b-15, 32a-2, 32b-4, 33a-9, 34a-4, 34a-8, 36b-4, 42a-3, 46a-2, 46b-4, 73a-14

ķamerî A Ayla ilgili, Ay'a ait

ķ. 32a-17, 71b-5

ķameriyye A kamerî

ķ.-nüñ 51b-2

ķāmet A boy

ķ.-i miķyās 77b-12, 77b-15

ķ.-ine 14a-19

ķām-kār F isteğine ulaşmış, mutlu

k. 2a-14

ķanda T nerede

ķ. 8a-17

ķandahār (y.a.) ķandahār

ķ. 53a-19

ķanķı T hangi

ķ. 73b-13

ķānūn-ı āhir A Kānunusani ayı,

Ocak ayı

k. 76a-3

ķānūn-ı evvel A Kānunuevvel ayı,

Aralık ayı

k. 76a-3

ķap (b) T kabuk

ķ.-ı 10a-8, 10a-9

ķa'r A dip

ķ.-ı bi'r 10b-14, 11a-6, 11a-8

ķ.-ı zemîn 2a-15

ķaraķurum (y.a.) ķaraķurum

ķ. 54b-3

ķarār A durma

ķ. bul- 6b-14

ķ. ét- 6a-19

ķ.-a 40b-10

ķariş T karış

ķ. 77b-4

ķarişdur- T toplamak

ķ.-dılar 37a-10

ķarīb A yakın, yaklaşık

ķ. 9b-15, 18b-7, 28b-9, 37a-2, 44a-1, 46b-12, 48b-7, 57a-12, 58a-19, 61b-14, 62a-3, 62b-9, 62b-13, 71a-19, 71b-3, 79a-9, 90a-2

ķ. ol- 4a-3, 8a-14, 9a-4, 9a-16, 10b-13, 10b-18, 20b-4, 20b-5, 20b-7, 20b-12, 35a-5, 35b-3, 36a-15, 36b-10, 38a-9, 38b-12, 39b-12, 40a-9, 70a-19, 70b-3, 70b-8, 71a-4, 81b-13

ķ. olın- 14b-18

ķ.-dür 6b-16, 12a-19, 20a-14, 28a-8, 32a-3, 37b-10, 69b-18, 70a-1, 87b-9

ķ.-i 8a-6, 45a-8, 45a-8

ķ.-rek 44a-10

ķarībî A yakına ait olan

ķ.-dür 36a-6

ḳarneyn A iki boynuz

ḳ.-i ḥamel 28a-8

ḳaşaba A kasaba, küçük şehir

ḳ.-ı ʿumān

kāse F kâse

k. 10b-13

k.-nüñ 11a-3, 11a-4, 11a-6, 11a-8

ḳāşır A kusurlu; kısa

ḳ. 22b-15

ḳ.-lar 1b-3

ḳaşır A kısa

ḳ. ol- 58b-7

ḳasr A zorla

ḳ. 7b-17

ḳ.-da 8a-3

ḳ.-ıla 8a-2

ḳasriyye A zorlama

ḳ. 10a-1

ḳ.-de 8a-1

ḳassī A (geo.) yaylar

ḳ. -i meşhûre 16a-12

kāşān (y.a.) kâşān

k. 53b-13

kāşgar (y.a.) kâşgar

k. 54a-12

ḳat T kat, yan

ḳ.-ında 1b-4, 8a-3

ḳ.-ları 6a-3

kātib A (astr.) Merkür, ikinci

gezegen, bk. ʿuṭārid

k. 6a-14

kātibiyü'r-rūmiyyü'l-fakīr (k.a.)

Kâtibî, Seydî ʿAlî Re'is'in mahlası

k. 2a-17

ḳatf A geçme; kesme

ḳ. ét- 9b-14, 18b-11, 18b-19, 19a-2, 19a-4, 19a-6, 22b-4, 33a-2

ḳ. eyle- 5b-5, 5b-7, 15a-19, 30a-12, 34a-15, 41b-5, 58a-6, 58b-3, 58b-14, 59a-1, 60b-4, 60b-8, 65a-17, 71b-13, 72a-4, 72a-7, 72a-9

ḳ. olın- 27a-11

ḳatīf (y.a.) ḳatīf

ḳ. 53a-5

ḳatre A damla

ḳ. 1b-5

ḳavī A güçlü, kuvvetli

ḳ. 7b-10

ḳavl A söz; tarif

ḳ. 22a-2

ḳ.-i āḥer 25b-14

ḳ.-i teşebbüs 25b-18

ḳ.-ini 82a-3

ḳ.-inüñ 7a-7

ḳavm A topluluk, millet

ḳ. 19a-4

ḳ.-dür 55a-7

ḳ.-i irşād 23a-17

ḳ.-inden 22b-16

ḳ.-ün 73a-6

ḳavs A (geo.) yay, eğri; (astr.) Yay

burcu, ekliptik üzerinde yer alan

burçların dokuzuncusu, burçlar

kuşağında otuz bir yıldızdan oluşan bir takımyıldız, bk. rāmī

ķ. 4a-2, 13b-3, 14a-6, 14a-8, 14a-13, 14b-10, 15a-5, 14b-12, 15a-14, 15b-3, 15b-6, 16a-3, 23a-7, 24b-6, 24b-7, 27b-11, 35a-9, 44b-14, 61a-1, 61a-17, 62a-7, 62b-3, 62b-4, 64b-16, 64b-17, 64b-18, 65a-2, 65a-10, 65a-10, 65a-11, 65a-12, 65b-3, 65b-7, 66b-4, 72a-6, 78a-18, 80a-18

ķ.-de 59a-4, 60b-10, 60b-12

ķ.-den 60b-15

ķ.-dür 24a-7, 26b-6, 32b-14, 34a-4, 34b-4, 37b-15, 64b-16, 64b-18, 66b-10

ķ.-e 14a-7, 14a-14, 14a-9, 15b-18, 16a-5, 34b-10, 38a-3, 60b-9, 62a-11, 65a-3, 67a-3, 73a-15, 73b-1

ķ.-i 13b-12, 33a-2, 83b-8, 84a-1, 83b-18, 85b-13, 85b-17, 86a-11

ķ.-i bākī 59a-8

ķ.-i evvel 59a-10, 60b-13, 86a-9, 86b-12

ķ.-i leyl ü nehār 57b-2

ķ.-i maṭlūb 84a-11, 85b-15

ķ.-i meyl-i küllī 84b-13

ķ.-i ṣānī 59a-13, 86b-14

ķ.-i vasaṭī 34a-15

ķ.-in 5b-6, 5b-7, 5b-7

ķ.-ler 65b-2, 72a-9

ķ.-leri 13a-5, 65b-3

ķ.-lerin 57a-18

ķ.-lerüñ 72a-10

ķ.-üñ 13b-4, 60b-14, 60b-16, 60b-19, 62a-6, 66a-1, 65a-7, 65a-11, 71b-11, 72a-3, 84a-1, 84a-7, 84a-8, 85b-6, 85b-7, 85b-12, 86a-3, 86a-14, 86b-3

ķavs-i semt-i noķta-ı mefrūze A (astr.) varsayılan noktanın azimut yayı bk. semt-i irtifā' -ı noķta-ı mefrūze

ķ.15b-7

ķavs-i ta' dīl A (astr.) düzeltim yayı

ķ. 34b-10, 34b-11

ķavsü'l-leyl A (astr.) gece yayı, gezegenin merkezinin yörüngesinin ufkun altında kalan kısmı

ķ.-den 16a-1

ķ.-i 15b-16

ķavsü'n-nehār A (astr.) gündüz yayı, gezegenin merkezinin yörüngesinin ufkun üzerinde kalan kısmı

ķ.-dan 16a-1

ķ.-ı 15b-16

ķavsü'n-nūr A (astr.) Güneş ile Ay'ın merkezleri arasındaki yay

ķ. 73a-15

ķ.-dan 73b-5

ķavsü'r-rü'yet A (astr.) Hilalin battığı anda, Güneş'in ufuktan alçaklık miktarı ya da Güneş'in batışı esnasında hilalin ufuktan yükseklik miktarı, bk. bu' d-ı mu' addil

ķ. 73b-1, 73b-4

ḳayd A kayıt

ḳ. ét- 76b-5, 76b-6

ḳāyil A söyleyen; akli yatmış

ḳ. ol- 8b-19, 12a-7, 17a-9

ḳāyim A ayakta duran; (geo.) dik

ḳ. 2a-13, 4b-7, 4b-10, 6b-11, 28a-1, 55b-19, 77a-1, 77a-2, 77a-4, 77a-6, 77a-9

ḳ. eyle- 78a-8

ḳāyime A (geo.) dik

ḳ. 4b-2, 34b-16, 39a-2, 43a-3, 50b-15, 65b-12

ḳ.-den 65b-11

ḳ.-i 4b-9

ḳ.-nüḡ 65b-11

ḳāyim-maḳām A yerine geçen

ḳ.-ıdur 17b-8, 79b-15, 80a-5

ḳāyināt A var olan şeylerin hepsi, evren

k.-a 1b-10

ḳayrevān (y.a.) ḳayrevān

ḳ. 53a-14

ḳayşeriyye (y.a.) ḳayşeriyye

ḳ. 54a-9

ḳāzī-zāde (k.a.) Kadızāde-i Rûmî, bk.

ḳāzī-zāde-i rûmî

ḳ. 10b-10, 51b-11, 79b-12, 80a-3, 80a-13

ḳāzī-zāde-i rûmî (k.a.) Kadızāde

Rûmî, bk. ḳāzī-zāde

ḳ. 79a-10

ḳ. r.-nüḡ 3a-12

ḳazvīn (y.a.) ḳazvīn

ḳ. 53b-12

kebīr A büyük

k. 8a-1, 9a-6, 58a-14

kebīse A artık yıl

k. 75a-19

k. (sāl-i k.) 75a-17, 75b-18

k.-nüḡ 75b-19

ke-ennehu A sanki, gibi

k. 28b-17

kef F köpük

k.-i biḥārından 1b-7

keffe A terazi gözlerinden her biri

k.-leri 27b-7

kehkeşān F (astr.) Samanyolu

k. 28b-19

kelām A söz, bir manayı anlatan ifade

k.-ı bedī' i 2b-14

kem F noksan, eksik

k. 1b-5

kemāl A bilgi bakımından olgunluk

k. 2b-9, 3a-2

k.-i ittīlā' 89a-19

k.-i ihtimām 20a-15

k.-i ḳudret 11b-2

kemān-vār F yaylı

k. 27b-15

kemīne F hakir, aciz, noksan

k.-lerin 3a-18

kemter F daha aşağı

k.-de 63a-5

kemterin F pek aciz, çok hakir
k.-e 2a-17

kendü T kendi
k. 4b-19, 5a-1, 5a-17, 11a-17, 20a-12, 20a-15, 22a-19, 25a-2, 26a-2, 27b-9, 30a-7, 33b-2, 33b-11, 33a-9, 33a-17, 33a-19, 33b-8, 33b-9, 33b-18, 40b-14, 43b-16, 43b-17, 43b-12, 43b-13, 43b-15, 46a-6, 46b-10, 47a-2, 64a-18, 65b-16, 65b-18, 71b-12, 72a-3, 72a-6, 79a-9
k.-nün 33a-13, 33a-7, 39a-16, 63a-2, 71a-15

k.-si 3a-6

k.-ye 11b-2

keng-diz (y.a.) keng-diz
k. 52a-11

kerre A kez, defa
k. 40b-16, 40b-17, 40a-15, 47a-11, 47a-11, 46b-19, 47a-1, 55b-15, 56a-17, 59b-6, 59b-7, 60a-1, 60a-2, 60a-7, 59b-17, 75a-13, 75b-16, 76b-17, 83b-1, 82b-16, 83a-17, 87a-11, 87a-11, 87a-12, 87b-3, 87b-6, 87b-6, 87b-7, 88b-4, 88b-7, 88b-10, 88b-19, 89a-2, 89a-6, 88b-14, 89b-12

kesb A sağlama

k.-i nür 45a-7

keşif A yoğun, katı

k. ü kı̄abil-i istizā'a 68b-6

k. ü şaķil 45a-6

k.-dür 12b-8

keşire A çok, bol
k. 80b-4

keşire A çok, bol
k. 8b-2, 8b-3, 50b-3, 68b-15

k.-i müteķāribe 29a-3

k.-i müteķāribe-i muķlime 29a-18

kesr A (mat.) kesir

k. 82b-9, 83a-6

k.-e 82b-13, 83a-5, 87b-13

k.-i 82b-11, 83a-2, 87a-18, 87b-11

k.-ine 82b-10, 83a-1, 87a-18, 87b-1, 87b-11

k.-ini 87b-1

keşret A çokluk

k.-i 26b-15

k.-i bu' d 21b-7

k.-i tevālūd ü tenāsül 57a-8

keş (y.a.) keş

k. 54a-11

keşmır (y.a.) keşmır

k. 53b-1, 53b-18

keşşāf A keşfeden, açan

k.-ı rumüz-ı me'āni-i müşkilāt 2b-14

ketb A yazma

k. ol- 74b-11

k. olın- 74a-17, 74b-13, 75a-2, 75a-5, 74a-10

kevākib A (astr.) gezegenler

k. 8a-8, 14b-4, 15b-13, 28a-16, 28b-2, 28b-5, 29a-15, 41a-13, 55b-6, 89a-12

k.-den 16b-11, 26b-19, 27a-1, 28b-6,
28b-10, 28a-5

k.-dür 12a-17

k.-e 32b-12, 41a-10, 43b-19, 45a-3

k.-i 28b-14, 28b-15, 28b-18

k.-i ḥāric-i şuver 28b-9

k.-i merşüde 26b-17, 89a-7

k.-i müctemi‘a 27b-1

k.-i müteḥayyire 39b-2

k.-i seb‘a-i seyyāre 29a-19

k.-i şığār 29a-17, 29a-3

k.-ile 29a-14

k.-indendür 27a-13, 27a-19

k.-ün 16b-3, 16a-17, 30a-10

kevākib-i şābite A (astr.) sabit
gezegenler

k. ş.-den 27a-4

k. ş.-nün 26b-15

kevākib-i seyyāre A (astr.)
gezegenler

k. s.-nün 31a-2

kevākib-i ‘ulviyye A (astr.) dış
gezegen, yermerkezli sistemde
yörüngesi Güneş yörüngesinin
dışında kalan gezegen (Mars, Jüpiter,
Satürn ve sonrası)

k. 17a-14, 30a-3, 30a-17, 30b-7

k. ‘u.-nün 32b-6

kevkeb A (astr.) gezegen; yıldız

k. 16a-4, 16a-13, 19a-11, 26b-10,
28a-9, 28b-11, 28b-19, 30a-10, 32b-
13, 32b-13, 32b-15, 33a-2, 36a-2,

36a-7, 36b-5, 37b-16, 38a-2, 39a-15,
39a-17, 39b-4, 39b-5, 39b-10, 39b-
12, 40a-5, 40a-7, 40a-10, 40a-15,
44a-7, 44a-8, 44a-9, 44a-11, 44b-5,
44b-7, 44b-8, 44b-13, 44b-13, 44b-
19, 48a-7, 48b-12, 58b-9, 58b-15,
58b-11, 58b-12, 64a-18, 64b-11,
66b-17, 66b-18, 66b-19, 67a-1, 67a-
4, 67a-6, 67a-9, 67a-10, 67a-13, 67a-
14, 67a-18, 67a-19, 67b-4, 67b-9,
67b-14, 67b-14, 67b-16, 67b-17,
67b-19, 68a-1, 68a-8, 68a-8, 68a-10,
68a-12, 68a-14, 68a-15, 68a-17, 68a-
18, 68a-19, 68b-1, 89a-13

k.-den 15b-15, 32b-15, 67a-7, 67a-8,
67a-11, 67a-12

k.-dür 27a-7, 27a-10, 27a-13, 27a-16,
27a-18, 27b-1, 27b-2, 27b-7, 27b-8,
27b-11, 27b-16, 27b-19, 28a-4, 28a-
9, 28a-12, 28a-13

k.-e 32b-16, 35b-11, 36a-2, 40a-3,
40a-6, 40a-9, 44a-4, 44a-5, 44a-13,
44a-13, 44b-3, 48b-1, 48b-7, 48b-9

k. 66a-9

k.-i arz 43b-19

k.-i eczā-yı tedvīr 37a-4

k.-i tedvīr 36a-13

k.-i tevālī 39b-9

k.-ile 16a-3

k.-inden 27a-10

k.-ün 14a-5, 14a-8, 14a-10, 14a-11,
14a-14, 14a-16, 14b-11, 14b-13, 15b-

15, 15b-18, 16a-2, 30a-8, 32b-17,
40a-2, 40a-2, 41a-17, 44b-6, 44b-16,
45a-1

kevkebe A (astr.) gezegen; yıldız,
bk. kevkeb

k.-dür 44b-2

keyfiyyet A nitelik, özellik, durum

k.-i 69b-7

k.-i buḥār 69b-16

k.-i tertīb 5b-19

k.-in 18b-3

keyvān A (astr.) Satürn, altıncı
gezegen, bk. zuḥāl; naḥsü'l-ekber

k. 6a-10

keyvān-menzilet F+A Satürn

dereceli

k. 2a-8

kezālik A aynı biçimde

k. 19a-15, 21a-3

ķible A kıble

ķ. 78b-6, 78b-9, 80b-4, 80b-5, 80b-7,
80b-9, 81a-5, 81b-1

ķ.-i 77b-17

ķ.-si 80b-2

ķ.-sidür 80a-18

ķibrūs (y.a.) ķibrūs

ķ. 53b-8

ķıl- T kılmak

ķ.-dı 1b-8, 79a-11

ķ.-maḡı 9b-1

ķ.-up 79a-10

ķillet A azlık

ķ.-i bu' d 21b-7

ķurḡan (y.a.) ķurḡan

ķ. 54a-12

ķırķ T 40

ķ. 22b-6, 22b-8, 54b-4, 54b-10, 79a-
18, 86a-5

ķırķ altı T 46

ķ. 42b-16, 61b-9

ķırķ bēş T 45

ķ. 54a-18, 84a-3, 86a-5, 86b-12, 89b-
3, 90a-18

ķırķ bir T 41

ķ. 54a-5, 79b-3, 88b-3

ķırķ bir biḡ toķuz yüz otuz altı T
41.936

ķ. 88a-12

ķırķ ēki T 42

ķ. 27b-19, 86b-13, 86b-15, 89a-2,
90a-11

ķırķ sekiz T 48

ķ. 27a-1, 28b-13, 54b-12, 69a-19,
86a-8

ķırķ toķuz T 49

ķ. 88b-18

ķırķ üç T 43

ķ. 20a-10, 21a-17, 41a-6, 41a-6, 54a-
16, 61b-5, 84b-4

ķırķ yēdi T 47

ķ. 40b-8, 41a-5, 54b-6, 85b-17, 86a-
1, 86a-1, 86a-13, 86b-15, 89a-5

ķısm A kısım, bölüm

ķ. 13a-6, 13a-7, 20b-19, 26a-14, 26a-19, 38b-1, 52a-17, 57b-11, 58a-13, 58b-16, 72b-4, 72b-7, 77b-2, 77b-3, 78b-4

ķ.-a 13a-7

ķ.-dur 3b-1, 4a-17, 5a-16, 10a-7, 79a-5

ķ.-ı 58a-13, 58a-14

ķ.-ı evvel 3b-1, 58b-18

ķ.-ı ħafı 58a-15

ķ.-ı ħāmis 60b-3

ķ.-ı mütesāvi 72b-4

ķ.-ı rābi^ç 59b-14

ķ.-ı şāliş 59b-8

ķ.-ı şānı 5a-10, 59a-18

ķ.-ı zāhir 58a-15, 58a-19

ķ.-ına 26a-19

ķ.-ından 3b-2

ķ.-ını 52a-17

ķ.-ınuş 58b-17

ķismet A bölme; bölüm (mat.)

ķ. 13b-2

ķ. olın- 82b-5, 82b-13, 82b-14

ķ.-de 38b-3

ķ.-dür 82b-9

ķ.-e 50a-9

ķ.-i 5b-4, 10b-1

ķ.-i mütesāviye 13a-5, 13a-8

ķ.-inde 20a-1

ķismet-pezır A+F bölünebilir

ķ. 3b-3, 3b-4, 3b-4, 3b-5, 3b-6

ķışlan- F kışlanmak

ķ.-duğı 2b-8

ķıı^ç a A parça, cüz

ķ. 83b-7, 83b-11

ķ.-dur 10b-16

ķ.-ı küre 85a-19, 85b-4, 86b-18

ķ.-ı muĥtelife 67b-11, 68a-5

ķ.-ı ^ç uzmā 67b-19, 68a-12

ķ.-ı ^ç uzmā-yı mezbüre 68a-7

ķ.-ı şuğrā 67b-15, 68a-9

ķ.-ı şuğrā-yı mezbüre 68a-6

ķ.-ı şimāliyye 83b-3, 83b-7, 83b-16, 85a-11, 85a-17

ķiyām A ayakta duran

ķ.-dan (mevzi^ç -i ķ.) 4b-8

ķiyāmet A kıyamet, kıyamet günü

ķ.-e 75a-7

ķiyās A karşılaştırma

ķ. 33a-12, 66b-4

ķ. olın- 4a-9, 9a-17, 20a-17, 28b-12, 52a-10, 72b-12, 73b-19, 80b-2, 88a-8, 88a-15, 90a-9

ķızıl T kızıl, parlak kırmızı renk

ķ. 51b-6

ķi F ki

k. 1b-2, 1b-5, 1b-10, 2a-1, 2a-2, 2a-4, 2a-16, 2b-1, 3a-6, 3a-16, 3a-17, 3b-2, 3b-5, 3b-7, 3b-9, 3b-10, 3b-11, 3b-15, 3b-17, 4a-1, 4a-1, 4a-4, 4a-9, 4a-10, 4a-11, 4a-12, 4a-17, 4b-1, 4b-5, 4b-7, 4b-10, 4b-14, 4b-15, 4b-17, 5a-2, 5a-3, 4b-12, 5a-4, 5a-8, 5a-9, 5a-11, 5a-12, 5a-15, 5a-17, 5a-19,

5b-2, 5b-5, 5b-6, 5b-9, 5b-19, 6a-5, 6a-7, 5b-12, 5b-14, 5b-15, 6a-19, 6b-2, 6b-3, 6b-5, 6b-6, 6b-8, 6b-10, 6b-16, 6b-17, 7a-9, 7a-10, 7a-11, 7a-16, 7a-16, 7b-2, 7b-4, 7b-7, 7b-10, 7b-15, 7b-17, 8a-7, 8a-9, 8a-12, 8a-15, 8b-1, 8b-9, 8b-11, 8b-14, 8b-16, 9a-2, 9a-3, 9a-9, 9a-11, 9a-12, 9a-15, 9a-17, 9b-1, 9b-2, 9b-4, 9b-7, 9b-10, 9b-13, 10a-2, 10a-6, 10a-8, 10a-9, 10a-11, 10a-12, 10b-12, 10b-15, 10b-16, 10b-16, 10b-17, 10b-18, 11a-7, 11a-10, 11a-19, 11b-6, 11b-8, 11b-9, 11b-12, 11a-17, 11a-18, 11b-4, 12a-2, 12a-9, 12a-12, 12a-14, 12a-15, 12a-18, 12a-19, 12b-3, 12b-5, 12b-6, 12b-6, 12b-10, 12b-10, 12b-11, 12b-12, 12b-16, 13b-3, 13b-5, 12b-8, 13b-7, 13b-8, 13b-11, 13b-12, 13b-15, 13b-17, 14a-4, 14a-6, 14a-8, 14a-11, 14a-13, 14a-17, 14a-18, 14b-2, 14b-3, 14b-10, 14b-16, 14b-13, 15a-5, 15a-8, 15a-9, 15a-11, 15a-14, 15a-17, 15b-2, 15b-3, 15b-6, 15b-11, 15b-14, 15b-15, 15b-16, 15b-18, 16a-3, 16a-6, 16a-9, 16a-9, 16a-11, 16a-13, 16b-12, 16a-15, 16b-14, 16b-16, 16b-16, 17a-5, 17a-6, 17a-8, 17a-8, 17a-10, 17a-12, 17a-15, 17a-17, 17a-19, 17a-19, 17b-2, 17b-8, 17b-10, 18b-9, 19a-3, 19a-5, 19a-11, 19a-14, 19a-19, 19b-2, 19b-8, 19b-8, 19b-10, 19b-14, 20a-5, 20a-11, 20a-14, 20b-5, 20b-12, 20b-13, 21a-7, 21a-11, 21a-12, 21a-17, 21b-10, 21b-11, 21b-15, 22a-4, 22a-8, 22a-13, 22a-16, 22b-5, 22b-7, 22b-10, 22b-15, 22b-18, 23a-14, 23a-17, 23b-1, 23b-1, 23b-8, 23a-7, 23b-2, 23b-4, 23b-12, 23b-19, 24a-1, 24a-3, 24a-7, 24a-17, 24b-4, 24b-6, 24b-10, 25a-3, 25a-5, 25a-6, 25a-11, 25a-12, 25a-16, 25a-18, 25b-1, 25b-1, 25b-3, 25b-4, 25b-7, 25b-10, 25b-11, 25b-19, 26a-1, 26a-5, 26a-9, 26a-12, 26a-13, 26a-15, 26b-8, 26b-9, 26b-13, 26b-14, 26b-15, 27a-3, 27a-5, 27b-11, 27b-18, 28a-6, 28a-6, 28a-9, 28a-10, 28a-15, 28b-3, 28b-4, 28b-5, 28b-9, 29a-4, 29a-12, 29a-13, 29a-16, 29a-16, 29b-4, 29b-6, 29b-8, 29b-9, 29b-15, 29b-17, 30a-5, 30a-9, 30a-10, 30a-18, 30a-18, 30b-3, 30b-8, 30b-8, 30b-11, 30b-11, 30b-12, 31a-4, 31b-16, 31b-17, 32a-3, 32a-9, 32a-11, 32a-13, 32a-14, 32a-14, 32a-16, 32b-13, 32b-14, 32b-16, 33a-2, 33a-5, 33a-7, 33a-13, 33a-15, 33b-1, 33b-3, 33b-13, 33b-16, 34a-4, 34a-8, 34a-9, 34a-10, 34a-11, 34a-12, 34a-13, 34a-15, 34b-4, 34b-8, 34b-17, 34b-18, 35a-1, 35a-3, 35a-5, 35a-7, 35a-9, 35a-10, 35a-11, 35a-13, 35b-1, 35b-2, 35b-6, 35b-7, 36a-2, 36a-2,

36a-3, 36a-5, 36a-6, 36a-7, 36a-19, 36b-2, 36b-3, 36b-5, 36b-7, 36b-8, 37a-2, 37a-13, 37a-14, 37a-15, 37b-1, 37b-3, 37b-4, 37b-9, 37b-10, 37b-10, 37b-15, 38a-1, 38a-3, 38a-3, 38a-4, 38a-5, 38a-8, 38a-8, 38b-8, 39a-9, 39a-12, 39a-3, 39a-13, 39a-15, 39b-2, 39b-3, 39b-6, 39b-9, 39b-12, 40a-3, 40a-12, 40a-14, 40b-1, 40b-2, 40b-10, 40b-15, 40b-15, 40a-9, 40a-10, 40a-15, 40b-4, 41a-2, 41a-8, 41a-12, 41a-15, 41a-17, 41b-1, 41b-2, 41b-4, 41b-11, 41b-13, 41b-15, 42a-1, 42a-3, 42a-5, 42a-7, 42a-10, 42a-12, 42a-15, 42a-17, 42a-19, 42b-2, 42b-6, 42b-8, 42b-13, 43a-1, 43a-3, 43a-6, 43a-7, 43a-8, 43a-11, 43a-14, 43b-1, 43b-2, 43b-5, 44a-2, 44a-3, 44a-8, 44a-11, 44a-13, 44b-2, 44b-3, 44b-4, 44b-5, 44b-8, 44b-10, 44b-14, 44b-15, 44b-17, 44b-19, 45a-5, 45a-6, 45a-8, 45a-12, 45a-12, 45a-16, 45b-5, 45b-6, 45b-8, 46a-2, 46b-3, 46b-5, 46b-5, 46b-17, 47a-3, 47a-3, 47a-9, 47a-10, 47a-12, 47a-14, 47a-16, 47a-17, 47a-19, 47b-1, 47b-5, 47b-7, 47b-14, 47b-18, 48a-1, 48a-1, 48a-3, 48a-6, 48b-1, 48b-2, 48b-3, 48b-5, 48b-10, 48b-17, 49a-3, 49a-8, 49a-10, 49a-15, 49a-17, 49a-19, 49b-1, 49b-5, 50a-7, 50b-2, 50b-3, 50b-5, 51a-2, 51a-4, 51a-6, 51a-12, 51a-13, 51b-12, 51b-14, 51b-10, 51b-17, 52a-4, 52a-6, 52a-7, 52a-9, 52a-11, 52a-12, 52a-15, 52b-1, 52b-6, 52b-8, 52b-19, 52b-17, 53a-9, 53a-11, 53b-3, 53b-5, 54a-2, 54a-4, 54a-14, 54b-8, 54b-11, 54b-14, 54a-17, 54b-5, 55a-3, 55a-4, 55a-10, 55b-2, 55b-8, 56a-7, 56a-18, 56b-4, 56b-14, 57a-2, 57a-3, 57a-15, 57a-16, 57b-2, 57b-8, 57b-12, 57b-12, 57b-13, 57b-15, 57b-15, 58a-1, 58a-4, 58a-9, 58a-12, 58a-14, 58a-15, 58a-16, 58a-19, 58b-4, 58b-4, 58b-9, 58b-12, 58b-18, 59a-2, 59a-4, 59a-4, 59a-10, 59a-11, 59a-13, 59a-19, 59b-3, 59b-5, 59a-14, 59b-12, 59b-13, 60a-2, 60a-4, 60a-6, 60b-9, 60a-9, 60b-15, 61a-1, 61a-13, 61a-15, 61a-19, 61b-2, 61b-4, 61b-12, 61b-14, 62a-1, 62a-3, 62a-11, 62b-1, 62b-4, 62b-6, 62b-8, 62b-10, 62b-11, 62b-14, 62b-15, 62b-16, 63b-11, 63a-12, 63b-1, 64a-1, 64a-3, 64a-11, 64a-17, 64a-18, 64b-3, 64b-3, 64b-5, 64b-7, 64b-12, 64b-13, 64b-11, 64b-16, 64b-18, 64b-19, 65a-1, 65a-2, 65a-3, 65a-6, 65a-8, 65a-18, 65a-19, 65b-3, 65b-4, 65b-6, 65b-7, 65b-8, 65b-10, 65b-13, 65b-14, 65b-16, 65b-17, 66a-2, 66a-6, 66a-8, 66a-9, 66a-14, 66a-12, 66b-4, 66b-8, 66b-11, 66b-15, 66b-18, 67a-4, 67a-13, 67a-14, 67a-17, 67b-2,

67b-4, 67b-5, 68a-5, 67b-8, 67b-9, 67b-11, 68a-16, 68a-17, 68a-17, 68b-4, 68b-5, 68b-6, 68b-8, 68b-12, 68b-13, 68b-8, 68b-10, 68b-11, 68b-19, 69a-3, 69a-5, 69a-6, 69a-10, 69a-12, 69a-15, 69a-16, 69a-18, 69b-1, 69b-4, 69b-13, 69b-17, 70a-2, 70a-3, 70a-14, 70a-15, 70a-17, 70a-18, 70b-5, 70b-9, 70b-10, 70b-12, 71a-1, 71a-2, 71a-7, 71a-9, 71a-16, 72a-2, 72a-3, 72a-5, 72a-5, 72a-6, 72a-8, 72a-8, 72a-11, 72a-13, 72b-10, 73a-1, 73a-7, 73a-9, 73a-9, 73a-16, 73a-18, 73b-2, 73b-15, 74a-1, 74a-3, 74a-13, 74a-16, 74a-17, 74b-5, 74b-9, 74b-11, 75a-2, 75a-4, 75a-7, 75b-9, 76a-1, 76a-9, 76a-19, 76b-2, 76b-5, 76b-8, 76b-10, 76b-11, 77a-1, 77a-4, 77a-5, 77a-6, 77a-7, 77a-10, 77a-12, 77a-13, 77a-15, 77a-17, 77b-4, 77b-5, 77b-5, 77b-7, 77b-7, 77b-9, 77b-10, 77b-12, 77b-17, 77b-19, 78a-2, 78a-3, 78a-8, 78a-9, 78a-11, 78a-11, 78a-15, 78a-16, 78a-18, 78b-2, 78b-6, 78b-7, 78b-8, 78b-9, 78b-11, 79a-4, 79a-6, 79a-11, 79a-12, 79a-15, 79a-19, 79b-2, 79b-11, 79b-15, 80a-2, 80a-5, 80a-10, 80b-1, 80b-3, 80b-6, 80b-11, 80b-11, 81a-4, 81a-5, 81a-7, 81a-8, 81a-10, 81a-13, 81a-14, 81a-16, 81b-1, 81b-5, 81b-5, 81b-7, 81b-8, 81b-18, 82b-1, 82b-2, 82b-4, 82b-

6, 82b-8, 82b-10, 82b-11, 82b-15, 82b-19, 83a-3, 83a-3, 83a-4, 83a-12, 83a-15, 83a-17, 83b-7, 83b-11, 83b-13, 83b-15, 83b-16, 83b-18, 84a-1, 84a-2, 84a-4, 84a-6, 84a-7, 84a-12, 84a-18, 84a-18, 84a-19, 84b-2, 84b-3, 84b-5, 84b-7, 84b-17, 85a-4, 85a-4, 85a-6, 85a-8, 85a-11, 85a-17, 85a-17, 85a-19, 85b-5, 86a-3, 86a-5, 86a-11, 86a-12, 86b-2, 86b-3, 86b-5, 86b-10, 86b-11, 86b-16, 87a-1, 87a-3, 87a-4, 87a-9, 87a-15, 87a-16, 87a-18, 87b-5, 87b-10, 87b-14, 87b-16, 87b-18, 88a-3, 88a-4, 88a-6, 88a-9, 88a-13, 88a-15, 88a-18, 88b-2, 88b-5, 88b-8, 88b-12, 88b-16, 89a-4, 89a-8, 89a-9, 89a-12, 89a-13, 89a-16, 89a-19, 89b-1, 89b-3, 89b-7, 89b-8, 89b-9, 89b-12, 89b-16, 90a-3, 90a-4, 90a-6, 90b-6, 94b-6

kim T ki, kim

k. 6b-6, 23a-3, 23a-5, 23a-9

kimesne T kimse

k.-ler 3a-9

k.-nüñ 89a-11

kimse T kimse

k. 19a-9, 20b-10, 21b-14

kirām A şerefli

k.-ı 1b-15

k.-uñ 3a-11

kirmān (y.a.) kirmān

k. 53a-6, 53a-18

kişi T kişi, şahıs

k. 2b-9

kitāb A kitap

k. 2a-16, 3a-8, 3a-18, 76b-11, 94b-1, 94b-4, 94b-6

k.-ı 94b-5

k.-ında 29b-18, 47a-15, 79a-9, 87b-15

k.-uḡ 2a-16

kitāb-ı uşūl (e.a.) Öklid'in; İslam matematikçileri arasında Usûl adıyla da anılan ve çalışmalarının temelini teşkil eden *Elementler* adlı eseri

k. u.-de 19b-5

ḳocıṣ- T kucaklaşmak, sarılmak

ḳ.-mıṣ 27a-14

ḳonıl- T konulmak; yerleştirilmek

ḳ.-dı 3a-16

ḳ.-up 25a-2

ḳonya (y.a.) ḳonya

ḳ. 54a-9

ḳoṣṭāntīniyye (y.a.) ḳoṣṭāntīniyye: İstanbul

ḳ. 54a-6, 70a-10, 79a-13, 79b-2

ḳ.-den 2b-3

ḳ.-dür 65a-9

ḳ.-nüḡ 54a-7

ḳoy- T koymak

k.-up 25a-3

ḳubbetü'l-arz A (coğ.) arz kubbesi, yer yuvarlağının insan oturan kısmının merkezi

ḳ. 50b-17, 50b-19

ḳ.-ı 51a-1

ḳudemā A eskiler, eski insanlar

ḳ. 19a-18, 82a-3

ḳudret A kuvvet, güç

ḳ.-i 11b-2

ḳ.-ine 89a-18

kūfe (y.a.) kūfe

k. 53a-16

ḳulehāt (y.a.) ḳulehāt

ḳ. 52b-12

ḳulle A doruk, zirve

ḳ.-sinde 51b-3

ḳurb A yakın, yakınlık

ḳ. u bu' d 36a-10, 37a-7, 39a-5

ḳ.-ıla 8b-19

ḳ.-ında 5b-8, 9a-11, 12a-4, 19a-5, 28b-11, 65a-13, 65a-15

ḳ.-indadır 28b-12

kūşyār (k.a.) Kūşyâr

k. 80b-7

kūtāh F kısa, boysuz

k. ol- 77a-11, 77b-10

ḳuṭb A kutup

ḳ. 25b-15, 25b-13, 66a-10

ḳ.-ı 5a-7, 14a-17, 14a-17, 15a-1, 15a-

12, 23a-5, 25b-12, 55b-4, 55b-17,

57b-9, 57b-17, 59a-9, 59a-11, 59a-

12, 59b-5, 59b-7

ḳ.-ı āfāk 2a-1

ḳ.-ı āḡer 59a-15

ḳ.-ı 'ālem 13b-6

ķ.-ı felekü'l-burüc 15a-14, 59a-3, 59a-14, 61a-6, 61b-8

ķ.-ı ĥafî 58a-7, 58a-15, 58b-1, 58b-10, 59a-7, 59a-8, 59a-17, 59b-12, 60b-7, 61a-3, 61a-12, 67a-7, 67b-1, 67b-5, 67b-9, 67b-18, 68a-3, 68a-12, 68a-16

ķ.-ı ĥareket 5a-3

ķ.-ı küre 5a-3

ķ.-ı mu' addil 15a-5

ķ.-ı mu' addilü'n-nehâr 64a-7

ķ.-ı ufķ 15a-6, 15a-15

ķ.-ı vusťânî 25a-12

ķ.-ı zâhir 50b-19, 58a-6, 58a-14, 58b-2, 58b-4, 58b-12, 58b-18, 59a-5, 59a-6, 59a-9, 59a-11, 59a-14, 59a-16, 59a-19, 59b-3, 59b-5, 59b-11, 60a-6, 60a-8, 60b-5, 60b-9, 60b-17, 60b-18, 61a-5, 67a-6, 67a-10, 67b-17, 68a-2, 68a-10, 68a-15

ķ.-ı zâhir-i felekü'l-burüc 61a-9, 62a-13, 63a-7, 63b-6

ķ.-ıdur 5a-7, 5a-10

ķ.-ına 13b-6, 13b-11, 14a-6, 14a-12, 14b-16, 14b-16, 15a-9, 15a-10, 15a-11, 15a-12, 15a-18, 22a-16, 50b-6, 50b-15, 50b-18

ķ.-ları 22a-16, 23a-3, 25b-11

ķ.-larınınuğ 13b-13

ķ.-uğ 5a-4, 56a-14

ķuťbeyn A iki kutup; Kuzey ve Güney Kutupları

ķ. 12a-4

ķ.-e 11b-17

ķ.-i 25b-6

ķ.-i ĥāvî 25b-16

ķ.-i mu' addil 55b-11

ķuťb-ı cenübî A Güney Kutbu

ķ. 13b-7, 52a-10, 56a-3, 56a-4, 56a-10, 64a-16, 64b-5

ķuťb-ı Őimâl A Kuzey Kutbu

ķ. Ő.-e 14b-17

ķuťb-ı Őimâlî A Kuzey Kutbu

ķ. 13b-7, 56a-11, 64a-14, 64b-4

ķ. Ő.-i felekü'l-burüc 56a-2, 56a-10

ķuťbu'l-burüc A (astr.) burçların kutupları

ķ. 23a-4, 23a-5, 24a-8, 25a-12, 83b-3

ķ.-ı ĥafî 59b-18

ķ.-ı zâhir 59b-18

ķ.-uğ 85b-17

ķuťr A (geo.) çap; taraf, yan

ķ. 4a-3, 5a-4, 37a-16, 37b-2, 37a-19, 78a-14, 82b-7, 82b-19, 83a-7, 84a-7, 84a-7, 84a-12

ķ.-a 87a-5

ķ.-dur 82b-1

ķ.-ı 13a-7, 87b-18, 88a-1, 89a-8, 90b-4, 90b-5, 90b-9

ķ.-ı âfitâb 89b-3

ķ.-ı a' zãm 24a-6

ķ.-ı a' zãm-ı Şevâbit 90b-11

.-ı arz 10a-13, 10a-17, 10a-18, 10b-2, 10b-5, 10b-6, 52a-3, 69a-4, 82a-17, 82b-6, 87a-8, 87a-15, 90b-12
 .-ı aşgar 24a-3
 .-ı aşgar-ı Őevābit 90b-13
 .-ı aŗvel 24a-10
 .-ı haķıķı 84b-2
 .-ı iŗılāhı 84a-18
 .-ı kamer 90a-9
 .-ı mārre zirve vü hażiz 43a-2
 .-ı mārre-i bu' deyn-i evsaŗeyn 43a-1
 .-ı mār-ı zirve vü hażiz 42a-5
 .-ı mirriŗ 90a-16
 .-ı mūmeŗil-i Őems 48a-2, 47b-8
 .-ı mūŗerı 90a-14
 .-ı 'uŗarid 90b-1
 .-ı saŗı-ı māyil 43a-11, 43a-16
 .-ı Őevābit 90b-6
 .-ı Şems 89b-16, 90a-4, 90b-5, 90b-6
 .-ı tedvir 42a-12, 42a-17, 42b-9
 .-ı tedvir-i mirriŗ 47b-8, 48a-1
 .-ı vāhid 40b-18
 .-ı zemān 82a-11, 87b-6, 87b-10
 .-ı zıll 77a-13
 .-ı zirve vü hażiz 42b-7
 .-ı zuŗal 90a-11
 .-ı zühre 90a-18
 .-ına 87a-1, 87b-17, 89b-13, 89b-14, 90a-8, 90a-8
 .-ından 87b-2

.-ınuŗ 37b-3, 87a-6, 87b-17
 .-ıuŗ 24a-5, 30a-13, 37b-7, 37b-8, 43a-5, 82a-15
uŗ-ı zıll A (geo.) sekant
 . 77a-13
uvvet A kuvvet; gūç
 . 6b-14
 .-i 37b-18
uyruk (g) T kuyruk
 .-ı 28a-4, 28a-7
 .-ına 28a-5
üll A bütün
 k.-i cüz'ı 25b-5
üllı A çok; genel, bütün
 k. 3a-2, 46a-7, 57b-7, 66a-11, 78a-14
 k.-nüŗ 24b-7, 66a-16
 k.-si 69a-15
 k.-sinüŗ 85b-8
 k.-ye 73b-13
ülliyāt-ı ķānūn (e.a.) İbn-i Sinā'nın eseri
 k. .-da 57a-4
üllıyye A genel
 k.-dür 25b-4
üllıyyen A büsbütün, toptan
 k. 2b-6, 6a-1, 6b-5, 12a-13, 30a-1, 52b-17, 54a-1, 54a-14, 57b-19, 60b-10, 60b-12, 61a-16, 61a-18
ünüz A hazineler, definelere
 k.-ı haķāyık-ı riyāziyyāt 2b-15
ürdistān (y.a.) kürdistān
 k. 2b-5

küre A (astr.) küre; yeryüzü, dünya
 k. 4a-12, 4a-13, 4b-19, 5a-3, 5a-7, 8a-6, 10b-18, 11b-18, 21b-11, 29b-10, 37a-14, 83a-14, 85b-1, 85b-4, 86b-18
 k.-de 87a-3
 k.-dür 5b-19
 k.-i 4a-14
 k.-i tāmme 11b-9
 k.-i uḥrā 87b-16, 90a-7
 k.-nüḡ 5a-2, 5a-6, 5a-8, 37a-15, 83a-7, 83a-9, 83a-10, 83a-12, 86b-19, 87a-8, 88a-2, 87b-16, 88a-5, 88a-7, 90a-7
 k.-ye 4a-15, 29b-12, 88a-2
küre-i arz A (astr.) Yerküre
 k. 6a-18
 k. a.-a 9b-5
 k. a.-dan 50a-12
 k. a.-dur 11a-1
 k. a.-uḡ 8a-5
küre-i buḡār A (astr.) buhar küre
 k. 12b-9, 12b-12
küre-i havā A (astr.) hava küre
 k. h.-dur 11a-11
küre-i leyl ü nehār A (astr.) gece gündüz küresi
 k. 12b-9
küre-i mā A (astr.) su küre
 k. 50a-12
 k. m.-dur 8a-4
küre-i muntaşıbe A (astr.) dik küre

k. 55b-7, 65a-5
küre-i müstaḳıme A (astr.) dik küre
 k. 55b-8
küreviyyet A küresellik
 k.-i ḥissiyye 10a-12
 k.-ine 10b-12, 49a-16
küriyyü’ş-şekl A küresel şekilde
 k.-dür 11a-16, 45a-7, 49a-15
kürrāt A küreler
 k. 6a-3
kürrī A küresel
 k.-den 10b-16
 k.-dür 11a-12, 29b-14
kürriyyetü’l-eşkal A küre şeklinde
 k. 6a-1
küsūf A (astr.) Güneş tutulması
 k. 45b-4
 k.-uḡ 46a-1, 46b-2
küsūf-ı cüz’î A (astr.) kısmî tutulma
 k. 45b-7
küsūf-ı küllî A (astr.) tam tutulma
 k. 45b-6
küsūr A (mat.) kesirler, kalan sanıyelik ve saliselik bölüm
 k. 20a-8
 k.-dur 25b-2
 k.-ı 87a-9, 87a-15, 87b-15
kütüb A kitaplar
 k.-de 55a-4
 k.-i mesālik-i memālik 51a-10
 k.-i mü’tebere 3a-4
 k.-i mu’tebereden 3a-14

k.-i ṭabī' iyye 12a-8

L

lābūd A şüphesiz, kesin

l.-dür 50a-11

lā-cerem A şüphesiz, elbette

l. 48b-12, 78b-3

lāciverdī F+A lacivert renkli,
laciverde çalan

l. 12b-16

lafz A harf

l.-ı 75a-17, 75a-19

lahm A et

l.-ı baqar 8b-13

laḥsā (y.a.) laḥsā, bugünkü
Kuveyt'ten Katar topraklarına
kadarki bölge

l. 53a-5

lākin A ama, fakat

l. 23b-11, 24a-1, 40b-13, 66a-19,
66b-6

laṭīf A yumuşak, hoş bir güzelliği
olan

l. 12b-14, 24a-19

l.-den 12b-17

l.-i 2a-13

lāyih A layık, yaraşan

l. ol- 9b-3

lāzım A gerek, gerekli

l. 2a-5, 37b-1, 50a-10

l. gel- 6b-4, 7a-19, 7b-16, 8b-18,
11b-4, 14a-2, 19b-7, 20a-11, 20b-9,
21a-7, 21a-10, 21a-12, 21a-14, 21a-
15, 21b-3, 21b-5, 21b-6, 21b-8, 21b-
8, 21b-9, 21b-10, 21b-12, 21b-12,
22b-3, 22b-5, 23a-10, 23a-12, 23a-
17, 23b-8, 24a-15, 24a-17, 24a-18,
24b-2, 25b-10, 25b-14, 25b-17, 31b-
4, 32a-13, 33a-5, 37b-10, 40b-15,
42a-1, 42a-19, 46b-17, 47a-9, 49a-
13, 50a-13, 81a-4

l. ol- 2b-5, 3b-1, 35a-7, 79a-15, 82a-
5, 85a-10, 86a-14

l.-dur 6a-6, 8a-16, 22b-7, 22b-10,
35b-6, 37b-15, 74a-16, 79a-12, 83b-
18, 85b-5

lebineteyn A (astr.) usturlaptaki
kadranın iki tarafından her bir
parçası

l.-i 29a-4

let F hızla çarpma

l. 73a-2

levn A renk; çeşit, tür

l.-i 10a-8, 10a-9, 69b-7

l.-i buḥār 69b-17

l.-i mutavassıt 12b-15

l.-i şu' ā 69b-15

levnen A renk bakımından

l. 69b-6

leyālī A geceler

l. 21a-13

leyl A gece

l. 60a-13, 60b-12, 61a-18, 68b-10
 l. ü nehār 21a-15, 55b-6, 57a-18,
 57b-2, 58a-2, 64b-6, 64b-8, 68b-3
 l.-de 9a-9
 l.-den 57a-19, 69b-18, 71b-15
 l.-dür 64b-7
 l.-e 64a-11
 l.-i 21a-16, 60b-11, 61a-16, 68b-3
 l.-üñ 61a-18, 71b-15
lisān-ı ^ʿarabī A Arapça, Arap dili
 l. ^ʿa.-de 3a-4
luṭf A lütuf, iyilik
 l.-larından 3a-17

M

mā A su
 m. 8a-5, 10a-3, 10b-12, 11a-12, 11a-
 13, 12b-13, 50a-6, 50a-12, 50a-12,
 50a-10
 m.-dan 11a-11
 m.-dur 12a-13, 12a-14
 m.-ı 11a-8
 m.-nuñ 10a-2, 10b-12, 10b-15
 m.-yı ^ʿasel 8b-6
 m.-yı ziyāde 10b-13
māʿ adā A dışında kalan
 m.-sı 6a-9
maʿ ādin A madenler
 m. 12a-13
maʿ a-hāzā A bununla beraber
 m. 19b-1, 20a-6, 22b-14

maʿ ārif A bilgi, kültür
 m. 2b-13
mābeyn A ara, orta, iki şeyin arası
 m. 22b-14
 m.-de 6b-18, 20a-19, 66a-1, 85a-1
 m.-i 3b-12, 6b-11, 13a-3, 14b-7, 14b-
 19, 15b-2, 20a-9, 20a-14, 23a-4, 46b-
 14, 47b-4, 48b-7, 62b-15, 62b-17,
 63a-13, 63b-2, 63b-12, 64a-1, 77b-9,
 78a-19, 81b-17
 m.-i ḥaṭṭ-ı vasaṭī 38a-10
 m.-i nişf-ı evcī 34b-17
 m.-i zirveteyn 38a-10
 m.-idür 34b-13, 59a-5
 m.-in 5a-4, 19a-14, 77a-12
 m.-inde 7a-14, 13b-13, 14a-1, 14a-7,
 14a-13, 14a-14, 14a-9, 15a-6, 14b-
 11, 14b-14, 15a-7, 15a-15, 15a-16,
 15b-4, 15b-7, 15b-17, 16a-1, 16a-3,
 16a-4, 18b-12, 23a-2, 24a-8, 24b-6,
 30b-17, 30b-18, 32b-15, 34a-5, 34a-
 7, 34b-5, 35a-10, 37a-3, 37b-17, 38a-
 2, 39a-1, 41a-2, 44b-14, 44b-9, 45b-
 3, 46a-5, 46b-4, 47a-3, 61b-8, 63a-2,
 64b-9, 65a-1, 65a-3, 65a-4, 65a-6,
 66b-11, 67a-3, 68a-18, 69b-10, 73a-
 14, 73b-1, 74b-7, 78b-8, 79b-14,
 80a-6, 81a-9
 m.-indedür 33b-13
 m.-inden 6b-12
 m.-ine 38a-8, 77a-8
 m.-leri 13b-15

m.-lerinde 20a-6, 29a-14, 47b-6

mābeyne'l-ʿarzeyn A iki enlem arası

m. 79b-5, 79b-18, 80a-8

mābeyne'l-merākiz A merkezlerin arası

m. 39a-5, 40a-19

mābeyne'l-mıntāqateyn A (astr.) iki kuşağın arası

m. 21b-3

mābeyne'l-ʿuqdeteyn A (astr.) iki düğüm arası

m. 42b-2, 43a-14

m.-e 41b-16, 42a-10, 42a-16, 43a-9

mābeyne't-tekātu'ayn A (astr.) iki kesişim arası

m. 25a-13

mābeyne't-ṭūleyn A (astr.) iki boylam arası

m. 79b-4, 79b-8, 79b-16

mābeyne'z-zirveteyn A (astr.) iki doruk arası

m.-i 38a-6

macistī (e.a.) Batlamyus'un *Almagest* adlı eseri

m.-de 51a-12, 55a-8

m.-i 51a-16

macistī-dān A+F *el-Macisti* bilir

m. 2b-17

mādām A madem

m. ki 35a-1, 35a-3, 35a-11, 35a-13, 36a-19, 36b-2, 36b-5, 36b-7, 38a-5, 59a-4, 59a-10, 59a-12

ma' delet A adalet

m.-de 2a-13

ma' den A kaynak

m.-i ekşer-i enbiyā 57a-10

ma' deniyyāt A madenler, metallere

m. 5a-18

ma' denü'z-zehab mine's-sūdān (y.a.)

Mısır'ın güneyinde kalan altın madenleri bölgesi

m. 52b-10

ma' dūm A yok olan, var karşıtı

m.-dur 77a-14

māfihā A ötesi

m.-sınıuğ 47b-17

mağārib A (astr.) bir gezegenin yeri ya da zamanı

m. 64b-17

m.-i 66b-6, 66b-7

m.-ine 66b-8

m.-inüñ 66a-5

mağfūr A affolunmuş, bağışlanmış

m. 3a-12

mağīb A kaybolma, batma

m. 61b-8, 62a-2

m.-i 63a-2, 62b-12

m.-i i' tidāl 61b-6, 62a-2, 63b-1

m.-i şafağ 71a-7

m.-inden 62a-3, 62b-14

mağrib A batı

m. 15a-1, 27b-3, 27a-15, 62b-17, 63b-12, 64a-1, 69b-19, 70a-19, 71b-6, 80a-4, 81a-5

m.-de 62a-12, 63b-7, 69a-7, 71a-2
 m.-den 19a-9, 26b-13, 31a-3, 31a-4,
 48b-7, 48b-14, 49a-7, 49b-2, 50b-11,
 52a-4, 52a-11, 52a-15, 52a-17, 64b-
 10
 m.-e 15b-19, 27a-7, 27a-18, 27b-7,
 27b-9, 27b-17, 49a-19, 49b-2, 49b-3,
 52a-13, 70b-1
 m.-edür 18b-8, 27a-12, 28a-7, 31b-
 16
 m.-ile 27a-17
mağribī A batısal, batıya ait
 m. 48b-9, 49a-7
mağrib-i i'tidāl A (astr.) batı ılımlı
 m. 14b-6
māh F ay, senenin on ikide biri; Ay
 m. 32a-12, 46a-5, 46a-6, 71b-2, 71b-
 3, 71a-17, 73b-8, 73b-9, 74a-13, 74b-
 3, 74b-6, 75a-3, 75a-4, 76a-11
 m.-a 46a-6, 75b-17
 m.-dan 71b-5
 m.-dur 45b-8, 71a-10, 74a-4
 m.-ı 71a-8, 71a-14, 73b-10, 75a-11,
 75a-11
 m.-ı ābān 75b-4
 m.-ı āhīr 74b-10
 m.-ı vasaṭī 74a-6
 m.-ı zi'l-ḥicce 75a-13
 m.-ını 75b-16
 m.-ları 75b-13, 76a-10, 76b-2, 76b-5
 m.-larını 73a-12, 75b-3

m.-larının 73b-11, 75b-6, 75b-19,
 76b-4, 76b-4
 m.-uḡ 46b-1, 71a-18, 71a-19, 73b-5,
 73b-12, 74a-1, 75a-7, 75b-14, 75b-15
maḡall A yer
 m.-de 52a-3, 57b-2, 72b-11, 73a-13
 m.-den 55b-13
 m.-dür 51a-2
 m.-i 24a-3, 24a-6
 m.-i su'āl 16b-6
 m.-i ta' accüb 49b-8
 m.-i ta' accübdür 6b-6
 m.-i teḡāṭu' 50b-16
 m.-i ṭulū' 9a-12
 m.-inde 16a-13, 30a-14, 90b-15
 m.-lerde 64a-9
 m.-leri 55b-11
mahāret A ustalık, beceri
 m.-i 2b-16
māh-ı kamerī F+A (astr.) Ay ayı,
 Ay'ın bir dolanım süresi
 m. 71b-4
māh-ı şemsī F+A (astr.) Güneş ayı,
 Güneş'in bir burçtaki dolanım süresi
 m. 71b-4
māhir A becerikli, hünerli
 m. 2b-16
 m.-inde 81b-4
māhiyyet A nitelik, vasıf, esas
 m.-de 25b-15
maḡlūk A yaratılmış
 m.-uḡ 1b-4

- mahlūte** A karışık
m.-dür (tabağa-i m.) 12a-12
- maḥmiyye** A korunmuş
m.-i ḳoştantīniyye 2b-3, 79a-13
- maḥrec** A çıkış
m. ü medḥal 78a-15, 78a-17, 78a-18
- maḥrūsa** A büyük şehir
m.-ı mezbūre 2b-9
- maḥrūt** A (geo.) koni
m.-ı müstedir 68b-10, 78a-8
- maḥrūtī** A (geo.) koni, mahrut
m. 4b-6
m.-nüḡ 68b-19
- maḥşūr** A kuşatılmış
m. ol- 34a-5, 34a-7, 34b-5, 35a-10, 37b-17, 38a-2
- maḥşūs** A hissedilen, anlaşılan; açık, belli
m. 7b-13, 10a-13, 22b-11, 22b-12, 72a-15, 72a-16
- maḥşūş** A ayrı, birine ayrılmış olan
m. 9b-1
m.-uḡ 79a-6, 79a-19
- maḥḥūd** A sözü geçen
m. 60b-17
- maḥvī** A (geo.) çevrelenen (küre); gizli, saklı
m. 25b-9, 29b-12, 57b-7
m.-dür 29b-13
m.-nüḡ 25b-8, 25b-12
m.-sin 25b-5
m.-ye 25-8
- maḥżan** A ancak, sadece, yalnız
m. 9b-18
- maḳāle** A makale
m.-de 87b-16
m.-i 3a-19
m.-i şānī 49a-11
m.-i ūlā 5b-17
- maḳām** A yer; konum; (mat.) pay
m.-ı kesr 82b-10, 82b-13, 83a-1, 83a-5, 87b-1, 87b-10, 87b-13, 87a-17
m.-ı re's-i sereṭān 24a-2
m.-ında 25a-2, 82b-12
- maḳāmāt** A (mat.) paydalar
m.-a 87b-3
- maḳām-ı evvel** A (astr.) ilk konum
m. 40a-17
- maḳām-ı şānī** A (astr.) ikinci konum
m. 40a-18
- maḳarr** A merkez, başkent
m.-ı salṭanat 2a-13
- maḳūl** A akla uygun, akıllıca
m. 7b-3, 9a-6
- maḳūle** A çeşit; aşırı olmayan
m. 51b-8, 90a-3
- maḳūs** A ters
m. 60b-16, 60b-19, 61b-1, 61b-3, 62b-4, 63a-12, 63b-1
m.-uḡ 61a-13
- malāṭiyye** (y.a.) malāṭiyye
m. 53b-9
- maḳlūm** A bilinen
m. edin- 77b-1, 81a-12, 81b-4

m. ol- 5a-1, 5b-19, 6b-17, 7b-4, 10a-11, 11a-9, 12a-9, 14b-4, 21b-11, 25b-19, 26b-14, 28a-15, 33a-14, 35b-2, 35b-7, 35b-9, 35b-11, 37a-14, 37b-3, 37b-18, 38a-4, 38a-8, 40a-15, 40b-1, 43b-2, 46b-3, 47a-12, 48a-1, 51b-17, 55a-7, 57b-2, 66a-18, 68a-16, 69a-16, 72b-1, 73a-1, 73b-3, 73b-15, 74a-1, 74a-13, 75a-4, 75a-5, 75a-8, 75a-9, 79a-15, 82b-2, 82b-3, 82b-7, 82b-8, 83a-1, 83b-10, 83b-12, 83b-18, 84a-16, 84b-3, 86b-11, 86b-18, 86a-5, 86b-16, 88a-9, 89b-2, 90b-4
m.-dur 3b-15, 24b-1, 25b-3, 38a-5, 39a-16, 50a-6, 65b-13, 72b-2
m.-dür 9a-9, 9b-13
m.-ı 82b-4
ma' lūmu'l-ḥāl A bilinen durum
m.-dür 50a-8
ma' mūr A bayındır, insan bulunan bayındır yer, yerleşim
m. 9b-9, 51a-3, 52a-12
m.-ı 52a-16
m.-uḡ 85a-18
ma' mūre A bayındır, insan bulunan bayındır yer, yerleşim
m. 50a-7, 51a-9, 51b-11
m. (ğayr-ı m.) 51a-9
m.-de 51a-7, 51a-16
m.-dür 51a-1
m.-i rūy-ı zemīn 83a-19, 83b-11
m.-nüḡ 51a-13, 83a-16

ma' mūriyye (y.a.) ma' mūriyye: Ankara, bk. engüri
m. 54a-9
manāstır (y.a.) manāstır
m. 53a-14
mānend F benzer, eş
m.-i merkez-i ḥāk 2a-15
m.-i sūdān-ı maḡrib 56b-17
ma' nī A anlam
m.-si 75b-19
māni' A engel
m. ol- 3b-10, 46a-6
m.-i istidāre 6a-2
manşūr A galip gelmiş, zafere ulaşmış
m. 2b-7
maraz A hastalık
m.-ları 8b-8
mārdīn (y.a.) mārdīn
m. 53b-10
ma' rifet A ilim, tanıma
m.-i eb' ād u ecrām 48a-3, 88a-3
m.-i semā 28a-14
m.-inde 87a-1
mārr A geçen
m.-e 43a-2
m.-ı zirve vü ḥazīz 42a-6
m.-ı evc ü ḥazīz 39a-2, 39a-12
m.-ı evc ü ḥazīzī 34b-15
mārre A geçen
m.-i bu' deyn-i evsaṭeyn 43a-1

mārre bi'l-aḳṭābi'l-erba'a A bk.
dāyire-i mārre bi'l-aḳṭābi'l-erba'a
m. b.-nuḡ 26a-6

ma' rūf A herkesçe bilinen, belli
m. 2b-13

maṣnū' āt A sanatla yapılmış şeyler
m.-ı cüz'iyyesi 1b-2

maṣrık A doğu
m. 27b-4, 27b-12, 27a-16, 52a-11,
62b-15, 63b-12, 64b-10, 69b-17,
70a-18, 71a-2, 80a-3, 80a-4, 80b-7,
80b-9, 81a-5
m.-a 27a-8, 27a-12, 27a-15, 28a-1,
49b-4, 49a-19, 49b-2, 52a-17, 79b-7,
79b-9
m.-adur 19a-9, 27b-8, 27b-10, 28a-7,
31a-3, 31a-4
m.-da 62a-13, 63b-5, 63b-10, 69a-5
m.-dan 18b-8, 31b-16, 48a-8, 48b-
17, 49a-9, 49b-2, 50b-12, 52a-6
m.-ı cānib 7a-12

maṣrık-ı i' tidāl A doğu ılımı (astr.)
m. i. 14b-6

maṣrıkī A (astr.) doğusal, doğuya ait
m. 48b-1, 48b-6, 49a-9

maṭla' A (astr.) gezegenlerin
doğması
m.-ı 62b-8, 65a-11
m.-ı ba' id 61b-14
m.-ı i' tidāl 61b-6, 61b-8, 61b-14,
62b-9, 63a-2, 63a-12
m.-ından 62a-1, 62b-10

maṭlūb A istenilen
m. 82b-15
m. 7b-16
m.-a (ḡadd-i m.) 9a-7
m.-uḡ 84a-11, 85b-16

māverā A art, geri, bir şeyin ötesinde
bulunan
m.-sı 89a-14
m.-yı medār-ı kuṭbu'l-burūc 83b-3,
85b-16

māyil A meyilli, hevesli; (astr.)
eğimli küre; Ay'ın ikinci küresi
(geo.) eğik
m. 2a-19, 16b-16, 17a-15, 17b-4,
17b-6, 30a-19, 30b-2, 42b-9, 46b-8
m. ü ḡāmil ü tedvīr-i evc 42a-4
m.-de 42a-6
m.-den 34a-5, 42a-8, 42a-9, 42a-19
m.-dür 17a-19, 30b-1, 33a-10, 54b-4
m.-e 17b-10, 42a-13, 43a-11, 43a-16
m.-i 32b-2
m.-i ḡamāyil 57b-10
m.-i ḡamer 29a-9, 31b-19
m.-ile 17b-1
m.-üḡ 34a-9, 34a-18, 42a-18, 43a-6

māzhar A şereflenme, nail olma
m.-ı berekāt 1b-8
m.-ı ḡarekāt 1b-8
m.-ı hidāyet ol- 2a-2

māziyye A geçmiş zaman
m. 72b-16

me'āl A anlam

m.-i 16a-18, 39a-6, 74a-11, 77b-6

me'āni A anlamlar

m.-i müşkilāt 2b-15

mebde' A ilk, başlangıç

m. 22a-8, 73a-4, 74a-16, 74b-11

m.-den 52a-5

m.-e 73a-5

m.-i eḳālīm-i evvel 52b-5

m.-i iḳlīm-i evvel 52b-1

m.-i iḳlīm-i ḥāmis 54a-1

m.-i iḳlīm-i rābi' 53b-2

m.-i iḳlīm-i sābi' 54b-5

m.-i iḳlīm-i sādīs 54a-14

m.-i iḳlīm-i ṣālīs 53a-9

m.-i iḳlīm-i ṣānī 52b-17

m.-i 'imāret-i zemīn 50b-14

m.-i 'imāret 52a-4, 52a-10, 52a-14

m.-i 'imāret-i zemīn 50b-5, 50b-17

m.-i niṭāḳ-ı evvel ü ṣālīs 38b-5

m.-i niṭāḳ-ı ṣānī ve rābi' 38b-7

m.-ini 76a-7, 75b-10

mebde'-i meyl A (astr.) ekinoks çizgisi, Güneş'in ekvator üstünde geçtiği daire

m. m.-i müstaḳīm 7b-10

mechül A (mat.) bilinmeyen

m. 82b-1, 82b-2, 82b-8, 89b-7

m.-dür 84b-5, 90b-6

meclis A meclis, toplanılan yer

m.-de 2b-1

mecma' A toplantı yeri

m.-ında 1b-12

mecmū' A (mat.) toplam

m.-a 36a-18

m.-ı 34a-17, 82b-12, 87b-13

m.-ı meyl-i küllī 61a-4

m.-ı temām-ı 'arz-ı beled 59b-9, 61a-7

m.-ı bu' d-ı eb' ād 39a-7

m.-ı ḥareket 34b-3

m.-ı ḥareket-i ḥāmil ü ḥareket-i tedvīr 39b-5

m.-ı ḥilāf-ı tevālī 34a-18

m.-ı niṣf-ı ḥāşiyeteyn 39a-9

me'cūc A Me'cūc

m. (ye 'cūc ve m.) 54b-9

medār A (astr.) yörünge, bir gökcisminin üzerinde dolandığı daire; hareketi boyunca çizdiği yol; dönence, Ay ya da Güneş'in görünen deviniminde gelip geri döndükleri yer ya da daire

m. 9b-8, 40b-14, 58a-6, 58a-8, 58a-16, 58a-19, 58a-11, 58b-18, 64a-12

m.-dur 58a-9, 58a-12

m.-ı 15b-14, 58a-4, 58a-5, 58b-13, 59a-19, 59b-15, 59b-16

m.-ı ḥazīz 9b-5

m.-ı ḥazīz-i arz 9a-4

m.-ı kuṭbu'l-burūc 83b-3

m.-ı kuṭbu'l-burūc 85b-17

m.-ı merkez-i ḥāmil 40b-15

m.-ı merkez-i kevkeb 15b-15

m.-ı münḳalib 58b-3, 58b-6, 66a-12

m.-ı şems 49b-14, 57b-2

medārāt A (astr.) yörüngeler;
dönenceler, bk. medār

m. 58a-8

m.-da 58a-11

m.-dan 15b-17

m.-ı 58a-13

m.-ı āfitāb 58b-5

m.-ı ebediyyü'l-ḥafā 60b-6, 59b-16

m.-ı ebediyyü'z-zuhūr 59b-15

m.-ı ebediyyü'z-zuhūr 60b-4, 65a-7,
65a-16

m.-ı nuḡaṭ-ı mefrūze 5a-6

m.-uḡ 5a-7

medārāt-ı 'arūz A (astr.) enlem
daireleri

m. 'a.-dur 16a-5

medārāt-ı müyül A (astr.) eğimli
yörüngeler, ekvatora paralel olan ve
herhangi bir noktanın (bir
gökcisminin) ilk hareketle üzerinde
hareket ettiği ekliptiğe eğimli olan
küçük daireler, bk. medārāt-ı
yevmiyye

m. 70a-12

m. m.-dur 15b-10

medārāt-ı yevmiyye A (astr.) günlük
yörüngeler, bk. medārāt-ı müyül

m. 15b-10

m. y.-i 55b-4, 58a-3

medāyin (y.a.) medāyin

m. 53a-16

medere A çakıl; tezek

m.-i 7a-1

medh A övme

m.-i pādīşāh-ı islām 2a-4

medḡal A giriş

m. (maḡrec ü m.) 78a-16, 78a-17,
78a-18

medīd A uzun, çok uzun

m. 29a-9, 29a-2

medīne A şehir

m.-i ḡaleb 2b-8, 94b-1

m.-i kirmān 53a-18

medīne (y.a.) medīne

m.-ye 73a-11

medīne-i rasūl (y.a.) Medine şehri,
bk. medīne

m. 53a-4

medīnetü'n-nūbe (y.a.) Nubiya şehri

m. 52b-10

medīnetü't-tayyib (y.a.) Tayyib şehri
(?)

m. 52b-13

medyen (y.a.) medyen

m. 53a-15

meḡḡar A övünme, övünmeye sebep
olan

m.-ı şāhān-ı ḡadīm 2a-6

meḡḡar-ı mevcūdāt A Hz.

Muhammed

m. m.-a 1b-10

mefharu'l-muhakkıkın ve'l-

müdekkikın A alimlerin, bilginlerin

övüncü

m. 2b-18

mefhüm A kavram; ifade

m.-ı 2b-9

mefrüz A farz edilen, varsayılan

m.-dan 81a-2

mefrûze A farz edilen, varsayılan

m. 5a-6, 15b-3, 15b-4, 15b-6, 15b-12

m.-den 16a-7

m.-ye 15a-18

meger F meğer, oysa

m. 42a-6, 42b-2, 43a-3, 64a-17

m. ki 36a-2

mehdiyye (y.a.) mehdiyye

m. 53a-14

mehebb A rüzgârın estiği yer

m.-i riyâh 12b-10

me'ḥūz A çıkarılmış

m.-dur 39a-9

mekâdir A miktarlar

m. 41a-8

m.-i aqtâr-ı şevâbit 90b-3

m.-i aqtâr-ı tedvîr 40a-19

m.-i eyyâm u leyâlî 21a-13

m.-ün 41a-2

mekân A yer, mekân

m.-a 6b-8

m.-da 10b-16

m.-dan 6b-7, 55b-11

m.-ı âḥer 20b-9

m.-ı ṭabî'î 25b-13

m.-ında 4b-19

m.-larında 5a-1

mekâni A mekânsal

m. 7a-6

mekke (y.a.) mekke

m. 79a-1, 79a-2, 79a-3, 79a-14, 79b-3, 79b-13, 80a-4, 80b-5, 81a-5

m.-den 73a-10, 81a-18

m.-dür 79b-12, 81a-15

m.-i şerrefeha'l-lâh 53a-5

m.-nüñ 78b-7, 79a-6, 79a-16, 79a-19, 80a-2, 80a-12, 80b-3, 80b-11, 81a-3, 81a-3

mekş A kalma, durma

m.-i âfitâb 26a-11, 26b-3, 60b-10, 60b-12, 61a-18, 61a-16

m.-i kamer 73b-3

m.-i şems 56b-10

mekşûf A keşfedilen, açılan

m. 9b-16

melik A padişah, hükümdar, hakan; Allah

m. 94b-1

m.-i ehlü's-şîn 53b-1

m.-i ḥabeşe 52b-11

mellet A sıkıntı

m. 73a-2

memâlik A ülkeler

m.-de 51a-10

memlû A doldurulmuş, dolu

m. 10b-12

memnū' A yasak

m. ol- 24b-4, 25a-3

m.-dur 24b-4

me'mūn (k.a.) Abbasi Halifesi

Me'mūn, bk. me'mūn ḥalīfe

m. 20a-12, 20a-14, 20a-15

me'mūn ḥalīfe (k.a.) Abbasi Halifesi

Me'mūn, bk. me'mūn

m. 20a-7

m. ḥ.-nüḡ 81b-9

me'mūnī A Abbasi Halifesi Me'mūn

dönemine ait

m.-de 19b-15

men' A yasaklama

m. ét- 9a-2

menāṭık A kuşaklar, kenarlar

m.-ı ḥāricetü'l-merākiz 30a-11

m.-ı ḥavāmīl 41b-5

m.-ı māyil ü ḥāmīl ü tedvīr-i evc 42a-3

menāzil A (astr.) konaklar, bk.

menāzil-i ḳamer

m.-i 32a-10

menāzil-i ḳamer A (astr.) Ay'ın

konakları, Ay'ın katettiği 28

konaktan oluşan yörünge, bk.

ṣeraṭeyn, buṭeyn, şüreyyā, deberān,

heḳa'a, hene'a, zirā', neṣre, ṭarfe,

cebhe, zūbre, ṣarfe, 'avvā, simāk,

ḡafr, zubānā, iklīl, ḳalb, ṣevle,

ne'āyim, belde, zābiḥ, bula', su'ūd,

aḥbiyye, muḳaddem, mu'aḥḥar, reṣā

m. 32a-3

menḳūl A nakledilmiş, anlatılmış

m.-dür 7a-16

menşe' A kaynak, bir şeyin ortaya

çıktığı yer

m.-i seḥāb u ra'd u berḳ 12a-17

menzil A (astr.) konak

m.-dür 32a-4

menzile A (astr.) konak

m.-sindedür 80a-19

merāḡa (y.a.) merāḡa

m. 53b-11

m.-da 19a-5

merākiz A merkezler

m.-i ecrām-ı ṣevābit 89a-1

m.-i kevākib 15b-13, 16b-11

m.-i 'ulviyye 47a-17

m.-i ṣevābit 90b-7

m.-i tedāvīr 16b-9, 36b-11, 37a-7, 47a-18

m.-inüḡ 16b-3, 16b-4, 16a-17, 16a-17

merātīb A dereceler, basamaklar, kademeler

m.-i keṣīre 8b-2, 8b-3, 68b-15

mercū A ümit edilen, rica olunan

m.-dur 3a-17

merḥūm A merhum, rahmetli

m. 3a-12

m. mevlānā 'alī ḳuşcı 3a-5, 25b-19

m. mīrim ḳelebī 84b-19, 90a-1, 90b-14

m. mīrzā uluğ bēg 7a-15

mer'ī A gözle görülen

m. 2a-2, 36a-7, 37b-12, 44a-3, 44b-9,
44b-15, 45a-16, 45a-13

m.-de 36a-3

m.-den 36a-4

m.-dür 14b-2, 38b-7

m.-dür (ğayr-ı m.: görünmeyen) 14b-
3

m.-i kevkeb 44b-7, 44a-7, 44b-12

m.-i kevkebe 44b-1

m.-ye 36a-8

mer'iyye A görünür

m. 36a-6, 37b-12, 37b-17

m.-de 36a-3

merkez A merkez, orta

m. 3b-19, 4a-13

m.-den 78a-19

m.-e 4a-2, 6b-4, 6b-12, 10b-18

m.-i 5b-19, 10b-17, 14a-14, 14a-9,
17a-17, 17b-2, 24a-5, 29b-2, 29b-4,
30b-4, 30b-9, 30b-14, 40b-7, 41b-13,
65a-12, 78a-6, 78a-9

m.-i āfitāb 72a-17

m.-i arz 69a-2, 70a-15

m.-i dāyire 80a-9

m.-i hacm 6a-19, 6b-16

m.-i hāk 2a-15

m.-i hāmil 16b-14, 16b-15, 16b-17,
17b-3, 17b-7, 17b-8, 17b-14, 33b-4,
33b-4, 33b-14, 37b-5, 40b-10, 40b-

11, 40b-14, 40b-15, 40b-15, 40b-18,
47b-12

m.-i hāmil-i kamer 40b-4

m.-i hāric 31b-6, 34a-10, 39a-1

m.-i hāricü'l-merkez 16b-2

m.-i hāricü'l-merkez-i şems 40b-1

m.-i hāvī 25b-8

m.-i kevkeb 15b-15, 16a-3, 16a-4,
32b-16, 35b-11, 36a-1, 37b-16, 38a-
2, 40a-2, 44a-4, 44a-5, 44a-13, 44b-3

m.-i küre 4a-15, 37a-14

m.-i maḥvī 25b-8

m.-i muḥīṭ-i hāmil 17a-12

m.-i müdür 33b-12, 33b-13, 33b-14,
33b-15, 40b-11, 40b-12

m.-i şems 16b-2, 16b-8, 21a-19, 34a-
11, 34b-7, 34b-8, 34b-15, 46b-5,
46b-16, 47a-5, 47a-8, 47a-18, 48b-
19, 70a-14

m.-i tedvīr 34a-8, 34a-14, 35a-10,
35a-11, 35a-13, 35b-7, 36a-10, 36a-
11, 36a-15, 37b-11, 38b-10, 38a-5,
41a-17, 41b-1, 41b-12, 41b-16, 41b-
18, 42a-7, 42a-8, 42a-10, 42a-12,
42a-13, 42a-15, 42a-17, 42b-2, 42b-
4, 42b-6, 42b-8, 42b-13, 43a-8, 43a-
11, 43a-12, 43a-15, 46b-6, 46b-12,
46b-13, 46b-15, 46b-17, 47a-2, 47a-
3, 47a-6, 47a-7, 47a-9, 48b-19

m.-i tedvīr-i hāmil 47a-4

m.-i tedvīr-i kamer 37a-19, 46b-4,
46b-5, 46b-18

m.-i tedvîr-i ‘uṭārid 42a-2
 m.-i tedvîr-i süfliyeyn 41b-11, 43a-4,
 43a-5
 m.-i tedvîr-i zühre 42a-1
 m.-i ufḡ 78b-8
 m.-i zemîn 6a-1, 50a-8
 m.-inde 33a-7, 33a-9, 33a-13, 33a-
 18, 33b-2, 33b-8, 33b-9, 33b-11,
 33b-19
 m.-indedür 33b-1
 m.-inden 14a-5, 14a-12, 14b-11, 14b-
 13
 m.-ine 33b-5
 m.-ini 46b-10
 m.-inüñ 5b-3, 40b-14
 m.-leri 16b-18, 18b-5, 25b-8
 m.-üñ 5b-10, 7a-2
merkezî A merkezî, orta
 m. 34a-12, 34b-6
merkez-i ‘âlem A (astr.) evrenin
 merkezi
 m. 30b-9, 37b-2, 39a-1
 m. ‘â.-de 33a-8, 33a-11, 33a-12, 33a-
 15, 33a-17, 33b-2, 33b-7, 33b-10,
 33b-11, 33b-19, 34b-14, 35a-8, 35b-
 5, 37b-1
 m. ‘â.-den 11a-4, 11a-6, 14a-18,
 32b-16, 33b-4, 34a-8, 34a-10, 34a-
 12, 34b-12, 34b-16, 35a-10, 35b-7,
 36a-5, 36a-10, 37a-7, 37b-4, 37b-5,
 38b-9, 38b-10, 39a-12, 39a-14, 40b-
 1, 40b-3, 40b-6, 40b-10, 40b-13,

40b-17, 40b-19, 44a-4, 44a-13, 44b-
 2, 47b-12, 88a-9, 88a-16
 m. ‘â.-dür 10b-17, 11a-1, 18b-5,
 29b-2, 29b-4, 33a-7, 33b-1, 30b-5,
 30b-14, 50a-9
 m. ‘â.-e 6a-19, 6b-2, 6b-3, 6b-7, 6b-
 9, 6b-13, 10b-13, 31b-7, 34a-1, 36a-
 15
 m. ‘â.-ile 33b-13
 m. ‘â.-üñ 33a-4
merkez-i mu‘addil A (astr.) ekuant
 m. 35b-1, 36b-6
 m. m.-den 36b-7
 m. m.-dür 38a-11
merkez-i mu‘addilü’l-mesîr A (astr.)
 ekuant noktası
 m. 33b-17, 40b-12, 40b-16, 40b-18
 m. m.-de 37a-17
 m. m.-den 34a-13, 40b-12
merkez-i şıḡl A (fiz.) ağırlık merkezi
 m. 6b-7, 6b-13, 6b-16
 m. ş.-i 6b-2
merküz A harekete getirilmiş,
 saplanmış
 m. ol- 30a-8
 m.-dur 18b-6, 29b-14, 30a-7
 m.-lardur 30a-9
merşüde A gözetlenmiş, rasat
 olunmuş
 m. 26b-17
 m.-nüñ 89a-7
mersüme A çizilmiş

- m.-de 38b-9
m.-dür 11a-4
m.-i 11a-5
meretebe A meretebe, derece, paye, miktar
m. 3a-2, 9a-14, 26b-15, 50a-13, 51b-10, 70a-9, 89a-9, 90b-9
m.-de 12b-6, 90b-10
merv (y.a.) merv
m. 53b-16
meşābe A derece, değer
m.-sinde 69b-14
mesāfe A uzaklık (mat.); ara, aralık
m. 38b-8
m.-i ba'ide 9a-9
mesākin A oturacak yerler
m.-i etrāk-ı şarḳ 54b-9, 54b-3
mesālik A tutulan yollar
m.-i memālik 51a-10
meşelā A örneğin, söz gelişi
m. 3b-2, 5b-5, 10a-8, 10a-18, 10b-14, 11a-1, 12b-17, 16b-8, 18b-4, 21b-18, 23b-9, 24a-3, 26a-13, 28a-19, 29b-1, 33a-6, 46b-6, 47b-9, 49a-18, 49b-8, 51b-2, 55b-2, 58b-17, 65a-8, 70a-14, 71a-13, 73a-2, 82b-19, 83b-6, 85b-1, 86a-13, 87a-8, 87b-18, 90a-4
mesīr A (astr.) yörünge
m. 39a-10, 39a-11
m.-e 38b-4
mesken A mesken, yaşanılan yer
m. 9b-19
m. edin- 54b-8
m.-leri 55a-2
mesket (y.a.) mesket
m. 52b-13
meskūn A meskūn, insan oturan (yer); yurt edinilmiş (yer)
m. 9a-19, 9b-2, 29a-7, 50a-7, 50b-9
m. (ğayr-ı m.) 9a-19
m. ol- 51a-3
m.-dur 50b-9
meşnevī A mesnevi
m. 1b-5, 1b-12
meştūr A yazılmış
m.-dur 12a-8
meşā'i A Aristoculuk, Meşşailik, Meşşai okulu, krş. işrākıyyūn
m.-dür 11a-18
meşhed (y.a.) meşhed
m. 53b-15
meşhūr A meşhur, herkesin bildiği
m. 6a-17, 9b-16, 55a-3, 70b-14
m. ol- 13a-4, 38b-13, 52b-8, 73b-11
m.-dur 12a-10, 19b-4, 26a-12, 37a-12, 73a-7
meşhūre A meşhur, bilinen, herkesin bildiği
m.-de 16a-12
m.-den 13b-4, 15b-10, 16a-14
metn A metin
m.-de 90a-2
m.-i çağmīnī 79a-18

m.-ün 90b-15

meṭālī^c A (astr.) sağaçıklık, bahar açısı; doğuş, bir yıldızın ufuktan doğması

m. 57b-5, 65a-3, 64b-15

m.-i 65b-5, 65b-6, 65b-9, 65b-10, 66a-2, 66a-5, 66a-14, 66b-5, 66b-6, 66b-7, 66b-10, 66b-12, 71b-12, 72a-10

m.-i burc-ı ḥamel 66b-1, 66b-2

m.-i burc-ı ḥüt 66b-2, 66b-3

m.-i burūc 64b-15

m.-i felekü'l-müstakīm 65a-5

m.-i ḥaṭṭ-ı istivā 65a-4

m.-i küre-i muntaşibe 65a-5

m.-inden 65b-16, 65b-18, 66a-15

m.-inün 66b-14

mevāni^c A engeller

m.-i 'imāret 51a-7

mevāzi^c A meviziler, yerler

m.-da 34b-7, 57a-5

m.-dan 28a-17

m.-ı evcāt u cevzeherāt 43b-1

m.-ı gāyire 10a-2

m.-ı ḥod 56b-17

m.-ı mu'ayyene 28a-18, 28b-4

m.-ı mürtefi^c 10a-3

m.-uṅ 57b-11

mevcūd A var olan, bulunan

m. 70b-12

mevhūme A hayalî

m. 27a-6

m.-si 26a-18

mevhūmī A hayalî

m.-ye 26a-16

mevki^c A yer, konum

m.-i 35b-9

m.-lerin 26b-18

mevlānā^c **alī kuşcı** (k.a.) Mevlana Ali Kuşçu

m. 3a-5, 26a-1

mevlānā ḥamdu'llāh bin şeyḥ cemāleddīn (k.a.) Hamdullah b. Şeyh Cemaleddin

m. 2b-18

mevşūf A vasıflanmış, nitelenmiş

m. 2b-13

mevzi^c A (astr.) konum; yer

m. 57b-8

m.-de 11a-3, 34b-7, 64a-7

m.-den 55b-12

m.-dür 51a-6, 52a-11, 56a-7

m.-e 7a-15, 7a-19, 40a-18, 40a-17, 81b-16

m.-i 70b-3

m.-i ba' id 56a-14

m.-i evvel 21a-9

m.-i ḥaḳīkī 44a-2, 44b-8

m.-i ḥaḳīkī-i kevkeb 44a-12, 44b-7, 44b-13

m.-i kevkeb 32b-15

m.-i kıyām 4b-8

m.-i mer'ī 44a-3, 44b-9

m.-i mer'ī-i kevkeb 44b-7, 44b-12

m.-i mer³-i-i kevkebe 44b-1
 m.-i mu⁶ ayyen 7b-14, 49a-18, 49b-1, 81b-10
 m.-i nāzır 44a-5, 44b-3
 m.-in 9a-17
 m.-lerinden 22a-19
 m.-ün 64a-5
meyl A (astr.) eğim, taşıyıcı kürenin ekliptiğe olan eğimi; deklinasyon, dikaçıklık, yükselim: bir gökcisminin gök küresinde ekvator düzlemine göre açısız uzaklığı. eğiklik; bir düzlemde hareket eden bir gökcisminin yörünge düzleminin belirtilmiş herhangi bir düzleme göre yaptığı açı; yönelme
 m. 20a-10, 23a-12, 23a-12, 23a-13, 23b-4, 41b-9, 41b-15, 41b-17, 42a-9, 42a-11, 42b-8, 43a-8
 m. ét- 7b-15, 9b-13, 41a-14, 41b-15, 43a-13, 43a-13, 70b-1
 m. eyle- 41b-13, 42a-9, 42a-14, 42b-10, 42b-4, 43a-6, 43a-7, 69a-12
 m.-dür 41b-17, 42b-7
 m.-i 42b-4, 42b-6, 42b-11, 60b-6, 81a-15
 m.-i a⁶ zam 22b-16
 m.-i eyyām 20a-4
 m.-i hażiz 42b-5
 m.-i zirve vü hażiz 42b-14
 m.-ün 23a-15, 23a-17, 25a-19, 41b-6, 42b-15, 43a-10, 65a-1, 65a-3, 65a-4

meyl-i evvel A (astr.) birinci eğim
 m. e.-i 14a-8
meyl-i küllî A (astr.) en büyük eğim, ekliptiğin ekvatora en uzak noktaları; ekliptik ve ekvator daireleri arasındaki eğim; yönelme
 m. 13b-13, 19b-14, 24b-8, 56a-15, 56a-4, 56a-7, 57b-15, 57b-13, 59b-9, 59b-10, 60a-15, 61a-4, 61a-5, 61a-8, 61a-8, 64b-14, 67b-3, 83b-13, 83b-17, 84b-13, 86b-18
 m. k. ét- (yönelmek) 2a-18
 m. k.-de 19a-16
 m. k.-den 51a-6, 56a-16, 57b-16, 57b-12, 57b-14, 67a-17
 m. k.-dür 19a-14, 83b-8
 m. k.-nün 19a-17, 26a-3, 23a-1
meyl-i s̄anî A (astr.) ikinci eğim
 m. ş.-si 14a-14
mezbūr A adı geçen, yukarıda söylenen
 m.-uñ 51b-17
mezbüre A adı geçen, yukarıda söylenmiş olan
 m. 68a-6, 68a-7, 78b-3
 m.-i 23b-4, 23b-10, 23b-19
 m.-nün 2b-10
mezellet A alçaklık
 m.-de 2a-14
mezheb A yol, gidilen yol
 m. 11b-8
mezkūr A zikredilmiş, bahsi geçmiş

m. 22a-9, 37a-6, 67b-12, 69a-1, 75b-17

m.-a

m.-dur 6b-6, 55a-4

m.-e 32b-18, 32b-19, 41a-19, 70b-5

m.-uñ 36a-4

mezküre A zikredilmiş, bahsi geçmiş

m.-nüñ 78a-9

mıknātis A mıknatis

m. 6b-18

mıntaqa A (astr.) kuşak, daire; kenar

m. 5a-5, 27a-4

m.-da 30a-10

m.-dadur 28b-16

m.-dan 65a-11

m.-i māyil 34a-5

m.-i mümeşil 41a-11

m.-i şāmin 22a-6, 22a-13, 22a-18, 23a-8

m.-i tedvīr 37b-10, 37b-15, 38a-1

m.-i vustānī 23b-11, 24a-5, 24a-6, 25a-1

m.-ları 41a-15

m.-larıdur 17a-6

m.-nuñ 13b-11, 13b-12

m.-sı 19a-10, 29b-2, 29b-5, 30a-19, 30b-2, 30b-5, 30b-9, 30b-15

m.-sında 34a-9

m.-sıyıla 30b-1

mıntaqa-i felek-i a'zam A (astr.)

ekvator, bk. mu'addilü'n-nehār,

felek-i müstaķim

m. f. a.-dur 13b-5

mıntaqa-i felek-i sevābit A (astr.)

Burçlar kuşağı, ekliptik, tutulum, bk.

mıntaqtatu'l-burūc; felekü'l-burūc

m. f. ş.-dür 13b-8

mıntaqtat A (astr.) kuşak, kenar, bk.

mıntaqa

m.-ınuñ 56a-13

mıntaqtateyn A (astr.) iki kuşak, iki

kenar, bk. mıntaqa

m. 20a-3, 21b-13, 23a-13, 23b-5

m.-den 20a-3, 20b-2

mıntaqtatu'l-burūc A (astr.) Burçlar

kuşağı, ekliptik, tutulum, bk.

felekü'l-burūc; mıntaqa-i felek-i

sevābit

m. 13b-8, 14a-14, 20b-4, 20b-6, 21b-

18, 22a-10, 25a-5, 26a-9, 32b-18,

42b-1, 45a-1, 55b-14, 59b-19, 60a-1,

60b-8, 65b-14, 67b-7, 68a-4

m.-a 20b-4, 41b-18, 64b-17

m.-da 44b-13, 44b-19

m.-dadur 29b-5

m.-dan 23b-8, 25a-8, 32b-14, 41a-14,

41a-18, 64b-16, 73a-13, 73b-4

m.-ı 14b-8, 15a-2, 20b-13, 22a-17,

23a-16, 25a-2, 30a-12, 60b-4, 60b-7

m.-ıla 24a-11

m.-uñ 20b-11, 20b-14, 28b-13, 29b-

2, 30a-11, 30a-19, 30b-5, 30b-10,

30b-15, 41a-13, 41b-10

mışr (y.a.) **mışr**

m. 53a-15, 56b-18

mıṣra^ç A dize

m. 2b-8

miftāh A çok açan

m.-ı künūz-ı ḥakāyık-ı riyāziyyāt 2b-15

mīġ F sis, kara bulut

m. 5a-19

mihr-i cān F (astr.) sonbahar başlangıcı, krş. neyrüz

m. 58a-3

mihr-māh F Mihr ayı, İran takviminin 7. ayı

m. 75b-8

miḥver A (astr.) mihver, eksen

m. 5a-4

miḳdār A miktar, ölçü

m. 8b-16, 8b-19, 9a-18, 17a-1, 20b-16, 22a-19, 23b-3, 23b-5, 25a-12, 45a-12, 45a-15, 46b-12, 47a-7, 52a-18, 57b-18, 64b-8, 70a-8, 72b-11, 72b-14, 79b-9, 79b-19, 81a-17, 82b-6, 84b-19, 88a-14, 89a-8, 89b-14, 89b-14, 89b-16

m.-a 21a-18

m.-da 21b-6

m.-dur 11a-10, 18b-9, 82a-17

m.-ı 7b-13, 8b-17, 12b-7, 13b-2, 22b-10, 22b-17, 23a-7, 23b-18, 24a-4, 24a-10, 24b-8, 29a-16, 32a-4, 39b-11, 40a-8, 46b-10, 47a-6, 47a-8, 50b-8, 51a-7, 56a-4, 56a-15, 57b-18, 58b-

19, 59b-9, 59b-11, 60a-15, 60a-18, 60b-1, 61a-4, 61a-6, 61a-8, 61a-9, 63a-4, 64b-10, 64b-14, 66a-11, 66a-12, 66a-14, 66a-16, 68b-16, 71b-10, 71b-11, 71b-17, 72b-12, 72b-13, 74b-6, 77b-13, 78a-13, 78a-17, 79b-8, 79b-18, 81a-19, 82a-10, 83a-14, 83a-17, 85b-5, 87b-5, 88a-1, 89a-8, 89a-13, 90a-7

m.-ı cirm 89b-17

m.-ı eṣābi^ç 73a-17

m.-ı hareket-i şāniye 18b-13

m.-ı kūt 87b-18

m.-ı mābeyn-i ḥatt-ı vasaṭi 38a-10

m.-ı ma^ç müre-i rüy-ı zemīn 83b-11

m.-ı meḳş-i ḳamer 73b-3

m.-ı mer^ı 45a-12, 45a-16

m.-ı meyl-i küllī 83b-8

m.-ı misāḥat 83a-19, 83b-9

m.-ı misāḥat-ı saṭḥ-ı dāyire 85a-7

m.-ı misāḥat-ı saṭḥ-ı ḳıṭ^ç a-ı küre 86b-17

m.-ı nişf-ı tūs^ç 90a-19

m.-ı ^ç arz-ı beled 58b-13

m.-ı rümḥ 65a-9, 65a-14

m.-ı şeb ü rüz-ı ḥakīki 72a-11

m.-ıdur 33b-5, 33b-15, 34a-18, 34b-1, 34b-3, 37b-5, 38b-10, 38b-12, 39a-6, 47a-19, 47b-1, 50b-8, 56a-7, 71b-12, 72a-1, 76a-14, 77b-15, 79b-16, 80a-8, 82a-8, 87a-5, 90b-10

m.-ın 18b-16, 18b-18, 19a-17, 26a-3

m.-inca 11a-4, 11a-6, 47a-5

m.-incadur 32b-7

m.-ında 20a-1

m.-ını 22a-5, 36a-13

m.-ları 87a-9

mikyās A (mat.) ölçü; ölçek; dik çubuk

m. 77a-3, 77a-6, 77a-8, 77a-12, 77b-1, 77b-13, 78a-10, 78a-11, 81a-17, 81b-1

m.-a 78a-12

m.-dan 77a-7

m.-ı 72b-10, 77b-4, 78a-8, 78a-10

m.-ı zıll 77a-1, 78a-7

m.-ı zıll-i şānī 77b-2

m.-uñ 77b-15, 78a-13, 78a-15, 78a-16

mīl A (mat.) Arapların kullandığı bir ölçü birimi, 1 fersah'ın 1/3'ü

m. 7a-9, 81b-6, 81b-6, 81b-9, 82a-4, 82a-4, 82a-9, 82a-10, 81b-18, 81b-19, 82a-1, 82a-5, 82a-5

m.-dür 7a-10, 81b-6, 81b-8

m.-üñ 82a-10

min A -den, -den beri

m. 53a-6, 94b-2

mine's-sind 53a-19

mine'l-hind 53b-1

m. 94b-3

min ba'd A bundan sonra

m. 76b-15

mināre A işaret; minare

m. 11a-4

m.-de 10b-15, 11a-9

m.-dür 11a-2

minvāl A tarz, yol, gidiş

m. 13b-1, 60a-19, 75a-5, 75a-11

mīrim çelebī (k.a.) Mīrim Çelebī

m. 84b-19, 90a-1, 90b-14

mirrīh A (astr.) Mars, dış gezegenlerden ilki, bk. aḥmer; naḥsü'l-aşgar

m. 30a-4, 43b-7, 43b-14, 47b-4, 47b-8, 47b-17, 48a-1, 48a-4, 90a-16

m.-de 41b-7, 42b-16

m.-den 47b-8

m.-üñ 31b-14, 40b-8, 41a-5, 47b-10, 47b-10, 47b-11

mirzā F beyzāde

m. 26a-1

mīrzā uluğ bēg (k.a.) Mīrzā Uluğ Bey, bk. uluğ bēg

m. 3a-7

m. u. b.-den 7a-16

misāhat A (mat.) ölçme, genel olarak çizgileri, yüzeyleri ve hacimleri ölçme

m. 83a-19, 85a-10, 85b-8, 86a-7, 86a-10

m.-ı 83a-10, 83a-12, 83a-17, 83b-6, 83b-9, 85a-18

m.-ı arz 87a-19

m.-ı cirm 86b-19, 87a-8, 87a-10

m.-ı cirm-i zemīn 87b-4

- m.-ı kıt‘ a-ı şimāliyye 85a-16
m.-ı nısf-ı kıt‘ a-ı şimāliyye 83b-3
m.-ı rub‘ -ı arz 85a-18
m.-ı saṭḥ 83a-8, 83a-9, 83b-15, 87a-1, 87a-3, 87a-5, 87a-9
m.-ı saṭḥ-ı ‘ azīme 83a-13
m.-ı saṭḥ-ı dāyire 85a-7
m.-ı saṭḥ-ı kıt‘ a-ı küre 85a-19, 85b-4, 86b-17
m.-ı saṭḥ-ı küre 83a-14
m.-ı saṭḥ-ı rüy-ı zemīn 82b-16, 83a-15
m.-ı saṭḥ-ı zemīn 83a-6
m.-ına 83a-12, 83b-17
mişāl A örnek
m.-dür 49b-8
m.-inde 51b-10
mişl A eş, benzer, gibi; (mat.) kat
m.-i 5a-19, 7b-2, 47b-10, 65a-15, 66a-16, 68a-5, 83a-13
m.-i cezāyir 53a-13
m.-i cirm-i zemīn 89b-19, 90a-2
m.-i dehlī 53a-7
m.-i hareket-i ḥāricü’l-merkez-i şems 31b-17
m.-i hey’et-i eflāk-i kevākib-i ‘ulviyye 30a-16, 30b-6
m.-i hey’et-i felek-i şems 30a-4
m.-i kıt‘ a-ı ‘uzmā-yı mezbūre 68a-7
m.-i kıt‘ a-ı şuğrā-yı mezbūre 68a-6
m.-i қоştanṭiniyye 54a-6
m.-i medīne-i rasūl ‘aleyhi’s-selām 53a-4
m.-i tette 53a-6
m.-i zebīd 52b-11
m.-idür 10a-16, 47b-19
m.-inden 47b-19
miyāh A sular
m.-ı 8a-9
miyān F orta, ara
m.-ında 4a-11, 28b-6, 51a-9
mizāc A huy
m.-dan 57a-14
mizān A (astr.) Terazi burcu, ekliptik üzerinde yer alan burçların yedincisi, burçlar kuşağında sekiz yıldızdan oluşan bir takımyıldız
m. 26b-6, 27b-7, 61a-1, 61b-2, 61b-5, 61b-12, 62b-19, 66a-3
m.-a 56a-1, 58a-3, 63a-1, 64a-2
m.-dan 56a-8, 61b-14, 62b-11
m.-uḡ 55b-16, 62b-16
mizer A peştamal
m. 27b-14
mu’ addil A eş; (astr.) düzeltim
m. 37a-10, 66a-10
m.-den 21b-3, 21b-4, 22a-17, 65a-10, 66b-10, 66b-11
m.-ile 15a-6
m.-üḡ 55b-11, 60a-11, 64a-18, 65b-2
mu’ addilü’l-mesir A (astr.) ekuant
m. 17b-6
m.-dür 17a-16, 37a-19

m.-ün 37b-7

mu'addilü'n-nehār A (astr.) ekvator, ekvator dairesi, bk. ḥaṭṭ-ı istivā, felek-i müstaḳīm

m. 13b-5, 14a-9, 14a-13, 15a-6, 19a-10, 20b-3, 20b-6, 21b-18, 25a-1, 25a-1, 50b-4, 55b-3, 55b-19, 57a-4, 57b-9, 64a-7, 64a-8, 64b-1

m.-a 20b-5, 20b-10, 20b-12, 58a-17, 58a-19, 64a-12, 81a-1, 81b-13

m.-da 15b-11, 22a-7, 24b-5

m.-dan 22a-10, 24a-12, 25a-5, 25a-9, 25a-9, 25a-13, 58a-4, 58b-5, 58b-10, 58b-12, 58b-18, 64b-15, 64b-18, 65a-2, 73a-18, 83b-9

m.-ı 14b-5, 57b-19

m.-ıla 13b-9

m.-uḡ 14a-5, 14a-7, 14b-16, 15a-4, 15b-12, 24a-11, 55b-4, 57b-17, 60a-3, 60a-5, 60a-8, 71b-11

mu'ahḡar A sonra, sonraki

m.-ı 27a-8, 27a-12, 27a-17

m.-ıdur 27b-18

mu'ahḡar A (astr.) Ay'ın yirmi yedinci konağı

m. 32a-9, 48b-10

mu'ālece A ilaç verme; ilaç kullanma

m.  t- 8b-6

mu'āvedet A geri dönme, dönüş

m. eyle- 47a-10

m.-i 71a-13, 71a-17

mu'ayyen A belirli; bilinen

m.-de 49a-19, 49b-1, 81b-10

m.-den 7b-14, 71a-16

m.-e 23b-9, 23b-11, 28b-4

mu'ayyene A belirli; bilinen

m.-nün 28a-18

mu'azzam A çok büyük, koskoca

m. 52a-16

m.-ı bilād-ı türkiṣtān 54b-2

m.-ı bilādü's-sind 53a-6

mūcib A sebep

m.-i 35b-6

muḡāyeret A uzlaşmazlık, aykırılık

m. 29a-15

muḡāyir A farklı

m. 89b-13

muḡtenim A ganimet bilen

m. ol- 2b-19

muḡaddeb A (geo.) dışbükey

m.-i 11a-15, 11b-3, 11b-9, 11b-18, 11b-19, 29b-5, 30b-13

m.-i felek-i a'zam 89a-10

m.-i felek-i kamer 88a-15

m.-i felek-i mirriḡ 88b-8

m.-i felek-i müṣṣterī 88b-12

m.-i felek-i uṣṣarid 88a-18

m.-i felek-i ṣevābit 89a-4

m.-i felek-i ṣems 88b-5

m.-i felek-i zuḡal 88b-16

m.-i felek-i zühre 88b-2

m.-ine 6a-4, 29b-6, 30b-13

m.-inün 89a-9

- muḥaddiṣūn** A muhaddisler
m. 19a-1, 19a-18
- muḥāk** A (astr.) yeni ay
m. 45a-10, 45a-19
- muḥākemāt** (e.a.) Fahreddin-i Râzî'nin *el-Muḥākemāt* adlı eseri
m.-da 56b-13
- muḥākḳık** A araştıran, inceleyen
m.-larından 19a-3
- muḥāl** A mümkün olmayan, olanaksız
m.-dür 81a-5, 89a-14
- muḥālāt** A olmayacak şeyler
m.-dandır 23b-12
- muḥālif** A aykırı, zıt
m. 26b-12, 29a-10
m.-dür 41a-9, 69b-7, 69b-8, 69b-8
m.-i mevzî' -i mer'î 44a-2
- muḥällif** A karıştıran
m. ol- 12b-5, 12b-8
- muḥarrem** A Muharrem ayı, Ay takviminin ilk ayı
m. 74a-13, 74b-4, 74b-11
m.-i 75a-10
m.-inüñ 43b-4, 73a-9
- muḥarrik** A hareket ettiren
m. 22b-19
m.-dür 6a-7, 6b-5
m.-i āḥer 22a-12
- muḥāt** A bir şeyin içinde bulunan
m.-dur 29b-10
- muḥāzāt** A karşılaşma
m. 11b-10, 24a-12, 37b-6
m.-ı muḥāzî 37b-8
m.-ı mu' addilü'n-nehār 25a-5
m.-ında 11b-15
m.-ından 22a-8, 28a-18
m.-inuñ 37b-3
- muḥāzî** A (geo.) paralel
m. 3b-8, 22a-16
m.-i mu' addilü'l-mesîr 37a-19, 37b-2
m.-sinde 34a-6, 37a-16, 37b-7, 37b-8, 49b-14, 57a-5, 81b-11
- muḥîṭ** A çevreleyen, etrafını çeviren, kuşatan; (geo.) çevre
m. 29b-10, 29b-11, 89a-11
m. (şarfe-i m. bi'l-merkez) 12a-11
m. ol- 3b-15, 4a-5, 4a-5, 4a-6, 4a-7, 4a-9, 4b-9, 14a-2, 36a-9, 50a-12, 50a-10, 68b-11
m.-den 4a-1
m.-dür 6a-7, 8a-5, 18b-4, 30b-4, 50a-6
m.-e 80a-11
m.-i 13a-5
m.-i 'aẓîme 81b-7
m.-i dāyire 3b-18, 5a-9, 78a-12, 82a-18, 82b-7, 83a-4, 83a-7, 83a-8, 83a-9, 83a-11
m.-i dāyire-i arz 82b-1
m.-i eflāk 16b-12
m.-i ḥāmil 17a-12
m.-i ḥāricü'l-merkez 17a-12

m.-i tedvîr 36a-5

m.-inde 5a-2, 5b-5, 16b-2, 16b-7,

16b-18, 39a-3, 50b-4

m.-inden 5b-4

m.-ine 17a-17, 17b-3, 39a-13

m.-i küre 4a-13

m.-lerinde 16b-3

m.-lerinüj 16b-4

muḥīṭā A çevreler

m.-ı eflāk 16b-5

muḥliş A dostluğunda ve

inançlarında içten olan

m.-lerine 3a-10

muḥtāc A bir şeye gereksinim duyan

m. ol- 17b-19

m. olın- 20b-13

muḥtefî A gizlenen, saklı

m. 82a-2

m. ol- 70b-13

muḥtelif A başka başka, farklı; zıt

m. 7b-13, 19a-15, 20b-8, 21a-13,

22a-5, 24a-12, 25b-8, 25b-11, 69b-

17, 71b-10, 72a-4, 72a-9, 72a-12,

76b-3, 80b-8

m.-dür 21b-6, 69b-16

m.-lerdür 69b-6

muḥtelife A başka başka, farklı; zıt

m. 4b-4, 5b-1, 5b-12, 5b-16, 5b-17

m.-ye 67b-11, 68a-5

muḥtelifetü's-şehān A farklı

sıcaklıkta

m. 29b-9

muḥtelifetü't-ṭibā' A doğası farklı

m.-dan 5a-11

muka'ab A (mat.) küp

m. 87b-14

m.-ı 87b-19, 88a-1, 88a-4, 88a-6,

90a-5, 90a-6

m.-ı kuṭr 87a-6, 87b-17, 87b-17, 90a-

8, 90a-8

m.-ı kuṭr-ı zemīn 87b-5

muḥa'ar A (geo.) içbükey

m. 11a-13, 11b-10, 11b-11

m.-ı 29b-7, 30b-14

m.-ı cevḥ 6a-4

m.-ı felek-i a'zam 89a-4

m.-ı felek-i kamer 11a-19, 88a-9

m.-ı felek-i mirrīḥ 88b-5

m.-ı felek-i müşterī 88b-8

m.-ı felek-i 'uṭārid 88a-15

m.-ı felek-i şevābit 88b-16

m.-ı felek-i şems 88b-2

m.-ı felek-i zuḥal 88b-12

m.-ı felek-i zühre 88a-18

m.-ı ihlīlecī 11b-19

m.-ına 29b-7, 30b-14

m.-ı nār 11a-15

muḥābele A (astr.) karşılaşma

konumu

m. 47b-3

m.-de 47b-5

m.-den 45a-15

m.-i āfītāb 45a-6, 45a-13

muḥābil A karşılık

m.  t- 3b-9

m. ol- 68b-6

m.-i 14b-1, 47a-12

m.-i re's 41b-3

m.-id r 47a-15

mu abile A karşılık

m.-sinde 72b-10

mu addem A  nceki (zaman),  nceden; ilk

m. 16a-11, 19a-19, 21a-2, 21a-4, 24a-14, 25a-7, 25a-7, 60b-16, 61a-1, 62a-1, 62a-3, 62b-5, 62b-6, 67a-7, 67a-18, 67b-2, 67b-18, 68a-1, 68a-10, 67a-12, 68a-15, 69a-6

m.   mu'a  ar 48b-9

m.-d r 28a-6

m.-i 27a-7, 27a-11, 27a-12, 27a-16, 27b-16

mu addem A (astr.) Ay'ın yirmi altıncı konağı

m. 32a-9

mu addem  A  nce, eskiden

m. 19a-11, 28b-12, 28b-18, 35b-10, 38a-4, 39b-7, 41a-12, 49a-15, 72a-6, 72a-10, 74b-12, 75a-8, 80a-14, 83a-1, 83a-15, 85a-17, 85b-11, 86a-4, 86b-16, 87a-9, 90a-7

mu addime A başlangı ,  ns z

m. 3a-19, 50b-1

mu  n (y.a.) mu  n

m. 54b-1

mu an ara A (astr.) ufka paralel y kseklik daireleri

m. 16a-11

mu an ar t A (astr.) ufka paralel y kseklik daireleri

m. 16a-10

m.-dur 16a-8

mu an ar t-ı inhi at A (astr.) al aklık daireleri, ufka paralel olan y kseklik dairelerinin ufkun altında olanları

m. i. 16a-10

mu an ar t-ı irtifa  A (astr.) y kseklik daireleri, ufka paralel olan y kseklik dairelerinin ufkun  zerinde olanları

m. i. 16a-9

mu  rin A ulaşmış, erişmiş; (astr.) kavuşum konumu

m. ol- 48a-6, 48b-15, 48b-18, 48b-12, 49a-2, 49a-3, 49a-7, 49a-8, 49a-10

m.-i merkez-i Şems 48b-19

mu  rine A (astr.) yaklaşım, gezegenlerin birbirine yaklaşması

m.-de 47b-4

m.-den 48a-7

mu arrer A kararlaşmış, bildirilmış

m. 76a-16

m.-d r 2a-4, 6b-16, 7a-10, 9a-15, 9a-11, 9b-16, 10b-17, 12b-18, 25a-18, 54a-8, 56b-16

mu  t  A kesifen

m. 43a-2

m.-lardur 41a-16

muḳāṭır A eş çaplı

m. 40b-17

muḳāvemēt A karşı koyma

m. ét- 40a-5

muḳāyese A karşılaştırma

m. 3b-14

muḳīm A (astr.) sakin, hareketsiz

m. 40a-6, 40a-13, 40a-16

m. ol- 49b-1, 79a-10

m.-den 49b-3

m.-e 49b-10, 49b-12, 49b-17, 50a-2

muḳtezā A gerekli

m.-sınca 26a-2

mulahḥaş A özet; (e.a.) Fahreddin-i

Râzî'nin *el-Mulahḥaş* adlı eseri

m.-ı 2b-15

m.-ında 29a-8, 89a-16

m.-da 78a-14

mulahḥaşu'l-hey'e (e.a.) Kadızâde-i

Rûmî'nin *Şerhü'l-Mulahhas fi'l-*

hey'e adlı eseri, bk. şerḥ-i çağmîni

m. 3a-13

mūltān (y.a.) mūltān

m. 53a-19

muntaşib A dik

m. ol- 52a-3

muntaşif A yarılanmış; yarı, orta

m.-ı 65b-16, 65b-18, 66a-15, 67b-12,

67b-13

m.-ı mābeyne'l-^çuḳdeteyn 41b-16,

42a-10, 42a-16, 42b-2, 43a-8, 43a-14

m.-ıdur 60b-10, 60b-12, 60b-15, 61a-

1, 61b-1, 61b-2

m.-ına 23a-11, 78b-1, 85b-6

m.-ında 24a-6, 78a-1

munṭabıḳ A uygun

m. 17a-12, 40b-16, 42b-10, 64a-8,

65a-17

m. ol- 6b-2, 6b-4, 6b-14, 6b-16, 9b-8,

13b-19, 41b-10, 41b-18, 44a-9, 55b-

10, 55b-12, 70b-5

m.-dur 6b-1, 6b-7, 17a-17, 17b-3

murabba'ç A (mat.) kare

m.-ı 85a-15, 85b-1, 85b-2

murād A arzu, istek; amaç

m. 3b-6, 8a-8, 14a-18, 28a-14, 28b-7,

28b-10, 32b-16, 34a-3, 34a-8, 36a-4,

37b-15, 56b-13, 56b-15, 85b-9

m. édin- 38a-3, 73a-5

m. olın- 72b-9, 73b-14, 83b-19, 85b-

11, 86a-10, 86b-3

m.-ı muşṭalaḥ-ı mūneccimān 71b-19

murād-māh F Murād ayı, İran

takviminin 5. ayı

m. 75b-7

muşāḥabet A sohbet, görüşme

m.-de (eşnā-yı m.) 3a-3

m.-e 2a-18

m.-i dil-güşāları 2b-19

muşammet A içi dolu

m. 29b-14

- muşannif** A derleyip düzenleyen
m. 18b-10, 37a-12, 41a-8, 43a-19, 43b-18, 81a-8, 82a-3
- musattah** A (geo.) düzlem
m. 4a-5
- musattaha** A (geo.) düzlem
m. 4a-17, 4a-17
- mustafîl** A uzayan; (geo.) dikdörtgen
m. 71a-1, 71a-4
- muştalah** A terimli, ağdalı
m.-ı müneccimân 71b-19
- müşul** (y.a.) müşul
m. 53b-10
- mutavassıt** A ortalama, orta
m. 12b-16, 23a-3, 23a-16, 46b-4
m.-dur 47a-2
m.-ı 23b-18
m.-uğ 23b-15, 23b-16
- mu' teber** A geçerli, itibarı olan
m. 51b-12, 54b-17
- mu' teberât** A itibarlı, güvenilir, değerli
m.-dandur 3a-8
- mu' tebere** A değerli; güvenilir
m. 3a-4
m.-den 3a-14
- mu' teddün bih** A gerçek değerden
m. b.-de 5a-17
- mu' tedil** A eşit
m. 74b-7
- mu' tedile** A eşit
m. 82a-7
- m. (sā' at-i müsteviye vü m.) 72b-5
- mu' temed** A güvenilen
m. ol- 19a-7
- muttaşıl** A bitişik; aralıksız
m. 7b-6
m. ol- 14a-2, 21b-4, 69b-2
m.-dur 62b-4
- muṭābık** A uygun
m.-dur 20a-16, 86b-19
m. ol- 19a-8
- muṭāla' a** A inceleme, düşünme, okuma
m. 3a-16
- muṭlak** A mutlak, kesin, tam; yalnız, tek
m. 6b-1, 85b-9
- muvāfık** A uygun
m. 11b-8, 41a-9
m.-dur 20a-6, 54b-16, 79a-18
- muvāfıku'l-merkez** A (astr.) uygun merkez
m. 17a-10, 29b-19
- muvāzı** A (geo.) paralel
m. 23b-11, 34a-11, 34a-14, 34b-13, 64a-12, 77a-3, 77a-8
m.-dür 44b-3
m.-i felekü'l-burūc 16a-6
m.-i mu' addilü'n-nehār 15b-11
m.-lerdür 16a-9
- mūy-ı yāl-i esb** (mat.) at boynunun kılı, uzunluk ölçüsü olarak 1 şa' ire'nin 1/6'i

m. 82a-8

muzaffer A zafer kazanmış,
muzaffer

m. 2b-7

muẓī A ışık veren, aydınlatan

m. 12b-13, 29a-15, 45a-14, 45a-18

m. ol- 45a-8

m.-den 45a-12, 45a-13, 45a-16, 45a-17

muẓirris A tırtıklı, dış dış

m.-dür 11a-14

muẓlim A karanlık

m. 12b-14, 29a-17, 45a-18, 70b-6

m.-dür 45a-8

m.-i 45a-9

muẓlime A karanlık

m. 29a-18

mübāḥaṣe A konuşma

m.-ye 2a-19

mübeddel A değişmiş

m. ol- 24b-5, 76b-1

mübeyyen A açık, meydanda

m. 2a-2

m.-dür 69a-4

mücāvir A komşu, yakın

m.-i arz 12a-14

mücerred A soyut

m. 7b-5, 9a-4, 9a-15, 10a-10, 35b-8, 89b-1

mücessem A (geo.) somut (şekil)

m. 4a-10

m.-dür 68b-11

mücesseme A (geo.) somut (şekil)

m. 4b-5, 17a-4, 17b-16, 17b-18

m.-dür 4a-17

m. (ğayr-ı m.) 17a-3

m.-i (ğayr-ı m.) 17a-14

müctemi^c A toplanmış, toplu

m. ol- 46b-6, 47a-4, 47b-5

müctemi^a A toplanan, toplanmış

m.-dur 27b-1

müdāvemmet A devam etme

m. ét- 8b-12

müddet A süre, zaman

m. 72a-16

m.-de 23b-1

m.-i 21b-17, 71a-12, 71b-2

m.-i devr 49b-3

m.-i devr-i vusṭānī 25a-18

m.-i medīd 29a-2, 29a-9

m.-i mekṣ-i āfitāb 26a-11, 26b-3, 60b-10, 60b-12, 61a-16, 61a-18

m.-i seyr-i āfitāb 71b-3

m.-leri 25a-19

müdir A (astr.) Merkür gezegeninin

± 120 derecelerde episiklinin görünen çapının büyümesini açıklamak üzere varsayılan, bu amaçla episiklin merkezini taşıyan ve merkezi evrenin merkezinden farklı olan küre

m. 16b-14, 17b-15, 30b-9, 30b-11, 30b-17, 30b-17, 30b-18, 33b-13, 40b-12, 40b-14, 47a-5, 49a-5

m.-de 33b-12
 m.-den 33b-14, 33b-15, 40b-11, 47a-10
 m.-i 17b-7, 43b-10, 47a-1
 m.-i ‘uṭārid 31b-17
 m.-ünj 30b-12, 34b-1, 47a-8
müdire A (astr.) bk. müdir
 m.-dür 35b-2
mü’essir A tesirli, etkili
 m. 9a-8
müfāraḳat A ayrılma, uzaklaşma
 m. eyle- 47a-10, 48b-13
 m.-i 71a-12, 71a-16
 m.-leri 74b-2, 74b-5
müfrede A basit; tek, yalnız
 m. 5b-16, 5b-14
 m.-i basīte 5b-16
 m.-ye 5b-13
müfteriḳ A ayrılan; dağılan
 m. 14a-1
 m. ol- 37b-13
mühendisīn A mühendisler
 m. 17b-10
mühimm A gerekli
 m. 25b-4
mükevvirü’l-leyl ve’n-nehār A
 geceyi ve gündüzü saran
 m. 1b-9
mülāḳāt A kavuşma, kavuşum
 m. 4b-17
 m. èt- 57a-17
mülāyim A yumuşak; uygun

m. 10a-9
mültefit A yüzünü çevirip bakan
 m.-dür 27a-9
mümāss A dokunan; teğet
 m. 58a-9, 59b-6, 59b-7, 60b-13, 60b-14, 62a-8, 62a-10, 63b-3, 63b-4
 m.-dur 6a-4, 11a-13, 11a-19, 17a-12, 17b-1, 17b-10, 29b-6, 29b-7, 29b-16, 30b-13, 30b-14, 58a-12
 m.-lardur 30a-10
mümeşsil A (astr.) ortakmerkezli küre
 m. 17a-7, 17a-15, 17a-18, 17b-6, 29b-2, 30b-17, 34a-17, 34b-2, 41a-11
 m.-den 29b-8, 34a-4, 35a-9
 m.-dür 33a-6, 33a-19, 33b-9
 m.-edür 31a-5
 m.-i mirriḳ 47b-17
 m.-i ‘uṭārid 30b-15
 m.-i şems 47b-8, 48a-2, 48a-4
 m.-ünj 29b-3, 29b-6, 29b-7
mümkin A olabilir; muhtemel, olası
 m. 9a-7, 9b-9, 29a-9, 51a-5, 81a-7
 m. ol- 26b-15
 m.-dür 7b-7, 21b-2
mümkinne A mümkün, olabilen
 m. 21a-5
mümteni’ A olamaz, imkânsız
 m.-dür 8a-3
mümteni’ât A olması imkansız
 m.-den 7b-11

- mümteziç** A kaynaşmış, uyan, uyuşan
m. 12b-18
- mün'adim** A yok olan, kaybolan
m. ol- 71a-6, 77a-19, 77b-9
- münāfi** A zıt, aykırı
m. ol- 9a-2
m.-dür 9a-1
- mün'akis** A yansıyan
m. ol- 70a-2
- münāsebet** A uygunluk
m.-i 3a-14
- münāsib** A uygun, yerinde
m. 8b-19, 29a-8, 29a-13, 76b-1
m.-dür 3a-8
- münbasiṭ** A genişleyen, yayılan
m. 70b-8
- müneccim** A astronom, gök bilimci
m.-lerden 52a-14
m.-leri 71b-7
- müneccimān** A astronomlar, gök bilimciler
m. 75a-10
m.-dur 71b-19
m.-ı hind 52a-6
m.-ı hıṭā ve uygur 71b-8
m.-ı ehl-i fārs u rūm 72a-16
- müneccimīn** A astronom, gök bilimci
m. 52a-4
- münevver** A ışıklı
m. 51b-6, 64a-10, 70b-9
- m. ol- 68b-8
- münferice** A (geo.) geniş (açı)
m. 4b-4, 65a-13, 65b-12
m.-nüḡ 65b-10
- münḥadir** A inhidar eden; inişli
m. 10a-2
- münḥafiz** A alçalan
m. ol- 39a-19
- münḥanī** A eğri, eğrili
m. 3b-7, 3b-10
- münḥaşır** A mahsus
m. 65a-1, 65a-6
m.-dur 64a-6
- münḥaṭṭ** A alçak, aşağı
m. 21a-19, 55b-14
m. ol- 60a-2
- münīf** A ulu, yüksek
beyān-ı m.-inde 1b-12
- münḫalib** A (astr.) dönence; dönen, dönmüş
m. 58b-6, 66a-12
m.-de 58b-4
m.-den 58b-6, 59a-1
m.-e 58b-7
m.-i 58b-3
m.-i āḫer 59b-14, 60b-11
m.-i evvel 58b-9
m.-i ḫafī 59b-12, 59b-15, 61a-12, 67a-5
m.-i ḫuṭb-ı zāhir 60b-9
m.-i zāhir 59b-3, 59b-14, 61a-2, 61a-10, 67a-5, 67b-10, 69b-1

m.-ün 59a-19

münkalibeyn A (astr.) iki dönüm noktası

m.-i ufq 59b-17

münkasım A bölünen, bölünebilir

m. 5b-1, 5b-13, 60b-9

m. ol- 26a-11, 28a-17, 65b-14, 67b-12, 68a-6

m.-dur 5a-13

münkaṭı A kesilen, kesilmiş; aralıklı; süreksiz

m. 11b-18

münkeşif A açılmış, bulunmuş

m. 9b-5

müntefi A yok olan

m. ol- 35a-1

müntehi A sona eren, biten

m. ol- 14b-1, 32b-17, 34a-9, 34a-10, 34a-13, 39a-3, 44b-1, 44b-4, 68b-13, 69a-2

müntekıl A taşınan

m. ol- 28a-18

mürācaat A yararlanma

m. olın- 73b-13

mürekkab A bileşik (kim.); basit olmayan, birleşik

m. 5a-11, 5a-16

m.-i tām 5a-17

mürekkabe A bileşik (kim.); basit olmayan, birleşik

m. 5b-15, 5b-17, 22b-4

m.-dür 5b-16

m.-ye 5b-14

mürsel A gönderilmiş, yollanmış, peygamber

m.-i şeref-maḥzar 1b-12

mürtefi A yükselen; yüksek

m. 65a-9

m. ol- 12a-19, 21b-1, 55b-13, 60a-1, 60a-7, 63b-10, 77a-10

m.-adur 10a-3

mürtesim A resimlenmiş

m. 16b-13

m. ol- 15b-14, 16a-16, 16a-19, 16b-1, 16b-1, 16b-4, 16b-7, 16b-8, 16b-10, 16b-11

m.-lerdür 15b-12, 16b-13, 16a-6, 16a-18

mürür A geçme, geçip gitme

m. ét- 25b-9

müsāvi A eşit, denk

m. 7b-12, 9b-6, 22b-5, 23a-9, 50a-11, 57a-18, 57b-3, 58a-18, 80b-3, 81a-7, 81b-17,

m.-dür 25b-16, 83a-12

m.-i hareket-i ḥāricü'l-merkez-i şems 49a-4, 49a-5

m.-i 'arz-ı ḥaḳīkī 44b-15

m.-i 'arz-ı mekke 81a-15

m.-i meyl-i küllī 57b-13, 67b-3

m.-i temām-ı meyl-i küllī 83b-8

müşbet A ispat olunan, tanıtlanan

m.-dür 5a-12

müsecca'āt A secilendirilmiş nesir

m. 2b-11

müşelleş A (geo.) üçgen

m. 4a-6, 4a-18, 70a-16

m. ü mütesāviyyü's-sāḳayn 77b-19

m.-den 78a-2

m.-i 78a-3

m.-ünj 78a-4

müsem mā A ad verilmiş

m. ol- 28b-4

müşile A örnek

m. 52b-10

müstagnī A gerekli bulunmayan

m.-lerdür 73b-12

müstakīm A düz; doğru, düzgün

m. 3b-7, 4b-18, 6b-9, 7b-10, 13b-5,
14a-1, 40a-3, 40a-13

m.-e 57b-6

müstakīme A düz; doğru, düzgün

m. 3b-16

m.-nüñ 3b-19

müsta' lī A yükselen

m. ol- 39a-18

müstedik̄k A ince

m. ol- 69a-1

müstedir A (geo.) daire şeklinde
olan

m. 3b-18, 4a-13, 11a-19, 11b-1, 11b-
3, 68b-10, 68b-12, 78a-8

m.-i ḡayr-ı tāmm 11b-18

müstefid A yararlanan

m. ol- 3a-9

müstelzim A gerektiren

m. 24b-3, 25a-4

müstevī A düzlem, düz

m. 3b-11, 3b-14, 3b-15, 4a-14, 60b-
17, 60b-19, 61b-1, 61b-3, 61b-13,
61b-13, 63b-11, 63b-13, 72b-11

müstevlī A kaplayan

m. ol- 51b-3

müstezī A ışık veren, aydınlatan

m. ol- 68b-5, 68b-17, 69b-16

müşābehet A benzeyiş, benzeme

m.-i 50b-1

müşābih A benzer

m.-dür 12a-1, 29a-4, 55a-11

müşāhede A gözlem

m. ét- 3a-3, 51b-11, 57a-16

m. olın- 7a-13, 12b-11

m.-dür 8a-11

müşāya' aten A uygun olarak

m. 7b-6, 7b-7, 7b-9, 12b-3

müşerref A şereflenen

m. ü muḡtenim ol- 2b-19

müşkilāt A zorluklar

m. 2b-15

m.-ından 33a-16

m.-ındandır 33b-6, 33b-16, 37b-6,
42a-3, 42b-14, 43a-17, 47a-13

müştedd A şiddetlenmiş, şiddetlenen

m. ol- 8b-8

müştemil A içine alan, kapsayan

m.-dür 3a-19, 48b-6

müşterek A ortak; birlikte

m.-dür 30b-17, 30b-18

müştereke A ortak

m.-de 29b-6, 29b-8, 30b-13

müşterî A (astr.) Jüpiter, Güneş'in çevresinde dolanan gezegenlerden en büyüğü bk. sa' dü'l-ekber

m. 30a-4, 43b-6, 43b-13, 90a-14

m.-de 41b-7, 42b-16

m.-nüñ 31b-13, 40b-7, 41a-5

müşterî-rütbet A Jüpiter dereceli

m. 2a-8

müta'ākib A birbiri ardından gelen, takip eden

m. 2a-12

mütāba'at A tabi oma, uyma

m. 7b-8

müte'addid A türlü türlü, birçok

m.-dür 33a-3

müte'ahhîr A sonraya kalan, sonraki, geride

m. 24a-11

m.-dür 43b-17, 43b-12

m.-i 43a-6

müte'ahhîrîn A sonrakiler

m. 10a-17, 31b-1, 52a-15, 70a-5, 81b-9, 82a-8

m.-den 11b-6

m.-dür 11a-18

müte'allik A alakalı, ilgili

m. 2b-1, 3a-3, 3b-2, 5a-10, 10b-12, 49a-16, 57a-15, 76b-19

müte'allikât A alakalılar, ilgililer

m.-ıdur 5a-14

müte'ayyin A karar verilmiş, belirlenmiş

m. 50b-11

m.-dür 48a-3

mütebādil A (geo.) karşılıklı

m. 61a-11, 61a-12

mütebeddil A değişen, değişmiş

m. 25a-10

mütefāvit A farklı

m. 57b-4, 60a-17

müteḥaddid A kesişme

m. ol- 65a-19, 66a-7, 66a-17, 66a-18

müteḥakkık A doğrulanan

m. 23b-4

müteḥarrik A hareket eden, kımıldayan

m. 6a-6, 7a-10, 8a-1

m.-lerdür 43b-1

müteḥayyir A şaşmış, şaşırmış

m.-lerdür 1b-3

müteḥayyire A (astr.) Mars, Venüs, Merkür, Jüpiter ve Satürn'den oluşan gezegen kümesi, bk. ḥamse-i müteḥayyire

m. 48b-11

m.-de 33b-16, 34a-12, 34a-17, 34a-17, 35a-7, 35b-5, 35b-10, 36b-5, 37b-7, 38a-10, 38a-11

m.-den 37a-17

m.-nüñ 36b-8, 36b-11, 39b-7, 42a-4

m.-ye 39b-2, 47a-16

müteḥābil A karşılıklı

m.-lerdür 69a-8

müteķābile A karşıt, karşılıklı olan

m. 5a-3

müteķaddim A önceki, önde

m. 24a-11

m.-dür 43b-12, 43b-13, 43b-14, 43b-16

m.-i 43a-7

müteķaddimîn A öncekiler

m. 8b-1, 10a-13, 30a-2, 54a-6, 82a-6

m.-den 18b-14, 81b-3

müteķāribe A kiremit gibi birbiri üstüne binmiş olan

m. 29a-18

m.-nüñ 29a-3

müteķāta' ateyn A (geo.) keşişen

m. 17a-5

müteķātı' A (geo.) keşişen

m. ol- 44b-11

m.-dur 17a-16

m.-lardur 17a-11, 17a-19

müteķātırā A (geo.) keşişme

m.-da 30a-12

mütelevvin A renkli

m. ol- 51b-9

mütemeyyiz A seçilen

m. ol- 64b-11

mütemmim A (astr.) tamamlayan katmanlar

m. 29b-13

m.-i ḥāvī 29b-13

m.-i maḥvī 29b-13

m.-i mirriḥ 47b-8, 47b-9

mütenāhiye A biten, sona eren

m.-den (ğayr-ı m.) 24a-2

mütenākış A eksilen, azalan

m. 11b-17

m. ol- 34b-19, 41b-17, 42a-11, 42b-8, 42b-12, 42a-16, 43a-10, 43a-15, 77a-18

müteneffise A teneffüs eden, soluyan

m.-ye 9b-19

müterraķķib A bekleyen

m.-dür 27b-15

mütesāvī A eşit, denk

m. 5b-9, 21a-15, 50b-6, 55b-6, 64a-13, 65b-2, 65b-3, 66b-5, 72a-9, 72b-7, 72b-4, 78b-4

m.-nüñ 9a-17

mütesāviye A eşit, denk

m. 4b-2, 5b-3, 5b-4, 5b-5, 13a-5, 13a-8

m.-de 5b-3

mütesāviyyü'l-bu'd A eşit uzaklık

m. 59a-1

mütesāviyyü'l-meyl A eşit eğimde

m. 60b-7

mütesāviyyü's-sāķayn A (geo.) ikizkenar

m. 77b-19

müteşābih A benzer, benzeşen

m. 5b-1, 5b-10, 5b-11, 33a-4, 33a-9, 33a-14, 33a-17, 33b-10, 33b-19, 35a-8, 37a-15

m.-dür 33a-7, 33a-9, 33a-11, 33a-12, 33a-15, 33a-18, 33b-1, 33b-3, 33b-3, 33b-8, 33b-9, 33b-12, 33b-13, 33b-17, 33b-19, 35b-5, 37a-18, 37b-1

m.-ler 69a-8

müteşebbis A teşebbüs eden

m.-dür 25b-13

mütevālī A devamlı, birbirini takip eden

m. 2a-12, 73b-8, 73b-9

mütevāzī A (geo.) paralel

m. 4b-16, 4b-18, 4b-19, 5a-5, 18b-4

mütevāziyyü's-saḥeyn A (geo.) iki yüzü paralel

m.-dür 29b-1, 30b-3

müteveccih A yönelik, yönelen

m. ol- 41b-2, 41b-3, 78b-10, 78b-10

mütevehhim A varsayılan

m. ol- 27a-3

mütevehhime A varsayılan

m. 16a-15, 23a-9

m.-nüñ 23a-9

müteveccih A yönelik

m.-dür 28a-1

müteyakḳın A kesin olarak bilen

m.-dur 2a-2

mütezā'if A iki kat artan

m. 21b-10

mütezāyid A artan, çoğalan

m. ol- 41b-15, 42a-10, 42a-15, 42b-6, 42b-11, 43a-8, 43a-13, 77a-15

müttehid A birleşik, birleşmiş

m. 5a-5

m. ol- 37b-13

müvācih A yüz yüze gelen

m. ol- 45a-14, 45a-18

m.-i şems 45a-8

müyesser A kolaylıkla olan, kolay gelen

m. ol- 4b-17, 49a-18

müzāyelet A ayrılma

m. eyle- 36a-8

N

nāhid-bezm A+F Venüs meclisli

n. 2a-8

nāhiye A taraf, yan; civar; bölge; bucak

n.-i cenūbiyye 8a-9

n.-i şimāliyye 8a-10

naḥsü'l-aşgar A Mars, dış gezegenlerden ilki, bk. aḥmer; mirriḥ

n. 6a-11

naḥsü'l-ekber A (astr.) Satürn, altıncı gezegen; bk. zuḥal; keyvān

n. 6a-10

nāḳış A noksan, eksik

n. 13b-3, 19b-12, 20a-13, 22b-10, 37a-6, 44b-17, 49b-4, 54a-4, 58a-5, 57b-12, 57b-14, 57b-17, 58b-13,

65b-4, 65b-5, 65b-7, 65b-18, 66a-16,
66a-10, 72a-7, 73b-7, 81a-10, 81b-
15, 81b-18

n. ol- 19b-9, 45a-17, 65b-10

n.-dan 76b-14

n.-dur 20a-8, 59a-18

n.-uñ 76b-17

naql A anlatma, aktarma

n. ét- 55b-14, 90b-16

n. olın- 90b-17

naqş A (mat.) çıkarma, eksiltme

n. ét- 35a-3, 35a-13, 36b-1, 36b-7,
38a-7

n. olın- 83b-10, 85a-18, 86a-11

nām F ad, isim

n. 29b-18, 47a-15

nā-mūtenāhī F+A sonsuz

n. 77a-16, 77a-17

nār A ateş

n. 9a-9, 11a-15, 11a-17, 11b-8, 11b-
10, 11b-15, 12a-2, 21b-13

n.-a 11a-15

n.-dur 12b-4

n.-uñ 11b-7, 12a-6

naşb A yerleşme, saplama

n. ét- 20a-2, 72b-11

n. eyle- 78a-7, 78a-10

nāşif A (geo.) açıortay; doğru

n. 13b-16

nāsih A istinsah eden, kopyasını
çıkaran

n.-dendür 90a-3

nāşī A dolayı

n. 23b-2

naẓar A bakış; düşünme

n. olın- 12b-18

n.-ı celī 6b-1

n.-ı daķıķ 6b-2, 82a-2

nāẓır A bakan, gözeten; (astr.)
gözlemci

n. 2b-2, 45a-9, 71a-3

n.-a 28a-15, 45a-18, 45a-14, 70b-3

n.-dan 44a-5, 44b-3

naẓır A benzer, eş

n. 66b-6

n.-i 21b-5

n.-i 68a-18

naẓm A dizilme

n. olın- 27a-6

ne T ne, hangi

n. 10b-1, 10b-5, 33b-2, 33b-2, 33b-
11, 33b-11, 33b-12, 41a-12, 43a-15,
57b-9, 57b-9, 64a-13, 64a-13, 70a-8,
72a-10, 72b-8, 72b-9, 72b-11, 72b-
14, 72b-15, 72b-16, 74b-10, 75a-3,
75a-3, 82b-15

n. ān ki 70b-10

n. miķdār 8b-15, 89b-13

ne'āyim A (astr.) Ay'ın yirminci
konağı

n. 32a-8

nebātāt A bitkiler

n. 5a-18, 9b-19, 12a-12

nebī A Peygamber

n.-dür 73a-7

n.-nüþ 43b-3

niçe T nice, ne kadar

n. 3a-4, 3a-9, 3a-14, 9a-14, 47b-10, 50a-13, 49b-7, 60b-2, 70a-9, 72a-16, 89a-9

n.-si 29a-6

nef A fayda

n.-in 8b-7

nefs A kendi, can

n.-inde 3b-14

n.-ine 88a-5

nefsü'l-emr A gerçekte, aslında

n.-de 9a-8, 9a-10, 9a-11

nefy A (man.) yadsıma

n. ét- 57a-4

nehār A gündüz

n. 21a-15, 21b-1, 55b-6, 57b-2, 58a-2, 58b-9, 60a-11, 60a-12, 60a-17, 60a-18, 60a-19, 60b-1, 60b-11, 61a-16, 64b-6, 64b-7, 64b-9, 68b-9

n.-a 64a-10

n.-dan 72b-17

n.-ı 21a-16, 52a-19, 52b-2, 52b-6, 52b-18, 53a-11, 53b-3, 53a-1, 53a-9, 53b-5, 54a-2, 54a-4, 54a-15, 54b-12, 54b-14, 54a-17, 54b-5, 55a-3, 55a-9, 55a-12, 57a-18, 57a-19, 60b-13, 61a-18, 68b-3

n.-ıla 70a-1

n.-uþ 58b-3, 58b-8, 61a-16, 68b-3

nehle A (astr.) Aslan takımyıldızında bulunan bir yıldız kümesi

n. 27a-19

nehr A nehir, ırmak

n. 52b-17, 53a-8, 53b-2, 54a-1, 54a-13, 54b-4, 54b-10

nesef (y.a.) nesef

n. 54a-11

nesīm A hafif rüzgār

n. 12b-9

nesne T nesne, şey

n. 3b-2, 39b-2, 44b-8, 73a-3

neşre A (astr.) Ay'ın sekizinci konağı, Yengeç takımyıldızında Arıkovanı kümesi ile Asellus australis ve Asellus borealis yıldızlarından oluşan takımyıldız

n. 32a-6

nev^c A çeşit, tür, cins

n.-dür 71b-6

n.-i 10a-4

n.-i āḥer 73a-6

n.-ile 3b-3

n.-iledür 44a-6, 46a-8

nevbet A sıra

n.-i gurüb 62a-8, 63b-3

n.-i se^c at-i mağrib 62a-9

n.-i se^c at-i maşriḳ 62a-6

n.-i ṭulū^c 62a-6, 62b-17, 64a-1, 63b-2

neyrüz F (astr.) Nevruz, ilkbahar başlangıcı, ilkbahar ekinoksu, krş. mihr-i cān

n. 58a-2

neyyir A parlak; (astr.) Güneş; yıldız

n. 27b-6, 77a-5, 77a-13, 77a-15, 77a-17, 77a-19

n.-i aḥmer 27b-10

n.-i sipihr-i nüh-ṭāḳ 2a-1

n.-üñ 77a-2, 77a-3

neyyireyn A (astr.) Güneş ve Ay

n. 6a-16

neyyir-i aṣḡar A (astr.) Ay, bk. ḳamer

n. 6a-15

neyyir-i a'zam A (astr.) Güneş, bk.

āfitāb, ṣems

n. 6a-12

nıṣf A yarım, yarı

n. 10a-15, 10b-4, 10b-6, 16a-1, 19b-11, 19b-17, 21a-6, 41b-6, 41b-7, 41b-13, 42b-17, 43a-18, 47b-13, 47b-15, 47b-16, 51b-15, 52a-19, 52b-2, 52b-7, 53a-1, 53a-10, 53a-11, 53b-4, 53b-6, 54a-2, 54a-17, 54b-6, 54b-13, 55a-6, 56b-1, 60a-2, 60a-4, 60a-6, 60a-9, 61b-5, 61b-9, 63a-4, 63a-6, 63a-9, 66a-7, 66a-7, 67a-5, 69a-3, 69a-19, 90a-16

n.-a 45a-8, 87b-9

n.-da 21b-11, 64b-5, 64b-7, 64b-8, 66a-19, 66b-1, 67a-4, 68a-17

n.-dan 19b-9, 21a-1, 21a-3, 21a-6, 21a-7, 21b-8, 65b-4, 65b-7

n.-ı 39a-8, 50b-8, 55b-5, 55b-5, 64b-7, 64b-7, 86b-3

n.-ı āḡer 23a-10, 23a-12, 60a-2, 60a-7, 60a-10, 66a-15, 67a-9

n.-ı āḡir 68a-19, 68b-2

n.-ı cenübī 9a-19, 64a-15

n.-ı dāyire 85a-4, 87a-4

n.-ı evcī 31b-8, 31b-9, 34b-18

n.-ı evvel 68b-1

n.-ı felek-i māyil 41b-13

n.-ı ġarbī 65a-14

n.-ı hābiṭ 35a-2, 35a-11, 36a-19, 36b-5, 38a-5

n.-ı ḡafi 15a-5, 15a-13

n.-ı ḡaṣiyeteyn 39a-9

n.-ı ḡazīzī 31b-7, 31b-9, 34b-18

n.-ı ḡıṭ'a-ı ṣimāliyye 83b-3, 83b-7, 85a-10

n.-ı küre 83a-10

n.-ı mınṭaḳa 28b-16

n.-ı mınṭaḳatu'l-burūc 60a-1

n.-ı muḡiṭ-i dāyire 83a-11

n.-ı muḡaddem 27a-11, 27b-16

n.-ı muḡī 45a-11, 45a-13, 45a-14, 45a-15, 45a-17, 45a-17

n.-ı muḡlim 45a-9, 45a-18

n.-ı sāl 64b-3

n.-ı ṣā'id 35a-3, 35a-14, 36b-2, 36b-7, 38a-7

n.-ı sub' 87a-6

n.-ı ṣülüṣ 87a-7

n.-ı ṣarḳī 65a-14

n.-ı şimālī 9a-18, 9b-5, 64a-15
n.-ı tūs^ç 90a-19
n.-ı ^çuṣr 19b-17, 84a-17
n.-ı veter 85b-1
n.-ı zāhir 15a-4, 15a-13, 61b-7, 62a-11, 63a-1, 63b-5
n.-ıdur 39a-4
n.-ına 20b-17, 49b-15, 51b-8
n.-ında 23a-10, 27a-2, 56b-2
n.-ından 20b-18, 68b-17
n.-ımuṣ 85b-7
n.-uṣ 23a-11, 60a-5, 60a-3, 66a-14, 66a-17, 66a-19, 84a-3, 85b-14
nıṣf-ı kuṭr A (geo.) yarıçap
n. 3b-19, 8b-17, 48b-4, 83a-9, 83a-8, 83a-11, 85a-7, 86b-8
n. k.-dan 86a-12, 86a-19
n. k.-ı 82a-13, 83b-14, 87a-4, 88a-3, 88a-6
n. k.-ı arz 88a-11, 88a-13, 89b-4, 90a-6
n. k.-ı hāmīl 40b-4, 41a-3, 47b-14
n. k.-ı hāricü'l-merkez 38b-11
n. k.-ı hāricü'l-merkez-i şems 40b-2
n. k.-ı kamer 89b-6
n. k.-ı şems 89b-7
n. k.-ı tedvīr 41a-4
n. k.-ı tedvīr-i kamer 40b-5, 47b-12
n. k.-ını 87a-2
nıṣf-ı küre-i burūc-ı şimāliyye A (astr.) Burçlar küresinin kuzey yarısı
k. 21a-8

nıṣf-ı leyl A (astr.) gece yarısı, bk. nıṣfu'l-leyl
n. l.-den 71b-8, 71b-14
n. l.-e 71b-9, 71b-14
nıṣfu'l-leyl A (astr.) gece yarısı, bk. nıṣf-ı leyl
n. 49b-15, 49b-16
nıṣfu'n-nehār A (astr.) meridyen, öğlen; meridyen dairesi
n. 49b-11, 49b-12, 49b-16, 49b-17, 49b-18, 59a-10, 59a-13, 61a-10, 63a-6, 63a-7, 64b-12, 65a-17, 72b-17, 81b-11
n.-a 59b-13, 59b-14, 66b-18, 67a-6, 67a-8, 67a-10, 71b-7, 71b-13, 79b-16
n.-da 20a-1, 49b-9, 56a-13, 56b-1, 59a-2, 59a-6, 76a-9
n.-dan 60b-2, 71b-7, 71b-13, 81a-16, 81a-18
n.-dur 14b-15, 77b-7, 77b-8, 77b-9
n.-ıla 56a-5, 56a-12
n.-uṣ 15a-9
niçün T niçin, neden
n. 3a-4
nihāvend (y.a.) nihāvend
n. 53b-12
nihāyet A son
n. 6a-17, 89a-18
n. bul- 12b-6, 34b-19, 60a-16
n.-de 2a-19
n.-i 41b-6, 42b-15, 44a-11, 54b-13, 64b-9

- n.-i iḳbāl ü idbār 24b-6
n.-i mesākin-i etrāk-ı şarḳ 54b-9
n.-in bul- 8a-19
n.-ine 42b-12, 54b-17, 69b-5, 89a-10
nihāyeti'd-devrān A zamanın sonu
n. 2a-11
nihāyetü'l-idrāk (e.a.) Kutbüddîn-i Şîrâzî'nin *Nihāyetü'l-idrāk fi dirâyeti'l-eflāk* adlı eseri
n. 80b-9
n.-de 6b-6, 7b-18, 8a-7, 9b-3, 28a-12, 29a-1, 38b-13, 47b-11, 70a-12
n.-den 3a-13
nihāyetü's-sû'l (e.a.) İbn-i Şâtir'in *Risale fi Nihāyeti's-Sû'l fi Tashihi'l-Usûl* adlı eseri
n.-nām 29b-18, 47a-14
nişāb (e.a.) Ebû Nasr-ı Ferâhî'nin *Nisāb* adlı eseri
n.-da 76a-14
nīsān A Nisan ayı
n. 76a-4
nisbet A kıyaslama, ölçü; oran
n. 1b-5, 9a-14, 10a-13, 12b-14, 21b-1, 31b-7, 34a-1, 45a-4, 45a-5, 47a-17, 49a-17, 55b-7, 82a-9
n. ét- 16b-5, 73a-5
n.-i 9b-6, 10a-17, 10a-18, 10b-1, 10b-2, 10b-3, 10b-5, 10b-6, 10b-7, 10b-7, 10b-9, 37b-4, 82a-15, 82a-16, 88a-2, 88a-3, 87b-16, 87b-17, 88a-7, 88a-7, 89b-13, 90a-8, 90a-8
- nīşābūr** (y.a.) nīşābūr
n. 53b-15
nişān F işaret
n. ét- 78a-1
n. eyle- 78a-18
n.-a 78a-4
n.-uḡ 78a-19
niteki T+F nitekim
n. 7b-8, 8a-11, 19b-12, 32a-14, 32a-16, 55a-7, 69a-4, 69b-8, 70b-10, 80b-7
nitekim T+F gerçekten; sonuç olarak
n. 25a-10, 25b-7
niṭāk A (astr.) dilim
n.-da 39a-18, 39a-19
n.-ı evvel 39a-14, 39a-17
n.-ı evvel ü şālīş 38b-5
n.-ı şānī 39a-17
n.-ı şānī ve rābi^c 38b-7
niṭākāt A (astr.) dilimler, dışmerkezli küreler ile episikl kürelerinin dört kısma bölündüğünde ikisi yukarıda ikisi aşağıda olan her bir kısım
n. 38b-3
niyār A ateşler
n.-uḡ 12a-3
niyāz F yakarışlar
n.-uḡ 12b-1
nizām A düzen, düzenlilik
n. (tertīb ü n.) 20a-4
n. u tertīb 20b-1

nokşān A eksik

n. 59b-1

n.-da 59a-16

n.-ı meyl 20a-10

n.-sız 75b-13

n.-uñ 44b-18

nokta A (mat.) nokta

n. 1b-4, 3b-3, 3b-7, 3b-16, 4a-11, 4b-14, 5a-2, 5a-10, 5b-2, 5b-5, 13b-18, 14a-1, 15b-5, 15b-8, 16a-15, 22a-19, 23a-8, 23b-13, 25b-15, 25b-15, 26a-9, 26a-13, 26a-14, 30a-13, 30a-14, 33b-4, 33b-16, 60b-8, 64a-11, 65a-19, 67b-8, 80b-12

n.-da 13b-9, 14b-1, 14b-5, 14b-9, 14b-17, 15a-2, 15a-19, 17a-7, 19a-10, 29b-16, 41a-16, 44b-12, 46b-6, 58b-14, 58b-15, 59a-1, 60b-8, 68b-13

n.-daki 60b-5

n.-dan 3b-16, 4a-11, 34a-6, 59a-2, 65a-19, 71a-12

n.-dur 14a-18, 26a-7, 29b-4, 39a-13, 78b-8

n.-ı 5b-7, 5b-9

n.-ı āhir 67a-2

n.-ı erba' a 65b-15

n.-ı evc 17a-19

n.-ı ğayr-ı mütēnāhiye 24a-1

n.-ı ḥamel 58a-2

n.-ı i' tidāleyn 9b-7

n.-ı kuṭb 25b-15, 25b-13

n.-ı mefrūz 81a-2

n.-ı mefrūze 15a-18, 15b-3, 15b-4, 15b-6, 15b-12, 16a-7

n.-ı mevḥūmī 26a-16

n.-ı mīzān 58a-2

n.-ı muḥāzāt 37b-6

n.-ı muḥāzāt-ı muḥāzī 37b-8

n.-ı mu' ayyen 23b-9, 23b-11

n.-ı müştereke 29b-6, 29b-8, 30b-13

n.-ı müteḳābile 5a-3

n.-ı müteḳātırā 30a-12

n.-ı re's ü zeneb 42a-7, 43a-4

n.-ı teḳāṭu' 25a-8, 24b-5, 36a-5, 38b-9, 39a-4

n.-ı uḥrā 68a-4

n.-lara 13b-10, 25b-17

n.-nuñ 3b-12, 14b-7, 14b-19, 15a-19, 15b-2, 15b-14, 19a-11, 26a-5, 33b-3, 33b-12, 33b-14, 37a-14, 37a-16, 58a-4, 59a-5, 60b-5, 66b-11, 67b-10, 68a-5, 68a-8, 78a-12, 81a-1

n.-sıdur 32b-19, 39a-3

n.-sına 25b-16, 25b-12

n.-sından 41b-12

n.-ya 3b-18, 4a-13, 5a-9, 13b-16, 13b-15, 37b-6, 37b-9, 41a-16, 64a-6, 71a-13, 78b-9

n.-yadur 37b-4

nokta-ı cenūb A (astr.) güney noktası

n. 80b-5

n. c.-a 62a-7, 62a-12, 63b-2, 80a-17

n. c.-dan 62b-2, 62b-12, 63b-6

nokta-1 cenūbī A (astr.) güney noktası

n. 14b-18

n.-1 c.sinden 79b-7

nokta-1 inkılāb A (astr.) dönence noktaları, gündönümü

n. 26a-7, 65b-1

n. i.-a 56b-5

n. i.-dur 26a-10

nokta-1 inkılāb-ı şayfi A (astr.) yaz dönencesi

n. 26a-8

nokta-1 inkılāb-ı şitevī A (astr.) kış dönencesi

n. 26a-9

nokta-1 i'tidāl A (astr.) ekinoks noktaları, ılım, ılım noktaları

n. 13b-10, 26a-10, 65b-1

n. i.-de 67b-4

n. i.-den 58a-1, 66a-2, 66b-4, 67b-9

n. i.-e 26a-15, 56a-18, 56b-4, 62b-13, 64a-9

n. i.-i evvel 66a-9

nokta-1 i'tidāl-i rebī' iyye A (astr.) ilkbahar ekinoksu, baharî

n. 22a-18

nokta-1 mağrib A (astr.) batı noktası, batı ılım noktası

n. 14b-6, 14b-14

n. m.-den 62b-19, 64a-3, 79b-17

nokta-1 maşriḳ A (astr.) doğu noktası, doğu ılım noktası

n. 14b-6, 14b-11

n. m.-dan 62b-18, 64a-2, 79b-19

n. m. u mağrib 15a-1, 15b-19, 81a-5

nokta-1 rebī' iyye A (coğ.) bahar noktası

n. 22a-7

n. r.-i mınṭaḳatu'l-burūc 22a-10

n. r.-i mu' addilü'n-nehār 22a-10

n. r.-nüḡ 22a-7

nokta-1 semt A (astr.) azimut noktası

n. 15b-1

n. s.-i re's 80b-11

nokta-1 şimāl A (astr.) kuzey noktası

n. 63a-13, 63b-1, 65a-15, 80b-6

n. ş.-den 62a-12, 62b-1, 62b-9

n. ş.-e 62a-9, 63b-4, 63b-6, 63b-9

n.-1 şimāl ü cenūb 65a-13

nokta-1 şimālī A (astr.) kuzey noktası

n. 14b-18

n.-1 ş.-sinden 79b-9

nokta-1 ṭālī' u ġārib A (astr.) doğuş ve batış noktası

n. ṭ. u ġ.-dür 15a-13

nūbe (y.a.) nişābūr: Nubiya

n. 51b-11, 52b-9

nuḳaṭ A noktalar

n.-1 mefrūze 5a-6

nūr A aydınlık, parlaklık, ışık

n. 45a-7, 51b-4

n.-dur 12b-10

n.-1 51b-7, 51b-10

n.-1 ḳamer 73a-17

n.-uñ 51b-4

nürü'l-kamer müstefādün mine's-

şems A Ay'ın parlaklığı Güneş'tendir

n. 73a-16

nuşaybîn (y.a.) nuşaybîn

n. 53b-10

nücüm A (astr.) yıldızlar; astronomi

n. 2b-16, 5a-1, 28b-5, 85b-7

nüh-tāk F+A dokuz felek

n.-dur 2a-1

nükte A derin anlam

n. 66b-15

n.-i zībā-yı müştemil 48b-6

n.-si 37a-13

nüşah A nüshalar, sayfalar

n.-da 16a-16

nüzül A inme, iniş

n.-i 7a-3

n.-ini 76a-11

O

oğlağ (ğ) T keçi yavrusu

o.-uñ 27b-16

oğ T ok

o. 7a-15, 7a-17, 7a-19, 7b-2

o.-laruñ 7a-14

o.-uñ 7b-2

oğı- T okumak

o.-yanlar 94b-5

oğyānūs A okyanus

o. 52a-16

ol T o

o. 1b-1, 1b-10, 1b-12, 3a-12, 3b-1,

3b-13, 3b-13, 3b-16, 3b-16, 3b-17,

3b-18, 3b-18, 3b-19, 4a-1, 4a-11, 4a-

11, 4a-12, 4a-13, 4a-13, 4a-13, 4a-

15, 4a-15, 4a-16, 4a-16, 4b-1, 4b-2,

4b-2, 4b-3, 4b-7, 4b-8, 4b-9, 4b-14,

4b-15, 4b-15, 4b-12, 4b-13, 4b-13,

4b-17, 5a-4, 5a-7, 5a-8, 5a-9, 5a-10,

5a-13, 5b-2, 5b-2, 5b-4, 5b-9, 5b-10,

5b-18, 6a-7, 7a-11, 7a-15, 7a-17, 7a-

19, 7b-17, 8a-2, 8a-9, 8a-14, 8a-18,

8b-4, 8b-18, 8b-19, 9a-2, 9a-2, 9b-6,

9b-16, 10a-16, 10b-2, 10b-4, 10b-6,

10b-9, 11a-5, 11b-1, 11b-18, 12a-14,

12b-10, 12b-19, 13a-6, 13b-4, 13b-7,

13b-9, 13b-9, 13b-11, 14a-6, 14a-7,

14a-8, 14a-8, 14a-9, 14a-10, 14a-10,

14a-12, 14a-14, 14a-14, 14a-16, 14a-

16, 14a-19, 14b-1, 14b-1, 14b-3,

14b-7, 14b-15, 14b-18, 15a-3, 15a-5,

15a-9, 15a-11, 15a-11, 15a-17, 15a-

19, 15b-1, 15b-8, 15b-11, 15b-14,

15a-14, 15b-15, 15b-15, 15b-16,

15b-18, 15b-18, 16a-2, 16a-9, 16a-9,

16b-1, 16b-12, 17a-5, 17a-8, 17a-8,

17a-11, 17a-16, 17b-2, 18b-11, 18b-

19, 19a-5, 19a-11, 19a-13, 19b-5,

19b-19, 20a-19, 20b-12, 21a-1, 21a-

18, 21b-6, 22a-13, 22a-15, 22a-19,

22b-4, 23a-5, 23a-8, 23a-9, 23b-2,

23b-9, 23b-13, 24a-5, 24b-7, 24b-9,

24b-10, 25a-6, 25a-7, 25a-14, 26a-5, 26a-8, 26a-13, 26a-14, 26a-15, 26b-11, 27a-1, 27a-2, 27a-3, 27b-1, 28a-17, 28b-3, 28b-6, 28b-11, 28b-17, 29a-3, 29a-9, 29a-13, 29a-16, 29b-7, 30a-3, 30a-13, 31a-4, 31b-4, 31b-16, 31b-17, 31b-18, 31b-19, 32b-11, 32b-13, 33a-1, 33a-2, 33a-2, 33b-3, 33b-5, 33a-7, 33b-1, 33b-14, 33b-16, 34a-15, 34a-16, 34b-4, 34b-6, 34b-8, 34b-15, 34b-18, 35a-2, 35a-4, 35a-12, 35a-14, 35b-9, 36a-5, 36a-6, 36a-12, 37a-8, 37a-15, 37a-16, 37a-18, 37b-6, 37b-9, 37b-10, 37b-14, 38a-1, 38a-5, 38a-6, 38b-2, 38b-9, 39a-4, 39a-9, 39a-11, 39a-17, 39a-19, 39a-19, 39b-8, 40a-5, 40a-11, 41a-3, 41a-16, 42a-5, 42b-3, 42b-7, 42b-7, 42b-12, 43a-1, 43a-9, 44b-2, 44b-5, 44b-6, 44b-8, 44b-9, 44b-16, 45a-5, 45b-3, 45b-8, 45b-8, 46a-2, 46a-4, 46b-3, 46b-12, 46a-8, 46b-14, 47a-7, 47a-9, 47a-17, 48a-2, 48a-7, 48b-1, 48b-9, 49b-1, 49b-9, 49a-13, 49b-13, 49b-14, 50a-4, 50a-5, 50a-7, 50b-7, 50b-9, 50b-10, 51a-1, 51a-15, 51b-3, 51b-4, 51b-14, 51b-16, 52a-1, 52a-4, 52a-7, 52b-4, 54b-17, 55b-3, 55b-8, 55b-10, 56a-7, 56a-16, 56a-17, 56a-18, 56a-19, 56b-3, 56b-5, 56b-6, 56b-7, 57b-1, 57b-3, 57b-10, 57b-11, 58a-5, 58a-6, 58a-9, 58a-9, 58a-11, 58a-12, 58a-14, 58a-15, 58b-4, 58b-8, 58b-11, 58b-15, 59a-2, 59a-2, 59a-4, 59a-5, 59a-17, 59a-18, 59b-4, 59b-9, 59b-10, 59b-17, 60a-2, 60a-3, 60a-4, 60a-5, 60a-6, 60a-9, 60a-12, 60a-14, 60b-5, 60b-15, 61a-1, 61a-3, 61a-5, 61a-7, 61a-8, 61a-16, 61a-18, 61b-5, 61b-9, 61b-9, 61b-10, 62a-11, 62b-4, 62b-16, 63a-5, 63a-8, 63b-8, 64a-5, 64b-2, 64b-8, 64b-13, 64b-16, 65a-1, 65a-2, 65a-3, 65a-6, 65a-11, 65a-12, 65a-12, 65a-19, 65b-1, 65b-14, 66a-5, 66a-13, 66b-8, 66b-9, 66b-12, 67a-4, 67b-10, 68a-5, 68a-18, 68a-19, 68b-11, 68b-19, 69b-2, 69b-11, 69a-5, 70b-5, 70b-13, 71a-2, 71a-13, 71a-16, 71a-17, 71b-1, 71b-6, 71b-11, 72a-1, 72a-2, 72a-5, 72a-15, 72b-1, 72b-13, 72b-14, 72b-14, 73a-1, 73a-5, 73a-6, 73a-7, 73b-6, 74b-3, 74b-12, 75a-3, 75a-5, 75b-14, 75b-17, 75b-18, 76a-9, 76a-15, 76a-19, 76b-2, 76b-6, 76b-8, 76b-12, 77a-1, 77a-5, 77a-5, 77a-15, 77a-18, 77b-6, 77b-9, 77b-10, 78a-3, 78a-3, 78a-4, 78a-4, 78a-5, 78a-6, 78a-11, 78b-1, 78b-9, 78b-6, 79b-9, 79b-11, 79b-13, 79b-19, 80a-18, 80a-19, 81a-10, 81a-12, 81a-12, 81a-13, 81a-15, 81a-15, 81a-17, 81a-19, 81b-6, 81b-7, 81b-15, 81b-18, 82a-3, 82a-13, 82b-6, 82b-15, 83a-4, 83a-7, 83a-9, 83a-12,

83a-16, 83a-17, 83b-10, 83b-15, 83b-17, 84a-1, 84a-2, 84a-3, 84a-4, 84a-6, 84a-7, 84a-8, 84a-8, 84a-10, 84a-12, 84a-18, 84b-2, 84b-3, 84b-7, 84b-16, 84b-18, 85a-5, 85a-8, 85a-11, 85a-12, 85a-17, 85a-17, 85a-19, 85b-5, 85b-7, 85b-13, 85b-14, 85b-15, 86a-3, 86a-5, 86a-12, 86a-15, 86a-19, 86b-2, 86b-4, 86b-5, 86b-10, 87a-4, 87a-8, 87a-10, 87a-16, 88a-6, 88a-16, 89b-1, 89b-14, 89b-15, 90a-6, 90b-11

o.-dur 1b-12, 2a-16, 3b-7, 3b-10, 3b-11, 4a-17, 4b-5, 5a-17, 5a-19, 5b-2, 5b-12, 5b-14, 5b-15, 6a-5, 6a-7, 6b-8, 7b-10, 8a-15, 9b-4, 10a-12, 10b-15, 11b-12, 12b-5, 12b-6, 12b-10, 12b-12, 12b-17, 12b-19, 16b-16, 21a-17, 22a-8, 24b-4, 28b-3, 29a-13, 30a-5, 30a-10, 30a-18, 30b-3, 30b-8, 30b-11, 32a-16, 32b-16, 36a-2, 36a-3, 39a-15, 39b-3, 40b-10, 44a-3, 46a-2, 46b-5, 47a-3, 47a-19, 48b-10, 49a-3, 51b-12, 52a-7, 52b-6, 52b-17, 52b-19, 53a-9, 53a-11, 53b-3, 53b-5, 54a-2, 54a-4, 54a-14, 54a-17, 54b-5, 55a-3, 55a-12, 56b-4, 57b-15, 57b-12, 57b-12, 57b-13, 57b-15, 59b-12, 59b-13, 65b-13, 71a-2, 72a-5, 72a-8, 73a-9, 74b-11, 77a-10, 77b-4, 78a-8, 78a-16, 81a-8, 82b-10, 82b-15, 84a-1, 87a-1, 87b-10

o.-ıdı 9a-3

ol bir T öbür

o. 4b-15, 9b-2, 13b-11, 23a-11, 26a-13, 40a-17, 44a-13, 44b-2, 51a-6, 56b-2, 58a-12, 58b-7, 59a-12, 59b-6, 62b-16, 64b-5, 65b-19, 66a-19, 68b-11, 71b-7, 71b-8, 71b-15, 84a-8

o. b.-i 49b-1, 57b-18, 59a-17, 59b-10, 59b-13, 61a-5, 61a-8

o. b.-ine 4b-13, 13b-7, 14b-18, 15a-3, 19a-13, 21a-19, 26a-8, 41a-18, 71b-1, 71b-4

o. b.-inün 4b-3, 28a-5, 28a-7, 58a-18, 88a-1, 87b-17, 89b-14, 90a-8

o. b.-isi 67b-13

ol- T olmak

o.-a 2a-12, 2a-15, 3a-4, 3b-3, 3b-4, 3b-5, 3b-7, 3b-8, 3b-10, 3b-11, 3b-11, 3b-14, 3b-15, 3b-17, 4a-5, 4a-6, 4a-6, 4a-8, 4a-10, 4a-12, 4a-19, 4b-7, 4b-9, 4b-10, 4b-11, 4b-15, 4b-12, 4b-18, 5a-9, 5a-11, 5a-19, 5b-6, 5b-9, 5b-13, 5b-19, 6b-3, 6b-4, 6b-17, 7b-17, 8a-12, 8b-10, 9a-19, 9b-2, 10a-6, 10a-8, 10a-9, 10a-11, 10b-16, 12b-5, 12b-6, 12b-11, 14a-7, 14a-9, 14a-14, 14a-14, 14b-1, 14b-11, 14b-14, 15a-6, 15a-7, 15a-15, 15a-16, 15b-4, 15b-7, 15b-15, 15b-16, 16a-3, 19b-9, 19b-11, 19b-15, 20a-13, 20b-6, 20b-7, 20b-12, 20b-12, 21a-2, 21a-2, 21a-3, 21a-4, 21a-4, 21a-5, 21a-9, 21a-

10, 21a-13, 21a-19, 21b-1, 21b-16, 21b-11, 21b-17, 22a-5, 22a-6, 22a-9, 22a-16, 22b-12, 23a-4, 23a-5, 23a-8, 23a-13, 24b-4, 25b-8, 25b-19, 25b-12, 26b-4, 26b-14, 26b-15, 28a-15, 28b-6, 28b-4, 29a-13, 29a-16, 29a-18, 30a-19, 32b-15, 32b-17, 33a-6, 34a-5, 34a-7, 34a-9, 34a-10, 34a-11, 34a-13, 34a-14, 34b-5, 35a-2, 35a-4, 35a-5, 35a-10, 35a-12, 35a-14, 35b-1, 35b-2, 35b-2, 35b-7, 36a-3, 36a-4, 36a-19, 36b-2, 36b-3, 36b-6, 36b-7, 36b-8, 37a-4, 37a-14, 37a-15, 37b-11, 37b-17, 38a-6, 38a-7, 38a-8, 39a-12, 39a-16, 39b-4, 39b-12, 40a-3, 40a-9, 40b-1, 40b-3, 40b-5, 40b-16, 41a-3, 41a-18, 41b-2, 41b-3, 41b-18, 42a-2, 42a-7, 42b-1, 42b-2, 42b-3, 43a-4, 43b-2, 44a-9, 44a-10, 44a-10, 44a-12, 44b-1, 44b-4, 44b-6, 44b-9, 44b-14, 45a-11, 45b-3, 46a-5, 46b-3, 47a-4, 47a-12, 47b-14, 48a-1, 48a-6, 48b-2, 48b-3, 48b-12, 48b-15, 48b-18, 50b-3, 51a-3, 52a-5, 52a-7, 52a-9, 52a-10, 52b-2, 52b-3, 52b-7, 52b-8, 52b-18, 53a-11, 53a-12, 53a-13, 53b-4, 53b-5, 52b-19, 53a-1, 53a-2, 53a-10, 53b-6, 53b-7, 54a-3, 54a-4, 54a-4, 54a-5, 54a-15, 54b-7, 54a-16, 54a-18, 54a-18, 54b-6, 55a-4, 55a-5, 55b-2, 56a-4, 56a-12, 56b-4, 56b-7, 56b-8, 57a-4, 57b-2, 57b-9, 57b-12, 57b-13, 57b-14, 57b-15, 57b-17, 58a-6, 58a-7, 58a-14, 58a-16, 58a-17, 58a-19, 59a-4, 58b-4, 58b-10, 58b-13, 58b-19, 59a-11, 59a-14, 59a-19, 59b-4, 59b-5, 60a-6, 60a-9, 60a-10, 61a-14, 61b-4, 62a-1, 62a-4, 62b-10, 62b-14, 64a-15, 64a-16, 64b-2, 64b-3, 64b-4, 64b-6, 65a-2, 65a-3, 65a-4, 65a-19, 65b-1, 65b-4, 65b-5, 65b-6, 65b-7, 65b-8, 65b-9, 65b-10, 65b-15, 65b-16, 65b-18, 66a-2, 66a-4, 66a-9, 66a-15, 66a-13, 66b-5, 66b-9, 66b-19, 67a-1, 67a-4, 67a-5, 67a-6, 67a-8, 67a-9, 67a-10, 67a-12, 67a-18, 67b-3, 67b-4, 67b-5, 67b-14, 67b-16, 67b-17, 67b-18, 68a-1, 68a-2, 68a-3, 68a-5, 68a-8, 68a-10, 68a-11, 68a-12, 68a-13, 68a-15, 68a-16, 68a-16, 68a-17, 68a-18, 68a-19, 68b-1, 68b-2, 68b-5, 68b-6, 68b-8, 69a-4, 69a-19, 69b-1, 69b-4, 70a-18, 70b-8, 71a-16, 72a-16, 73a-2, 73a-3, 73b-15, 74a-1, 75a-5, 76a-10, 76b-8, 77a-2, 77a-3, 77a-4, 77a-4, 77a-5, 77a-5, 77a-6, 77a-7, 77a-17, 77b-7, 77b-8, 77b-13, 77b-13, 78a-1, 78a-10, 78a-11, 78a-13, 78a-17, 78a-19, 78b-2, 78b-12, 79a-1, 79a-1, 79a-2, 79a-4, 80a-11, 81a-10, 81a-14, 81a-16, 82b-8, 84a-7, 84a-8, 85b-6, 86b-16, 89a-10, 89a-12, 89a-17, 89b-12, 89b-13

o.-alar 4b-1, 4b-14, 5a-5, 14a-1, 16a-19, 19b-3, 46b-6, 49a-7, 50b-2

o.-an 2b-2, 3a-16, 6a-4, 6b-11, 7a-4, 7b-5, 7b-6, 7b-6, 7b-8, 8b-11, 9a-8, 9a-8, 9a-9, 9a-10, 9a-12, 9b-3, 9b-17, 10a-10, 10a-11, 11b-2, 12b-1, 12b-3, 12b-8, 12b-14, 13a-4, 15b-17, 16a-2, 16a-5, 16a-18, 16b-1, 16b-8, 16b-10, 16b-11, 16b-15, 16b-16, 19a-7, 19a-15, 21a-1, 21a-14, 21b-3, 21b-4, 21b-5, 22a-7, 22a-7, 22a-18, 24b-6, 24b-7, 25a-7, 26a-4, 26a-11, 26b-2, 26b-6, 26b-19, 27b-6, 27b-10, 28a-17, 29a-5, 30a-15, 30b-4, 32a-2, 32b-11, 32b-12, 34a-6, 34a-19, 34b-1, 34b-2, 34b-3, 34b-9, 34b-13, 35b-10, 37b-7, 37b-8, 37b-9, 38a-2, 39a-1, 39a-3, 40a-8, 41a-10, 44a-1, 45a-4, 47b-5, 48a-4, 49b-14, 50b-10, 50b-16, 50b-19, 51a-3, 51a-8, 52a-2, 52a-2, 52b-8, 55b-11, 55b-12, 56b-14, 56b-17, 57a-3, 57a-5, 57a-7, 60a-17, 64a-5, 64a-12, 66a-14, 66a-17, 66a-18, 67a-3, 68b-11, 69b-3, 69b-10, 69b-17, 69b-19, 70a-3, 70a-3, 70b-3, 70b-5, 70b-14, 73a-15, 73b-1, 74a-12, 74b-11, 74b-12, 75a-6, 76b-6, 78a-15, 78b-10, 79b-15, 80a-5, 81a-1, 81a-9, 80a-18, 81b-16, 82b-3, 82b-5, 83a-5, 85a-10, 85a-16, 86a-3, 86b-19, 87a-3, 87b-2, 87b-3

o.-ana 26a-8, 31b-10, 46b-3, 50a-6, 60b-3, 65a-18

o.-andan 66a-17, 69b-4

o.-andur 56b-9, 56b-11

o.-anı 25b-4, 70a-4

o.-anlar 17a-9, 21b-3, 55a-11, 69b-16

o.-anlara 5a-16, 8b-5, 10b-19, 12a-7

o.-anlardan 22b-13, 22b-16

o.-anlardur 16b-5

o.-anları 3b-1, 3b-2, 5a-10, 76b-19, 81a-12

o.-anların 7a-11, 57a-13

o.-anın 58a-19, 61a-2

o.-aydı 9a-7, 20a-3, 33a-14, 37b-2

o.-dı 7b-4, 23b-2, 25a-11, 40a-15, 55b-14, 66a-18, 72b-1, 82b-3, 94b-6

o.-duğu 6b-1, 8a-4, 8a-10, 8a-13, 9b-15, 10a-2, 10b-13, 10b-14, 10b-15, 11a-5, 11a-7, 11a-8, 11a-9, 11a-9, 11a-12, 11a-19, 11b-1, 16b-7, 28a-3, 30a-8, 32b-2, 36a-13, 37a-4, 38a-12, 39a-8, 49b-13, 54b-10, 57a-11, 68b-6, 69b-10, 71a-19, 79a-10, 82b-2, 88a-8

o.-duğün 19a-8, 21b-11, 70b-6

o.-duğündür 9a-5

o.-duğuna 37a-7

o.-duğundan 7a-6, 7b-16, 8b-3, 9a-13, 29a-10, 69b-17

o.-duğındandır 11b-3, 20a-2

o.-duğunun 9a-4

o.-duğca 77a-10

- o.-duğça 71a-4
o.-duğda 3a-1, 49b-11, 71a-5
o.-duğdan 23b-4, 82b-14
o.-duğları 6b-4, 69b-6
o.-duğlarında 50a-3
o.-duğlarının 71a-1
o.-ıcağ 20b-12
o.-ıcağ 8b-9
o.-ınca 49b-17
o.-maduğı 6a-2, 17b-13, 56b-16, 83a-6
o.-mağıçun 61a-13
o.-mağıçundur 28a-15
o.-mağıla 9a-4, 9a-16, 12a-10, 44a-1
o.-mağıladur 9a-16
o.-mağın 2b-5, 2b-8, 6a-17, 6b-14, 7b-10, 32a-12, 32b-2, 32b-10, 45b-1, 45b-9, 52a-8, 54b-18, 71b-3, 73b-11, 76a-18, 79a-9, 79a-12, 79a-15, 85a-1
o.-mağ 2a-2, 3a-9, 7b-2, 7b-3, 8b-18, 9b-5, 9b-9, 10a-1, 11b-4, 14a-2, 14a-2, 19b-7, 20a-11, 20b-1, 20b-3, 20b-4, 20b-5, 20b-9, 21a-15, 21b-2, 21b-5, 21b-6, 25a-4, 26b-18, 27a-5, 31b-3, 36a-15, 38a-9, 49b-6, 49b-8, 50a-10, 50a-11, 50a-12, 50a-13, 50b-11, 57a-7, 74a-8, 76b-13, 79a-15, 81a-3, 81a-4, 81a-5, 82a-1, 82a-5, 83b-18, 88a-11, 89b-4, 90b-12
o.-mağdan 51b-9
o.-mamağ 8b-19, 22b-3
o.-mamışdur 5a-1, 20b-10, 20b-10, 55a-7
o.-masa 5b-11, 11b-15
o.-masaydı 57a-6
o.-ması 6b-17, 7a-2, 9a-6, 24b-4, 25a-3, 54a-8, 77a-15, 77a-18
o.-masıdur 10a-2
o.-masın 36a-16
o.-masına 2a-16, 57a-11, 68b-14
o.-masınuğ 8a-2, 11b-11, 12a-8, 48b-10
o.-masun 17b-17, 67a-1
o.-maya 3a-4, 3b-3, 3b-5, 3b-13, 4b-13, 4b-17, 9b-2, 17a-9, 22b-11, 25a-9, 28b-5, 29a-17, 44a-8, 50b-4, 58a-5, 72a-9, 76b-3, 81a-7
o.-mayalar 16b-1
o.-mayup 9a-11, 9a-14
o.-maz 7b-3, 8a-1, 8b-10, 9b-9, 10a-10, 12a-7, 21a-6, 29a-12, 29a-15, 34b-4, 34b-7, 35b-4, 38a-12, 44b-7, 44b-16, 45a-2, 51b-9, 52a-4, 52b-1, 56a-16, 59a-3, 59b-4, 60a-12, 60a-14, 60b-11, 60b-13, 61a-16, 61a-18, 64a-17, 64b-11, 64b-12, 65a-17, 66b-6, 70a-9, 71b-10, 72a-15, 73b-7, 73b-7, 73b-9, 73b-10, 80b-7
o.-mazdı 7b-14, 7b-18, 35b-12
o.-mazsa 32b-17
o.-miş 5a-11, 19b-11, 51a-7, 75a-5, 77a-4, 81a-6
o.-mişdi 43b-6

o.-mişdur 8a-6, 8a-15, 9b-14, 12a-9, 13a-6, 13a-8, 15b-14, 18b-13, 18b-15, 20a-9, 27a-2, 27b-13, 28b-9, 33a-15, 34b-11, 37b-3, 37b-18, 51b-17, 69a-16, 74a-13, 76a-19, 76b-15, 80a-7, 83a-1, 83b-16, 88a-9, 89b-2

o.-mişlardur 30a-2, 52a-12

o.-sa 2b-1, 4a-10, 6b-19, 7a-3, 7a-6, 7a-9, 7b-13, 7b-17, 8a-18, 8b-18, 9b-1, 9b-4, 9b-8, 9b-17, 10b-18, 11b-18, 13b-3, 19a-6, 19b-10, 20b-7, 20b-2, 23a-1, 23a-17, 25b-3, 28b-3, 29a-13, 32a-15, 32a-16, 36a-11, 47b-4, 47b-17, 49a-18, 49b-1, 50a-3, 50a-11, 50b-2, 51a-15, 57b-2, 65b-13, 68b-9, 70a-2, 70a-10, 70b-2, 74a-12, 76b-1, 78a-16, 78b-10, 79a-7, 79b-1, 80a-14, 80b-3, 80b-6, 80b-8, 80b-8, 81a-2, 81a-3, 81a-6, 82a-17, 82b-2, 82b-8, 82b-9, 83b-13, 84b-19, 85b-11, 86a-14, 87b-18, 88a-1, 89b-5, 89b-12, 90b-6

o.-sun 2a-1, 4a-3, 8a-1, 17b-17, 24a-18, 25b-9, 35a-5, 35b-3, 36b-10, 38b-12, 50a-4, 66b-19, 80b-4

o.-up 2a-14, 2b-5, 2b-9, 7a-1, 7a-5, 9a-19, 9b-8, 9b-11, 9b-12, 9b-19, 11b-17, 11b-17, 13b-1, 13b-19, 20b-8, 21a-8, 21a-15, 21b-16, 22a-16, 24a-3, 24a-12, 25a-6, 25a-8, 29a-15, 29a-17, 32b-3, 41a-1, 49b-5, 49b-11, 49b-15, 49b-16, 49b-17, 51b-3, 51b-

5, 51b-6, 51b-7, 51b-10, 57a-5, 57a-10, 60a-18, 60a-19, 69a-1, 70a-19, 70b-1, 70b-6, 70b-9, 71a-3, 71a-5, 76a-18, 79a-2, 79a-3, 79b-1, 81b-11, 81b-11, 81b-13, 81b-14, 81b-15, 82a-4, 82b-7, 83b-10, 85a-1

o.-ur 4b-9, 4b-13, 5b-1, 5b-13, 6b-14, 6b-16, 7a-2, 7a-7, 7b-11, 8a-2, 8a-12, 8a-13, 8a-14, 8a-14, 8a-18, 8a-19, 8a-19, 8b-10, 8b-16, 9a-15, 9a-11, 10a-8, 10a-9, 10a-10, 10a-10, 10b-1, 10b-2, 10b-4, 10b-8, 10b-9, 10b-13, 10b-14, 10b-19, 11a-9, 11b-18, 11b-19, 12b-3, 12b-16, 13a-1, 13a-7, 13b-2, 13b-13, 13b-14, 14b-4, 15a-1, 17b-15, 17b-14, 18b-10, 19a-1, 19a-3, 19a-7, 20a-11, 20a-19, 20b-2, 21a-1, 21a-5, 21a-12, 21a-17, 21b-13, 21b-11, 22b-1, 24a-5, 24a-6, 24a-8, 24a-10, 24a-11, 24b-5, 24b-6, 24b-8, 24b-9, 24b-10, 25a-7, 25a-10, 25b-7, 25b-7, 25b-10, 25b-11, 26a-11, 26b-1, 26b-4, 28a-3, 28a-18, 28b-1, 28b-19, 29a-11, 30b-16, 30b-19, 31a-1, 32a-12, 32a-14, 32a-15, 34b-6, 34b-15, 35a-1, 35a-1, 35a-7, 35b-9, 35b-11, 36a-9, 36a-11, 37a-16, 38a-4, 39a-11, 39a-17, 39a-18, 39a-19, 39a-19, 39b-2, 39b-5, 40a-1, 40a-1, 40a-2, 40a-7, 40a-10, 40a-12, 40a-13, 40a-13, 40a-14, 40a-16, 40b-17, 40b-18, 40b-19, 41a-2, 41b-4, 41b-

11, 41b-15, 41b-17, 42a-10, 42a-11, 42a-15, 42b-8, 42b-10, 42b-11, 42b-12, 42a-17, 42b-6, 43a-8, 43a-9, 43a-10, 43a-10, 43a-13, 43a-15, 44a-2, 44a-3, 44a-8, 44a-9, 44a-11, 44b-8, 44b-10, 44b-13, 44b-15, 44b-16, 44b-17, 44b-17, 44b-19, 45a-1, 45a-8, 45a-9, 45a-16, 45a-17, 45a-18, 45a-19, 45a-19, 45b-5, 45b-6, 45a-3, 45a-5, 45a-13, 45a-14, 45b-4, 46a-1, 46a-2, 46a-5, 46a-6, 46a-8, 46b-2, 46b-4, 46b-13, 46b-14, 46b-17, 46b-18, 46b-19, 47a-17, 47b-3, 47b-3, 47b-16, 47b-17, 48a-7, 48b-17, 49a-1, 49a-2, 49a-17, 49b-4, 49b-5, 49b-12, 49b-18, 49b-19, 50a-3, 50a-5, 50b-7, 50b-12, 50b-13, 50b-19, 51b-4, 51b-5, 51b-6, 51b-7, 51b-8, 51b-10, 51b-14, 51b-15, 52a-3, 52b-6, 54b-12, 54b-13, 54b-14, 54b-15, 55a-3, 55a-9, 55a-9, 55a-13, 55b-4, 55b-6, 55b-9, 55b-18, 55b-18, 56a-3, 56a-5, 56a-6, 56a-11, 56a-13, 56a-14, 56a-15, 56b-3, 56b-10, 57b-4, 57b-10, 57b-19, 58a-2, 58a-7, 58a-8, 58a-9, 58a-9, 58a-10, 58a-13, 58a-15, 58a-16, 58a-18, 58b-1, 58b-6, 58b-7, 58b-8, 58b-9, 59a-4, 59a-12, 59a-12, 59a-14, 59a-15, 59a-15, 59a-16, 59b-1, 59b-3, 59b-6, 59b-6, 59b-7, 59b-8, 59b-9, 59b-11, 59b-12, 59b-19, 60a-1, 60a-2, 60a-3, 60a-5, 60a-7, 60a-9, 60a-11, 60a-12, 60a-13, 60a-14, 60a-15, 60a-17, 60b-1, 60b-6, 60b-9, 60b-11, 60b-12, 60b-13, 60b-14, 61a-3, 61a-4, 61a-6, 61a-7, 61a-8, 61a-9, 61a-16, 61a-18, 61b-5, 61b-6, 61b-7, 61b-8, 61b-9, 61b-10, 61b-11, 61b-14, 62a-3, 62a-6, 62a-8, 62a-10, 62a-11, 62a-13, 62a-14, 62a-14, 62b-2, 62b-3, 62b-6, 62b-9, 62b-13, 62b-15, 62b-17, 63a-2, 63a-2, 63a-3, 63a-4, 63a-5, 63a-6, 63a-8, 63a-9, 63a-10, 63a-13, 63b-2, 63b-3, 63b-4, 63b-6, 63b-7, 63b-8, 63b-10, 63b-10, 63b-12, 64a-1, 64a-7, 64a-8, 64a-9, 64a-10, 64a-15, 64a-16, 64b-2, 64b-4, 64b-5, 64b-6, 64b-6, 64b-8, 64b-9, 64b-10, 64b-14, 65a-3, 65a-10, 65a-11, 65a-12, 65a-14, 65a-15, 65b-5, 65b-6, 65b-8, 65b-9, 65b-10, 65b-14, 65b-17, 65b-19, 66a-1, 66a-5, 66a-6, 66a-6, 66a-16, 66b-2, 66b-3, 66b-5, 66b-7, 66b-8, 67a-2, 67a-3, 67a-9, 67a-16, 67b-12, 67b-13, 67b-13, 68a-1, 68a-6, 68a-13, 68b-5, 68b-7, 68b-8, 68b-10, 68b-13, 68b-13, 68b-17, 68b-18, 69a-2, 69a-6, 69a-10, 69a-11, 69a-14, 69a-14, 69a-15, 69a-15, 69a-18, 69b-2, 69b-5, 70a-3, 70a-5, 70a-10, 70a-11, 70a-19, 70b-2, 70b-3, 70b-9, 70b-13, 71a-4, 71a-6, 71a-7, 71b-18, 72a-4, 72a-5, 72a-7, 72a-13, 72a-14,

72a-16, 72b-10, 72b-17, 73a-1, 73a-7, 73a-18, 73b-3, 73b-4, 73b-5, 73b-5, 73b-8, 73b-9, 73b-13, 74a-7, 74a-11, 74b-2, 74b-3, 74b-5, 74b-9, 74b-10, 75a-4, 75a-8, 75a-9, 75b-1, 76b-1, 76b-18, 77a-6, 77a-11, 77a-11, 77a-14, 77a-15, 77a-16, 77a-16, 77a-17, 77a-18, 77a-19, 77b-5, 77b-6, 77b-9, 77b-10, 77b-11, 79b-1, 78b-2, 78b-3, 78b-4, 78b-9, 78b-10, 79a-8, 80b-2, 80b-4, 80b-5, 80b-6, 80b-9, 81a-2, 81a-17, 81b-1, 81b-2, 81b-6, 81b-8, 81b-9, 81b-19, 82a-1, 82a-5, 82a-11, 82a-14, 82a-18, 82b-6, 83a-4, 83a-6, 83a-8, 83a-9, 83a-10, 83a-12, 83a-14, 83a-17, 83b-12, 84a-3, 84a-12, 84a-16, 84a-17, 84b-3, 84b-7, 84b-9, 84b-17, 84b-19, 85a-4, 85a-8, 85a-13, 85a-16, 85a-19, 85b-4, 85b-16, 85b-18, 86a-1, 86a-3, 86a-3, 86a-5, 86a-9, 86a-13, 86a-15, 86b-2, 86b-10, 86b-11, 86b-18, 87a-8, 87a-4, 87a-19, 87b-5, 87b-14, 87b-19, 88a-2, 88a-3, 88a-4, 88a-6, 88a-14, 88a-16, 88a-19, 88b-2, 88b-5, 88b-9, 88b-12, 88b-16, 89a-4, 89b-15, 89b-16, 90a-5, 90a-5, 90a-6, 90a-7, 90b-4, 90b-9

o.-urdu 7a-3, 7a-5, 7a-11, 7b-13, 7b-7, 8b-8, 9a-2, 9a-7, 23b-6, 23b-16, 23b-18, 25a-14, 25a-5, 36a-1, 57a-8, 80a-15, 81a-6

o.-urlar 16a-16, 17b-19, 22b-18, 27a-3, 37b-13, 37b-14, 43a-2, 44b-11, 47b-5, 49a-3, 49a-8, 49a-10, 56a-1, 61a-11, 61a-12, 61a-15, 63a-7, 65a-1, 65a-6, 71b-5, 72a-12

o.-urlarsa 58b-1

o.-ursa 3b-6, 8a-17, 10b-1, 11b-11, 15b-5, 15b-9, 20b-13, 22b-5, 22b-10, 58b-2, 60b-18, 60b-18, 66a-7, 67b-1, 67b-6, 72b-12, 72b-14, 74b-6, 74b-15, 74b-17, 75a-2, 77a-8, 77a-9, 80b-6, 81a-18, 89b-14

o.-sun 2a-1

olun- T olunmak

o.-a 4a-9, 5a-2, 5a-8, 11a-8, 14b-18, 20a-17, 22b-19, 25a-3, 29b-9, 32a-17, 50b-5, 52a-10, 70a-16, 70a-17, 72b-12, 72b-15, 73b-19, 74b-14, 74b-16, 74a-17, 75a-1, 75a-2, 75a-7, 76b-16, 79a-14, 79b-8, 79b-10, 79b-18, 80a-1, 80a-10, 80b-2, 81b-1, 81b-8, 82b-5, 82b-13, 82b-13, 82b-14, 83a-4, 83a-5, 83b-15, 84b-6, 84b-7, 85a-3, 85a-4, 85a-7, 85a-11, 85a-14, 85a-16, 85a-18, 85b-2, 85b-3, 86a-11, 86a-13, 87a-18, 87a-16, 87b-3, 88a-5, 88a-14, 88a-15, 88a-8, 89b-16, 90a-4, 90a-9, 90b-8

o.-an 3b-12, 12b-12, 16a-12, 20b-19, 23b-1, 24a-14, 27a-3, 27a-5, 28a-8, 28a-14, 28b-4, 28b-5, 28b-13, 32a-10, 34b-12, 37a-2, 37a-11, 37b-19,

40a-1, 44a-4, 50b-1, 52a-16, 55b-7, 56a-19, 58b-16, 63a-11, 68b-19, 72b-9, 74b-1, 74b-13, 75a-6, 75a-9, 76a-13, 76a-15, 76b-16, 79a-4, 80a-16, 81a-9, 81a-19, 81b-16, 82a-4, 82a-17, 82b-6, 82b-13, 82b-15, 83b-19, 84b-18, 85b-11, 86a-4, 86a-7, 86b-17, 87a-14, 87b-14, 88a-13, 88a-14, 89a-17, 89b-16, 90b-7, 90b-17

o.-andan 22b-15, 42b-19

o.-anlar 43b-18

o.-cağ 21b-1, 84b-16

o.-cağlar 75a-6

o.-dı 4a-4, 25a-10, 32a-9, 35a-6, 35b-3, 36b-10, 38a-9, 38b-12, 41a-2, 41a-8, 45b-1, 45b-9, 66a-6, 74a-16, 74a-17, 74a-9, 75b-9, 79a-15, 80b-1, 85a-2, 90b-17

o.-duğı 32a-19

o.-duğda 2b-10, 83b-10, 84b-14, 85b-18, 86a-1, 86a-14, 86a-19, 86b-17, 86a-7

o.-duğdan 4b-1

o.-madı 32b-10

o.-madın 73b-14

o.-mağ 13b-2, 76b-1, 84a-17, 85a-2, 86a-10

o.-masa 7b-18

o.-ması 17a-13

o.-masına 6a-5

o.-masun 8b-9

o.-maya 7a-13

o.-mış 27a-11, 41a-12, 64a-4, 81a-16
o.-mışdı 39b-8, 49a-16, 72a-11

o.-mışdur 7b-19, 9b-3, 16b-10, 16b-12, 16b-8, 16b-9, 19a-11, 27a-6, 28a-5, 28a-14, 28b-18, 38a-4, 47b-2, 47b-7, 51a-10, 52a-1, 57b-11, 68b-4, 68b-16, 72a-6, 74a-10, 76b-12, 78a-14, 81a-4, 83a-16, 85a-7, 85a-17, 85a-19, 85b-16, 87a-10, 87b-5, 87b-15, 88a-4, 89a-8, 90a-3, 90a-9, 90b-9, 90b-11, 90b-15

o.-sa 3b-8, 3b-13, 3b-16, 4a-11, 4b-15, 4b-17, 7a-14, 7a-18, 7b-1, 8b-14, 10a-19, 12b-18, 14b-7, 14b-19, 15b-2, 20b-15, 24b-8, 25a-12, 49a-19, 49b-5, 49b-10, 50a-2, 50b-14, 65a-9, 72b-9, 73b-14, 81a-1, 83a-8, 82b-1, 82b-7, 83a-7, 83a-10, 83a-11, 83a-16, 86a-10, 86a-16, 86b-3, 87b-19, 88a-6, 89b-7, 90b-8, 90b-9

o.-up 2b-6, 2b-7, 3a-2, 3a-12, 3a-14, 4b-8, 25a-1, 72b-12, 74a-10, 74b-16, 75a-1, 75a-2, 75a-7, 76b-15, 79b-8, 79b-18, 80a-1, 81a-8, 84b-6, 85a-4, 85b-3, 87a-18, 90b-7

o.-ur 8a-7, 10b-11, 10b-11, 12b-11, 12b-11, 12b-12, 16a-14, 16a-14, 20b-13, 20b-3, 22a-12, 25b-14, 26a-13, 27a-5, 28b-17, 30a-15, 37a-2, 39a-6, 40b-1, 50a-1, 51b-2, 52b-9, 55a-12, 61a-13, 73b-16, 73b-17, 76a-1

o.-ursa 50b-13

om(u)z T omuz

o.-ina 27b-5

on T 10

o. 28b-16, 40b-5, 41a-7, 46b-11, 51b-12, 52a-14, 66a-1, 66a-3, 66a-3, 66a-3, 66a-4, 79a-17, 79b-4, 88b-1

on altı T 16

o. 20a-8, 51a-19, 52b-7, 54b-12, 54b-14, 74b-7, 85a-13, 88a-17

o.-dan 74b-8

on altıncı T 16 sayısının sıra sıfatı

o. 75a-18

on altı bin T 16.000

o. kerre bin 87b-6

on beş T 15

o. 54a-4, 54a-15, 54a-17, 54b-5, 81a-9, 81a-10, 89b-9, 90a-19

o.-e 73a-17, 73b-2

o.-i 28b-15

on beşinci T 15 sayısının sıra sıfatı

o. 75a-15, 75a-18

on bin T 10.000

o. 76b-13

on bin dört yüz altmış altı T 10.466

o. 51a-14

on bir T 11

o. 31b-19, 32a-1, 41a-5, 46b-14, 54b-4, 54b-10, 75a-13, 75a-16, 82a-12, 82a-14, 82b-18, 83a-18, 84a-2, 84b-5, 84b-9, 90a-12, 90a-14

o.-e 83a-2, 87b-4

on bir bin altı yüz beş T 11.605

o. 88b-9

on dört T 14

o. 25b-2, 40b-9, 47b-16, 53a-12, 53b-3, 53b-5, 54a-2, 84a-15, 84b-1, 86a-8, 88b-13, 89b-6

on dört bin T 14.000

o. 87a-19

o. kerre bin 88b-10

on dört bin beş yüz toksan altı T 14.596

o. 90a-15

on dört bin dört yüz otuz beş T 14.435

o. 90a-13

on eki T 12

o. 26a-19, 32a-4, 32a-12, 40b-6, 45a-11, 46b-14, 49a-13, 51b-19, 52b-2, 52b-3, 71a-18, 71a-19, 72b-7, 72b-9, 72b-13, 73a-18, 73b-10, 74a-3, 74a-6, 74b-13, 75b-11, 77b-5, 83b-5, 84a-4, 84a-15, 84b-2, 84b-14

o.-den 52b-1

o.-dür 75b-14

o.-si 28b-16

on ikinci T 12 sayısının sıra sıfatı

o. 87b-15

on eki bin yedi yüz altmış toksuz T 12.769

o. bağış 90b-3

on sekiz T 18

o. 27a-13, 69a-18, 69b-3, 74a-3, 85a-5, 89a-2, 90b-1

on sekizinci T 18 sayısının sıra sıfatı
o. 75a-15

on sekiz biş sekiz yüz elli T 18.850
o. 88b-13

on toğuz T 19
o. 70a-6, 79b-6, 81b-17, 84b-8, 84b-12

on üç T 13
o. 27a-7, 32a-2, 32b-5, 46b-10, 52b-7, 52b-18, 53a-1, 53a-9, 84a-5, 84a-15, 84b-1, 84b-15, 84b-17, 89b-3

on üçüncü T on üç sayısının sıra sıfatı
o. 75a-14

on yedi T 17
o. 12b-7, 26a-4, 70a-7, 79b-4, 86b-13, 89b-6

on yedi bin beş yüz on sekiz T 17.518
o. 89b-17

onuncu T on sayısının sıra sıfatı
o. 8b-2, 75a-14, 76a-8

‘**oşmān** A Osman, Osmanlı
āl-i ‘o. 2a-9

otuz T 30
o. 26a-3, 26b-1, 41a-7, 43b-13, 52b-16, 53a-12, 54a-13, 73b-6, 75a-10, 75a-11, 75a-13, 76a-2, 76a-4, 76a-5, 76a-6, 83b-19, 86a-15, 86a-16, 86b-4, 86b-5, 90b-5
o.-a 90b-8

otuzar T 30 sayısının üleştirme sayı
sıfatı

o. 73b-8, 75a-13, 75b-3, 75b-15, 76b-2

otuz altı T 36

o. 32b-8, 53b-6, 74a-5, 86a-6

otuz altı biş T 36.000

o. 19a-1

otuz beş T 35

o. 17b-14, 86a-2, 86b-1, 88b-3, 88b-7

otuz bir T 31

o. 27b-11, 31b-14, 74a-2, 76a-2, 76a-3, 76a-4, 76a-5, 76a-6, 76a-6, 88b-10

otuz birer T 31 sayısının üleştirme
sayı sıfatı

o. 75b-14

otuz dört T 34

o. 17b-12, 28a-4, 84b-8, 84b-12, 84b-15, 86a-18, 86b-7, 86b-10, 89b-8, 90a-9

otuz eki T 32

o. 27a-10, 43b-7, 82a-6, 83b-2, 84b-4, 85a-10, 88a-10

otuz sekiz T 38

o. 84b-4, 88b-10, 88b-17

otuz toğuz T 39

o. 41a-6, 47b-13, 54a-3, 85a-6

otuz üç T 33

o. 51a-2, 53b-1, 53b-4, 87a-17

o.-e 87b-4

otuz üç biş T 33.000

o. 88b-18

o. kerre biñ 89a-6

otuz yedi T 37

o. 17b-15, 84a-5

Ö

öklidis (k.a.) Öklid (Eukleides)

ö. 19b-4, 87b-15

ö.-i hakīm 19b-3

öklidis-güşā A+F Öklid (Eukleides)'i

açan, anlatan

ö. 2b-17

öküz T sığır, öküz

ö.-üñ 27a-11

‘**ömr** A yaşam

‘ö.-inüñ 76b-9

ön T ön, arka karşıtı, bk. öñ

ö.-inden 8b-14

öñ T ön, arka karşıtı, bk. ön

ö.-ine 27a-11, 48b-13, 48b-16

ö.-inedür 27a-10

ört- T örtmek, kapatmak

ö.-er 45b-4, 45b-5, 45b-7

öyle T öyle, bk. eyle

ö. 9b-7

ö. olsa 7a-2, 65b-13, 89b-5

P

pādişāh A padişah, hükümdar, sultan

p.-ı gerdün-iḳtidar 2b-3

p.-ı islām 2a-4, 2a-4

pāre F parça, kesinti, cüz

p. ét- 4a-1, 4a-14, 14b-2

p.-i cenübī 21b-5

p.-i şimālī 21b-4

p.-ler 21b-6

p.-sin 45b-6

per F kanat

p. 10a-9, 10a-10

perverdigār F rızık veren

p. 1b-9

pes F sonra; o halde, öyle ise; şimdi

p. 4a-5, 6b-12, 7b-10, 8a-12, 9a-8,

11a-7, 12b-15, 17b-10, 21a-7, 25b-

16, 26a-9, 26a-14, 32a-17, 33a-5,

35a-9, 38a-5, 38b-5, 40b-15, 46a-6,

47a-7, 47b-2, 49a-6, 49b-18, 50b-4,

57b-17, 58a-1, 58a-6, 58b-3, 58b-15,

60a-6, 63b-13, 64a-17, 65b-12, 65b-

19, 66a-14, 66b-4, 67a-4, 67b-14,

68a-7, 68b-8, 69a-8, 69a-18, 70a-19,

71a-11, 71b-4, 72a-6, 72a-11, 75a-

19, 78a-5, 79b-3, 81a-15, 82b-2, 85a-

10, 86b-16

pesendide F beğenilmiş, seçilmiş

p. 2b-14

peydā F peyda

p. ét- 39b-9, 40a-12

pinhān A gizli, saklı

p. ol- 45a-16

pīr F ihtiyar, yaşlı, veli

p.-i herāt 2b-11

pīrāste F donatılmış, süslenmiş
p. 2b-14

pūr-iḥtirām F+A hürmetli, saygılı
p.-ı 1b-15

pūr-mevhibet F+A çok fazla bağış
p.-i bī-‘illet 1b-1

R

rabbe’l-‘ālemin A alemlerin rabbi,
Allah
r. 2a-15

rābi’ A dördüncü; (astr.) dördüncü
ev, Güneş’in günlük yörüngesinin
ufkun altında meridyen üzerinde
bulunduğu nokta, bk. vetedü’l-arz
r. 15a-3, 29a-19, 38b-7, 45a-3, 53b-
3, 56b-12, 58b-16, 82b-1, 84b-6,
89b-11, 90b-7

r.-de 39a-18, 56b-11, 59b-14

r.-e 89b-15, 90b-7

r.-ün 57a-11

rābi’a A dördüncü; (mat.) salisenin
altmışta biri

r. 12a-13, 13b-2, 84a-16, 84b-9, 86a-
1, 86a-3, 86a-9, 86b-10, 86b-2

r.-dur 74a-3, 74a-5, 84a-6, 84b-2,
84b-5, 84b-13, 86a-6, 86a-18, 86b-7,
86b-13, 86b-16

rāci’ A (astr.) geri dönen (gezegen)
r. 40a-9

racül A adam, erkek

r.-i kāyim 27b-19

ra’d A gök gürültüsü

r. 12a-17

rağbet A istek, ilgi

r.-in 3a-3

rāğīb A istekli

r. 2a-19

raḥavī A ufuksal, yatay

r. 64a-8

raḥmetullāh A Allahın rahmeti
üzerine olsun

r. 10b-10, 29a-7, 70a-13, 80b-10,
89a-16, 89b-19

raḥmetu’llāhi ‘aleyh A Allah’ın
rahmeti üzerine olsun

r. 3a-6, 77b-15

raḳam A (mat.) rakam

r.-ı hindī 73b-17, 74a-8, 74a-15

raḳīḳ A ince

r. 10a-9

r. ü tūlānī 69a-14, 69a-9

ramazān A Ramazan, Ay takviminin
dokuzuncu ayı

r.-ını 76a-8

rāmī A yay; (astr.) Yay burcu,
ekliptik üzerinde yer alan burçların
dokuzuncusu, burçlar kuşağında otuz
bir yıldızdan oluşan bir takımyıldız,
bk. ḳavs

r. 26b-7, 27b-11

r.-ye 7a-14

raṣad A rasat, gözlem

r. 25b-1, 81b-4, 88a-8, 89b-2
 r. çıkar- 3a-7, 26a-1
 r. ét- 19a-5, 19b-16, 26b-16, 51b-18, 55b-13
 r. eyle- 18b-17, 81a-13
 r. u hisâb 33a-14, 37b-3
 r.-dur 3a-7, 26a-2, 29b-17, 47a-14
 r.-ı 20a-13, 26a-2, 47b-11
 r.-ı cedîd 19a-8, 19b-13
 r.-ı me'mûnî 19b-15
 r.-ı muşannif 18b-10, 41a-8, 43b-18
 r.-ı uluğ bæg 28b-1
 r.-ında 20a-12, 20a-15
 r.-ınuğ 20a-14
 r.-uğ 20a-9
râst F uyma, uygunluk
 r. ol- 78a-11
raziya'llâhü 'anhüm A Allah onlardan razı olsun
 r. 77b-12
rebî^c A bahar
 r. 26b-4
rebî^{'î} A bahara ait
 r.-dür 26b-3
redd A uygun bulmama, geri çevirme
 r. ét- 57a-2, 79b-12, 80a-3, 80a-15, 80b-10
 r. eyle- 46b-10, 47a-7
 r. olın- 25b-14
rehavî A yatay, yatay düzlem
 r.-de 21a-16

reng F renk
 r. 12b-16
 r.-i 12b-11
 r.-i âşer 12b-18
 r.-i aşlî 46a-6
 r.-i mâh 45b-8
 r.-i sebze 12b-17
re's A (astr.) çıkış düğümü, krş. zeneb; tepe, uç, zirve
 r. 11a-4, 11a-6, 41a-18, 41b-3
 r. ü zeneb 41a-19, 42a-7, 43a-4, 45b-2
 r.-de 64a-14
 r.-den 42a-8, 43a-5
 r.-e 42a-17, 43a-15
 r.-i 27b-3, 27b-17, 28a-1, 28a-6, 28a-7, 52a-9, 69a-3
 r.-idür 11a-3
 r.-i maħrūt 68b-14
 r.-i maħrūtî 4b-6
 r.-i miqyās 77a-12, 77a-7, 78a-12
 r.-i mināre 10b-14, 11a-9
 r.-i mirrîh 43b-14
 r.-i müşelleş 78a-1
 r.-i müşteri 43b-13
 r.-i 'uṭārid 41b-2, 43b-16
 r.-i sereṭān 23b-9, 24a-2, 24a-10
 r.-i zıll 77a-12, 81b-1
 r.-i zıll-i maħrūt 70a-15
 r.-i zuhal 43b-11
 r.-i zühre 41b-1, 43b-15
 r.-leri 27a-15

- r.-lerinüñ 6b-11
resm A resim, çizme
 r. ét- 24a-1, 24a-3
 r. eyle- 5a-3, 23a-6, 78a-5, 78a-9
 r. olın- 11a-8
reşā A (astr.) Ay'ın yirmi sekizinci konağı
 r.-dur 32a-9
revā F yerinde, uygun
 r.-dur 13b-2
revākıyyūn A Stoacılar
 r. 11b-4
revāne F yürüyen, giden
 r. ol- 2b-5
re'y A görüş, fikir
 r. 12a-1, 17a-8, 82a-6, 82a-8
 r.-i 11b-7, 51b-12, 51b-13
 r.-i aḥīr 12a-2
 r.-i cumhūr-ı müte'ahḥirīn 11a-18
 r.-i eşaḥḥ 11a-15, 11a-17
 r.-i evvel 17a-3, 17a-4
 r.-i meşā'i 11a-17
 r.-i şānī 17a-3
 r.-le 82a-10
 r.-üñ 38b-5
rızvānu'llāhi ta'ālā 'aleyhim ecma'ın
 A allah hepsinin üzerine rahmet eylesin
 r. 2a-4
ric'at A (astr.) geri hareket; geri dönme
 r. ü istikāmet ü iḳāmet 39b-3
 r.-de 40a-10, 40a-11, 40a-12
 r.-den 40a-16, 40a-17
rif'at A yükseklik, yücelik
 r.-da 2a-14
riḳḳat A yumuşaklık
 r. 29b-12
 r.-ı muḥīṭ 29b-11
risālet-penāh A Hz. Muhammed
 r. 73a-10
rivāyet A rivayet, söylenti
 r.-dür 1b-12, 26b-18
riyāḥ A rüzgârlar
 r.-dur 12b-10
riyāzāt A nefsin isteklerini kırmalar
 r. 89b-1
riyāziyyāt A matematik ilmi
 r. 2b-15, 11b-4, 89b-1
riyāziyye A matematik bilgisi, hesap ilmi
 r.-ye 3a-2
rub' A dörtte bir, çeyrek; (astr.) kadran
 r. 19b-15, 24a-9, 24a-9, 26a-12, 42b-18, 50b-6, 52b-2, 52b-18, 53b-3, 52b-19, 53a-10, 54a-3, 54a-5, 54a-15, 54b-13, 54b-14, 54a-16, 54a-18, 54b-6, 65a-18, 65b-1, 65b-1, 65b-15, 65b-17, 66a-8, 66a-8, 66a-8, 66a-12, 78a-14, 78b-3, 83b-5
 r.-a 8a-6, 26a-10, 50a-7, 65b-14
 r.-da 26a-11, 62b-16, 63b-1, 64a-1

r.-dan 26a-12, 50b-9, 62b-14, 63b-11, 63a-12, 65b-4, 65b-7, 65b-8, 66a-10, 66a-13, 86a-11, 86a-15, 86b-4
 r.-ı 26a-14, 50a-9, 50b-8, 87a-5
 r.-ı arz 83b-10, 85a-18
 r.-ı devr 64a-5
 r.-ı devr-i felek 48b-5
 r.-ı ğarbî 50b-13
 r.-ı küre 83a-12
 r.-ı ma^çmüre 83a-16
 r.-ı meskûn 29a-7, 50a-7
 r.-ı şarkî 50b-12
 r.-ı şimālî 50b-9, 50b-10, 51a-3
 r.-ı vâhid 9b-1
 r.-ıdur 41b-8
 r.-ına 49b-15, 49b-16
 r.-ından 50a-7
 r.-ını 50a-12, 75b-12, 78b-4
 r.-uñ 50b-7, 65b-15, 65b-19, 65b-19,
rûm (y.a.) Anadolu, Osmanlı
 r. 71b-6, 72a-17
 r.-da 3a-9
rumûz A remizler, gizli anlamlar
 r.-ı me^çâni-i müşkilât 2b-15
rûs Rus, Rus milleti
 r. 54b-7
rûşen F belli; parlak
 r. 2a-2
 r. ü münevver 64a-10, 70b-9
 r.-dür 46b-3, 57a-12
rûşenâlık (ğ) F+T aydınlık, parlaklık
 r. 69a-10, 70b-4

r.-dur 69a-5, 69a-6
 r.-ı 69a-9
ruḫûbet A nem, ıslaklık
 r. 69b-19
 r.-i 8a-11
rûy-ı zemîn F Yeryüzü, Dünya
 r. 82b-16, 83a-15, 83a-19
 r. z.-de 56b-9, 64a-6
 r. z.-dür 83b-11
rûz F gün; gündüz
 r. 71a-9, 71b-5, 72a-16, 72b-1, 72b-2
 r.-dan 71b-16, 72b-6
 r.-ı âḫer 71b-16
 r.-ı ḫaḫîkî 71b-18, 72a-12, 72a-13,
 72b-3
 r.-ı vasaḫî 71b-19, 72a-12, 72a-13
 r.-uñ 71b-10, 71b-17
rûcû^ç A geri dönme
 r.-da 47b-4, 48b-15, 49a-2, 49a-8
rûmḫ A mızrak
 r. 65a-9, 65a-14
rû^çyet A görme, görülme
 r.-de 9a-5, 9a-15, 69b-8, 89b-12,
 89b-12, 90b-4
 r.-i hilâl 73a-12
 r.-i hilâl-i âḫir 73a-12
 r.-ine 3b-10

S - Ş - Ş

sa^çâdet A mutluluk
 s. ü iḫbâl 2a-12

sā' at A saat; zaman, vakit

s. 2a-19, 49b-19, 52a-19, 52b-2, 52b-2, 52b-7, 52b-18, 52b-18, 53a-12, 53a-1, 53a-1, 53a-9, 53a-10, 53b-3, 53b-4, 53b-5, 53b-6, 54a-2, 54a-3, 54a-4, 54a-15, 54a-15, 54a-17, 54a-17, 54b-5, 54b-6, 54b-12, 54b-14, 54b-14, 55a-3, 55a-9, 55a-12, 74a-7, 74a-8, 74a-14, 74b-3, 74b-6, 74b-17, 81a-10, 81a-11, 81a-11, 81a-16

s.-de 5b-6, 5b-7, 5b-9, 7a-9, 18b-8, 31b-5, 74b-7, 75a-3

s.-dür 71a-9

s.-e 18b-7, 74b-16

s.-i 74b-13

s.-ine 74b-12

sā' āt A saatler

s. 81a-19

s.-i bāḳiyye 72b-17

s.-i māziyye 72b-16

sā' at-i ḥaḳīkiyye A (astr.) Güneş'in yükseklikliğinin alınmasıyla bulunan saat

s. 72b-6

sā' āt-i mu'avvece vü zamāniyye A (astr.) eşit olmayan saatler

s. 72b-8

sā' at-i müsteviye A (astr.) eşit saat

s. 51b-19, 72b-19

s. vü mu' tedile 72b-4

sā' āt-i vasaṭiyye A (astr.) ortalama saatler

s. 72b-5

sā' āt-i zamāniyye A (astr.) eşit olmayan saatler

s. z.-den 72b-8

sabā (y.a.) sabā

s. 52b-12

şābıka A önceden yapılmış

ş.-ya 41a-9

sābi' A yedinci; (astr.) batış noktası, yedinci ev, Güneş'in günlük yörüngesinin batı ufkunda kaybolduğu nokta, bk. gārib

s. 14b-9, 54b-5, 66b-15

s.-i 54b-19

şabi A erkek çocuk

ş.-i 'uryān 27a-14

sābi'a A yedinci

s. 12a-18

şābit A duran; ispat edilmiş

ş. 7b-5, 9b-14, 20b-6, 41b-9, 83b-16

ş.-dür 41b-9

şaç T saç

ş.-ı 28a-11

sādis A altıncı

s. 32b-10, 54a-14, 64b-14

s.-de 54a-7, 54b-10

sādise A altıncı

s. 12a-14

şadrü'ş-şerī'a (e.a.) *Sadrü'ş-Şerī'a*

ş.-da 78a-13

sa'dü'l-aşgar A (astr.) Venüs, üçüncü gezegen, bk. zühre

s. 6a-13

sa' dü'l-ekber A (astr.) Jüpiter, Güneş'in çevresinde dolanan gezegenlerden en büyüğü bk. müşteri

s. 6a-11

şafā A saflık, berraklık

ş.-da 70a-2

ş.-ya 69b-18

şafā'en A gönül rahatlığı bakımından

ş. 57a-10

safer A Ay takviminin ikinci ayı, Sefer ayı

ş.-i 75a-10

şāfi A duru, temiz

ş.-dür 69b-10

şağ T sağ, sol karşıtı

ş. 27b-5, 28b-8, 28b-12

şağir A küçük

ş. 8a-1, 9a-6, 9a-14

ş.-dür 58a-14

ş.-ine 4b-4

şağire A küçük; (astr.) Aslan burcunda bulunan üç yıldız

ş. 4a-16, 23b-13, 27b-1, 28a-11, 68b-18

ş.-den 28a-13

ş.-dür 5a-6

ş.-i mezbüre 23b-10, 23b-19

ş.-i mütevehhime 23a-8

ş.-lerdür 15b-11, 16a-8, 16a-6

ş.-nüñ 79b-15, 80a-5

şāhib A sahip, bir vasfı olan

ş.-i 80b-10

ş.-i cenāheyn 27b-2

ş.-i hikmetü'l-işrāk 11b-6

ş.-i müsecca'āt 2b-11

ş.-i raşad 26a-2, 29b-17, 47a-14

ş.-i raşaddur 3a-7

ş.-i tabşıra 34b-10

ş.-i tezkire 19b-12

ş.-i üzñ 10a-6

şāhib-kırān A+F her zaman üstünlük kuran hükümdar

ş.-ı güzide-i āl-i 'osmān 2a-9

şāhibü'l-macistī A Macistī sahibi

ş. 16b-19

şāhīh A doğru, güvenilir; (mat.) tam sayı

ş. 22b-2, 23a-15, 70b-12, 80a-15, 82b-9, 82a-1, 82b-12, 87a-19

ş.-dür 24a-1

ş.-i 82b-10, 87a-17

ş.-in 83a-1, 87b-1, 87b-10

şāhīhü'l-istidāre A daire biçiminde

ş. 11b-9

şāhīhü'l-mizāc A sağlıklı, sağlam

ş. (ğayrı ş.) 8b-5

sāhil A deniz kenarı

s.-i deryā-yı mağrib 52a-13, 52a-15

saht A sert, sağlam

s. 10a-8

şā'id A yükselen, yukarı çıkan

ş. ol- 39a-18

ş.-de 35a-4, 35a-14, 36b-2, 36b-7, 38a-7

şa' idü'l-a'lā (y.a.) Sa'id, Yukarı Mısır

ş. 53a-3

şakālibe Sakālibe, Slav

ş. 54b-1, 54b-7

ş.-den 55a-7

sākibü'l-mā' A (astr.) Kova burcu, ekliptik üzerinde yer alan burçların on birincisi, burçlar kuşağında kırk iki yıldızdan oluşan bir takımyıldız, bk. delv

s. 27b-19

sākibü'l-mā'î vü dālî A (astr.) bk. delv, sākibü'l-mā'

s. 26b-8

şakīl A parlak

ş.-dür 45a-6

şakīl A ağır, ağırlığı çok

ş. 8a-4

ş.-i 6b-5

ş.-i muṭlaḳ 6b-1

ş.-üñ 7a-5

sākin A hareketsiz

s. 7a-6, 22b-7, 25b-5, 40a-5

s. ol- 55a-10

saḳsīn (y.a.) saḳsīn

s. 54b-2

sāl F yıl, bk. sene, yıl

s. 56b-3, 71a-8, 71a-14, 71b-1, 73b-10, 75b-2, 75b-13

s. ü mäh 71b-4

s.-de 64b-3, 73a-1, 75a-13, 75b-16, 76b-7, 76b-7

s.-e 71b-1, 75a-12, 75a-16, 75b-5, 75b-18, 76b-6

s.-i 71a-11, 75a-18, 76a-9

s.-i cülüs-ı yezdcerd bin şehriyār 75b-1

s.-i evvel 73a-9

s.-inde 56b-1

s.-lerdür 75a-16

s.-üñ 73a-1

şal- T bırakmak, koyuvermek

ş.-mişdur 27a-12

şalivër- T bırakmak, koyuvermek

ş.-mişdür 27b-4

sāl-i ḳamerī F+A (astr.) Ay yılı, bk. sene-i ḳameriyye

s. 71b-1

sāl-i kebīse F+A (astr.) artık yıl

s. 75a-17, 75b-18

sāl-i şemsī F+A (astr.) Güneş yılı, bk. sene-i şemsiyye

s. 71b-1

şālīḥ A uygun

ş. 25b-18

şālīş A üçüncü

ş. 18b-1, 38b-5, 43b-19, 53a-9, 57a-12, 57b-7, 82b-1, 84b-5, 89b-9, 90b-6

ş.-de 59b-8

ş.-e 84b-6, 84b-9, 86a-18, 86b-13, 86a-6, 86b-1, 87b-13, 89b-15

şālişe A üçüncü; (mat.) saniyenin altmışta biri

ş. 12a-12, 13b-1, 13b-2, 32b-10, 74a-3, 74a-5, 84a-6, 84a-15, 84b-1, 84b-5, 84b-12, 84b-17, 85a-13, 86a-1, 86a-2, 86a-9, 86b-7, 86b-10, 86b-15

ş.-dür 72a-3, 84b-15, 85a-6, 85a-10

şall'allāhū 'aleyhi ve sellem A Allah'ın salat ve selamı onun üzerine olsun

ş. 73a-10

salṭanat A saltanat, hükümdarlık, bolluk, zenginlik

s.-da 2a-13

sāmin A sekizinci

ş. 23b-15, 68b-2

ş.-de 22a-6, 22a-18

ş.-den 23a-8

ş.-i 22a-13

sāmine A sekizinci

ş. 12a-19

šan' ā (y.a.) şan' ā

ş. 52b-12

şāneha'llāhū 'ani'l-āfāti ve'l-beliyye

A Allah afet ve belalardan orayı korusun

ş. 79a-13

şāni' A Tanrı

ş.-i perverdigār 1b-8

şāni A ikinci

ş. 5a-10, 13a-4, 17a-3, 38b-7, 41a-10, 49a-11, 52b-17, 55b-1, 59a-13, 70b-13, 82b-1, 84b-6, 89b-8, 90b-6

ş.-de 39a-17, 59a-18

ş.-den 21a-4

ş.-nciye 87b-12

ş.-nüñ 65a-11, 86b-14

ş.-ye 90b-7

şāni 'aşer A on ikinci

ş. 81b-2

şāniye A ikinci; (mat.) dakikanın altmışta biri

ş. 12a-11, 13b-1, 57a-19, 72a-2, 74a-2, 74a-5, 84a-5, 84a-15, 84b-1, 84b-4, 84b-8, 84b-12, 84b-15, 84b-17, 85a-6, 85a-9, 85a-13, 85b-19, 86a-2, 86a-6, 86a-8, 86a-18, 86b-1, 86b-7, 86b-9, 86b-13, 86b-15, 90a-5, 90a-12

ş.-dür 26a-4, 31b-6, 31b-13, 31b-14, 31b-16, 31b-19, 32a-1, 32a-5, 32b-5, 32b-8, 32b-9, 40b-3, 88a-10, 88a-17, 88b-1, 88b-3, 88b-7, 88b-10, 88b-14, 88b-18, 89a-2, 89a-5, 89b-3, 89b-7, 89b-9, 89b-10, 90a-10, 90a-14, 90a-17, 90a-19, 90b-2

ş.-ye 88a-13

şarfe A (astr.) Ay'ın on ikinci konağı, Aslan takımyıldızındaki Aslankuyruğu yıldızı

ş. 32a-7

ş.-i muḥiṭ bi'l-merkez 12a-10

sāriye (y.a.) sāriye

s. 53b-13

saṭḥ A (geo.) yüzey; düzlem; bir şeyin dış tarafı

s. 3b-5, 3b-11, 4a-4, 4a-9, 4a-15, 4b-7, 4b-9, 4b-10, 4b-10, 4b-18, 13a-2, 42a-4, 70a-16, 77a-1, 77a-2

s.-a 3b-17, 4a-13, 14a-2, 77a-1

s.-da 3b-16, 4a-18, 4b-7, 77a-6

s.-dadur 30b-2, 30b-10

s.-dan 3b-13, 4b-10, 4b-12, 4b-12, 70a-16, 77a-4

s.-ı 13b-19, 29b-15, 83a-9, 83a-8, 83b-16, 87a-3

s.-ı arz 16a-11

s.-ı cenübî 21b-5

s.-ı dāyire 77a-3, 85a-8

s.-ı dāyire-i mārre bi'l-aḳṭābi'l-erba'a 26a-18

s.-ı dāyire-i mu'addilü'n-nehār 50b-4

s.-ı felek-i a' lā 44b-1, 44b-4

s.-ı felek-i māyil 43a-3

s.-ı kıṭ'a-ı küre 85b-4, 85a-19, 86b-18

s.-ı küre 10b-18, 11a-12, 83a-14

s.-ı kürri 10b-16

s.-ı mā vü arz 11a-13

s.-ı mābeyne'l-mıntāqateyn 21b-3

s.-ı māyil 42a-6, 42a-8, 42a-9, 42a-13, 42b-9, 43a-11, 43a-16

s.-ı mıntāqatu'l-burūc 29b-5

s.-ı muḥaddeb 6a-4, 11a-15, 11b-3, 11b-9, 29b-5, 29b-6

s.-ı muḥīt 50b-4

s.-ı muḳa'ar-ı cevḥ 6a-4

s.-ı müstedir 4a-13, 68b-12

s.-ı müstevî 3b-15, 4a-14

s.-ı mütevāzî 18b-4

s.-ı 'azîme 83a-11

s.-ı rüy-ı zemîn 83a-15, 82b-16

s.-ı tedvîr 30a-9

s.-ı ufḳ 55b-19, 77a-1, 77a-2

s.-ı zāhir 10b-15

s.-ı zemîn 78a-2, 83a-6

s.-ına 4a-12, 13b-19, 41b-10, 42a-18

s.-ında 30a-11, 30b-1, 30b-10, 41b-4, 50a-6, 80a-14

s.-ındadır 29b-3, 30b-5, 30b-15, 41a-13, 80a-13

s.-ından 43a-6

s.-ını 50a-6, 87a-1

s.-ınuḡ 29b-15, 87a-9

s.-uḡ 3b-14, 4b-5, 4b-13, 77a-5, 87a-5

saṭḥeyn A iki yüzey

s.-i 70a-18

sāve (y.a.) sāve

s. 53b-12

sāye F gölge bk. zıll

s. 56b-2, 59a-3, 59a-6, 59a-8, 59b-2, 59b-4

s.-leri 56b-1

şayf A yaz, yaz mevsimi

ş.-da 8a-18

ş.-ı 8b-9

ş.-ını 8b-1

ş.-umuzun 8b-1

ş.-un 26a-13

şayfi A yaza ait

ş.-dür 26b-5

sāyir A diğer, başka

s. 7a-10, 20a-16, 25b-6, 25b-15, 26a-17, 34b-7, 41a-1, 50b-2, 51a-5, 57a-13, 58a-13, 60a-17, 73b-16

s.-i 80b-1, 88a-8

s.-inde 81a-2

s.-leri 88a-14, 90a-9

se'at-i mağrib A (astr.) batı genişliği, gök cisimlerinin battığı noktanın, tam batı noktasına olan açısal uzaklığı

s. 14b-14, 62a-5, 62a-9

se'at-i maşriq A (astr.) doğu genişliği, gök cisimlerinin doğduğu noktanın, tam doğu noktasına olan açısal uzaklığı

s. 14b-12, 56a-16, 62a-5, 62a-7

s.-i küllî 24b-7

seb' a A yedi

s.-nu 73b-12, 73b-15

seb' a-i seyyāre A (astr.) yedi gezegen, neyyireyn ile ḥamse-i müteḥayyir'in oluşturduğu gezegenler

s. 6a-16

s. s.-nün 29a-19

sebeb A sebep

s. 36a-13, 37a-8, 37a-5, 58b-2, 72a-11, 75b-17

s.-den 8a-5, 15b-1, 55b-5, 69b-11

s.-i 6b-8, 8a-14, 8a-17, 9a-4, 9b-18, 10a-12, 11a-14, 12b-12, 12b-19, 15b-13, 16a-7, 19b-18, 23b-3, 31b-10, 36a-11, 46b-2, 46b-5, 47a-3, 47a-19, 48b-10, 49a-3, 49a-13, 50a-1, 50a-5, 51b-1, 57b-5, 60b-3, 64a-12, 70a-11, 71a-2, 73a-6, 77a-15, 77a-18, 82a-1

s.-i bürüdet 12a-15

s.-i inkişāf-ı mevāzı' -ı mürtefi' 10a-3

s.-inden 69b-19

seb'in A yetmiş

s.-de 24b-7

sebt A cumartesi günü

s. 49b-6, 49b-18

sebze F yeşil

s. 12b-17

sebzevār (y.a.) sebzevār

s. 53b-14

sefer A sefer, yolculuk, savaş

s.-i hümāyūn 2b-4

sefine A gemi

s.-i 25b-6

s.-i sākin 25b-5

sehāb A bulut; karanlık

s. 7a-12, 12a-17

sehan A kalınlık

ş.-i felek-i şevābit-i a' zam 89a-7

ş.-i mümeşşil-i mirrīh 47b-17

ş.-ına 47b-10

ş.-ında 16a-16

şehāne A kalınlık

ş.-i mütemmim-i mirrīh 47b-8

sehm A ok; yay; (geo.) ışın, yay ve kirişi iki eşit parçaya bölen doğru çizgi

s. 7b-1, 7b-3, 85b-5, 86b-10, 86b-16

s.-den 7a-16

s.-e 85b-8

s.-i 86a-9, 86a-14, 86b-3

s.-i haqīkī 86b-12, 86b-14

s.-i işlāhī 86a-13, 86b-2, 86b-10

s.-idür 85b-7, 85b-8

s.-ün 85b-1, 85b-5

sehv A yanılma, hata

s. ét- 54a-7

sekiz T 8

s. 21a-5, 22a-2, 21b-16, 21b-19, 22a-17, 23a-18, 22b-17, 23a-7, 24a-4, 24b-2, 24b-9, 25a-13, 27b-7, 31b-5, 56b-3, 61a-19, 72a-2, 79a-5, 82a-14, 84b-17, 87a-17, 87b-19, 88a-6, 90b-2 s.-dür 18b-15

s.-e 88a-7

s.-ün 88a-2, 88a-7

sekiz bin T 8.000

s. 81b-8, 82a-18, 82b-2, 82b-15

s. kerre bin 87a-11

s.-dür 83a-4

s.-i 82b-4

sekiz bin sekiz yüz altmış dört T

8.864

s. 76b-14

sekiz yüz T 800

s. y.-dür 10a-4

sekiz yüz altmış éki bin beş yüz toköz

T 862.509

s. 87b-8

sekiz yüz elli beş T 855

s. 85a-12

sekiz yüz kırk sekiz bin sekiz yüz

seksen éki T 848.882

s. 88b-4

sekizinci T sekiz sayısının sıra sıfatı

s. 6a-13, 18b-1, 18b-10, 18b-6, 21b-8, 81a-13

seksen T 80

s. 22b-4

seksen altı T 86

s. 63a-9

seksen beş bin yedi yüz üç T 85.703

s. 88a-18

seksen éki T 82

s. 43b-14, 51b-13

seksen sekiz bin T 88.000

s. 76b-17

selāse A üç

ş. ve sub^c: π sayısı 82a-15

ş.-nün 87b-11

selāfīn A sultanlar, hükümdarlar

s.-i cihān 2a-6

selb A reddetme, kaldırma
s. ét- 29b-18

selḥ A (astr.) Ayın son günü
s. 73b-6

selīm A doğru, kusursuz
s.-e (ṭab^ʿ-ı s.) 57b-6

selīmī A doğru, kusursuz
s. (ṭab^ʿ-ı s.) 31b-10, 46b-3, 50a-5,
60b-3, 65a-18

semā A (astr.) gök, gökyüzü
s. 6b-19

s.-da 28a-15
s.-nuḡ 6b-17, 7a-4, 7a-6, 12b-11

semāniyye A sekiz
ḡ.-nüḡ 80a-19

semāvāt A (astr.) gökler, semalar
s. 13a-1

semāviyyāt A (astr.) gök cisimleri;
gökle ilgili şeyler

s. 22b-3
s.-a 9a-17

semāviyye A (astr.) gök ile ilgili;
gökyüzüne mensup

s.-den 8a-8
s.-dür 8a-8

s.-nüḡ 71a-10

semek A balık
s.-de 10a-10

semeketeyn A (astr.) Balık burcu,
ekliptik üzerinde yer alan burçların
on ikincisi, burçlar kuşağında otuz

dört yıldızdan oluşan bir takımyıldız,
bk. ḥūt

s. 26b-9, 28a-4

semerḳand (y.a.) semerḳand
s. 54a-11, 79a-8

s.-da 3a-7, 26a-1

s.-dur 79a-11

semnān (y.a.) semnān
s. 53b-13

semt A (astr.) açıklık; taraf, yön
s.-den 33b-5

s.-i 79a-7, 79b-1

s.-i kıble 77b-16, 78b-9, 78b-6, 80b-
2, 80b-5, 80b-6, 80a-18

s.-i müstakīm 6b-9

semt-i inḥitāt-ı noḳta-ı mefrūze A
(astr.) varsayılan noktanın alçaklık
azimutu

s. 15b-9

semt-i irtifā^ʿ-ı noḳta-ı mefrūze A
(astr.) varsayılan noktanın yükseklik
azimutu

s. 15b-8

semt-i ḳadem A (astr.) nadir,
ayakucu noktası

s. ḳ.-dedür 14b-3

s. ḳ.-dür 14a-18, 14b-1

s. ḳ.-e 59a-19, 59b-19

s. ḳ.-leri 52a-2

semt-i re's A (astr.) zenit, başucu
noktası

s. 14a-17, 64a-7, 64a-14, 64a-16, 64b-4

s. r.-de 9a-13, 9a-14, 44a-8, 64b-6, 69b-9, 69b-12, 81a-1

s. r.-dedür 14b-3

s. r.-den 14a-18, 44a-10, 56a-6, 56a-13, 56a-15, 59a-6, 59a-8, 61a-3, 80b-12

s. r.-dür 70a-15

s. r.-e 8a-19, 9a-16, 45a-1, 55b-16, 59b-18, 67b-11, 77a-15, 77a-19

s. r.-inde 81a-3

s. r.-inden 55b-3, 57b-9, 57b-10

s. r.-ine 56a-17, 78b-7

s. r.-lerinde 56b-10

s. r.-lerinden 55b-15

s. r.-lerinün 56a-2, 56a-9

s. r.-ün 61a-10, 63a-8, 80a-13

şenā A övme, övüş

ş.-yı bī-^c add 1b-14

sene A yıl, bk. sāl, yıl

s. 21a-14, 43b-3, 74a-12, 76a-7, 76b-15, 94b-2, 94b-6

s.-de 50a-4

sene-i kâmeriyye A (astr.) Ay yılı

s. 74a-3

s. k̄.-de 32a-2

sene-i şemsiyye A (astr.) Güneş yılı

s. 75b-11, 76b-12

s. ş.-de 18b-9, 18b-18

seraḥs (y.a.) serahş

s. 53b-16

ser-defter F+A en başta bulunan

s. 1b-13

serendīb (y.a.) serendīb

s.-dür 56b-18

seretān A (astr.) Yengeç burcu, ekliptik üzerinde yer alan burçların dördüncüsü, burçlar kuşağında dokuz yıldızdan oluşan bir takımyıldız

s. 8b-3, 23b-9, 24a-10, 26b-4, 27a-16, 61b-4, 63a-3, 70a-10

s.-a 60a-7

s.-da 24a-2, 76a-17

s.-dan 56a-7, 60a-9

s.-dur 61a-15

s.-uñ 8b-15, 43b-5, 81a-14

ser-gerdān F şaşkın

s. 1b-3

serī^c A seri, süratli

s. 22a-9, 31b-8, 31b-9, 40a-14, 72a-5

serīr A taht

s.-i ma^c delet 2a-13

ser-nigūn F başaşağı

s. 28a-2

server F ulu, baş

s.-i kāyināta 1b-10

şeşenbih F haftanın üçüncü günü, salı

s. 73b-18, 74b-2

sevāb A sevap

ş. 94b-5

sevābit A (astr.) sabit yıldızlar

- ş. 6a-9, 18b-6, 22a-6, 22a-9, 22b-5, 89a-1, 90b-3, 90b-6, 90b-7, 90b-9, 90b-11, 90b-13
- ş.-den 18b-3
- ş.-ün 22b-6
- sevād** A kara, siyah
- s.-ı elvān 57a-1
- sevāhil** A sahiller, deniz veya ırmak kenarları
- s.-i baḥr-i cenūbī 52b-15
- sevānī** A saniyeler
- ş.-den 19b-8
- sevr** A (astr.) Boğa burcu, ekliptik üzerinde yer alan burçların ikincisi, burçlar kuşağında otuz iki yıldızdan oluşan bir takımyıldız
- ş. 26b-2, 27a-10, 28b-1, 56b-8, 61b-13, 62b-6, 62b-15, 66b-3
- ş.-de 28b-1
- ş.-den 62b-4
- ş.-e 26b-10
- ş.-ün 62a-4
- seydī ‘ālī bin ḥüseyn** (k.a.) Seydī ‘Alī Re’is
- s. a. b. h.-ü’l-ḥaḳīr 2a-18
- seyelān** A akma, akıntı
- s. eyle- 77b-18
- seyr** A gidiş, ilerleyiş
- s. ét- 32a-10
- s.-i 31b-6, 32a-2, 49a-18
- s.-i āfitāb 71b-3, 72a-5
- s.-i vasaṭ-ı şems 72a-1
- s.-ine 71b-2
- s.-inün 76a-13
- s.-leri 50a-4
- seyr-i ḥāşş** A (astr.) anomalistik hareket
- s. ḥ.-ı 32a-11, 71b-13, 72a-4, 72a-7
- seyyārāt** A (astr.) gezegenler
- s.-a 32b-11
- s.-da 34a-1
- s.-uñ 33a-3, 33a-5
- seyyāre** A (astr.) gezegen
- s.-dür 6a-9
- s.-nün 16a-16
- seyyid** (k.a.) Seyyid Şerīf, bk. seygid şerīf
- s.-i 80a-15
- seyyid şerīf** (k.a.) Seyyid Şerīf, bk. seygid
- s. 7b-19, 13b-13, 69b-13, 79b-11, 80a-2, 80a-12
- şıfr** A 0 (sayı)
- ş. 74a-5, 86b-13
- şığ-** T sığmak
- ş.-maḳ 47b-10
- şığār** A küçük, küçükler
- ş. 29a-18, 29a-3
- ş.-ı 13a-4
- ş.-ı meşhūre 15b-9
- ş.-ı mütevehhime 16a-15
- şihḥat** A sağlık; doğruluk
- ş.-i 51b-16
- ş.-lerine 8b-12

şıkl A ağırlık

s. 6b-14

ş.-leri 6b-3

sırr A sır, gizli kalan

s.-ı 10b-15

sihām A oklar

s. 7a-12

sikender-baht A+F İskender bahtlı

s. 2a-7

simāk A (astr.) Ay'ın on dördüncü

konağı, Başak takımyıldızındaki

Başakçı yıldızı

s. 32a-7

simāk-ı a'zel A (astr.) Başak

takımyıldızındaki en parlak yıldız

s. a.-dür 27b-6

sincār (y.a.) sincār; Irak'ta bir bölge

s.-da 81b-10

sind (y.a.) Sind ülkesi

s. 53a-19

sipās F şükür

s.-ı bî-kıyās 1b-1

sipīhr F gökyüzü

s.-i nüh-ṭāk 2a-1

sirāc A lamba, fener, ışık

s.-da 8a-11

sīstān (y.a.) sīstān

s. 53a-19

sitāre F (astr.) yıldız

s. 18b-5, 26b-16

sitāyiş F övgü

s.-i bî-mikyās 1b-1

sitt ve ḥamsīn ve tis'a-mi'e A
dokuzyüz elli altı: 956

s. ḥ. t.-de 74a-12

sittīnī A (mat.) altmışlık; astronomik
zic hesaplarında, takvim hazırlamada
ve trigonometrik fonksiyonların
hesaplarında kullanılan bir sistem

s. 77b-2

sivā A eşit

s. 73a-15

sivas (y.a.) sivas

s. 54a-9

şoğan T soğan

ş. 6a-3

şol T sol, sağ karşıtı

ş. 27b-4, 27b-6, 28b-8, 28b-11

şonra T sonra

ş. 4b-1, 8a-4, 9b-12, 11a-11, 14a-1,
18b-17, 19a-19, 19b-16, 20b-16,
20b-19, 23b-4, 25b-3, 40a-6, 40a-9,
40a-13, 40a-16, 40a-17, 41b-17, 41b-
19, 42a-11, 42a-16, 42a-18, 42b-8,
42b-10, 43a-15, 43a-16, 45a-19, 47a-
4, 48a-7, 48b-6, 48b-14, 48b-18, 49a-
7, 49a-9, 51a-17, 57a-12, 58b-8, 60a-
1, 62b-1, 62b-7, 63a-11, 63b-9, 67a-
8, 67a-11, 67a-19, 67b-1, 67b-16,
68a-3, 68a-11, 68a-14, 69a-7, 69a-
13, 69a-10, 69a-11, 69a-14, 71a-6,
74a-14, 82b-14, 87b-12, 87b-14

ş.-dan 75b-11

söz T söz, ifade

s. 6b-1, 7b-18, 12a-5

s.-den 6b-4

s.-i 9a-2, 57a-2

s.-lerini 80b-10

s.-lerinüñ 12a-3

şu T su

ş. 28a-3, 69b-14, 77b-18

su'âl A soru

s. olın- 8b-14, 49b-5

s.-dür 16b-6

s.-e 2b-2

sub^ç A yedide bir 1/7

s.-a 85a-3, 85b-2

s.-dur 82a-15

s.-i 'arz-ı şa'îre 10a-18, 10b-3, 10b-5, 10b-8

s.-i cirm-i zemîn 90a-11

s.-ını 87a-6, 87a-6, 87a-7

s.-uñ 10b-3, 10b-8

şubḥ A (astr.) sabah

ş. 48a-8, 68b-3, 69b-5, 69b-5, 69a-4

ş. u şafaḥ 69a-7

ş.-a 69b-2

ş.-uñ 69a-9, 69a-16, 70a-5

şubḥ-ı kâzib A (astr.) yalancı sabah

ş. 69a-10, 70b-6

ş. k.-üñ 70a-13

şubḥ-ı şâdıḳ A (astr.) tan yerinin ağarması

ş. 69a-11, 70b-9, 71a-7

ş. ş.-ıla 70a-13

ş. ş.-uñ 72a-18

sūdān-ı mağrib (y.a.) Sudan, bk. sūdānu'l-mağrib

s. 56b-17

sūdānu'l-mağrib (y.a.) Sudan bk. sūdān-ı mağrib

s. 52b-9

şudūr A çıkma, gelme

ş. èt- 5b-15

şufret A sarı renk, sarılık

ş. 51b-6

ş.-e 70a-1

şuğrā A (daha, en, çok) küçük

ş. 67b-12, 67b-15, 68a-6

ş.-dan 68a-9

ş.-yı mezbûre 68a-6

suḥār (y.a.) suḥār

s.-i kaşaba-ı 'umān 52b-13

suḥub A bulutlar

s.-a 29a-4

sulṭān A sultan, hükümdar

s. 2a-9

s. ibn sulṭān 2a-9

s.-i selāṭin-i cihān 2a-6

sulṭān selim ḥān (k.a.) Sultan Selim Han

s. 2a-10

sulṭān süleymān ḥān (k.a.) Sultan Süleyman Han

s. 2a-10

sulṭāniyye (y.a.) sulṭāniyye, günümüzde İran'ın Hamedan Eyaleti'nde bir şehir

s. 53b-12

şūret A şekil, görünüş, durum

ş. 5a-18, 27a-1

ş.-de 21a-10, 21a-12, 21a-13, 21b-2, 81a-4, 83a-6

ş.-i cevzā 28b-2

ş.-i eflāk 13a-1, 30b-19

ş.-i eḳālīm 51a-17, 55a-13

ş.-i semt-i kıble 80b-2

ş.-i ūlā 21a-7

ş.-inde 27a-7, 27a-11, 27a-16, 27a-18, 52a-8

ş.-indedür 27a-14

ş.-ine 25a-6

ş.-ler 27a-3, 28a-17, 28a-19

ş.-lerde 4b-18, 21b-8

ş.-lerden 28b-17

ş.-lere 28b-9

ş.-ünj 27a-2, 28b-7, 28b-11, 28b-11, 28b-13

su'ūd A (astr.) Ay'ın yirmi dördüncü konağı

s. 32a-8

şuver A görünüş, biçim

ş. 28a-14

ş.-den 27a-5

sūdüs A (mat.) altıda bir: 1/6

s.-i ḳuṭr 87a-1, 87b-2

s.-i sub^c 90a-11

s.-i 87a-15, 90b-10

s.-idür 41b-8

sūfl A en aşağı bölüm

s.-den 12a-19

sūflī A (astr.) dışmerkezli küreler ve episikller dörde bölündüğünde alttaki ikisi, bk. niṭāḳāt

s. 38b-2

sūfliyeyn A (astr.) iç gezegenler (Merkür ve Venüs)

s. 6a-14, 41b-11, 42b-2, 43a-4, 43a-5, 49a-1, 49a-2

s.-de 41a-19, 41b-9, 42b-19

s.-dür 42b-3

s.-ünj 48b-9

sūfliyye A (astr.) iç gezegenler (Merkür ve Venüs)

s. 47b-18, 48a-5

sūhreverd (y.a.) sūhreverd

s. 53b-11

sūkkān A oturanlar

s. 56b-11

s.-ı 57a-7, 57a-9

s.-ı iḳlīm-i şālīş ü ḥāmis 57a-12

s.-ıla 52a-2

s.-uṅ 57a-1, 52a-2

sūkūn A durma; hareketsizlik; dinme

s. bul- 6b-10

s.-a 6b-19

s.-ı 6b-17

s.-una 6b-7

sūlāşī A üçlü

ş.-ye 85a-3, 85b-2

sūleymān-taḥt A+F Süleyman tahtlı

s. 2a-7

süllemü's-semâ (e.a.) Gıyâseddin Cemşîd'in *Süllemü's-Semâ* adlı eseri s.-da 84b-10, 89b-6, 89b-18 s.-nuñ 90b-15

şülüş A üçte bir
 ş. 10a-15, 10a-19, 19b-15, 20a-13, 53b-6, 54b-15, 83b-5, 90a-13, 90a-18
 ş. ve şülüş-i 'uşr 53b-6
 ş.-i basîṭ 87a-2
 ş.-i ḥums 19b-6
 ş.-ini 87a-7

şülüşân A üçte iki
 ş 51a-14, 52b-3, 53a-2, 53a-12, 81b-6, 82a-4, 81b-18
 ş.-ını 87a-5

şümn A sekizde bir 1/8
 ş. 52b-7, 53b-4, 54a-16, 54b-13

sünbüle A (astr.) Başak burcu, ekliptik üzerinde yer alan burçların altıncısı, burçlar kuşağında yirmi altı yıldızdan oluşan bir takımyıldız, bk. 'azrâ; başak
 s. 27b-1, 27b-6, 63a-13, 63b-11, 66a-4
 s.-dür 26b-5
 s.-nüñ 43b-6

sür'at A hız; hızlılık
 s. 64b-8
 s. ü baṭ' 22b-1, 72a-8
 s.-idür 40a-11

şüreyyâ A (astr.) Ay'ın üçüncü konağı, Ülker takımyıldızı

ş. 27a-12, 32a-5

sürh-reng F kırmızı, kızıl renk

s. 12b-17

sütüh A (geo.) yüzeyler

s.-ı mevḥūme 26a-17

s.-ı üker 16a-19, 16b-1

s.-ında 16a-19

Ş

şafak A (astr.) akşam kızılığ

ş. 69a-6, 69a-7, 69a-12, 69b-1, 69b-4, 69b-6, 70a-8, 71a-7

ş.-ı 68b-3

ş.-ı aḥîr 71a-1

ş.-uñ 69a-17, 70a-6

şāhān F şahlar

meḥḥar-ı ş.-ı ḳadīm 2a-6

şāhiḳa A doruk, zirve

ş. 9b-18

şahr (y.a.) şahr, Yemen'de bir şehir (?)

ş. 52b-12

şahş A kişi, kimse

ş. 49a-19

ş.-a 49b-5

ş.-da 59a-3, 59b-4

ş.-uñ 14a-19, 49b-9

şā'ire (mat.) bir tek arpa, arpa tanesi, uzunluk ölçüsü olarak eşba'ın 1/6'i

ş. 10a-18, 10b-8

ş.-dür 10b-3

- ş.-i mu^ç tedile 82a-7
 ş.-nüñ 10b-5, 82a-7
şākird F öğrenci
 ş.-leridür 11a-18
şākül A (geo.) çekül
 ş. 78a-2, 78a-3
şām (y.a.) şām, bk. dimeşğ
 ş. 53a-16
şāmil A içine alan, kaplayan
 ş.-i arz 32a-12
şān A şan, şeref
 ş.-ı şerīfinde 1b-11
 ş.-ındandur 8a-11
şark A doğu
 ş. 7a-17, 7b-2, 62b-2
 ş. (etrāk-ı ş.) 54b-3, 54b-10
 ş.-a 2b-4, 7b-15, 18b-16, 46a-3, 49b-12
 ş.-da 29a-11
şarkī A doğusal, doğuya ait
 ş. 50b-12, 58b-14
 ş. midür 50b-10
 ş. ve cenūbī 79b-1
 ş.-si 65a-14
 ş.-sinde 46b-1
şarkıyye A doğu ile ilgili, doğuya özgü
 ş. 70b-1
 ş.-de 32a-17
 ş.-den 70b-2
 ş.-nüñ 70b-2
şart A şart, koşul
 ş.-dur 15b-19
şaş (y.a.) şaş, bk. çaç
 ş. u çaç 54a-11
şāyed F eğer
 ş. 64b-12, 64b-11
şeb F gece
 ş. 72b-1, 72b-2
 ş. ü rüz 71a-9, 71b-5, 71b-9, 71b-17, 71b-18, 71b-19, 72b-6
 ş. ü rüz-ı haqīkī 72a-12, 72a-13, 72b-3
 ş. ü rüz-ı vasaṭī 72a-12, 72a-13
şebān-rüz F gece gündüz; 24 saatlik zaman
 ş. 60b-2
şehr A ay, bk. māh
 ş.-de 50a-4
 ş. 94b-2
şehr F şehir
 ş.-leri 52b-8, 53a-2, 53b-7
 ş.-lerinden 53a-13, 54a-5, 54a-18, 54b-7
 ş.-lerüñ 52a-5
şehristān (y.a.) şehristān
 ş. 53b-14
şehrivār-māh F Şehrivār ayı, İran takviminin 6. ayı
 ş. 75b-8
şehriyār F padişah, hükümdar
 ş.-ı heft-iqlīm 2a-7
şekk A şüphe
 ş. 56b-14

şekl A (geo.) şekil, biçim

ş. 24b-1, 29a-2, 29a-9, 31a-1, 31a-1,
36b-9, 36b-10, 38b-12, 39b-1, 61b-
10, 62a-14, 63a-10, 63b-8, 78b-5

ş.-de 69a-8

ş.-den 10b-19, 24b-1, 45b-1, 45b-9,
50a-1, 70b-7, 79a-5

ş.-e 4a-12

ş.-i 4a-3, 4a-6, 4a-7, 4a-8, 4b-3, 4b-5,
5b-11, 11b-13, 12a-1, 17b-19, 27b-
13, 28a-6, 35b-3, 44a-6, 48a-5, 74a-
11, 74a-17, 83b-12, 84a-9, 85b-10

ş.-i evvel 24a-13

ş.-i ihlilec 24a-3

ş.-i ihlilecî 24a-18, 24a-19

ş.-i maħrūt-ı müstedir 68b-10

ş.-i maħrūtî 68b-19

ş.-i musaṭṭah 4a-5

ş.-i mücessem 4a-10, 4a-10, 68b-11

ş.-i müşelleş 70a-16, 78a-4

ş.-inde 27b-2, 27b-7, 27b-9, 27b-17,
28a-1, 28a-4, 70b-4

ş.-indedür 27b-12, 27b-18

ş.-inüj 11a-2

şemme A pek az şey

ş.-sin 18b-3

şems A (astr.) Güneş, bk. āfitāb

ş. 8a-12, 8a-18, 8b-16, 9a-5, 9b-4,
9a-12, 17a-6, 17a-8, 17b-12, 17b-16,
21a-19, 29b-13, 32a-19, 32b-3, 34b-
7, 34b-14, 34b-15, 35a-1, 40b-2,
40b-2, 43b-5, 46b-5, 46b-11, 47a-5,

47a-8, 48a-2, 48a-6, 48b-1, 48b-3,
48b-7, 48b-12, 49a-1, 49a-17, 50a-2,
50a-3, 51a-15, 56b-10, 57b-5, 60b-2,
64a-9, 64b-7, 65a-9, 68a-17, 68b-5,
68b-8, 68b-15, 69b-10, 69b-11, 70a-
8, 70a-10, 70a-14, 70a-19, 70b-6,
70b-8, 70b-8, 71a-2, 72a-2, 71a-4,
71a-5, 71a-6, 72b-18, 73a-13, 73a-
14, 75a-3, 75a-7, 76a-16, 77a-10,
89b-11, 89b-16, 89b-7, 89b-9, 90a-4,
90b-4, 90b-6

ş.-de 34a-9, 34a-17, 34b-3, 34b-8,
41a-11, 46b-19

ş.-den 16b-8, 46b-16, 47a-18, 47b-8,
48a-4, 57b-2, 70a-14

ş.-dür 31b-4, 31b-17, 45a-8, 49a-4,
49a-6, 70b-5

ş.-e 1b-5, 34a-11, 45a-5, 46a-3, 47a-
17, 49a-3, 49b-10, 68b-6

ş.-ile 31b-11, 48b-18, 49a-1, 74a-14

ş.-ünj 8b-15, 8b-18, 16b-2, 31b-6,
32a-11, 32b-7, 33a-6, 47a-6, 47b-1,
47b-4, 47b-9, 48b-16, 48b-13, 49b-
14, 65a-12, 68b-7, 69a-17, 69b-7,
70a-5, 72a-19, 72b-10, 90a-6, 90b-5

şemsî A Güneşle ilgili, Güneşe ait

ş. 71b-5

şer^f A şeriat, İslam hukuku

ş. 71b-14, 72a-18, 73a-11

şerāteyn A (astr.) Ay'ın
konaklarından ilki, Sharatan ve

Mesarthim yıldızlarından oluşan yıldız kümesi

ş. 32a-5

şeref-maḥzar A ululuk katı

ş. 1b-12

şerḥ A şerh, açıklama

ş.-inde 7b-19, 13b-14, 79a-11

şerḥ-i çağmîni (e.a.) Kâdızâde-i Rûmî'nin *Şerḥü'l-Mulahhas fi'l-hey'e* adlı eseri bk. çağmîni şerḥi

ş. 54b-15

ş. ç.-de 10b-10, 68b-4

şerḥ-i fetḥiyye (e.a.) Mîrim Çelebî'nin *Şerḥü'l-Fethiyye fi'l-Hey'e* adlı eseri

ş. f.-de 84b-19, 90a-1, 90b-14

şerîf A şerefli, mübârek, kutsal

şân-ı ş.-inde 1b-11

şerrefeha'l-lâh A Allah'ın şerefini yücelttiği

ş. 53a-5, 78b-7

şevle A (astr.) Ay'ın on dokuzuncu konağı

ş. 32a-8

şey' A şey, nesne

ş.-i 11b-2

ş.-i laṭîf 12b-17

ş.-i vâḥid 7b-11

ş.-üñ 8b-10

şey'en fe-şey'en A yavaş yavaş, azar azar

ş. 69a-1

şeyḥ (k.a.) İbn-i Sina, bk. şeyḥ re'îs ebū 'alî bin sînâ, ebū 'alî, bû 'alî

ş. 10a-4

şeyḥ re'îs ebū 'alî bin sînâ (k.a.) İbn-i Sina, bk. şeyḥ, ebū 'alî, bû 'alî

ş. 56b-9

şeyḥ şihâbe'd-dîn maḳtûl (k.a.) Şihâbeddîn-i Maḳtûl

ş. ş. m.-dür 11b-7

şibh A benzer, benzer şey

ş.-inden 8b-10

şiddet A aşırılık, sertlik

ş.-i şitâ 51a-4, 55a-2

şifâ (e.a.) İbn-i Sina'nın *Kitâbu'ş-Şifâ* adlı eseri

ş.-da 10a-4

şim T bk. şimdi

ş.- 25b-3

şimâl A kuzey

ş. 11b-16, 27a-15, 27b-9, 62a-5, 62b-15, 63a-3, 63b-11, 64b-1, 65a-13, 81b-12

ş.-de 8a-15, 9a-3, 9b-11, 26a-8, 60a-15, 63a-1

ş.-den 8a-16, 56b-2

ş.-e 7a-13, 8a-16, 9b-12, 19a-12, 27a-8, 27b-3, 27b-18, 28a-1, 28a-7, 41a-14, 41b-14, 42a-9, 42a-14, 42b-5, 43a-6, 43a-13, 62a-2, 81b-13

ş.-edür 27a-17, 27a-19, 42b-11

ş.-i 8a-6

ş.-indedür 28b-14

ş.-inden 64a-18

şimālī A kuzey, kuzeye ait

ş. 9a-18, 9b-5, 21a-8, 21b-3, 21b-4,
21b-6, 41a-18, 42a-2, 50b-7, 50b-9,
50b-10, 51a-3, 60a-6, 60b-18, 61a-
14, 64a-15, 69a-19, 73b-4

ş.-de 8a-14, 56a-7, 66b-8

ş.-dedür 50a-8

ş.-dür 26b-6

ş.-i bilād-ı ye' cüc ve me' cüc 54b-9

ş.-i bilādü'ş-şīn 53b-19

ş.-i endelüs 54a-19

ş.-sinde 9a-1, 51a-4

ş.-sinden 56a-2

ş.-ye 66b-9

şimāliyye A kuzey

ş. 83b-7

ş.-de 64b-3

ş.-den 8a-10

ş.-dür 85a-11, 85a-17

ş.-i māverā-yı medār-ı kūtbu'l-burūc
83b-3

ş.-nüñ 83b-16

şimdi T şimdi

ş.-den sonra 25b-3

ş. 52a-12

ş.-ki 76a-17

şirāz (y.a.) şirāz

ş. 53a-18

şirāzī (k.a.) Kutbuddin Şirāzī

ş. 70a-13

şirvān (y.a.) şirvān

ş. 54a-10

şitā A kış, kış mevsimi

ş. 55a-2

ş.-da 8a-19

ş.-dan 51a-5

ş.-larında 8b-13

şitevi A kışa ait

ş.-dür 26b-9

şol T o

ş. 3b-15, 4a-10, 4b-10, 11a-10, 11b-
7, 16a-3, 16a-14, 17a-11, 17b-2, 17b-
8, 18b-9, 23a-3, 23b-8, 25a-4, 25a-
12, 25b-11, 27a-2, 29b-15, 30a-9,
30b-12, 34a-10, 34a-13, 35a-9, 39b-
2, 40a-3, 40a-10, 40a-12, 40b-2, 40b-
4, 41a-2, 41b-4, 41b-11, 41b-13,
41b-15, 41b-17, 42a-5, 42a-10, 42a-
11, 42a-15, 42a-17, 42b-6, 42b-8,
42b-12, 43a-8, 43a-10, 43a-14, 44a-
11, 44b-3, 45b-5, 47b-14, 48b-1,
48b-2, 48b-17, 49a-8, 49a-9, 49a-15,
51a-2, 52a-18, 58b-11, 59b-3, 61b-4,
61b-14, 62a-10, 67b-9, 68b-5, 69a-
15, 69a-3, 69a-12, 77a-6, 77b-12,
78a-10, 81a-16

şöyle T şöyle, şunun gibi

ş. 3b-8, 4b-7, 12a-9, 40a-15, 44a-2,
44b-18, 76b-10, 78a-2, 87b-16

ş.-dür 38a-1, 43a-1, 45a-6, 47a-17

şu'ā A ışın

ş. 8a-12, 70a-3

ş.-ı 8a-13, 9a-5, 9b-4, 51b-5, 51b-7,
51b-10, 69b-8, 77a-7

ş.-ı başarıyye 3b-9, 70b-3

ş.-ı şems 70b-5, 70b-8, 71a-2, 71a-5,
71a-6

ş.-uñ 69b-15

şu'āī A ışına ait

ş. 71a-3

şubāt A Şubat ayı

ş. 76a-3

şu'ūr A kıllar, saç

ş.-ı 57a-1

şübhe A kuşku

ş. 20a-18

ş.-si 10b-19

şühūr A aylar

ş.-ı kameriyye 51b-2

ş. 94b-2

şühüb A kıvılcımlar

ş.-üñ 12a-4

şürü' A başlama

ş.-dan 3a-19

T - Ṭ

tā F kadar, değin, dek

t. 23a-18, 40a-14, 42b-11, 43a-15,
47a-10, 58b-7, 58b-9, 60a-13, 62b-
14, 63b-2, 63b-5, 63b-6, 64a-1, 67a-
5, 73a-4, 77a-19

t. ki 1b-5, 28b-4, 35a-5, 35b-1, 36b-
3, 36b-8, 38a-8, 45a-12, 45a-16, 49b-
1, 52a-4, 52a-6, 62b-6, 76b-2, 76b-8

t. kim 21a-19, 23a-5, 23a-9

ta' accüb A şaşma, şaşkınlık

t. 49b-8

t.-dür 6b-6

tab' A yaratılış, huy

ṭ.-ı selīm 57b-6

ṭ.-ı selīmī 31b-10, 46b-3, 50a-5, 60b-
3, 65a-17

tabaqa A kat, katman; derece

ṭ. 12a-10

ṭ.-da 12b-2

ṭ.-dan 12b-11

ṭ.-dur 12a-17

ṭ.-i duḥāniyye 12a-19

ṭ.-i ḥāmise 12a-13

ṭ.-i havā 12a-14

ṭ.-i havā-yı ḡālib 12a-18

ṭ.-i mā 12a-13

ṭ.-i maḥlūte 12a-12

ṭ.-i nār 12b-4

ṭ.-i rābi' a 12a-13

ṭ.-i sābi' a 12a-18

ṭ.-i sādise 12a-14

ṭ.-i şālişe 12a-11

ṭ.-i şāmine 12a-19

ṭ.-i şāniye 12a-11

ṭ.-i tāsi' a 12b-4

ṭ.-i ṭiniyye 12a-11

ṭ.-i ūlā 12a-10

ṭ.-i zemherīriyye-i bāride 12a-15

ṭabakāt A tabakalar, katlar, dereceler

ṭ. 13a-1

ṭab'an A yaratılış bakımından, yaratılışça

ṭ. 7b-11, 7b-16, 25b-12

ṭaberiyye (y.a.) ṭaberiyye

ṭ. 53a-16

ṭābi' A bağımlı, uyan

t. ol- 78a-17

t.-dür 11a-15

ṭabi'ī A olağan

ṭ.-sinden 25b-13

ṭabi' iyyāt A tabii bilimler, doğa bilimleri

ṭ.-a 5a-10

ṭabi' iyye A doğa bilgisi

ṭ.-de 12a-8

ta' bīr A ifade, anlatım, söz

t. 5b-4

t.-den 42a-1, 42a-19

tābistān F (astr.) yaz

t.-dur 56b-3

tabşıra A insanın gözünü açacak şekilde açıklama

t. 34b-10

ta' dīl A (astr.) düzeltim

t. 35a-7, 35b-6, 37b-14

t.-e 35b-4, 35b-12, 37b-19

t.-i 35a-3, 35a-4

ta' dīlāt A (astr.) düzeltimler

t. 34a-3, 34b-3, 38a-11

ta' dīl-i evvel A (astr.) birinci düzeltim, bk. ta' dīl-i müferrid

t. 36a-14, 36a-18, 37a-5, 37a-9, 37b-17

ta' dīl-i mu'addil A (astr.) eş düzeltim, birinci düzeltim ile ikinci düzeltimin toplamı

t. 36a-18, 37a-10

t. m.-i 36b-1, 36b-6

ta' dīl-i müferrid A (astr.) birinci düzeltim, bk. ta' dīl-i evvel

t. 36a-14, 37a-5

ta' dīl-i şāliš A (astr.) üçüncü düzeltim, gezegenlerde gerçek apoje ile ortalama apoje arasındaki yay

t. 35a-11, 38a-9

t. ş.-i 35a-13

t. ş.-üç 35b-10

ta' dīl-i şānī A (astr.) ikinci düzeltim

t. 36a-17, 37a-9, 37b-18

ta' dīlū'l-eyyām A (astr.) gün düzeltimi, ortalama Güneş günü ile gerçek Güneş günü arasındaki fark

t. 72a-14

ta' dīlū'n-nehār A (astr.) gündüz düzeltimi, Güneş'in gündüz yayının yarısının altı saatten farkı, ufuk ile dikaçıklık dairesi arasında oluşan yay

t. 66a-14

t.-1 15b-18

t.-1 küllī 66a-11, 66a-16

t.-1 medār-ı münkalib 66a-11

t.-ıdur 16a-2

tafşıl A açıklama, şerh etme

t. ét- 10b-10

t.-i 10b-11, 51a-9, 68b-3, 76a-1

tağ T dağ, bk. dağ

ğ. 53a-8, 53b-2, 53b-19, 54a-13

ğ.-a 51b-3

tağyır A değiştirme

t. ét- 23a-16

taḥammül A sabretme, dayanma, katlanma

t.-leri 8b-9

taḥayyül A hayalde canlandırma, sembolleştirme

t. olın- 12b-12

t.-i 65a-18

taḥdīben A kamburlaştırarak, kubbelendirerek

t. 6a-2, 11a-16, 11a-19

taḥiyyāt A selamlar

t.-ı tayyibāt 1b-9

taḥkik A doğru olup olmadığını meydana çıkarma

t. ét- 10a-6, 69b-13, 82a-17, 83a-14

taḥkikan A inceleyerek, araştırarak

t. 34b-11, 80a-16

tahrık A hareketlendirme, hareket ettirme

t. 25b-7, 25b-11, 25b-13

t. ét- 16b-14, 16b-16, 20b-14, 22a-17, 25b-6,

t. eyle- 25b-6

t.-den 25b-10

taḥşıl A edinme, derleme

t. ét- 12b-13

t.-i kemāl 2b-9

t.-i riyāziyyāt 89b-1

taḥşış A ayırma

t. kıl- 79a-10, 79a-11

t. olın- 79a-14

taḥt A alt, aşağı

t.-ında 18b-6, 29b-14, 30a-7, 30a-7, 30b-4, 89a-17

t.-ındadır 30b-9, 30b-12

taḥte'l-arz A yerin altında

t. 15b-5, 15b-8, 56a-3, 56a-11, 57b-19, 59a-12, 59a-15, 60a-2, 64b-5, 65a-15, 68b-9

t.-ı inḥitāt 63a-5

taḥte'l-ufk A ufkun altında

t. 15b-16

t.-dur 16a-10

taḥvıl A değiştirme, çevirme, döndürme

t. ét- 56a-18, 58a-2, 58a-3, 64a-9, 72b-18, 81a-14

t. olın- 85a-14

taḥdım A öne alma, önceye alma

t. olın- 81a-19

taḥdır A takdir, yazgı, beğenme

t. 72a-8

t.-ce 6b-15, 7a-11, 7a-17, 8a-15, 9b-6, 10a-16, 11b-3, 12b-19, 13a-6, 17b-13, 18b-11, 18b-19, 19b-10, 20a-11,

20a-11, 20a-19, 21a-5, 22b-1, 23a-16, 24a-14, 25a-14, 25b-2, 30a-3, 31b-3, 32a-19, 37a-18, 37b-14, 38a-5, 39b-8, 47b-15, 48a-3, 49b-13, 49b-18, 52a-1, 55a-8, 68b-17, 70a-4, 74a-6, 79b-6, 81b-7, 81b-19, 82a-3, 82a-13, 83b-17, 85a-11, 85b-4, 87a-10, 88a-2, 89b-15, 90a-6, 90b-11

taḳ'iren A çukurlaştırarak

t. 6a-2, 11b-1, 11a-16

taḳrīb A yaklaştırılma

t. 16a-13

taḳrīben A aşağı yukarı, yaklaşık

t. 10a-14, 10a-16, 10b-4, 10b-9, 12b-7, 20a-7, 21a-17, 24a-6, 31b-5, 32a-11, 45a-11, 47b-19, 48a-2, 51b-15, 64b-9, 73b-14, 75a-9, 80a-16, 82a-16, 85a-15, 90b-13, 90b-14

taḳrībī A aşağı yukarı, yaklaşık

t.-dür 84a-18

taḳsīm A parçalara bölme; (mat.) bölme

t. ét- 12b-5, 72b-16, 73a-17, 73b-2, 77b-1, 87b-4, 87b-14

t. olın- 10a-19, 83a-5, 83a-16, 84b-7, 85a-4, 85b-3, 89b-15, 90b-8, 90b-8, 90b-8

t.-ini 49a-12

t.-inüñ 18b-3

taḳvīm A (astr.) bir gezegenin yerini boylam ve enlemi ile tam olarak belirleme

t. 35a-5, 36b-3, 36b-8

t.-i 37a-11

t.-i ḳamer 73a-14, 73a-19

t.-i küllī 73b-13

t.-i şems 73a-14

t.-lerin 34a-2

taḳvīmī A boylamsal

t. 33a-5, 37a-3

t.-de 35b-12

taḳvīm-i kevkēb (astr.) gezegen boylamı, Burçlar kuşağında Burçların hareketi yönünde Koç başlangıcı ile gezegen kürelerinin konumu arasındaki yay, bk. ṭul-i kevkēb

t. 16a-13, 32b-13

ṭali' A (astr.) doğuş noktası, birinci ev, Güneş'in doğuş noktasında ufuktan yükseldiği nokta

ṭ. 14b-9, 65a-10

ṭalīb A isteyen, istekli

ṭ. 2a-19

ṭ. ol- 6b-4

ta'lim A öğretme, alıştırma

t.-idür 3b-7

tāmm A tam, eksiksiz

t. 5a-16, 5a-17, 12a-1

t. (ğayr-ı t.) 5a-18, 11b-19, 11b-19

t.-dur 5a-17

t.-dur (ğayr-ı t.) 12a-3

tāmme A tam, eksiksiz

t. (ğayr-ı t.) 11b-18

t.-dür (gayr-ı t.) 8a-5
t.-dür (küre-i t.) 11b-9
ṭance (y.a.) ṭance
ṭ. 53a-13, 53b-7
ṭanṣīf A yarı yarıya bölme, ayırma
t. ét- 14b-5, 14b-9, 14b-17, 15a-2,
15a-5, 15a-14, 55b-5, 57b-19, 58a-3,
78a-19, 84a-2, 85b-13, 86a-11
t. olın- 84b-13, 85a-11, 85b-18, 86a-
14, 86a-7, 90a-4
ṭaraf A taraf, yan
ṭ.-da 52a-1
ṭ.-dan 6b-9, 6b-14, 6b-17, 6b-18
ṭ.-ı 9b-9, 60b-13, 60b-14, 65b-4, 65b-
6, 65b-8, 65b-9, 66a-8, 66a-12
ṭ.-ı āḫer 52a-2
ṭ.-ı āḫeri 3b-9
ṭ.-ı cenūbī-i arz-ı ḫicāz 52b-13
ṭ.-ı felek 52a-7
ṭ.-ı maşrıḫ 48b-17
ṭ.-ı müteḫaddim 43a-7
ṭ.-ı müte'ahḫir 43a-5
ṭ.-ı vāḫid 82b-9
ṭ.-ıdur 39a-12, 44a-13, 44b-2
ṭ.-ına 39a-14, 84a-8
ṭ.-ında 37b-8, 40b-19, 45a-9, 78a-3,
84a-7
ṭ.-ından 5a-8, 61a-10
ṭ.-ını 3b-9, 82b-3
ṭarafeyn A iki taraf
ṭ.-inden 52a-3
ṭaraf-ı mesā'ī A (astr.) akşam tarafı

ṭ. 43a-6, 43a-12
ṭaraf-ı şabāḫī A (astr.) sabah tarafı
ṭ. 43a-7, 43a-13
ṭarfe A (astr.) Ay'ın dokuzuncu
konağı,
ṭ. 32a-6
ṭarḫ A (mat.) çıkarma
ṭ. ét- 87a-6, 87a-7
ṭ. olın- 72b-15, 74a-10, 84a-17, 86a-
13, 86a-16, 86a-19
ta'rif A tarif, tanım, açıklama
t. ét- 3b-9
t. ol- 26b-19
t.-i re's ü zeneb 41a-19
tārīḫ A tarih
t. 71a-8, 73a-6
t.-i 94b-6
t.-i hicret-i nebī 43b-2, 73a-7
t.-i iḫtitām-ı kitab 94b-4
t.-inden 76b-9
t.-inüḡ 76b-11
t.-üḡ 73a-11, 76b-3
tārīḫ-i fūrs A İran takvimi
t. 73a-8
t. f.-üḡ 75b-1
tārīḫ-i hicret A Hicri takvim
t. 73a-8
tārīḫ-i melikī A Celâlî takvim
t. m.-dür 73a-8
t. m.-nüḡ 76a-7
tārīḫ-i rûm A Rumi takvim, bk.
tārīḫ-i rûmī

t. 73a-8

tārīḥ-i rūmī A Rumi takvim, bk.

tārīḥ-i rūm

t. r.-nün 75b-10

tarīḫ A yol, tarz, metot

ṭ. 23a-3, 30b-19, 37a-11, 37a-12, 85b-1, 86a-4, 86b-17

ṭ.-ı 82b-10, 86a-10

ṭ.-ı evvel 37a-13

ṭ.-ı istiḥrāc 87a-14, 87b-10, 90a-3

ṭ.-ı ʿāmm 87a-1

ṭ.-ıla 10b-4, 30b-12

ṭ.-ı aʿ dād-ı erbaʿ a-ı mütenāsibe 89b-5

ṭ.-ı eshel 78a-7, 81a-7

ṭ.-ı istiḥrāc-ı aʿ dād-ı erbaʿ a-ı mütenāsibe 82a-18, 82b-18

ṭ.-ı misāḥat 83b-6

ṭ.-ı ʿāmm 84a-1

ṭ.-ı 20b-3, 74b-11

ṭ.-leri 11b-4

ṭarsūs (y.a.) ṭarsūs

ṭ. 53b-9

taşavvur A göz önüne getirme; zihinde kurma

t. ét- 7a-8, 24a-19, 74b-9

t. olın- 25a-3, 89a-17

t.-ı 10b-19, 45b-1, 45b-9, 50a-1, 61a-13, 70b-7, 79a-5

t.-uḡ 23a-14

taşdīk A doğrulama

t. eyle- 57b-1

taşfiye A sınıflama

t. 89b-1

tāsiʿ A dokuzuncu

t. 71a-8

tāsiʿ a A dokuzuncu

t. 12b-4

taşnīf A bölümlleme, sınıflama

t. ét- 51a-16

taşvīr A resmini yapma, resim

t. olın- 4a-4, 35a-6, 35b-3, 36b-10, 38a-9, 38b-12, 45b-1, 45b-9

taṭvīl A uzatma

t.-den 28a-14

ṭavīl A uzun

ṭ. 28a-5

ṭāvus A tavus kuşu

ṭ. 51b-9

ṭāyif (y.a.) ṭāyif

ṭ. 53a-5

ṭāyife A kavim, millet

ṭ. 57a-16

ṭ.-ı efrenc 54a-19

ṭ.-ı ūlā 57a-17

ṭ.-ı şāniye 57a-19

ṭ.-ı 51b-11

taʿyīn A gösterme, kararlaştırma; belli etme, belirleme

t. 6a-5

t. ét- 18b-17, 70a-7, 89b-19

t. eyle- 18b-19, 26a-4, 26b-19, 31b-2

t. olın- 78a-14, 81b-15

t. ü taʿrīf ol- 26b-19

ṭayyibāt A iyi, güzel işler ve hareketler	11, 35a-13, 36a-7, 36a-15, 37b-18, 38a-5, 39b-5, 39b-12, 40a-19, 41b-1, 41b-12, 41b-14, 41b-16, 41b-18, 42a-7, 42a-8, 42a-10, 42a-12, 42a-13, 42a-15, 42a-17, 42a-18, 42b-2, 42b-4, 42b-6, 42b-8, 42b-9, 42b-13, 43a-8, 43a-11, 43a-12, 46b-7, 46b-17, 47a-9, 89a-17
taḥiyyāt-ı t. 1b-10	t.-de 30a-9, 36a-5, 38b-6, 38b-10, 39a-13, 39b-4, 40a-16
taẓ' if A iki kat etme, iki ile çarpma	t.-den 36a-19, 36b-5, 37a-4, 37b-16, 46b-13
t. ét- 84a-10, 85b-15	t.-dür 17a-11, 17a-17, 17b-1, 33a-16, 33b-18, 35b-6
t. eyle- 46b-16	t.-e 17a-9, 32a-18, 34a-14, 35a-10, 35b-7, 39b-6, 46b-12
t. olın- 84b-16, 86a-1	t.-i 36a-11, 41a-4, 41a-17, 47a-2, 47a-3, 47a-7, 47b-13, 48b-19
tebā'ud A uzaklaşma	t.-i evc 37b-11, 42a-4
t. 23a-13	t.-i ḥāmil 47a-4
tebeddül A değişim	t.-i kamer 32b-4, 36b-4, 37b-1, 40b-6, 46b-4, 46b-5, 46b-18
t.-i nokta-ı teḳāṭu' 25a-8	t.-i kameri 32a-17
tebriz (y.a.) tebriz	t.-i mirriḥ 47b-8, 47b-10, 48a-1, 48a-3
t. 19a-5, 53b-11	t.-i 'uṭārid 42a-2
t. (ḥittā-ı t.) 2b-6	t.-i süfliyeyn 41b-11, 43a-4, 43a-5
tecāvüz A geçme, ileri gitme	t.-i zühre 42a-1
t. ét- 12b-7, 51b-12	t.-ine 34a-8, 43a-15
tecribe A tecrübe, deneme	t.-inüḡ 32b-6
t. 69a-16	t.-lerinüḡ 16b-4
tedāfu' A itişme; savunma	
t. ét- 6b-3, 6b-13	
tedāvīr A (astr.) episikller	
t. 29b-19	
t.-den 16b-9, 38b-1, 47a-18	
t.-i müteḥayyire 37a-17, 48b-11	
t.-i 'ulviyye 47a-19	
t.-inüḡ 36b-8, 39b-7	
t.-ünḡ 16b-2, 36b-11, 37a-7, 47a-19	
tedrīc A derece derece, azar azar	
t. 11b-17, 60a-3, 60a-5, 60a-10	
tedvīr A (astr.) episikl	
t. 17a-9, 17b-7, 17b-13, 17b-17, 25b-9, 30a-9, 32a-12, 32a-19, 32b-3, 35a-	

t.-ün 36a-10, 36a-13, 37b-16, 38a-1, 38a-4, 38b-10, 39b-10, 40a-4, 40a-6, 40a-15, 46b-9, 46b-16, 47a-8

te`emmül A iyice, etraflıca düşünme
t. olın- 21b-1

tefavüt A farklılık, fark
t. 8a-1, 51b-19, 64b-9, 66a-1, 67a-16, 85a-1

t. ét- 52a-19

t.-de 8b-15

t.-e 72a-14

t.-i 30a-5, 30a-17, 30b-7, 39a-5, 57b-4

t.-i hareket-i şems 57b-5

t.-i mabeyne'l-`arzeyn 79b-5

t.-i mabeyne't-`tuleyn 79b-3

t.-i me`ali` 57b-4

t.-indendür 70a-12

t.-ini 23a-18

t.-ün 81a-9

tefazul A fark, miktar fazlası

t. 16a-2

tek ü pü F öteye beriye koşuşmalar

t. 2b-10

tekārüb A yakınlaşma, yakınlık

t.-i fuşül 56b-14

t.-i mınṭaqateyn 20a-2, 20a-3, 20b-2, 23a-13, 23b-5

t.-i mınṭaqatu'l-burūc 20b-11

t.-i mu`addilü'n-nehār 20b-10

t.-ün 20b-3

tekāşüf A yoğunlaşma, bir noktada toplanma

t. 12b-13

t.-indendür 29a-4

teḳātu` A kesişme; kesişim

t. 24b-5, 24b-5, 25a-8, 80a-11

t. ét- 13b-9, 13b-18, 19a-10, 26a-6, 32b-19, 34b-8, 34b-16, 65b-13, 67b-8, 78b-8, 80a-9

t. eyle- 13b-17, 39a-2, 44a-4, 44b-12, 50b-16

t.-a 44a-5, 50b-17, 80a-10

t.-dur 38b-9

t.-ı 24a-12

t.-ıdur 36a-5

t.-ınuḡ 32b-19

t.-uḡ 39a-4

teḳāvim A takvimler

t.-de 76b-3

teklif A teklif, öneri

t. ét- 3a-10, 8b-6

teḳşir A çoğaltılma

t.-i `imāret 57a-8

teḳzīb A yalanlama, doğru olmadığını açıklama

t. ét- 23b-2, 70b-11

telāşī A dağılma

t. bul- 12b-1

telemmüz A talebelik

t. ét- 3a-1

te`lif A telif, yazma

t. ét- 3a-8

temām A bitme, bitirme; tam, eksiksiz; uygun; (mat.) toplam
 t. 11a-9, 11a-10, 18b-9, 19b-7, 19b-9, 21a-6, 22b-3, 24b-2, 51a-3, 60a-11, 60b-1, 64b-6, 75a-4, 76b-13, 76b-14
 t. ét- 5a-2, 18b-7, 20b-15
 t. eyle- 18b-12
 t. ol- 7b-18, 19a-1, 19a-3, 21b-17, 82b-14, 94b-6
 t.-ı 60a-3, 60a-5, 62b-15, 62b-16, 73a-18, 83a-7, 83a-9
 t.-ı ‘arż 58a-12
 t.-ı ‘arż-ı beled 58a-5, 58a-10, 59b-9, 59b-10, 60b-6, 61a-4, 61a-7
 t.-ı cirm-i şems 72a-19
 t.-ı devr 25a-7, 25a-7
 t.-ı devre 7a-10, 19a-6, 82a-4
 t.-ı kuṭr-ı arż 90b-11
 t.-ı leyl 60a-13
 t.-ı meyl-i küllî 51a-6, 57b-15, 57b-16, 61a-5, 61a-7, 83b-8
 t.-ı misāḥat-ı arż 87a-19
 t.-ı misāḥat-ı saḥḥ 87a-4, 87a-8
 t.-ı misāḥat-ı saḥḥ-ı küre 83a-14
 t.-ı misāḥat-ı saḥḥ-ı rüy-ı zemîn 82b-16
 t.-ı nāzır 45a-14, 45a-18
 t.-ı şevr 62b-6
 t.-ıdur 13b-4
 t.-ından 24a-13, 57b-14
 t.-ımı 45b-5

t.-uḡ 76b-16
temās A dokunma, değme
 t. ét- 13b-18, 16a-11, 17a-8, 39a-13, 65a-8, 65a-16
temme A bitti, tamam oldu
 t. 94b-1
temmūz A Temmuz ayı
 t. 76a-5
tenākuş A eksilme
 t.-ı meyl-i eyyām 20a-4
tenāsül A üreme
 t. 57a-8
terāzū F terazi
 t. 27b-7
terbi‘ A (astr.) dördün
 t.-i şems 46b-19
terceme A çeviri
 t. ét- 3a-8
 t. ol- 2a-16
 t. olın- 76b-12
 t.-i kitāb 2a-16
terciḥ A üstün tutma, daha çok beğenme
 t. 25b-17
 t. ét- 8b-7
terkīb A birleştirme, bir araya getirme
 t.-i 23b-18, 23b-15
tertīb A düzenleniş, sıralanış
 t. 20b-1, 26b-11, 62b-7, 63a-11, 68a-4, 75a-6, 75a-19, 76a-15, 76b-1
 t. ü niżām 20a-4

t.-den 37b-10
t.-e 26b-12
t.-ile 62a-4
t.-lerin 5b-19
tesāmuḥ A dikkatsiz davranma
t. olın- 90b-15
tesāvī A eşit, denk
t. 6b-13
te'sīr A etki
t. 9a-11
t. ét- 9a-18
t.-i 9a-7
t.-ine 8b-19
teslīm A teslim, hakikat olduğunu söyleme
t. ét- 9a-19, 30a-1, 50a-9
teslīmāt A teslim edilen eşyalar
t.-ı zākiyyāt 1b-10
tesmiye A adlandırma
t. 6a-7, 12b-9, 16b-16, 39a-7
t. ol- 27a-5
t. olın- 16b-8, 16b-9, 16b-10, 16b-12
tesviye A düzleme, düz etme
t.-i zemīn 77b-18
teşābūh A (fels.) benzerlik
t.-i aḥvāl 56b-13
teşebbūş A girişim, girişme
t. 25b-11, 25b-18
t. ét- 25b-15, 25b-17
teşebbūşe A girişim, girişme
t.-i şāliḥ 25b-18
teşekkūlāt A şekillenmeler, oluşmalar

t.-ı kāsriyye 10a-1
teşrīn-i āḥir A Teşrinisani ayı, Kasım ayı
t. 76a-2
teşrīn-i evvel A Teşrinievvel ayı, Ekim ayı
t. 76a-2
tette (y.a.) tette, Sind'de bir şehir
t. 53a-6
tevābi' A takipçiler
t.-i 16b-19
tevālī A uzama, devam, birbiri arkasından gelme, (astr.) bir gezegenin diğer on iki burcun tertibine göre gitmesi, ileri hareket, bk. iḳbāl, krş. ḥilāf-ı tevālī
t. 22a-11, 22b-11, 23b-18, 26b-11, 26b-14, 27a-9, 31b-6, 32a-2, 32a-11, 32a-13, 32a-15, 32b-1, 32b-14, 34a-4, 34a-6, 34a-19, 34b-2, 36b-5, 36b-9, 37b-16, 38a-1, 39a-16, 39b-4, 39b-11, 40a-3, 40a-4, 40a-7, 46b-8, 46b-12, 47a-5, 48a-7, 48b-11, 48b-13, 66a-9, 66b-10
t.-de 39b-9
t.-i burūc 52a-5
tevālūd A doğma, doğurma
t. 57a-8
teveccūh A yönelme
t. ét- 6b-12
tevehhüm A sanma; varsayma
t. ét- 23b-10, 27a-1, 52a-9

t. olın- 20b-3, 26a-13, 27a-4, 28b-17,
50a-1

t.-ünden 41b-5

tevekkül A tevekkül

t. 3a-11

tevellî (y.a.) tevellî, 7. iklimin
sonunda bir ada

t.-dür 55a-1

tev'emîn A (astr.) İkizler burcu,
ekliptik üzerinde yer alan burçların
üçüncüsü, burçlar kuşağında on sekiz
yıldızdan oluşan bir takımyıldız, bk.
cevzâ

t. 26b-2, 27a-13

tevessül A başvurma, sarılma

t. êt- 3a-11

teyemmünen A uğur sayarak

t. 3a-1

tezâris A diş diş oluş, tırtıklı oluş

t.-i 11a-14

tezâyuk A sıkışma; daralma

t. 68b-13

t.-da ol- 70b-1

tezâyüd A artma, çoğalma

t. 34b-19

t.-de 34b-15

t.-i 20a-4

tezkire (e.a.) Nasıruddîn-i Tûsî'nin
yazdığı *et-Tezkire fi'l-Hey'e* adlı
eseri

t. 19b-12, 54b-15, 90a-1

tezkire şerhi (e.a.) Seyyid Şerif
Cürcânî'nin *Şerhü'l-Mulahhas fi'l-
Hey'e* adlı eseri

t. ş.-nde 7b-19, 13b-14, 69b-13

tılsımât A tılsımlar

ţ.-dan 21b-15

tibet (y.a.) tibet

t. 54a-12

tibet-i dâhil (y.a.) İç Tibet

t. 53b-17

tîniyye A çamur

ţ.-dür (taḫaḫa-i ḫ.) 12a-11

tîr F ok

t. ü keman-vâr 27b-15

tîrelîk F+T bulanıklık, karanlık

t. 45b-8

tîr-mâh F Tîr ayı, İran takviminin
dördüncü ayı

t. 75b-7

tîrmîz (y.a.) tîrmîz

t. 53b-17

tiryākāt A panzehirler

t.-ı hârre 8b-5

tis'ân A dokuzda iki

t.-dur 81b-5, 85a-15

tis'in A doksanıncı

t. 60a-16, 60a-19

toğur- T doğum yapmak

ţ.-ur 10a-7

toğın- T dokunmak

ţ.-up 71a-3

toğsan T 90

ṭ. 13b-3, 43b-16, 43b-17, 48b-3, 48b-4, 51a-2, 57b-16, 59b-2, 78b-4

ṭ.-a 13b-3

ṭ.-dan 48b-8

ṭ.-dur 86a-11

ṭokṣan altı biñ T 96.000

ṭ. 82a-11

ṭokṣan biñ ṭokuz yüz ṭokuz T 90.939

ṭ. 83a-18

ṭokṣan dört T 94

ṭ. 43b-15

ṭokuz T dokuz

ṭ. 6a-5, 12a-10, 27a-16, 32a-1, 41a-1, 41a-1, 64b-9, 64b-10

ṭ.-dur 6a-1

ṭokuz yüz altmış T 960

ṭ. 90a-19

ṭokuz yüz ṭokṣan bir biñ êki yüz on beş T 991.215

ṭ. 88b-15

ṭokuzıncı T dokuz sayısının sıra sıfatı

ṭ. 6a-15, 6a-18, 18b-1, 18b-5, 18b-6

ṭrablūsmağrib (y.a.) Trablusgarp şehri

ṭ. 53a-15

ṭrablūs-şām (y.a.) Trablusşam, Lübnan'da bir şehir

ṭ. 53b-9

ṭūfān A şiddetli yağmur

ṭ. 73a-2

ṭ.-ı (nār ṭ.) 21b-13

ṭuhfe (e.a.) Kutbüddîn-i Şîrâzî'nin *et-Tuhfetü'ş-şâhiyye* adlı eseri

t. 54b-16

t.-nüñ 90a-1

ṭül A (astr.) boylam

ṭ. 50b-11, 50b-12

ṭ. ü 'arz-ı mekke 79a-14

ṭ.-de 32b-12, 32b-14, 32b-15, 39b-2, 43b-19, 44a-3, 44b-7, 44b-8, 44b-13, 44b-13, 52a-4, 52a-17

ṭ.-i 26b-1, 44b-7, 50b-7, 51a-2, 78b-11, 79a-6, 79b-2, 79a-16, 79a-19, 80b-3, 87b-19

ṭ.-i beled 16a-12, 81a-18

ṭ.-i 'imâret 51b-15

ṭ.-i mekke 79a-1, 79a-3, 81a-18

ṭ.-i mezbür 51b-17

ṭ.-i nehâr 52a-18

ṭ.-ine 80b-3

ṭ.-inden 78b-12, 79a-7, 79a-19

ṭ.-ün 81a-9

ṭulan A boyuna, uzunluğuna

ṭ. 3b-5, 22a-13

ṭulānī A boyuna, uzunluğuna

ṭ. 69a-9, 69a-15

ṭuleyn A (astr.) iki boylam, bk. ṭül

ṭ. 79a-2, 80b-8

ṭul-i kevkeb (astr.) gezegen boylamı, Burçlar kuşağında Burçların hareketi yönünde Koç başlangıcı ile gezegen kürelerinin konumu arasındaki yay, bk. taqvîm-i kevkeb

ṭ. 32b-13

ṭulū^c A doğma, doğuş

ṭ. 50a-2, 60b-16, 62b-17, 64a-1, 63b-2, 64a-13, 67b-1, 69a-12

ṭ. èt- 60a-4, 62a-1, 61b-1, 61b-3, 62b-10, 62b-5, 63a-12, 63b-3, 63b-11, 64a-2, 64b-2, 64b-16, 65b-1, 66a-7, 66a-13, 77a-13

ṭ. eyle- 59b-8, 60a-3, 60a-8, 60a-11, 60b-14, 60b-16, 60b-19, 61b-13, 62a-8, 62b-6, 62b-7, 62b-8, 62b-11, 62b-15, 62b-18, 65b-3, 66a-8, 66a-11, 66b-12, 67a-13, 67a-18, 67b-6, 67b-15, 67b-16, 67b-18, 68a-2, 68a-3, 68a-18, 68a-19

ṭ. u ğurūb 64a-17, 67b-3, 69b-7, 69b-8

ṭ. u ğurūb eyle- 55b-6, 59a-9, 61a-2, 61a-19, 64b-1

ṭ. u ğurūb èt- 64b-11

ṭ. u ğurūb-ı kevākib 14b-4

ṭ. u ğurūb-ı ma^c kūs 61a-12

ṭ.-a 70b-8

ṭ.-da 9a-12, 43a-5

ṭ.-ı āfitāb 48b-16

ṭ.-ı burc 62a-6,

ṭ.-ına 65b-19

ṭ.-ından 65b-19, 69a-5, 72a-17, 72a-19

ṭūnus (y.a.) ṭunus

ṭ. 53a-14

ṭur- T durmak, yaşamak

ṭ.-mağ 51a-5

ṭūs (y.a.) ṭūs

ṭ. 53b-15

ṭut- T tutmak, varsaymak

ṭ.-arlar 75b-16, 75b-18, 76a-8, 76a-9, 76a-11

ṭ.-dılar 52a-4, 52a-6, 52a-15, 52a-18, 52a-18, 54b-19, 75a-11, 75a-12, 75a-14, 75a-19, 75b-3, 75b-3, 75b-12, 75b-13, 75b-15, 76b-2

ṭ.-mışdur 27b-6

ṭ.-up 81a-10, 81a-11

ṭuyūr A kuşlar

ṭ.-dan 7a-12

türki T+F Türkçe

t. 3a-4

t.-ye 2a-16

türkistān (y.a.) Türkistān

t. 54b-2

tūs^c A dokuzda bir

t. 81b-18, 90b-1

U - ^cU

u F ve

u. 89 kez

ufk A (astr.) ufuk

u. 15a-15, 15a-6, 15a-15, 15b-3, 15b-17, 16a-3, 21a-16, 25a-1, 55b-12, 55b-18, 59a-3, 59b-19, 61a-13, 64a-8, 64b-2, 65a-6, 70a-17, 70b-6, 70b-9, 73a-19, 77a-2

u.-a 16a-8, 16a-12, 55b-19, 58a-9, 58a-11, 59b-6, 59b-7, 59b-17, 60b-13, 60b-14, 65a-12, 70a-19, 71a-4, 77a-1, 77a-3, 77a-8

u.-da 55b-4, 55b-17, 58b-3, 64b-3, 64b-5, 64b-10, 67a-17, 67b-2, 69a-11, 69a-18, 69b-4, 69b-10, 69b-11, 71a-6, 71b-17, 77a-9, 77a-17

u.-dan 15b-6, 21a-19, 60a-1, 60a-2, 62b-1, 62b-3, 62b-4, 63b-12, 65a-9, 69a-17, 70a-6, 70b-5, 73a-13, 77a-10, 77a-13, 78b-9

u.-ı 14b-17, 15a-19

u.-ı belde 65a-8

u.-ı beled 78b-6, 79b-13, 80a-6, 80a-19

u.-ı cenübî 66b-8

u.-ı ğarîb 69a-13

u.-ı şimālî 66b-7, 66b-9

u.-ına 55b-9, 60a-16

u.-ında 60b-1

u.-uñ 14b-16, 15a-9, 15a-12, 15a-18, 69b-6

ufk-ı felek-i müstaķim A (astr.) dik kürenin ufku, bk. ufk-ı küre-i muntaşibe

u. 55b-9

ufk-ı haķikî A (astr.) gerçek ufuk

u. 16a-12, 55b-10

ufk-ı hissî A (astr.) hissî ufuk

u. 16a-11, 55b-10, 55b-13

u. ğ.-de 44a-11

u. ğ.-ye 44a-10

ufk-ı küre-i muntaşibe A (astr.) dik kürenin ufku, bk. ufk-ı felek-i müstaķim

u. 55b-10

uğra- T uğramak; geçmek

u.-mağ 15b-19

u.-maya 7a-14

u.-maz 36a-2

u.-r 13b-12, 14a-6, 14a-12, 14b-17, 15a-10, 15a-12, 15a-18, 56a-18

u.-rsa 4a-2

u.-ya 4a-15, 26a-16, 32b-16, 33b-6, 34a-8, 35a-10, 35b-7, 44b-1, 44b-4

u.-yan 34a-11, 34a-14

u.-yup 32b-18, 80a-10

uğrā A başka, diğeri

u. 57a-3, 68a-4

u.-dur 11a-5

u.-nuñ 67b-13, 72a-4

u.-ya 87b-16, 90a-7

‘**uğde** A (astr.) düğüm noktası, düğüm

‘u.-de 42b-12

‘u.-dür 41b-1, 41b-2

‘u.-i re’s ü zeneb 45b-2

‘u.-nüñ 46a-4

‘u.-ye 42b-6

ülā A ilk, birinci

ü. 5b-17, 12a-10, 21a-7, 32a-16, 57a-17, 78a-16

‘**ulemā** A âlimler, bilginler

‘u.-sı 26b-16, 30a-1

‘u.-yı hey’et 16b-18, 32b-2, 38b-3

‘u.-yı ‘ilm-i hey’et 1b-2

ulu T erdemleri bakımından çok büyük, yüce

u.-ları 11b-5

uluğ bæg (k.a.) Uluğ Bey, bk. mīrzā uluğ bey

u. 26a-1

u. b.-de 28b-1

‘**ulūm** A ilimler, bilgiler

‘u.-ı riyāziyye 3a-2

‘**ulvī** A (astr.) dışmerkezli küreler ve episkler dörde bölündüğünde üstteki ikisi, bk. niṭākāt

‘u. 38b-2

‘**ulviyyāt** A yükseklikler, gökler

‘u.-uḡ 49a-12

‘**ulviyye** A (astr.) dış gezegen, yermerkezli sistemde yörüngesi Güneş yörüngesinin dışında kalan gezegen (Mars, Jüpiter, Satürn ve sonrası)

‘u. 6a-12, 6a-15, 47b-2

‘u.-de 41a-17, 41b-9, 42a-6, 42b-18

‘u.-den 48a-6

‘u.-nüḡ 5b-17, 33a-18, 47a-17, 47a-19

um- T ummak

u.-arın 94b-5

‘**umān** (y.a.) ‘umān

‘u. 52b-13

‘**umḵ** A (geo.) derinlik

‘u.-ına 87b-19

‘**umḵan** A derinliğine

‘u. 3b-5

umūr A işler; maddeler

u.-ı aḥkāmīyye 8a-9

‘**unşur** A öge, element

‘u. 5a-14

‘u.-dur 11a-17

‘u.-ı (‘u.-ı laṭifi) 2a-13

‘**unşurī** A maddesel, ögesel

‘u.-ye 5a-13

urd-i behişt-māh F Urdibehişt ayı, İran takviminin 2. ayı

u. 75b-7

‘**uryān** A çıplak

‘u. 27a-14

uṣṭurlāb A (astr.) usturlap

u. 81a-8

uṣūl A metot, geometri, bk. hendese

u.-de 47b-7

‘**uṣr** A onda bir: 1/10

‘u. 19b-17, 53b-7, 54a-3, 54a-18

‘u.-ı 84a-17

‘**uṭārid** A (astr.) Merkür, ikinci gezegen bk. kātib

‘u. 17b-5, 17b-14, 30b-16, 31b-1, 41b-2, 42a-2, 43a-10, 43b-10, 43b-17, 47a-15, 49a-4, 89a-13, 90b-1

‘u.-de 34b-1, 35b-2, 41b-8, 42b-18, 43a-19

‘u.-den 34a-16

‘u.-dür 31b-17

‘u.-üj 16b-13, 30b-8, 30b-16, 30b-11, 31b-12, 32b-8, 33b-8, 40b-9, 41a-7, 41b-14, 42b-5, 42b-11, 47a-1, 47a-12

uyğur Uygur milleti

u. 71b-8

uza- T uzamak

u.-mışdur 28a-2

u.-r 60a-13

‘uzlet A uzlet, yalnızlık

‘u.-de 2b-11

‘uzm A boyut, ölçü; çaplama

‘u. 8b-18

‘u.-dur 9a-8

‘u.-ından 9a-10

‘u.-uñdur 9a-12

‘uzmā A (daha, en, çok) küçük

‘u. 67b-13, 67b-19, 68a-7, 68a-13

‘u.-yı mezbüre 68a-7

Ü

ü F ve

ü. 150 kez

üç T 3

ü. 3b-6, 4a-5, 4a-18, 7b-2, 17a-9, 20b-19, 24a-9, 26a-14, 26b-3, 27b-1, 28a-11, 31b-18, 32b-5, 32b-8, 40b-7, 40b-11, 40b-17, 41a-1, 41b-8, 43a-18, 47b-19, 47b-19, 49a-19, 49b-16, 50a-9, 50a-12, 55b-12, 60a-18, 63a-

4, 63a-6, 65b-7, 73b-18, 78a-12, 81b-6, 81b-8, 82a-10, 85a-9, 87b-13, 90a-18

ü.-i 21a-6, 21a-7, 26b-2, 26b-3, 26b-4, 26b-5, 26b-6, 26b-7, 26b-7, 26b-9

ü.-ine 6a-12

üç biñ T 3.000

ü. 82a-5

ü. kerre biñ 89a-2

üç biñ yüz seksen T 3.180

ü. 8b-17

üç biñ yedi yüz toqsan beş T 3.795

ü. 90a-17

üç yüz altmış T 360

ü. 13a-6, 75b-12

ü. y. a.-dur 28b-14

üç yüz altmış beş T 365

ü. 75b-2

üç yüz altmış üç T 363

ü. 87a-13

üç yüz altmış üç biñ altı yüz otuz altı
T 363.636

ü. 82b-17

üç yüz elli dört T 354

ü. 74a-4

üç yüz kırk altı T 346

ü. 28a-13

üç yüz on altı T 316

ü. y. o. a.-dur 28b-16

üç yüz on üç T 313

ü. 86b-3

üç yüz seksen T 380

ü. 74b-3

üç yüz üç T 303

ü. 85b-18

üç yüz yegirmi altı T 326

ü. 90a-5, 90a-7

ü. mişl 89b-19

üçer T üç sayısının üleştirme sayı
sıfatı

ü. 33a-19, 40b-13

üçüncü T üç sayısının sıra sıfatı

ü. 5b-7, 6a-9, 21a-12, 21b-9, 21b-12,
51b-5

ü.-de 21a-14, 21b-2

ü.-si 57b-13

üker A küreler

ü. 16a-19

ü.-de 16b-1

ü.-üç 16a-19

ümîd F ümit, umut

ü.-dür 3a-16

üslûb A tarz, biçim

ü. 50a-5, 75a-9

üzeri T üzeri

ü.-nden 13b-17, 59a-10, 59a-13

üzerinde T üstünde

ü. 4b-7, 4b-9, 4b-10, 5a-7, 6b-10, 6b-
13, 11a-1, 11a-5, 16a-19, 16b-4, 27a-
4, 28a-11, 34b-8, 51b-6, 55b-2, 59a-
3, 61a-11, 61b-6, 61b-6, 62a-14, 63a-
7, 63a-8, 63b-7, 64a-7, 64a-12, 64a-
15, 64a-16, 64b-2, 64b-2, 64b-4,
66b-19, 70a-17, 80b-12

üzerine T üzerine

ü. 1b-15, 6a-2, 6b-9, 7b-14, 11b-7,
11b-9, 17b-16, 17b-11, 21a-16, 25a-
15, 25a-2, 27a-6, 29a-2, 29a-9, 31a-
1, 32b-6, 35a-4, 36b-6, 38a-7, 40b-
14, 43a-3, 43b-4, 43b-16, 43b-12,
43b-14, 43b-15, 46a-7, 50b-1, 50b-
15, 51b-12, 51b-13, 52a-3, 52a-9,
59b-10, 61a-5, 61a-9, 61b-10, 62a-
14, 63a-10, 63b-8, 64a-14, 65b-12,
65a-13, 69b-12, 71a-11, 71a-15, 76a-
15, 77b-14, 77b-15, 77b-18, 78a-6,
78a-9, 82b-5, 82a-6, 84a-7, 86b-8
ü.-dür 11b-13, 19b-14, 28b-12, 31b-
8, 31b-9, 46b-3

üzün A kulak

ü. 10a-6

üzre T üzere; şekilde

ü. 4a-12, 4b-8, 4b-16, 6b-11, 7b-11,
7b-16, 13b-1, 13b-18, 14a-2, 19b-16,
20a-4, 20a-10, 21b-19, 22a-8, 22a-
11, 22a-11, 22b-11, 22b-12, 23a-4,
23b-10, 23b-18, 24a-5, 24a-14, 24b-
2, 24b-10, 27a-9, 29a-12, 32a-2, 32a-
11, 32a-13, 32a-15, 32a-15, 32b-1,
32b-14, 33a-5, 34a-4, 34a-6, 34a-19,
34a-19, 34b-2, 34b-2, 34b-16, 36a-
11, 36b-4, 36b-9, 37b-16, 38a-2, 39a-
2, 39b-4, 39b-8, 39b-10, 39b-11,
40a-1, 40a-2, 40a-3, 40a-4, 40a-4,
40a-6, 40a-7, 40a-8, 41a-19, 46b-8,
46b-12, 47a-5, 49a-5, 50a-3, 57b-7,

60b-17, 63a-11, 64b-8, 64b-8, 66a-19, 66b-10, 74a-8, 75a-5, 75a-6, 75a-9, 75a-11, 76b-13, 86a-4, 86b-17, 88a-11, 89b-4, 90b-12
 ü.-dür 26b-14, 27a-2, 34a-2, 36b-5, 42a-4, 48b-11, 66b-1, 66b-4, 68b-11
üzüm T üzüm
 ü. 69b-14

V

vācib A vacip, yapılması gerekli olan
 v. 7a-11
 v. ol- 20a-11, 57a-8
 v. ü lāzım ol- 2b-5
vahid A benzeri bulunmayan
 v.-i 3a-6
vāhid A bir; yalnız, tek
 v. 88a-4
 v.-de 7b-11
 v.-dür 88a-5
 v.-i 9b-1
 v.-inde 82b-9
 v.-ün 10b-1, 10b-7, 40b-18, 88a-7
vāhide A tek, bir
 v.-ye 23b-17
vākıf A duran, ayakta duran
 v. 6b-19, 7a-13
vāki A olan, rastlayan

v. ol- 2b-2, 3a-16, 7b-14, 8a-15, 9b-8, 9b-8, 9b-8, 9b-12, 10a-10, 13b-13, 15a-7, 15b-4, 15b-7, 15b-17, 16a-2, 16a-3, 18b-13, 19a-15, 24a-2, 24a-8, 24a-17, 24b-6, 24b-7, 27a-2, 28b-1, 28b-9, 28b-5, 29a-5, 37a-4, 37b-9, 40b-19, 43b-6, 44a-2, 45b-3, 46a-5, 49a-17, 50b-16, 50b-19, 60a-17, 68b-5, 68b-7, 68b-9, 71a-1, 71a-3, 71a-5, 73a-15, 73b-1, 73b-13, 74a-12, 74b-1, 76a-18, 76a-19, 80a-7, 81a-6, 81b-16, 82b-3, 82b-9, 84a-7
vākife A duran, ayakta duran
 v. 29a-1
 v.-dür 29a-6
vakt A vakit, zaman
 v. 9a-2, 23b-8, 24b-10, 25a-5, 35a-12, 35a-14, 38a-3, 38a-6, 40a-11, 42b-7, 45b-3, 61b-4, 62a-11, 63a-8, 64b-2, 64b-13, 71a-2, 80b-5
 v.-de 8a-14, 41b-11, 42a-7, 51a-15, 52a-12, 55b-17, 61b-10, 62b-19, 63b-8, 69b-1, 69b-11, 77b-9, 81a-12
 v.-dür 44a-8, 44a-11, 44b-5, 77b-12
 v.-e 40a-3, 40a-10, 40a-12, 41b-15, 41b-17, 69a-12
 v.-i ‘aşr 77b-11
 v.-i zuhr 77b-11
 v.-inde 48a-8
 v.-ün 56b-3, 56b-5, 56b-6, 56b-7
vaktā-kim A+F ne vakit ki, olduğu vakit

- v. 22a-3
vān (y.a.) vān
v. 2b-6, 53b-10
var T var
v. 20b-4, 20b-5, 21a-11, 21b-10, 28a-2, 67b-4
v. eyle- 1b-6
v.-dur 7a-7, 19b-8, 20a-7, 27b-14, 28a-10, 30a-6, 30b-3, 30b-11, 33a-19, 37b-19, 42a-5, 43a-1, 47b-6, 51a-4, 52b-17, 53a-8, 53b-2, 54a-1, 54a-13, 54b-4, 54b-10, 55a-1, 55a-10
var- T varmak, ulaşmak
v.-dılar 23a-2
v.-ınca 13b-3, 21b-19, 22a-1, 23a-18, 49b-15, 49b-15, 49b-16, 51a-19, 60a-17, 63b-6, 67a-5, 70a-15, 80a-17
vasaṭ A orta, merkez, iç; iki şeyin arası; (astr.) ortalama
v. 35a-4
v.-a 35b-1, 36b-3
v.-da 7a-6, 82b-3
v.-dan 34a-3, 35a-3, 72a-7
v.-ı 52b-19, 53a-11, 53b-5, 54a-4, 54a-16, 54b-11, 74a-1
v.-ı cevvē's-semā 27a-14
v.-ı iklim-i evvel 52b-6
v.-ı istikāmet 47b-3, 48b-12, 49a-6, 49a-10
v.-ı istikāmet ü rucū^c 49a-2
v.-ı ma^c mūre 51a-1
v.-ı rucū^c 47b-3, 48b-15, 49a-8
v.-ı süfliyeyn 49a-1
v.-ı şems 49a-1, 72a-2
v.-ında 6b-6
v.-ından 23a-11, 35a-13, 36b-1, 85b-6
v.-ının 3b-10, 82b-4
v.-larında 6a-19
vasaṭī A (astr.) ortalama
v. 37b-10, 37b-12, 72a-12, 74a-15, 74a-6, 75a-4
v.-den 72a-14, 72b-3
v.-dür 72a-1
v.-i 34a-15
v.-si 75a-8
vasaṭīyye A (astr.) ortalama
v. 37b-9, 37b-11, 38a-2
v.-ye 72b-5
vāṣıl A ulaşan, varan
v. ol- 9b-2, 11b-2, 49b-11, 49b-17, 50a-3, 50b-3, 80a-11, 85b-6
vāṣıt (y.a.) vāṣıt, Basra ile Bağdat arasında bir şehir
v. 53a-17
vāṣıta A iki şeyi birbirine bitişiren üçüncü
v.-i 'adediyye 39a-9
vaşl A birleştirme, ulaştırma
v. èt- 5a-4, 77a-12
v. olın- 3b-13, 14b-7, 14b-19, 15b-2, 28a-5
vaṭan A vatan, yurt
v.-ı aşlı 79a-12

vaz' A konum

v. ét- 43b-5, 71a-11, 71a-15, 76a-17

v.-a 71a-17

v.-da 13b-17, 69a-8

v.-ı 22a-15, 78a-5

v.-ı evvel 64a-3

v.-ı felekü'l-burûc 62a-10, 62a-14

v.-ı mu' ayyen 71a-16

ve A ve; (mat.) artı

v. 2505 kez

vech A şekil, yüz, çehre; sebep

v. 46b-2

v.-i 11b-11, 12a-8, 27a-18, 39b-3,

40b-10, 44a-3, 46a-2, 52a-7, 57b-6,

68b-13, 77a-10, 77b-4

v.-i arz: yeryüzü 10a-11

v.-i külli: bütün yönleriyle 57b-7

v.-i mezkûre 41a-19

v.-ile 3b-13, 3b-15, 4a-10, 4b-1, 4b-

10, 4b-14, 5b-6, 5b-9, 10b-1, 10b-9,

10b-2, 10b-4, 10b-5, 17b-8, 29b-15,

30a-9, 34a-10, 34a-13, 41a-12, 45b-

5, 51b-2, 61b-14, 62a-10, 68b-14,

70a-14, 71b-17, 72a-10, 77b-17, 78a-

10, 80b-2

v.-iledür 10b-6, 12a-2, 13a-2, 17a-

11, 17b-2, 17b-19, 42a-5, 48a-5, 49a-

15, 55a-13, 71a-7, 76a-10, 82b-19,

83b-6, 83b-12, 84a-9, 87a-15, 90a-4

v.-i tesmiye 6a-7, 12b-9, 16b-16,

39a-7

vefât A ölüm

v.-ından 75b-11

vehhâb A fazla bağışlayan (Allah)

v. 94b-1

velâ A yakınlık

v. 66a-19

v. (hilâf-ı v.) 66b-1

ve'l-hâşıl A kısacası

v. 51b-8

venn Ç Ven, on bin yıl

v.-i nâkış 76b-14, 76b-17

v.-i temâm 76b-13, 76b-14, 76b-16

vêr- T vermek

v.-eler 57a-17

v.-ilür 8b-16, 49b-7

v.-mek 28b-7, 28b-10

v.-mişdür 8a-4

v.-mişler 57b-1

v.-üp 57a-19

v.-ürler 76b-10

vesîle A sebep

v.-si 35b-10

vetedü'l-arz A (astr.) dördüncü ev,

Güneş'in günlük yörüngesinin ufkun

altında meridyen üzerinde bulunduğu

nokta, bk. râbi'

v. 15a-4

v.-da 70a-14

vetedü's-semâ A (astr.) onuncu ev,

Güneş'in günlük yörüngesinin ufkun

üzerinde meridyende bulunduğu

nokta, bk. ' aşir

v. 15a-3

veter A (geo.) giriş

v. 4a-1, 84a-19, 85b-4, 86a-7, 86b-16

v.-i 65b-11, 84a-1, 84a-11, 85b-12

v.-i 85b-16

v.-i 86a-3

v.-i hâdde 65b-11

v.-i haķikî 84b-5, 84b-7, 84b-11, 85a-2, 85a-6

v.-i iştîlâhî 84b-18

v.-i kıyime 65b-11

v.-i meyl-i küllî 83b-13, 83b-17, 86b-18

v.-üñ 85b-1, 85b-6

veyā A+F veya

v. 4a-5, 4a-9, 4b-5, 6b-16, 12a-1, 13b-12, 14b-11, 14b-13, 16a-19, 16a-16, 16a-17, 20b-18, 26a-6, 28b-8, 28b-8, 28b-11, 37b-11, 39a-15, 50a-2, 54b-4, 67a-1, 71a-16, 71b-14, 73a-2, 73a-2, 73a-3, 76b-7, 77a-1, 77b-13, 77b-10, 78b-12, 79a-1, 79a-1, 79a-2, 79a-4, 81a-14, 82b-8, 87a-2, 87a-3, 87a-6

veyāhūd A+F yahut

v. 21a-4, 29a-17, 50b-10, 78b-12, 79a-2

vihād A vadiler, uçurumlar

v. 10a-11, 11a-14, 51a-7

v.-i ğâyire 9b-19

vilāyet A vilayet, il

v.-i āzerbāycān 2b-6

v.-i ĥorasāndan 2b-11

v.-i ‘acem ü rûm u maġrib 71b-6

vuhûş A daġlılar, vahşiler

v. 54b-8

v.-a 55a-11

vukû‘ A olma, meydana gelme

v. bul- 34b-14, 55b-2, 73a-2

v.-i 68b-10

vustānî A merkezî

v. 24a-5, 24a-9, 25a-1, 25a-12

v.-de 25a-19

v.-den 24a-7

v.-ye 23b-11

vuşûl A birleşme, kavuşma, ulaşma

v.-i 12a-16

v.-inde 55b-16

v.-ine 46a-6

vü F ve

v. 12 kez

vücüd A vücut; varlık

v.-i 1b-6

v.-i biĥār 9a-1

v.-i irşād 23b-1

Y

yā A ey!

y. 2a-15

yā F ya, veya

y. 3b-7, 3b-11, 3b-11, 5a-5, 5a-5, 13a-3, 14a-5, 14a-11, 15a-6, 15a-15, 16a-19, 20b-15, 20b-16, 20b-17, 21a-2, 21a-3, 21a-1, 65b-7, 73a-2

yāhūd F veya

y. 13b-19, 20b-18, 21a-2, 21a-4, 22a-1, 22a-1, 23b-17, 64a-19

yan T yan; dış

y.-ına 27b-4

yanında T bir şeye, bir kimseye göre, nispetle

y. 11b-5, 12a-2, 17b-11, 17b-15, 17b-16, 26b-17, 38b-8, 39a-10, 48b-2, 48b-8, 48b-8, 51a-15, 55a-5, 71b-7, 71b-8, 71b-14, 71b-15, 72a-17, 72a-18, 77b-12, 77b-14, 85b-7, 85b-8

ya'nī A yani

y. 3a-13, 3b-5, 3b-13, 4a-18, 5b-4, 6a-3, 6a-9, 8b-2, 8b-4, 8b-14, 8b-17, 9a-18, 10a-6, 10b-4, 11b-4, 17b-16, 18b-1, 19a-14, 20b-5, 21b-15, 21b-17, 22a-6, 22b-19, 25a-15, 25b-5, 26b-3, 27a-2, 27a-13, 27b-2, 27b-11, 27b-19, 28a-4, 28b-16, 29a-15, 30a-3, 30a-13, 30b-13, 31b-5, 32b-19, 33b-5, 35a-2, 35a-12, 35a-14, 36a-19, 36b-2, 37a-3, 37a-10, 38b-10, 40b-18, 43b-10, 46b-10, 46b-15, 47b-7, 47b-19, 49a-1, 51a-17, 53a-14, 53a-16, 53a-18, 54a-9, 59a-14, 60a-3, 60a-9, 60a-11, 60a-17, 60b-16, 60b-19, 61b-3, 62b-5, 63a-2, 65a-2, 65b-8, 66a-3, 66a-9, 66a-11, 66b-1, 67a-9, 67b-1, 68a-1, 68a-14, 70b-8, 71a-12, 71a-15, 72b-13, 74b-2,

76a-10, 76a-13, 77a-3, 77a-11, 77a-17, 79a-16, 79a-17, 79b-2, 79b-3, 79b-4, 79b-6, 80b-4, 81b-7, 81b-14, 82a-16, 82b-7, 82b-3, 83a-1, 83b-5, 83b-8, 83b-18, 84a-2, 84a-4, 84a-14, 84b-8, 84b-11, 85a-3, 85a-5, 85a-8, 85a-12, 85a-14, 85b-3, 87b-3, 87b-9, 88a-17, 88b-1, 88b-4, 88b-7, 88b-10, 88b-18, 89a-2, 89a-5, 88b-14, 90a-10, 90a-11, 90a-12, 90a-15, 90a-17, 90a-19, 90b-1, 90b-2, 90b-9

yarat- T yaratmak

y.-dı 1b-7, 1b-13

yat- T yatmak, uzanmak

y.-mış 52a-9

yè- T yemek

y.-rler 8b-13

ye'cūc A Ye'cūc

y. ve me'cūc 54b-9

yèdi T 7

y. 13a-1, 32a-1, 42b-17, 43a-19, 52a-17, 75b-14, 77b-3, 77b-6, 82a-19, 82b-3, 83b-6

y.-nüñ 82a-16

y.-si 75a-2

y.-ye 82b-14, 85a-4, 85b-3

yèdinci T yedi sayısının sıra sıfatı

y. 6a-13, 21b-8, 75a-14

y.-de 51b-7

yèdişer T yedi sayısının üleştirme sayı sıfatı

y.-den 74a-9

yèdi biñ T 7.000

y. b. 9b-15

yèdi yüz otuz bir T 731

y. 90a-10

yèdi yüz toksan üç T 793

y. 74b-14, 74a-7

yèdi yüz yètmiş biñ altı yüz yètmiş èki T 772.672

y. 88b-11

yèdi yüz yètmiş èki T 772

y. 74a-14

yèg T iyi, üstün, yeğ

y.-dür 2b-9

yègirmi T 20

y. 8b-15, 40b-3, 48a-4, 52b-16, 52b-19, 55a-3, 72a-2, 74b-6, 74b-7, 79b-6, 88a-17, 90a-12, 90b-5

y.-ye 90b-8

yègirmi altı T 26

y. 27b-2, 32a-5, 43b-6, 84a-15, 84b-1, 84b-17, 86b-1

yègirmi altıncı T 26 sayısının sıra sıfatı

y. 75a-16

yègirmi altı biñ üç yüz kırk T 26.340

y. 89a-5

yègirmi altı biñ üç yüz otuz dört T 26.334

y. 89a-1

yègirmi altı biñ üç yüz yègirmi sekiz T 26.328

y. 88b-17

yègirmi beş T 25

y. 43b-9, 51a-19, 51b-14, 53b-19, 76b-15

yègirmi beş biñ èki yüz T 25.200

y. 18b-12, 19a-7

yègirmi biñ T 20.000

y. kerre biñ 82b-16

yègirmi biñ dört yüz T 20.400

y. 82a-1

yègirmi bir T 21

y. 27b-8, 43b-8, 55a-9, 74a-14, 79a-17, 84b-12

y.-i 28b-13

yègirmi birinci T 21 sayısının sıra sıfatı

y. 75a-15

yègirmi dördüncü T 24 sayısının sıra sıfatı

y. 75a-15

yègirmi dört (d) T 24

y. 10a-17, 18b-7, 18b-8, 19b-1, 19b-3, 19b-4, 19b-6, 19b-7, 31b-5, 31b-15, 32b-9, 46b-7, 53a-2, 72b-4, 74b-5, 82a-9, 84a-14, 84a-19, 84b-16, 86a-18, 86b-7, 86b-9

y.-den 74b-17

y.-dür 17b-18, 49b-19

y.-i 74b-17

yègirmi dört biñ A 24.000

y. 7a-10, 81b-9, 82a-5

yègirmi èki T 22

y. 31b-15, 41a-7, 43b-9, 46b-8, 53b-2, 53b-19, 74a-4, 81b-5, 82b-1, 85a-14, 86a-8, 88a-19, 88b-6

y.-nün 82b-5

y.-ye 82a-16, 82b-12

y.-ye 85a-3, 85b-3

yègirmi sekiz T 28

y. 27b-16, 32a-3, 32a-10, 43b-11, 62b-6, 75b-16, 76a-4, 90a-10, 90a-14

y.-i 74a-9

yègirmi sekiz biñ T 28.000

y. 83a-4

yègirmi toñuz T 29

y. 40b-7, 43b-7, 48a-2, 62b-5, 62b-6, 73b-7, 74a-2, 74a-6, 75a-10, 75a-12, 75b-18, 85b-19, 86a-6, 86a-9, 90a-12

yègirmi toñuzar T 29 sayısının üleştirme sayı sıfatı

y. 73b-9

yègirmi toñuzıncı T 29 sayısının sıra sıfatı

y. 75a-16

yègirmi üç T 23

y. 19b-11, 19b-14, 19b-17, 26a-3, 40b-5, 55a-12, 83b-19, 84b-8, 84b-11, 85a-6, 85b-19, 86a-15, 88b-14, 90b-14

yègirmi üçıncı T 23 sayısının sıra sıfatı

y. 81a-14

yègirmi üç biñ T 23.000

y. kerre biñ 88b-14

yègirmi üç biñ yèdi yüz altmış T 23.760

y. 19a-3

yègirmi yèdi T 27

y. 27a-18, 31b-14, 53a-7, 53a-8, 53a-10, 84b-9

yègirmi yèdi biñ toñuz yüz otuz dört T 27.934

y. 88b-8

yekşenbih F haftanın birinci günü, pazar günü

y. 73b-15, 73b-18

yemın A sağ, sağ taraf

y.-i 52a-8

yengeç T yengeç

y. 27a-16

yèr T yer; yeryüzü

y. 1b-7, 43a-9, 51a-4

y.-de 40a-5, 58b-8, 78a-5

y.-den 54b-17

y.-dür 54b-11, 54b-14

y.-e 28a-3, 52b-4, 56b-1, 60b-2

y.-inden 27b-13

yèrine T yerine

y. 75a-18, 76a-18, 76a-18

y.-dür 13a-2

yesİR A az

y.-de 3a-15

yeşil T yeşil (renk)

y. 51b-7

yètmiř T 70

y. 9b-14, 18b-11, 19a-4, 19a-5, 61a-14

y tmiŐ ekİ T 72

y. 72b-15

y tmiŐ t kuz T 79

y. 48a-1

y tmiŐ  t  T 73

y. 85a-5

y tmiŐ y di T 77

y. 79a-16

yevm A g n

y. 74a-2, 74a-4, 74a-5, 74a-6, 75a-1

y.-e 75a-1

y.-i 74b-13

y.-i cum' a 49b-12

y.-i h m s 49b-11

y.-i sebt 49b-18

y.-ine 74b-12

y.- n 74a-9, 75b-12

yevmen fe-yevmen A g nden g ne,
gittik e

y. 2a-12

yezd (y.a.) yezd, İnan'da bir Şehir

y. 53a-18

yezdcerd bin Őehriy r (k.a.)

Yezdicerd bin Őehriy r

y. b. Ő.-dur 75b-2

yıl T yıl, bk. s l, sene

y. 20a-7, 20a-9, 21a-17, 64b-6, 75b-11, 76b-13, 76b-15, 76b-18

y.-a 9b-15, 20a-14

y.-da 9b-14, 18b-11, 18b-12, 19a-1, 19a-1, 19a-3, 19a-4, 19a-5, 19a-7, 20a-10, 21b-17, 22b-4, 22b-6, 22b-8, 31b-2, 56a-17, 76b-12

y.-dur 23b-1, 25b-1

y.-ına 76b-11

y.-ları 76b-17

y.-uŋ 23a-6

yine T yine, yeniden

y. 5b-13, 7a-19, 9b-16, 13a-9, 14b-12, 16b-6, 17b-18, 20b-16, 20b-17, 21a-9, 22a-1, 22a-3, 22a-9, 24a-13, 25a-6, 25a,17, 29a-8, 29a-13, 34b-19, 35b-5, 36a-15, 39a-6, 40a-14, 40a-14, 41a-3, 41b-18, 42a-13, 42a-14, 42a-16, 42a-17, 42a-18, 42b-9, 42b-10, 42b-11, 42b-11, 42b-12, 42b-13, 45a-17, 45a-19, 46a-2, 47a-10, 49a-8, 49a-10, 49b-11, 49b-16, 49b-16, 49b-17, 50a-3, 50a-5, 55a-9, 58b-8, 59a-7, 60a-13, 65b-14, 68a-4, 71a-13, 71a-17, 71b-2, 72a-17, 72b-6, 73b-9, 74a-6, 75a-5, 75a-19, 75b-15, 76a-19, 79b-9, 79b-17, 79b-19, 81a-19, 81b-1, 82a-10, 83a-14, 83a-16, 85a-2, 86b-6, 86b-11, 87a-7, 88a-4, 88a-5, 88a-8, 89b-4, 90a-6, 90b-10

yok (ġ) T yok

y.-dur 6b-8, 7b-12, 10a-13, 18b-5, 20a-18, 30a-5, 30a-17, 30b-7, 41a-11, 42a-3, 42b-19, 56b-14, 89a-10, 89a-18

y.-ı 1b-6
yoksa T aksi takdirde
y. 20a-2
yumurda T yumurta
y. 10a-7
yumurtla- T tavuk, kuş vb. yumurta yapmak
y.-r 10a-7
yümn A uğur, mut, bereket
y.-i iḳbāl 2b-4
yüz T yüzey, satıh
y.-inde 29a-5, 45b-8
y.-ini 45b-4
yüz T 100
y. 7a-9, 18b-18, 83b-2
yüz beş T yüz beş
y. 47b-15
yüz elli T 150
y. 43b-12
yüz elli altı T 156
y. 86b-4
yüz on beş T 115
y. 86b-9
yüz on dört T 114
y. 84b-3
yüz on sekiz biḳ dört yüz elli yedi T 118.457
y. 87a-12
yüz seksen T 180
y. 26b-1, 51b-15
yüz seksen eki T 182
y. 90a-13

yüz seksen sekiz T 188

y. 90a-16

yüz toḳsan yedi T 197

y. 90a-2

yüz toḳuz T 109

y. 86b-14, 87a-13, 90b-2

yüz yegirmi T 120

y. 13a-7, 84a-18

Z - Ẓ - Ž - Ẓ̌

zābiḩ A (astr.) Ay'ın yirmi ikinci konağı

z. 32a-8

zābil (y.a.) zābil

z. 53a-19

zabṭ A kaydetme; sıkı tutma

ž. 34a-2

ž. ét- 30a-1, 73a-4

ž. olın- 72b-12

ž.-ı 17b-18

za'f A güçsüzlük

ž.-ı 12a-3

zafār (y.a.) zafār

z. 52b-12

zāhib A bir fikre uyan, giden

z. ol- 18b-15, 20b-10, 22b-18, 30a-2, 32b-3, 34b-11, 85a-1

zāhir A görünen, açık

z. 2a-2, 2b-17, 7a-7, 12b-3, 22b-1, 27b-13, 29a-11, 55b-5, 58a-6, 58a-14, 58b-2, 58b-12, 58b-19, 59a-5,

59a-6, 59a-9, 59a-11, 59a-14, 59a-16, 59a-19, 59b-3, 59b-5, 59b-11, 59b-18, 60a-6, 60a-8, 60b-5, 60b-10, 60b-18, 60b-18, 61a-5, 61a-10, 63b-5, 64a-15, 66a-10, 67a-6, 67a-10, 67b-17, 68a-2, 68a-11, 68a-15, 90a-3
 z. ol- 8a-6, 25a-11, 46a-1, 46b-2, 48b-17, 51b-4, 51b-7, 60a-13, 62b-2, 63b-10, 69a-6, 69a-13, 69b-5, 69b-6, 71a-6, 74a-11
 z.-de 59b-4, 69b-1
 z.-dedür 58b-5
 z.-den 67a-5, 67b-10
 z.-dür 7a-8, 7a-16, 12a-5, 19b-19, 23a-14, 31b-10, 60b-3
 z.-i 10b-15, 50b-19, 58a-15, 58a-18, 61b-7, 62a-12, 63a-1, 71a-10
 z.-i felekü'l-burüc 61a-9, 62a-13, 63a-7, 63b-6
 z.-in 15a-4, 15a-13
 z.-inden 58b-1
 z.-ün 59b-15, 61a-2
zāhir A görünen, açık, belli
 z ü mer'î 14b-2
zahr A arka, sırt
 z.-ı 27a-8, 27a-18, 27b-17
zākiyyāt A saf, doğru, temiz hareketler
 z. 1b-10
zālām A karanlık
 z. 12b-15, 70b-10
 z.-dan 68b-18

zamān A zaman, müddet, devir
 z. 2a-6, 2b-17, 10b-18, 21a-17, 77b-10
 z.-a 8b-14, 22b-13, 42a-10, 42a-12, 42a-15, 42a-17, 42b-6, 42b-8, 42b-13, 43a-8, 43a-10, 43a-14, 48b-1, 48b-2, 48b-17, 49a-8, 49a-10, 69a-15
 z.-da 3a-2, 5b-9, 8a-13, 8b-4, 9b-11, 9b-16, 10b-13, 11a-7, 18b-7, 20b-9, 25b-11, 35a-3, 35a-4, 42b-2, 43a-3, 49b-2, 59b-17, 61b-9, 69b-3, 76a-17, 78a-4
 z.-dan 8b-14, 10b-14, 10b-15, 11a-9, 47a-10
 z.-dur 56a-18
 z.-ı 59b-12, 59b-13
 z.-ı ferāgat 2b-8
 z.-ı mu' teddün bih 5a-17
 z.-ı müfāraḳat 74b-2, 74b-5
 z.-ı raṣad-ı uluḡ beḡ 28b-1
 z.-ı yesīr 3a-15
 z.-ıla 9b-7
 z.-ına 71a-14, 71a-17
 z.-ında 19b-4, 20a-7, 20a-12, 20a-16, 22a-6, 22b-6, 22b-7, 22b-8, 22b-10, 22a-9, 55a-2, 69b-7
 z.-ından 22b-13, 71a-13, 71a-17
 z.-ının 3a-6, 22b-14, 30a-1
 z.-larda 8a-18, 72b-19
 z.-larında 23a-7
 z.-uḡ 8b-7
zamm A (mat.) ekleme, toplama

z. ét- 74b-14, 82b-11, 83a-3, 87b-2,
87b-11

z. olun- 75a-6, 87a-18

zann A sanı

z. 22b-2

z. ét- 19a-19, 22a-11, 54a-7

z. eyle- 22a-4

z. olun- 8b-9, 12b-11, 22b-15

z.-ı bāṭıl 80b-10

zār F zayıf, dermansız

z. 2a-14

zarb A (mat.) çarpma

z. 82b-8, 88a-5

z. ét- 82b-4, 82b-10, 83a-2, 87a-2,
87a-6, 87a-2, 87b-1, 87b-11, 87b-12,
87b-13, 89b-15

z. olun- 82b-12, 82b-13, 83a-4, 83a-7,
83a-8, 83a-10, 83a-11, 84b-6, 85a-3,
85a-3, 85a-7, 85a-16, 85b-2, 85b-3,
87a-18, 87b-3, 87b-19, 88a-5, 88a-
14, 90b-7

z.-a 82b-11, 83a-3

z.-dan 87a-4

z.-ı 87b-13

zarūrī A gerekli

z. 25b-7

zāt A sahip; kendi

z.-ı mebd³-i meyl-i müstakīm 7b-10

z.-ı zevāyib 27b-14

zāt-ı şerīf A soylu, kutsal kişi

z. ş.-i 2a-12

zav³ A aydınlık, ışık

z.-i 45a-10

z.-i āfītāb 46a-5

z.-i şānī 70b-13

z.-i şems 68b-5

zāviye A (geo.) köşe; aç

z. 4a-16, 34b-8, 34b-15, 36a-10, 37a-
2, 50b-15

z.-i 36a-9

z.-i hāne 4b-6

z.-i iḥtilāf-ı manzar 44a-6

z.-i irtifā^c-ı ḥaḳīkī 44a-7

z.-i kāyime 4b-9, 50b-15

z.-i maşrıḳ u mağrib 70a-18

z.-i muḥtelife 4b-3

z.-i müşelleş 4a-18

z.-i mütesāviye 4b-2

z.-i ‘uzlet 2b-10

z.-i re³-s-i maḥrūṭī 4b-6

z.-i şarḳiyye 70b-1, 70b-2

z.-i teḳāṭu^c 44a-5

z.-i zū-erba^c at-i azlā^c 4a-19

z.-i zū-ḥamset-i azlā^c 4a-19

z.-lere 4b-2

z.-nüñ 36a-12, 36a-15, 37a-6

z.-sin 5b-8

zāviye-i ta^cdīl A (astr.) düzeltim
açısı

z. 34b-9, 34b-13

zāyil A yok olan, sona eren

z. ol- 23b-6, 25a-6, 25a-14, 69a-15

zebān-ı fārsī F Farsça, Fars dili

z. f.-de 3a-4

zēbīd (y.a.) zēbīd

z. 52b-11

zekāen A zekâ bakımından

z. 57a-9

zelzele A deprem

z. 73a-3

zemherīriyye A gündönümünden sonraki soğuklar

z.-i (ṭabaḳa-i z.-i bāride) 12a-15

zemīn F yer, yeryüzü

z. 49a-15, 50a-8, 71b-7, 77b-19, 81b-7, 82a-11, 83a-6, 87b-5, 87b-6

z. ü zamān 2a-6

z.-de 2a-15, 81b-7

z.-den 50b-5, 50b-14, 50b-17

z.-dür 6a-1, 90a-2, 89b-19, 90a-11, 90a-14, 90a-16, 90a-18, 90b-1, 90b-13, 90b-14

z.-i 49a-11, 49a-14, 77b-17, 78a-2

z.-i māh 46a-5

z.-inüñ 50b-4

z.-ünñ 87b-10, 90a-11, 90b-1, 90b-2

zemistān F (astr.) kış

z.-dur 56b-5

zenc (y.a.) zenc: Etiyopya

z. 56b-18

z. ü ḥabeşe 51a-18, 56b-19

zeneb A (astr.) iniş düğümü krş. re's; kuyruk

z. 41a-18, 41a-19

z.-den 42a-13, 43a-12, 45b-2

z.-e 42a-12, 43a-11

z.-i 41b-3, 43b-12

z.-i ṭāvus 51b-9

z.-ine 27b-18

z.-ünñ 42a-7, 43a-4

zerre A çok küçük parçacık

z. 1b-5

zēvātü'l-eznāb A (astr.) kuyruklu yıldızlar

z. 7b-9, 12b-1

zēvāyā A (geo.) açılar

z.-yı mütesāvī 5b-3

zēvāyib F püskül

z. 27b-14

zevk A zevk

z.-e 89a-19

zıdd A karşıt, ters

z.-ından 8b-10

zıf A (mat.) iki misli, iki katı

z.-ı 7b-1, 24b-8, 77b-15, 78a-15

z.-ı hareket-i merkez-i şems 47a-4

z.-ı meyl-i küllī 60a-15

z.-ı ta' dīlü'n-nehār 16a-2

z.-ıdur 31b-12, 49a-5

z.-ında 23a-6

z.-ından 22b-14

zıl' A (geo.) kenar

z.-ı mezkūr 70b-4

z.-ı şarkıyye 70b-2

z.-ı 19b-5

zıl'eyn A (geo.) iki kenar

z.-i āḫireyn 70a-17

- zıl^c-ı** **zī-ḥamsete** ‘aşer A (geo.)
onbeşgen
z. 19b-5
- zıll** A gölge bk. sāye
z. 68b-9, 76b-19, 77a-1, 77a-5, 77b-13
z. düş- 51a-16
z.-e 78a-17, 78a-18
z.-i arz 68b-14
z.-i mezkūr 69a-1
z.-i şems 68b-7
z.-i 72b-11, 78a-7
z.-i miqyās 81a-17, 81b-1
z.-uḡ 68b-10
z.-üḡ 77a-12, 77a-19, 81b-1
- zıll-i evvel** A (mat.) tanjant bk. zıll-i ma^ckūs
z. 77a-8, 77a-11, 77a-13, 77a-16
- zıll-i mahrūt** A (astr.) gölge konisi
z. m.-a 70a-15
- zıll-i mahrūtī** A (astr.) gölge konisi
z. 70a-19
z. m.-nüḡ 70a-18
- zıll-i ma^ckūs** A (mat.) tanjant bk.
zıll-i evvel
z. 77a-9
- zıll-i müstevī** A (mat.) kotanjant, bk.
zıll-i şānī
z. 77a-10, 77a-11
- zıll-i şānī** A (mat.) kotanjant, bk.
zıll-i müstevī
- z. 77a-9, 77a-11, 77a-16, 77a-17, 77b-2, 77b-7, 77b-9
- zımn** A dolayısıyla, için
z.-ında 5a-15
- zībā** F güzel
z.-yı 48b-6
- zīc** A (astr.) astronomik çizelgeler
z.-den 86a-9
z.-e 73b-13
z.-inde 29b-17, 47a-14
- zīc-i cedīd** (e.a.) Zīc-i Cedīd
z. c.-de 37a-12
z. c.-i 43b-4
- zīc-i ḥākānī** (e.a.) Hākānī Zīci
z. ḡ.-de 84b-14
z. ḡ -den 84b-10
- zīc-i uluḡ bēg** (e.a.) Uluḡ Bey Zīci
z. u. b.-de 74a-1, 84a-4, 85b-18, 86a-17
- zihī** A ne güzel, ne hoş
z. 1b-8
- zihn** A zihin
z.-i müstaḡīm 57b-6
- zihnen** A zihince
z. 57a-9
- zī-ḡarneyn** A erkek
z.-i ḡanem 27a-7
z.-dür 27b-17
- zıkr** A anma, söyleme, sözünü etme; bölüm
z. 40a-19

z. èt- 8a-2, 10a-7, 14a-4, 17a-2, 17a-5, 17a-6, 17a-9, 17a-15, 17a-18, 17b-4, 17b-5, 17b-6, 17b-7, 17b-8, 17b-15, 24b-2, 25a-11, 25a-15, 29a-5, 29a-18, 47a-15, 51a-12, 55a-8, 57a-2, 57a-14, 70a-14, 76a-14, 79b-17, 81a-8, 84b-13, 87b-16, 89a-18

z. eyle- 80a-8

z. ol- 7b-5, 7b-6, 7b-8, 16a-18, 22b-13, 26a-4, 26b-1, 26b-5, 35b-10, 51a-8, 57a-3, 61a-2, 66a-13, 66a-17, 69b-3, 69b-4, 86a-3

z. olın- 7b-19, 8a-7, 9b-3, 12b-12, 16a-12, 19a-11, 20b-19, 23b-1, 24a-14, 27a-3, 28a-8, 28a-14, 28b-4, 28b-5, 28b-13, 28b-18, 30a-14, 32a-9, 32a-10, 37a-2, 37a-11, 37b-19, 38a-4, 39a-6, 39b-8, 40a-1, 41a-8, 41a-12, 42b-19, 43b-18, 47b-2, 49a-16, 50b-1, 51b-2, 52a-16, 52b-9, 55a-12, 55b-7, 56a-19, 58b-16, 63a-11, 66a-6, 68b-4, 68b-19, 74b-1, 75a-8, 75b-9, 76a-1, 76a-13, 76a-15, 76b-16, 79a-4, 79a-15, 80b-1, 81a-9, 80a-15, 81a-19, 82a-4, 82a-17, 82b-6, 82b-15, 83a-15, 84b-18, 85a-17, 85a-19, 85b-16, 86a-4, 86a-7, 86b-17, 87a-10, 87a-14, 87b-5, 87b-14, 87b-15, 88a-13, 88a-14, 89b-16, 90a-3, 90a-9, 90b-17

z.-den 73b-11

z.-i 43b-2

z.-inde 16b-19, 17b-11, 51a-17

zi'l-ħicce A Ay takviminin on ikinci ayı, kurban ayı

z. 94b-2

z. 75a-13

zincān (y.a.) zīncān

z. 53b-11

zīrā F çünkü

z. 6b-3, 6b-5, 7a-1, 7a-8, 7b-5, 7b-11, 7b-13, 7b-16, 8a-10, 8a-13, 8a-17, 8b-10, 9a-2, 9a-6, 9b-1, 9b-5, 9b-13, 10a-13, 10b-2, 10b-6, 12b-6, 13b-16, 13b-15, 14a-1, 17a-1, 17b-4, 17b-8, 19a-16, 19b-3, 19b-6, 19b-7, 19b-19, 20a-3, 20a-5, 20a-13, 20b-7, 21a-1, 22b-12, 22b-2, 23a-15, 24a-18, 25a-9, 25b-10, 25b-14, 25b-12, 26b-13, 27a-1, 29a-8, 29a-14, 32a-3, 34b-6, 35a-7, 35b-4, 36a-1, 36b-3, 36b-8, 38a-4, 39a-8, 39a-3, 39b-5, 41a-11, 42a-3, 48b-19, 50a-9, 51a-15, 52a-8, 55b-8, 56b-9, 56b-11, 57a-4, 56b-16, 58b-5, 64b-11, 64b-12, 65b-10, 69a-13, 69b-2, 69b-6, 69b-9, 69b-17, 70a-2, 71b-11, 72b-2, 73b-2, 74a-10, 74a-16, 74b-5, 78a-15, 80a-19, 80b-11, 81b-6, 82a-14, 84b-13, 88a-4, 88a-12, 89a-7, 89a-13, 89a-18, 89b-11, 90a-7, 90b-4

zīrā^c A (mat.) bir uzunluk ölçüsü, 1/3000 mīl

z. 10b-2, 10b-7, 55b-13, 82a-6, 82a-6, 87b-18, 88a-1

z.-a 10a-18, 10b-3, 10b-6, 10b-9, 82a-9

z.-dur 82a-9

z.-uñ 10b-11

zīrā' A (astr.) Ay'ın yedinci konağı, İkiz ve Pâye yıldızlarından oluşan yıldız kümesi

z. 32a-6

zīrve A (astr.) doruk, apoje bk. evc, bu' d-ı eb' ad

z. 42a-8, 42a-14, 42a-19, 42b-4, 42b-10

z. vü ḥaẓīẓ 42a-6, 42b-7, 42b-14, 43a-2

z. vü ḥaẓīẓ-i mer'î 36a-4, 38b-6

z.-de 47b-2

z.-den 36a-7, 36b-1, 39a-15

z.-i eflākden 2a-11

z.-i mer'iyye 36a-3, 36a-6, 37b-12, 37b-17

z.-i vasaṭiyye 37b-9, 37b-11, 38a-2

z.-ye 36b-2, 40a-14

zīrveteyn A (astr.) iki doruk

z. 38a-10

z.-üñ 38a-8

zīyā A ışık, aydınlık

z. 12b-15, 68b-18

z.-yı mustaṭīl 71a-3

z.-yı şems 1b-4

zīyāde A artma; artan, fazla kalan

z. 4a-5, 4a-9, 8b-4, 9a-5, 19b-9, 21a-6, 21a-7, 21a-17, 22b-7, 22b-8, 24b-9, 31b-3, 34b-4, 36a-16, 37a-6, 44b-17, 49b-5, 51b-19, 52b-1, 56a-16,

57a-18, 57b-14, 57b-16, 59b-2, 65b-4, 65b-6, 65b-7, 65b-8, 65b-17, 66a-13, 67a-18, 69b-4, 70a-2, 70a-5, 70a-9, 72a-7, 72a-13, 73a-7, 73b-5, 73b-7, 73b-8, 73b-10, 74b-15, 74b-17, 76b-6, 79b-1, 80b-5, 81a-18, 81b-15

z. èt- 29b-19, 35a-4, 36b-6, 72b-13, 76b-8

z. eyle- 86b-8

z. ol- 8a-12, 8a-12, 8a-13, 10b-13, 10b-14, 10b-19, 11a-9, 21b-2, 38a-12, 40a-7, 44a-11, 45a-13, 51b-4, 51b-5, 51b-7, 58b-9, 60a-19, 62a-6, 65b-9, 70a-3, 70a-9, 75a-2, 77a-14, 77a-18, 77b-13

z. olin- 76b-15

z.-de 21a-3

z.-dür 22b-15, 25b-1, 47b-6, 47b-19, 48a-4, 51a-6, 59a-17, 86b-4

z.-nüñ 4b-5

z.-si 11a-10, 18b-9, 68b-17

z.-sinden 5b-15

z.-sini 75b-4

z.-sinüñ 86b-5

z.-siz 75b-12

zū-erba' at-i azlā' A (geo.) dörtgen

z. 4a-7, 4a-19

zū-ḥamset-i azlā' A (geo.) beşgen

z. 4a-8, 4a-19

zubānā A (astr.) Ay'ın on altıncı konağı

z. 32a-7

zuhal A (astr.) Satürn, altıncı gezegen, bk. keyvān; naḥsü'l-ekber

z. 30a-3, 43b-11, 90a-12

z.-de 41b-6, 42b-15

z.-e 6a-10

z.-ünj 31b-12, 40b-7, 41a-4

zühr A öğle

z. 77b-11

zuhūr A görünme, ortaya çıkma; parıldama

z. ét- 4a-18, 4b-2, 4b-4, 4b-6, 4a-15, 12a-4, 12b-2, 34b-8, 37a-13, 41b-4, 66b-15

z. eyle- 60a-10

z.-a gel- 73a-3

z.-ı 20a-18

z.-ında 69a-9

zulmet A karanlık

z. 70b-11

z. ü nūr 12b-10

zu'm A yanlış zan, sanı; şüphe

z. ét- 19b-2, 20b-11, 21b-15

zübne A (astr.) Ay'ın on birinci konağı, Aslan takımyıldızındaki Aslansırtı ve Chertan yıldızlarından oluşan yıldız kümesi

z. 32a-7

zühre A (astr.) Venüs, üçüncü gezegen, bk. sa' dü'l-aşğar

z. 41b-1, 42a-1, 43a-9, 43b-9, 43b-15, 49a-3, 89a-13, 90a-18

z.-de 42b-17, 43a-18, 69a-2

z.-nünj 17a-14, 31b-11, 32b-7, 33a-18, 40b-9, 41a-6, 41b-14, 42b-4, 42b-10

z.-ye 6a-14

zürā A (astr.) düğümler, iniş ve çıkış düğümleri

z.-yı tedāvīr 47a-18

zürkat A mavi, mavimtırak [renk]

z. 12b-10

KAYNAKÇA

- ‘Abdullah Pervîz, *Mirkâtü’s-semâ*. Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, nu. 2312: Yz.
- Adivar, A. A. (1943). *Osmanlı Türklerinde İlim*. İstanbul: Maarif Matbaası.
- Afetinan, A. (2008). *Pirî Reis’in Hayatı ve Eserleri* (5. bs.). Ankara: TTK Yay.
- Ağarı, M. (2006). İslam Coğrafyacılarında Yedi İklim Anlayışı. *AÜİFD*, 2, ss. 195-214.
- Ak, M. (2010). Seydi Ali Reis. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 37, İstanbul, 21-24.
- Akbayar, N. (2003). *Osmanlı Yer Adları Sözlüğü* (2. bs.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Akyıldız, N. (1975). *Mir’at-ülMemalik (Ülkelerin Aynası)*. İstanbul: Tercüman.
- Arat, R. R. (1979). *Kutadgu Bilig III İndeks*. İstanbul: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay.
- Ayyıldız, E. (1991). *Türkçe-Arapça Arapça-Türkçe Cep Lügati*. İstanbul: Ensar.
- Brice, W., Imber, C. ve Lorch, R. (1976). *The Dā’ire-yî Mu’addel of Seydî ‘Alî Re’îs*. Seminar on Early Islamic Science Monograph No. 1, Manchester: The University of Manchester.
- Bursalı Mehmed Tahir Bey. (1975). *Osmanlı Müellifleri*. (İ. Özen, Hzl.). 3. C., İstanbul: Meral Yay.
- Büyükkarcı, F. (1995). *Firdevsî-i Tavîl and His Da‘vet-nâme*, (Ş. Tekin, G. Alpay Tekin, Ed.). Harvard University: The Department of Near Eastern Languages.
- Çağatay, N. (1978). Eski Çağlardan Bu Yana Zaman Ölçümü ve Takvim. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 105-138.
- Clauson, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. London: Oxford.
- Dankoff, R. (2004). *Evliya Çelebi Okuma Sözlüğü* (S. Tezcan, Çev.). İstanbul: Türk Dilleri Araştırma Dizisi 37.
- Demir, N. ve Yılmaz, E. (2002). Osmanlı Türkçesi. *Türkler Ansiklopedisi*. C.11, Ankara: Yeni Türkiye Yay. 475-488.
- Demir, R. (2000). *Taḳiyüddîn’de Matematik ve Astronomi*. Ankara: AKMB Yay.

- Demir, R. ve Unat, Y. (2002). Ali Kuşçu ve El-Muhammediyye, El-Fethiyye ve Risâle Fî Hall Eşkâl El-Mu‘addil Li’l-Mesîr Adlı Eserlerinin Türk Bilim Tarihindeki Yeri. *Düşünen Siyaset Bilim Tarihi*. S. 16, Ankara: Lotus Yay. 231-255.
- Deny, J. (1941). *Türk Dili Grameri Osmanlı Lehçesi* (A. U. Elöve, Çev.). İstanbul: Maarif Matbaası.
- Devellioğlu, F. (2008). *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (25. bs.). Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dizer, M. (1990). *Takiyyüddin*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yay.
- Erarslan, K. (1968). Seydî Ali Reis’in Çağatayca Gazelleri. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. C. 16, 1 Ekim 1968, 41-54.
- Erciyas, O. (2009). *Hüseyin İbni Selîm’in Kitâbı Esrâri’n-Nücûm ve Havvâş Adlı Eseri Üzerine Bir Dil İncelemesi (Giriş, İnceleme, Metin, Dizin)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Ergin, M. (2008). *Osmanlıca Dersleri* (35. bs.). İstanbul: Boğaziçi Yay.
- Fazlıoğlu, İ. (1998). Hisabu’l-a’dadi’l-erbaati’l-mutenasibe. *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 17, İstanbul, 268-269.
- Fazlıoğlu, İ. (2003). Osmanlı Döneminde Fen Bilimlerindeki Türkçe Telif ve Tercüme Eserlerin Dil Bilincinin Oluşmasındaki Yeri ve Önemi. *Dil, Kültür ve Çağdaşlaşma*. (B. Yediyıldız, Ed.). Ankara: H.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Fazlıoğlu, İ. (2007). XVI. Yüzyıl Türk-Felsefe-Bilim Tarihi’ne Önsöz. *Göğe Bakan Adam: 420. Ölüm Yıldönümünde Takiyyüddin Rasîd, Notlar 7*. İstanbul: Bilim ve Sanat Vakfı. 7-12. 8 Ağustos 2009 tarihinde <http://www.ihsanfazlioglu.net/yayinlar/makaleler/1.php?id=41> adresinden erişildi.
- Fazlıoğlu, İ. (2009). *Osmanlılarda Astronomi*. 8 Ağustos 2009 tarihinde <http://www.ihsanfazlioglu.net/yayinlar/makaleler/1.php?id=184> adresinden erişildi.
- Gülsevin, G. (2007). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler* (2. bs.). Ankara: TDK Yay.
- Parlatır, İ., Tezcan Aksu, B. ve Tufar, N. (2006). *İbrahim Cûdî Efendi Lûgat-ı Cûdî*. Ankara: TDK Yay.

- İhsanoğlu, E., Şeşen, R., İzgi, C., Akpınar, C. ve Fazlıoğlu, İ. (1997). *Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi*. (E. İhsanoğlu, Ed.). 2 C., İstanbul: IRCICA.
- İzgi, C. (1997). *Osmanlı Medreselerinde İlim*. 2 C., İstanbul: İz Yay.
- Kâtip Çelebi. (2007). *Keşfü'z-Zunûn*. 2. C., İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Kayabaşı, B. (1997). *Kâf-zâde Fâ'izî'in Zübdetü'l-eş'âr'ı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Kazancıgil, A. (2007). *Osmanlılarda Bilim ve Teknoloji*. İstanbul: Etkileşim Yay.
- Kılıç, F. (1994). *Meşa'irü'ş-Şu'ara İnceleme Tenkitli Metin*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Kızılırmak, A. (1969). *Gökbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yay.
- Kiremit, M. (1999). *Mir'âtü'l-Memâlik*. Ankara: TDK Yay.
- Kocaoğlu, T. (2003). Tarihi Türk Lehçeleri Metinlerinin Transkripsiyonlanmasında Kapalı é / i Meselesi. *Türk Kültürü*, Sayı: 483-484 (Temmuz-Ağustos 2003), 266-281.
- Koç, M. (2007). *Kınalızâde Ali Çelebi Ahlâk-ı Alâî*. İstanbul: Klasik.
- Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: TDK Yay.
- Kozanoğlu, A. Z. (2008). *Seyit Ali Reis*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yay.
- Kurbanoğlu, S. S. (2004). *Kaynak Gösterme El Kitabı*. Ankara: Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği.
- Kut, G., Aynur, H., Üçer, C. ve Büyükkarcı Yılmaz, F. (2007). *Kandilli Rasathanesi El Yazmaları: I Türkçe Yazmalar*. G. Kut (Proje Sorumlusu). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yay.
- Kut, G. ve Bayraktar, N. (1984). *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Kutlar, F. S. (2005). *Klâsik Dönem Metinlerinde Değerli Taşlar ve Risâle-i Cevâhir-nâme*. Ankara: Öncü Kitap.
- Maksudoğlu, M. (2008). *Arapça Dilbilgisi* (13. bs.). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Mansuroğlu, M. (1998). Eski Osmanlıca. M. Akalın (Yay. Hzl.), *Tarihî Türk Şiveleri* içinde (ss. 247-276). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay.
- Mehmed Süreyya. (1996). *Sicill-i Osmanî*. N. Akbayer (Yay. hzl.). İstanbul: Türk Vakfı Yurt Yayınları.
- Muallim Nâci. (2006). *Lûgat-ı Nâci* (5. bs.). İstanbul: Çağrı Yay.

- Nasr, S. H. (2006). *İslâm ve Bilim*. İstanbul: İnsan Yay.
- Ocak, T. (1997). Labial Hı'nın Çeviriyazıda Yazımı Sorunu. M. Ölmez (Yay. Hzl.), *Çağdaş Türk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış Nevin Ölberk Armağanı* içinde (ss. 167-172). İstanbul.
- Orhonlu, C. (1970). Seydi Ali Reis. *Tarih Enstitüsü Dergisi*. Sayı 1'den ayrı basım, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 39-56.
- Önler, Z. (2000). *Revnağ-ı Bustan*. Ankara: TDK Yay.
- Özkan, M. (2000). *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi* (2. bs.). İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Özön, M. N. ve Örs, H. (1943). *Hindeli'nden İstanbul'a*. Ankara: Çocuk Esirgeme Kurumu Okul ve Öğrenci Kitapları.
- Öztürk, Z. (2001). *Hamd ʾllāh Hamdī's Mesnevi Yūsūf ve Zeliḥā*. (Ş. Tekin ve G. Alpay Tekin, Ed.). Harvard University: The Department of Near Eastern Languages.
- Pala, İ. (1995). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü* (3. bs.). Ankara: Akçağ Yay.
- Parmaksızoğlu, İ. (1980). Seydî Ali Reis. *Türk Ansiklopedisi*. C. 28, Ankara: MEB, 481-482.
- Pultar, M. (2007). *Yıldız Adları Sözlüğü*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- Redhouse, S. J. (1999). *Redhouse Sözlüğü Türkçe/Osmanlıca-İngilizce* (17. bs.). (V. B. Alkım, N. Antel, R. Avery, J. Eckmann, S. Huri, F. İz, M. Mansuroğlu ve A. Tietze, Ed.). İstanbul: Sev Yay.
- Redhouse, S. J. W. (2006). *Turkish and English Lexicon New Edition*. 3. Edition, İstanbul: Çağrı Yay.
- Salih Zeki. (2003). *Âsâr-ı Bâkiye Ortaçağ İslam Dünyası'nda Trigonometri*. C. I, R. Demir ve Y. Unat (Yay. Hzl.), Ankara: Babil Yay.
- Salih Zeki. (2003b). *Âsâr-ı Bâkiye Ortaçağ İslam Dünyası'nda Hesap ve Cebir*. C. 2, M. D. Gökdoğan (Yay. Hzl.), Ankara: Babil Yay.
- Sarı, M. (t.y.). *El-Mevarid Arapça-Türkçe Lûgat*. İstanbul: İpek.
- Seydî 'Alî. (1997). *Book of the Indian Ocean Kitāb al-Muḥīṭ by the Ottoman Writer on Nautics Sīdī 'Alī Ibn Husain*. (F. Sezgin, Ed.). Frankfurt: Publications of the Institute for the History of Arabic-Islamic Science.
- Seydî 'Alî Re'is, *Hulāşatü'l-hey'e*, İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmalar nu. 1613: Yz.

- Seydî 'Alî Re'is, *Hulâşatü'l-hey'e*, Kandilli Rasathanesi El Yazmaları Türkçe Yazmalar nu. 124: Yz.
- Seydî 'Alî Re'is, *Hulâşatü'l-hey'e*, Kandilli Rasathanesi El Yazmaları Türkçe Yazmalar nu. 141: Yz.
- Seydî 'Alî Re'is, *Hulâşatü'l-hey'e*, Milli Kütüphane nu. A532: Yz.
- Seydî 'Alî Re'is, *Hulâşatü'l-hey'e*, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Ayasofya nu. 2591: Yz.
- Seydî 'Alî Re'is, *Hulâşatü'l-hey'e*, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Halet Efendi nu. 532: Yz.
- Seydî 'Alî Re'is, *Hulâşatü'l-hey'e*, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Nuruosmaniye nu. 2911: Yz.
- Sezgin, F. (2007). *İslam'da Bilim ve Teknik*. C 3, Ankara: TÜBA ve T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Steingass, F. (2005). *A Comprehensive Persian-English Dictionary*. İstanbul: Çağrı Yay.
- Sungurhan, A. (1994). *Beyânî Tezkiresi İnceleme Tenkitli Metin*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Sungurhan Eydurhan, A. (1999). *Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiretü'ş-Şu'arâ İnceleme-Tenkitli Metin*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Şemsettin Samî. (2007). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yay.
- Timurtaş, F. K. (1994). *Osmanlı Türkçesine Giriş* (12. bs.). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.
- Timurtaş, F. K. (1995). *Osmanlı Türkçesi Grameri* (7. bs.). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.
- Timurtaş, F. K. (2005). *Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl Gramer-Metin-Sözlük* (3. bs.). Ankara: Akçağ Yay.
- Tulum, M. (2000). *Tarihî Metin Çalışmalarında Usul Menâkıbu'l-Kudsiyye Üzerinde Bir Deneme*. İstanbul: Deniz Kitabevi.
- Turan, Ş. (1988). Seydî Ali Reis. *İslâm Ansiklopedisi*. 10. C., İstanbul: MEB, 528-531.
- Türk Dil Kurumu. (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*. (C. Dilçin, Düz.). Ankara: Yazar.
- Türk Dil Kurumu. (2009a). *Tarama Sözlüğü* (4. bs.). Ankara: Yazar.
- Türk Dil Kurumu. (2009b). *Türkçe Sözlük* (10. bs.). Ankara: Yazar.

- Türk Dili Tetkik Cemiyeti. (1934). *Tarama Dergisi*. (2 C.). İstanbul: Yazar.
- Unat, E., İhsanoğlu, İ. ve Vural, S. (2004). *Osmanlıca Tıp Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TTK Yay.
- Unat, Y. (1990). *Ali Kuşçu'nun Risâlat al Fathiyya adlı eserinin, Gök Küreleri Üzerine olan dördüncü ve beşinci makaleleri üzerine bir çalışma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Unat, Y. (1996). Ali Kuşçu ve Fethiye. *Uluğ Bey ve Çevresi Uluslar arası Sempozyumu Bildirileri*. S. Boybeyi (Yay. Hzl.), Ankara: AKM Yay.
- Unat, Y. (2001a). *Mir 'âtü 'l-Âlem (Evrenin Aynası)*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yay.
- Unat, Y. (2001b). *İlkçağlardan Günümüze Astronomi Tarihi*. Ankara: Nobel Yay.
- Unat, Y. (2001c). Eski Astronomi Metinlerinde Karşılaşılan Astronomi Terimlerine İlişkin Bir Sözlük Denemesi. *OTAM, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 11, 633-696.
- Unat, Y. (2009). *Ali Kuşçu Çağını Aşan Bilim İnsanı*. İstanbul: Kaynak Yay.
- Uymaz, T. (2009). *Seydî Ali Reis'in Hülâsa El-Hey'e (Astronominin Özeti) Adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Yakıt, İ. (2010). *Türk-İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme* (3. bs.). İstanbul: Ötüken Yay.
- Yeğin A., Badıllı, A., İsmail, H. ve Çalım, İ. (Haz.). (1995). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lûgat*. İstanbul: TÜRDAV.
- Yıldız, M. (2002). *Bir Dilci Olarak Ali Kuşçu ve Risâle fi'l-İsti'âresi*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yay.
- Yılmaz, E. (2007). Ana Türkçede kapalı e ünlüsü. *Turcology in Turkey*. (L. Karoly, Ed.). 521-539.

Ek. 1 TIPKIBASIM

ترجمہ علم ہیبت الیٰ قویٰ سبحی

١٩
٨

٢٥٩١

هاتونام

مدد و دفع ہدیہ النسخہ سلطانہ سلطانہ اعظم و الامکان العظم
مالک الدین و الخوس حادرم کمال الدین سلطانہ س ا و
السلطان الساری محمود و کمال و صاحب کمال و صاحب کمال
المصنف ابان الخوس سلطانہ
عم لہما

A

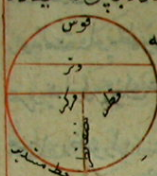
سیاسی آس . وستایشی مشیائیل ول حکیم باحکیمه . و علم پرستی
تعلیق ک علماء علم هیئت و حکماء و حکمت انوک موضوعات
جروئی تیس در کنگه عاجز و قاصر لر و سرگردان و متخیر لر در . و جمله
مخلوقات علی انوک علم قسند افلاک کتیه یکون بر نقطه و ضیای
شمسه نسبت بر ذره . و مجر محیط دن بر کم قطر و کلدن **مشوی** تا کتیه
جوش تیدی مجر جودی انوک . یوغی و آریلیدی وجودی انوک
پریار تیدی کف بخارندن . کوکری تیدی انوک بخارندن . بر لیسین
تیدی مظهر حرکات . بر بی قلدی مظهر برکات . زهی صانع
پروردگار و مکتوب اللیل و النهار جلاله و عم نواله . و غیبات
طبیات و تشبیهات زاکیات اول سرور کایات و مخمور موجودات کتیه
کتابن قاسین و ادنی انوک شان شریفینک بر آیه اول انوک حلقه الایله
بیان منیفه روایتدر **مشوی** اول در اول مرسل شرف محض انبیا محمد
سرفتر انجیرن یار تیدی عالم حق . انجیرن کتوری دمی حق علیه
افضل الصوات . و کمل الخیات . و دعای خود و شایع و عد
انوک اولاد کرامی و چهار با عظم و اصحاب بر احتیامی و زریب

اولسون که هر بری بالاتفاق قطب فاق و نبر سه هر ز طاق در ایلن عبدالایله
مظهر هدایت اولق روشن و مسین و ظاهر و مرئی و متیقن در کتیلر و ک
حقنک **اصحانی کا نجوم بایتم اقتدیم اقتدیم** دیویو یولشدر . غورانه
تعالی علیهم اجمعین **مدح پادشاه اسلام** و مقر زدر که پادشاه اسلامه
دعا ایتک دخیر فروده لازم و اهم بلکه اوجب و الزم در خصوص
سلطان سله طین جهان . و خاقان زمین زمان . و پادشاهان اقتدیم
و شهریار هفت اقلیم . سلیمان تحت و سکر رخت کردون اقتدار و فلک
مدار کیوار بمنزلت و مشتری ربت ناهید بزم و بهرام زرم . اعن حضرت
صاحب قران کزیده العثمان . سلطان ابن سلطان سلطان سلیمان
خان ابن سلطان سلیمان خان . ایدالله تعالی عمر و اید سلطنته
الغایبه الزمان . و نهایت دوران همیشه ارتفاع قدی ذوق افلاکدن
عالی و سعادت و اقبالی یوسا فیوما متعاقب و متوالی اوله . و ذات تیغی
و عنصر لطیف مقر سلطنته دائم و سیر معدلتک قائم و اوج عزتک برقرار
و برج زفتدک کامکار اولوب اعدای دایما حضیض مذلتک خوار و لر
و قعر زمینک مانند مرکز خاک و حقیر و ذمقدار اوله امین یارب العالمین
بعث ترجمه کتاب بو کتابک ترکیه ترجمه اولم است باعث اولدک
بودای دیرینه و بنده کمتربینه کتبی الرزمی الصغیر یعنی بی علی بن
حسین الحقیق قدیم الایمان بوفته میل کتلی ایذبا هلی مصاحفه
درجه نهایتله مایل و راغب و بر ساعت مباحثه به جان و دل در تطایب

بیم و هر مجلسه که علم هیئت متعلق برکفت و کوا و لسه دقیقه فوت ایستاد
واقع اولاد سواله ناظر و علی قدر الطاقه جواب حاضر ایم اتفاق
بادشاه کردون اقتدار عسکر اعظم شمار ایله دارالسلطنه صحیح مشططنه
عز و اجلال وین اقبال ایله ديار شرق غریت کوسر دکرنده بوجقیر دانی سفر
هایون خدمتی واجب و لازم اولمین روانه اولوب کرجستان و کردستان
حطه تبریز و قلعه و آن بلکه کلیا ولایت آن را بجان کشت اولوب
حضرت حق عنایت و هدایه ایله منصور و مظفر عودت اولوب
مدینه حبله قشند و غیا مده دیا غربت و زمان فراغت اولمین **مصر**
کشی تحصیل کمال آیتکه غربت یکدر مفروض ایله عامل اولوب محرومه
مزبور نک اطراف و اکثاف تک و بوجست و جوالند قله زاویه
غزلیته و کوشه فراغته ولایت خراسان صاحب مسجات پیر هرات
حضرت حواجه عبدالله الانصاری علیه رحمة الباری اولاددن
انواع معارف ایله معروف و اصناف فضایل ایله موصوف خلق
حمیک ایله ارستک و اطوار پسندیده ایله پیراسته کلام بدیع کشف
رموز معانی مشککات و بیان ملخصی مفتاح کوز حقایق ریاضیات
والهنیات علم هندسه و حکمت ماهر و فن نجوم و هیئت مهابت
کون کبی ظاهری و باهر افلیک کشتا و محسطی دان بوعلی زمان و ارسطوی
دوران **مختر الحقیقین** و آلد تقنین مولانا محمد الله بن شیخ جمال الدین
خدمت لرینه ایشوب مصاحبت دکشتا الی الله مشرف و مفت

۶
اوله قده المردن دخی تیمنا علم هیئتدن و فن حکمدن تلمذ ایوب جنوری
زمانه کلی استفادهلر اولوب و بوجقیرک علوم ریاضیه به کمال مرتبه
رغبتم مشاهده آیتکین برکون اشاء مصاحبتنک علم هیئت متعلق
لسان عربیده و زبان فارسیه کتب معتبره اوله ترکی دله بخیر اولیه
امدی اعلم العلماء و افضل القضاة مرحوم مولانا علی قوشچی رحمة الله
علیه که زمانیک فریدی و علم هیئتک و حیدی اییدی و کدوسی دخی
میرزا الغ بیگ ایله حطه سمرقند رصد چیقر مشن صاحب رصد دارک
علم هیئتک تالیف ایتدی کی کتاب معتبره اندرانی ترجمه ایتدی غایت منا
سید و دیار رومله بخیر کسسته لر اندن دخی مستنفا اولوق جان
درد بو بوجخلص لرینه تکلیف ایدی قدام و اهتمام ایتدی کرنده حضرت
حق عنایتنه توکل و انبیا و عظم اولیا و کرامت هت لرینه توکل
ایدی همان اولدم ابتدا اولوب و مرحوم و مغفور قاضی زاده رومینک
علیه الرحمة ملخص الهیته یعنی چیغینی شرحندن و نهایته الا دراکدن
و بعض کتب معتبره دن مناسیق ایله بخیر فراید دخی الحاق اولوب
زمانه بسیرده بعنا یتالله الملائکة تقدیرا حتمام بولوب اسخی خلاصه الهیته
قوتلدی ایتدی درکه مطالعه ایدن اخوان باصفا واقع اولان خط
و خطا لرین قلم غفوا ایله لطف لرندن اصلاح بوره لر و موجودر که
بو کیده لرین خیر دعادن فراموش ایتمه لر **انا بعد** بو کتاب
بر مقدمه و ایکی مقاله مشتملدر **مقدمه** بو علم شروعدن اول

بلقی لایم و لنبری بیان ایدر و اول یکی قسم در قسم اول هندسیاته
 متعلق اولنبری بیان ایدر مثلاً اعراض قسمندن هر سنه که قابل اشاره
 حسیه اوله اما هیچ بر نوعه قسمت پذیر اولیه که نقطه دیرلر و اگر
 بر جهت ایله قسمت پذیر اوله که خط دیرلر و اگر یکی جهت ایله قسمت
 پذیر اوله یعنی طولاً و عرضاً اما که عمقاً قسمت پذیر اولیه که سطح
 دیرلر و اگر وجه جهت ایله قسمت پذیر اولسه که جسم دیرلر مراد جسم
 یقلی در و خط یا مستقیم اوله یا منحنی مستقیم اولد که آنک برینجه نقطه
 فرض اولسه جمله سی بری برینه محاذی اوله و بعضی خط مستقیم شویله
 تقریباً بتشابه که آنک بر طرفی شعاع بصریه مقابل انسه لر طرف
 اخری ایله وسطنک بالکلیه رویتنه مانع اوله و منحنی اولد که آنوک
 غیری اوله و سطح دخی یا مستوی یا غیر مستوی اوله مستوی اولد که
 آنوک هر بر نده فرض اولنان ایک نقطه نوك مابقی بر خط مستقیم ایله
 وصل اولسه اول خط اول سطح دن هیچ بر وجهه بیرون اولیه یعنی
 سطح نغسنده اوله و غیری مستوی خط منحنی کبی مقایسه ایله
 معلومدر و چون خط منحنی سطح مستوی محیط اوله شول و جمله که
 اول سطح بر نقطه فرض اولسه و خطوط مستقیم ایله اول نقطه
 دن اسکا بعضی خط جکسه لر جمله سی که برابر اوله اول سطحه
 دایره و اول خط محیط دایره و خط مستوی دیرلر و اول نقطه سیه
 مرکز و اول خطوط مستقیم نك هر برینه نصف قطر دیرلر و هر خط

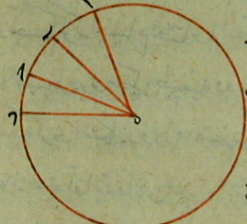
مستقیم که اول دایره ایک بیان ایله که وتر دیرلر و بر بیان که محیط دن
 ایرله که قوس دیرلر اک مرکز او غرسه

 قطر دیرلر ضمه قریب اولسون ایچون شکلی
 تصویر اولندی و هر سطح که انی بر خط
 و یا زیاده محیط اوله که شکل مسطح دیرلر پس اگر انی اوج خط محیط
 اوله که مثلث دیرلر شکلی بودر **مثلث** و اگر دورت خط محیط اوله
 که ذو اربعة اضلاع دیرلر شکلی بودر **ذو اربعة اضلاع** و اگر بیش خط محیط
 اوله که ذو حسة اضلاع دیرلر انوک دخی شکل بودر **مخمس**
 باقی دخی بود که کوره قیاس اولنه و هر جسم که بر سطح و یا زیاده ان محیط
 اوله که شکل مجسمه دیرلر و هر شکل مجسمه شول و جمله اولسه که انوک
 میاننک بر نقطه فرض اولسه که هر خطی اول نقطه دن اول جسمک
 سطحیه استقامت اوزرک چکسه لر جمله سی که برابر اوله اول شکله کون
 و اول سطحه محیط کوره و سطح مستوی دیرلر و اول نقطه مرکز و اول
 خطوطه انصاف افتاد دیرلر و چون سطح مستوی کره ایک بیان ایدر
 بر دایره ظهور ایدر اگر اول سطح مرکز کره او غرنه اول دایره به عظیمه
 و انوک غیر نه صغیره دیرلر و اول زاویه بوجهه دیرلر و اول دخی ایک
 قسم در بری مسطحه و بری مجسمه در مسطحه اولد که ایک خطک
 احاطه سندن سطحه ظهور ایدر یعنی اوج زاویه مثلث و دورت
 زاویه ذو اربعة اضلاع و بیش زاویه ذو حسة اضلاع کبی اوله

و اگر اول یکی خط بر وجهه اوله که اخراج اولد قد نصلح اندن درت
 زاویه متنسا و به ظهور این اول زاویه قائم دیرلر و اول یکی خطك
 هر برینه اول برینک عمودی دیرلر شکی بود ~~چون~~ و اگر زاویه
 مختلفه ظهور ایدر سه عظیمه منفردیه و صغیره نه حاده دیرلر آنوک
 دخی شکی بود ~~چون~~ ~~حاده~~ و مجسمه اولد که بر سطح و باز یاده نک
 احاطه سندن بر جسم ظهور این زاویه رأس مخروطی و زاویه
 خانه کبی و اگر بر خط بر سطح اوزر نک قائم اوله شویله که اول سطح
 هر خط موضع قیامدن استقامت اوزره اخراج اولتوب اول خط
 ابله زاویه قائم محیط اوله اول خط سطح اوزر نک عمود اولور و اگر
 بر سطح براخر سطح اوزر نک قائم اوله شول وجهه که یکی سطح دن
 بر خط اسکاره اوله که فصل مشترک دیرلر فصل مشترک دن
 هر بر خط که یکی سطح دن برینه عمود اوله و اول عمود سطح دن
 بیرون اولیه اول یکی سطحك هر بری اول برینه عمود اولور و چون
 یکی خط بری بری ابله بر وجهه اولد که هر نقطه اول یکی خط دن بر نک
 فرض اولنسه جمله سنک بعدی که اول بر خطه برابر اوله اول یکی
 خطه متوازی دیرلر و بعضیلر یکی خط استقامت اوزره ایکجا بیدن
 اخراج اولنسه که الی غیر آنها ملاقا متنسا اولیه اول یکی خطه
 دخی متوازی و مستقیم دیرلر و یکی سطح دخی بصورتلرده اوله که
 دخی متوازی دیرلر و هر کس البتک کند و مکانک حرکت ایلر بعضلر

جمله نجوم دخی کند و مکانلر نک حرکت ایلر دیمشدر اما معلوم اولما شد
 و کوه نک محیطک هر بر نقطه که فرض اولنه بر دور تمام اندک برد ایره
 رسم ایلر لا یکی نقطه متقابله که انزه قطب کوه و قطب حرکت دیرلر
 و بر فوک که یکی قطبک مابین وصل این که محور دیرلر و اول دایره
 بری بری ابله یا متحد اوله لریا متوازی انلرک بری عظیمه دراکه سنطقه
 دیرلر بافتی صغیره در انزه مدارات نقطه مفروضه دیرلر و کوه نول
 یکی قطب اول مداراتک هر برینک دخی قطعی در بلکه کوه اوزر نک هر بر
 دایره که فرض اولنه کرک حرکت استون کرک استون اول کوه نک طرفیندن
 یکی نقطه که محیط دایره نک هر جا بنسندن بعدی برابر اوله اول یکی
 نقطه اول دایره نک قطعی در **قسم ثانی** طبیعیات متعلق اولنلری بیان
 ایلر جسم کرکه اجسام مختلفه الطبا عدن جمع اولنلر اوله که مرکب
 و الا بسیط دیرلر و حکمت طبیعییه ده مثبت در که هر جسم بسیط اذاخلی
 و طبعه کوی الشکلدر و اول منقسم در فلک کبه و عنصری یه فلک اوله که
 و انوک متعلقا نیدر انزه اجرام اثیرییه و عالم علوی دیرلر و عنصر
 عناصر اربعه در که انلر انش و هوا و اب و خاک در انزه و انلرک ضمنک
 اولنلر عالم سفلی و عالم کون و فساد دیرلر مرکب دخی یکی قسم در بری نام
 و بری غیر نام در مرکب نام اولد که بر زمان معتدله ده کند و همچون
 بر صورت حفظ ایلیه معدنیات و نباتات و حیوانات کبی و غیر نام
 اولد که انوک غیر اوله ابر و میغ و دخان و انلرک مثلی و حرکت فلک

دخی منقسم اولور بسیطیم و مختلف به و حرکت بسیطه به منشأ به
 دخی دیرلر و بسیط اولدر که هر فقط اول حرکت ایله حرکت ایسه اول
 فلک مرکزینک دایره سنه از منه متساویه ده زوایای متساوی و حادث
 ایلیه و بر تعبی ایله دخی یعنی اول فلک محیطدن از منه متساویه ده متقی
 متساویه قطع ایلیه مثلاً نقطه **ا** چنگه **ا** **ح** **د** محیط حرکت
 ایسه برو جمله اوله که اولکی ساعتده **ا** **ب** قوسن و ایکنی ساعتده
ب **ح** قوسن و اوچین ساعتده **ح** **د** قوسن قطع ایلیه و نقطه **ه**
 قریبه **ا** **ب** **ه** **ح** **د** زوایا سن برابر حادث ایلیه و هر
 ساعتده که بود جمله اوله اول زمانده نقطه **ه** حولنک متساوی
 حرکت ایلر و اول حرکت مرکز حولنک منشأ به درلر و اگر بویله

اولسه متشابه دیرلر سکی بودر
 و مختلفه اولدر که انوک غیر ی
 اوله وینه منقسم اولور مفروضه به
 و مرکبیه مفروضه اولدر که برفلکدن

صدور ایله و مرکبیه اولدر که فلک زیاده سندن صدور ایله و
 حرکت مفروضه بسیط در و مختلف مرکبیه در اما هر بسیطه مفروضه
 و هر مرکبیه مختلفه دکلد **مقاله اولی** اجرام علویه نک احوال
 بیان ایدر و اول التي باید **باب اول** افلاک کلیه نک عددن
 و کیفیت ترتیلرن بیان ایدر معلوم اولاکه عالم بر کره در مرکز

مرکز زمین در و افلاک طقوز در کلیاً کره الاستدال و صحیح الاستدال
 در تخدیب و تغییر اما منع استدان اولد و بی جلدن حکا اصطل اوزرنه
 و بوکرات بری بر بی احاطه استدر صوغان قاتلری کبی یعنی هر بریک
 سطح مقعری جوفند اولان فلک سطح محدبینه همان در و افلاک
 کک طقوز تعیین اولما سنه باعث اولدر که طقوز حرکت بولمستدر
 هر برینه بر محوک لازمدر و بوا فلا کدن بری فلک الافلاکدر وجه
 نشمیه اولدر که جمله اولکی اول محیط در و محوکدر که فلک اعظم
 و فلک اطلس و اخی دیرلر و ایکنی فلک ثوابندر که فلک البروج دخی درلر
 و جمله ثوابتند در یعنی انلرک ما عدا سیسیان در و اوچین فلک
 نخل در زحله کیوان و خمس لاکبر دخی دیرلر و ذر دخی فلک مقسود
 که سمد لاکبر درلر و بشخی فلک متحد در که احمر و خمس لاصفر
 دخی درلر و بوا و چنه علویه درلر و البته فلک افلاکدر که نیر اعظم
 دیرلر و بدخی فلک زهره در که سمد لاصفر دیرلر و سکر بخی فلک
 عطارد در کاکا استب دیرلر بونک ایله زهره به سفلیین درلر
 علویه ایله حمسه شیخه دیرلر و طقوز بخی فلک قمر در که نیر اصغر دیرلر
 و نیرین ایله حمسه مشخیه به سمد سیاره درلر و فلکیات فلک مژده
 نهایت بولور اما ابتداء افلاک فلک قمرن مشهور اولمین فلک الافلاک
 طقوز بخی دیرلر و عناصر اربعه فلک قمرن جوفند در و کره ارض
 و سطلرنک قرار ایشدر بر حیثت ایله که مرکز جمعی مرکز عالمه

منطبق در ثقیل مطلق اولد و غی جهتند بوسوز نظر جلی حسبی ایله در
اما نظرد قیو که حکم ایدر که جمله اثقال مرکز ثقلی مرکز عالمه منطبق
اوله ریوا جمله جوا بندن اثقال تدافع ایدر که دکله مرکز ثقلی مرکز
عالمه منطبق اوله اند مرکز طالب اولد قلی ایچون بوسوز دن لازم
کلور که ارض کلیا حرکت ایلیه زیر جانب ثقیل جانب خفیفی حرکت در
الوجه کم محل تعجید اما نهایته الادر که مدکور در که ارضک و
سطح سکونه باعث مرکز ثقل مرکز عالمه منطبق در وانوک بر مکان
بر مکان حرکتی و حرکت دوریه سی دخی یوقدر سببی اولد که اثقال
بالطبع مرکز عالمه سمت مستقیم اوزرینه هر طرفدن حرکت اتمکین
سکون بولمشدر بود خدی دلیلدر که ارضک اطراف اقطار ری اوزرینه
استقامت اوزره قایم اولان اشخاصک راسلرنیک مابین قاعده
لرنیک ساینیدن بعید در پس اثقال هر جا بندن مرکز توجیه
ایدر لنتاوی اوزرینه تدافع اتمکین بالضروری مرکز ثقل مرکز
عالمه منطبق اولور و هر طرفدن ثقل و قوت برابر اولمین قرار بولور
بو تقدیرجه ارضک جوا بندن بر جانبه حرکت ایتمه سی عقله بعید
ولور و بود اخی مقرر در مرکز ثقله مرکز حجم منطبق و یا قریب اما
معلوم اوله که انوک سکونی سما انوک هر طرفدن جاذب اولسی ایلیه
دکله راجحاً مقناطیس حدیدی هر طرفدن جذب ایدر مابینه
واقف کوستر دو کبیرا سکونه باعث جذب سما اولسه هوایه

انلان مدراجاً جاذب اولوب هرگز ارضه دو شمردی زیر اصغر اقرابک
انجذافی اسرع اولور و مرکز جاذب اوله سی ایله دخی دکله را کر اولیه
اولسه دخی هوایه انلان ایک جرمک اخفک نزولی اسرع اولور دی
وسمانک هر جا بندن دخی ایله دخی دکله و الاخفیف اولان جرمک
اندفاعی اسرع اولوب و ثقیلک ابتداء اندفاعی انتها سندن اسرع اولور دی
ایله اولسه ارضک وسط سکون اولد و غنذن سما نیک مکان حرکتی
وارد دینلرک قولنک بطل فی ظاهر اولور و بعضیلر حرکت یومیته حرکت
ارضه تصور اتمشدر انوک دخی فساد کی کوندن ظاهر در زیر اگر
حرکت یومیته ارضک اولسه عشر ساعتک یوز میل حرکت ایدر دی که
تمام دور بیکری درت بیک میلدر و بود دخی مقرر در که سایر متحرک
اولنلرک حرکتی بوکه برابر دکله اول تقدیرجه واجب اولدی که
مشرق جانبیه سحاب و سهام و طیور دن حرکت ایدنلرک حرکتی
مشاهک اولمیه و بولردن بری واقف کورینه و جنوب و شمال
انلان اولنلرک مابینک بر حط مستقیم فرض اولنسه راییه اوغزایه
ایدی و هوایه انلان اوق اول موضعه دو شمردی حتی مرحوم میرزا
الغ بیکدن منقولدر که حرکت یومیته ظاهر در که حرکت مهمدن
اسرعد اول تقدیرجه شرق جانبیه انلان اوق بیوم عقبه زجه
کلاک کرک ایدی دیو بیور مشر و اگر حرکتی برابر فرض اولنسه
دخی انلان اوق بینه اول موضعه دو شک لازم کلور دی و اگر

حکومت مهم حرکت یومیه نك ضعفی فرض اولسه دخی غرب جانبیه آثاره
اوق شرق جانبیه آثاره اوق اوج منلی اولمق کورک ایدی حال آنکه
بویله اولمز و حرکت مهم حرکت یومیه دن اسع اولمق خود معقول دکلد
معلوم اولدی که حرکت یومیه حرکت فلک اعظم را تا ارضک
حرکتک استناعی مجرد بود کرا اولان احوال الله ثابت دکلد زبیرا
بعضیلو دکرا اولان احوال ارضه متصل اولان هوا مشایعه حرکت
ایتمسه جایز اولوردی اما ممکندرکه هوا مشایعه حرکت ایدوب
دکرا اولان احوال هوا نك حرکت متابعت اید نته که فلک حرکت
مشایعه حرکت ایدن هوا ایله ذوات لاذناب حرکت ایدریشلر
در بیدر دلیل قوی اولدر که ارض ذات مبدأ میل مستقیم اولغین
استدان اوزره حرکتی عنعن آدن اولور زبیرا طبعاشی واحد
ایک حرکت مکان یوقدر و هو انک حرکت ارضه مساوی حرکتی
اولسه دخی محسوس اولوردی زبیرا مقداری مختلفا حجاری
هوا ده بر موضع معیندن بر قسلسو بر خط اوزرینه واقع اولمزدی
انویکون که خفیفی جانب شرق میل ایدر دی و ارضک حرکت دوی
طبعاً استناع اوزن اولدوغندن حصول طلوم لازم کلز زبیرا
جایزدر که حرکت دوریه سی قسیر ایله اوله ایله اولسه اول احتمالک
فسادی دخی بیان اولمسه سوز تمام اولمزدی دیو نهایته الادر اک
دکر اولمشدر اما سید شریف تذکره شرح حرکت عرضیه ده

تفاوت اولمز متحرک کورک صغیر کورک کبیر اولسون تفاوت حرکت قسیر
اولوردی بود کرا تمشدر و حرکت دوریه قسیرله اولما سنک جواز فی اول
حرکت دائم در حکم اقتدق قسیره دوام ممنوع دردی کله جواب
ویرمشدر و ارضدن صکره کره ما در اضافتله تقبیل اولدوی
سبیدن و ما ارضی محیطدر اما احاطه سی غیرتایمه در بلکه کره
ارضک شمالی ربعه قریبی ظاهراً اولمشدر و بواکسی بر کره حکمدر در
و نهایته الادر اک دکرا اولور که انوک انکشافه باعث عنایت الهیه
واسباب سماویه در اسباب سماویه دن مراد انصالات کواکب
و بعضی امور احکامیه در که اول اکثر میاهی ناحیه جنوبیه سیه
جذب ایشدر ناحیه شمالیه دن اخوا ولدوغی چون زبیرا حرارتک
رطوباتی جذب ایتک شاندر نته که سراجده مشاهد در و هر
چن که حرارت و شعاع زیاده اوله جذب فی زیاده اولور پس شمس
جنوبیه اولدوغی زمانه حرارت و شعاعی زیاده اولور زبیرا
اول وقتک ارضه قریب اولور و جانب شمالیه بعید اولور سببی
اولدر که حقیض جنوبیه و اوج شمالیه واقع اولمشدر بو تقدیرجه
عارت شمالدن جنوبیه و جنوبدن شماله انتقال ایتک لارضدر
اوجک انتقالی سببی ایله زبیرا اوج هر وقتک اولور سه عارت
انکه اولور ایله اولسه اول زماندره شمس انام صیفک ارضه و سمت
رأسه اوقرب اولوب حرارت نهایتن بولوب شتاده برعکس اولور

و بواکی دلیل در که بیروم صیفی که حرارتی متقدمین صیفی که حرارتند
مراتب کثیره ایله اقل در یعنی اوج جو زانک اونچی درجه سنه ایکن
حرارت سرطانک اولکی درجه سنه اولدوغندن مراتب کثیره
ایله زیاده ایدی اونکیچون اول زمانه اطباء حذاق یعنی بقراط و
جالینوس و اندک غیر صحیح المزاج اولنله نریا قات حاره ادمان
ایتمک تکلیف ایدر لریش و امراض حاذیه ماء غسل ایله معالجه
ایدب اونک نفع غیریدن ترجیح ایدر لریش اما بوزمانک خلق
امراض حاده یه اونکله علاج ایلسه لومرضی مشتتد اولور دی
وطن اولماسون که اندر و صیفی احترا و لیحی ادویه حاریم مختلری
اقل اوله زیر اهرشیک انفعالی ضدندن اولور شه بندن اولن
اونکیچوندر که اهل هند ارضلرنده حاصل اولان ادویه حارنک
استعمالنه مداومت ایدب دوام صحتلرنه علة ایدر لر
واهل اذربجان ایام شتالرنده لحم بقیر و بطیخ اخضر بریر و اگر
سؤال اولنسه که اول زماندن بوزمانه دک یعنی جو زانک اونندن
سرطانک اولنله کلنجه بو بیکری درجه تفاوته شمسک بعدی
مقدار اولور جواب و بریلور که اوجک بومقدار حرکتندن شمس
اوج بیک بوز سکسن مرتب یعنی ایکی حقی نصف قطرا رض مقداری
بعید اولق لازم کلور ایله اولسه جرم شمسک بو عظم ایله اول
قریه حرارتک اول مقدار تاثیرینه قابل اولمق مناسب کلدر

دیرلر و بعضیلر عارتنک شمالی سنه وجودجا بو حکمی منافیدر دیشلر
در اما اول سوزی منع ایدر لر زیرا اول وقت منافی اولور دیکه
جانب شمالی اکثر اولیدی حال آنکه اقلدر و جهة جنوبی که احترا
اولدوغنک سببی مدار حقیض ارضه قریبا اولغله انکه مجرد جسم
شمس رؤیه ده عظیم و شعاعی زیاده اولدوغیچون در دید کلری
دخی معقول دکدر زیرا اوجک صغیر و حقیضه ده کیی اولسه حسک
بین دکدر اگر اولیدی تاثیر حده مطلوبه ایرمک ممکن اولور دی
پس اصل موثر اولان نفس الامر ده اولان عظم رحسک حسب ایله
اولان دکدر و بوندن دخی معلوم در که نار لیلک مسافر بعید
دن نفس الامر ده اولان عظیمدن عظیم کورینور حرارتی اشد
اولیوب قریبک بالعکس اولور امدی مقرر در که تاثیر نفس الامر ده
اولان عظمکدر کور فرمیسین که شمس محل طلوعک و غروبک
سمت رأسک اولدوغندن بعید ایکن عظیم کورینوب حرارتی اشد
اولیوب سمت رأسک که نسبت یجه مرتبه صغیر کورینور ایکن
حرارتی اشد اولور امدی مقرر در که حرارت باعث مجرد رؤیتک
عظیم اولغله دکدر بلکه ارضه سمت رأسه قریب اولغله در و بو
دخی غایت بعید در که سما و نایه قیاس موضعین متسا و نیک
بوند بومقدار تاثیر ایدب بوند اتمیه یعنی نصف شمالی ایله
نصف جنوبیه بری مسکون اولوب بری غیر مسکون اوله تسلیم ایله

لم که ایله اوله اماربع واحدي مخصوص قلغی قبول ایتیز زیر جانین
درکه اول بری دخی مسکون اوله اما بیزه خبری واصل اولمیه
دیونهایه الا درالک دکر اولمشدر اما بو حقیقه لایح اولان
اولدرکه انکشاف ارضه باعث حراره و شعاع شمس و لسه بالضروری
نصف شمالی منکشف اولق کونک ایدی زیر مدار حسیضک کوه ارضه
نسبتی علی التویدر اول تقدیرجه ارضک دخی انکشافی مساوی
کونک ایدی حال آنکه اوله دکلدر واقفان زمانیه اوج و حسیض نقطه
اعتدالیده واقع اولوب ایک مدار منطلق اولسه جوانب ارضه دن
بریبی انکشاف قابل اولمز و برطرفی دخی محور اولق عقلمکن دکلدر
و بودخی دلیل درکه حضرت ادم علیه السلام هبوط ایتدو که
زمانک اوج جانب جنوبک و حسیض جانب شمالک اولوب بعد
اعتدالینک واقع اولوب ایدن صکره اوج شماله و حسیض جنوبه
میل ایتشد که حساب ایله معلوم در زیر احکامات اوجات
یتشیلک بر درجه قطع ایتدو کی ارضه ایله ثابت اولمشدر
وهبوط ادم علیه السلام دخی بیدی بیک ایله قریب اولدوغی
بیزالتا مشهور و مقرر در وینه اول زمانک دخی مکشوف
اولان بونلر ایدی ایله اولسه فی الحقیقه ارضک انکشاف
باعث محض اعنایه الله سبب ایله حدوث جبال شاهق
وهاد غارّه در حیوانات متنفسه یه مسکن اولوب و نباتات

حاصل اولق ایچون و باعث حدوث ارضک قابل تشکیل قسریه
اولدوغی و مانک بالطبع مواضع غارّه یی مخدر اوله سیدر که بالضروری
اخدار ما سبب انکشاف مواضع مرتفعه در و بعضیلر حیواناتک
نوعی برده الی یوز و جگره سکر یوز در دیشلدر و شیخ شفا ده
حیواناتچون کل ادون و لوط و کل مالکس با دون
بیوض دیو تحقیق ایتشد ریغ هر حیوان که صاحب زن اولسه
طوغور و انوک غیری یلرتلر دیو ذکر ایتشد و یوده ایک قسمر
مثله انوک که قانی سخت اوله لونی ایکی اولور انوک بری جسم
وبری بر اولور و انوک که قانی دقیق و ملایم اوله انوک لونه
بر اولور و انک بر اولمز مجز در جسم اولور سمکک واقع اولان
کبی و معلوم اوله که وجه ارضک اولان جبال و وهاد
ارضی کرونه حسیض یه دن چقرمز سببی اولدرکه ارضه
نسبت انلا ایچون قدر محسوس یوقدر زیر اقطار ارض متقدیل
اعتباری ایله تقریباً ایکی بیک بشیوز فرق بش فرسخدر و
ارتفاع اعظم جبال ایکی فرسخ و ثلث فرسخ در نصف فرسخک
تقریباً بش مثلی در اول تقدیرجه ارتفاع اعظم جبالک
قطر ارضه نسبتی متاخرین اعتبارنجه یکریمی درت اصبع
بر ذراعله سبع عرض شعیره نسبتی کبیر مثله فرسخ قطر
ارضک که ایکی فرسخ و ثلث فرسخه تقسیم اولنسه خارج

قسمتی بیک قطستان اولور واحدك آكه نسبتی نه و جمله اولور سه
 اعظم جبالك قطاراضه نسبتی اول و جمله اولور زیرا بر ذراع
 دخی بیک سکر سبع عرض شعیره در و سبعك دخی برزاعه نسبتی
 اول و جمله اولور تقریباً و بر طریقاً دخی یعنی نصف فرسخك
 قطاراضه نسبتی نه و جمله ایسه حسن سبع عرض شعیره نك بر
 زراعہ نسبتی اول و جمله در زیرا نصف فرسخك قطاراضه
 نسبتی واحدك بش بیک قطستان نسبتی کیی در و بر ذراع
 دخی بش بیک قرق حسن سبع عرض شعیره اولور و حسن سبعك
 دخی برزاعه نسبتی اول و جمله اولور تقریباً و بوحصوصه
 قاضی زان رحمہ اللہ شرح چغینی ده تفصیل ایتمشد از شأ الله
 فرسخ و زراعك و غیرك تفصیلی ابعاد و اجرام ده بیان اولور
 اما مانك كرتینه متعلق بوبرا غریب در كه ما ایله مملو
 بر كاسه مركز عالمه قریب اولدوغی زمانك مایه زیاده الور
 بعید اولدوغی زماندن مثلاً قعر پیرده زیاده الور رأس
 مناره ده اولدوغی زماندن سر اولدر كه مانك سطح ظا
 هر كه هر مكانك اوله بر قطعه در بر سطح كویدن كه
 مرکزی مرکز عالمدر و بودخی مقرر در كه
 سطح كره هر زمان كه مركزه قریب اولسه
 اخذانی زیاده اولور شهبسی اولندن بوشكندن

مثله آب كره ارضدر ح مرکز عالمدر ادب ارض اوزرنك
 بر مناره دن اه رب ارضك بر پی در طك ایله هر شكلك
 هر بریسی كاسنك عرض راسیدن بیک موضعك طلك دایره
 مرسومه در مرکز عالمدن كاسنك بعد راسی مقدار خجه مناره
 اوزرنك اولدوغی حالك ه ح دایره مرسومه آخری در اول
 دخی مرکز عالمدن كاسنك بعد راسی مقدار خجه قعر پی ده
 اولدوغی زمانك پس هر كاه كه دایره هم دایره طلك
 ایله برابر رسم اولننه كاسه نك مائی قعر پی ده اولدوغی حالك
 زیاده اولدوغی تمام معلوم اولور رأس مناره ده اولدوغی زمانك
 و زیاده سی شول مقدار در كه ایك هلال ه ح ره ان تمام
 اظهار ایله و مادر صکره كره هوادر اضافه ایله حقیف
 اولدوغی جھندن و هوادر دخی مایه کیی كویدر اما انوك سطح
 مقعری سطح مامواراضه ماسدرا سواج بحار و جبال
 و وهاد و انلك غیر نيك تضاریسی سببی ایله مضرتدر
 و اما سطح محدثی مقعر ناره تا بعدر و ناردخی رای اصح
 ایله كوی الشكدر و صحیح الاستدان در تخدیباً و تقعیراً
 و بودخی رای اصح در كه ناركند و باشقه بر عرض در و بودای
 مشا نره در كه ارسطونك شاگرد كویدر و رای جمهور مشاخر
 در تخدیباً مستدیر اولدوغی مقعر فلك قوه ماسدركه

اول بنام جمهور صحیح الاستدانه در اما نقیبه مستدیر اولد و غی
 ارخته دن که واصل اولان شی کذبیه دوندرسه کمال قدرتی
 اولد و غنند رتو تقدیر چه هو آنک دخی سطح محذی مستدیر
 اولق لازم کلور اما راقیون یعنی اشراقیون که طریقی ریاضیات
 و اولوی افلاطون در انلرک یاننده و ابواسحاق کندی و ابوجحان
 پیرونی و متاخیرین دن صاحب حکمة الاشراق که شیخ
 شهاب الدین مقولدر انلرک رانی اوزرینه نازک حصول شول
 هو اندر که حرکت فلکه موافق حرکت ایلیه و نار بو مذهب
 اوزرینه برکرة تامه در که سطح محذی صحیح الاستدانه و
 مقعری اهللی الشکر در انلرک جمله اجزاء فلکک محاذاتنه
 حاصل اولورسه و مقعری اهللی الشکر اولما سنک و جمی
 اولدر که فلکک حرکتی عند المنطقه اسرع و عند القطبین
 بطوا اوزرینه در و شکل بودر
 واکر جمله اجزاء فلکک
 محاذاتنه نار حاصل اولسه
 شمال بلکه عند المنطقه حاصل
 اولوب تدیح ایله متناقص اولوب قطبینه ایشمدین
 منقطع اولسه اول کوه غیر تامه اولور محذی مستدیر
 غیر نام و مقعری اهللی غیر نام اولور و اما محذی هو

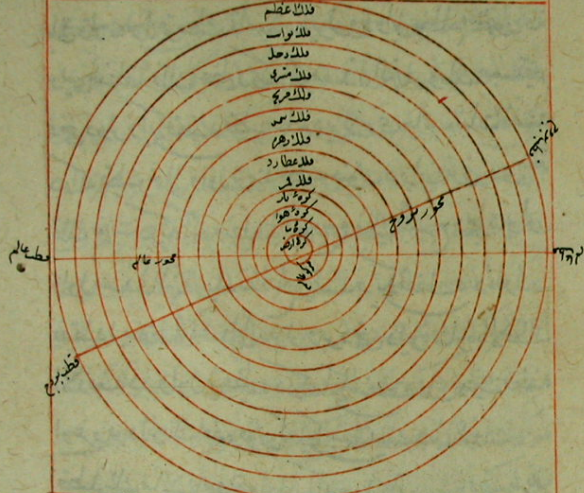
ایکی رای ایله دخی اهللی نام و یا اهللیه مشابه در و شکل
 بر وجهه در
 اما رای اخیر که نار انلرک یاننده
 غیر نام در سوزلرنیک ضعفی نیارک
 و شهبک قطبین قرینه ظهور
 اندر کندن ظاهر در اما بسوز
 جمله اقطارده نازک حدوشنه
 قائل اولنلر تحت اولمز و عناصرک اعداد اربعه یه حصی
 اولمه سنک و جمی کتب طبیعی ده مسطور در اما استقلیه
 شوبله معلوم اولمشدر که عناصر دخی عند الجمهور افلاک کبی
 طقوز طبقه اولعیله مشهور در طبقه اولی ارض صرفه
 محیط بالمرکز در و طبقه ثانیه طبقه طینییه در و طبقه
 ثالثه طبقه مخلوطه ده اکثر یا حیوانات و جمله نباتات
 و کلیا معادن انک در و طبقه رابعه طبقه ماد و طبقه
 خامه طبقه هوادر که اول مجاور ارض و ماد و طبقه سا
 ده طبقه زمهریرییه بارده در که انوک سب برودتی
 اجزاء بخاریه نک و صولی و عدم ارتفاع انعکاس اشعه
 کو اکبر و منشاء سحاب و رعد و برق و صاعقه بو طبقه
 در و طبقه سابعه طبقه هو اغا لبدر که حلوصه
 قریندر و طبقه ثامنیه طبقه دخانییه در که سفدن مرتفع

اولان ادخته اند تله شی بولور و ذوات الاذناب و بنا ذك
 و اشكال عمود و بونلك امثالی بو طبقه ده ظهور ایدیب و کاه
 اولور که بو ظاهر اولان اشكال حرکت یومیه ایله مشابهت
 حرکت ایدر لر و طبقه ناسعه طبقه نارد و بعضیلر هوا ایلیکی
 تقسیم اتمشدر در برسی اولدر که اجزیه مخالط اولاد برسی
 اولدر که خالص اولان لایق که اجزیه ارتفاع بر مرتبه ده نهایت
 بولور و اذن تجاوز اتمز انوک مقدار تقریباً اون یدی فر
 سخدر و اجزیه مخالط اولان هوا بر هوا کشفدر که
 که کوه بخار و عالم نسیم و کوه لیل و نهار دیر لر وجه تشبیه
 اولدر که مهتاب ریاحدر و قابل ظلمت و نوردر و اول زرقه
 مشاهده اول نور ظن اول نور که سمانک رنگی اوله اول بو طبقه
 دن تخیل اول نور سببی اولدر که دگر اولنان کوه بخار اجزاء
 ارض و ما ایله تکاتف تحصیل اید و کندن مضی کور نیور
 و فوقند اولان هوا لطیف که نسبت مظلم کور نیور
 پس یکسنگ اتمز اجندن ظلم ایله ضیا بیندک بر لون
 متوسط حاصل اولور که کور نر رنگ لاجوردی
 اولدر منک بر سرح رنگ شی لطیفدن بر رنگ سبزه
 نظرا و لنسه بر متمزج رنگ اخر کورنگ مقدر در
 اول تقدیرجه بونک دخی سببی اولدر و بو اعتبارله

طبقات یدی اولور سموات کبی و صورت افلاک و عناصری
 بحسب التسطیح بو جمله در و هر دایره بر سطح برینه در
 و هر ایک دایره نک مابین فلکی یا عناصریدر

باب ثانی مشهور اولان دوایر عظام و صفاری
 و قوسلری بیان ایدر هر دایره نک محیطی قسمت متساویه
 ایله اوج یوز التمش قسم اولمشدر اول تقدیرجه هر دایره نک
 قطری یوز بیکر می قسم اولور اصطلاحاً صاهر بر قسمه بر درجه
 دیر لر و هر درجه قسمت متساویه ایله التمش بخش اولمشدر
 انوک هر برینه دقیقه دیر لر وینه هر بر دقیقه التمش بخش

اولوب انك هر برينه ثانيه ديولر بوموال اوزره ثانيه ثالثه
 و ثالثه رابعه اولور حاجت مقداری قسمت اولفق ر وارد
 و هر قوس که طقسان درجه دن ناقص و لسه طقسانه وارنج
 باقی قلابه اول قوسك تمامیدر دیولر و دوایر عظام مشهوره دن
 بریس منطقه فلک عظیمه درکه که معدل النهار و فلک مستقیم
 دخی درلر و ایک قطبیه قطب عالم دیولر بری جانب نبات الشمس
 دراکه قطب شمالی و اول برینه قطب جنوبی درلر و بری دخی منطقه
 فلک نوابت درکه که منطقه البروج و فلک البروج دخی دیولر
 و اول معدل النهار بیله تقاطع ایشد رایک نقطه ده اول
 نقطه له نقطه اعتدال دیولر و بر دخی دایره ماره بالاقطاب
 الاربعه در و اول بر عظیمه درکه ایک منطقه نك درت قطبیه
 اوغر بود ائره نك اقص قوسی که ایک منطقه نك و یا انلر وک
 قطب نیک مابینک واقع اولور که میل کلی دیولر و سید شریف
 تذکره شرحک دایره ماره بالاقطاب الاربعه بر اولور انجق
 زیرا ایک نقطه یه کچر که مابینلری نصف دور دن اقلدر و بویله
 ایک نقطه یه بر دایره غیر کچر زیرا ایک عظیمه صاحب
 اوزندن غیر وضعک تقاطع ایلرین بود دخی جایز دکلدر که
 ایک دایره بویک نقطه اوزره تقاطع انمکسرن تماس ایلر
 یا حود برینک سطحی اخرک سطحه منطبق اولوب بویک

نقطه مابینک صکره مفترق اولور زیرا اولک دن ایک مستقیم
 بر سطحه محیط اولق لازم کلور و انجیدن بر خط مستقیم
 استقامت اوزره ایک مستقیمه متصل اولق لازم کلور دیو
 ذکر ایشد روبری دخی دایره میلدر اول دخی بر عظیمه درکه
 فلک البروجک بر جزوندن یار کوبک مرکزندن معدل النهارک
 ایک قطبیه اوغر اول دایره دن بر قوس که فلک البروجک بر جزو
 ایلله معدل النهارک مابینک اوله جانب اقربندن اول قوسه
 اول جزوک میل اولی دیولر و اول دایره بر قوس که کوبک
 مرکزی ایلله معدل النهار مابینک اوله جانب اقربندن اول قوسه
 اول کوبک بعدی دیولر و بری دخی دایره عوض در اول
 دخی بر عظیمه درکه فلک البروجک بر جزوندن یار کوبک
 مرکزندن فلک البروجک ایک قطبیه اوغر اول دایره دن
 بر قوس که فلک البروجک بر جزوی ایلله معدل النهار مابینک
 اوله جانب اقربندن اول جزوک میل ثانیه دیولر و اگر
 بر کوبک مرکزی ایلله منطقه البروج مابینک اوله اول قوسه
 اول کوبک عرضی دیولر و بری دخی دایره افتدر و اول
 دخی بر عظیمه درکه انوک بر قطبی سمت راس و بر قطبی سمت
 قدمد سمت راسدن مراد فلکک بر نقطه درکه مرکز علل دن
 بر شخصک استقامت قائمه کوره بر خط جکسه لر اول

اول نقطه ده منتهی اوله انوک بمقابل سمت قدمدر و اول
دایره فلکی ایک باره ایدر بری ظاهر و مرقی در که جانب سمت
رأسده در و بری حقی و غیر مرقی در که اول جانب سمت قدیم
در و بود این ایله طلوع و غروب کوکب معلوم اولور و
معدل النهاری تنصیف ایدر ایک نقطه ده برینه نقطه
مشرق و مشرق اعتدال و برینه نقطه مغرب و مغرب اعتدال
دیرلر و اول ایک نقطه نک مابینی بر خط ایله وصل اولنسه
که خط مشرق و مغرب دیرلر و منطقه البروجی دخی
تنصیف ایدر ایک نقطه ده برینه طالع و برینه غارب و سابع
دیرلر و بود این دن بر قوس که فلك البروجک بر جزو نندن
ویا بر کوکب مرکز نندن نقطه مشرق مابینک اوله جانب
اقریندن که سمت مشرق دیرلر و نینه بود ایدر دن بر قوس
که فلك البروجک بر جزو نندن و یا بر کوکب مرکز نندن
نقطه مغرب مابینک اوله جانب اقریندن که سمت
مغرب دیرلر و بری دخی دایره نصف النهار در و اول دخی
بر عظیمه در که افق ایک قطبیه و معدل النهارک ایک قطبیه
او غرر و افقی تنصیف ایدر ایک نقطه ده قطب شمالیه
و بری اولنسه نقطه شمالی و اول برینه نقطه جنوبی دیرلر
بو ایک نقطه نک مابینی بر خط ایله وصل اولنسه که

خط نصف النهار دیرلر اولک ایک قطبیه نقطه مشرق و مغرب اولور
و منطقه البروجی دخی تنصیف ایدر ایک نقطه ده بری
فوق الارض در که عاشی و وتدا السماء و اول برینه رابع
و وتدا الارض دیرلر و معدل النهارک دخی نصف ظاهر
و نصف حقی سین تنصیف ایدر و اول دایره دن بر قوس که قطب
معدل الله دایره افق مابینک اوله یا قطب افق ایله معدل النهار
مابینک واقع اوله جانب اقریندن که عرض بلد دیرلر و بری
دخی دایره مشرق و مغرب در که دایره اول السموات دخی
دیرلر و اول دخی بر عظیمه در که افقک ایک قطبیه و نصف
النهارک ایک قطبیه او غرر و بری دخی دایره وسط السماء
رؤیتدر و اول دخی بر عظیمه در که فلك البروجک ایک قطبیه
و افقک ایک قطبیه او غرر و اولک ایک قطبیه نقطه طالع و
غاربدر و فلك البروجک دخی نصف ظاهر و نصف
حقی سین تنصیف ایدر و اول دایره دن بر قوس که قطب فلك
البروجک افق مابینک اوله یا قطب افق ایله فلك البروج
مابینک اوله جانب اقریندن که عرض اقلیم رویه دیرلر
و بری دخی دایره ارتفاع در و اول دخی بر عظیمه در که
افقک ایک قطبیه و فلك دن بر نقطه مفروضیه او غرر
و افقک ایک نقطه ده قطع ایدر اولک ایک نقطه نک هر برینه

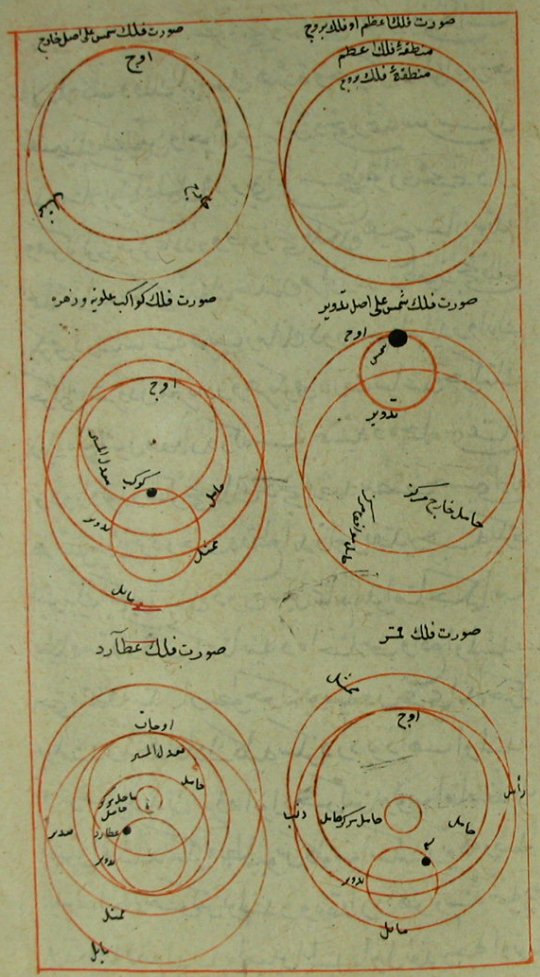
نقطه سمت دیرلر اول سبیدن بودایره به دایره سمتیه دخی دیولر
 بویکی نقطه نك ما بینی که بر خط ایله وصل اولسه که خط
 سمت دیرلر و بودایردن بر قوس که نقطه مفروضه ایله افق
 ما بینک واقع اوله جانب قریب دن که ارتفاع نقطه مفروضه
 دیرلر که نقطه فوق الارض اولورسه و اگر تحت الارض انحطاط
 نقطه مفروضه دیرلر و افق دن بر قوس که بودایره ایله اول سبیدن
 ما بینک واقع اوله جانب قریب دن که قوس سمت نقطه مفروضه
 و سمت ارتفاع نقطه مفروضه دیرلر اول نقطه تحت الارض
 اولورسه سمت انحطاط نقطه مفروضه دیرلر و در اینصفا
 مشهوره دن بعضی مدارات میولر و مدارات یومییه دخی
 دیرلر بولر اول صغیره لردر که موازی معدل النهار ده
 حرکات نقطه مفروضه ایله مرتسم لردر معدل النهار
 حرکتی سببی ایله مرکز کواکب و انوک غیر یکی انوک هر برینه
 اول نقطه نك مداری دیرلر که انوک حرکتی ایله مرتسم و مستقیم
 و مدار مرکز کوبدن اوله که فوق الافق اوله اول کوبک
 قوس النهاری و اول که تحت الافق اوله قوس اللیل دیرلر
 و بومدارادن افق ایله دایره میل ما بینک واقع اولان
 قوسه اول کوبک تعدیل النهاری دیرلر اما که اول
 دایره میل نقطه مشرق و مغربه او عمق شرطدن و

قوس النهار دن و قوس اللیل دن هر بونیک ما بینک نصف
 دورده واقع اولان تقاض اول کوبک ضعف تعدیل النهار
 ریدر و شول قوس که مرکز کوبکله افق ما بینک واقع اوله
 که دایر دیرلر و دایره نصف النهار ایله مرکز کوبک ما بینک
 اولان قوسه فضل الدایر دیرلر و بری دخی مدارات عرض
 اللردخی صغیره لردر که موازی فلك البروج مرتسم لردر
 حرکات نقطه مفروضه دن فلك نامک حرکتی سببی
 و بری دخی مقنطرات در اللردخی صغیره لردر و افق
 موازی لردر اول که فوق الافق در مقنطرات ارتفاع و اوله
 تحت الافق در مقنطرات انحطاط دیرلر و بومقنطرات بر
 مقنطره که سطح ارضه تماس ایله افق حسی و مقدم
 ذکر اولان افقه افق حقیقی دیرلر باقی قسم مشهوره و طول
 بلد و تقویم کوبک و بولرک امثالی که محلذک بقرب اقتضا
 ایله از نشاء الله بیان اولور اما دایره مشهوره دن شول
 دایره صفا مرتومه که حرکات نقطه دوری ایله افق
 سیاه نك تخنک و یا جوفند مرتسم اولور لر بعضی نسخک
 کواکب مرکز نك حرکات ندن و یا افلاک نك مرکز نك حرکا
 تندن مرتسم لردر ایکسک دخی مالی بردر و بودکر اولان
 دایره یا سطوح اکراوز نك مرتسم اوله لر و یا اکرک سطوحه

مرئسم اوليه لراول جمله دن سطوح کرده مرئسم اولان دو ایر
مرکز شمس حرکتدن مرکز خارج المرکز محیطه و تدایرک
مرکز نیک حرکتی ایله افلاک حواملك محیطلرنک و کواکبک
مرکز نیک حرکتدن تدویر لرنیک محیطلرنیک اوزرنک مرئسم
اولنلردر و بود و ایرک ارتسامنی محیط اطرافله که نسبت اتیک
محل سوال دامت اهل هیتیک اصطلاحاتند ندر وینه
بود و ایرک هر بری محیطه مرئسم اولدوخی فلکک اسمی ایله
تسمیه اولمشدر مثلا حرکت مرکز شمس دن مرئسم اولان دایره
خارج المرکز اسمی ایله تسمیه اولمشدر و حرکات مرکز تدویر
دن مرئسم اولان دو ایر افلاک حوامل اسمی ایله تسمیه اولمشدر
و حرکات مرکز کواکب دن مرئسم اولان دو ایر داخی افلاک
تدویر اسمی ایله تسمیه اولمشدر و اول دایره که محیط افلاک
مرئسم دکلردر بلکه افلاکک جوفنه مرئسم لردر عطار دک
مرکز حاملینک حرکتدن که انی مدیر تحریک ایدر اندن
حادث اولان دایره در وقتک مرکز حاملینک حرکتدن
که انی مانل تحریک ایدر اندن حادث اولان دایره در
بو ایکی دایره په حامل مرکز حامل دیر لر وجه تسمیه اولدر
حامل لرنیک مرکز لری انلرک محیطه حرکت ایدر و علمای
هیتدن صاحب المجسطی و انوک توابع افلاک دک لرنک

دو ایر ایله اکفا اتمشدر در زیر اجزای برهین ایچون بو مقدار
کافیدر اما بعضی حکما افلاکی اجسام ایله ذکر اتمشدر در
رای اول ایله بو علمه هیئته غیر مجسمه دیر لر و رای ثانی ایله
هیئته مجسمه دیر لرا اما اصحاب رای اول فلک تاسع ایله فلک
ثامن ایچون ایکی دایره متقاطعتین ذکر اتمشدر لره انلر اول
فلکک منطقه لری در و شمس ایچون دخی ایکی دایره ذکر اتمشدر
بری مثل و بری خارج المرکز دن عبارتدر و انلر بر نقطه ده
ثامن اتمشدر در که اول او جدر و بو اول رای ایله در که شمس ایچون
تدویر اولیه امتاد و بره قابل اولنلر اوج دایره ذکر ایدر لری
حامل موافق المرکز و بری دخی حامل خارج المرکز در که بونلر
مقاطعلر در بری دخی دایره تدویر در اول داخی شول و جمله
در که مرکزی محیط حامله منطبق و محیطی خارج المرکز هماندر
بطلیوس و جمهور اهل هیئته افلاکک بسط اولنمه سی ایچون
هیئته غیر مجسمه اختیار اتمشدر و کواکب علویه و زهره نک
هر بریسی ایچون بشر دایره ذکر اتمشدر در که انلر دایره مثل وما
یل و حامل و معدل المسیر در و اول حامله متقاطع در
و بری دخی دایره تدویر در که مرکزی حاملک محیطه منطبق
در وقت ایچون درت دایره ذکر اتمشدر در بری مثل و بری
مایل در که انلر متقاطعلر در و بری دخی حاملدر که نقطه

اوجه مایله ماستدر و بری دخی دایره تدویر
 در و اول شول و جمله در که مرکزی حاملک
 محیطه منطبق در و ترا چون جمهور حامل مرکز
 حامل ذکر اتمشدر در زیر که مایل حکمک در
 اما بعضی ذکر اتمشدر در و عطارد ایچون التی
 دایره ذکر اتمشدر در اندر مثل و مایل و حامل و معدل
 المیرو تدویر و حامل مرکز حامل در مدیری ذکر اتمشدر
 زیرا که حامل مرکز حامل انوک قایم مقای در
 و بعضی فی دخی ذکر اتمشدر در شول و جمله
 که مایله ماستدر لیس جمهور مهند سین
 یانک که افلاک ذکر کنک دوایر او زینیه
 اقضار اتمشدر در او تو زرت فلک در شمس
 ایچون تدویر اولد و غی بقدرجه والا او توت
 بشر اولور اما ترا ایچون حامل مرکز حامل و عطارد
 ایچون مدیر ذکر ایدنلر یانک او تو زیدی اولور
 و مجسمه یانک ایکی اصل او زینیه دخی یعنی شمس
 ایچون کرک تدویر اولسون کرک اولسون یگرمی
 در تدویر و حرکات ضعیفی ایچون مجسمه دخی بینه بعضی افلاک
 محتاج اولور لور و دوایرک شیخی عند المهند سین بو جمله در

باب ثالث طقوزنجی و سکرنجی فلک یعنی فلک
 الافلاک و فلک البروجک هیئت و حرکت و فلک بروج
 تقسیمتک کیفیتم و احوال توابعدن دخی برتبه سزبان
 ایدر مثلاً بویک فلک هر برتی یکی سطح موازی محیط در
 و مرکز لری مرکز عالمدر و طقوزنجی فلک هیک ستان یوقدر
 جمله ثواب سکرنجی فلک تحتد مرکز در و طقوزنجی فلک
 بکری درت ساعتی قریب زماند دون سن تمام ایدر وانوک
 حرکتی مشرقدن مغربه در و هر بکری درت ساعتی حرکتک
 زیاده سی شول مقدار در که سنه شمسیه ده جمله سی ستان
 بر دور اولور و سکرنجی فلک دخی رصد مصنف حسب ایله
 هر تقنین سیلین بردرجه قطع ایدر اول تقدیرجه بکری
 بشن بیک ایک یوز سیلین دور سین تمام ایله اما حکما ما
 بیند مقدار حرکت ثانیه ده اختلاف واقع اولمشدر
 حتی متقدمیند ارسطو حرکتی یومیه دن غیر ایله حرکت
 بولمشدر بلکه افلاک کلیه سکر دردیو ذهاب اولمشدر
 و ابرخس غریب دن شرقه انوک حرکت بولوب اما مقدار
 تعیین اتمشد رصکه بطلبوس کلوب اسکدریه ده رصد
 ایلوب انوک حرکت بولمشدر و مقدارن هر یوم سنه شمسیه ده
 بردرجه قطع ایدر دو تعیین اولمشدر اول تقدیرجه او تونز

التي بيك سيلك بردور تمام اولور و محدثون الشمس التي سيلك
 بردرجه قطع ایدر بولديلو و بونك دوری بکری اوج بيك
 یدی یوز الشمس سيلك تمام اولور اما که حکما انک محققلرندن
 برقوم یقین سيلك بردرجه قطع ایدر بولديلو و حواجه نصیر
 طوسی بتیز قریب مرغه ده که رصد اتمشد اول دخی تقنین بیک
 بردرجه قطع ایدر بولمشدر ایله اولسه تمام دور بکری
 بشن بیک ایک یوز سیلین اولور و زماننا معتمد اولان دخی
 بودر رصد جدیدک مطابق اولدو و غیرچون اما حقیقتن
 الله دن غیر کسسه بلز وانوک حرکتی مغربدن مشرقدر
 و منطبق سی معدل النهار ایله ایک نقطه ده تقاطع ایدر
 دیومقد ما ذکر اولمشدر اول ایکی نقطه نک بری که کوکب
 غریب حرکت ایله اندن جانب شماله کذر ایله که اعتدال
 ربیع اول بریه اعتدال خونی دیرلر و بویکی دایره نک
 دخی غایبه بعد ما بین یعنی که میل کلی در ا رصد
 ایله مختلف بولوب کذلک حرکت ثانیه ده واقع اولان
 اختلاف کبی میل کلی ده دخی اختلاف اتمشد در ریرا
 اصحاب ا رصد قدیمه و حادثه میل کلی نک مقدارن بر
 بولدیلر حتی قدما بولدوغی محدثون بولدوغدن اکثر
 درو بعضی لرظن ا تدبیر که صکر کلنلر مقدم کلندن

بهر حال اسک بوله مع هذا غایت اکثر بولدقلری بیکرمی درت
درجه یه ایر شمسند کرجه بعضیلر زعم اند بیکرکه هند حکمای
جمله بیکرمی درت اید و کنه اتفاق ایتمش اوله لر زیرا اقلید حکیم
رمانک دخی بیکرمی درت جزو ایدوکی مشهور در و اقلیدس
کتاب اصولک ضلع ذی خمسة عشر ضلعی اول جهندن
استخراج ایلشد زبیرا بیکرمی درت ثلث خمس دور در اما
بودن البته تمام بیکرمی درت اولمق لازم کلر زیرا قاعده ده
بواردر که در جاتدن و دقایقدن و ثوانیدن و غیرند که
نصفدن زیاده اوله انی تمام عذابدر لرامت نصفدن ناقص
اولسه انی عذابدر بو تقدیرجه جایزدر که بوند دخی
بولیه اولمش اوله و اقل بولندر بیکرمی اوج جزو و نصف
جزو در ناقص بولمشل در نته که صاحب تذکره حواجه
نصیری طوسی دخی رصد جدید بوند ایله بولمشدر و جمهور حکمی
اسلامیون بوند اوزرینه در که میل کل بیکرمی اوج جزو
و ثلث و ربع جزو و اوله رصد مأمونی ده بولدقلری
اوزره و اندن سکره برجاعت دخی رصد ایدوب اند
دخی بیکرمی اوج جزو و نصف جزو و نصف عشر جزو
بولدیرا مدی بو اختلافنک سببی اختلاف الاندن
ایدوکی کوندن ظاهر در زبیرا اول التلری دوزمه

سنک و مقدارنک و استدارتک و قسمتنک و حقیقت نصف
النهارده نصب تم سنک اختلاف اولد و غندن یوقسه تقارب
منطقتین دن دکلد زبیرا کتقارب منطقتین دن اولیدی
تفاوتی میلی ایامک ترایدی یله ترتیب و نظام اوزره بوله
ایدی حال آنکه بولیه بولنمز زبیرا بطلموس بولدو غی برخص
بولدو غنه موافقدر مع هذا ما بینلر نکه یک یوز سکسن بش
بیل وارد رقتربیا و سامون خلیفه رمانک بولدقلری بطلموس
بولدو غندن کرجه اوله الی دقیقه و بعض کسور ناوضدر
اما بو ایکی رصدک ما بینی الی یوز طوقسان بیل اولمشدر
بو حساب اوزره نقصان میل هر قرق اوج بیلک بردقیقه
اولمق لازم کلور بو تقدیرجه واجب اولور که ابو جعفر خا
زنی کند و رصدنک بولدو غی مأمون رمانک بولماندن بش
دقیقه و ثلث دقیقه ناقص اوله زبیرا خازنی رصدی
مأمون رصدنک ما بینی الی یوز اوزرینه فریدر اما که
خازنی کند و رصدنک کمال اهتمام ایله بولدو غی مأمون
رمانک بولنسه مطابقه رسایر ارضاد دخی بو که
کره قیاس اولنه و بو خصوص اختلاف الاندن ایدوکنه
شبهه بو قدر اما چونکه اختلافنک ظهوری الاندن
اختلافدن اولور اول تقدیرجه اختلافات ما بینک

عدم نظام و ترتیب دخی الاثناک اختلا فذدن اولوت
جایز اولور ایله ولسه اختلا فک اصل تقارب منطقیین
دن اولوق توهم اولور امدی تقارب بطریق معدل النهار
منطقه البروج قریب اولوق وار و منطقه البروج
معدل النهار قریب اولوق وار اولکی بی بودر که یعنی
منطقه البروج ثابت اوله دخی معدل النهار اکه
قریب اوله بوجایز دکلدر زیرا که بویله اولسه جمعی
بلدک عرضی مختلف اولوب و خط استوی دخی هر
زمانک بر مکان اخر اولوق لازم کلور دی بوجندن
برکسه تقارب معدل النهار زاهبا ولما مشدر اما
بعضیلر بونی زعم ایذیلر که بوقارب منطقه البروجک
اوله که اول معدل النهار قریب اوله کر بوجت اولجوت
اولور سه برفلک اخره دخی محتاج اولور که منطقه
البروجی تحریک ایله امدی اگر منطقه البروجک
عرضا حرکت ایتمه بی فرضا ولسه یادورن تمام ایله
یا اتمیه بلکه بر مقدار حرکت ایذوب صکر بینه عودت
ایک بودخی یا نصفه دک حرکت ایذوب بینه عودت
ایک یا خود نصفدن اقلک و یا اکثره عودت ایلمسیه
بوصکر ذکر اولان ایکی احتمال هر برسیوا و ج قسم

اولور زیرا اول نصفدن اقل اولان غایقه یا انطباق اولدن
مقدم اوله یا عند الانطباق اوله یا خود بعد الانطباق
اوله و نصفدن زیاده ده دخی کذلک عودت یا انطباق
ثانی دن مقدم اوله یا خود عند الانطباق اوله یا خود
بعد الانطباق اوله بوقدرجه اقسام ممکنه سکر اولور
زیاده اولمز بری تمام و بری نصف و اوجی نصفدن اقل
و اوجی نصفدن زیاده پس صورت اولی ده لازم کلور که
نصف کره بروج شمالیه جنوبی اولوب جنوبیه بی شمالی
اوله بعد بینه موضع اولنه عودت ایله و جهة حرکت
همان بوجانبه اوله و ایکنی صورتک دخی بولازم کلور الا بوج
قدر وار که حرکت عودتک جمعی اولکی حرکتک خلا فنج
اولور و اوجنی صورتک لازم کلور که بر بقعه ده بعینهار
تفاعلات و مقادیر ایام و لیلای مختلف اوله و در دخی صورتک
دخی اوجنی ده اولان لازم کلور کندن غیری فصولسه
باطل اولوب لیلی و نهار جمعی بقاعن متساوی اولوق لازم
کلور اما افق رحوی ده دکال وانوک نهاری لیلی اوزرینه
فرق اوج بیل زیاده اولور تقریباً بوزمان اولار که
ذلک البروج اول مقدان دک عرضا بر دقیقه حرکت ایله
تاکیم مرکز شمس فعدن بر دقیقه منحنی اوله وارک

برینه نسبت بر دقیقه مرتفع اوله و تا مثل اولیخ اندک منار دخی
 زیاده اولق مکندر و بشیخی صورتک او چینی ده و در دخی ده
 اولنن لازم کلد و کندن غیري معدلن شمالی اولان سطح مسا
 بین المنطقتین واکه متصل اولان باره شمالی معدلن جنوبی
 اولق لازم کلور و انوک نظری اولان سطح جنوبی باره جنوبی
 ایله بیله شمالی اولق لازم کلور و اول باره کم مقدارده مختلفدر
 بعد الانطباق کثرت بعد وقلة بعد حسبیه و التخی و
 بدخی و سکرچی صور بلرده دخی بضعدن لازم کلن لازم
 کلد و کندن غیري و چینی و در دخی و بشیخی دن لازم کلنلر
 دخی لازم کلور اولابوقدر و ارکه فساد انطباق متضاعف
 اولور ای کوره اولدو غیري و معلوم اوله که بضعه دخی
 او چینی و در دخی و بشیخی دن لازم کلنلر لازم کلور و
 بعضیلر منطقتین انطباق اندو کندن نارطوفانی اولور
 دیسلسر حقیقتن الله دن غیري کسه بلز و بوندن غیري
 اهل طلسماندن یعنی بونی دخی زعم اندیلر که فلک البروجک
 اقبالی و ادباری اوله و هر برینک غایتی سکر درجه اولوب
 التي یوز قرق میلک هر برینک مدتی تمام اوله یعنی اربع
 منطقه البروج معدل النهار اربعدن مثلا اول حملدن
 ادبار اوزره حرکت ایلیه اخر خودن سکر درجه به اولیخ

یاخود در دنده و ارجحه وینه اقبال ایلیه اول عمله دک یاخود
 در دنده دک و بر قول دخی بوکه اول حملدن اقبال این سکر درجه
 سنه دک بعد ادبار ایلیه یینه اول عمله دک وقتا کم ارباب
 هیئتدن بعضی بونی استماع اندیلر طر ایلدیلر که ارسادده فلک
 ثوابتک حرکتینک مقدارنی مختلف بولدولر یینه علت بو اوله
 یعنی ادبار زماننک حرکت ثوابت بطی اوله و منطقه ثابته
 اولان نقطه ربعیه معدل النهارده اولان نقطه ربعیه
 محاذاتندن که مبدأ اولدر خلف توالی اوزره حرکت ایلیه
 و اقبال زماننک یینه حرکت ثوابت سریع اوله و مذکور نقطه
 ربعیه منطقه البروج نقطه ربعیه معدل النهارن اشغال
 ایلیه توالی اوزره و اگر بوا عرضن اند کلری اوزره ایسه بر
 محرک اخوه دخی احتیاج اولنور فلک البروج عرضا
 حرکت اندورن فلکدن غیري که اول منطقه نامنی طولاً
 حرکت اندوره حرکت اولی دن غیري اقبال و ادبار حس
 کلری ایچون و اول فلک وضع فلک البروجی حاوی
 اولوب و قطبلی انوک قطبیه محاذی اوله و بوفلک که
 منطقه البروجی سکر درجه تحریک این معدل دن
 نقطه اعندال ربعیه بلکه منطقه ثابته اولان
 جمیع نقطه کند و موضعلرندن اول مقدار حرکت ایلیه

بوتقدیرجه اقبال وادبارده سرعت و بطوطا هر اولورامدی
بواندکلری ظن صحیح دکلد زبرا اقبال وادبارا حرکت
بسبب اینه سما و بانکه دوره قام اولحق لازم کلور و حرکت
مركبه اینه اول خود سکسن بیلکه بر درجه قطع البته کورک
امدی حرکت ثوابت که مساوی اولورسه لازم کلور که
ثوابت اقبال زمانه حرکتی قرق بیلکه بر درجه کورینه
وادبار زمانه ساکن کورینه و اگر زیاده اینه لازم در که
اقبال زمانه قرق بیلکه بر درجه دن زیاده کورینه و حرکت
ادباریه اصل کورینه بلکه حرکت اقبالیه کورینه فضل
حکمتین مقداری و اگر ناقص اولورسه لازم در که ادبار زمانه
نکه توالی اوزره حرکتی محسوس اولیه بلکه خلاف توالی
اوزره محسوس اوله امدی بونلرک جمله بی باطلدر زبرا
ابرخص زمانه بوزمانه کلجه دکر اولنلردن بریسی
بولندی مع هذا بومابین اقبال وادبار زمانه ضعفند
زیاده در و بوظن اولنلردن دخی ابعدر که بوعلم قاصر
اولنلردن بعضی هند قومندن میل اعظم دخی اقبال و
ادبار کی سکندرجه مقداری رتر و اکسلوردیواسماع
اند کلرک زاهبا ولور که بواکی اختلاف ایچون بر
محرك ايله اکثرا اولنه یعنی اقبال وادبار ایچون وهم

میل کلینک قدر اوجمه از دیاری و انقاص ایچون ايله اولسه
واردیلر بونلرک اثبات اولدی بونلرک اطلس ايله فلک البروج مابینک
موتوسط نول طویق ايله کم قطب لری دایره ماره بالاکطاب
الاربعة اوزره اوله و قطب البروج ايله مابین درت درجه
اوله تا کم قطب البروج اول فلک حرکتی ايله قطبی اطرافک
القیوز فرق بیک ضعفک بر دایره رسم ایلوب و دایره ماره
دن اقبال وادبار زمانه بوقوس این که مقداری سکندرجه
درجه اوله و منطقه نامندن هونقطه اول دایره صغیر
موتوه حولنکه که مساوی حرکت اید تا کم اول دایره متوه بیک
بر نصفک حرکت اقبال و نصف اخرنک حرکت ادبار لازم
کله و بر نصفک وسطان اول بر نصفک منصفه دک
انقاص میل و نصف اخرنک اذیاد میل لازم کله و انقاص
میل تقارب منطقه ايله و اذیادی تباعد ايله اوله
اما بونصورت دخی فسادی ظاهر در کجه که اختلاف
میلک حصولی حیثیتندن صحیح کورنیور زبرا بونلرک
موتوسط منطقه البروج تغییر اندکی تقدیرجه اکثر
بوجق اولسه البته لازم کلوردی که قوم ارضاد میلک
تفاوتی غایت فاحش بوله لردی تا سکندرجه به و ارجه

ذکر اولمان مدینه که التي یوز فرق بیلد رمانا که وجود اصاد
 بونی تکذیب ایدر وانوک فساد ی بوندن ناشی اولدیکه اولک
 فلک حرکتی اقبال و ادبار سببی ایله بومقدار فرض
 ایدیر امانا که حرکت میل محقق اولدوقد نضک حرکت مزبور
 تقارب منطقتین اقتضا ایدوکی مقدار فرض ایشه لر
 بوفساد ایدن زایل اولوردی اگرچه که اختلاف حرکت
 ثانیه عدم استلزامی فساد ی باقید و حرکت ثانیه ده
 دخی اختلاف شول وقت لازم کلور که منطقه البروجده
 هر نقطه معینه مثل راس سرطان کبی اول دایره
 صغیره مزبوره توهم ایدکری اوزره ارسام ایدیدی
 لکن نقطه معینه اذن منطقه وسطانی یه موازی
 بردایره حقیقیه ارسام ایدوکی چون محال ایدندر که
 اول نقطه دایره صغیره ارسام اید و بوندن عبیری
 هرکن اختلاف دخی بولقبوب حرکت ثانیه دایا جمتیه
 نامذالیه متوسط حرکتلرنیک ترکیب اقتضا ایدوکی
 قدر اولوردی اگر متوسط حرکتن خلف توالی
 فرض ایدر لسه باحود جهه واحده حرکتلرنیک
 ترکیب مقداری اولوردی حرکت متوسطی توالی اوزن
 فرض ایدر لسه امانا اگر دیر لسه که صغیره مزبوره

انوک رسم ایدوکی اگرچه که صحیح ایدر لکن نقطه غیر
 متناهیته دن هر برسی هوانه مقام راس سرطان واقع
 اولوب منله بر شکل اهلبلجی رسم ایدر که قطر صغیریک محلی
 دایره ماره بالانقلاب لاری بعدن سکر درجه مقداری
 اولور وانوک مرکزی منطقه وسطانی اوزره اول قطوک
 منتصفنک اولور و قطر اعظمک محلی تقریباً منطقه
 وسطانی دن بر قوسد که دایره ماره بالانقلاب لاری
 ایکی غایتی مابیندک واقع اولور بر غایتی قطب البروج حرکت
 وسطانی ایله ربع دور ایدک و بر غایتی اوج ربع حرکت
 ایدکن اولور و راس سرطان دخی و قطر اطولی مقداری
 متقدم و متاخر اولور و هم منطقه البروجیه معدل النها
 رک تقاطعی مختلف اولوب اربع بروج محاراة اربع معدل
 النهار دن انتقال ایدر وینه شکل اولنه دورک تمامندن
 مقدم عودت ایلر بوقدرجه ذکر اولمان اوزره
 اقبال و ادبار لازم کلور و اقبال و ادبار
 دن اختلاف حرکت ثانیه دخی
 لازم کلور امانا بزد بروز که بواقع
 اولسون ریز اشکل اهلبلجی لازم کلور و بو
 شکل اهلبلجی غایت لطیف تصور ایدوکی

بوشکلدن معلوم در شکل بود

افنا ذکره تذکری اوزره تمام سکر درجه اقبال و ادبار کم
 کله و بواقبال و ادبار حرکت ثانیه نك اختلافتن مستلزم
 اوله بوندر ممنوعه را اولکی سنوکه ممنوع اوله سی اولدر که
 معدل النهار ده نقطه تقاطع مبدل اولور و ایک تقاطع
 مایلینک واقع اولان قوس که نهایت اقبال و ادبار ده اولور
 اول قوس عرض سبعین ده واقع اولان سعه مشرق کلینک
 صنعی مقداری اولور چن میل کدرت جزو فرض اولسه
 امدی اول حود سکر درجه دن زیاده اولور اضعاف
 مضاعف و بونک حق اوزره بیانی اول وقت اولور که

معدل النهار فن فرض اولوب و منطقه وسطانی معدل
 النهار مقاصد قونوب و منطقه البروج کلد و حال اوزرینه
 قویباندن تصور اولنه اما ایکن سنک ممنوع اولما سی بود
 اقبال و ادبار حرکت ثانیه نك اختلافتن مستلزم اولمشول
 وقت اولور دیکه اربع منطقه البروج محاذ اربع معدل
 النهار دن زایل اولوب و بینه اول اولکی صورته عودتی که
 تمام دور دن مقدم اولور و اول تمام دور دن مقدم اولان
 عودتک بتدل نقطه تقاطع منطقه البروج دن اولوب
 معدل النهار دن اولیه بو خود بویله دکدر زینر معدل
 النهار دن رخ بیله مبدل اولور نته کم بیان اولندی
 امدی بو بنوم ذکر ایتد و کلمزدن ظاهر اولدی که اگر
 قطب البروج قطب وسطانی ایه شول مقدار فرض اولسه
 معدل النهار دن مابین التقاطعین هان سکر درجه
 اقتضا ایلسه بو تقدیرجه اول فساد زایل اولور دی
 یعنی اقبال و ادباری ذکره تذکری اوزرینه عدم
 استلزامی فساد کی دردی کوچ که اقبال و ادبارک
 اختلافتن حرکت ثانیه ینه عدم استلزامی فساد
 باقیدر و بوندن عجزی بوفساد رخ مقرر در که مد
 دور وسطانی ده انتقاص و از دیار میلک مدتری

که التي یوزق قریب یلدر رصد دلالت اند و کندن زیاده در که
انوک جمله بی اون درت دقیقه و بعض کسور در بوقد برجه
معلومند که بونلرک جمیعین فاسد در ایله اولسه نمند نکلن
بیره مهم اولان کوره لم امدی بودخی قاعده کلیه در که
نلک حاوی فلک محوسین کل جزوی یعنی سفینه ساکن
سفینه تحریک ایدر کیم قطب ایله و سایر اجزای ایله تحریک
ایلو و بر تحریک کاه اولور که ضروری اولور نته کم حاوی ایله
محوسین مرکز لری مختلف اوله و مرکز حاوی مرکز محوسین
مرور اینه کونک محوسین تد و یرک ک خارج مرکز اولسون
زیر اعدم تحریکدن خرق و التیام لازم کلور و کاه اولور که
بو تحریک نشبت ایله اولور شول زمانه که قطب لری مختلف
اوله زیرا که محوسین ایکی قطب حاوی ایکی نقطه سه طبعاً
منشبتدرا ک تحریک بولنر سه نقطه قطب مکان طبیعی
سندن ایرلیق لازم کلور اما قول اخیر د اولور زیرا
نقطه قطب نشبت اند و کی نقطه سایر نقطه ایله ما
هبتک مساوید لیس قطبین حاوی ایکی نقطه سه
نشبت ایدوب غیر نقطه لره اتمد و کندن ترجیح لازم
کلور ایکی قول نشبت نشبت صالح دکلدردیمیشلر
و معلوم اوله که عالم العالی افضل الفضاه مرحوم

مولانا علی قوشچی که میرزا الغمیک ایله دیار سمرقند ره صد
چقو مش صاحب رصد در کند و رصدی مقصدا سنجه
میل کلی مقدارن یکر می اوج درجه و اونوز دقیقه
واون یدی ثانیه در دیو تعیین ایکنند و ذکر اولان ایکی
نقطه نک هر برینه فلک البروجک اوله که غایت بعیدیدر
و بافلک البروجک ملازمت بالاقطاب الاربعه نک تقاطع
اند و کی ایکی نقطه در انزه ایکی نقطه انقلاب دیر لجات
شماله اولنه نقطه انقلاب صغی اول برینه نقطه انقلاب
شوی دیر لیس منطقه البروج بودرت نقطه ایله که
ایکی نقطه اعتدال و ایکی نقطه انقلاب بدر درت ربعه
منقسم اولور هر ربع اولان مدت مکث افتاب بر فصل
دیر لره که فصول ربعه مشهور در بودرت ربعدن ایکی ربع
منه صفا هر برینک ایکی نقطه توهم اولور که اول بر
ربع اول ایکی نقطه برابر اوج قسم ایلی لیس دایره عرض
کچوره لره که اول لیس دایره نک بری ایکی نقطه اعتداله و
دور دی درت نقطه موهومیه اوغزیه بالضروری
نلک البروج و سایر افلاک کلیه بولنر دایره نک سطح
موهومیه بی وسط دایره ملازمت بالاقطاب الاربعه برابر
اول ایکی قسم ایلی هر بر قسمه بر برج دیر لره هر برجک

طولی او تیز درجه و عرض یوز سکسن درجه اولور و ذکر
 اولان بروجدن اوچی حمل و نور و جوزا دراکه توامین
 دخی دیرلر بو اوچی ریبعد یعنی مدت مکث اقیاب بو اوچ
 برجک اوله فضل ربیع اولور و اوچی دخی سرطان و
 اسد و سنبله داکه عذر دخی دیرلر بو اوچی صیف در و ذکر
 اولان الی برج شمالیدر و اوچی دخی میزان و عقرب و قوس
 دراکه رای دخی دیرلر بو اوچی خسر بیدر و اوچی دخی
 جدی و دلو در که آکه ساکب الماء و دالی دخی دیرلر و
 بری حوت در که آکه سمکین دخی دیرلر بو اوچی شتوی در
 و بوالتی برج جنوبی در و چون بر کوب حملدن نوره و جوزا
 بو ترتیب ایله حرکت اولیه اول حرکت توالی دیرلر و
 اگر بو ترتیب مخالف حرکت اتسه خلاف توالی دیرلر
 و بروجک ابتدا سیز مغربدن اعتبار اندیلر زیرا که جماله
 حرکات غربیه توالی اوزره در و معلوم اوله که کواکب
 ثابت ناک کثرتی بر مرتبه دکلد که اخ احصا ممکن اوله
 اما بوفنک علمای جماله بیک بیکری یکستانه رصد
 ایشلر در بعضیلر باینک کواکب مرصوده بیک بیکری بئش
 اولق دخی روایتدر و انلرک سو قتلر فلک البروجک
 تعیین ایلدیلر و بو تعیین و تعریف اولان کواکب در

قره سکن صورت توهم اندیلر زیرا که اول کواکبدر بعضی
 اول صورتک نفسک واقع اولمشدر یعنی شول خطوط اوزره
 در که بو صورتلر اول خطوطدن متوهم اولور لر و ذکر اولمان
 اسائی بروج کواکب ثابت دن منطقه اوزرنک توهم
 اولمان صور دن اخذ اولور که بو اقسامه تسمیه اولوت
 ایچون خطوط موهمه اوزرنه نظم اولمشدر اولاحمل
 اون اوچ کوب در ذی قرنین غنم صورتک مقدمی مغربه
 و موخری مشرقه و ظهیری شماله و ایقلری جنوبه در
 واردینه ملتفتدر و حرکتی توالی اوزره اردن و حرکت
 یومیه ایله اوکته در و نورا و تون ایلم کوبدر بر کوبکندن
 قطع اولمش اولوزک نصف مقدمی صورتک و باشغ اوکته
 صالمشدر و مقدمی مشرقه و موخری مغربه در و نریا و
 دبران انوک کواکبدر در و جوزا یعنی توامین اون سکن کوبدر
 وسط جو السماءه قوجشمین ایکی صبی عربان صورتک در
 رأسری شمال ایله مشرقه و ایقلری مغرب ایله جنوبه در و
 سرطان طقوز کوبدر نیک صورتک مقدمی مشرق
 ایله شماله در و موخری مغرب ایله جنوبه در و اسد یگرمی
 یدی کوبدر راسان صورتک و جمعی مغربه و ظهیری
 شماله در و قلب لاسد و نمله انوک کواکبدر و نمله

کواکب مجتمع در وضعی اول جمله دن اوج کوبدر و سنبه
یعنی عذرا بکرمی التي کوبدر جاریه شکلک صاحب جنا
حیدر در و کیسولون ارسال ایشدر راسی مغرب ایله شماله
واقتدی مشرق ایله جنوبه در وصول النبی یا نته صالی ویر
مشدر و صاغ البنی او مزنه برابر قالد ر مشدر و ال نك
بر سنبه طوئشدر و وصول النك اولان نیر سماك اعز لدر
و میزان سکر کوبدر تراز و شکلک کفه لوی جانب مغربه
و عمودی جانب مشرقه در و عقرب یکرمی بر کوبدر
کند و شکلک باشی شمال ایله مغربه و آخری جنوب ایله
مشرقه در و انك اولان نیر احمره قلب العقرب دیر لر
وقوس یعنی راسی او توز بر کوبدر کویا که بویننه دك
بر دانه جسدی شکلک در و مشرق جانبند در و انوك
باشی برندن بلبه دك بر آدم شکل ظاهر اولمشدر و بلبه
بر میز و واردر و باشک ذات ذوائب بر عامه و النك
نیر و کمان وار چکشن جانب غربه امتعه مترقب در و
جدی یکرمی سکر کوبدر بر او غلغک نصف مقدمی
شکلک ذی قرنن در راسی و اللری مغربه و ظهري
شماله و باقی که مؤخری در بالقی شکلک در ذیننه
دك و دلو یعنی ساکبا الما فرق ایکی کوبدر بر رجل

قائم شکلک راسی شماله و ایتدی جنوبه در و مشرقه متوجه
در و اللری او زمشدر برین بر بدق وار سر نکور انذنا ایتدی
اولدوغی بره صود و کلور و خونک اغزیننه جاری اولور و حوت
یعنی سکیکن او توز درت کوبدر ایکی بالقی شکلک بریند قویروغی
اول برینیک قویروغنه وصل اولمشدر کواکبدن بر خیط طویل
شکی ایله که که خیط الکمان دیر لر بری که مقدمه راسی
مغربه و قویروغی مشرقه در و اول برینیک راسی شماله قویروغی
جنوبه در و قرنن حمله قشیدر و بود کرا اولنان ایکی یوز سکن
طغوز کوبدر که انله داخل صور دیر لر و الی ایدی کوب
دخی وارد که انله خارج صور دیر لر و بوجه دن غیری
اسدک اکسه سنک صابج اور زنده ضفیره دخی اوج
کوبدر اما عده دره داخل دکلد و نهایته الادر اکسه
ضفیره دن غیری جمله سی اوج یوز فرق التي کوبدر دیو
ذکر اولمشدر و بو تطویلدن مراد بیان اولنان صور معرفه
سماره ناظره اسان اولما غیبون در اما معلوم اولاکه
بو کواکب فلک ثامنک حرکتی ایله خلاف بروج حرکت
ایدر لر و بالضروری بو صورتلر اول منقسم اولان موا
ضع دن منتقل اولور لرحو بکه مواضع معیننه نک محاسن
دانندن بو صورتلر اسلمی ایله انتقال ایدر لر مشاک

حمل نوره و نور جوزاده واقع اولور حتی زمان رصد الم بکله
او ایله کوکب حمل او اخر بوجه انتقال اعتد و صورته جوزا
ده اول برجک همان ایقلمی قالمشدر ایله اولسه اولی اولدرکه
ذکر اولمان مواضع معینه بواسطه مسخ اوله تا که ارضارک
حسابلرند خبط واقع اولیه و اهل نجوم ذکر اولمان کوکب
خطوطک میانک اوله که داخل صور دیلر و اول کوکب دن
خبر و یرمک مراد ایدنسلر فلان کوکب فلان صورتک
باشنک و با انک صاع الذک و یا صول ایانک در دیرلر
و بعضی که بوصول قریب واقع اولمشدر انلر کوکب
خارج صور دیرلر و بو کوکب دن خبر و یرمک مراد ایدنسلر
اول کوکب فلان صورتک صول ایانج قرینک و یا فلان صورتک
صاع الم قرینک در دیرلر جمله سی بوقیاس اوزرینه در وقت
ذکر اولمان فرق سکر صورتک یکره بری منطقه البروجک
جانب شمالک در و عدد کوکبی اوج یوز الشمس در و اون
بشی جانب جنوبک در و انوک عدد کوکبی اوج جوزا و اون
الهی در و اون ایکی نفس منطقه ده در یعنی اون برجک
اسلمی کانه اول صورتلردن توهم اولور و انوک عدد
کوکبی مقدم ذکر اولمشدر بونلر ایله بیک یکره ایکی
کوکب اولور و کهکشان اجون ارسطو هواده انجده

دخانیة واقفه در دیشدر اما نهایت الاراکه علامه
که اعتراض ایدب انوک بوشکل اوزرینه مدت مدید بقا
عقده بعید در بلکه اول کوکب صغار کثیره متقار بونوک
تکاتفند ندرکه اشکال سحبه مشابه در و لبینی دجرا که
دالدر بود ذکر ایدر و بعضیلر بونوک یوزندک واقع اولان
دجرا سحبه دخانیة واقفه در دیوب و بجه سی دخی انکار
دبع مسکوندر دیشدر اما حضرت امام فخر رازی رحمه الله
ملخصک بونلر مناسب دکلد زیرا اولک سنک نینه انوک
اول شکل اوزرینه مدته مدید بقای ممکن دکلد و مسائل
قرایله حاملنک حرکتلری مخالف اولد و غندن خودنسا
دی غایت ظاهر اولور و ایکنی سنه دخی لمر غریب و شرفک
برحال اوزره کور نمک کورک ایدی حال انکه بوبله اولمن
ایله اولسه مناسب اولدر که اول نینه جسم فلکی اولسه
زیرا کوکب افلاک بر جسمه نایک مابینلرند بود کلو
مغایرت بولور یعنی کوکب ماضی اولوب افلاک اولمز ایدر
جایز در که شترده دخی برحال اوله که انوک اول مقداری
مظالم اولوب قابل استضائه اولیه و یا خود کوکب
صغار کثیره متقار مظل اوله بود ذکر اولمشدر **باب اول**
دالبع افلاک کوکب سبعة سیاره نیک هیئت

بیان آید منتهی افتاب فلکی یکی در ایکی دخی موازی السطحین
 در برینه مثل دیر مرکزی مرکز عالم در منطقه سی منطقه
 البروجک سطح در و برینه خارج مرکز دیر مرکز
 تختک داخل در مرکزی بر نقطه در که غیر مرکز عالم در
 اما مضامنه سی سطح منطقه البروجک در و انوک سطح متحد
 ممثلک سطح محدبته مما سدر بر نقطه مشترک ده که اکه
 اوج دیر مرکز دخی ممثلک مقعرینه همان در اول
 دخی بر نقطه مشترک ده که اکه حضض دیر مرکز و عمود خارج
 مرکز که جانب وجه افرازان اولنه بالضروری ایکی مختلفه
 که باقی فالور بری خارج مرکزی محیط و بری محیط در
 ورقه محیط جانب اوجک در و غلطی جانب حضض ده در
 و بری ورقه و غلطی محوی بر عکس در و بو ایکی کوه
 ایکی متم دیر بری متم حاوی و بری متم محویدر و شمس بر
 جرم کریدر صحت فلک خارج مرکز تختک مرکون
 در شول و جمله که انوک سطحی خارج مرکز ایکی سطحی
 هر برینه مما سدر ایکی نقطه ده اما فاضل المحقق ابن
 شاطر علیه الرحمة که صاحب رصد در زینجک و
 نهایت السؤل نام کتابک خارج المراكزی بالکلیه سلب
 آیدب تدویر و بعضی فلک موافق مرکز زیاد ایتمکله

31
30

جمع حرکتی ضبط اینشدر و زمانیک علمای کلیا اکا تسلیم
 اتمشدر در اما متقدمین خارج مرکز ذاهب و لسلر در
 اول تقدیرجه هیئته افلاک کواکب علویه یعنی زحل
 و مشتری و مریخ و فلک زهره بعینهما مثل هیئته فلک
 شمس در هیچ تفاوتی یوقدر لا ایکی جهت ایله بری اولدر
 انوک هر بری ایچون بر فلک وارد فلک خارج مرکز
 تختک مرکز در افتاب کند و خارج مرکز انوک تختک
 مرکز اولدو دخی کبی که فلک تدویر دیر بودرت کوبک
 هر بری تدویرده مرکز لردر شول و جمله که سطح تدویر
 و کوبک بر منطقه ده همان لردر و ایکنجسی اولدر بو کوبک
 مناطق خارجه المراكزی منطقه البروجک سطحی دکله
 بلکه منطقه البروجی قطع ایله ایکی نقطه متقاطعه
 ده یعنی اول ایکی نقطه فلک البروجک افتار ییدن بر قطر
 ایکی جانبند در و بو ایکی نقطه ارشاد الله محذک ذکر
 اولور و افتابک غیر اولان فلک خارج مرکز فلک
 حامل دیرلر و هیئته فلک تو بعینه مثل هیئته افلاک
 کواکب علویه و فلک زهره در هیچ تفاوتی یوقدر لا
 ایکی جهت ایله بری اولدر که حامل مرکز انوک تختک
 اوله که مائل دیرلر بو فلک منطقه سی منطقه البروجک

سطحند دكلدر بلكه ماندر و انوك منطقه سيله
 حاملك منطقه سي بر سطح در انوك چون بوفلكه مانل دي رلر
 و اينكجسي اولدر كه ترك برفلكي دخي وارد منوا زي
 المستطحي بن در و حامل تختند اولان فلكي محيط در و مركزي
 مركز عالمدر و منطقه سي منطقه البروجك سطحند در
 كه فللك جوزهر دي رلر و هيئه فللك عطارد دخي مثل هيئه
 افلاك كواكب علويه و فللك زهره در هيچ تفاوت يوقدر لالا
 ايك جهه ايله بري اولدر كه عطاردك فلكي كه حامل انوك
 تختند در ايكه مدير دي رلر مركزي مركز عالم دكلدر و منطقه
 منطقه البروجك سطحند دكلدر بلكه حامل ايله بر سطح
 در و اينكجسي اولدر كه عطاردك برفلكي دخي وارد كه مدير
 انوك تختند در شول طريقه كه حامل مدير ك تختند
 در يعني محدثي محدثه بر نقطه مشتركه ده مما سدر و انوك
 كسي مقعري دخي مقعنه مما سدر و مركزي مركز عالمدر و
 منطقه سي منطقه البروجك سطحند در بوفلكه مثل
 عطارد دي رلر و بالضروري عطاردك ايك اوجي اولور
 بري مثل و مدير ما بينيك مشتركدر كه اوج مدير دي رلر
 و بري مدير و حامل ما بينيك مشتركدر كه اوج حامل
 دي رلر و ايك حضيضي دخي بو طريق ايله اولور و صورت افلاك

بحسب الشطيج بوشكل اوزرينه اولور شكل بودر

باب خامس افلاك كواكب ستارنك حرکاتن بيان
 ايدر بوا فلكك بعضينك حرکاتن مغربدن مشرقه در و بعضي
 برعکس در اما بوجه دن اولكه مغربدن مشرقه در حرکاتن
 افلاك منته در و لذلک حرکاتن فلک نوابسته بر اردر و بو
 حرکتله جميع اوجات حرکت ايدر اما اوج مشرق و اوج

حامل عطارد است اما این شاطر و ابن اعلم و بعض متأخرین
او جات حرکتی الشمس بیده بر درجه در دو تعیین اینست در
بوتقدیرجه حرکت اوجات حرکت فلک تا آمدن زیاده اوج
لازم کلور و حرکت خارج مرکز شمس در اول بر کون و بر کجه
یعنی یکری درت ساعتک تقریبا الی طغوز دقیقه و سکر
ثانیه در و حرکت توالی ایله شمس سیری مرکز خارج
نسبت علی التویه در و مرکز ایله کوره نصف حسیضیه
سریع و نصف اوجی ده بطوا و زینه در اما حرکت یومیه
ایله نصف اوجی ده سریع و نصف حسیضیه ده بطوا و زینه
در سببی طبع سلیمی اولای ظاهر در و حرکات افلاک
حوامل در زهره نیک حاملی حرکت خارج مرکز شمس
برابر در و عطارد انوک ضعیفی در و حرکت بر کون و بر کجه
ایک دقیقه در و مشتری نیک درت دقیقه و الی طغوز ثانیه
در و مریخیک او تو بر دقیقه و یکری بیدی ثانیه در و
توک یکری درت درجه و یکری ایکی دقیقه و الی اوج
ثانیه در و اولکه مشرق در مغربه در جمله دن بری حرکت
مدیر عطارد در که اول مثل حرکت خارج مرکز شمس
و حرکت جوزهر تو در اول بر کون و بر کجه ده اوج دقیقه
و اون بر ثانیه در و حرکت ماثل تو در اول در کون

و بر کجه ده او بر درجه و طغوز دقیقه و بیدی ثانیه در
اما توک توالی اوزره اولان سیری سنه تقریبه او اوج
دوره قریبدر زیر منازل تو که اول حملدن یکری سکر
منزلدر و هر بر نیک مقداری او ایکی درجه و الی بر دقیقه
و یکری الی ثانیه در و اسامی شزطین و بطین و ثویا
و دبران و هقعه و هغه و وزاع و نوه و طوف و جبه
و زبره و صرفه و نوا و سماک و غفر و زبان و اکلیل
و قلب و شوله و غایم و بیک و زاج و بلع و سعود
و اخیه و مقدم و مؤخو و رشاد که ذکر اولندی
امدی ذکر اولنان منازلی داعا تو یکری سکر کونک سیر
ایدر تقریبا اما که شمس سیر خاصی دخی توالی اوزره
اولینین ماه او ایکی اولور و ندادیر چونکه شامل ارض دکلیز
لازم کلور که الی اندک اعلا سی توالی اوزره حرکت ایله اسفلی
خلاف توالی اولور نته که خمسة متخیه ده بویله ذکره اما که
اعلا سی خلاف توالی اوزره اولسه اسفلی توالی اوزره اولور
نته که مئوره بویله در ایله اولسه اولی اولدر که اعلا یه
اعتبار اولنه پس حرکت تدویری حرکت شرقیه ده و بنا
متی حرکات غربیه ده عدا ایدر لور و حرکت تدویره حرکت
خاصه دخی دیر لور و شمس چون تدویر فرض اولدوغی تقدیر

انوك دخی اعلاهی خلف نوالی واسفلی نوالی اوزره حرکت ایله
 قوده اولدوغی کبی اما اکسیک دخی نالی بر اولغین علما
 هیسک کتری خارج المکره ذاهبا ولوب شمس چون تدویر عتد
 اتمشدر امدی تدویر تریک حوکئی برکون دبر کجه ده اون
 اوج درجه و اوج دقیقه والی درت ثانیه در و کواکب
 علویته نهر برینک تدویر نیک حوکئی حاملدی اوزرینه
 حوکئی خارج المکره شمسک فضلی مقدار کجه در و زهره نیک
 او تونالی دقیقه والی اطقوز ثانیه در و عطاردک اوج
 درجه والی دقیقه ویکرمی درت ثانیه در و حرکت
 ثالثه حرکت جزویه اولغین اعتبار اولندی **باب سادس**
 سیاراته عارضه اولان احوالی بیان ایدر و اول درت
فصل اول کواکبه طولک عارضه اولان احوالی
 بیان ایدر که که طول کواکب و تقویم کواکب دیرلر و اول
 منطقه البروج دن طولک نوالی اوزره بر قوس در که اول
 حمل ایله موضع کواکب ساینسک اوله و طولک موضع کواکب دن
 مراد اولدر که بر خط مرکز عالم دن مرکز کواکبه او غریبه
 و فلک اعلی ده منتهی اوله اگر کواکبک عرضی اولغیسه والی
 دایره عرضک خط مذکوره او غریب منطقه البروج
 ایله تقاطع ایدر نقطه سی در یعنی خط مذکوره تقا

طعنیک اقربی در اول خط خط تقویمی دیرلر و بر حرکت
 که کواکب اول حرکت ایله اول قوسی قطع ایله که حرکت طولیه
 و حرکت تقویمیه دیرلر و چون سیاراتک هر برینک فلک منقده
 در جمله نیک حرکتی مرکز عالمک حولندک متشابه دکلدر
 پس لازم کلور که سیاراتک تقویمی حرکتی اختلاف اوزره
 اوله مثلا شمسک فلکی ایکیدر بری مثلدر انوک حرکتی
 کذونک حول مرکز نیک متشابه در که اول مرکزی عالمدر
 و بری خارج المکره در و انوک حرکتی حول مرکز عالمک
 متشابه دکلدر بلکه کذو حول مرکز نیک متشابه در و قوس
 فلکی دور تدویر بری جوزهر و بری مائلدر بواکسیک حرکتی
 حول مرکز عالمک متشابه در و بری دخی حاملدر انوک
 حرکتی دخی حول مرکز عالمک متشابه در اگر چه قیاس
 بویله اقتضا ایدر دیکه انوک حرکتی کذونک حول مرکز نیک
 متشابه اولیدی اما رصد و حساب ایله بویله معلوم
 اولمشدر که انوک حرکتی دخی حول مرکز عالمک متشابه در
 و بوفلک مشکله تمدن بریسی بودر و در دخی فلک تدویر
 انوک حرکتی حول مرکز عالمک متشابه دکلدر بلکه کذو
 حول مرکز نیک متشابه در و علویته نیک و زهره نیک هر برینک
 او جرفلکی وارد بری مثلدر و انوک حرکتی کذو حول

مرکز آن در که اول مرکز عالم در و متشابه در و بری فلک حامله
 و آن که حرکتی کند و حول مرکز آن و نه حول مرکز عالم
 متشابه در بلکه بر نقطه آن حول آن متشابه در که اول
 نقطه مرکز حاملدن اوج جانبیه مرکز عالم دن مرکزها
 ملک بعدی مقداری در یعنی اول سمتن بر خط مرکزینیه
 او غریبه بودی بوفتک مشکله تند در و بری دخی فلک
 تد و بر در آن که حرکتی حول مرکز عالم دکلد بلکه
 کند حول مرکز آن متشابه در و عطارد ک فلک دورتر
 بری مثلدر آن که حرکتی کند و حول مرکز آن متشابه در
 حول مرکز عالم متشابه دکلد و بری دخی حاملدر
 آن که حرکتی نه کند و حول مرکز آن و نه حول مرکز عالم
 و نه حول مرکز مدیده متشابه در بلکه بر نقطه آن
 حول آن متشابه در که مرکز عالم مرکز مدیرک ما
 بینک در و اول نقطه آن مرکز مدیردن بعدی مرکز
 حاملک مرکز مدیردن بعدی مقداری در و بودی
 بوفتک مشکله تند در و مستقیمه ده اول نقطه که حرکت
 حامل آن که حول آن متشابه در مرکز معدل المسیر
 دیرلر و در دخی فلک تد و بر در آن که حرکتی کند و حول
 مرکز آن متشابه در حول مرکز عالم متشابه دکلد

چونکه سیارات حرکت تقویته مرکز عالم نسبت اختلاف
 اوزره در اما بوفتک اهل انک تقویله سنط ایچون او
 ساط و تعدیات ایشان امتثلدر و سطن مراد
 ترک غیرتک ممتلدن بر فوسدر که توالی اوزره اول حمل ایله
 خط وسطی مابینک محصور اوله و فترده منطقه مایلدن
 اول حملک محاذیسنک اولان نقطه دن توالی اوزره
 خط وسطینک مابینک محصور اوله و فترده خط وسطین
 مراد بر خطدر که مرکز عالم دن ترک مرکز تد و بر نه او غیر
 د مایلیک منطقه سنک منتهی اوله و شمسه بر خطدر که
 مرکز عالم دن فلک منتهی اوله شول و جمله که مرکز
 خارجدن مرکز شمسه او غیرین خط ایله موازی اول که
 که خط مرکزی دیرلر و مستقیمه ده بر خطدر که مرکز عالم دن
 فلک منتهی اوله شول و جمله که مرکز معدل المسیر دن
 مرکز تد و بره او غیرین خط ایله موازی اوله و بر حرکت
 که خط وسطی اول حرکت ایله قوس وسطی قطع ایلسه
 که حرکت وسط دیرلر و اول حرکت عطارد دن غیر
 شمسه و مستقیمه ده مجموع حرکت ممتل و حرکت خارج
 مرکز مقداریدر و فترده جوز هو و مائلک مجموع خلاف
 توالی اوزره اولان حرکتدن حاملک توالی اوزره

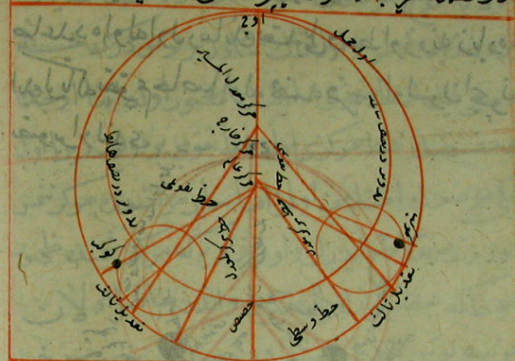
اولان حرکتك فضلي مقدار يدر وعطار درده مدبرك خلاق
 توالی اوزره اولان حرکتدن مثل وحاملك توالی اوزره
 اولان مجموع حرکتك فضلي مقدار يدر و شمس تعديلوت
 بردن زياده اولمز و اول فلك مثلدن بر فوس در كه خط
 وسطی ايله خط تقوي مابینك محصور اوله امنا اوجك
 و حضيضك خط مرکزی ايله خط تقوي بر اولور زير اول
 ايكی موضعك اختلاف اولمز امنا ساير مواضعك مركز شمس
 اوزرنگ تقاطع ايدر لرو اول زاويه كه مركز شمس ظهور
 ايدر كه بعضي زاويه تعديل و انذن حاصل اولان
 فوسه فوس تعديل ديشلر در و صاحب بصره دخی
 بوكه زاهد و لمشدر امنا عند الجهور تحقيقا فوس تعديل
 مركز عالمدن اخراج اولمان خط تقوي ايله خط خارجه
 موازی اولان خطك مابین در و زاويه تعديل
 مركز عالمك وقوع بولان در و شمس اوجدن هبوط
 اندكجه اول زاويه ترايد ده اولور مركز شمس خط مار
 اوج و حضيضی ايله مركز عالمدن قائم اوزره تقاطع
 ايدن خطه ايرجه كه كه خط فاصل مابین
 نصف اوجی و نصف حضيضی دير لركه اول بعد اوسط
 در بحسب المسير انك ترايد نهايت بولوب ينه مستأقر

اولور حضيضه ايرجه و انذن منتفی اولور مادام كه شمس
 نصف هابط ده اوله يعني اوجدن حضيضه كيد اول
 زمانك تعديلی وسطدن نقص ايدلر و مادام كه نصف
 صاعده اوله اول زمانك تعديلی وسط اوزر نه زياده
 ايدلر تا كه تقويم حاصل اوله فضا فريب اولسون ايجون
 تصوير اولندي

و متخيره ده دخی بونك كسي تعديل لازم اولور زير اكه
 انك حرکات حواسلی دخی حول مركز عالمك متشابه
 دكلدر پس مثلدن بر فوس كه خط وسطی ايله شول خطك
 مابینك محصور اوله كه مركز عالمدن مركز تدويره اوج
 كه تعديل ثالث دير لرو مادام كه مركز تدوير نصف ها
 بطة اوله يعني اوجدن حضيضه كيد اول وقت تعديل
 ثالثی وسطدن نقص ايدلر و مادام كه مركز تدوير
 نصف صاعده اوله يعني حضيضدن اوجه كيد اول وقت

وسطه الحاق ایه لرتاس که مرکز معدل حاصل اوله
 و معلوم اوله که عطارد ده اعتبار اوج و حضیض مدین
 در هفتاد و نهم اولسون ایچون شکل تصویر اولندی

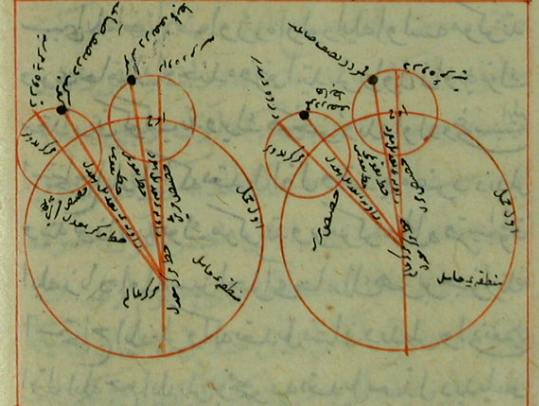

و فرده بو تقدیله احتیاج اولمز زیرا انوک حرکت
 حاملی حول مرکز عالمک متشابه در امثاله قمر و متخیره
 ده برغری تعدیل دخی لازمدر که انوک موجی تدویردر
 امدی معلوم اوله که بر خط مرکز عالمدن مرکز تدویره اوغیره
 انکه خط مرکز معدل دیرلر فرده مجرد انوک حرکت
 وسطن بلك ايله اول خطك موقع معلوم اولور و
 متخیره ده مقدما ذکر اولان تعدیل نالئك وسیله
 ايله معلوم اولور اگر بو خط مرکز کوبه دخی کجیدی
 استخراج تقویله بو تقدیله دخی احتیاج اولمز دی

زیرا بو خط بعینه خط تقوی اولور دی اما بو خط مرکز
 کوبه اوغرمز منکر که ایک جهت ایلد بری اولدر که کوب
 ذروه مرثیه ده اوله و بری دخی اولدر که حضیض مرثیه
 اوله و ذروه و حضیض مرثیه دن مراد خط مدکورک
 محیط تدویرده ایک نقطه تقاطعیدر و اول که مرکز
 عالمدن بعید دیر ذروه مرثیه و اولکه قریبیدر حضیض
 مرثیه دیرلر و چون کوب حرکت تدویر ایلد که ذروه
 دن حرکت ایلدیه حضیض مرثیه یه مزایلت ایلر و بالضروری
 خط تقوی خط مرکز معدل ایلد بر زاویه محیط اولور
 و بر زاویه مرکز تدویرک مرکز عالمدن قریب و بعیدی
 سببی ایلد اختلاف اوزره اولور ایلد اولسه مرکز تدویر
 و بری حاملک و چنده فرض ایتدیلر و اول زاویه نوك
 مقدارنی کوب تدویرک هر جزوندک اولد و غی سببی ایلد
 استخراج ایلدیلر که تعدیل اول و تعدیل مفرد دیدیلر
 و بینه بوزاویه نوك مرکز تدویر مرکز عالمه قریب اولور
 ایلد زیاده اولمه سین اجزای حاملک هر بر جزوندک
 استخراج ایلدیلر و انکه تعدیل نشانی دیدیلر و انی تعدیل
 اول ایلد جمع ایلدیلر بو مجموعه تعدیل معدل دیدیلر
 و قوما دام که تدویردن نصفها بظده اوله یعنی

زروه دن حضيضه كیده تعديل معدلی وسط دن نقص ايله
 و مادام كه نصف صاعده اوله يعني حضيض دن زروه كيه
 وسطه الحاق ايله لرتا كه تقويم حاصل اوله زير
 تدوير ترك اعلا سه خلاف توالی اوزره حرکت ايدر اسفلی
 توالی اوزره در و محتويه ده كو كيه مادام كه تدوير دن نصف
 هابط ده اوله تعديل معدلی مركز معدل اوزرینه زياده ايله
 و مادام كه نصف صاعده اوله مركز معدل دن نقص ايله
 تا كه تقويم حاصل اوله زير محتويه نك تدوير نك اعلا لری
 توالی اوزره و اسفلی خلاف توالی در و بوايكي شكل همنه
 قریب اولسون اچون تصوير اولندي شكل بودر

و بعضی محتويه نك مراكز تدوير حامله نيك بعد

اوسطنك فرض اشدیلو معنای بعدا وسط از نشاء الله
 عند قریب بیان اولنور و بواله بر زاویه كه ذكر اولسان
 ایلك حطك یعنی تقوی ايله خط مركز معدلك مابینك
 واقع اوله كو كيه اجزاء تدوير دن هر جزوده اولدوغنی
 سبب ايله استخراج ایدب كه تعديل اول و تعديل مفرد
 دیدیلر و مذکور زاویه نك هر بركی كای زیاده و كای ناقص
 اولدوغنه باعث مركز عالمن مراكز تدوير قریب و
 بعدیدر و اول سبب ايله اجزاء حامله هر جزو نك
 استخراج اشدیلر و كه تعديل ثانی دیدیلر و ای تعديل اول
 ايله معدل اشدیلر یعنی قشر دیدیلر و كه تعديل معدل
 دیدیلر و تقوی بودر اولنان طریق ايله استخراج ایدیلر
 و بوطریق اولكی دن مشهور در اما مضاف ریح جدیدك
 طریق اولی اختیار ایلنشدر كه بناء كه نكته سی عملك ظهور
 ایدر و معلوم اوله كه هرگاه حرکت مركز كوه بنقطه نك
 حولنك كه مشابه اوله البته اولكره نك اقطار دن
 بر قطردن اول نقطه نك محاذیسنك اولور و چون
 تدوير محتويه دن هر بركی حركة مرکزی حول مركز معدل
 المسیره مشابه در اول تقدیرجه هر بركی اقطار دن
 بر قطردن اما محاذی معدل المسیره در و چون حركة مركز

تدویر قزح حول مرکز عالمه متشابه در آمدی لازم آید که
 آنوک دخی افطار ندن بر قطر دائه محاذی مرکز عالم اولیدی
 اما رصد و حسابا به معلوم اولشد که آنوک قطر آنوک محاذی
 ذاتینک نسبتی جانب حسیضه بر تقطیسه در که مرکز عالم ندن
 آنوک بعدی مرکز عالمک مرکز عالم ندن بعدی مقدار یزد و
 اول تقطیسه نقطه محازات دیر لر و بود اخی بونک مشکه تذکره
 و متخیره ده معدل المسیرک محاز نیستک اولان قطره
 و متزده نقطه محازات محاز نیستک اولان قطره طوفینده
 واقع اولان ایکی نقطه یه اول که بعدی در ذروه وسطیه
 و اولکه قریب حسیض وسطی دیر لر بوتر تدن بویه لازم کلور که
 مرکز تدویر اوجک و یا حسیضه اولان ذروه وسطیه
 ایله ذروه مرثیه و آنوک کبیر حسیض وسطی ایله حسیض مرثی
 متحد اولور لر و اما بوا یکی حالک بغیر نه بری بر ندن مفتوق
 اولور لر اول تقدیرجه خاصه مرثیه بلتمک ایچون بر تصدیل
 دخی لازم در و خاصه مرثیه دن مراد بر قوسدر که منطقه
 تدویر دن تدویرک توالی حرکتی اوزره مرکز کوبک ایله
 ذروه مرثیه مابینک محصور اوله کرجه تعدیل اولک
 و تعدیل ثانی حرکت تدویر قوتی ایله معلوم اولمشدر
 اما ذکر اولنان تعدیله دخی بهر حال احتیاج وارد در

اول شویله در که منطقه تدویر دن تدویرک توالی حرکتی
 اوزره ذروه وسطیه ایله مرکز کوبک مابینک محصور اولان
 قوسه که خاصه وسطیه دیر لر هر وقت که اخی مراد ایذین لر
 معلوم اولور زیرا که حرکات تدویرک مقدما ذکر اولمشدر
 اول تقدیرجه معلوم در پس ما دام که مرکز تدویر نصف
 هابط ده اوله اول وقت مابین الذروه بین خاصه وسطیه
 اوزرنه الحاق ایله لر و اگر نصف صاعده اوله نفص
 ایله لر تا که خاصه مرثیه معلوم اوله و بوزر و تینک مابیننه
 تعدیل ثالث دیر لر همینه قریب اولمق ایچون تصور اولمق

و متخیره ده مابین ذروتین مقدار مابین خط وسطی و خط
 مرکز معدل در بوجهدن متخیره ده تعدیل اوجدن
 زیاده اولمق قوسه اولدو دخی کبیر بونک اهل افلاک حا

رجة المراكز و تدويرها برينى درت قسم ايشل در ايكسى
 علوى برى بريله برابر و ايكسى سفلى اولدخى برى بريله برابر
 در و بواقسامه نطاقات ديگر بعضى علماء هيت قسمته
 اختلاف ابعاده اعتبار اندلر و بعضيلر اختلاف سيبه
 اعتبار اندلر بسبب مبدأ نطاق اول و ثالث ايكى را يك حسي الله
 سيله خارج المركزه اوج و حضيضى در و تدويرده رزوه
 و حضيض مرئى در و مبدأ نطاق ثانى و رابع ابعاده اعتبار
 اندلر يا بنده مسافه حسي ايله ايك بعد اوسط در كه
 اول ايكى نقطه تقاطع در مركز عالم دن دايره خسوسه
 يعنى تدويرده مركز عالم دن مركز تدويرك بعدى مقدار ايدر
 و خارج المركزه نصف قطر خارج المركزك بعدى
 مقدار ايدر و بوايكى شكل منحنه قيرب اولسون ايجور تصور اولدى

و نهايه الادراكه خارج المركزك بحسب المسافه مشهور

اولان بعد اوسطى مركز عالم ايله مركز خارجك ما بينك
 خط مار اوج و حضيض ايله قايمه اوزره تقاطع ايلوب
 انوك محيطنك منتهى اولان حطك ايك نقطه سى در زيرك
 بعد اقرب ايله بعد ابعدهك بعضى در و اول نقطه تقاطعك
 اوج و حضيضى ايله قيرب و بعدنك تفاوتى ما بين المراكز
 مقدار ايدر ديو دكر اولونور ماينه ايكسينك دخ مالى
 بر در و بعد اوسطه وجهه شبيه مجموع بعد ابعده بعد
 اقربك بعضى اولدوخى ايجور ندر زيرك بعضى فاضل اوسط
 و اوسطه عددته دن ماخوذ در كه اول مجموع نصف حا
 شتئين در ديو سوير مشل در و سيرا اعتبار ايدنر يا بنده
 ايكى بعد اوسط اولور بحسب سيب اول خارج المركزه بر خطك
 ايكى طرف ايدر كه مركز عالم دن عمود اوله خط مار اوج و
 حضيضه و تدويرده انوك محيطنه نماشايدن ايك نقطه در كه
 ايكى حطه مركز عالم دن انوك طرفينه جهمشدر و نطاق
 اول اولدر كه چون كوكب اوج دن و يا زروه دن كذا بلبيه
 و انده اوله باقى كندونك تولى حركتى ايله معلومدر و
 كوكب نطاق اولده و نطاق ثاينده هابط اولور و اول
 ايكى نطاق صاعد اولور و اول و رابعك مستعلى
 اولور و اول ايكى نطاقك منخفض اولور و اول ايكى

ختم اولو را مدي معلوم اوله كه مركز عالم لدن بعد مركز خلك
 رح المركز شمس شول اجزايه كه نصف قطر خارج المركز شمس الشمس
 درجه اوله ايكي درجه بر دقیقه ويكوي ثابته در ومركز عالم لدن
 بعد مركز حاصل القبول اجزايه كه نصف قطر حاصل الشمس درجه
 اوله اون درجه ويكوي اوج دقیقه در وبوا اجزايه نصف قطر
 نذويقونين درجه و اون ايكي دقیقه در ومركز عالم لدن حاصل
 دخلك بعد مركز اوج درجه ويكوي طقوز دقیقه در ومشتريك
 ايكي درجه و فرق يدي دقیقه در ومشتريك التي درجه و اون
 درت دقیقه در و زهرنك التي ايكي دقیقه در و اما عطارك
 مركز حاصلك مركز عالم لدن بعد يبرقار دكلدر و حجه اوله كه
 انوك مركز حاصلك مركز مدي دن بعد ي اوج درجه در
 وانوك كبع مركز مدي دن مركز معدل المسير دن و بعد مركز
 معدل المسير دن مركز عالم لدن هر يري اوج درجه در لكن
 مدي دن مركز حاصل كند مركزك حولك حركه ايتدور برمدار اوزر
 كه كه مدار مركز حاصل ديبر ليس لازم كلور كه مركز حاصل
 بر دورد بر كره مركز معدل المسير ايله منطبق اوله و بو حاله
 مركز عالم لدن انوك بعد ي اوج درجه اولور و بر كره دن حجه
 طرا اولور يعني مركز حاصل ايله مركز معدل المسير قطر واحدك
 طرفينده واقع اولور و بو حاله مركز عالم لدن انوك بعد ي

طقوز درجه اولوب وساير احواله اوج درجه ايله طقوز درجه
 ماينيك اولور و بو مقاييرك جمله سي كه بيان اولندي شول اجزايه
 در كه نصف قطر حاصل اول اجزايه الشمس درجه اوله و نيه بو
 اجزايه دخلك نصف قطر نذويقونين درجه و التي بر دقیقه
 در ومشتريك اون بر درجه و فرق يدي دقیقه در ومشتريك
 اون طقوز درجه و فرق اوج دقیقه در و زهرنك فرق اوج
 درجه و اون دقیقه در و عطارك ويكوي ايكي درجه و اون
 دقیقه در و حجه بو مقاديير كه ذكر اولندي رصد مصنف حسبي
 در بعضي ارضاد سابقه يه موافق و بعضي محالفه
ثاني كواكب عرضده عارض اولان احوالي بيان ايدر اوله
 شمسك هيچ عرض بو قدر زيرا كه انوك منطقه ممثلي و خا
 رج المركزي نه و حمله ايدوي مقدمه ذكر اولنشا ايدوي كه
 انوك هر يري منطقه البروجك سطحه در اما باقي كواكب
 منطقه البروج دن كافي شماله و كافي جنوبه ميل ايدر
 انكي چون كه انوك حواملك منطقه لري فلك البروجاله
 مقاطع در ايكي نقطه ده اول ايكي نقطه يه جوزهرين ديبر لر
 علويه ده و مترده انوك بر يسندن كه كو كيك مركز نذويقونين
 ايه و منطقه البروج دن شمال اوله كه رأس و اول برينه ذنب
 ديبر لر و سفلين ده تعريف رأس و ذنب وجه مذكور اوزر

دکدر بلکه رأس زهره بر عقد در که مرکز تدویر باشد کذرا یک
واوجه متوجه اوله و رأس عطارد دخی بر عقد در که اندر
کذرا یک و حضیضه متوجه اوله و هر بر یک ذنبی مقابل رأس
اولور و شول دایره کر که فلک علیک سطحه ظهور ایدر عالمی
قطع الین مناطق حواملاک توهمند انذره اوله که مانده دیر
بومیلک نهایتی ثوره بش درجه در و زحل که ایک درجه و نصف
درجه در و مشتری یک بر درجه و نصف درجه در و مریخ
بر درجه یک سدسی در و عطارد در درجه یک و ج ربعیدر
و بومیل ثوره و علویته ثابت در اما سفلین ده ثابت دکدر
بلکه اندر فلک مائلی منطقه البروجک سطحه منطبق
اولور شول وقتک که مرکز تدویر سفلین جوزهره که ایک
نقطه سندن برینه ابرشه و چون مرکز تدویر جوزهره
کذرا یلسه نصف فلک مائلی میل ایدر شول نصف که مرکز
تدویر اندر اما زهره یک جانب شماله و عطارد یک جانب
جنوبه میل ایدر و بومیل متزاید اولور شول وقتک دک که
مرکز تدویر منصف مابین العقد تینه ابرشه و انیک
غایه میلدر اندر منصف میل متناقص اولور شول وقتک دک
فلک مائلی نه منطقه البروج منطبق اوله و مرکز تدویر
جوزهره اخره ابرشه اندر منصف حالت اولی عودت ایلر و بومیل

تغییر دن لازم کلور که مرکز تدویر زهره فلک البروج دن دایما
شمالی و مرکز تدویر عطارد دایما جنوبی اوله و بود دخی بونک
مشکله تندندر و ترک بردن غیری عرض یوقدر زیرا که مناطق
مائلی و حامل و تدویر اوچ دخی بر سطح اوزره در و متخیر نک
بر غیری عرضی دخی وارد و اول شول وجهه در که اندر ک قتل
ماز ذروه و حضیضی سطح مائله دکدر اما علویته ده مکر بر
وقتک که مرکز تدویر ایک فقط رأس و ذنبک بر نه اوله
و چون مرکز تدویر رأسدن کذرا یلسه سطح مائلدن ذروه
جنوبه و سطح مائلدن حضیضی شماله میل ایلر و بومیل دخی
متزاید اولور شول زمانه دک که مرکز تدویر منصف ما
بین العقد تینه ابرشه اندر منصف میل متناقص اولور شول
زمانه دک که مرکز تدویر زینه ابرشه و بحاله قطر
تدویرینه سطح مائله کلور و چون مرکز تدویر سندن
کذرا یلسه ذروه شماله و حضیضی جنوبه میل ایلر و سینه
انوک کبی متزاید اولور شول زمانه دک که مرکز تدویر
ینه منصف مابین العقد تینه ابرشه اندر منصف متناقص
اولور شول زمانه دک که مرکز تدویر زینه رأسه ابرشه و قطر
تدویرینه مائله سطحه کلور و بوند منصف حالت اولی
عودت ایدر و بومیل دخی لازم کلور که ذروه مائلدن

دائما منقطه البروج جابنده اوله و حضيض انوك جانب خلكه
 اوله و اما سفلين مكر بر زمانك كه مركز تدوير منصف مسا
 بين العقد تينكه اوله كه اول بروج و حضيض سفلين در وجود
 مركز تدوير او چدن كذا ايليه زوه ميل ايلر اما زهرتك ميلي
 شماله و عطاردك جنوبه در و ميل حضيض بونك خلكه قدر و
 بوميل دخی مترايد اولور شول زمانه دك كه مركز تدوير عقده
 ايرشه اول بر غايه ميل در اول وقت قطر زوه و حضيضه
 كچه و اندنك ميل متافضل اولور شول زمانه دك كه مركز
 تدوير حضيضه ايرشه و قطر تدويرينه سطح مائل ايله
 منطبق اولور بوندنك ينه ذروه ميل ايلر اما زهرتك
 ميل جنوبه و عطاردك شماله در و ينه مترايد اولور تاييه
 اول بر عقده نه يابنده اير شورينه متافضل اولور شول
 زمانه دك كه مركز تدويرينه اوجه اير و حاله اولي عود
 ايلر بودخی بونك مشكلا تندند و بوعرضه ميل ذروه و
 حضيض ديلر و بوميلك نهايتي رخلك التي درجه در
 و مشترك ايلد درجه و فرق التي دقيقه در و مشترك ايلي
 درجه و يدي دقيقه در و زهره ده ايلد درجه و نصف
 درجه در و عطارد ده التي درجه و ربع درجه در و عطارد
 بودكر اولنا دن غيري عرض بودر اما سفلين ده بر غيري

عرض دخی وارد و اول شوبله در كه بوايكسك قطر ماره
 بعدين اوسطيني مقاطع اولور لقطر زمانه ذروه و حضيض ايله
 قائمه اوزرينه اما سطح فلك مائله دكلدر مكر بر زمانك
 مركز تدوير سفلين ايلر نقطه راس و زنبك برينه اوله و چون
 مركز تدوير سفلين راسدن كذا ايليه بوقطر اطلوعك طرف
 مشاخری كه طرف مساوي ديلر زمانك سطح دن شماله ميل
 ايلر و طرف متقدمي كه اكه طرف صباحي ديلر جنوبه ميل
 ايلر و بوميل مترايد اولور شول زمانه دك كه مركز تدوير
 مابين العقد تينه ايرشه اول بروج زهره اولور و حضيض
 عطارد اولور و بوميلك بعدی متافضل اولور شول زمانه
 دك كه مركز تدويرينه ايرشه و بعدينه كچه و قطر سطح مائله
 كلور و چون مركز تدويريندن كذا ايليه طرف مساوي جنوبه
 ميل ايلر و طرف صباحي شماله ميل ايلر و مترايد اولور
 شول زمانه دك كه منصف مابين العقد تين ده غايته اير
 اندنك متافضل اولور تا مركز تدويرينه راسه اير شور
 و قطر سطح مائله كلور اندنك حاله اولي عودت ايلر
 بودخی بونك مشكلا تندند و بوعرضه عرض و راب و حفر
 و التوا ديلر و بونك غايقي زهره ده اوج درجه و نصف
 درجه در و عطارد ده يدي درجه در و منصف بونك

مواضع اوجات وجوزهرات كه فلك نوابت حركتی ايله محكوم كورد
 انوك ذكرى ايله حتم المي سندا مدي معلوم اوله كه تاريخ هجرة
 بنينك عليه الصلوة والسلام سنه احدي واربعين
 وثمانه مائه محرم سنك اولنده زيج جدي ایدی انوك اوزرينه
 وضع ايتسندر كه اوج شمس برج سرطانك ايك درجه ويكری
 التي دقيقه سنه واقع اولسندی و اوج مشرقی سنبلهك
 يكری طهوز درجه و اوز ايك دقيقه سنك و اوج مریخ
 اسلك يكری بر درجه و الی ایدی دقيقه سنه و اوج
 زهره جوز انوك يكری ايك درجه ويكری بش دقيقه سنه
 و اوج عطارد یعنی انوك اوج مدیری عقربك درت درجه
 ويكری سكر دقيقه سنه ایدی اما جوزهرات رأس زحل
 متقدمدر كند و اوجی اوزرينه يوز الی درجه و ذنب متاخر
 در اوجندن او توز درجه و رأس مشرقی متقدمدر كند و
 اوجی اوزرينه سكسن ايك درجه و رأس مریخ متقدمدر
 كند و اوجی اوزرينه طمسان درت درجه و رأس زهره
 متقدمدر كند و اوجی اوزرينه طمسان درجه و رأس
 عطارد متاخردر كند و اوجندن طمسان درجه
 و بود كراو لنانلر جماله رصد مصنف حسب ايله در
فضل ثالث كواكب طولده و عرضده كوكب

ارضه قریب اولما غله عارض اولان احوالی بیان ایدر خصوصاً
 توده گاه شویله واقع اولور كه انوك موضع حقیقی مخالف
 موضع مریخی اولور هم طولده هم عرضده و جی اولدر كه
 مركز عالمدن مركز كوكبه اخراج اولنان خط تقاطع ایلر بو خط
 ايله موضع ناظردن مركز كوكبه كجه و بوزاویه تقاطعه
 زاویه اختلاف منظور دیر لر و انوك شكلی بو نوعله در

و ارتفاع مریخی كوكب بوزاویه ارتفاع حقیقی قدرندن اسلك
 اولور و بوبروقدر كه كوكب سمت رأسه اولیه اگر سمت رأسه
 اوله بویك خط بری بریله منطبق اولور و هر چند كوكب سمت
 رأسدن بعید رك اوله و افق حسی به قریب رك اوله اختلاف
 منظوریاه اولور و نهایتی شول و قدر كه كوكب افق حسی ده
 اوله و چون ايك دایره عرض كجوره لوبری موضع حقیقی
 كوكبه و اول بر خطك طرفیدر كه مركز عالمدن مركز كوكبه

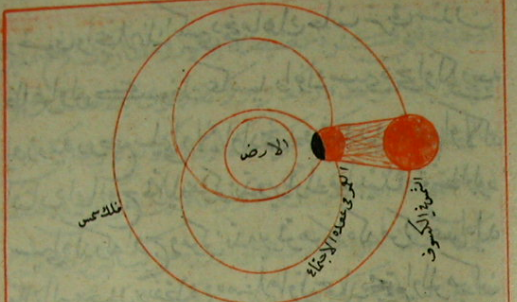
او غزیه و سطح فلک اعلی ده مستقی اوله و بری دخی موضع مرئی
 کو کبه در و اول بر خطک طرفیدر که مرکز عالم دن اول
 خط شول خط ایله موازی در که موضع ناظر دن مرکز کو کبه
 او غزیه و سطح فلک اعلی ده مستقی اوله کاه اولور که بوا یکی
 دایره عرض بری بر ایله انطباق ایدر و اول بر وقتدر که کو کب
 دایره وسط السماء رویه ده اوله و اول حالده کو کبک اختلاف
 طولی اولور موضع مرئی کو کب طولده بعینه موضع حقیقی
 کو کب اولور طولده و دایره عرض دن اول نسته که موضع حقیقی
 و موضع مرئی مابینده اوله و اول بوجالده بعینه اختلاف
 منظر دراکه اختلاف عرض دیر لر و کاه اولور که
 بوا یکی دایره نک هر بری متقاطع اولور لر و فلک البروجی
 هر بری بر نقطه ده تقاطع ایلر لر و بوجالده موضع مرئی
 کو کب طولده غیر موضع حقیقی کو کب اولور طولده و منطقه
 البروجیه بر قوس که بوا یکی دایره عرضک مابینده اوله که
 اختلاف طول دیر لر و عرض مرئی کاه اولور که مساوی عرض
 حقیقی اولور و اول حالده کو کبک اختلاف عرضی اولور
 و کاه اولور که عرض حقیق دن ناقص اولور و بوزیاده و
 نقصانک هر برینه اختلاف عرض دیر لر و کاه شویله
 اتفاق دوشر که کو کب منطقه البروجیه اولور و

و منطقه البروج سمت رأسه کجشن اولور بوجالده کو کبک
 اختلاف عرض اولور و اختلاف منظر بعینه اختلاف طول
 اولور **فصل داسیم** کواکبه بری برینه
 نسبت عارض اولان اوضاعک احوال بیان ایدر جمله
 احوال دن بری بودر که شمس نسبت لمره عارض اولور و اول
 شویله در که قمر بحر کثیف و صقیل در مقابله افتایدن
 کسب نور ایلر و قمری الشکلدر و افتایدن اصغر در و آنوک دایما
 نصفه قریبی که مواجه شمدر مضی اولور و نصفه قریبی مظلم
 در و اجتماعه آنوک نصف مظلمی ناظر طرفنده اولور و هر کون
 آنوک ضوی کورنیز و بوجالده که محاق دیر لر و چون اجتماعه
 کدز ایلیه و افتایدن تقریباً او زاید درجه دور اوله نصف
 مضیدن بر مقدار کورینور که که هلال دیر لر تا که مقدار
 مرئی حرکت ایلیه نصف مضی دن زیاده اولور و چون مقابله
 افتابه ایرشه نصف مضی تمام ناظره مواجه اولور و اکه
 بدر دیر لر و چون مقابله دن کدز ایلیه بر مقدار نصف
 مضیدن پنهان اولور و تا که مقدار مرئی حرکت ایلیه
 نصف مضیدن ناقص اولور و چون بینه اجتماعه ایرشه نصف
 مضی هر کون کورنیز اولور و نصف مظلم تمام ناظره مواجه
 اولور و محاق اولور ایدن صکره بینه حاله اولی عودن

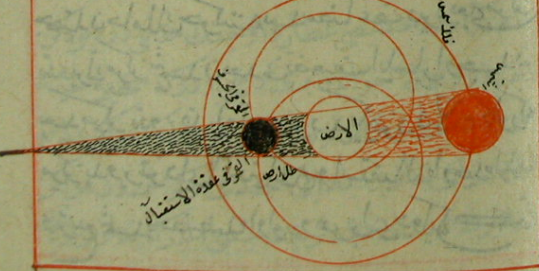
ایلو و بوسکلدن بو اوضاعک تصویر اسان اولمغین تصویر اولدی

واکرا اجتماع عقده رأس و ذنبدن برینک حوالی سنک
 واقع اوله اول وقت قوبصر ایله افتاب مابینک حائل
 اولور و افتابک یوزینی اورتی بر حاله کسوف دیلر و گاه
 تمامینی اورتیشول و جمله که افتابدن هرگز کورنلر اولور
 واکه کسوف کلی دیلر و گاه اولور که بر پاره
 سسین اورتی که کسوف جزئی دیلر
 و اول سیرک که افتابک یوزنده کو
 رینور اول همان رنگ ماه در و بو
 شکلدن تصویر اسان اولمغین تصویر اولدی

و کسوفک اولی افتابک جانب غرضی سندن ظاهر اولور
 دهان بینه ابتدا و اخلاقی اول جانبدن اولور و حقی اولدر که قوک
 حرکتی اسرعد حرکت غرضیه ایله شمس ایشور و جانب شرقه
 کوزاید و اگر استقبال اول ایکی عقده نک برینک حوالی سنک
 واقع اوله زمین ماه ایله افتابک مابینک حائل اولور وضوء
 افتابک ماهه و وصولنه مانع اولور پس ماه کند و رنگ اصلی
 اوزرینه کورینور و بو حاله کسوف دیلر و کسوف دخی گاه کلی
 و گاه جزوی اولور اولدخی بونوعه در

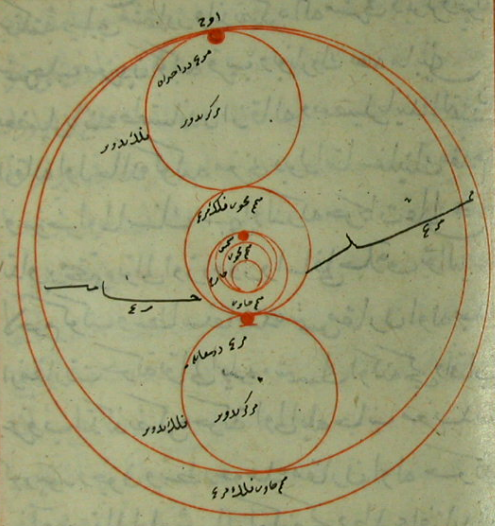

و خسوف و انجرامك انكسني دخی ماهك جانب شرقی سندان
 ظاهر اولور كسوفك عكسیدر انوك سببی دخی اولور وجه
 اوز زینیه در طبع سیلی اولان اولدخی روشندر و معلوم اولاكه
 افتاب ایما اوج قوا ایله مركز تدویر قواك مابینده متوسط اولور
 سببی اولدر كه اوج و مركز تدویر قوا هرگاه كه مركز شمس ایله
 فلک البروجدن برنقله ده منله اول حملده مجتمع اولر مركز
 تدویر حاملك حرکتی ایله بركون و بر كجه ده یكی درت
 درجه و یكی یك دقیقه توالی اوزره حرکت ایدر و مسائل
 ایله جوز هر انوك اوجنی خلاف توالی اوب كیدر لر و تدویرك
 مركزی دخی رذایل لر كند و حرکتی مقداری یعنی اون اوج
 درجه و اون دقیقه قالور و چون شمس الی حقوق دقیقه
 توالی اوزره حرکت ایدر و اول مقدار مركز تدویره قریب
 و اوجدن بعید اولور و اوج ایله مركز تدویردن هر برینیه
 انوك مابینی اون یك درجه و اون بر دقیقه اولور اول
 جهندن حاملك حرکتیه بعد مضاعف دیر یعنی مركز
 تدویرك مركز شمسدن بعد فی تضعیف ایلسر اوجدن
 بعد مركز تدویر قدر اولور و بودید یكیزدن لازم كلور كه
 مركز تدویر قوا ایما اجتماعه و استقبالده اوجه اولور
 و تربیع شمسده حسیضه اولور و هر برای ده ایلك كن

اوجه و ایلك كن حسیضه ایشور و عطاردك اوج مدبری
 دخی بویله متوسط در كند و مركز تدویری ایله حاملك اوج
 مابینده سببی اولدر كه هرگاه كه انوك مركز تدویری ایلك اوج
 ایله مجتمع اوله انضك مركز تدویر حاملك حرکتی ایله ضعف
 حرکتی مركز شمس مقداری توالی اوزره حرکت ایدر و مدبری اوج
 حاملی شمسك حرکتی مقداری خلاف توالی اولور كیدر و مركز
 تدویری دخی اول مقدار رذایل پیر اوج حاملك و مركز
 تدویرك هر برندن اوج مدبرك بعدی مركز شمس مقداری
 قالور و بودید و كوندن لازم كلور كه مركز تدویر اول
 رضاندن كه اوج مدبردن مفارقت ایلر تاینه كه معاوت
 ایله ایلك كوه اوج حامله و ایلك كن انوك حسیضه
 ایشور و معلوم اولاكه عطاردك حسیضی اوجنك مقابل
 دكلدر بودخی بوفنك مشكاه تندندر اما ابن الشاطر
 علیه الرحمه كه صاحب رصد در زینجده و نهایت السؤل
 نام كتابنده حسیضی عطارد اوجنك مقابل دریدون
 ایشندر و جملة احوال دن بری دخی بودر كه محتوی سه
 شمس نسبت عارض اولور و اول شویله در كه مركز علویه
 نك ذرای تدویردن دایم بعدی مركز شمسدن مركز
 تدویرك بعدی مقدار بد سببی اولدر كه تدویر علویك

حرکاتی حاملیندن حرکت شمسک فضلی مقدارید که باب
 حرکت افرا کده دکرا اولمشدر پس دایما اختراق علویه زروه
 ده اولور وسطا استقامتک و مقابله حضیضک اولور وسط
 رجوع ایله اولسه مریخ ایله شمسک مقارنه ده بعد مسا
 بینی حال آنکه بر دقیقه ده مجتم اولور لمقابله ده اولان
 بعدندن زیاده در حال بوکه ماسینلرندک التی برج وارد رو
 اصوله یعنی هند سه ده علم ابعاد و اجزایمک بیان اولمشدر
 قطرتدویر مریخ قطر مثل شمسدن دخی خانه مسم مریخدن
 درجات ایله اعظم در مشای فلک مثل شمسک و مسم
 مریخک نیجه مثلی تدویر مریخک تخننه صغیر جانب ایزد
 و نهایته اادرا که بطلمیوس صدی حسبی ایله مریخک
 مرکز حاملنک مرکز عالمدن بعدی التی درجه در نصف
 قطرتدویری داخلی او تو قطوز درجه و نصف درجه
 در شول اجزائله که نصف قطر حاملی الشمس درجه اوله
 بو تقدیرجه بعد ابعدی یوزیش درجه و نصف درجه
 اولور و بعدا تسونی اون درت درجه و نصف درجه
 اولور ایله اولسه تخن مثل مریخ فلک شمسک و ماسیها
 سک که افرا کده سفلیه و عناصر در جمله سنک غلطینک
 تقریبا اوج مثلی در یعنی اوج مثلندن دخی زیاده در

اما بودنی معلوم اولاکه قطرتدویر مریخ که الشمس قطوز درجه
 در اول اجزایله قطر مثل شمس یکوی قطوز درجه تقریبا
 بو تقدیرجه معرفت ابعاد و اجزایمک متعین در که جرم تدویر
 مریخ یکوی جرم مثل شمسدن زیاده در جو فنده اولان
 افلاک سفلیه و عناصر ایله و شکلی بو جمله در

و چون شمس علویه دن اسرعدر هر برینه که مقارن اوله
 مقارنه دن صکره قوالی ایله اذن ایلر و اولور اول کوب
 حرکت یومیته ایله صح و قنده جانب مشرقدن کورینور

اول حاله کوكبه مشرقی دیرل شول زمانه دك كه شمس اندز التمش
 درجه دور اوله و بعضیلر یاننده شول زمانه دك در كه
 شمس اندز طقسان درجه دور اوله انلكه التمش درجه
 اعتبار اتمشدر نصف قطر فلكه كوره در و طقسان درجه
 اختیار ایندر ربع دور فلكه اعتبار اتمشدر كه هر بری
 بر نكته ریباپی مشكدر و اند نكوه كه مشرقی دینلر و چون
 شمس جانب مغربن كوكبه قریب و بولر و ك بعد ما بین
 بعضیلر یاننده طقسان دن از قاله و بعضیلر یاننده التمش
 از قاله اول حاله كوكبه مغربی دیرلر اما سفلینك مقدم
 و مؤخر اولما سنك سیمی اولدر كه حرکات عالی
 تدویر و مختیره توالی اوزره در و اسافل خلاف توالیدر
 لاجرم كوكب وسط استقامتده شمس مقارن اوله بعد
 از مفارقت حرکة توالی ایله شمسك اوكنه كج و اقاب
 عزوب اندك نكوه حرکة اولی ایله جانب مغربن
 كورینور و چون وسط رجوعده مقارن اوله حرکة
 خلاف توالی ایله شمسك اوكنه كج و طلوع افتاب دن
 اول طرف مشرقن ظاهرا اولور شول زمانه دك كه
 شمسه مقارن اوله اند نكوه حاله اولی عودت
 ایلر زیر اسفلینك مركز تدویری دایما مقارن مركز

شمس اولور یعنی خط وسطی سفلین خط وسطی شمسه دایما
 مقارن اولور و سفلین وسط استقامت و رجوعده دایما
 شمسه مقارن اولور لوسیمی اولدر كه حرکة حامل رهس
 مساوی حرکة خارج المركز شمسه و حرکة حامل عطارد
 اولك ضعیف در و حرکة مدیرخلاف توالی اوزره مساوی
 حرکة خارج المركز شمسه ریسن چون وسط استقامتده
 مقارن اوله لو اند نكوه جانب مغربن كورینور و انلكه مشرق
 دیرلر شول زمانه دك كه وسط رجوعده یه مقارن اولور
 و اند نكوه جانب مشرقن كورینور و انلكه مشرقی دیرلر شول
 زمانه دك كه وسط استقامتده یه مقارن اولور و حا
 له اولی عودت ایلر **مقاله ثانیه** هیئة زمین
 و اقالیمك كه تقسیمتی و علوتایك اوضاعنك اختلاقی
 سیمی ایله كه لازم كلن احوالی بیان ایدر و اول اولی ایله
باب اول هیئة زمین و احوال اقالیمی بیان
 ایدر هیئة زمین شول و جمله در كه مقدما كرتی التمشكدر
 دیو دگر اولمشدی امدی اولار ارضك كو و تینه متعلق
 بویر امر مغرب در كه شمس ایله ارضه نسبت واقع اولور
 مثله اگر جمله ارضك سیوی میسر اولسه و بر موضع
 معینك اوج شخص فرض اولسه كه بری مغربه و بری مشرقه

سببی ایله بونیه توهم او نور و بوسکلدن بونک بصوری اساندر

و اگر افتراق شمس طلوع و یا غروب بدرکن فرض اولسه مقیمه
 و اصل اولدقلرند ینه شمس و لکی حالی اوزره اولور ایله اولسه
 سیرلی کرک بر شزده و کرک بر سنه ده اولسون بمر حال اول
 دخی ینه اول اولسولب ایله اولور انوک دخی سببی طبع سلیمی
 اولنه معلومدر و ما ارضک اکثر سطحی محیط دروانک سطحک
 متوره برر بعدن ازیدر و اول ربعه ربع مسکون دیر کرکه
 جانب شمالیک در باقی غیر معلوم الحالدرد برلر و مرکز زمین
 مرکز عالمدر اما بوقتته تسلیم ایتمز زیرا البته اوج ربعی
 ما محیط اولق لازم دکلدر اگرچه بعضیلر دایما عناصر ربع
 بری برینه حجه مساوی اولق لاید در ایله اولسه البته
 ارضک اوج ربعی ما محیط اولق کرکدر و الا کره ما کره
 ارضدن نجه مرتبه قلیل اولق لازم کلور دیشلر در

عزم تسلر و اول بری اول موضع معینده مقیم اولسه تا که
 مغربه کیدن مشرقدن و مشرق کیدن مغربدن بر زمانه کلسلر
 و مغربه کیدن مدته دورینک ایامنی حساب ایلسه مقیمدن
 برکون ناقص اولور و مشرقه کیدن حساب ایلسه برکون
 زیاده اولور و سوال اولسه که بر شخصه بعینه حمیس اولوب
 و برینه جمعه و برینه سبت اولق دخی جایز میدرخانزدر
 نه یوجواب و برلور و بوندن غیری بو قیلدن نجه احوال
 دخی اولق جایز در اما محل تجبدر و بو که مثالدر مثلاً
 اول شخصک بری حمیس کونی نصف النهارده جانب مغربه
 کتسه اما حرکتی حرکت شمسه برابر فرض اولسه مقیمه
 و اصل اولدقه که ینه نصف النهار یوم حمیس اولوب
 و مقیمه نصف النهار یوم جمعه اولور و شوقه کیده نک
 حرکتی دخی اول حرکته برابر فرض اولدوغی تقدیرجه
 اول مدار شمسک محاذ بیسنده اولان دایره ارضک
 ربعنه وارجه که نصف اللیل اولوب و نصفنه وارجه
 ینه نصف النهار اولوب و اوج ربعنه وارجه ینه نصف
 اللیل اولوب و مقیمه و اصل اولنجه ینه نصف النهار
 اولور پس بو تقدیرجه که نصف النهار یوم سبت
 اولور اما ساعت بمر حال یکری درت در حرکت

اما عناصرك ذكر اولمان مقدمه اوزرينه مشايحتي بولنما
مشدر دكل كه جمده برابر اوله لرايله اولسه ساير ارباعك
دخي جايز در كه عمارت كشي اوله بوجانبه خمي واصيل
اوليه بسن سطح دايره معدل الزمان زمينك سطح محيطك بردايه
دخي فرض اولسه كه مبدأ عمارت رسيدن خط استوانك
ايك قطبئه كچه بويك دايره ايله درت ربع متساوي حاصل
اولور ايكس شمالی و ايكس جنوبي و هر ربعك طولی اول
دايره عظيمه نك نصف مقداری و عرضی دخي ربع مقداريد
و بودرت ربعدن بر ربع شمالی مسكوندر و اول مسكون
اولان ربع شمالی شرقی ميدرو يا خود غربي ميدرا اول
متعين دكلدرا ما ابتداء طول معردين اولمق اعتبار ايله
ربع شرقی ديك جايز اولور و اكو ابتداء طول مشرقدن
اعتبار اولنورسه ربع غربي اولور و بردايه دخي فرض
اولسه كه خط استوايله و مبدأ عمارت رسيدن خط
استوانك ايك قطبئه كچه دايره ايله زاويه قائمه اوزرينه
مقاطع ايلسه خط استوايه فوق الارض واقع اولان محل
مقاطع قبة الارض ديشلدر و مبدأ عمارت رسيدن
خط استوانك ايك قطبئه كچه دايره نك خط استوايه
واقع اولان قطب ظاهري دخي قبة الارض اولور

اما بعضيل قبة الارض وسط معوره در ديشلدر و اول
شول محلدركه طولی طقسان درجه و عرضی اونوز اوج
درجه اوله اما مسكون اولان ربع شمالی دخي تمام معور
دكلدربلكه انوك جانب شماليه بعضير واردركه شده
شاد نازده انسان و ساير حيوان طور بق ممكن دكلدر
واول بر موضع در كه انوك عرضی تمام سيل كلبدن زياره در
و بسفدار معوره ده دخي مواضع عمارت اولمش جبال و هاد
و حار و انهار و يشه زار نه تيدر و ذكر اولان در يارلك
سيانده جزاير معوره و غير معوره نم حد در انوك تقصيلي
كبت مسالك مما لكه بيان اولمشدر و خط استوانك
جانب جنوبيه بر جزوی عمارت بولديلر اما نهايت از لغدن
انحسابه كور مديلو بطليموس محسطنه ذكر ايدركه ارضه
معوره نك عرضی القش التي درجه در كه اول بيك درت
يوز القش التي و نشان فرسخدر و ابتداءي خط استواندر
زيرا اول وقتده انك ياننده شمال اعتدالينده اولسه
بر معوره جانب جنوبيه ظل دشتر ايش ما محسطنه تصنيف
انكده نكده جغرافيايه يعني صورت اقاليم ذكر نده خط
استوانك جانب جنوبي سنه زنج و جنبه و جبل
لواطرافنده اون التي درجه ويكوي بسن دقيقه به و اربعه

عمارت بولشدر و آله جبل قردید کلرینک سببی جغرافیایه
بر وجهه ذکر اولوز مشله شهر مغزیه نك اول کجه لرند
اول طاغنه بر بیاضلق مستوی اولوب و قلله سنده دخی
بر بیاض نور ظاهر اولور و اینکجه اول نورک بیاضغی زیاده
اولور و اوچیغی و دردیغی ده شعاعی زیاده اولوب و لبشچی
قرل اولوب و غایه منور اولور و البته ده اوزرنده صرفت
ظاهر اولور و بدیغی ده نیشل اولوب نوری و شعاعی زیاده
اولور و الحاصل ابوک نصفنه دک هر کجه بوسقوله اولاله
متلون اولقدن حالی اولوز و بدر کجه سنده دخی ذنب طا
وس مسالنده اولوب نوری و شعاعی بر مرتبه اولور که جمیع
نوبه و حبشه طائفه سی مشاهده ایدر لر و معموره قاضی زاده
دائی اوزرنه معتبی اولدر که اون درجه دن تجاوز اتمیه
و بطلیوس رائی اوزرنه عمارتک عرضی سکسن ایک درجه
و بکری لبش دقیقه اولور که اول بیک سکسوز او توز سب
فرسخ و نصف فرسخ اولور بقریبیا و طول عمارت یوز کسن
درجه در و اول درت بیک فرسخ در بونک صحی انوکله
معلوم اولمشدر که طول مزبورک ابتدا سنده و انتها سنک
اهل ارضاد ایک خسوف رصد ایدوب بین الحسوفین
اول ایک ساعت مستویه تفاوت بولوب اذن زیاده

بولد قری جلدن بویله حکم اولمشدر اول تقدیرجه بر طرفده
اولان سکانک طرف خرده اولان سکانله سمت قدملری بری برینک
اوزرنه منتصب اولور لاما قطارضک طرفیندن غری محله
اولوز و طولده مبدأ عمارتی میخین جانب مغزیدن طوتدیلر تا که اول
مبدأ دن شهر لریک بعدی توالی بروج جهتی ایله اوله و بعض
میخان هند جانب مشرقدن طوتدیلر تا که انلرک بعدی حرکت
اولی جهتی ایله اوله و بروجی دخی اولدر که اول طرف فلکک
یلبغی اولغین اشرافه اعتبار ایدیلر زیر افلکک انسان صورتک
توهم ایتمشدر که ارضی اوزرنه یا تمش اوله و انوک رأی
قطب جنوبی اوله باقیس دخی بولر که قیاس اولنه و مبدأ عمارت
مشرق جانبنده بر موضعدر که آله کنگد ز دیر لر و جانب مغزیه
بعض جزیره لر در که بروقتده معمور ایدی شمدی خواب و لشکر
آله جزایر خالدهات دیر لر و اذن ساحل دریای مغربه
اون درجه در و میخلردن بعضی مبدأ عمارتی جزایر جالدانه
و بعضی ساحل دریای مغزیدن طوتدیلر که آله ستاخرین
او قیاس دیر لر و جمهور اهل فن ذکر اولمان معظم معموری
ارضده ایدی قسم ایدیلر و هر بر قسمی طولده مغزیدن مشرقه
طوتدیلر و عرضی شول مقدار طوتدیلر که انوک طول
ناری نصف ساعت تفاوت ایده و خط استوا ده انوک

اطول اون بکیدن زباده اولمز و مبدأ اقلیم اول عند الجمهور انذک
اطول نهاری اوز اقلیم ساعت و نصف و ربع ساعت اوله و آنوک
عرض بلدی اوز ایک درجه و ثلثان درجه اوله و خط استودن
اولیره دک عمارتک از بلغ جھتندن داخل اقلیم ایتدیله و
بعضبلرانی داخل اقلیم ایتدیله و مبدأ اقلیم اول خط استویه
داخل اولور و وسط اقلیم اول بالاتفاق اولدرکه اطول نهاری
اوز اوج ساعت اوله و عرضی اون التي درجه و نصف و ثمن
درجه اوله و اقلیم اولک مشهور اولان شهرلری بولدرکه
ذکر اولور اوله بلاه البربر و سودان المغرب و النوبه
و الحبشه مثل فانه معدن الذهب من السودان و نقله مدینه
النوبه و جوی دار ملک حبشه و اکثر بلاد الیمین مثل زبید
و عدن و شحر و صنع و سبا و ظفار و قلعات و حضرموت
و مدینه الطیب و مسکت و سحار و قصبه عمان و بعض طرف
جنوبی ارض حجاز و بعض خلیج فارس و جزیره کورک و بعض
بلاد جنوبی الهند و بعض ارض الصين و سواحل
بحر جنوبی و بواقلمده جبالدن و انهار ذن بکری داغ و اونوز
نهر وارد و اهلی کلیا اسودر و مبدأ اقلیم ثانی اولدرکه
اطول نهاری اوز اوج ساعت و ربع ساعت اوله و عرضی
بکری درجه و ربع و خمس درجه اوله و وسط اولدرکه

اطول نهاری اوز اوج ساعت و نصف ساعت اوله و عرضی
بکری درت درجه و ثلثان درجه اوله و شهرلری بولدر
بعض بلاد البربر و بعض بلاد افریقیه و الضعید الاعلی و
بعض بلاد جزیره العرب مثل مدینه رسول علیه السلام
و مکه شرفها الله و طایف و لحسا و قطیف و بحرین و هر
موز من کرمان و بعض معظم بلاد الهند مثل تنه و بعض
بلاد الهند مثل دهلی و بعض بلاد الصين و انده بکری بیدی
طاع و بکری بیدی بضر و اردر و اهلی پیر الاسود و الامم در
و مبدأ اقلیم ثالث اولدرکه اطول نهاری اوز اوج ساعت
و نصف و ربع ساعت اوله و عرضی بکری بیدی درجه
و نصف درجه اوله و وسط اولدرکه اطول نهاری اوز اوج
درت ساعت اوله و عرضی اونوز درجه و ثلثان درجه
اوله و شهرلردن بعض بلاد طنجیه و البربر مثل جزایر
و طونس و قران و افریقیه یعنی مهدیه و مناسی و جزیره
و طره بلوس مغرب و اسکندریه و مصر و دمیاط و مدین
و بیت المقدس و طبریه و دمشق یعنی شام و کوفه و مدین
و بغداد و واسط و بصره و عبادان و اهواز و اصفهان
و یزد و فارس یعنی شیراز و بردسی و مدینه کرمان و
سیستان و بعض بلاد ذابل و مولتان من الهند و قندهار

مناهند و کشمیر و دارسلک اهل الضمین و انده او توراوج
طاع و بکری یکی هنر و اردر و اهل عامه اسم در و مبدا
اقليم رابع اولدرکه اطول نهاری اون درت ساعت و ربع
ساعت اوله و عرضی او توراوج درجه و نصف و ثلث درجه
اوله و وسطی اولدرکه اطول نهاری اون درت ساعت و
نصف ساعت اوله و عرضی او توراوجی درجه و ثلث و ثلث
عشره درجه اوله و شهر لری بونلور اوله با به طایفه
و بعضی بلاد افریجیه و جزیره ردوس و قبروس و انطاکیه
و طرسوس و طوبلوس شام و انطاکیه و حلب و ملاطیه
و آمد و ارزجان و نصیبین و موصل و مار دین و وان
و مراغه و تبریز و حلوان و اردبیل و سهرورد و زنجان
و نهاوند و سلطانیه و همدان و اهر و قزوین و دیلم و ساوه
و امل و کاشان و ساریه و سمنان و دامغان و استر
آباد و بسطام و جرجان و اسفراین و شهرستان و سبزول
و نیشابور و طوس و مشهد و خاف و جام و هرات
و سرخس و مرو و جرجان و فاریاب و غرچستان
و غور و بلخ و ترمذ و جفایان و تبت داخل
و بدخشان و خیال کشمیر و بعضی بلاد دختن و خطا
و شمالی بلاد الضمین و انده یکی بش طاع و بکری یکی

نهر و اردر و اهل کلیا این الاسم و الابيض در و مبدا اقليم
خامس اولدرکه اطول نهاری اون درت ساعت و نصف
و ربع ساعت اوله و عرضی او توراوج درجه و ثلث درجه
ناقص اوله و وسطی اولدرکه اطول نهاری اون بش ساعت اوله
و عرضی قرق بر درجه و ربع درجه اوله و شهر لری بونلور
اندلس و بعضی بلاد الروم مثل قسطنطنیه اما سقد سین
قسطنطنیه نك عرضنده سهوايد با قليم سارس ده ظن اتمندر
انك اقليم خامسده اولمسی مقرر در و کلیبولی و اردنه و بوره
و سموریه یعنی انکوری و قونیه و اق سرای و قیصریه و سیواس
و ارزن روم و دیار ارمنیه و شروان و خوارزم و بخار
اوشف و سمرقند و کش و شاش و چاچ و حدود اطواد
و بخند و قرغان و حدود کاشغر و ختن و تبت و افضای
بلاد انزال و بونده او توراوج و اون بش هنر و اردر
و اهل کلیا بیاض در و مبدا اقليم سارس اولدرکه
اطول نهاری اون بش ساعت و ربع ساعت اوله و عرضی
قرق اوج درجه و ربع و ثلث درجه اوله و وسطی
اولدرکه اطول نهاری اون بش ساعت و نصف ساعت
اوله و عرضی قرق بش درجه و ربع و عشر درجه اوله و شهر لری
بعضی بلاد شمالی اندلس و بلاد طایفه افریج و بعضی بلاد

وبله د الروس و صفالیه و بله داس و الان و موقان و جزیر
 و سقسن و بعض معظم باره د ترکستان و المانغ و بیش بالغ
 و قرقرم و خان بالغ و بعض مساکن اترک شرق و انده اون
 برداغ و قرقر نفس و اردر و اهلی اشقر در و یا بیاضه ما
 کلدرو مبداء اقلیم سابع اولدر که طول نهاری اون بیش ساعت
 و نصف و ربع ساعت اوله و عرضی قرقریدی درجه و خمس
 درجه اوله و شهر لردن بعض باره و صفالیه و روس و بلغار
 و بعض جبال که اترک و خوش کبی انده مسکن ایدن مشرق در
 و شمالی باره دیا جوج و ما جوج و نهایت مسکن اترک
 شرق و انده اون برداغ و قرقر نفس و اردر سادسه اولدر
 کبی و اهلی بین الاشقر و الابیندر و انوک وسطی بریردر که
 طول نهاری اون التي ساعت اولور و عرضی قرقر سکدر درجه
 و نصف و ربع و ثمن درجه اولور و نهایتی عندا بحهود
 بریردر که طول نهاری اون التي ساعت و ربع ساعت اولور
 و عرضی الی درجه و ثلث درجه اولور و شرح چنین و تذکره
 و تحفه دخی بود که موافق در و بعضی الی بیش درجه در
 دیرلر معتبر د کلدرو اول یردن عمارتک نهایتنه دک عمارت
 از اولین اقالیمه داخل ایدیلر اما بعضی اقالیمه
 داخل ایدیلر و اخر اقلیم سابع اخر عمارت طو تدیلس

و بعضی عرض التمش اوج درجه بر جزیره و اردر اسی تری
 در انوک اهلینک شده شت از زمانده مسکن لری حاما اندر
 و طول نهاری یکری ساعت اولور دیرلر و مشهور اولدر که
 انتها عمارت بو اوله و بودخی کتبه مذکور در که انتها عمارت
 رتک عرضی التمش درت درجه اوله و بعضی یابینده
 التمش درت درجه و نصف درجه یه دک عمارت در انوک
 اهلی صفالیه دن بر قوم در اما معلوم اولما مشدرته که
 بطلمیوس محسطنی ده ذکر ایدر و بو تقدیر درجه انتها عمارت
 بو اولور و طول نهاری یکری بر ساعت اولور و نینه دیشلر
 در که عرضی التمش التي درجه عمارت و اردر و انده ساکن
 اولندر و خوشه مشابه در و جغرافیا ده اخر عمارت
 اولدر دیو دک اولور و طول نهاری یکری اوج ساعت
 اولور و صورت اقالیم بو وجهله در

باب ثانی خط استوائك حواصن بیان ایدر
 مثله هر بقعه که خط استوائك اوزرنده وقوع بولش اوله
 دایره معدل النهار اول بقعه نك سمت راستن گذرا ایدر و
 معدل النهار ایلکی قطبی افقده اولور و دایره افق جمله مدارات
 یومیته تنصیف ایدر نصفی ظاهر و نصفی خفی بوسیدن دایره
 لیل و نهار انده متساوی اولور و جمله کواکب انده طلوع و
 غروب ایدر و ذکر اولمان بقاعه نسبت فلکه کره منتصبه
 و کره مستقیمه دیر لر زیرا که دور فلک اول بقاعه دو لایه
 اولور و خط استوائك افقته افق فلک مستقیم و افق کره
 منتصبه دیر لر و اول افق اول افق حسی افق حقیقی ایله منطبق
 اولان مکاندن قطبین معدلک محللری کورینور حتی حکما
 دن ابراهیم بن الهیتم ایلکی افق منطبق اولان موضع دن اوج
 بوجق ذراع مرتفع بر حملدن رصد اندم التي دقیقه افق
 حسی منطبق اولدی دیو بقل ایدر و منطقه البروج بر کون
 و بر کجه ده ایلکی کره سمت راستن گذرا ایدر بر بسی اولک
 حملک سمت راسته وصولنده و بر بسی دخی اول میزانک و
 وصولنده و بو ایلکی وقتده فلک البروجک ایلکی قطبی افقده
 اولور و دایره مازة بالاقطاب الاربعه افق ایله بر اولور
 و فلک البروج معدل النهار ایلکی دخی سطح افقده قائم

اولور و اولک حملدن اول میزانه دك اجزای فلک البروج جمله
 سمت راستنیک جانب شمالی سندن گذرا ایدر و قطب شمالی
 فلک البروج تحت الارض و قطب جنوبی فوق الارض اولور
 و چون قطب جنوبی غایت ارتفاعده اوله میل کلی مقداری
 اولور و دایره مازة بالاقطاب الاربعه نصف النهار ایله
 بر اولور و فلک البروجک سمت راستن غایته بعدی جانب
 شمالی سندن بر موضع در که اولدخی میل کلی مقداری
 ایدر و اول میزاندن اول حملک دك اجزای فلک البروج
 جمله سمت راستنیک جانب جنوبی سندن گذرا ایدر و
 و قطب شمالی فلک البروج فوق الارض و قطب جنوبی
 تحت الارض اولور و چون قطب شمالی غایت ارتفاعده
 اوله دایره مازة بالاقطاب الاربعه نصف النهار ایله بر
 اولور و اول جمدی نصف النهارده منطبق نك سمت راستن
 موضع بعدی نده اولور و بوجالده قطبک ارتفاعی و اول
 جمدیک سمت راستن بعدی میل کلی مقداری اولور
 و اول بقاعده سمت شرق میل کلیدن زیاده اولمز و
 اضباب بر یلده ایلکی کره اول اهل بقاعک سمت راستنه
 او غرر که اول ایلکی نقطه اعتداله تحویل ایدوکی زمانده
 و اول ایلکی کونده ذکر اولمان بقاعده هر کز اشخاصک

نصف النهار ده سایه لوی بره دو شمز و باقی نیک نصف سا
لنده سایه جانب جنوبیدن و اول بر نصف نده جانب شمالدن
دو شز و فصول سال سکن اولور ایکی تا بیست اندر و اول وقت
ابتدای اولدر که افتاب یکی نقطه اعتداله ایرتمش اوله و ایکی
رستبند و اول وقت ابتدای افتاب یکی نقطه انقلابه
ایریشه و ایکی بهار در و اول وقت ابتدای افتاب او اسط
دلو و اسده اوله و ایکی خرد بیدر و اول وقت ابتدای
افتاب او اسط نور و عقرب ده اوله و شیخ رئیس ابو علی بن
سیناروی زمینک اعدل بقاع خط استوا ده اولاند زبیرا
اندرک سمت راست رنده مکث شمس قبل اولور دیشدر اما
امام مخزومی اعدل بقاع اقلیم رابعه اولاند زبیرا سگاه
اقلیم رابع خلقا و خلعا احسن در دیو میور مشدر و خواجه
نصیری محاکمه آنگه اگر اعتدال دن مراد بشابه احوال و
تقارب فصول ایسه شک یوقد که خط استوا اولان
اعدلدر و اگر اعتدال دن مراد اعتدال حورث و بروردت
ایسه خط استوا ده ایله اولدوغی مقرر در زبیرا خط
استوا ده اولان مواضع خود مانند سودان مغرب و اساط
فل برب و جنوب مصر و بلاد حبشه و زنج و جنوب سندی
بولنک جمله مع غایتله حار در و حرارتک غلبه سنه زنج

و حبشه سکانک سواد الوانی رجعودت و شعوری دیلدر
دیو ذکر اتمشدر اما بعض فضا به سوزی زاید بر دیگر که
ذکر اولان احواله باعث جایزدر که اسباب ارضیه اخوی
اوله زبیرا ابو علی اندری بنی اتمشدر بلکه کلیات قانونده معدل
النهار محاذیسنده اولان مواضعه عمارت اولوب اسباب
ارضیه دن و جبال و بحار دن بعض عوارض عارضه و لمسیدی
انورک سکانی اعتدال حقیقی به اقرب اولان اصناف دن المیز
واجب اولور دی اما کثرت نوالد و تناسل و تکثیر عمارت
و سکانی خلقا و خلقا و فطانه و ذکاء و ذهنه
و صفاء احسن و اجود و اتوی اولوب جنت معدن اکثر انبیا
و اولیا و حکما اولدوغی اقلیم رابع اعدل اولما سنه دلیل
در و شنند و اندن فکره اعتداله قریب سکان اقلیم ثالث و
خامسدر اما سایر اقلیم ده اولنلرک اکثری خلقا و خلقا
اعتدال مزاج دن بعید در دیو ذکر اتمشدر و بودن خط
استوا به متعلق بر امر غریبدر که افاضل حکما دن بری
خط استوا به بعض طائفه ارسال اتمشدر که مشاهده
اند کلرندن خبری ویر لرمه قات اند کلرنده طائفه اولی
لیل و نهاری مساوی اما قوسلر دن دور فلک دن زیاد بولدق
دیو خوب و یرب و طائفه ثانیه نهاری لیل دن اولور بولدق

دیو خیر و پر مشر اول حکیم فاضل جمله سین تصدیق المیش ایله
 اولسه معلوم اولاکه بو جمله قوس لیل و نهار مدار شمس دن
 عبارتدر و حقیقی در و اول خط اسواد کاه مساوی و کاه
 متفاوت اولور و انوک تفاوتی ایکی جهة ایله در بری تفاوت
 مطالع و بری اوج و حوض سبی ایله تفاوت حرکت شمس
 اعتبار ایله در ارباب طبع سلیمه و اصحاب رهن مستقیمه و
 مخفی دکدر **باب ثالث** وجه کلی اوزده افاق
 مانله نونک خواصن بیان ایدر هر بر موضع که انوک سمت
 راستدن نه معدل النهار و نونک قطبی کجشی اوله دور فلک
 انده حرکت اولی ایله سمت راستدن مانل حمایتی اولور و اول
 مواضعک فاقته افاق مانله دیر لور اول بش قسم اولمشند اولی
 اولدر که انوک عرضی میل کلیدن ناقص اوله و ایکنجشی اولدر که
 انوک عرضی مساوی میل کلی اوله و او ججشی اولدر که انوک
 عرضی میل کلیدن زیاده و تمامندن ناقص اوله و در بیجشی
 اولدر که انوک عرضی تمام میل کلی اوله و بیکنجشی اولدر که
 انوک عرضی تمام میل کلیدن زیاده و طقسان درجه دن
 ناقص اوله پس بو افاق جمله سنه معدل النهارک قطبی
 عرض بلد مقداری فوق الارض و اول بری هان بمقدار
 تحت الارض اولور و بو افاق کلیا معدل النهاری تصیف ایدر

پس اکتاب ایکی نقطه اعتدال دن هر برینه که ابرشه جمله افاقه
 لیل و نهار برابر اولور نقطه حمله تحویل ایتسه یروز و نقطه
 میزانه تحویل ایتسه مهر جان دیر لور اما مدارات یومیة تصیف
 اتمز لبلکه هر بر نقطه نك مداری که معدل النهار دن
 انوک بعدی تمام عرض بلد دن ناقص اولیه اول مداری
 قطب المیزلر بسرا اول مدار قطب ظاهر جانبنده اوله ابدی
 الظهور اولور و اگر قطب خفی جانبنده اوله ابدی الحفا
 اولور و مدارات ابدی الظهورده بر مدار جمله سندن عظیم
 اولور و اول افقه عماس اولور و اول بر مدار در که انوک
 بعدی برابر تمام عرض بلد اولور و انوک کیم ابدی الحفا
 مدارانده دخی بر مدار جمله سندن عظیمدر و اولدخی افقه
 عماس در اول بر مدار در که انوک بعدی اول بلدک تمام عرضی
 نك برابر اولور و سایر مداراتی دخی ایکی قسم ایلر بر قسمی
 کبیر و بر قسمی صغیر در اول که قطب ظاهر جانبنده اوله
 انوک قسم ظاهری قسم حسی سندن عظیم اولور و اولدر که قطب
 خفی جانبنده اوله بر عکس اولور و هر ایکی مدار که ایکی جا
 بندن معدل النهار انلر و انوک بعدی برابر اوله بر لیسنک
 ظاهری اول بر نیک خفیش ایله مساوی اولور و هر ایکی
 مدار که بر جانبنده اوله معدل النهار قریب اولانک قسم

ظاهر ندن عظیم اولور اکر قطب خنی جاننده اولور لرسه و اکر
 قطب ظاهر جاننده اولور سه برعکس در و بسبب ایله افتاب
 هر بر افنده هر ایک مدار منقلبی قطع ایلر پس طول النهارک
 غایتی اول کوندر که افتاب اول منقلبه اوله که جانب قطب
 ظاهر ده در زیر مدارات افتابک معدل النهار در غایت
 بعیدی ایک مدار منقلب اولور و چون افتاب اول منقلبدن
 کوز ایلیه کون کوندن قضی اولور تا اول بر منقلبه ایرخده
 و اول یرده اقص نهارک غایتی اولور و اند نصکره ینه کون
 کوندن نهار زیاده اولور تا منقلب اوله ایرخده و هر بر کوکب
 معدل النهار دن انوک بعدی قطب خنی جاننده اوله
 اول کوکب فوق الارض دایره اول السموته ایر شمز و شول
 کوکب که معدل النهار دن انوک بعدی قطب ظاهر
 جاننده مقدار عرض بلد دن ناقص اوله انوک مداری
 فوق الارض اول السموتی ایک نقطه ده قطع ایلر بری شرقی
 و بری غربی پس کوکب اول ایک نقطه ده اول السموته
 ایر شور **باب رابع** ذکر اول نمان بش قسم افاق
 سایله نوز هر قسمتک بر بر هو اصن بیان ایلر مسئله
 قسم اولده بر مدار که معدل النهار دن انوک بعدی قطب
 ظاهر جاننده عرض بلد مقداری اوله و ذلك البروجی

منقلبدن متساوی البعد ایک نقطه ده قطع ایلر و چون
 افتاب اول ایک نقطه دن که برینه ایرسه اول کون نصف النهار
 هر کون شخصه سایه اولمز و ایک قطب فلك البروج افق اولور زنده
 اولور و مادام که افتاب اولی قوسده اوله که اول فلك البروج دن
 قطب ظاهر جاننده اول ایک نقطه دنک مابین در افتاب
 قطب ظاهر جاننده سمت راسدن کوز ایلر و سایه نصف
 النهار ده قطب خنی جاننده دوشرو افتاب ینه فلك البروج دن
 قوس باقیده قطب خنی جاننده سمت راسدن کوز ایلر و سایه
 قطب ظاهر جاننده دوشرو فلك البروجک ایک قطبی طلوع
 و غروب ایلر مادام که قوس اول نصف النهار اولور زندن کوز
 ایله فلك البروج اول قطبی که قطب ظاهر جاننده اوله
 تحت الارض اولور و اول بر قطبی فوق الارض اولور و مسا
 دام که قوس ثانی نصف النهار اولور زندن کوز ایلیه برعکس
 اولور یعنی قطب فلك البروج که قطب ظاهر جاننده اوله
 فوق الارض اولور و قطب اخر تحت الارض اولور و افتابک
 ارتفاعنک نقصانده ایک غایتی اولور بری قطب ظاهر
 جاننده در اول ارتفاع زیاده در اول بری قطب
 خنی جاننده در اول ناقص در و اما قسم ثانی ده بر
 منقلبک مداری که قطب ظاهر جاننده اوله سمت قدومه

کج و افتابك ارتفاعك غایتی بر اولور بقصان جانبند اما
 زیاده جانبند طمستان درجه ایرشور و سایه دایما
 قطب ظاهر جانبند اولور و الا شول کون که افتاب منقلب
 ظاهره اوله اول کونده هرگز شخصه سایه اولمز و فلك
 البروجك بر قطبی که قطب ظاهر جانبند اوله ابدی الظهور
 اولور و بر دورد بر کره افقه عماس اولور غروب ایلز و اول
 بر قطبی ابدی الخفاد و بر دورد بر کره افقه عماس اولور
 و طلوع ایلز و اما قسم ثالثه افتابك ایکی ارتفاع اولور
 بری اعلا در اول مجموع تمام عرض بلد و میل کلی مقداری اولور
 و اول بری اسفلدر اول تمام عرض بلد ک میل کلی اوزرنه فضلی
 مقداری اولور و قطب ظاهر فلك البروجك دخی ایکی ارتفاع
 اولور بری اعلا در انوک زمانی اولدر که منقلب قطب خفی
 نصف النهار ایرشه و اول بری اسفلدر انوک زمانی اولدر
 منقلب خور نصف النهار ایرشه و اما قسم رابعه منقلب
 ظاهرک مدار عمادات ابدی الظهورک عظیمدر و منقلب
 خفیك مداری دخی مدارات ابدی الخفانوک عظیمدر
 و بر دورد بر کره منقلبین افقه ایرشور لر و اول زمانك
 قطب البروج ظاهر سمت اسه ایرشور و قطب البروج خفی
 سمت قدمه ایرشور و منطقه البروج افق ایله بر اولور

74
 60
 واندن صکره نصف منطقه البروج بر کره افقدن مرتفع اولور
 و نصف اخر دخی بر کره افقدن منخط اولور و اول نصف که تحت الارض
 اولور بعد تد ریح ایله طلوع ایلز یعنی اول نصفک تمامی معدل
 النهارک بر دوری ایله بر اولور و اول نصف که فوق الارض
 اولور تد ریح ایله غروب ایلز و اول نصفک تمامی دخی معدل النهارک
 بر دوری ایله غروب ایلز پس اگر قطب ظاهر شمالی اوله اول نصفک
 اول جدی دن اول سرطانده دکر بر کره مرتفع اولور و نصف
 اخر معدل النهارک بر دورنک طلوع ایلز و اگر قطب ظاهر
 جنوبی اوله بونک عکسی اولور یعنی اول نصف که اول سرطاندن
 اول جدیه دکر اوله دفعه ظهور ایلز و نصف اخر تد ریح ایله
 تمام بر دورد طلوع ایلز و بواقا فقه اطول نهار اولور یعنی معدلک
 تمام بر دوری نهار اولور و اول کونک هرگز کیجه سی اولمز
 بعد کیجه ظاهر اولور و اوزر تاینه بر دورد تمام لیل
 اولور و اول کیجه نک دخی کوندت ی اولمز و بواقا فقه افتابك
 غایت ارتفاعی ضعف میل کلی مقداری اولور و جانب شماله
 عارت بواقا فقه نهایت بولور و بواقا فقه عرض تسعین افقه
 و ارجه واقع اولان سایر افاقه نهار متفاوت اولور یعنی
 بعضنک ایکی کون و بعضنک اوج کون مقداری نهار اولوب
 بومسوال اوزره کتد کیجه نهار زیاده اولوب عرض تسعین

افقده تمام التي مقدارى نهار اولور و كجه لرى دنجى بوكه
 كوره در و بواقده شمس شبان زوزيره نجه دفعه نصف
 النهار دن كذايد رسبي طبع سلبى اولنه ظاهر در و اما قسم
 حاسده مدارات ابدى الظهورك عظيمى مظقة البروجى قطع
 ايلر ايك نقطه ده كه قطب ظاهر جا بنده اول ايك نقطه نك
 ميلى برابر تمام عرض بلد اولور و مدارات ابدى الخفانك عظيمى
 دنجى مظقة البروجى قطب خفى جا بنده متساوى الميل
 ايك نقطه ده قطع ايلر و مظقة البروج بودرت نقطه ايله
 درت قوسه منقسم اولر برى ابدى الظهور در كه منقلب قطب
 ظاهر انوك منتصفي در و بوقوسه مدة مكث اقباب كليا
 نهار اولور ليلى اولمز و بر سبي ابدى الخفانك و منقلب احد
 انوك منتصفي در و بوقوسه مدة مكث اقباب كليا ليلى اولور
 نهارى اولمز و قوس اولك ايك طرفى افقه مما نهار اولور غروب
 ايلز و ايك طرفى قوسك ايك طرفى افقه مما نهار اولور طلوع ايلز
 اما باقى ايك قوسدن اولكه حملك اولى انوك منتصفي در
 معكوس طلوع ايلر يعنى قوسك اخرى اولندن مقدم طلوع
 ايلر خلاف معهود اوزره و مستوى غروب ايلر كرتب
 ظاهر شمالى اولور سه و اكر قطب ظاهر جنوبى اولور سه
 مستوى طلوع ايلر و معكوس غروب ايلر يعنى قوسك اخرى

اولندن مقدم غروب ايلر و اول قوس كه اول ميزان انوك منتصفي
 در در انوك عكس طلوع و غروب ايلر و بواقده منقلب ظاهر
 ايك ارتفاع اولور بر سبي اعلاه در اول سمت راستن قطب خفى
 جا بنده مجموع ميل كلي و تمام عرض بلد مقدارى اولور و اول
 برى اسفلدر اولدنجى قطب ظاهر جا بنده تمام ميل كلي اوزر نه
 فضل عرض بلد مقدارى اولور و قطب فلك البروجك دنجى
 ايك ارتفاع اولور بر سبي اعلاه در اول مجموع تمام عرض بلد و تمام
 ميل كلي مقدارى اولور و اول برى اسفلدر اولدنجى ميل كلي
 اوزر نه فضل عرض بلد مقدارى اولور و قطب ظاهر فلك
 البروج منقلب ظاهر ايله سمت راستن ايك طرفدن نصف
 النهار اوزر نده ايك ارتفاع ايله متبادل اولور و بونك كنى
 قطب خفى دنجى منقلب خفى ايله متبادل اولور و طلوع و غروب
 معكوسك بصورى اسان اولمغيجون برفاق فرض اولنور كه
 انوك عرضى شمالى تيمش درجه اوله و اول عرضه ايكى برج
 ابدى الظهور اولور كه انلرجوزا و سوطا ندر بو ايكى برج
 مدة مكث اقباب كليا نهار اولور اول نهارك ليلى اولمز و ايك
 برج اخر ابدى الخفانك در اول قوس و جدى در و بو ايكى برج
 مدت مكث اقباب كليا ليلى اولور اول ليلى نهارى اولمز
 و باقى سكون برج طلوع و غروب ايلر و درت برج كه اول حمل

انلك منتصفي در انلك معكوس طلوع ايدرلر و مستوي غروب
 ايدرلر و باقي درت برج كه اول ميزان انلك منتصفي در
 برعكسدر يعني مستوي طلوع ايدرلر و معكوس غروب ايدرلر
 و شول وقت كه اول سرطان جانب جنوبه ارتفاع اعلا ده اوله
 اول قرق اوج درجه و نصف درجه اولور و اول ميزان
 مطلع اعتدال اوزرنده اولور و اول حمل مغيب اعتدال اوزرنده
 اولور و جنوب جانبنده فلك البروجك نصف ظاهري
 مغيب ايله مطلع اعتدال مابيننده اولور و قطب فلك البروج
 ارتفاع اسفله اولور اول زمانده اول قرق التي درجه و نصف
 درجه اولور و اول وقتده هيئه فلك بوشكل اوزرينه

اولور
 و چون حرکت اولی ايله كه حرکت ایلر اجزای میزان و عقرب
 مستوی طلوع ایلرلر و اجزای حمل و نور مستوی غروب
 ایلرلر شول و جمله كه اجزای میزاندن هر برج جزو ك مطلع
 اعتدال دن مطلع بعید و جنوبه قریب اولور و درخی هر بر

جزو ك مطلعندن كه اندن مقدم طلوع ایتمش اوله و اجزای
 حملدن هر برج جزو ك معیننی مغیب عند الدن بعید و شماله
 قریب اولور و درخی هر برج جزو ك معینندن كه اندن مقدم
 غروب ایتمش اوله و همان بو ترتیبله عقرب و نورك اجزاسنه
 جنوب جانبندن سعة مشرق و شمال جانبندن سعة مغرب
 زیاده اولور چون نوبت طلوع برج قوسك اولنه ایرشه نوبت
 سعت مشرق نقطه جنوبه ایرسر و اول قوس نقطه جنوبه
 حماس اولور طلوع ایلر و چون نوبت غروب اول جوزا په ایرشه
 نوبت سعت مغرب نقطه شماله ایرشور و اول جوزا نقطه
 شماله حماس اولور غروب ایلر و وضع فلك البروج شول و جمله
 اولور كه اول وقت اول جوزادن اول قوسه دك اولورك نصف
 ظاهري نقطه شمالدن نقطه جنوبه دك جانب مغرب
 اولور و قطب ظاهر فلك البروج جانب مشرقك دایره اول السموت
 اوزرنده اولور و وضع فلك بوشكل اوزرينه اولور

واندنصكره كه حركت ايلر نقطه شمال دن اول جوزا افقدن
 ظاهر اولور و شرق جانبته حركت ايلر و نقطه جنوب دن
 اول قوس افقدن غايب اولور و غرب جانبته حركت ايلر
 و نوردن بر قوس كه اول جوزا به متصلدر اول افقدن معكوس
 طلوع ايتمه باشلر يعني اخبرج يكرى طقوز درجه دن مقدم و يكرى
 طقوز درجه يكرى سكر درجه دن مقدم اولور تا كه تمام نور طلوع
 ايلر و اندنصكره همان بو ترتيب ايله اجزاي حمل دخي طلوع ايلر
 و بويكي بر جك اجزا سندن هر جزو كه طلوع ايلر انوك مطلع
 نقطه شمال دن بعيد و مطلع اعتداله قريب اولور و دخي هر
 بر جزو كه مطلع سندن كه اندن اول طلوع ايتمش اوله و هر
 بر جزو كه طلوع ايلر كه بدل اجزاي عقرب و ميزان دن
 غروب ايلر و هر جزو كه معيني نقطه جنوب دن بعيد
 و نقطه اعتداله قريب اولور و دخي هر بر جزو كه
 مغيب سندن كه اندن اول غروب ايتمش اوله تا بر بعدن
 نور و حملك تمامي كه شمال ايله مشرق سايبني اولور طلوع
 ايلر و اول بر بعده عقرب و ميزانك تمامي كه جنوب
 ايله مغرب سايبني اولور غروب ايلر و چون نوبت طلوع
 اول حمله ايرشه نقطه مشرق دن طلوع ايلر و اول
 ميزان نقطه مغرب دن غروب ايلر و بو وقته فللك البروجك

نصف ظاهري اول حمل دن اول ميزانته دك جانب شمالده
 اولور يعني كندونك مطلع اعتدال دن مغيب سايبنيده اولور
 و اول سرطان شمال جانبته ارتفاع اسفله اولور انوك
 مقداري اوج درجه و نصف درجه اولور و جانب
 جنوبه اول جدى تحت الارضا انحطاط كتره اولور اولدخ
 اوج درجه و نصف درجه اولور و ايكس دخي نصف
 النهار اوز رنك اولور لر و قطب ظاهر فللك البروج نصف
 النهار اوز رنك اولور سمت راسك جانب جنوبه و اول وقت
 انوك ارتفاع سكون التي درجه و نصف درجه اولور و
 هيئته فللك بو شكل اوز رننه اولور

و بوندنصكره حركه اول ايله دكر اولنان ترتيب اوزره حركت
 و درلو معكوس طلوع ايتمه باشلر لر بر بعدن كه مطلع
 اعتدال ايله نقطه شمال سايبني اولور و سنبله واسد

مکوس غروب آفتاب باشد بر بر بعد از که مغیبا اعتدال ایله نقطه
شمال مابین اولور تا چون نوبت طلوع اول دلوه ایرشه نقطه
جنوبه مائش اولور و طلوع ایتمز و چون نوبت غروب اول اسده
ایرشه نقطه شماله مائش اولور غروب اتقز و فلک البروج
نصف ظاهر اول دلون تا اول اسده ایرجه جانب مشرقه
اولور نقطه جنوبدن تا نقطه شماله و ایرجه و قطب ظاهر
فلک البروج جانب مغربده دایره اول السموت اوزرنده اولور
اول وقتده هیئت فلک بوشکل اوزرنده اولور

و بوند نصلک حرکة اولی ایله نقطه شمالدن اول اسده
ظاهر اولور و جانب مشرقده مرتفع اولور و اجزای اسده
و سنبله مستوی طلوع ایدر لر بر بعدن که شمال ایله
مشرق مابین اولور و اول دلوا فقدان مغرب جا بنده
غروب ایدر لیس دلو و حوت مستوی غروب ایدر لر بر

د بعد که جنوب ایله مغرب مابین اولور تا چون نوبت طلوع
اول میزانه ایرشه نقطه مشرقدن طلوع ایدر و اول حمل
نقطه مغربدن غروب ایدر و وضع اول که اندن اغناز
اولفتش ایدی عودت ایدر **پانجم**
عرضی ربع دور اولان موضعک خواصن بیان ایدر و اول
جملة روی زمینده هان ایکن نقطه به منحصر در و بوا یکی
موضعده قطب معدل النهار سمت رأس اوزرنده اولور و
دایره معدل النهار اتق ایله منطبق اولور و در فلک رحوی
اولور و شمسی ایکن نقطه اعتداله تحویل ایتد و کی محللرده
انوک ایکس دخی روشن و منورا اولور بعد برسی نهاره
و برسی لیلده ابتدا ایدر و انده هر نقطه که حرکت اولی
سببی ایله معدل النهار موازی اولان بر مدار اوزرنده
حرکت ایلیه نه طلوع و نه غروب ایدر بلکه ارتفاع متساوی
اوزرنده حول رأسه دور ایدر اگر قطب شمالی سمت رأس
اوزرنده اوله نصف شمالی ظاهر و نصف جنوبی خفی اولور
و اگر قطب جنوبی سمت رأس اوزرنده اوله برعکس اولور
و طلوع و غروب اولور مگر که حرکته ثانیه ایله پس هر
لوکب که کند و حرکته خاصه سی ایله معدلک جانب شمال
لندن جنوب جانبنه حرکت ایله یا خور جانب جنوبدن

شمال جابسته حرکت اید طلوع و غروب اید و چون معدل النهار
 از زرنده اوله اول وقت افق از زرنده اولور طلوع و غروب
 امتز و افتاب نصف سالد که بروج شمالیه ده اوله بر افق
 قطب شمالی سمت راس از زرنده اوله فوق الارض اولور و
 اول بر نصفه تحت الارض اولور و بر افقده که قطب جنوبی
 سمت راسه اوله بر عکس اولور و لیل و نهار تمام بر میل اولور
 نصفی نهار و نصفی لیل در اما که حرکت شمس بر نصفه بطور
 اوزره و بر نصفه سرعت اوزره اولور اول مقدار لیل
 و نهار مابیند تفاوت اولور و آنوک نهایت بقربیا طقوز
 کون و طقوز کجه مقداری اولور و بر افقده مغربین مشرق
 متمیز اولمز زیرا شاید که کوکب جمله جهاتده طلوع و غروب
 اید و نصف النهار دخی اولمز زیرا شاید که جمله جهاتده
 نهایت ارتفاعه ایرشه که اول وقت نهایت ارتفاع افتاب
 میلی کلی مقدار اولور **سادس**
 مطالع بروجی میان ایدر مطالع معدل النهار دن بر
 قوسدر که منطقه البروج دن بر قوس ایله طلوع ایدر و اول
 قوس منطقه البروج درج سوا و طولی دیرلو و مغارب
 دخی معدل النهار دن بر قوسدر که فلك البروج دن بر قوس
 ایله غروب ایدر که که غوارب و درج سوا دیرلو و انحراف

استواده ایله دایره میلک مابینده مخصی اولور لکه اول دایره
 برینج دایره افق اوله یعنی معدل النهار دن اول قوس که ایله دایره
 میلک مابینده اوله مطالع اولور فلك البروج دن اول قوس
 بو ایله دایره میلک مابینده اوله و مطالع خط استوائ
 مطالع فلك مستقیم و مطالع کوه مستصبه دیرلو و افق
 مائله ده مخصی اولور لرافق ایله بر عظیمه نک مابینده که اول
 عظیمه فلك البروج دن بر قوس اوله که زایل و مدارات
 ابدی الظهورک اعظمه تماس ایدر مثله افق بلد مرده که
 قسطنطنیه در شمس افق دن مقدار روح مرتفع فرض اولنسه
 آنوک ایله بیله ایله قوس مطالع اولور بر قوس معدل دن بر
 قوس منطقه دن اولی ثانیک مطالع اولور و اول قوس
 اولی شمس مرکزی اولور و اول دایره عظیمه اول قوس ایله افق
 کچه نقطه شمال و جنوب قرینده حاده و منفرجه اوزرینه
 و آنوک نصف شرقیسی مقدار روح فوق الارض اولور و نصف
 غربیسی بونک مثلی تحت الارض اولور و نقطه شمال قوس
 اعظمه مدارات ابدی الظهوره تماس ایدر و اصله انی
 قطع المیز و نصف النهار ایله دخی هر مرکز منطبق اولمز طبع
 سلی او لایه تجلی اساندر و خط استواده هر ربع که درت
 نقطه دن ایله نقطه ایله متحد اوله که اول ایلی نقطه

اعتدال و الك نقطة انقلاب اوله اول ربع ربع ايله طلوع
 ايدر اما تلك البروجده اخو متساوي قوسلر معدلك
 متساوي قوسلر ايله برابر طلوع ايلز بللكه هر بر قوس كه
 ربعدن ناقص و نصفدن زياده اوله اكر كه انوك بر طرفي
 احد الاعتدالين اوله مطالع اذن ناقص اولور و اكر بر
 طرفي كه احد الاعتدالين بين اوله مطالع اذن زياده اولور
 و هر بر قوس كه ربعدن زياده و نصفدن ناقص اوله با اوج
 ربعدن زياده اوله انوك عكسي اولور يعني انوك كه بر طرفي
 احد الاعتدالين اوله مطالع زياده اولور و انوك بر طرفي
 كه احد الاعتدالين بين اوله مطالع ناقص اولور زير اشهر
 نوك و تری و تر قايمة دن و قايمة نوك و تری و تر حادة و
 عظيم در پس كاه قايمة و كاه حادة و كاه سفوحه اوز رنيه
 تقاطع ايدر لر اويله اولسه معلومدر كه باعث اولدر و
 منطقة البروج بينه درت ربعه منقسم اولور كه اول
 نقطه اربع بودرت ربعك او اسطندك اوله و هر بر ربع
 كه احد الاعتدالين انوك منصف اوله كند و مط
 لعندن بش درجه زياده اولور و بر ربع كه احد الاعتدالين
 انوك منصف اوله اول كند مطالعندن بش درجه ناقص
 اولور پس بر ربعك طلوعندن اول بر ربعك طلوعنه

دك ما بينه تفاوت اون درجه اولور و هر درت قوسك
 مطالع كه ايكى نقطة اعتدال دن انلك بعدلر برابر اوله
 يعني اون درجه اول حمل و اون درجه اول ميزان و اون
 درجه اخر حوت و اون درجه اخر سنبله كبر اوله برابر
 اولور و هر بر ربعك مطالع اول بر جك مغاربك برابري
 اولور بوجه كه ذكر اولندي خط استواء اولور اما افاق
 ما لله ده نصف ايله طلوع ايدر اكر اعتدالين ايله متحد اولور
 اما ربع ربع ايله طلوع ايلز بللكه بر ربع كه بر طرفي نقطة
 اعتدال اول اوله يعني كه اذن كوكب توالي ايله حركت
 اتسه قطب ظاهر جانيه كند ايله معدل بر ربعدن نا
 قص طلوع ايلز تعديل النهار كلي مقداري يعني تعديل
 النهار مدار منقلب مقداري و بر ربع كه انوك بر طرفي
 اعتدال اخر اوله ربعدن زياده طلوع ايدر اولدخ ذكر
 اولان تعديل النهار مقداري پس بر نصفك مطالع كه
 اعتدال اول انوك منصف اوله نصف اخر ك مطالعندن
 تعديل النهار كلي نوك درت مثل مقداري ناقص اولور و
 ذكر اولان دن انقلاب بين ايله متحد اولان ايك نصفك
 كلي معلوم اولدي و اعتدالين ايله متحد اولان ايك
 نصفك كلي دخی بر در كبر بر نصفه و لا اوزره و اول

بر نصفه خلاق ولا اوزره در یعنی مطالع برج حمل
مطالع برج حوت ایله برابر اولور و مطالع برج حمل
و ثور مطالع برج حوت و دلو ایله برابر اولور جمله بو
قیاس اوزره در پس ایلمنوس که نقطه اعتدال انالروک
بعدی متساوی اوله انالروک مطالعی برابر اولور و هر
بر برجک مطالع مغاری ایله برابر اولور لکن نظیر بزرگ
مغاری ایله برابر اولور و هر بر برجک مطالع افق
شمالیه اول برجک مغاری به برابر اولور که افق جنوبیه
انوک عرض اول افق شمالیه برابر اوله و فلک البروجدن
برجوز مطالع معدلدن بر قوسدر بتالی اوزره
اول حمل ایله معدلدن بر نقطه نوك ساینده که فلک
البروجدن اول جزو ایله طلوع ایلیه و ابتداء مطالع
اعتدال ربیعدن اعتبار ایتدیلر و بعضیلر استوانک
مطالعینک ابتداسنی انقلاب شتویدن اعتبار ایتدیلر
بر نکته ایچون که عماده ظهور ایدر **سابع**
درجه ممزی و درجه طلوعی و درجه غروب
بیان ایدر درجه ممزی کوکب فلک البروجدن بر درجه
در که نصف النهار کوکب ایله میله کدن ایلر چون
کوکب حد المنقلبین اوزرنده اوله کرک عرض اولسون

کوکب اولسون و یا عظیم الارض اوله درجه کوکب بعینه
درجه ممزی اولور و الا هر بری فلک البروجدن نقطه
اخروی اولور و ایکسنگ ما بینده اولان توسته اختلاف
ممزی اولور پس اگر درجه کوکب بر نصفه اوله که اول
نصف منقلب ظاهر دن تا منقلب خفی یه و ارجحه اوله
اگر عرض کوکب قطب ظاهر حابنده اوله نصف النهار
کوکب دن مقدم ایرشور و اگر انوک عرضی قطب خفی جا
بنده اوله نصف النهار کوکب دن صکره ایرشور و اگر
درجه کوکب نصف خرد اوله بونک عکس اولور یعنی
اگر عرض کوکب قطب ظاهر جا بنده اوله نصف النهار
کوکب دن صکره ایرشور و اگر انوک عرضی جانب اخرده
اوله کوکب دن مقدم ایرشور و درجه طلوع فلک البروجدن
بر درجه یه دیر که کوکب ایله میله طلوع ایلیه و درجه
غروب دخ بر درجه یه دیر که کوکب ایله میله غروب
ایلیه و حکم درجه طلوع و غروب خط استوانه بعینه
حکم درجه ممزی اولور هر مرکز تفاوت اتمز و اما خط
استوانک غیرند بر افقده که انوک عرضی میل کلیدن
زیاده اوله دائما کوکب درجه سندن مقدم طلوع
ایلور درجه سندن صکره غروب ایلر اگر عرض کوکب

قطب خفی جا بنده اولورسه یعنی درجه در صکره طلوع
 و درجه دن مقدم غروب ایلو و برافنده که انوک عرضی
 مساوی میل کلی اوله حکم طلوع و غروب همان بریلله در
 بعینه اما بقدر وار که اگر کوکب نقطه اعتدالک اوله
 که جول اندن کدز ایلیه و جانب قطب خفی ده اوله درجه
 ایله بیله طلوع ایلو و اگر اعتدال اخرده اولورسه درجه سی ایله
 بیله غروب ایلو و باقی افاق مائله ده منطقه البروج ایلی
 دایره عرض ایله تقاطع اندو کی ایکی نقطه ایله که هر بونیک
 بعدی شول نقطه اعتدال دن که کوکب اندن قطب خفی
 جا بنده کدز ایلیه منقلب ظاهر دن اول نقطه نواک
 بعدی کبیر که سمت رأسه کدز ایلیه ایکی قطعه مختلفه
 منقسم اولور بریسی صغری و اعتدال مذکور انک منصفی
 اولور اول بریسی عظمی و اعتدال اخر انک مستضی اولور
 پس کد درجه کوکب احدی لقطبتین اوله کوکب درجه
 ایله بیله طلوع ایلو و اگر قطعه صغری درجا تندن بریسی
 اوله کوکب درجه سندن صکره طلوع ایلو اگر عرض
 کوکب قطب ظاهر جا بنده اوله و درجه سندن
 مقدم طلوع ایلو اگر عرض قطب خفی جا بنده اوله
 و اگر درجه کوکب قطعه عظمی درجا تندن بریسی

اوله حکم بونیک عکسی اولور یعنی کوکب درجه سندن مقدم
 طلوع ایلو اگر عرض قطب ظاهر جا بنده اوله و درجه
 سندن صکره طلوع ایلو اگر عرض قطب خفی جا بنده اوله
 و منطقه البروج بیند بر ترتیب ایله ایکی نقطه اخری
 ایله که اول ایکی نقطه نک مثل اوله ایکی قطعه مختلفه
 منقسم اولور بریسی صغری مثل قطعه صغری مزبور و
 بریسی عظمی مثل قطعه عظمی مزبوره پس اگر درجه
 کوکب بر ایکی نقطه نک بریسی اوله کوکب درجه سی ایله
 بیله غروب ایلو و اگر درجات قطعه صغری دن بری
 اوله کوکب درجه سندن مقدم غروب ایلو اگر عرض قطب
 ظاهر جا بنده اوله و درجه سندن صکره غروب ایلو
 اگر عرض قطب خفی جا بنده اوله و اگر درجه کوکب قطعه
 عظمی درجا تندن بریسی اوله حکم بونیک عکسی اولور
 یعنی کوکب درجه سندن صکره غروب ایلو اگر عرض
 کوکب قطب ظاهر جا بنده اوله و درجه سندن مقدم
 غروب ایلو اگر عرض قطب خفی جا بنده اوله و معلوم ولا
 هر کوکب که انک درجه طلوع بر نصفه اوله که شمسی ایله
 جزوینک نظیری مابینده اوله اول کوکب کوندز طلوع
 ایلو و اگر نصف اخرده اوله اول کوکب کبجه طلوع ایلو

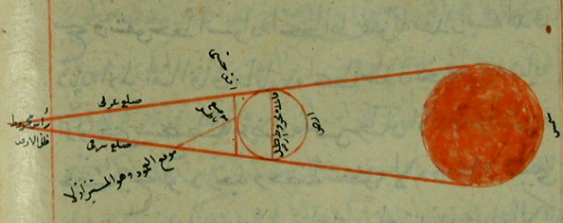
ودرجه غروب کوکب اگر نصف اوله کیجه غروب
 ایلر و اگر نصف اخرده اوله کونندز غروب ایلر **باب ناسخ**
 لیلی و نهاری و صبح و شفق بیان ایلر لیل و نهاری تفصیلی
 شرح چچینیده بویله ذکر اولمشدر که انلرک حصولنه
 باعث ضوئ شمس که ارضه واقع اوله مستضی اولور شول
 جانبی که شمسه مقابل اوله کثیف و قابل استقنائ اولدوغی
 جمدن و بوجالده ظل شمسک جانب خله قنده واقع اولور
 پس هر چن که شمس فوق الارض اوله عالم منور اولور که
 که نهاری دیر لر و تحت الارض اولسه ظل فوق الارض واقع
 اولور که آنکه لیل دیر لر و ظلک و قوی شکل مخروط مستدیر
 اوزره در و اول بر شکل مجسمه در که انی محیط اولان
 دایره په قاعده دیر لر و بر سطح مستدیر که اندن حاصل
 اولور تضایق و جمی ایله بر نقطه ده منتهی اولور که آنکه رأس
 مخروط دیر لر و ظل ارضک ارتفاعی بو وجهله اولماسنه
 باعث جرم شمس مراتب کثیره ایله ارضدن عظیم در
 وانوک مقداری ابعاد و اجرامده بیان اولمشدر بو
 تقدیرجه ارضک نصفندن زیاده سی مستضی اولور
 و ضیا خله مدن عظیم اولور و بر دایره صغیره بین المشقی
 والمظلم فاصله در که اول ذکر اولمان شکل مخروطینک

قاعده سیدر و ظل مذکور شیئا فشیئا مستدق اولوب
 افلاک زهره ده منتهی اولور و مرکز ارضدن انوک بعد
 رأسی ایلر یوز القمش سکر جزو در شول اجزایله که نصف
 قطرا رض بر جز اوله نته که ابعادده سین در و صبح دخی
 اول روشنا لقدر که جانب مشرقده افتابک طلوعندن
 مقدم ظاهر اولور و شفق دخی بر روشنا لقدر که افتابک
 غروب بند نضکره جانب مغربده باقی قالور و صبح و شفق
 بری برینه شکلده متشابه لر و وضعده متقابلدر پس
 صبح اول ظهورنده روشنا لغضایق رقیق و طولانی
 اولور که آنکه صبح کاذب دیر لر و اند نضکره روشنا لوت
 افتده عرض اولور و آنکه صبح صادق دیر لر اند نضکره حمرة
 میل ایلر شول وقتده آنکه افتاب طلوع و شفق بوندک عکسی
 در نیزه افتابک غروب بند نضکره افق غریبه حمرة ظاهر
 اولور و عقبنجه بیاضلق عرض اولور و اند نضکره رقیق
 و طولانی اولور شول زمانه دک که کلیس زایل اولور و
 خیره امتحانله معلوم اولمشدر که صبحک ابتدا سینه
 و شفقت انتها سنده شمسک افقدن اخطاطی دایره
 ارتفاعدن اون سکر درجه اولور پس بر افقده که آنکه
 عرض شمالی فرق سکر درجه و نصف درجه اوله

بر وقتی که آفتاب منقلب ظاهرده اوله اخر شفق اول
صبحه منصل اولور زیرا آفتابك غایه انحطاطی اول
رمانده ذکر اولان عرضده اوز سکر درجه دن گذر ایتمز
وبرافنده که انوک عرضی ذکر اولان دن زیاده اوله شفق
نهایتیه ایرشدن صبح ظاهر اولور اما حقیقتک صبح ایله
شفق لونا مختلفلر در زیرا ظاهر اولد قلری افقک هواستک
کیفیتی محال قدر و شمسک دخی طلوع و غروب رمانده لوف
و شعاعی محال قدر حتی رویتده دخی محال قدرته که طلوع
و غروبده ایکن عظیم کورینور زیر سمت راسده ایکن برضله
شمس مابینده اولان هوا صافی در و از در افنده اولدوغی
وقته غلیظدر و چو قدر اول سبیدن شمس افنده ایکن عظیم
کورینوب سمت راسده ایکن خالی اوز زینده کورینور دیوستید
شریف تذکره شرحنده تحقیق اتمشدر و بودخی دلیلدر که
صوابچک اوزم دانه لری ارك مشابه سنده کورینور امیدی
نون و شعاعک اختلا فنه باعث اختلاف هوا در و جو
هوادن مستضی اولنلر دخی مختلفدر ایکن جانبنده کیفیت جار
مختلف اولدوغندن زیرا که مشرق جانبنده اولان لون
بخار صفا یه و بیاضیه فریدر برودت لیلدن اکشاب
اندکی رطوبت سبیدن و مغرب جانبنده اولان هوا

۶۱
صفرته فریدر که حرارت نهاریله اجزاء دخانیه غلبه ایدو
گذر زیرا هر جسمه که صفاره و بیاضیه زیاده اولسه اندن منکس
اولان شعاع زیاده اولور ایکنچندر که جسامنده برابر اولان
اشباحک بیاض اولان اول کورینور بو تقدیرجه حصه صبح
حصه شفق دن زیاده اولور حتی متأخرین صبحک ابتدا سنک شمسک
افقدن انحطاطی دایره ارتفاع دن اون طغوز درجه و شفقک
انتهاسنده اوز یدی درجه در دیو تعیین اتمشدر و روصه
صبح و شفق خط استوا ده انحطاط شمس نه مقدار ایسه اندن
زیاده اولمزا اما افق مائله ده انحطاط دن نیجه مرتبه زیاده
اولور حتی قسطظنیه عرضنده شمس سرطان اولنده اولسه
حصه صبح کو درجه و حصه شفق لادر اولور سیسی
مدارات میول ایله دایره ارتفاعک تقا و تندندر و نهایته لادر که
علامه شیرازی رحمه الله صبح صادق صبح کاذبک احوالن
بو وجهله ذکر ایدر که مثله شمس و تدالاصنده ایکن مرکز شمس دن
و مرکز ارض دن رأی ظل مخروطه و اریجه که سمت راسدر
بر سطح فرض اولنه و بر سطح دن حاذ الزوایا بر شکل مثلث
احداث اولنه که انوک قاعده سیاق اوز رنده و ضلعین
اخبری ظل مخروطینک سطحینی اوله که زاویه مشرور
دمغرب برابر اولور بس شمس افنده فریب اولور ظل مخروطی

جانب مغرب میل اندو کجه زاویه شرقیه بضایقده اولوب غربیه
 انتساعده اولور ایله اولسه زاویه شرقیه دن ضلع شرقینک خط
 شعاع بصریه قاعده اولان موضع ناظره قریب اولور و فو
 و الارض خط مستقیم شکلده کورنن روشنائی ضلع
 مذکور منطبق اولان شعاع شمس درکه اول حالده افقده
 شمس بعید اولوب واقف مظلم اولدوغی ایچون اکه صبح کاذب
 دیر لر بو شکلدن تصویری اساندر

چون شمس طلوعه قریب اوله شعاع شمس منبسط یعنی عرض
 اولوب افق روشن و منور اولور که اکه صبح صادق
 دیر لر نه اکه انوک عقبنجه ظلام کلور دیو دیرینه که
 بعضیلر انوک عقبنجه ظلمت کلوب انوک کذب ایدر
 انکیچون در دیشلدر اما صحیح بودر که اولکی موجود
 ایکن ضوئنا که غلبه آتکین اول تختی اولور و
 عندا الجهور دخی مشهور اولان بودر و بعضیلر بو یه

دخی دیشلدر درکه فجر اول و شفق اخیر مستطیل واقع اولدور
 سیمی اولدر که اول وقت شعاع شمس جانب مشرق و مغرب
 بحر طوقوب انعکاس شعاعی ناظره حائنه واقع اولوب ضیای
 مستطیل حاصل اولور بعد شمس افقده قریب اولدو کجه
 انعکاس شعاع شمس انحطاطده اولوب ارضه واقع اولدوق
 منعدم اولور و اندنصره شعاع شمس اطراف افقده ظاهر
 اولور که اکه صبح صادق دیر لر و مغیب شفق دخی بر وجهه در

باب ناسع تاریخ و ماهی و النورک

اجزای که شب و روز ساعتدر انلری بیان ایدر چون
 اجرام سماویه نك جمله سندن ظاهری افتاب و ماهدر
 پس گردش سالی افتابک بر دوری اوزرینه وضع ایتیشلدر
 و افتابک بر دورنیک مدتی یعنی بر نقطه دن مفارقتی
 زمانندن منام اول حلالنینه اول نقطه یه انوک معا
 ودتی زماننده ک بر سال اعتبار ایتیشلدر و گردش ماهی
 کندونک بر دوری اوزرینه وضع ایتیشلدر یعنی افتاب ایله
 بروضع معیندن که اول اجتماع و یا هلال اوله انوک معنا
 رفتی زمانندنینه اول وضعه معاودتی زمانته بر ماه
 اعتبار اندیلر و ایم ماهک اوز ایکی دوری افتابک بر دورنه
 قریب اولدوغی ایلدن بعضیلر ماهک اوز ایکی دورنه

بر سال اعتبار اندیلو و اول ساله سال قمری و اول برینه سال شمسی
دیروز و بینه دور ماه افتابک بر برجده مدتی سینه بر دورد
قریب اولمین بعضیلر هر برجده مدته سیر افتابی بر ماه اعتبار
اندیلو و بر که ماه شمسی و اول برینه ماه قمری دیروز پس سال
و ماهدن هر برینی شمسی و قمری اولور لر و شب و روز دخی ایکی
نوعدر بری حقیقی در و اول ولایت عجم و روم و مغرب
زمین منجلی یاننده نصف النهار دن اول بر نصف النهار
دکدر و منجان خطا و اغور یاننده نصف لیلدن اول
بر نصف لیله دکدر ایکی اصطلاحک هر بری ایله شب
و روزک مقداری افاقک اختلافی حسبی ایله مختلف اولور
زیر اول معدل النهارک بر دوری مقداری و دخی بر قوسک
خط استواءکی مطالع مقداریدر که افتاب انی کند سیر
خاصی ایله قطع المشرق نصف النهار دن نصف النهار دک
و یا نصف لیلدن نصف لیله دک عرب و اهل شرع یاننده
اول لیلدن اول بر لیلک اولنه دکدر و بعضیلر یاننده
اول روز دن روزا خوک اولنه دکدر و بر ایکی اصطلاح
شب و روزک مقداری هر بر افقده بر غیر و حمله
دخی اولور و چون شب و روزک حقیقی دیو اصطلاح
ایلیمر مراد مصطلح منجاندر و بری دخی شب و روز

۴۲
وسطی در و اول فلك اعظمک بر دوری مقداریدر سیر
وسط شمسی ایله که اول الی طغوز دقیقه و سکر نائینه و یگری
نائنه در و چون بر قوسک مطالع که افتاب انی کند
سیر خاصی ایله قطع ایلیه ایکی جهت ایله مختلف اولور بری
اولدر که سیر افتاب کاه سراج و کاه بطل اولور که اول
مقدما اعلام اولمشدر پس بر قوس که افتاب کند و سیر
خاصی ایله قطع ایلیه کاه وسط دن زیاده و کاه ناقص اولور
و بری دخی اولدر که بر تقدیر که حرکت افتاب سرعت و بطو
ایله مختلف اولیه در ایم متساوی قوسلر قطع ایلیه بو
قوسلرک مطالع نه و حمله ایدو که خود مقتدما بیان
اولمشدی که برابر دکلردی پس بو ایکی سبب ایله مقدار
شب و روز حقیقی و شب و روز وسطی مختلف اولور لر
اینگون که کاه شب و روز حقیقی زیاده اولور شب و روز
وسطی دن و کاه بر عکس اولور و بو تفاوته تعدیل الایام
دیروز و اول بر دورده و ایکی دورده محسوس اولور اما
چون نجه مدته اوله محسوس اولور و روز منجان اهل
فارس و روم یاننده مرکز افتابک طلوعندن یسه
اوله غروب نه دکدر و اهل شرع یاننده صبح صادق
طلوعندن تمام جرم شمک غروب نه دکدر و چون

روز هر اصطلاح ایله معلوم اولدی شب دخی اول اصطلاح
 ایله معلوم در زیر ابتداء روز آنها شب و بونک ابتدایی
 اونک آنها سیدر و شب و در حقیقی دن و وسطیدن هر برینی
 قسم منساوی ایله بگری درت قسم ایلدیلر و اکه ساعت منسویه
 و معتدله دخی دیرلر و اقسام وسطیه به ساعات وسطیه
 و اقسام حقیقیه به ساعت حقیقیه دیرلر وینه شب و روز دن
 هر برینی منساوی اون ایکی قسم ایلدیلر و اکه ساعات متوجه
 و زمانیه دخی دیرلر و هر کون ساعات زمانیه دن نه کچیش
 و نه قلش بلک مراد اولسه او زایکی اصبع فرض اولسان
 بر مقیاسی که هر اصبع القمش دقیقه اولور شمشک مقیاس
 بله سنه بر مستوی محله نصب ایدوب و ظل نه مقدار
 اولور سه قیاس اولنوب و مقداری ضبط اولنه بعد
 بر قامة مقداری یعنی اون ایکی اصبع زیاده ایدلر اول
 کون اول عرضک فی زوالی نه مقدار اولور سه اول جملدن
 طرح اولنه باقی نه قاور سه دائما که یتمش ایکی عدد
 تقسیم ایدلر خارج قسمت هرینه ایسه ساعات ماضیه
 اولور نهار دن اگر عمل قبل نصف النهار ایسه و الا ساعات
 باقیه در و افاق مانله دن شمس عند الینه تحویل اندوکی
 زمانلر ده و خط استواءه دائما ساعت مستویه دخی

معلوم اولور و بر سالک اولی که اول سالده بر حادثه عظیمه
 وقوع بولش اوله مثلاً بر ملت یا بر دولت و یا بر طوفان و یا
 بر زلزله و یا بونلک امثالی بعضی سنه ظهور و کلمش اوله
 انی مبدأ اعتبار ایدر لر تا حادثه اخر نیک اوقاتن ضبط
 اتمک امراد ایدنسلر اول مبدئیه نسبت ایدر لر و اکه
 تاریخ دیرلر و اول هر قومه اصطلاحی سببی ایله نوع اخر
 اولور و اکه زیاده مشهور در تاریخ هجره بنی در علی الساتم
 و تاریخ فرس و تاریخ روم و تاریخ ملکی در امانا تاریخ هجره
 اولدر که اونک اولی سال اولک محرمک اولیدر که
 حضرت رسالت پناه صلی الله علیه و سلم مکه دن
 مدینه به هجره بیور منلردی و اهل شرع بو تاریخک
 ما هله بنی رؤیه هله لدن رؤیه هله ل اخره دک
 اعتبار ایدر لر و شمس افقدن غروب اندوکی محله منطفه
 البر و جدن تقویم شمسی ایله درجه تقویم قمرک ما بینیک
 واقع اولان قوسه قوس النور و بعد سوادیر لر نور القمر
 مستفاد من الشمس اعتبار ایله اونک در جابتی که اون
 بیشه تقسیم ایدلر خارج قسمت مقدار اصابع نور منسوی
 اولور که اونک تمامی اون ایکی اصبع در و معدل النهار دن
 درجه تقویم قمر ایله غروب ایدن درجه ایله افق

ما بیننده واقع اولان قوسه قوس الزویه بعد معدل دیرلر
 زیرا که قوس اوله غروب ایلرانی دخی اوز بنه تقسیم
 ایشلر فوق الارض مقدار مکث قوس معلوم اولور و قوس
 منطقه البروجدن گاه شمالی گاه جنوبی اولور و قوس الزویه
 دخی قوس النور دن گاه زیاده اولور و گاه برعکس اولور و ما
 هک اول کوننه غزه و اخر کوننه سلخ دیرلر و اول هر کون اولوز
 کوندن زیاده اولمز و یکریمی طقوز کوندن ناقص دخی اولمز
 و گاه درت ماه متوالی اولوز کون اولور اذن زیاده
 اولمز و بنه اوج ماه دخی متوالی یکریمی طقوز کون اولور
 اذن زیاده اولمز و هر اوز اکی ماهی بر سال اعتبار ایدر
 و اندرک ماهلر نیک اسامیس مشهور اولما غین ذکر دن
 سستغنیلدر و هر ماهک غزه سی ایام سبعة نول
 فتح کوننده واقع اولور زیجه و تقویم کلیه مرالجت
 اولفادین حسابله بلفک مراد اولنسه تقریباً اول
 معلوم اوللا که ایام سبعة نک ابتدا سی یکشنبه کیجه
 سنک اولندن اعتبار اولور و سایر کونلرک دخی اولی
 کیجه لر نیک اولندن ابتدا اول نور رقم هندی ایله بر
 یکشنبه و اکی دوشنبه و اوج سه شنبه کیجه لر نیک
 اولنسه اشارت در باقتی دخی بوکه کوره قیاس اولنسه

و بودخی معلوم اوللا که هر ماهک وسطی زیح النع بیکر
 یکریمی طقوز یوم و اولوز بر دقیقه یوم و الی ثابته و درت
 ثالثه و اوز سکر رابعه در و سنه قوتیه که اول ایل
 ماهدر جمله سی اوج یوز الی درت یوم و یکریمی ایل دقیقه
 یوم و صفر ثابته و الی بر ثالثه و اولوز اربعه در بو
 نقد برجه هر ماه وسطی بنه بکریمی طقوز یوم و اوز ایل
 ساعت ویدی یوز طقسان اوج درجه اولور بیک
 سکسن درجه بر ساعت اولق حسانی اوزره و آله رقم
 هندی ایله اشارت اولندی اما یومک یدی شردن یکریمی بکریمی
 طوح اولوز بر سیح کتب اولمشدر زیرا ایلکینک دخی
 مانی بر در عملده ظاهر اولور و شکلی بودر

سوم	ساعت	درجه
۱	۱۲	۵۹۳

ایله اولنسه سنه ست و حمسین و شتی ازده واقع اولان
 ماه محرم اولندن حسابله معلوم اولمشدر که دوشنبه کیجه
 یکریمی بر ساعت ویدی یوز تیش ایل درجه دن صکره ثمله
 اجتماع وسطی الیش ایدی که دخی رقم هندی ایله اشارت
 اولندی زیرا بهر حال بر مبدل لازم در که آله
 کوره عمل اولنسه و انولک دخی شکلی بودر که کتب اولندی

سوم ساعت درجه

۲ ۳۱ ۷۷۲

امدی دگر اولنان اجتماع دوشنبه کون بعد العصر واقع
اولور یعنی سه شنبه کیجه سنک اولنده زمان مفارقتی
ایک ساعت و اوج یوز سکسن درجه اولور اول کیجه ماه
کوزلن ارتش اخشام کورینور غره محرم چهارشنبه
کون اولور زیرا اگر که زمان مفارقتی بکری درت
ساعت مقداری اولور سه ماه بلند کورینور و بکری
ساعته معتدل کورینور اما بکری ایله اون الی ما بینتک
بغایت هلال کورینور اون الی دن اسکله دکه ده
کوزلن غره اول برکون اولور که کورنلر ایله کونلک تصور
ایدرله امیدی ماه آخرک غره سه کونده اولور بلنک
طریق اولدر که سبب افراط اولان محرم اینک کت
اولان یومنه و ساعتته و درجه سنه اول مقدما
کت اولنان بر روی و اون ایک ساعت ویدی یوز
طقتسان اوج درجه ضم ایذب هر بری جمع اولنه
اگر درجه بیک سکسندن زیاده اولور سه بیک سکسند
افراز اولنوب ساعته بر عدد الحاق اولنه و اگر
ساعت بکری درتدن زیاده اولور سه بکری دردی

۷۷

افراز اولنوب یومه بر عدد الحاق اولنه و اگر یوم هفته دن
زیاده اولور سه یدسی افراز اولنوب باقیسی کتب اولنه که
اول ماه نه کونده ونه ساعتته و قاج درجه ده شمسیله
اجتماع وسطی ایبرالکدرن تمام معلوم اولور و بر ماه که
معلوم اولمش اوله بینه اول سوال اوزره انوک کتب
اولنان اعداد نه اول اولان ترتیب اوزره ضم اولضند
اولنوب عمل اولنه که قیامت دکه هر ماهک شمسیله اجتماع
وسطی معلوم اولور بعد غره لری دح مقدما ذکر
اولنان اولسولب اوزره معلوم اولور تقریباً اما
میخان محرمی اوتوز کون و صفری بکری طقوز کون
طوتدیلر و بوسوال اوزره بر ماهی اوتوز بر ماهی
بکری طقوز کون طوتدیلر اخر رساله دکه و هر
اوتوز رساله اوز بر کون ماضی الحاق اوتوز کون
طوتدیلر و انرا ایکنی و بشیخی و بدیخی و اونچی و اونچی
اون بشیخی و اون سکرخی و بکری برخی و بکری دردی و بکری
التیخی و بکری طقوز بخی ساللردر و بواون بر رساله
سال کیسه دیلر و لفظ بصورتی جمع ادو ط ایله
جمع الیشلردر و بعضیلر اوز بشیخی برینه اوز التیخی سالی
کیسه طوتدیلر برینه ترتیب لفظ بصورتی جمع ادو ط

۱۳

اولور و اما تاریخ فرسک اولی اول سال جلوس بزر جردین
 شهر یار در و هو اوج یوز التمش بش کوفی نی کسر سال
 طوتدیلر و ماهلر بی جمله او توز کون طوتدیلر و بش کون
 زیاده سنی بعضیلر ماه ابان اخرینه الحاق ایدر لر
 و بعضیلر احر ساله الحاق ایدر لر و آله خمسسه
 مسترقه دیر لر و انلرک ماهلر نیک اسامیسی • فروردین
 اردیبهشت ماه • خرداد ماه • تیر ماه • مرداد ماه •
 شهریور ماه • مهر ماه • ابان ماه • آذر ماه • دی ماه
 بهمن ماه • اسفند ماه • در که ذکر اولندی اما
 تاریخ رومی نیک سبدانی اسکندر بن فیلیقوس رومی نیک
 وفاتندن سنه شمسیه ایله اون ایکی سیل صکر کردن
 طوتدیلر و اوج یوز التمش کوفی و بر بومک ربع زیاده سن
 و نقصان سن بر سال طوتدیلر و انلرک ماهلری دخی اون
 ایدر اول جلدن بیدی ماهک هر بر بی او توز بر کون
 طوتدیلر و بینه درت ماهک هر بر بی او توز کون و بر
 ماهی یکر می سکر کون طوتر لر و هودرت ساله بر کره
 اول ماهه اربع مدکور الحاق اند و کلری سبب ایله
 یکر می طقوز کون طوتر لر و اول ساله سال کیسه دیر لر
 و کیسه نوک معنیسی هو ارا تملدرو ماهلر نیک اسامیسی

و کونلر نیک عدد دینک تفصیلی بونلر در که ذکر اولور اول
 نشترین اول او توز بر کون و نشترین احر او توز کون و کانون
 اول او توز بر کون و کانون احر او توز بر کون و شباط
 یکر می سکر کون و آزار او توز بر کون و نینسان او توز کون
 و ایار او توز بر کون و حذیران او توز کون و تموز او توز
 بر کون و اب او توز بر کون و ایلول او توز کون در و اما تاریخ
 ملکم نوک سبدانی سنه احدی و سبعین و اربعه
 رمضان نیک اوننج کوفی جمعه کونندن طوتر لر و اول
 سالی بر کونندن طوتر لر که افتاب اول کون نصف النهار ده
 حمله ایر شمش اوله و اولک ماهلری بو جمله در بعضی فتابک
 هر برج نزلونی بر ماه طوتر لر و بو بیت انک حقیقه در
بیت لا ولا لک ولا لاششمه است للکط و کلال شهر کون است
 یعنی ذکر اولن ان حروف فتابک بر وجه سیر نیک
 عددی مقدار دیر دیوا بو نصی فراهیضا بده ذکر ایشدر
 اما اول دایما اول حملدن ذکر اولن ان ترتیب اوزرینه
 مقرر دکلدر غالباً فی اوج شمس برج جوزاده ایکن
 وضع اتمشدر در شمدیکی زمانه اوج برج سرطانک
 او کخن لب یرینه لا واقع اولوب لا یرینه لب
 واقع اولمشدر بینه اوج که برج احره انتقال ایته اول

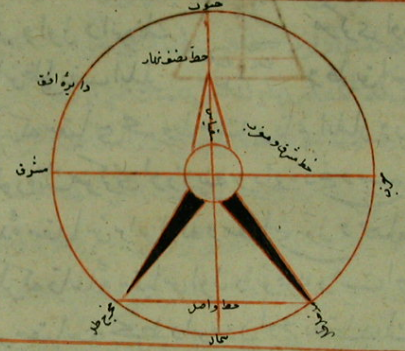
دخی مبتدل اولور ایله اولسه ترتیب اوله کوره عد اولفق منا
 سب دکلد و بعضی اول ماهلری او توز کون کون دیر تا که
 عد دایم اوراق تقا ویده مختلف اولمیه و بوتاریک
 ماهلرینک اسامی بیعینها فرس ماهلرینک اسامیدر
 الا که بو ماهلری جمله دیوفید ایدر و انتری قدیم
 دیوفید ایدر و اول زیاده اولان بش کون اخیرساله
 الحاق ایدر و هر دت ساله و یا بش ساله بر کون
 زیاده ایدر تا که اول بش کون التی کون اوله و علمک
 گذشته عونیک ابتداء تاریخدن حکما و خطا
 و ختن شویله خبر و پرور که اسکندر بن فلیقوس روی
 تاریخینک سکر یوز التمن بیلنه کلجه که بو کتاب
 اول یله ترجمه اولمشدر سنه شمسیه ایله هراون
 بیک بیل برون تمام اولمق حساب اوزره سکر بیک
 سکر یوز التمن درت ون تمام و ون ناقصدن دخی
 بکری بش بیل اولمشدر مزب دهر سنه ده زیاده اولنور
 اکه کوره حساب اولنه و بود کور اولنان ون تمامک
 و ون ناقصک بیلری جمله سکسن سکر بیک کوره بیک
 و التی یوز قرق بیک بکری بش بیل اولور **ما**
عاشر ظل واکه متعلق اولنلری بیان ایدر

مقیاس ظل بر عمود در سطح افقه قائم و یا بر سطح که اول سطح
 سطح اقبایله سطح دایره ارتفاع نیرک هر برینه قائم اوله
 نیرک بر جان بندن یعنی مقیاس افقه موازی اوله و سطح دایره
 ارتفاعده اوله بر سطح دن که انده قائم اولمش اوله و بر جان بندن
 اوله که نیر اول سطح اول جان بنده اوله و ظل بر خط مستقیم
 اولور شول سطحده که مقیاس انده قائم اوله و قاعده مقیاس ایله
 جانب خط شعاعی که رأس مقیاس دن گذر ایش اوله انلرک
 مابینه اگر مقیاس افقه موازی اولور سه ظل اول و ظل
 معکوس دیر لر و اگر افقه قائم اولور سه ظل ثانی و ظل
 مستوی دیر لر و حقی اولدر که شمس افقدن مرتفع اولدجه
 ظل ثانی یعنی ظل مستوی کوتاه اولور و ظل اول بر عکس اولور
 و بر خط که رأس مقیاس ایله رأس ظلک مابین وصل ایله
 اکه قطر ظل دیر لر و اول که نیر افقدن طوع ایله ظل اول
 معدومدر بعد ازان حادث اولور و ارتفاعک زیاده
 اولسی سیب ایله اول دخی متزاید اولور اگر که نیر سمت راسه
 ایرشه ظل اول نامتناهی اولور و ظل ثانی بونک عکس اولور
 یعنی نیر که افقه اوله ظل ثانی نامتناهی اولور و ارتفاعک
 زیاده اولسی سیب ایله اول دخی متناقض اولور چون
 نیر تا سمت راسه ایرشه منعدم اولور و ظلک قدر دخی

اجزای مقیاس ایله معلوم ایله نیورلر و مقیاس التمش جزء تقسیم
 ایدرلر و آله ستینی دیرلر و مقیاس ظل ثانی گاه ایک قسمه
 دخی ایدرلر و آله اصابع دیرلر و گاه یدی قسمه ایدرلر و آله
 اقدام دیرلر و حجی اولدر که بعضیلر مقیاس برقرارش فرض
 ایدرلر که اون ایکی اصبع اولور و بعضیلر بر قامة فرض ایدرلر که
 اول یدی قدم اولور اکسینیک دخی مالی بر در و چون
 ظل ثانی که انقمامده اوله قبل نصف النهار در و اگر که
 از دیاده اوله بعد نصف النهار در و انقاص و از یادک
 مابین نصف النهار در که اول وقتک ظل ثانی منعدم اولور
 و یا بغایت کوتاه اولور که آله فی زوال دیرلر و اول زمان
 اول وقت ظهر اولور و اول وقت عصر دخی حضرت امام شافعی
 و امامین باینلرنده رضی الله عنهم شول و قدر که قامت
 مقیاس مقداری ظل حادث اوله و یا زیاده اوله فی زوال
 اوزرینه و اما حضرت امام ابوحنیفه باینده رحم الله
 علیه قامت مقیاسک ضعیفی مقدار یدر فی زوال اوزرینه
باب حادی عشر خط نصف النهاری و سمت
 قبله بیان ایدر زمین بر وجهه هوار ایلیکر که اگر انوک
 اوزرینه صود کسلر هوجا ننبه برابر سیدن ایله و تسویه
 زمین اچون برالت دوز که مثلث و متساوی الساقین

اوله و انوک قاعده سنوک منتصفنده بر نشان ایله لر و رأس
 مثلثدن بر شاقول اصلر و سطح زمین شویله هوار ایلیکر که
 اول مثلثی هر طرفنده که دور اندوره لر اول اول شاقول
 هر رسانده اول نشانه کله ^{دانشک} و اول شکل مثلثک
 وضعی بودر لبس اول یرده و اول رسم
 ایلیکر و اول دایره نک مرکزی اوزرینه
 مقیاس ظلی نصب ایلیکر و طریق اسهل
 اولدر که مقیاسی محروط مستدیر قائم ایلیکر و دایره
 مذکوره نک مرکزی اوزرینه بر دایره دخی رسم ایلیکر که
 قاعده مقیاس بر ابر اوله و مقیاس شول و جمله نصب
 ایلیکر که قاعده مقیاس اول دایره یه راست اولا که
 رأس مقیاسه محیط دایره دن اوج بفضله نک بعدی
 برابر اوله و مقیاسک مقداری صدر الشریعه ده و
 منحصده ربع قطر تعیین اولمشدر اما بر حکم کلی کلدر
 زیرا که فی زوال مقیاسک ضعیفی اولان افاقده مخرج
 و مدخل بر لغز ایله اولسه اولی اولدر که مقیاسک
 مقداری مخرج و مدخل ظلک تابع اوله و بر دایره دن
 مخرج و مدخل ظلک نشان ایلیکر و بر فوس که ایکی
 نشانک مابین اوله ای تصیف ایله لر و مرکز دن

انوك منتصفه برخط اخراج ایلر اول خط خط نصف النهار
 اولور و چون برخط اخر که آله عمود اوله خط اعتدال
 اولور لاجرم دایره مزبوره بو ایکی خط ایله درت ربع
 اولور و بودایره نك هر ربعی متساوی طقسان قسم
 ایلر لو بودایره یه دایره هندیه دیرلر شکل بودر

واما سمت قبله بلنک ایچون که اول افق بلد ایله دایره
 سمتیه نك که مکه نك شوفاها آله سمت راسته کدن
 ایلر مابینده تقاطع ایدن نقطه درو برخط که مرکز
 افق دن اول نقطه یه کدن ایله خط سمت قبله اولور
 آله متوجه اولان کعبه متوجه اولور ایله اولسه
 بوندن خالی دکلد که کعبه نك طولی و عرضی بلدک
 طولندن و عرضندن اقل و یا اکثر اوله و باخود

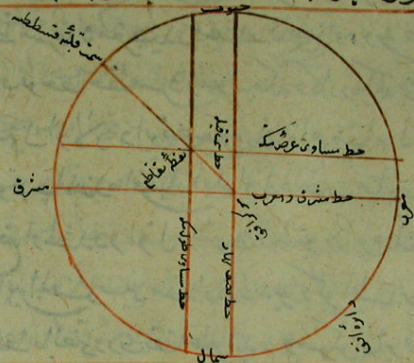
طول مکه اقل و عرضی اکثر اوله و یا بر عکس اوله و یا
 طولین برابر اولوب عرض مکه اقل و یا اکثر اوله و باخود
 عرضین برابر اولوب ^{خط استوا} طول مکه اقل
 و یا اکثر اولسه که ذکر اولمان اقسام
 سکر قسمدد و بو شکلدن ^{نقطه} نظوری اساندر
 امدی اگر که مکه نك طولی و عرضی بلد مخصوصک
 طولندن و عرضندن اقل اولسه انک سمتی غربی
 و جنوبی اولور سمرقند و خوارزم کعب اما چونکه چینی
 کتایبده کند و بلد نه قریب اولمغین خوارزمی
 تخصیص قلوب و قاضی زاده روی دخی مقیم اولدوغی
 بلدی که سمرقند در شر جنده تخصیص قلدی بو حقیق
 دخی وطن اصلی اولمغین لازمدر که دارا استلطنه
 محیه قسطنطنیه صاها آله فزالات و البلیه
 دخی تخصیص اولنه و بو عملده اول اوله عرض مکه
 معلوم اولوق لازم اولمغین ذکر اولندی که جزایر خا
 لد ایدن مکه نك طولی عرضی یعنی بتمش بدی درج
 و اون دقیقه درو عرضی دخی کام یعنی بگیری بر درج
 و فرق دقیقه درو متن چینی ده دخی بو که موافق
 امدی مکه نك طولی که بلد مخصوصک طولندن

7-78

زیاده اولوب عرض اقل اولسه انوك سمتی شرقی و جنوبی اولور
 قسط نظیه کی که انوك دخی طولی سه یعنی الشمس دخی
 عرضی مانه یعنی فرق بر درجه در پس مکه ایله تفاوت
 مابین الطولین بر یعنی اون بدی درجه و اون
 دقیقه در و تفاوت مابین العرضین دخی بطک
 یعنی اون طقوز درجه و یکی دقیقه در بو تقدیرجه
 دایره هندیه نك نقطه جنوبی سندن جانب مشرقه
 فضل مابین الطولین مقداری عدا اولوب علامت اولنه
 و نقطه شمالی سندن دخی سینه جانب مشرقه اول مقدار
 علامت اولنه و بو ایکی علامتدن بر خط مستقیم
 چکله که اول خط ایچون سید شریف خط نصف
 النهار مکه در دیشدر اما قاضی زاده انی رد ایدوب
 اول خط خط نصف النهار مکه دکلد بلکه افق بلد
 ایله خط نصف النهارک مابیندن فضل مشترک
 اولان دایره صغیره نك قائم مقامیدر که انوك
 نصف النهار بعدی مابین الطولین مقدار ایدر دیو
 دکرا سندن وینه نقطه مغربدن دخی جنوب جانبینه
 مابین العرضین مقداری عدا اولوب علامت اولنه
 و نقطه مشرقدن دخی سینه جنوب جانبینه اول مقدار

عدا اولوب علامت اولنه و بو ایکی علامتدن دخی بر خط
 مستقیم چکله که بو خط ایچون دخی سید شریف مکه نك
 خط مشرقه مغربیدر دیشدر قاضی زاده بو دخی رد
 ایدوب بو خط خط مشرق و مغرب مکه دکلد بلکه بر فضل
 مشترک اولان دایره صغیره نك قائم مقامیدر که
 جنوب جانبینه افق بلد ایله اول السموت مابیندن
 واقع اولمشدر و اول السموت ایله بو دایره نك بعدی
 مابین العرضین مقدار ایدر دیو دکرا ایشدر و بو کی
 خط بالضروری تقاطع ایدر و مرکز دایره دن
 بر خط اخراج اولنه که بو تقاطعه او غریوب
 محیطه و اصل اوله اگر تقاطع داخل دایره ایسه
 و بو خط ایچون دخی سید شریف اهل مکه نك
 دایره سمت راسک سطحه در دیشدر اما قاضی
 زاده بو اول دایره نك سطحه اولسه مقدم ایدر کل
 دخی صحیح اولوردی دیو سید زده ایشدر و بو دکرا
 اولنان خط سمت قبله در تقریباً اما تحقیقا
 دکل و خط سمت قبله دن نقطه جنوبیه و ریحجه جانب
 اقله اولان قوس اول بلدک اخراف سمت قبله سی در
 دیر اول دایره افق بلد منزله سنده در و اقسام ثانیه نك

برای که ذکر اولندی سایر دخی بوجه
 کون قیاس اولنه و صورت سمت قبله سی بود جمله اولور

اما که مکه نوك طولی بلدك طولنه مساوی اولسه عرضی
 كوك كثير و كوك قليل اولسون قبله خط نصف النهار اولور یعنی اول
 وقت سمت قبله نقطه جنوب اولور که عرض بلد مکه عرضدن زیاده
 اولورسه و الا نقطه شمال اولور اما که عرضین برابر اولسه سمت
 قبله خط مشرق و مغرب اولورننه که کوشیار و بعض حکما
 خطای فاحشرا یارب عرضین برابر اولسه و طولین مختلف اولسه
 قبله خط مشرق و مغرب اولورنیشدر اما نهایته الاراک
 صاحبی علمته رحم الله ظن باطلدردی سوز لرینی رد ایدر
 زیرا که بلد ایله مکه نوك اول سمتونی برد کلد که نقطه سمت
 راسدن دایره اول سمتوت اوزرنده ایک جانیه بعض نقطه

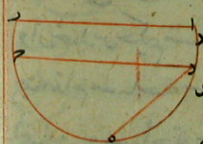
فرض اولسه معدل النهار سمت راسده اولان نقطه نوك بعدی
 سایرینده ابعدا اولور ایله اولسه بونقطه مفروضدن بری اهل
 مکه نك سمت راسده اولور جایز اولسه مکه نوك عرضی اقل
 اولور لایم کلور حال آنکه برابر فرض اولمشدر و ب صورت
 نقطه مشرق و مغرب قبله اولور محالدر که بلد ایله مکه خط
 استواء واقع اولمش اولسه جایز اولور دی و الا افق مالد
 ممکن دکلد اسدی اگر که بلد طولده مساوی اولیه طریق اسهل
 اولدر که مضاف دکر ایتد و کی کبی اسطرلاب ایله عمل اولور
 دکر اولمان ایک طولک مابینده اولان تفاوتک هر اوزن بشر
 بر ساعت طوب و اول که اول بیش درجه دن ناقص اولسه
 هر بر درجه دت دقیقه ساعت طوب و ساعت و دقا
 بقدن حاصل اولنری معلوم ایدنوب و اول وقتک اول کونی
 رصد ایلیکر که افتاب اول کونده جوزانک سکونجی درجه سنه
 و باسرتانک بکری اوچینجی درجه سنه تحویل انیش اول که
 اولر ایک درجه نك سبیل مساوی عرض مکه در پس اول کونن
 نصف النهار دن شول ساعت و دقایق که حفظ اولمش اوله
 اول مقدار کدر ایله ظل مقیاس خط سمت قبله اولور اگر
 طول بلد طول مکه دن زیاده اولورسه و الا نصف النهار دن
 بین اول دکر اولمان ساعات و دقایق مقداری تقدیم

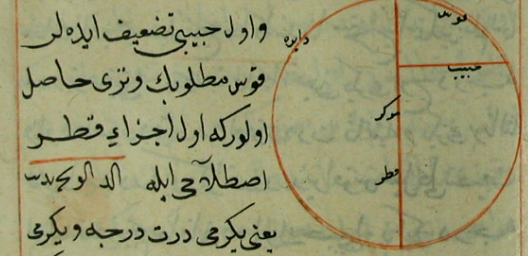
و نافی بکری یکی و نالک که قطر در مجهول فرض اولنسه و رابع محیط
 دایره ارضدر که سکر بیک فرسخ اولدوغی معلوم اولسه پس مجهول
 وسطه واقع اولدی معلوم اولان طرفینی یعنی پیدی ایله
 سکر بکی ضربایدب حاصلی که الی الی بیکدر وسطینک معلومی
 اولان بکری بیکینک اوزرینه قسمت اولنه خارج قسمت
 بعینه فرسخ قطر ارضدر که اول ذکر اولنان مقدار اولور
 و اگر برعکس عکس فرض اولنسه یعنی قطر معلوم اولوب محیط
 دایره مجهول اولسه معلوم اولکه هر غلله اگر ضرب ویا
 قسمندر طرف واحدنک هم صحیح وهم کسر واقع اولسه
 طریق اولدر که اولاصحیحی مقام کسره ضرب ایدوب
 حاصل ضرب کسری که آله بسط دخی دیرلر ضم ایدوب
 و بوجوهی صحیحی مقامنده فرض ایدب بکری ایکی یه ضرب
 اولنه بعده اولاضرب اولنان مقام کسره قسمت اولنه
 و بواعمال تمام اولدقدضکره پیدی به قسمت اولنه خارج
 قسمت هر نه ایسه مطلوب اولدر که اول ذکر اولنان سکر بیک
 فرسخ در و تمام مساحت سطح روی زمین بکری بیک کره
 بیک و اوج بوز الشمس اوج بیک الی بوز اوتوز الی فرسخ
 و بر فرسخ اوز بر جزو نندن درت جزویدر و طریف
 استخراجی بود جمله در مثلاً عدد فرسخ قطر که

مقدما معلوم اولمشدر انوک صحیحی مقام کسره یعنی ایکی
 بیک لبشوز قرق بشی اوز بره ضرب ایدوب و بسط کسری
 دخی که بشدر حاصل ضرب به ضم ایدوب جمله سکه بکری سکر
 بیک اولور اول محیط دایره یه که سکر بیکدر ضرب اولنسه
 و بوجمله حاصل اولان عدد مقام کسره تقسیم اولنه خارج
 قسمت مساحت سطح زمین اولور اما کسره اولدوغی صورتند
 عدد قطر عدد محیط دایره به ضرب اولنسه اول کره نالک غام
 مساحت سطح اولور و نصف قطر محیط دایره به ضرب اولنسه
 اول کره نالک تمام مساحت سطح اولور و نصف قطر محیط دایره
 ضرب اولنسه نصف کره نالک مساحتی اولور و اگر نصف
 قطر نصف محیط دایره یه ضرب اولنسه سطح عظیمه نالک
 مساحتی اولور که اول ربع کره نالک مساحتنه مساویدر
 و ارشمیدس حکیم مساحت سطح عظیمه نالک درت مثلی
 ینه تمام مساحت سطح کره مقداری اولور دیو تحقیق
 اتمشدر و مساحت سطح روی زمین که مقدما ذکر
 اولمشدر اول دخی دورده تقسیم اولنسه ینه ربع همون
 مساحتی مقداری اولور که اول بشی بیک کره بیک و طریف
 بیک طقوز یوز طقوز فرسخ و بر فرسخ اوز بر جزو نندن
 بر جزویدر و مقدار مساحت قدر همون روی زمین

درت بیک کوه بیک و التي بوز القمش سکر بیک التي بوز بتمش فرسخ
 و بفرسخک یوز و او تو ز ایک جز و ندن القمشیدی جز و بدر
 و مساحتہ نصف قطعہ شمالیہ ما و رای مدار قطب
 البروج درت یوز بیکری ایکی بیک ایکی یوز او تو ز سکر فرسخ
 و نکتہ در ربع فرسخدر یعنی بفرسخک او ز ایکی جز و ندن
 یدی جز و بدر و طریق مساحتی بود جمله در مثلاً
 نصف قطعہ شمالیہ کہ قطعہ ده در و انوک
 قوسی مقدار میل کلی در یعنی مساوی تمام میل کلی در
 بعد لالتها ردن امدی او لا انوک مقدار مساحتی
 معلوم اولوب بعده ربع ارضدن اول نقص اولندقدہ
 قطعہ اب در کہ مقدار معروض روی زمین در
 معلوم اولور و شکل بود جمله در
 ایله اولسه و تدبیل کلی کہ خطہ در
 در بردایره نوک نصف قطری فرض
 اولنه کہ اول دایره نکتہ مساحتہ
 سطحی هندسه ایله ثابت اولمشدر کہ قطعہ شمالیہ
 نوک مساحتنه برابر در اول تقدیرجه و ترمیل کلی
 معلوم اولن لانددر کہ انوک قوسی بدر یعنی بیکری
 اوج درجه و او تو ز دقیقه در امدی سر اولن آن

قوسک و تری بلنک بچون طریق عام اولدر کہ اول قوسی
 تنصیف ایده کر کہ اول تمامه یعنی اون بر درجه و قسرف
 بش دقیقه اولور و جدول حبیدن اول نصفک حبیدن
 الالکر کہ اول زیج الغ بیکده سج و لر و یعنی اون
 ایکی درجه و اون اوج دقیقه و التي ثانیہ و او تو ز یدی
 ثالثہ و التي رابعہ در وجیب اول عموده در بر لکر کہ
 قوسک بر طرفندہ بر قطر اوز رینہ واقع اوله کہ اول قطر
 اول قوسک اول بر طرفندہ کجش اوله و اکہ حبیب مستوی
 دخی دیلور و شکل بود جمله در

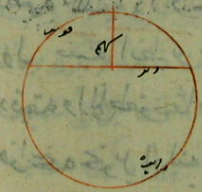
و اول حبیب تضعیف ایده لر
 قوس مطلوبک و تری حاصل
 اولور کہ اول اجزای قطر
 اصطلاحی ایله الک الوجد
 یعنی بیکری درت درجه و بیکری
 التي دقیقه و اون اوج ثانیہ و اون درت ثالثہ و اون ایکی
 رابعہ اولور و حقیقی بی اعداد اربعه متناسبه ایله معلوم
 اولور و بعضیلر نصف عشری طرح اولنق کافیدر دیشلر
 اما کہ اول تقریبی در امدی قطر اصطلاحی کہ یوز بیکری
 درجه درانی اول و و ترا اصطلاحی کہ بیکری درت

درجه و بکری التي دقيقة و اون اوج ثانیه و اون درت ثالثه
 و اون یکی رابعه درانی ثانی و قطر حقیقی که اول دخی اعداد
 اربعه متناسبه ایله معلوم اولور که اول یوز اون درت
 درجه و اون یوز یکی دقیقه و قرق اوج ثانیه و اون یوز سکر
 ثالثه و اون بر رابعه درانی ثالث و و تحقیقی که مجهول
 رابع فرض اولنه بعد ثانی ثالثه ضرب اولنوب اوله
 تقسیم اولنه خارج قسمت و تحقیقی اولور که اول خط اوله
 یعنی بکری اوج درجه و اون طقوز دقیقه و اون درت ثانیه
 و بکری بیدی ثالثه و اون بر رابعه اولور اما فاضل المحدث
 عنیات الذی جسد زیح خافانیدنا استخراج التمكن سلم السما
 ده و تحقیقی که خط لکاکا یعنی بکری اوج درجه
 و اون طقوز دقیقه و اون درت ثانیه و بکری بر ثالثه
 و بر رابعه در دیو دکرا تمشد زیرا فوس میل کلی تنصیف
 اولدند که زیح خافانی ده انوک حبیبی اون یکی درجه
 و اون اوج دقیقه و التي ثانیه و اون درت ثالثه
 در اول تضعیف اولنجی بکری درت درجه و بکری
 التي دقیقه و اون اوج ثانیه و سکر ثالثه اولور که
 اول در اصطلاحی در و بونک حقیقی سی دکرا اولنان
 مقدار اولور ایله اولسه شرح فتحیه ده مرحوم میرزا حلی

دخی که ذاهب اولوب و ما بینده جزوی تفاوت اولغین
 ینه انوک ایله عمل اولنجی اختیار اولندی امدی اولور
 حقیقی ثانیه و سبعة ضرب اولنه یعنی بکری یکی ضرب
 اولنوب بیدی به تقسیم اولنه که نصف دایره حاصل اولور
 اول عی لظ که یعنی تیش اوج درجه و اون سکر دقیقه
 و اون طقوز ثانیه و بکری اوج ثالثه در و تحقیقی که
 نصف قطر فرض اولنشد راکه ضرب اولنه مقدار مساحت
 سطح دایره حاصل اولور که اول عدس ح که یعنی
 دیدیور اون درجه و اوج دقیقه و التي سکر ثانیه و
 اون یکی ثالثه در پس لازم اولان مساحت نصف
 قطعه شمالیه در اول تقدیرجه بودخی تنصیف اولنه که
 اول ضنه انظ بو یعنی سکر یوز التي بش درجه و بر
 دقیقه و التي طقوز ثانیه و اون التي ثالثه اولور بعد
 فواسخه تحویل اولنه یعنی بود درجه بکری یکی فوسخ
 اولنشد اندر انوک مربعی تقریباً درت یوز طقسان اوج
 فوسخ اولور که ضرب اولنه حاصل اولان مساحت
 قطعه شمالیه در که اول مقدار ذکر اولنشد و اولکه
 مساحت ربع ارضدن نقصا اولنه قدر معورک مساحتی
 اولور که اولدخی ذکر اولنشد و مساحت سطح قطعه

کرد بوطریق ایله دخی جایز در مشاه نصف و ترك مربع سهمك
 مربعی ایله جمع ایذب حاصلی ثانیه و سبعة ضرب اولنه
 یعنی یكری ایكیه ضرب اولنوب بدی به تقسیم اولنه خارج
 قسمت مساحت سطح قطعه كره اولور بو تقدیرجه و شر
 و سهمك مقداری بلكم لازم در سهم اول عموده دیبرك
 قوسك وسطندن و ترك منتصفنه و اصل اوله و بو عمود
 اهل نجوم یاننده اول قوسك نصفك سهمی در اما اهل
 مساحت یاننده کلی سنك سهمیدر و سهمه حبیب ده
 محكوس دخی دیبرلر اما مطلق حبیب دنلسه مراد
 حبیب مستویدر شكلی بود
 ایله اولسه مقدا مراد اولنان قوسك و تری بلكم ایچون
 اول قوسی تنصیف ایده كر
 وجدول حبیدن اول نصفك
 حبیبین الالز اول حبیبی تنصیف ایده لور قوسك
 مطلوبك و تر حاصل اولور دیود كرا و التمشید امدی مس
 و راء مدار قطب لبر و جك قوسی فرق بدی درجه باقیسم اوج
 یوز اوج درجه اولور تنصیف اولندقه حبیبی زیح الخ بلكه
 یكری اوج درجه والی لبش دقیقه و یكری طقوز ثانیه و فرق

بدی ثالثه والی رابعه اولور و بو تضعیف اولندقه فرق بدی
 درجه والی دقیقه والی طقوز ثانیه و اونوز لبش ثالثه والی
 ایكی رابعه اولور كه اول دكر اولان ایك قوسك دخی و تری اولور
 و حقیقی سی مقدا مذكر اولنان طریق اوزره اعداد رابعه
 متناسبه ایله معلوم اولور كه اول فرق لبش درجه و فرق
 دقیقه و یكری طقوز ثانیه و اونوز القی ثالثه والی سكر رابعه
 در و عمل مساحت ایچون دكر اولنان و تر تنصیف اولندقه
 یكری ایكی درجه والی دقیقه و اون درت ثانیه و فرق سكر
 ثالثه و یكری طقوز رابعه اولور و قوسك سهمی زیچون
 استخراج اولتمق مراد اولنسه مساحت طریق اوزره اول
 قوسی تنصیف ایدوب در بعدن كه طعساندر نصف اولنه
 و انوك حبیبی لنه و اول حبیب نصف قطردن كه التمشدر
 طرح اولنه سهم اصطلاحی حاصل اولور مشاه فرق بدی
 درجه قوسك سهمی لازم اولسه تنصیف اولندقه
 یكری اوج درجه و اونوز دقیقه اولور و اول بعدن
 طرح اولنسه التمشدنی درجه و اونوز دقیقه اولور
 و انوك حبیبی زیح الخ بلكه ایك لبش درجه و بر دقیقه
 و یكری درت ثانیه والی سكر ثالثه و اونوز درت رابعه
 در نصف قطردن اول طرح اولندقه درت درجه

والیسکر دقیقه و اونوز لبش ثانیه و بر ثانیه و یکری التي
 رابعه اولور که اول سهم اصطلاحی در واکراوج یوز اون
 اوج درجه قوسک سهمی مراد اولسه که انوک نضع یوز
 الی التي درجه و اونوز دقیقه در و اول ربعدن زیاده در
 زیاده سنک حبیبی الله که اول التمثیل التي درجه و اونوز
 دقیقه در وینه انوک حبیبی الی لبش درجه و بر دقیقه
 و یکری درت ثانیه والی سکر ثالثه و اونوز درت رابعه
 در نصف قطر او زرینه بونی زیاده ایلیه لر یوز اون
 لبش درجه و بر دقیقه و یکری درت ثانیه والی سکر
 ثالثه و اونوز درت رابعه اولور که اول سهم اصطلاحی
 و حقیقی لری ینه اعداد رابعه متناسبه ایله معلوم اولور که
 قوس اولک سهم حقیقی سی درت درجه و فرق لبش دقیقه
 و صفر ثانیه و فرق ایکی ثالثه و اون بدی رابعه در
 قوس ثانیینک سهم حقیقی سی یوز طقوز درجه و فرق
 بدی دقیقه و فرق ایکی ثانیه والی لبش ثالثه والی
 درت رابعه در لبش و تر و سهم که معلوم اوله مقدما
 دکرا اولمان طریق اوزره عمل اولدقدده مقدار مساحت
 سطح قطعه کره معلوم اولور بودخی و تر میل کلی ایله
 اولان عمله مطابق در و هر کره نک مساحت جبری

معرفنده طریق عام اولدر که مساحت سطحی سدس قطرند
 ضرب ایده لر و یا نصف قطری ثلث بسطنه ضرب ایده لر
 و یا کره ده اولان اعظم دایره نک مساحت سطحی که نصف
 قطری نصف دایره یه ضربدن حاصل اولور که اول تمام
 مساحت سطحی ربع مقدار یدر انوک ثلث ثانی قطره
 ضرب ایده لر و یا مکعب قطرینک سبعینی و نصف سبعینی طرح
 ایده لر و ینه باقیدن سبعینی و نصف ثلثی طرح ایده لر
 باقی اول کره نک مساحت جبری اولور مثله نظوارضک و تمام
 مساحت سطحینک مقدار لری که کسوری ایله مقدما
 دکرا اولمشدر اول تقدیرجه انوک مساحت جبری دخی
 سکر بیک کره بیک کره بیک والی یوز اونوز طقوز بیک
 کره بیک و یوز اون سکر بیک درت یوز الی بدی فرسخ
 و بر فرسخک اوج یوز التمثیل اوج جز و نندن یوز طقوز
 جز و یدر امدی اول دکرا اولمان عملک طریق استخراج
 بو و جمله در که قطوارضک سد سی کسوری ایله اخرج
 اولنه که اول درت یوز یکری درت فرسخ و بر فرسخک
 اونوز اوج جز و نندن سکر جز و یدر و انوک صحیح مقام
 کسری ضربا و لنوب و کسری دخی ضم اولنه که جمله سی
 اون درت بیک اولورانی صحیح فرض ایذب و تمام مساحت

ارضك دخی صحیح مقام کسره ضرب ایدب و کسری دخی
 ضم ایدب و اندز حاصل اولان عدده سدس قطردن حاصل
 اولان عدد ضرب اولنه بعدد بوجمله ایکی کره مقاماته یعنی
 اوتوز اوجه و اون بره تقسیم ایدب لرخارج قسمت مساحت
 جرم زمین اولور که انوک مقداری ذکر اولمشدر مکعب
 قطر زمین دخی اوزن الق بیک کره بیک کره بیک و دردت
 یوز طقسان ایکی بیک کره بیک و سکر یوز الشمس ایکی بیک
 لیش یوز طغوز فرسخ و بفرسخ بیک او جیوز اوتوز
 برجز و نون لیش یوز بیکری برجز و بیدر یعنی نصفه فریدر
 و طریق استخراج اولدر که اول قطر زمین صحیح مقام
 کسره ضرب ایدب و کسری دخی ضم ایدب و بوجمله ابعاد ثلاثه
 نك برن فرض ایدب انی تا نتیجه ضرب اندکد نضکر حاصل
 ضربی ثالثه ضرب ایدب و بوجوی مقام کسره اوج دفعه
 تقسیم اندکد نضکن خارج قسمت ذکر اولمان مکعب اولور که
 کسوری ایلد ذکر اولمشدر اولیدس کتابنده اوزن ایکنی
 مقاله ده شویله ذکر ایدر که کره نك کره اخری یه نسبتی
 برینک مکعب قطرینک اول برینک مکعب قطرینه نسبتی
 کبیدر مثله برینک مقدار قطری ایکی ذراع اولسه که انوک
 طولی عرضنه و حاصل عفته ضرب اولسه مکعبی سکر اولور

اوله برینک مقدار قطری درت ذراع اولسه انوک مکعبی الشمس
 درت اولور بو تقدیرجه کره نك کره یه نسبتی سکر الشمس درت
 نسبتی کبی اولور و معرقه ابعاد و اجرام ایچون که نصف قطراض
 واحد فرض اولمشدر انوک مکعبی یینه واحد اولور زیرا واحد که
 نفسنه ضرب اولنه حاصل ضرب یینه واحد درامدی بو کره نك
 که نصف قطری ایکی فرض اولسه انوک مکعبی سکر اولور و اول
 کره نك که نسبتی واحد سکره نسبتی کبیدر سکر الشمس درت
 اولد و غی کبی سایی دخی بو کره قیاس اولنه و یینه رصد
 و حسابیله معلوم اولمشدر که مرکز عالم دن بعد مقرر فلک
 ثمراتوز ایکی درجه و الی الی دقیقه و الی طغوز ثانیه
 در نصف قطراض بر درجه اولمق حسابی اوزره و فراسخ
 ایلد فرق بر بیک طغوز یوز اوتوزا لقی فرسخدر زیرا فرسخ
 یخ نصف قطراض که ذکر اولمان درجه و دقیقه و ثانیه
 ضرب اولنه حاصلی ذکر اولمان مقدار اولور سایی لری دخی
 بو کره قیاس اولنه و بعد محذب فلک ثمره مقرر فلک
 عطار اولور اول دخی مرکز عالم دن الشمس یدی درجه
 و بیکری دقیقه و اون التي ثانیه در یعنی سکس لیش بیک
 یدی یوز اوج فرسخدر و بعد محذب فلک عطار که مقرر
 فلک زهره اولور ایکی یوز اوزن التي درجه و بیکری ایکی

دقیقه و اون ثانیه در معنی ایکی یوز تیش بش بیک اوج یوز سکن
فرخند و بعد محذب فلک دهره که مقعر فلک شمس و لو بیک
درت یوز الی ایکی درجه و فرق بر دقیقه و اونوز بش ثانیه
در معنی بیک کوه بیک و سکر یوز فرق سکر بیک سکر یوز سکن
ایکی فرخند و بعد محذب فلک شمس که مقعر فلک مریخ و لو
بیک بشیوز طعسان اوج درجه و بیکری ایکی دقیقه و اونوز
بش ثانیه در معنی ایکی بیک کوه بیک و بیکری یدی بیک طقوز
یوز اونوز درت فرخند و بعد محذب فلک مریخ که مقعر
فلک مشتری و لو راون بر بیک الی یوز بش درجه و اونوز
بر دقیقه و اونوز سکر ثانیه در معنی اونوز درت بیک کوه
بیک و یدی یوز تیش بیک الی یوز تیش ایکی فرخند و بعد
محذب فلک مشتری که مقعر فلک زحل اولور اون
سکر بیک سکر یوز الی درجه و اونوز درت دقیقه و
بیکری اوج ثانیه در معنی بیکری اوج بیک کوه بیک بیک
و طقوز یوز طعسان بر بیک ایکی یوز اون بش فرخند
و بعد محذب فلک زحل که مقعر فلک ثوابت اولور
بیکری الی بیک اوج یوز بیکری سکر درجه و اونوز سکر
دقیقه و فرق طقوز ثانیه در معنی اونوز اوج بیک
کوه بیک و بشیوز طقوز بیک یوز سکن سکر فرخند

و بعد مراکز اجرام ثوابت بیکری الی بیک اوج یوز اونوز درت درجه
و فرق ایکی دقیقه و اونوز سکر ثانیه در معنی اوج بیک کوه بیک
و بشیوز اون الی بیک سکر یوز طعسان سکر فرخند و بعد
محذب فلک ثوابت که مقعر فلک اعظم اولور بیکری الی بیک اوج
یوز فرق درجه و فرق بش دقیقه و فرق یدی ثانیه در معنی
اونوز اوج بیک کوه بیک و بشیوز بیکری درت بیک الی یوز
طقوز فرخند زینرا شمس فلک ثوابت اعظم کو اکب مرصوه
نوک قطری مقداری فرضا و لشمندر که عمده بومقدار کافی
و بودنی جایز در که اونوک محذب فلک بعدی بچیه مرسته
دخی اوله اما بھر حال محذب فلک اعظمک نما یکنه حدی بود
والی حضرت حقن غیری کسینک علی محیطا دکلد رحتی هضیل
جایز در که اندک دخی فی حد کو اکب اوله اما بعد لوی حسبی
ایله کورینده زینرا که قوه عطار د و دهره مقداری کو کینک
تواندن دخی کورینک محالدر دیر لر و حکما اونوک ماورای
حقیقه لاحله و لایله دیشلر در حضرت امام
خو رازی رحمه الله لخصنه جایز در که فلک اطلس
نصورا و لمان فلک اعظمک تختنده برتد و بر اوله دیو
دکرا شمس زینرا حضرت حقن قدرته نهایت بود رحتی
بودر که بوفنک دقایق و حقایقنه کمال اطلاع دوقه

واورده اول تصفيه و رياضات ايله در مجرد تحصيل ريا
 ضيات ايله دكلد رمانا بودن و حسابيله معلوم الهند
 كه قطرافناب و قمر و درجه و قرق بش دقيقه و الثانيه
 در نيه نصف قطراض بر درجه اول ق حسابي اوزره و
 طريق اعداد اربعه متناسبه ايله در اوله اولسه جداول
 سلم الشما ده نصف قطر كره اون يدي دقيقه و اون درت
 ثانيه در اني اول و نصف قطر شمس كه مجهول فرض اولسه اني
 ثاني و بعد ابعده كره الشمس اوج درجه و اون درت دقيقه
 و اون بش ثانيه در اني ثالث و بعد اوسط شمس كه بيك
 بشوز يكرى اوج درجه و ايك دقيقه و بش ثانيه در اني
 رابع فرض ايله لر زيرا متر بعد ابعده شمس بعد اوسطك
 اولسه رديته برابر در و ايك كره كه رديته برابر اوله
 اما بعد لى مضار اوله برينك بعد ينك قطر نه نسبت
 مقدار اولور سه اول برينك بعدى دخی قطر نيه اول مقدار
 اولور اول قدرجه اولی رابعه ضرب ایدب ثالثه تقسیم
 اولنه كه قطر شمس دكر اولنان مقدار اولور و فرسخ ايله
 اوز يدي بيك بشوز اوز سكر فرسخدر و اونك مقدار
 جرم سلم الشما ده فاضل المحقق غياث الدين جمشيد
 رحمه الله اوج يوز يكرى التي مثل جرم زمين در ديو تعيين

الهند رذكوه و تحفه نك خلا فيدر و شرح فخریه ده مرحوم مير جملي
 دخی كه قریب بولند رمانا متزده يوز قطستان يدي مثل جرم زمين در
 ديو دكر اولهند ظاهر بودر كه بمقوله خطا ناسخند و طريق
 استخراجي و جمله در مثله قطر شمس كه نصف اولنه التي درجه
 والي ايك دقيقه والي بش ثانيه اولور و اونك مكعب اوج يوز يكرى التي اولور
 و نصف قطراضك بر در نيه انك مكعب بر اولور اول قدرجه شمس جرمي
 اوج يوز يكرى التي جرم ارض مقدار اولور زير اوقدا كره انك كره اخري
 نسبت برينك مكعب قطر ينك اول برينك مكعب قطر نه نسبت كيد يدي
 دكر اولهند ساير لری دخی بوجه كونه قیاس اولنه و قطر دخی اوتوز درت
 دقيقه و يكرى سكر ثانيه در يعنى يدي يوز اوتوز بر فرسخدر و اونك جرمي
 سدس سابع جرم زمين در يعنى زمينك قرق ايك بخشندن بر بخشيدن
 رخل اوز بر درجه و يكرى دقيقه و يكرى طقوز ثانيه يعنى اوز درت
 بيك درت يوز اوتوز زير فرسخدر و اونك جرمي يوز سکن ايك و نك برابر
 زمين در و قطوشته ي اوز بر درجه و يكرى سكر دقيقه و بش ثانيه
 در يعنى اوز درت بيك بشوز قطستان التي فرسخدر و اونك جرمي يوز
 سکن سكر و نصف برابر زمين در و قطر فرسخ ايك درجه والي سكر دقيقه
 والي بش ثانيه در يعنى اوج بيك يدي يوز قطستان بش فرسخدر و اونك
 جرمي اوج و نك برابر زميندر و قطر زهره قرق بش دقيقه و اون
 بش ثانيه در يعنى طقوز يوز الشمس فرسخدر و اونك جرمي مقدار نصف

تسع رند یعنی زمینک اون سکر بخشدن بر بخنی در و قطر عطار دیش و قطع
 و سکر ناینه در یعنی یوز قطور فر بخندرو اونک جری زمینک اون یک بیک
 یدی یوز التمن قطور بخشدن بر بخنی در و مقادیر بقا ثوابت دخی اعداد درجه
 متناسبه ایله معلوم اولور در این شرح بعد اوسط ده ایکن اعظمک قطوری رتبه
 قطر شمس یکری بخشنده و اصغر بیک قطوری او تو بخشنده بر بخنی بولمندر
 ایله اولسه قطر شمس اول و بعد اوسط ثانی و قطر ثوابت که بجه در ثالث
 و بعد سراسر ثوابت رابع فرض اولنه بعد اول رابعه ضرب اولوب ناینه
 تقسیم اولنه خارج قسمت یکری به تقسیم اولسه اعظمک و او توره تقسیم
 اولسه اصغر بیک قطوری اولور و ثوابت الخ مرثبه اولمشد یعنی اصغری
 اعظمک سدی مقدار بدر و بینه هر مرتبه ده اعظم و اوسط و اصغر
 اعتبار اولمشد اول تقدیرجه قطر اعظم ثوابت الخ درجه و درت دقیقه در تمام
 قطراض بر درجه اولمق حسابی اوزره و اونک جری ایک یوز یکری ایک برابر
 زمین در تقریباً و قطر اصغر ثوابت ایک درجه و الا ایک دقیقه در و اونک
 جری یکری اوج برابر زمین در تقریباً و شرح فنیجه ده مرحوم میهم جلایی
 متنک بعضی محلنده نساج اولمشد ردیوسالم السمانک
 جدا اولن نقل اتمشدر اکنه بنا و بوسنک
 دخی نقل اولسای و ذکر اولسان
 جدا اولس بوسنک لردر

جدول معقار بر صومسطح

الف	السطح				
	عشرین اولون	الواحدون	الواحدون	الواحدون	الواحدون
مقدار نصف قطر الارض	۱	۵	۵	۵	۵
مقدار قطرها	۲	۵	۴	۵	۴
مقدار محیط اعظم دایره فیها	۸	۰	۰	۰	۰
مساحة جمع سطحها	۲	۰	۳	۶	۳
مساحة ربع المقعر	۹	۰	۹	۰	۹
مساحة القدر المقعر	۴	۶	۶	۸	۶
مساحة نصف قطع الشمال والجنوب	۴	۲	۲	۳	۳

و ثلث در ربع فرسخ
 سبعة اجزاء من ثلث
 عشر جزء

جدول معراج افلاك كوكب

مقاديرها بالنواحي	مقاديرها بالكوكب على ان نصف قطر الارض واحد	بعد مقر فلکه	بعد الاقرب	بعد الاوسط	بعد الامس	بعد محذبها	مخزن فلک ما نله	مخزن جوزهره	بعد مقر فلکه	بعد اقرب فلک ندبه	بعد اقرب سرکره	بعد اوسطه	بعد اعينها	بعد محذب فلکه	مخزن فلکه
۲۷۵۲۱۰۴	۰۲۱۶	۳۲	۳۳	۴۸	۶۳	۶۳	۳۰	۰۳	۶۷	۴۷	۷۸	۱۴۱	۲۱۶	۲۱۶	۱۴۹
۲۷۵۱۵۰۹	۰۲۱۶	۳۳	۳۳	۴۸	۶۳	۶۳	۳۰	۰۳	۶۷	۴۷	۷۸	۱۴۱	۲۱۶	۲۱۶	۱۴۹
۱۰۶۲۱۳	۰۸۳۴	۴۸	۴۸	۶۳	۷۸	۷۸	۳۰	۰۳	۶۷	۴۷	۷۸	۱۴۱	۲۱۶	۲۱۶	۱۴۹
۱۸۴۱۴۰۳	۱۴۰۷	۶۳	۶۳	۷۸	۹۳	۹۳	۳۰	۰۳	۶۷	۴۷	۷۸	۱۴۱	۲۱۶	۲۱۶	۱۴۹
۱۸۴۱۸۸۲	۱۴۰۷	۷۸	۷۸	۹۳	۱۰۸	۱۰۸	۳۰	۰۳	۶۷	۴۷	۷۸	۱۴۱	۲۱۶	۲۱۶	۱۴۹
۱۵۷۳۵۰۳	۱۲۳۶	۹۳	۹۳	۱۰۸	۱۲۳	۱۲۳	۳۰	۰۳	۶۷	۴۷	۷۸	۱۴۱	۲۱۶	۲۱۶	۱۴۹
۱۸۴۱۸۱۲	۱۴۰۷	۱۰۸	۱۰۸	۱۲۳	۱۳۸	۱۳۸	۳۰	۰۳	۶۷	۴۷	۷۸	۱۴۱	۲۱۶	۲۱۶	۱۴۹
۱۸۴۱۸۱۲	۱۴۰۷	۱۲۳	۱۲۳	۱۳۸	۱۵۳	۱۵۳	۳۰	۰۳	۶۷	۴۷	۷۸	۱۴۱	۲۱۶	۲۱۶	۱۴۹
۱۹۳۱۴۰۱	۱۵۲۳	۱۳۸	۱۳۸	۱۵۳	۱۶۸	۱۶۸	۳۰	۰۳	۶۷	۴۷	۷۸	۱۴۱	۲۱۶	۲۱۶	۱۴۹
۲۰۱۹۱۷۵	۱۵۸۲	۱۵۳	۱۵۳	۱۶۸	۱۸۳	۱۸۳	۳۰	۰۳	۶۷	۴۷	۷۸	۱۴۱	۲۱۶	۲۱۶	۱۴۹
۲۰۲۷۹۳۴	۱۵۹۳	۱۶۸	۱۶۸	۱۸۳	۱۹۸	۱۹۸	۳۰	۰۳	۶۷	۴۷	۷۸	۱۴۱	۲۱۶	۲۱۶	۱۴۹
۰۱۷۹۰۵۲	۰۱۴۰	۱۸۳	۱۸۳	۱۹۸	۲۱۳	۲۱۳	۳۰	۰۳	۶۷	۴۷	۷۸	۱۴۱	۲۱۶	۲۱۶	۱۴۹

من المقاسيات عند قطر الارض والقراع

مقاديرها بالنواحي	مقاديرها بالكوكب على ان نصف قطر الارض واحد	بعد مقر فلکه	بعد اقربها	بعد اوسطها	بعد اعينها	بعد محذب فلکه	مخزن فلکه	بعد مقر فلکه	بعد اقرب فلک ندبه	بعد اقرب سرکره	بعد اوسطه	بعد اعينها	بعد محذب فلکه	مخزن فلکه
۲۷۵۲۱۰۴	۰۲۱۶	۳۲	۳۳	۴۸	۶۳	۶۳	۳۰	۰۳	۶۷	۴۷	۷۸	۱۴۱	۲۱۶	۲۱۶
۲۷۵۱۵۰۹	۰۲۱۶	۳۳	۳۳	۴۸	۶۳	۶۳	۳۰	۰۳	۶۷	۴۷	۷۸	۱۴۱	۲۱۶	۲۱۶
۱۰۶۲۱۳	۰۸۳۴	۴۸	۴۸	۶۳	۷۸	۷۸	۳۰	۰۳	۶۷	۴۷	۷۸	۱۴۱	۲۱۶	۲۱۶
۱۸۴۱۴۰۳	۱۴۰۷	۶۳	۶۳	۷۸	۹۳	۹۳	۳۰	۰۳	۶۷	۴۷	۷۸	۱۴۱	۲۱۶	۲۱۶
۱۸۴۱۸۸۲	۱۴۰۷	۷۸	۷۸	۹۳	۱۰۸	۱۰۸	۳۰	۰۳	۶۷	۴۷	۷۸	۱۴۱	۲۱۶	۲۱۶
۱۵۷۳۵۰۳	۱۲۳۶	۹۳	۹۳	۱۰۸	۱۲۳	۱۲۳	۳۰	۰۳	۶۷	۴۷	۷۸	۱۴۱	۲۱۶	۲۱۶
۱۸۴۱۸۱۲	۱۴۰۷	۱۰۸	۱۰۸	۱۲۳	۱۳۸	۱۳۸	۳۰	۰۳	۶۷	۴۷	۷۸	۱۴۱	۲۱۶	۲۱۶
۱۸۴۱۸۱۲	۱۴۰۷	۱۲۳	۱۲۳	۱۳۸	۱۵۳	۱۵۳	۳۰	۰۳	۶۷	۴۷	۷۸	۱۴۱	۲۱۶	۲۱۶
۱۹۳۱۴۰۱	۱۵۲۳	۱۳۸	۱۳۸	۱۵۳	۱۶۸	۱۶۸	۳۰	۰۳	۶۷	۴۷	۷۸	۱۴۱	۲۱۶	۲۱۶
۲۰۱۹۱۷۵	۱۵۸۲	۱۵۳	۱۵۳	۱۶۸	۱۸۳	۱۸۳	۳۰	۰۳	۶۷	۴۷	۷۸	۱۴۱	۲۱۶	۲۱۶
۲۰۲۷۹۳۴	۱۵۹۳	۱۶۸	۱۶۸	۱۸۳	۱۹۸	۱۹۸	۳۰	۰۳	۶۷	۴۷	۷۸	۱۴۱	۲۱۶	۲۱۶
۰۱۷۹۰۵۲	۰۱۴۰	۱۸۳	۱۸۳	۱۹۸	۲۱۳	۲۱۳	۳۰	۰۳	۶۷	۴۷	۷۸	۱۴۱	۲۱۶	۲۱۶

خذ في معرفة الكواكب والجد

مقاديرها بالفراخ	مقاديرها بالكرات على ان نصف قطر الارض واحد	بعد مقر تلكه	اقوال المشرقي
٢ ٠ ٢ ٧ ٩ ٢ ٤ ٤ ٤	١ ٥ ٩ ٣	١٥٩٣	بعد مقر تلكه
٢ ٠ ٢ ٧ ٨ ٣ ٢ ٢ ٢	١ ٥ ٩ ٤	١٥٩٤	بعد اقربيه
٨ ٣ ٧ ٩ ٢ ٠ ٣ ٧ ٤	٢ ٥ ٩ ٢	٢٥٩٢	بعد اوسطه
١ ٤ ٧ ٦ ٨ ٧ ٧ ٤ ٤	١ ١ ٢ ٠ ٤	١١٢٠٤	بعد ابعده
١ ٤ ٧ ٥ ٠ ٢ ٧ ٣ ٤ ٤	١ ١ ٢ ٠ ٥	١١٢٠٥	بعد محذب تلكه
١ ٢ ٧ ٤ ٢ ٧ ٢ ٨ ٢ ٤	١ ٠ ١ ٢	١٠٠١٢	مخزفلكه
١ ٤ ٧ ٥ ٠ ٢ ٧ ٢ ٤ ٤	١ ١ ٢ ٠ ٥	١١٢٠٥	بعد مقر تلكه
١ ٤ ٧ ٥ ٧ ٧ ٢ ٩ ٢ ٤	١ ١ ٦ ١١	١١٦١١	بعد اقربيه
١ ٩ ٣ ٨ ٠ ٩ ٣ ١ ٤ ٤	١ ٥ ٣ ٢ ٧	١٥٣٢٧	بعد اوسطه
٢ ٣ ٩ ٨ ٣ ٩ ١ ٧ ٤ ٤	١ ٨ ٨ ٢ ٤	١٨٨٢٤	بعد ابعده
٢ ٣ ٩ ٩ ١ ٢ ١ ٥ ٤ ٤	١ ٨ ١ ٥ ٠	١٨١٥٠	بعد محذب تلكه
٠ ٩ ٢ ٢ ٠ ٥ ٤ ٣ ٤ ٤	٠ ٧ ٢ ٢ ٤	٠٧٢٢٤	مخزفلكه

سليمنا اقطر الارض والارض

مقاديرها بالفراخ	مقاديرها بالكرات على ان نصف قطر الارض واحد	بعد مقر تلكه	اقوال المشرقي
٢ ٣ ٩ ٩ ١ ٠ ١ ٥ ٤ ٤	١ ٨ ١ ٥ ٠	١٨١٥٠	بعد مقر تلكه
٢ ٣ ٩ ٩ ٨ ٣ ٢ ٢ ٢	١ ٨ ١ ٥ ٠	١٨١٥٠	بعد اقربيه
٢ ٨ ٧ ٥ ٠ ٢ ٠ ٣ ٧ ٤	٢ ٥ ٩ ٢	٢٥٩٢	بعد اوسطه
٣ ٢ ٥ ٠ ١ ٩ ٢ ٤ ٤	٢ ٦ ٢ ٢ ٢	٢٦٢٢٢	بعد ابعده
٣ ٣ ٥ ٠ ٩ ١ ٨ ١ ٤ ٤	٢ ٦ ٢ ٢ ٢	٢٦٢٢٢	بعد محذب تلكه
٠ ٩ ٥ ١ ٧ ٩ ٧ ٣ ٧ ٤	٠ ٥ ٤ ٧ ٨	٠٥٤٧٨	مخزفلكه
٣ ٢ ٥ ٠ ٩ ١ ٨ ١ ٤ ٤	٢ ٦ ٢ ٢ ٢	٢٦٢٢٢	بعد مقر تلكه
٣ ٣ ٥ ١ ٦ ٨ ٩ ٨ ٤ ٤	٢ ٦ ٢ ٢ ٢	٢٦٢٢٢	بعد اوسطه
٢ ٣ ٥ ٢ ٤ ٦ ٠ ٩ ٤ ٤	٢ ٦ ٢ ٢ ٢	٢٦٢٢٢	بعد ابعده
٠ ٠ ١ ٥ ٤ ٢ ١ ٤ ٤	٠ ١ ٢	٠١٢	مخزفلكه

مقادير اقطار الكواكب السبئية واجلها

اقطار الكواكب على ان نصف قطر الارض واحد	مقاديرها بالنسبة الى	نسبة اجرام الكواكب بالنسبة الى حرم الارض
الاقطار	١	١
الشمس	٢٥٥	جزء من اثنين واربعين و سدس من الارض
العطارد	١٠٩	جزء من ١٢٧٦٩
الزئبق	٤٠	جزء من ١٨
الشمس	١٠٠٠	ثلث من الارض ومثل ثلثها
الزهرة	٤٠٠	ثلث من الارض ومثل ثلثها
المريخ	٢٠٠	ثلث من الارض ومثل ثلثها
الارض	١٠٠	ثلث من الارض ومثل ثلثها
المشتري	١٠٠٠	ثلث من الارض ومثل ثلثها
الزحل	١٠٠٠	ثلث من الارض ومثل ثلثها

مقادير اجرام الثوب واقطارها

مقادير اجرامها بالنسبة الى حرم الارض اعني شاملا ما فيها من حرم الارض

اقطارها	مقاديرها بالنسبة الى حرم الارض
الاقطار	١
الشمس	٢٥٥
العطارد	١٠٩
الزئبق	٤٠
الشمس	١٠٠٠
الزهرة	٤٠٠
المريخ	٢٠٠
الارض	١٠٠
المشتري	١٠٠٠
الزحل	١٠٠٠

مقادير اجرامها بالنسبة الى حرم الارض اعني شاملا ما فيها من حرم الارض

94
95

تم الكتاب بعناية الملك الوهاب بمدينة حلب
في غايته شهر ذي الحجة من شهر سنة خمس وخمسين و
تسعمائة من الهجرة النبوية عليه افضل الصلوات
واكمل التحيات تاريخ اختتام كتاب
بوكتاباوقيندر اوامر بن خير بيله كوب بوله ثواب
عون حوايله كه بولدي تمام دندى تاريخ تمام اولدي كتاب
سنة ٩٠٥

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Mikail Cengiz
Doğum Yeri ve Tarihi : Herborn / Almanya - 09.09.1982

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak
Üniversitesi Türkoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü

Bildiği Yabancı Diller : Rusça, İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri :

Bildiriler:

“Gençlik Kâşgarlı Mahmud ve Divânu Lugâti-t-Türk’ü Tanıyor mu?”, Gençliğin Gözüyle Kaşgarlı Mahmud ve Divanu Lugati’t-Türk Kurultayı, Adana, 2008, (Yayımlanmamış Bildiri).
“Türklük Bilimi Araştırmaları İçin Bir Veri Tabanı Önerisi”, Orhon Yazıtlarının Bulunuşundan 120 Yıl Sonra Türklük Bilimi ve 21. Yüzyıl konulu 3. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu, Ankara, 2010 (Ortak Bildiri).

Makaleler:

Stachowski, Kamil, (2008), Names of Cereals in the Turkic Languages, Krakow: Studia Turcologica Cracoviensia 11 (Tanıtma), *Türkbilig* 2009/17.

Kitaplar:

Yaşayan Eski Türk İnançları Bilgi Şöleni: Bildiriler, Ankara, 2007 (Ortak Yayın).
II. Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Kâşgarlı Mahmud ve Dönemi Bildiri Özetleri, Ankara, 2008 (Ortak Yayın).
9. Türk Dünyası Ekonomi, Bilişim ve Kültür Forumu Bildiri Özetleri, Ankara, 2009 (Ortak Yayın).
II. Türkiyat Araştırmaları Bilgi Şöleni Kâşgarlı Mahmud ve Dönemi Bildirileri, Ankara: TDK Yay., 2009 (Ortak Yayın).

İş Deneyimi

Projeler : Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisinin ve Yayınlarının Elektronik Ortama Aktarılması, (devam ediyor).

Çalıştığı Kurumlar : Araştırma Görevlisi, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (2007, ...).

İletişim

E-Posta Adresi : mikailcengiz@gmail.com

Tarih : 01.06.2010

